LOUIS de BERNIÈRES

YÜZBAŞI CORELLI'NİN MANDOLİNİ
YAZARI

KANATSIZ *Kuşlar*

4. Basım

ALTIN KİTAPLAR

KİTABIN ORİJİNAL ADI

BIRDS WITHOUT WINGS

YAYIN HAKLARI

© LOUIS de BERNIÈRES
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
VE TİCARET AŞ

KAPAK

EMRE ERDEM

BASKI

1. BASIM/KASIM 2004/İSTANBUL
10. BASIM/MART 2015/İSTANBUL
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
VE TİCARET AŞ
Göztepe Mah. Kazım Karabekir Cad.
No: 32 Mahmutbey - Bağcılar / İstanbul
Matbaa Sertifika No: 10766

BU KİTABIN HER TÜRLÜ YAYIN HAKLARI
FİKİR VE SANAT ESERLERİ YASASI GEREĞİNCE
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ VE TİCARET AŞ'YE AİTTİR.

Random House (UK) Ltd. Secker&Warburg baskısından tercüme edilmiştir.

ISBN 978 - 975 - 21 - 0512 - 6

ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
Göztepe Mah. Kazım Karabekir Cad.
No: 32 Mahmutbey - Bağcılar / İstanbul
Yayınevi Sertifika No: 10766

Tel: 0.212.446 38 88 pbx

Faks: 0.212.446 38 90

http://www.altinkitaplar.com.tr
info@altinkitaplar.com.tr

LOUIS de BERNIÈRES

YÜZBAŞI CORELLI'NİN MANDOLİNİ
YAZARI

KANATSIZ *Kuşlar*

TÜRKÇESİ
BAHAR ÖCAL DÜZGÖREN

Bu kitap, kapsadığı zaman dilimi içindeki olayların genel tablosu çerçevesinde, sayısız ölüm yürüyüşünün, iltica hareketinin, zulüm ve imha kampanyasının ve nüfus mübadelesinin kurbanı olmuş, her milletten, milyonlarca sivilin mutsuz anısına ithaf edilmiştir.

Daha şahsi anlamda ise, Kraliyet Deniz Tümeni Nelson Taburu mensuplarından, Gelibolu'da ağır yaralanmış ve bu romanın araştırma bölümünde adımlarını izlemiş olduğum, anne tarafından dedem Arthur Kenneth Smithells'e adanmıştır.

Manet in pectus domesticum.

KEDİ

Yalıyordu
Açık teneke kutuyu
Saatler ve saatlerdir
Bilmeden
İçtiğinin
Kendi kanı olduğunu.

Spyros Kyriazopoulos

İçindekiler

1	Çömlekçi İskender'in Önsözü	11
2	Çömlekçi İskender, Philothei'nin Doğumunu Hatırlıyor	17
3	Mustafa Kemal (1)	27
4	Ben philothei (1)	29
5	Kefalonya'ya Sürülmüş Olan Drosoula, Philothei'yi Anıyor	30
6	Mustafa Kemal (2)	38
7	Köpek	42
8	Ben Philothei (2)	53
9	Mustafa Kemal (3)	54
10	Karatavuk ile Mehmetçik'e Karatavuk ve Mehmetçik Adları Nasıl Verildi	56
11	İbrahim, Philothei'ye Bir Saka Kuşu Veriyor	63
12	Masumiyetin Kanıtı (1)	66
13	Masumiyetin Kanıtı (2): Kötü Bir Başlangıç	77
14	Masumiyetin Kanıtı (3): Mariora Işığa Geri Dönüyor	85
15	Masumiyetin Kanıtı (4): Mariora'ya Mesaj	97
16	Mustafa Kemal, 1474 Numaralı Piyade Teğmeni (4)	102
17	Okumaya ve Yazmaya Dair	105
18	Ben Philothei (3)	109
19	Müzevir Ayakkabılar	110
20	Mustafa Kemal (5)	125
21	Ben Philothei (4)	129
22	Ayşe, Tamara'yı Hatırlıyor	130
23	Tamara'nın Sığınağı	136
24	Ben Philothei (5)	146

25 Smyrna Yolculuğundan Hikâyeler 147
26 Mustafa Kemal (6) 168
27 Gaddar Namus 171
28 Ermeni Levon'un Aşağılanması 178
29 Ben Philothei (6) 184
30 Mustafa Kemal, Kendi Kendisinin Polisi (7) 186
31 Çerkez Metres (1) 188
32 Çerkez Metres (2) 193
33 Çerkez Metres (3) 200
34 Rüstem Bey ile Leyla Hanım 213
35 Ben Philothei (7) 224
36 Diş Ağrısına Bir Çare 225
37 Mustafa Kemal (8) 231
38 Kefalonya'da Sürgünde Olan Drosoula, Leyla ile Philothei'yi Hatırlıyor 235
39 Rüstem Bey'in Baştan Çıkartılması 245
40 Philothei'nin Kapanması 258
41 Rahatsız Edici Bir Soru 268
42 Mustafa Kemal (9) 271
43 Ben Philothei (8) 275
44 Şen Bir Konuşma Kötü Bir Yöne Sapıyor 277
45 Daskalos Leonidas'ın Aşağılanması 281
46 Mustafa Kemal (10) 297
47 Ben Philothei (9) 300
48 Doğru Yapmak ve Yanlış Yapmak Üstüne 302
49 Mustafa Kemal (11) 306
50 Mübadele 311
51 Rüstem Bey'in Kederi 324
52 Küçük Bir Nezaket Hareketi 328
53 Tehcir 331
54 Zeytinler 343

55 Mustafa Kemal (12) 345
56 Karatavuk'un Mektubu 348
57 Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (1) 361
58 Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (2) 369
59 Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (3) 375
60 Mustafa Kemal (13) 380
61 Ben Philothei (10) 383
62 Karatavuk'a Mektup 385
63 Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (4) 391
64 Mustafa Kemal (14) 404
65 Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (5) 406
66 Karatavuk Gelibolu'da: Fikret ve Keçi (6) 409
67 Karatavuk Gelibolu'da: Fikret'in Ölümü (7) 412
68 Mustafa Kemal (15) 426
69 Karatavuk Gelibolu'da: Harekâtın Sonu (8) 429
70 Tamara'ya Bir Ziyaretçi Geliyor 439
71 Abdülhamit Hoca'nın Ölümü 454
72 Mustafa Kemal (16) 462
73 Ben Philothei (11) 468
74 Teğmen Granitola'nın İşgali (1) 470
75 Mustafa Kemal (17) 479
76 Teğmen Granitola'nın İşgali (2) 487
77 Ben Philothei (12) 499
78 Mustafa Kemal (18) 501
79 Ben Philothei (13) 507
80 Mustafa Kemal (19) 510
81 Fritz ile Moritz Kazayla Tarihin Gidişatını Değiştiriyorlar . 513
82 Mustafa Kemal (20) 524
83 Teğmen Granitola Ayrılıyor 529
84 Mustafa Kemal (21) 533
85 Ben Georgio P. Theodorou 538

86 Mustafa Kemal (22) 550
87 Ben Philothei (14) 555
88 Göç 559
89 Ben Philothei (15) 575
90 Leyla Hanım'ın Rüstem Bey'e Mektubu 577
91 Kefalonya'da Sürgünde Olan Drosoula, Philothei'nin Ölümünü Hatırlıyor 583
92 Ben Ayşe 591
93 Ben İbrahim 594
94 Drosoula Sürgüne Yolculuğu Hatırlıyor 599
95 Karatavuk'un Yaralanması 605

SON SÖZ

1 Yeni İmam Ne Yaptı 625
2 Ben Karatavuk 627
3 Pamuk 629
4 Çömlekçi İskender'in Son Sözü 632
5 Kalaycı Mehmet ile Yeni Bakır Tabak 639
6 İstidacı Karatavuk'un Son Sözü 646

HAMİŞ

Yirmi Birinci Yüzyılda Fethiye 653

1

Çömlekçi İskender'in Önsözü

Geride kalanlar, kendi kendilerine İbrahim'in neden delirdiğini sorup durdu. Sorunun cevabını tek bilen benim, ama ben de hep suskun kaldım; çünkü İbrahim hem kederine hürmet veya ayrıca ifade ettiği gibi, hem de işlediği suç dolayısıyla kendisine merhamet etmem için yalvarmıştı bana. Şimdi o delirmiş, güneş, kayaların üstündeki kanı silip götüren yağmuru çoktan kurutmuş ve güzelim Philothei'yi hatırlayan hemen hemen kimse kalmamış olduğundan, bana öyle geliyor ki, gerçekler artık bilinirse, herhangi biri ihanete uğramış olmayacak. Burada o kadar çok kan aktı ki, geriye dönüp baktığı zaman insana inanılır gibi gelmiyor artık ve ben, tatlı huylu, Hıristiyan, kendini beğenmiş ve güzeller güzeli Philothei'nin başına gelmiş olan son talihsizliği anlatırsam bu, çok da büyük bir mesele yaratmayacak.

Hayatta öyle bir an geliyor ki, yaşamayı başaranların her biri, kendisini, ölmeyi unutmuş bir hortlak gibi hissetmeye başlıyor ve şurası da kesin ki, gençlikte çoğumuz daha keyifliymişiz. Anlaşılan ihtiyarlık, insanın yüreğini kendi üstüne doğru katlıyor. Kimimiz, geçmişe ilişkin düşler kurarak yapayalnız yürüyüp gidiyoruz yolumuzda ve kimimiz de, güneşin altında ayakta kalmanın sırrını yitirmiş olduğumuzu fark ediyoruz. Pek çoğumuz için gelecek düşüncesi, iyimserden ziyade tedirgin olmamız için gerekçe yaratıyor ve tek dileğimiz, yaşantılarımızın keskin köşelerini yumuşatacak uzun bir uyku oluyor. Bu usancı şahsen ben de hissediyorum.

Bizler, esasında ağırbaşlı insanlarız. Hıristiyanlar hâlâ aramızdayken, aşağı yukarı her gün bir azizin yortusu olduğundan olsa gerek, hayat çok daha şendi. Görünüşte pek bir şey yapılmazdı ama, şenlikleri hiçbir şey değilse bile bulaşıcıydı. Bizim dinimiz bizi ciddileştirir, düşünceli, ağırbaşlı ve melankolik bir hale getirirken, onlarınki bu kadar disiplin gerektirmiyor. Belki bunun şarapla bir ilgisi vardı. Şarap onlar için kıymetli ve kutsal bir şeyken, Peygamber Efendimiz yasaklamış olduğundan, bizde şarabın verdiği zevke hep acı karışırdı. Huzur içinde yatsın, ama ben, Peygamber Efendimiz keşke öteki türlü bir karar verseydi, diye çok dilemişimdir. Biz de içiyoruz, ama biz içtiğimizde kendimizi sevmiyoruz. Bazen kendi Hıristiyanlarımızla birlikte içerdik ve onların o taşkın ruh hallerini, hani insan tüyleri diken diken eden gece havasından nasıl sıtma kaparsa aynen öyle kapardık ama, şimdi kendi kendimize kaldık ya bu yarı yarıya boşalmış kasabanın taşından toprağından hüzün sızıyor artık.

Deli İbrahim gençliğinde, en neşeli insanlarımızdan biriydi bizim. Doğduğu andan itibaren dudaklarının köşesinde bir gülücük olduğu söylenirdi ve çocukluğunun ilk yıllarından itibaren yerli yersiz lafa karışıp uygunsuz şeyler söyleme konusunda uzman olmuştu. Daha açık konuşmak gerekirse, bir keçinin çeşitli ruh hallerini dile getiren yorumlarını aynen taklit eden kusursuz bir meleme repertuvarı vardı; sevinen bir keçi, oğlağını arayan bir keçi, protestocu keçi, aç olan bir keçi, zihni karışmış bir keçi, hep aynı şeyleri yapan bir keçi. Ancak en ünlüsü, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan keçi melemesiydi. Bu meleme aptallığın, boş kafalılığın, budalalığın ve zararsızlığm mükemmel bir parodisiydi. Eğer neye benzediğini öğrenmek istiyorsanız, eski mezarlıktan geçip yukarıya, kireç kuyusunun oraya çıkın. Artık aklı hiç başında olmasa da Deli İbrahim hâlâ oradaki otlakta keçileri gözetiyor. O kocaman köpeği konusunda dikkatli olmalısınız. Deli İbrahim'in herhangi bir şey yapmasına gerek bırakmaksızın her keçiyi sahibine geri götüren duyarlı bir hayvandır ama, bir yandan da kokusunu ta uzaktan aldığı herhangi

bir yabancıya diş göstermeye eğilimli bir köpektir. İbrahim'i orada bulamazsanız, o zaman kaval sesine kulak verin ve o sesi izleyin. O kadar hüzünlü çalar ki, siz de olduğunuz yerde kalakalır ve yas tutmaya başlarsınız. Artık kendisi melemiyor ama, hâlâ o çalıdan o çalıya gezinen keçileri dinliyor ve söyleyecek sözü olmayan keçi melemesini de, eğer az beklerseniz, kulaklarınızla duyarsınız.

İbrahim bunu, bir görüşmenin orta yerinde veya bir törenin ciddi bir anında birdenbire yapardı ve küçük bir oğlanken de babası onu bu yüzden dövüp dururdu. Bir gün, kanunla ilgili bitmez tükenmez bir görüşünü açıklayan, ki bu alışkanlıklarından bir tanesiydi, mekânı cennet olsun, imam Abdülhamit Hoca'nın dahi sözünü kesmişti. Meydanda, çınar ağaçlarının altında, ihtiyarların oturduğu yerde olmuştu bu olay. Herkes sessizce ve saygıyla dinlemekteyken, İbrahim ağaçlardan birinin arkasından emekleyerek çıkmış (sekiz yaşında kadardı) ve aniden melemişti. Önce insanı serseme çeviren bir sessizlik olmuş, sonra İbrahim kıkırdayarak kaçmıştı. Erkekler birbirlerine bakmışlar, İbrahim'in babası, yüzü öfkeden ve utançtan kızarmış bir halde ayağa fırlamıştı. Ancak Abdülhamit böyle bir saldırı yüzünden endişelenmesini gereksiz kılan doğal bir vakara sahip, iyi huylu bir adamdı da, bir elini ötekinin kol ağzına koyup, "Çocuğa vurma," demişti. "Ben de meleyip duruyordum, halbuki şimdi bir başkasının da konuşma fırsatı olacak." İbrahim'in babasına Kırıkburun Ali denirdi.

Adamlar imamın böyle bir saygısızlığa gösterdiği hoşgörüye şaşmışlarsa da, onun, oğlanın saygısızlığında Allah vergisi bir şeyler var, diye düşündüğü söylentisi yayılmış. Böylece o andan itibaren İbrahim'in yaramazlığı, hayatın sıradan risklerinden biri olarak kabul edilir olmuştu. O günlerde İbrahim, benim oğlanın, Karatavuk'un arkadaşlarından biriydi ve kesinlikle söyleyebilirim ki hiç de deli değildi; yalnızca Allah tarafından gülünç bir biçimde tasarlanmıştı. Şimdi düşünüyorum da, onu bu haliyle görmek istiyorsanız, mezarların oradan yukarı çıkmanız gerekmiyor. Koca köpek, gece için keçilerle birlikte onu da eve geri getirene kadar bekleyin. Deli

İbrahim her keçinin adını bilir ama, bunun dışında kafası kiraya verilesiye boştur.

Derler ki deliye her gün bayrammış, ama ayrıca deliliğin yetmiş kapısı olduğunu da söylerler. Bu kasabanın, duvarlar üstüne oturup da kendi kendilerine gülen ya da dellenen budalalarından da anlaşılacağı gibi delilerden çoğunun mutlu olduğu doğrudur ama ben, İbrahim'in geçtiği kapının zaptı mümkün olmayan acı kapısı olduğunu ve zihninin bir keder çavlanı olarak kaldığını biliyorum. Geçtiğimiz o günlerde Yunanla savaş yüzünden nefretten çoğumuz delirmiştik ama, bütün namusum üstüne yemin ederek söylüyorum ki, İbrahim aramızda zihni aşktan bulanmış olan tek kişidir.

İbrahim kendini suçluyordu ve eğer ben Philothei'nin erkek kardeşlerinden ya da diğer akrabalarından biri olsaydım, sürgünden geri gelip onu öldürmek zorunda kalırdım. Ancak tuhaf olan şu ki, bu koca dünyada başka şeyler olmamış olsa, Philothei'ye de hiçbir şey olmazdı. O yüzdendir ki benim fikrimce suç yalnızca İbrahim'de değil; başka yerlerdeki kana susamışların ve hırslıların yanı sıra, buralarda yaşamış olan hepimizde.

O günlerde, daha önce hayatımıza hiç girmemiş olan bir sürü başka ülkeyi duyar olmuştuk. Hızlı bir öğrenimdi ve çoğumuzun kafası hâlâ karışıktı. Biz kendi Hıristiyanlarımızı, çoğu zaman, iş olsun diye tıpkı onların bizim için kullandıkları küçültücü sıfatlara benzer sıfat kullanarak ve mutlaka bir gülümseme eşliğinde, "köpekler" ya da "imansızlar" diye anardık; ama onlara zaman zaman "Rum" veya "Yunan" dendiğini de biliyorduk. Onlarsa, bizim kendimizi "Osmanlı" diye tanımladığımız zamanlarda, hakaret olsun diye bize "Türk" derlerdi. Ardından bizim gerçekten de "Türk" olduğumuz ortaya çıktı ve bizler, tıpkı başlangıçta sıksa da sonradan ayağa alışıp fazlasıyla şık görünen yeni pabuçlarla öğünür gibi bununla da öğünür olduk. Durum böyleyken bir gün "Yunanistan" denen bir ülkenin gerçekten var olduğunu, bizim memleketimize sahip çıkmak istediğini ve bizi ortadan kaldırıp ülkemizi elimizden almak istediğini keşfettik. Daha eski savaşlardan ötürü

Ruslardan haberimiz vardı, ama bu İtalyanlar da kimdi? Bu öteki Frenkler kimdi? Birdenbire, kendilerine "Alman" denen bir halktan ve kendilerine "Fransız" denen bir halktan ve bizim haberimiz olmaksızın dünyanın yarısına hükmetmekte olan Britanya diye bir yerden bahsedildiğini işittik. Ama, bunların, dert ve açlık çekelim, kan dökelim, onca ağıt yakalım diye neden bizi seçip buraya geldikleri, bizlerle neden oynadıkları ve huzurlu hayatımızı niye şehit ettikleri bize asla açıklanmadı.

Ben bu Frenkleri suçluyorum ve muhtemelen adlarını asla bilemeyeceğim yetkilileri ve paşaları suçluyorum ve her iki inancın din adamlarını suçluyorum ve askerlerine kurtlar gibi davranma izni vermiş ve onlara bunun gerekli ve asil bir iş olduğunu söylemiş olan herkesi suçluyorum. Oğlum Karatavuk'a kazara yapmış olduklarım yüzünden, kendi dar ölçülerim içinde ben de bu kurtlardan biri sayılırım ve şimdi utancımdan yanıp tükeniyorum. O uzun savaş yılları boyunca burada, yüreğinde nefret kaynatmayı, komşusuna ihanet etmeyi, kadınları kirletmeyi, çalmayı ve başkasının malına mülküne el koymayı, şeytanın işini yaparken Allah'ın adını anmayı, kendi kendine öfkeyle oturup kalkmayı ve çocuklara dahi haksızlık etmeyi öğrenen çok fazla insan oldu. Yapılanların pek çoğu, benzeri canavarlıkların öcünü almaktan ibaret işlerdi ama, ben artık diyorum ki, suç samur kürk olsa ve yerde boyumca kar olsa, o kürkü giyeceğime donayım daha iyi.

Ancak bir tek kendimle iktidar sahiplerini veya yoldaşım Anadolu insanını ya da zalim Yunanı suçluyor da değilim. Kötü kaderi de suçluyorum. Alın yazısı birkaç kişinin yüzüne gülüyorsa da çoğunu rezil ediyor ve sonuç itibariyle, nerede yetişmiş olursa olsun değirmene gelen her bir buğday tanesi gibi her koyun da kasabın kancasına kendi bacağından asılıyor.

Ne idüğü belirsiz bu yerde, bir Hıristiyan genç kızın kazara nasıl öldüğünü anlatmamı istediğiniz zaman, Mustafa Kemal gibi büyük bir adamın, benim gibi küçük adamların hikâyesini de duymanız, ayrıca ayaklanmaların ve savaşların hikâyesini de duyma-

nızın gerekliliği de gerçekten tuhaf. Tıpkı bizlerde doğal bir sapkınlık olduğu gibi, kaderin doğasında da doğal bir sapkınlık var sanki.

Bazen Allah'ın uyuduğu veya gözlerini dinlendirdiği zamanlar mı var, yoksa ilahi bir sapkınlık da mı söz konusu diye merak ediyorum. Bir adamın, günün birinde, bir nehirde, insanların asırlar boyu güvenle geçmiş oldukları bir sığlıkta oluşuvermiş, daha önce olmayan derin bir oyuk yüzünden niye boğulduğunu kim bilebilir?

Bencilce bir açıdan, zulmün ve mantıksızlığın anısı bir yana bırakılırsa bende iz bırakanın ve canımı yakanın, en gözde oğlum Karatavuk'un yaralanmasının acısı olduğunu söylememe müsaade edin. Kendi aculluğum yüzünden bizzat sebep olduğum ve burnu kanamadan savaşın sekiz yılını atlatmayı becermişken meydana geldiği için, yaralanmasının yordamı bana hep acı verecek. İbrahim gibi delirmemiş olmam şaşırtıcı. Oğlumu hep doğrucu doğası, büyük sadakati ve kusursuz mizah duygusuyla düşünüyorum ve bir çömlekçi olarak izimden gelemediği halde hayatını idame ettirmek için şerefli bir yol bulmuş olmasıyla iftihar ediyorum.

Buralarda yaşamış olan Hıristiyanlar olmayınca daha iyi olduğumuzu söyleyen çok kişi var ama, bana kalırsa ben, kasabamın eski yaşantısını özlüyorum, Hıristiyanları da özlüyorum. Onlar olmadığında hayatımızda pek çeşitlenme olmuyor ve başkalarına bakıp kendimizi görmeyi unutuyoruz. Ayrıca İsa'nın anası Meryem'in ikonasını da yanlarında götürmüş olduklarından, şansımızın eskisine oranla daha az olduğunu düşünenler de var.

Ben bir çömlekçiyim, ama aynı zamanda vecizeler uyduran biri olarak da nam salmışımdır. Hıristiyanlar buradayken daha kaygısız vecizeler uydurmuş olduğuma, ama onlar gittikten sonra ağırbaşlı vecizeler uydurduğuma dikkat ettim.

O girdaplı zamanlardan bu yana dünya, ataların aldığı yaraların çocuklarda kanadığını tekrar tekrar öğrendi. Herhangi bir kimsenin bir gün gelip de affedilip affedilmeyeceğini ya da verilmiş olan zararın bir gün giderilip giderilmeyeceğini bilmiyorum. Ama bu kadarı yeter. Hikâye başlıyor ve tokadı kendi suratına çakan, gözyaşlarını dışa akıtmamalı.

2

Çömlekçi İskender, Philothei'nin Doğumunu Hatırlıyor

İmam, Philothei'yi doğduğu gün ziyaret etmişti ki bu doğum, Peygamber Efendimiz'in Medine'den ayrılışının bin üç yüz on sekizinci yılında, yazın ilk günlerinde gerçekleşmişti ve bu da Hıristiyan takviminde, eğer yanlış hesaplamıyorsam, 1900 yılına denk düşüyordu.

Philothei kasabanın büyük güzelliğiydi ve bu güzellik kendisine, sağladığı yararlardan çok daha fazla zorluk yarattı. Bazen bana öyle geliyor ki Allah, sadece kadersiz olmasını istediklerine aşırı güzellik ihsan ediyor.

Öyle zannediyorum ki olağanüstü bir doğum olmuştu. Anne en azından bir hafta süreyle, üstüne Kuran'dan ayetler işlenmiş ve fazladan bir güvenlik önlemi olarak içine de ayetler batırılmış bir kâseden içmişti suyunu ve göbeğinin üstünde bir haçla uyumuştu. Buna ilaveten Mihrimah Efendim'i getirmesi için tam zamanında bir kadın gönderilmişti. Mihrimah Efendim, o günlerde bizim ebemizdi ve doğurtma sanatında kimseler onun kadar derinlemesine ustalaşmış değildi. Hani, öyle denir ya kendisi belli bir yaştaydı, uzun ve şişmandı, dudaklarının üstü tüylüydü ve anası, büyükanaları, ta zamanın başlangıcından bu yana bizim ebelerimiz olagelmişlerdi. Şükür onlara ki, hepimiz sağ salim dünyaya vasıl olmuştuk.

Mihrimah Efendim, kurmay heyeti ve doğum iskemlesini taşıyan iki yardımcısıyla birlikte kasabada zuhur etti mi, doğumun

yakın olduğunu daima bilirdik. Bizzat ben de bu iskemlede doğmuşum; kendi çocuklarım da öyle oldu ve Allah izin verirse herhalde daha binlerce yıl başkaları da doğacak. İskemle hayırlı ceviz ağacından yapılmıştı ve binlerce kadının baldırlarıyla cilalanmış olduğu halde, oturağının çerçevesi pek sağlamdı. Birçok erkek, o çerçevenin neler neler görmüş olduğuna dair kaba şakalar yapardı. Doğum ağrısı çeken bir kadın, şaşırtıcı bir müstehcen sözcük bilgisine sahip olduğunu kanıtlayıp erkek kuvveti kazandığından iskemlenin güçlü kolları vardı.

Philothei güney rüzgârı Arabistan'dan şehvet yüklü düşünceler ve uykusuzluk illeti taşıdığı bir sıra geldi dünyaya. Bunu hatırlıyorum, çünkü, kısmen yer yataklarıyla divanlarda serilmiş yatan karımın ve çocuklarımın huzursuzluğu yüzünden, kısmen de dışarıdaki köpekler, Philothei'nin anası tarafından kopartılan feryatlarla uyumlu bir uluma tutturmuş olduklarından şahsen ben de uyuyamamıştım. Avluda bile pelerinime sarılıp uyumadan uzandığım yerden yıldızlara bakmış ve böylece sonunda evlerin arasında dolaşmaya karar vermiştim.

Öyle bir geceydi ki her şeyin gerektiği gibi olduğu köşelerde bile bir karmaşa hüküm sürüyor gibiydi. Cehennemden yükselmiş bir ruh da kasabada dolaşıyormuşçasına, havada bir kötülük hissetmiştim. Buralarda yükümlülüklerini yerine getirmeksizin ölen pek çok insan vardır; öyle etkisizce sürüklenip duran gölgeler gibidirler.

Doğum seslerinin geldiği yöne doğru yürümekten alamamıştım kendimi ve bir kâse zeytinyağının içinde yüzmekte olan bir fitilin pis kokulu ışığında, gözü dönmüşçesine yazı yazmakta olan Hıristiyan başöğretmen Leonidas Efendi'nin penceresinin önünden geçmiştim. Bu öğretmen kötü bir kişiydi; belayı çağırıyordu. O günlerde hepimiz Türkçe konuşuyorduk ama, yazı yazmayı bilenler bunu Yunan harfleriyle yapıyordu. Ne var ki bu Leonidas, Hıristiyanların Türkçe değil, Yunanca konuşmaları gerektiğini söyleyerek yaygara edip kampanya yürütenlerden biriydi. Çocukları Yunan dilini öğrenmeye zorluyordu ki bu onlar için çakıltaşı çiğnemek gibi bir şeydi ve Osmanlının memleketi Yunanın elinden nasıl aldığı-

na ve bu memleketin hakça kendilerine ait olduğuna dair öyküler anlatarak kızgınlığı körüklüyordu. Bu yerin bir zamanlar Likyalılar denen bir halka ait olduğunun ve Yunanlıların burayı onların elinden aldığının söylendiğini duymuştum; o halde bu öğretmen çocuklara neden bütün memleketin başından beri çalıntı olduğunu anlatmıyordu? Neden, "Haydi Likyalıları bulup topraklarını onlara geri verelim," demiyordu? O başöğretmen var ya, hani şu dumanı tüten yağın üstüne su atıp kendileri gibi başkalarını da yakan insanlara benziyordu. Bu bana anormal irilikte boynuzları olan bir öküze sahip olan Nasreddin Hoca'nın hikâyesini hatırlatıyor. Hoca tahta çıkmış gibi olacağından, hep bu boynuzların arasına oturmak istermiş de bunu yapmaktan kaçınırmış. Sonunda bir gün hayvan otlakta dinlenmekteyken, hissettiği çekime direnememiş ve karısını, boynuzlara tırmanması için kendisine yardım etmeye ikna etmiş. Öküz ayağa kalkmış ve Hoca'yı havaya fırlatmış ve Hoca talihsiz karısının üstüne sert bir iniş yaptığından ikisi de yaralanmışlar. Bunun üzerine Hoca, karısına, "Kadın kadın, işte böyle; bazen benim arzularım yüzünden ikimiz birden acı çekmek zorundayız," demiş.

Baş belası olması dışında bu başöğretmen cılız bir şeydi, Smyrnalı'ydı[1] ve dolayısıyla içimizden biri değildi; gözlük takardı, birtakım havalara girerdi ve kendine asla bir karı almamıştı.

Ama ben Philothei meselesine geri dönmeliyim. Öyle olmuştu ki, çığlıklar sona erip de doğum gerçekleştiğinde bir sürü meraklıyla birlikte ben de doğum evinin önündeydim. Göbek bağını keser ve bütün sesiyle, "Aziz Allah, Aziz Allah, Aziz Allah," diye bağırırken Mihrimah Efendim'in sesindeki zafer edasını ve rahatlamayı hissetmiştik. İlk başta dişi bebeklere, Adem'le birlikte cennette bulunan ilk kadının adının verilmesi bizde âdetti ve dolayısıyla Mihrimah Efendim'in çocuğa "Havva" adını verdiğini duyurunca, bebeğin kız olduğunu anlamıştık; kimilerinin dediği gibi: "Tarlada çapa yapmak için fazladan bir el..."

Mihrimah Efendim olanca sesiyle haykırdığı anda, gecenin de tepeden tırnağa değiştiğine yemin ederim. Köpekler ulumayı bırakmış, ay bulutların arasından yüzünü göstermişti; havaya safranla

(1) İzmir.

tütsü kokusu sinmiş ve gündüz ihtiyarların oturduğu meydandaki çınar ağacında bir bülbül şakımaya başlamıştı. Bu yeni hayat böylesine güzel başladığı için halimden memnundum ama, şunu da itiraf etmeliyim ki, doğan her şeyin ölmeye doğduğunu düşünmekten de kendimi alamıyordum. Adı Charitos olan baba rahat bir nefes almak için evden çıktığında, orada öylece dikilmiş, yeni doğmuş olan bu insanın ne kadar yaşayacağını ve nasıl öleceğini düşünmekteydim. Charitos'a yaklaşıp omzunu okşayarak, kendim içmek için sarmış olduğum bir sigarayı ona ikram ettim. Kav kutumu eline tutuşturarak, *"Selam ün aleyküm,"* dedim.

"Ve aleykümselam," diyerek ekledi. "Bugüne dek gördüğüm en sevimli bebek."

"Bu, sorun çıkartacak," dedim.

"Kadınlar her tarafa İnciller, Kuranlar ve mavi boncuklar ve sarımsak demetleri asıyorlar," dedi, Charitos dudağında çarpık bir gülümsemeyle. "Yine de sorun çıkmasını bekliyorum. *Nazar deymesin.*"

"Allah bizi nazardan sakınsın," dedim.

Ardından, müezzin gün ışıdığında ezanı okuduktan ve herkes namazını kıldıktan sonra, Philothei'nin babaevinden, bir taşın bir su birikintisine atılmasıyla meydana gelen dalgalanma gibi, bir söylentidir yayılmaya başladı ve kısa sürede bebeği görmek, armağanlar getirmek ve anaya mutlu bir geçmiş olsun dilemek, aynı zamanda çocuğun duyulmuş güzelliğine hayran olmak için orada toplanmış olan bir başka meraklı kalabalığı oluştu. Bu kasaba, kuyu başında ve birbirlerinin evinde dedikodu değiş tokuş eden kadınlar ve aynı şeyi kahvehanelerde yapan erkekler sayesinde herkesin diğer herkesin işine karıştığı kasabalardan biriydi.

Philothei'nin ailesi Hıristiyandı, ama o vakitler ilişkilerimiz iyiydi. Göbekleri rakıyla ve şeytanla şişmiş, öfkesi burnunda birkaç kişinin yüksek perdeden atıp tutmaları dışında, uyum içinde bir arada yaşıyorduk. Dolayısıyla her çeşit insanm, daha gözü açılmadan bir efsane haline gelmeye başlamış olan bu çocuğa bir göz atma umuduyla kahve, lokum, yenibahar ve tütün gibi küçük hediyeler getirerek o evin kapısını çalmış olmasında şaşıracak hiçbir şey yok.

Hepimiz annenin feryatlarına bakarak özellikle kolay bir doğum olmadığını anlamıştık ama, öyle olsa bile selamlıkta daha

şimdiden süslü bir yatak hazırlanmıştı ve sırtı yastıklarla desteklenmiş olan anne, Polyxeni küçük parmağını, geçici bir meme emme isteğine karşı avutmak için bebeğin ağzında tutarken gülümsüyordu.

En iyi elbiselerimi giymiş, altın bir lira ile karımın elleriyle rendelemiş olduğu bergamot kabuğuyla tatlandırılmış biraz çay getirmiştim. Çocuğu hakkını vererek incelemiş, şerbetimi içmiş ve onca endişe yüklü berbat gecenin ardından artık bütünüyle yorgun olan baba Charitos'la birkaç hoşbeş daha etmiştim. Bir kadının böylesine bir cehennemden geçip de sonrasında nasıl olup da bundan hoşnut olduğunu bir kere daha merak ederek, "Allah, anasının sütünü gani kılsın," demiştim.

Charitos, "Çocuğa Philothei adını vereceğiz," dedi.

"Manası?"

"Rumca," diye cevap verdi Charitos. "Ve öyle sanıyorum ki 'Allah'ın Sevdiği' veya 'Allah Sever' ya da bunun gibi bir anlama geliyor. Her ne ise, güzel bir ad ve anamı yad etmek için koyuyorum bu adı."

"Rumcayı çok derinlemesine bilen öğretmene, Leonidas Efendi'ye sormalısın," dedim. "O sana bu adın ne manaya geldiğini söyler."

"Yok, papaza soracağım," diye beyan etti, tıpkı benim gibi bir elma derlemeyi bile bilmeyen çökük omuzlu kitap kurtlarına ayıracak zamanı olmayan Charitos. "İskender Efendi, bana bir iyilik yapabilir misiniz? Bir çaput alıp onu benim için kızılçama bağlayabilir misiniz?" Yorgun gözlerini bana çeviren Charitos, bütün ciddiyetiyle sordu bunu.

"Sizin için bir dilek tutmamı mı istiyorsunuz?"

"Evet. Bu benim çocuk..." Başını bebekten tarafa eğdi. "Bu kadar sevimli bir çocuğun sorun yaratacağını söylemekle pek iyi etmediniz. İnşallah şeytan sizi işitmemiştir de, olmadık birtakım fikirlere kapılmaz; mamafih doğruyu söylemek gerekirse, şahsen benim de endişelerim var. Lütfen huzur bulmama yardımcı olun; gidin de kızılçama bir çaput bağlayın ve çocuğuma kolay bir hayat dileyin."

"Charitos Efendi, elbette yaparım. İki tane çaput bağlarım ve aynı dileği iki kere dilerim. Ama önce çocuğu bir iyice görmeliyim."

Polyxeni başındaki örtüyü kenara çekip bebek Philothei'yi gösterdi ve ben de dedim ki: "Gerçekten de çok güzel..."

Buna rağmen şunu da söylemeliyim ki, bebeklerin çirkin ya da güzel olması ya da tıpkı babalarına veya halalarına benziyor olması, yanlış yolda olan insanlar tarafından uydurulan sıkıcı bir yalan. Bütün bebekler birbirine benziyorlar ve bana kalırsa, bu özel bebek de fazlasıyla bebeğe benzer bir bebekti. Benim de çocuklarım olmuştu ve ben, ışığa ilk çıktıklarında, hepsinin de, başka hiçbir şeye veya hiç kimseye değil, bir bebeğe benzer oldukları haricinde, hangisinin neye benzediğini hatırlamıyordum.

Tam da ben, tıpatıp bir bebeğe benzeyen bu bebeğin güzelliği konusunda dürüstçe bir kanaat edinmeye uğraşırken, eve imam girmişti.

İmamımız o vakit hayatının altın çağını sürmekteydi. Yaşı kırk beş dolayındaydı; çok hızlı ve enerjikti, ağarmış olmakla birlikte titizce taranmış sakalı uzundu ve çehresinde, bir kuşun keskin kara gözleri bir Arabın kanca burnuyla birleşmişti. Dişlerinin çoğu hâlâ yerindeydi ve alttaki üsttekinden daha fırlak olan dudakları inceydi. İki kere hacca gitmişti ve dolayısıyla hocalığı iki kat güçlüydü ve Sünni geleneklere ilişkin üstün bilgiler edindiği İstanbul'daki bir okulun softalarındandı. Kuran'ı baştan başa hatmedebiliyordu ve bu yüzden de yalnızca bir hoca değil, aynı zamanda hafızdı. Bunlar yetmezmiş gibi üstüne üstlük bir de dörtten fazla Sünni tarikatının üyeliğine kabul edilmişti; yani, yüzünü Allah'a dönüp onunla yekvücud olması için her koşul fazlasıyla mevcuttu. Netice itibariyle, bütün Araplarla Farisilerin toplamından daha fazla Arapça ve Farsça kelime bilen çok bilgili bir adamdı. İnsan bazen söylediğinin azıcık bir kısmını anlamaya çalışmaktan bile vazgeçerdi ve bazen de, o cümlelerinin içine mamafihler, filhakikalar, nitekimler, öte yandanlar doldurup beş dakika boyunca konuşur ve siz, o son sözüyle konuyu perçinleyinceye kadar neyi amaçladığını bilemezdiniz. İşte öğrenim görmenin faydası budur.

Bir mahkeme kadısı veya bir molla ya da bir âlim olmak yerine neden sadece bir imam olmayı tercih etmişti; hiçbirimiz asla bilemedik. Bu okullarda, kart ihtiyarlara pek uymayan fikirler edinmiş olabileceğinden kuşkulanılırdı ama, benim fikrimce bize namaz kıldırmayı, yalnızca zamanının çoğunu elleri toprakta geçirmek için seçmişti. Ateşli bir sebze üreticisiydi.

Adı Abdülhamit Hoca'ydı ve hayatının en büyük iki keyfi, hangisine daha fazla değer verdiğini söylemek zorsa da, karısı ile atıydı. Karısıyla ilgili olarak, dünyanın ne zaman sona ereceği sorulduğunda, "Dünya iki kere sona erecek; bir karım öldüğünde bir kere de ben öldüğümde," diye cevap veren Nasreddin Hoca'nın hikâyesini anlatırdı. Karısını tanıdığımı söyleyemem, zira kadının yeri başkaydı. O günlerde bir başka adamın karısının veya kadın akrabalarının sağlığı konusunda dahi soru sormak geleneklerimizce yasaktı ve dolayısıyla anlatılmadıkça kimse onlar hakkında herhangi bir şey bilmezdi. Şimdi her şey değişti ve her değişen şey de iyi olmadı. Bugünlerde kadınlar çarşafa girmediklerinden, karısı çirkin olan bir adamın kahvehanelerde kadının güzelliğiyle kurum satması mümkün değil. Kuşkusuz Hıristiyan kadınların yüzü hep açıktı ve dolayısıyla kocalarının kurum satma ihtimalleri hiç olmamıştı ve bir sürü Hıristiyan kız da hiç gelin olmamıştı.

Öte yandan imamın "Nilüfer" adını verdiği ve büyük bir sadakatle bağlı olduğu atı harikulade hoş, gümüş rengi bir yaratıktı. Hoca atın boynuna, parlatıp durduğu, üstü Kuran'dan ayetlerle bezeli pirinçten bir göğüslük takmıştı. Kısrağın yelesini uçlarında mini minnacık pirinç çanlar bulunan yeşil kurdelelerle örmüştü ve Bey Dağları'na doğru yol alan bir Yörük aşiretinden satın almış olduğu yüksek, süslü bir eyeri vardı. Hayvanı yıkayıp tımar ediyor, böcekleri uzak tutacak kokularla ovuyordu. Çoğu zaman atına sarıldığı, bir eliyle burnunun kadifesini okşarken kolunu da boynuna dolayarak sevgi sözleri fısıldadığı görülüyordu. Bunun sonucunda at, bir Çerkez metresin bütün kaprisi ve kendini beğenmişliğiyle davranıyordu, ama fesinin çevresine beyaz türban dolanmış ve yeşil cüppesi ardında dalgalana dalgalana eşkin giderken hocayı görmek

daima insanın yüreğini hoplatıyordu. Doğu'dan gelen atalarımıza yaraşır bir süvariydi. Derler ki bir erkek ya karısının ya da atının üstündeyken en çok erkekmiş.

Dediğim gibi imam aniden kapıda belirmiş, herkes gibi ayakkabılarını çıkartarak her zamanki paldır küldür ve amirane tavrıyla odaya girmişti. Hepimize, "Esselamünaleyküm," demiş ve biz de düşünmek için duraksamadan, "Aleykümselam," diye hep bir ağızdan cevap vermiştik.

Herhalde o da bizler gibi çocuğa bir hediye getirmek ve bu dünya güzeli bebeği görmek için gelmişti. Öne eğilerek bebeği alıp yukarıya doğru kaldırarak havada tutmuş ve sanki bir şeyler seziyormuşçasına özelliklerini incelemişti. Sonunda gayet mutlu iç geçirmiş ve Kuran'ın, Arapçadaki cehaletime rağmen bir zamanlar öğrenmiş olduğum için tanıdığım ilk birkaç satırını okumuştu. Sonra Philothei'yi yerine koymuş, üstüne eğilmiş ve dudaklarına doğru kaldırdığı elini öpmüştü. Daha sonra anne, bebeğin sağ elinde, tam da imamın dudaklarını değdirdiği yer olduğuna inandığı yerde fes rengi küçük bir leke bulmuştu. Gördüğünüz gibi Hıristiyanlar bile imamın bir ermiş olduğuna inanıyorlardı. Hem zekâdan, hem de nezaketten yoksun olup da horgörü gösterisi olarak üstüne limon kabukları atan ve tanınmamak için kaçan aşağılık ve düşüncesiz Hıristiyanlara yönelik herhangi bir girişimde bulunmadığına göre, gerçekten de onda bir evliyanın tahammülü olmalıydı. Asılmalarını sağlayabilirdi, bunun yerine onları görmezden gelerek cezalandırıyordu. O bilgeliğiyle, görmezden gelinmenin en kötü ceza olduğunu anlamıştı.

Charitos'un evinden ayrılmadan önce dedi ki, "Bu çocuğun size mutluluk getirmesini diliyorum," ve sonra da dışarı çıkıp kır renkli atına binerek eyerdeki parlak kurdeleler çırpınır, yulardaki pirinç çanlar çıngırdarken çekti gitti.

Charitos, "Ne gördüğünü merak ediyorum," dedi ve ben omuzlarımı silktim. Belki onun da aynen benim gibi, yani her doğumun içinde bir ölümü barındırdığı doğrultusunda bir tepki göstermiş olabileceğini düşündüm.

Oda artık iyice kalabalıklaşmıştı ve nargilelerden kalın dumanlar tütüyor, insanlar kötü ruhları uzak tutsunlar diye feci halde gürültü ediyorlardı. Bu gürültü, patırtı ve dumandan hep nefret etmişimdir, bu yüzden de kulağına bağırmak zorunda kalarak Charitos'a veda ettim. "Yapacak işlerim, karacak bir yığın çamurum var, en iyisi gideyim artık ben. Size bir testi yapacağım hediye olarak." Ve sonra hatırladım. "Ama önce gidip kızılçama iki tane çaput bağlayacağım."

O saate kadar kasabada hayat canlanmış ve yukarıya, ancak bir eşeğin geçebileceği genişlikte olan parke döşeli yollardan geçerek çıkmak zorunda kalmıştım. Kasabamız sanki at arabasının icadından önce tasarlanmış gibiydi. Ne vakit olduğunu kim bilir! Her halükârda yol alabilmek için başlarının üstündeki testilerde su taşıyan kadınların yanından, bütün o gürültünün içinde arsızca uyuyan köpeklerin yanından, seyyar satıcıların, tüccarların, dilencilerin ve zanaatkârların yanından ve hayattaki tek işlevleri, aylaklıklarını sürdürebilsinler diye verdiğimiz sadakalarla hayatta kalmalarını sağlayan bizlerin ruhunu parıldatmak olan dilencilerin bacakları üstünden geçerken yolumu açmak için onları itip kakmam gerekmişti. Hepimiz için bu tür hediyelerin anonim olması daha hayırlı olduğundan dilenciler avuçlarını iyice açarken gözlerini yere indirirlerdi. Çömlek atölyeme ulaşmış ve her çalışma gününün sonunda çarkımı yıkayıp temizlemekte kullandığım paçavralardan birini almıştım.

Kızılçamlar, yarın tepesine ulaşan yokuşun ortalarında bir yerde, alçı üretiminde kullanılan kireç taşının çıkarıldığı ocağın çok yakınında beşli bir grup halinde dikilmekteydiler. Görkemli kabuklarıyla, biz altındakilere gölge vermeyi arzuluyorlarmışçasına dışa doğru yayılan dallarıyla güzel ağaçlardı. Kimi zaman vecizeler uydurmayı severim ben ve o gün, başımın üstündeki büyük dallara bakarken aklıma geliveren şu olmuştu: "Kızılçamın gölgesine sığınmak isteyenin başına kumrular sıçar." Boynunun etrafında siyah halka olan, pek latif ama beden ifrazatları konusunda hayli cömert o gri kumrulardan bir düzine kadarı her vakit çamların tepesine

tünemiş olurdu. Hayattaki güzel şeylerin hepsi bir yandan da insana zarar verir.

Alt dallarda, bütün kasabanın uzun yıllardan beri dilemiş olduğu dilekleri temsil eden çaputlardan bolca asılıydı ve yeni bir çaputun bağlanabileceği bir yer bulmak her zaman zorlu bir işti. Bazen bir dilek gerçekleştiğinde dileği dilemiş olan kişi geri döner ve çaputunu alırdı ki, ilerde başka bir dilek için tekrar kullanabilsin. Benim fikrimce, yeni bir çaput edinmek o kadar da zor olmadığından bu, insan ruhunun değersizliğini sergileyen bir şeydi.

O günlerde ben çevik tırmanışlar yapacak kadar gençtim ve çaputumu bir sancak gibi dalgalansın diye asacağım en yüksek çamın tepesine kadar çıktım. Güneş şimdiden güçlü ve parlaktı, ağacın kabuğundaki reçinenin kokusunu artırıyordu. Böyle bir ağaca tırmanırken sıkıca kavramak gerektiğinden ayalarım, o tuttuğunu bırakmaz, yapışkan, tozlu kara tabakayla kaplanmıştı. Biraz rahatsız olduysam da çömleklerin başına oturduğumda kısa sürede elimden silinip gideceğini düşündüm. Bir meltem esti ve sarığımı başımın tepesine iyice geçirdim. Yıkık mabedin sularında bazı çocukların oyun oynadıklarını görebiliyordum. Şüphesiz kurbağalara eziyet etmekle meşguldüler.

Kasaba görüntüsünün tadını çıkartırken arada Philothei için de dileklerde bulanarak orada bir süre kaldım. Özellikle de zarif bir camisi ve kilisesi var ise, böyle bir yeri tepeden görmek, aşağıdaki manzarada mucizevi bir şeyler olduğunu hatırlatıyor insana. Bazı bazı akşam üzerleri karanın sona erdiği ve denizin başladığı yarın tepesine gitmeyi alışkanlık haline getirmiştim; çünkü caminin altın kubbesi kırmızı ışıkta parlar ve tüten bütün ateşlerin isi, pişmekte olan etin nefis kokusunu yukarıya taşırdı.

Aşağıya inerken, yeni yumurtlanmış olduklarını umarak dört güvercin yumurtasını eşime götürmek için aldım; her oğlum için bir tane.

Şimdi o günleri düşündüğümde bana çarpıcı gelen, Philothei'nin doğumunun, bir kız bebeğin dünyaya gelişi üzerine öylesine büyük bir yaygara kopartılan ilk ve tek olay olması.

3

Mustafa Kemal (1)

Eskibahçe'den çok uzakta, On İki Adalar'ın ötesinde ve Ege Denizi'nin karşı yakasında bir Yazgı insanı daha doğuyor. Philothei'nin doğumundan on dokuz yıl önce, yıl Gregoryen Takvimi'ne göre 1881'dir ki, bu yılın içinde Makedonya, bir zamanlar dünyaya nasıl fatihlerin en büyüğü olan Yunanlıyı vermişse, şimdi de en büyük Türkü veriyor (ve dolayısıyla Avrupa tarihinin en eğlendirici ironilerinden birini yaratıyor).

1881'de Makedonya, Valakların, Yunanlıların, Bulgarların, Türklerin, Sırpların, Slavların ve Arnavutların yurdu. Çocuğun dünyaya geldiği Selanik'te ayrıca çeşit çeşit Avrupa kökenli "Frenkler"le ataları İspanya'daki zulümden kaçmış büyük bir Yahudi kolonisi bulunmakta. Bu Yahudilerin yarısı, yerel bir on yedinci yüzyıl mesihinin başarısızlığı ardından gözleri açıldığından İslam dinine geçmişler. Ne var ki Naziler tarafından ortadan kaldırılmış oldukları için, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Selanik'te artık Yahudi bulunmayacak ve ilginç antika İspanyolcaları da onlarla birlikte tamamen ortadan kaybolacak.

Çocuk, Nazizm'in tohumlarının çoktan ekilmiş ve karanlık bir yağmurun beklenmekte olduğu bir dünyaya doğuyor. Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından karıştırılan Balkan ve Yakındoğu halkları, uzun süredir yaşayan bir arada varoluş ve karşılıklı bağımlılık olgusunu ilga sürecinde. Öfkesi burnunda bireyleri ve ideologları, ayrılıkçılık, üstünlük öğretileri yaymakta. Sloganları şöyle: "Sırbistan Sırplarındır, Bulgaristan Bulgarlarındır, Yunanis-

tan Yunanlılarındır; def olsun Türkler ve Yahudiler!" Yüzyıllardan beri herkes herkesle evlenmekte ama, hiç kimse durup da bir Sırp ya da bir Makedon veya bir Bulgar ya da bir Yunanlı gerçekte kimdir, diye sormamakta. Herkesin herkesle savaşında, kendilerine özgürlük savaşçısı ya da özgürlükçü diyerek eşkıya veya yerel kahraman olmak için bu fikirleri sömürecek yeterince fırsatçı çıkıyor. Mustafa kanun ve nizamın hızla çöktüğü, yağmacılığın çalışmaktan daha kârlı bir hale geldiği, barış sanatının giderek daha az uygulanası olduğu ve kişisel hoşgörünün giderek daha az fark yarattığı bir dünyaya doğmuş bulunuyor.

Dünyaya geldiği avlulu ev, yüksek duvarlarla çevrili ve klasik biçimde harem ile selamlığa bölünmüş. Zemin kattaki pencereleri demir parmaklıklar korumakta, dışarıya doğru taşmış üst kattakiler ise kafeslerle perdelenmiş bulunmakta. Pembe duvarlarının ardında, açık renk saçlı ve mavi gözlü, azimle eskiye bağlı ve dini bütün Müslüman Zübeyde, Yazgı'nın çocuğunu son bir ıstırap çığlığıyla dünyaya getiriyor ve kereste tüccarı, gümrük görevlisi ve Pious Vakfı'nın yöneticisi baba, göbek kordonu kesilirken öne doğru eğilip çocuğun adını fısıldıyor. Adı Mustafa olacak; "Seçilmiş."

4

Ben philothei (1)

Ben philothei'yim ve ben altı yaşındayım herbikeşler ne kadar güssel bi kiş olduumu şölüyo ve ben böğle domuşum onunçin ben artıkın aliştim herkeşlerden daha güsselim ama övünmüyom bugün ibrahimi göğdüm ve beni takip ediyodu ve ben onu göğmemiş kibin yaptim hiç de güssel olmayan çikin olan ama olsun o benim arkadaşim drosoula ile gittim ve ibrahim karatavuk ve mehmetçik ilen oynuyodu ve düdüklerini üflüyolardı ve kuş taklidi yapiyoladi ve ve ibrahim dediki yaşlanınca biz evlenecez dedi ve ben belki dedim ve o bana bi tüy ve bi de yilan gömleii ve üstünde bi şekil olan pembe bir taş vidi ve koluma dokandi ve yarin biz güverçin yiycez çünküm benim isim yortum ve azijemin ikonusuynan birlikte kilseye gitçem ben ve ikonu bütün gece mumlarnan berabir orda birakçam

5

Kefalonya'ya Sürülmüş Olan Drosoula, Philothei'yi Anıyor

O çok güzel, bense bu kadar çirkin olduğum halde Philothei benim en iyi arkadaşımdı. Aşağı yukarı aynı zamanda doğmuştuk, ama ben herhalde gölgelik bir yerde doğmuşum. Ben böcek gibiydim, o ise bir akşam yıldızı.

İnsan yaşlanınca hafızası ona oyunlar oynuyor. Bazen beş dakika önce ne yaptığımı veya doğramakta olduğum soğanı nereye koyduğumu bile hatırlamıyorum, ama bazen de yedi yaşımdayken olmuş şeyleri, sanki yeniden küçük bir kızmışım gibi berrak bir şekilde hatırladığım da oluyor. Mamafih şuna dikkat ediyorum ki, ara sıra bir şeyleri, sanki siz olaylara şahit olmuşsunuz gibi hatırlıyorsanız da gerçek şu ki o olaylar size defalarca anlatılmış oluyor ve siz o konularda çokça düşünmüş oluyorsunuz da sonunda aslında öyle olmadığı halde her şeyi sanki sizin anılarınızmış gibi düşünmeye başlıyorsunuz. Şunu demeye çalışıyorum ki, Philothei, benim en iyi arkadaşım olmuş olsa da ona ilişkin hatıralarımı artık insanların onun hakkında anlatmaktan hoşlandığı şeylerden ayıramaz oldum.

Dünyada her biri muhtemelen birileri için özel olan yüz milyonlarca insanoğlu yaşadığı ve Tanrı bilir kaç milyonu da uzun süre önce ölüp tarihin içinde kaybolup gittiği gerçeği varken, bir insanın özel olduğunu veya Tanrı tarafından seçilmiş olduğunu iddia etmenin aptallık olduğunu biliyorum, ama yine de ben Philothei'ye bir

meleğin dokunmuş olduğunu düşünüyorum. Doğru da söylesem yalan da, bunun sizin için çok fark edeceğini sanmıyorum. Eninde sonunda yaşlı bir kadınım ben ve yaşlı kadınların neye benzediklerini bilirsiniz; tekrar tekrar anılarını anlatıp benzerlerini asla göremeyecekleri eski günler için ah çekerler. Önemsemeniz gerekmez.

İmam Abdülhamit Hoca'nın doğduğu zaman kendisini ziyarete geldiğini ve elinin üstünde, öptüğü yerde azizlere yaraşır bir iz bıraktığının anlatıldığını defalarca duyduğumu hatırlıyorum. O lekeyi tam olarak görüp görmediğimi hatırlamıyorum, ama sanki görmüş olduğumu hissediyorum. Bazen, insanların yüzünde gördüğümüz lekelere benzer biçimde kızıl ve kabarık olduğunu canlandırıyorum gözümde.

Peki siz yüzünüzü niye buruşturuyorsunuz öyle ve yere tükürüyorsunuz? İmamdan bahsettiğim için mi? Bir Türkün adını andığım için mi? Haa, yere tükürmezden önce bir kere daha düşünmeliydiniz, çünkü ben şimdi Yunanlı olabilirim ama o zaman fiilen Türktüm ve bundan ötürü utanıyor da değilim ve bir tek ben de yokum; bu ülke, bir tercih hakkımız olmadığı için Anadolu'dan buraya gelmiş benim gibi yığınla insanla dolu. Ben buraya geldiğimde Yunanca konuşmuyordum bile, haberiniz var mı? Bazen hâlâ Türkçe rüya görüyorum. Buraya geldim, çünkü Hıristiyanların Anadolu'yu terk etmesi gerekiyordu. Ben gibi bütün Hıristiyanların Yunanlı olduğu sanılıyordu ve dünyayı yöneten insanlardan hiçbirinin işlerin esasta ne kadar karmaşık olduğundan hiç haberi yoktu ve hiç olmayacak. Bu yüzden eğer bana Türk derseniz hakaret ettiğinizi sanıyor olabilirsiniz, ama bu ancak kısmen doğru olur ve ben utanmıyorum. Buraya ilk geldiğimde insanlar bana "Türk" derlerdi ve bu nezaketen yapıyor da değillerdi ve beni itip önüme geçiyor, beni kenara itekliyorlardı ve yanlarından geçtiğimde ağızlarının içinden bir şeyler homurdanıyorlardı. Anlayacağınız ben sizler gibi değilim. Sizler, hiçbiriyle tanışmadığınız ve muhtemelen hiç tanışmayacağınız halde bütün Türklerin şeytan olduklarını düşünerek yetiştirildiniz ve bu konuda hiçbir halt bilmiyorsunuz ve bütün

belayı çıkartanlar da sizin gibi cahil insanlar. O yüzdendir ki Türk olan, ama aynı zamanda bir ermiş olan bir imamdan bahsettiğimde tükürmeyin ve eğer siz bu işten hoşlanmıyorsanız ben de gider daha akıllı birileriyle konuşurum. Ayrıca bir şey daha söyleyeyim size ki, bunları duymaktan hoşlanıp hoşlanmamanız umurumda bile değil ve bütün akıllı Hıristiyanlar Küçük Asya'dan buraya gelmezden evvel sizler köpekler gibi yaşamaktaydınız buralarda ve hiçbir şey hakkında en ufak bir fikriniz yoktu ve bu adada yaşayan hemen hemen hiç kimse kalmamıştı, çünkü biraz aklı olan herkes buradan çekip gitmişti; işte bunun için bir daha imamdan bahsettiğimde tükürme filan istemiyorum ve hazır söz açılmışken size muhtemelen hiç bilmek istemediğiniz bir şeyi daha hatırlatacağım ki bu da, yüzlerce yıl süren işgal boyunca Türklerin, biz Rumların iç savaş sırasında birbirimize yaptıklarımızın yarısı kadar bile bir şeyi asla yapmadıklarıdır ve inanın bana, bu benim çok iyi bildiğim bir konudur.

İşte şimdi her şeyi yeri yerine oturttum. Günün birinde budalanın biri yüzünden kalp krizi geçireceğim. En iyi arkadaşım Philothei hakkında konuşuyordum.

Onun seçilmiş olduğunu düşünürdüm. Kocamı ve tek oğlumu kaybetmiş olduğum halde iyi bir hayatım oldu benim ve bu yüzden Tanrı'ya şükürler ediyorum, ama benim payıma düşen her şeyi Philothei'ye vermiş olduğunu ve bana yalnızca kemirecek çıplak kemiklerin kaldığını düşünürdüm o zamanlar. Bu nedenle ona kırılıyor değildim, zira ben de onun güzelliğiyle mest olmaktaydım ve artık yaşlanmış ve yıpranmış olsam da Philothei yeryüzüne geldi diye bir tür şükran duyuyorum.

Philothei kendini beğenmişti, melodramatik, duygusal ve güvenilmezdi. İnsanı kızdırırdı ama aynı zamanda yumuşak kalpli, tatlı huylu, kolayca incinirdi ve zekiydi. En iyi arkadaşımdı, en can arkadaşımdı; onu severdim, çünkü hataları bile onu sevilesi ve eğlendirici kılardı. Bir köpek kadar sadık ve her ikisinin de doğmuş oldukları günden itibaren ona âşık olan İbrahim kadar utanmasızca peşinde

dolanır dururdum. Geriye bakarak düşündüğümde, İbrahim'in emekleme döneminden itibaren Philothei'ye kur yapmış olduğunu ve bunun öyle çok sık görülen bir şey olmadığını ve sonunda, öteki dinden olduğu halde sözlendiğinin de İbrahim olduğunu kavrıyorum. Bazen olurdu böyle şeyler, o yüzden eğer olmadığını söyleyen biri olursa inanmayın.

Eğer öyküler doğruysa, güzel doğmuştu. Deniyordu ki imam, onun kasabanın gördüğü en kusursuz Hıristiyan çocuk olarak ilan etmiş. Gözlerinin kuyu suları gibi kara olduğunu ve bu yüzden beşiğinin üstüne eğilip gözlerinin içine bakanların döne döne düşme duygusuna kapıldığını söylerler. Benim babam mesela, kendisinin bir canavar ve bir ayyaş olduğunu size söylemekten hiç çekinecek değilim ve sevmesi o kadar zor başka bir adam daha yoktu, ama o bile bize derdi ki: "Gözlerini gördüğümde, hayatımda ilk defa Tanrı'dan korktum. Sanki çok uzun yaşamış ve çok görmüş geçirmiş birine aittiler. Bir meleğin gözleriydiler ve bana ölümü düşündürdüler. Dışarı çıktım ve bunun üstesinden gelebilmek için biraz limon rakısı içtim, sonra dua etmek için kiliseye gittim, bilmem neden ama kilisenin merdivenlerine düştüm ve kalkamadım. Orada, köpekler yüzümü yalarken uzun süre yattım, ta ki uyanıp içeri girip, Bakire Meryem *Panagia Glykophilousa*'nın ikonasını öpene kadar." Babamın dediği bu, ama o gerçek bir ayyaştı ve annem onunla evlendiği güne lanet ederdi, elinde terlik tavernalara gidip onu eve sanki bir koyunmuş gibi güderek getirirdi. Annem bana, babamın o gün gerçekten de sarhoş olduğunu ve kilisenin merdivenlerinde kendinden geçtiğini, ama papazın (adı Peder Kristoforos'du) birkaç genç adamı onu eve taşımakla görevlendirdiğini anlatmıştı. Bebek Philothei'yi görmüş olsa da olmasa da nasıl olsa sarhoş olacağını, zira herhangi bir günde içki içmek için herhangi bir güzel çocuğa ihtiyaç duymadığını zannediyorum.

Philothei'nin gözleri çok koyuydu. İrisi siyah sayılabilecek kadar koyu bir kahverengi olduğundan gözbebeklerini göremezdi-

niz bile ve dolayısıyla Philothei'nin gerçekte ne hissettiğini kimse bilmezdi. Normal olarak herhangi bir kimsenin sözlerinden ziyade gözlerinden azar azar bilgi edinirsiniz, ama ben onunkilerden hiçbir şeyi okuyamazdım. Eğer Philothei bir şey söylemişse, onun sözüne itibar etmek zorundaydım, çünkü o karanlığa bakıp da yalan söyleyip söylemediğini, o anda beni sevip sevmediğini veya üzgün olup olmadığını keşfetmek imkânsızdı. Bir keresinde bunu kendisine söylemiştim, sanırım o sırada yaşımız on beş kadardı; Frenklerle yapılan savaşın ikinci yılıydı ve bütün oğlanlar Gelibolu'da veya işçi taburlarındaydılar ve Philothei kendine aynada bakmak için içeriye koştu. Dışarıya yarım saat kadar sonra çıktı, epeyce endişeliydi ve hayret dolu bir ses tonuyla şöyle dedi: "Drosoulaki, doğru söylemişsin. Kendi gözlerimin içine bakamıyorum." Bu yüzden bazen onunla sohbet etmek zor olurdu; çünkü kelimeler yalnızca yüreğin buğusudurlar.

Saçları da çok güzeldi. Doğru mudur bilmiyorum ama, saçlı doğduğu söylenirdi; öylesine kara ve gür ve çokmuş ki saçları, Argostoli Limanı'nın duvarlarına serili balıkçı ağları ya da bir tepede otlayan bir keçi sürüsü veya bir araya getirilip toplanmış at kuyrukları gibiymiş. İlk yıkandığında, diye anlatırlar, büyükanası saçını örmüş de başının etrafında üç kere dolamış. Böyle şeyler oluyor zannediyorum.

Tenini hatırlıyorum. Derisi o kadar ince ve narindi ki, altı yaşındayken bile elini ışığa tuttuğunda kemikleriyle damarları seçilebilirdi. Mehmetçik ile Karatavuk (onlardan size söz ettiğimi sanmıyorum) ve bir de İbrahim şöyle derlerdi: "Philothei, Philothei, ellerini güneşe tut, görmek istiyoruz, görmek istiyoruz," ve o da ellerini güneşi engelleyecek biçimde tam yüzlerine doğru tutardı ve onların da korkudan mideleri bulanırdı ki o günlerde, mezarlığa ayrılacak toprak olmadığından ve toprağa ihtiyacımız olduğundan ve zaten âdet de öyle olduğundan bütün atalarımızın kemiklerini

kilisenin arkasındaki kemiklikte görebildiğimiz düşünülecek olursa tuhaftı bu. Öyle sanıyorum ki hayatta olan birinin kemiklerini görmek daha korkunç, çünkü bunu ummuyorsunuz. Kemiklikteki kemikler hakkında ve onca sevdiğimiz, sonsuza kadar yasını tutacağımız Anadolu'yu terk ettiğimizde onlara ne yaptığımız hakkında sık sık düşüncelere dalarım.

Ne var ki olay yalnızca saç, ten, göz değildi, çünkü insan, onun güzelliğinden öte bir şey görmekteydi. Anlayacağınız babam, ayyaşın teki de olsa, Philothei'nin insana ölümü hatırlattığını söylemekte haklıydı. Ona baktığınız zaman, o korkunç gerçeği; her şeyin çürüyüp yok olduğunu hatırlıyordunuz. Anlayacağınız, güzellik değerlidir ve bir şey ne kadar daha güzelse o kadar daha değerlidir, bir şey ne kadar değerliyse onun solup gideceğini düşünmek de bizi o kadar fazla incitir ve güzellik bizi ne kadar çok incitirse biz de dünyayı o kadar çok severiz ve biz dünyayı ne kadar çok seversek, parmaklarımızın arasından kayıp dökülen rafine tuz gibi olması ya da rüzgârla savrulup gitmesi veya yağmura karışıp erimesi bizi o kadar üzer. Anlayacağınız, ben çirkinim. Ben hep çirkindim. Eğer gençliğimde ölseydim hiç kimse, "Dünya ne kadar yoksullaştı," demeyecekti ama, Philothei tarafından büyülenmek, kadere ilişkin bir ders almak gibiydi.

Çok çirkin doğmuşum ben ve evlenmeden önce, kız olacağıma keçi olsam daha iyiymiş. O zamanlar insanlar birbirlerine şöyle bir temennide bulunurlardı: "Bütün çocukların oğul olsun ve bütün sürün koyun olsun," ve beddua da şuydu: "Bütün çocukların kız olsun ve bütün sürün koç olsun." Annem bir defasında bana, ben doğduğumda babamın, günün birinde drahoması verilerek evden yollanacak bir kız daha doğurduğu için gazaba kapıldığını ve yorgunluktan tükenmiş bir halde divanda yatıyor olduğu halde kendisiyle kavgaya tutuştuğunu anlatmıştı.

Hiçbir cazibem ve albenim olmamıştır benim ve boğulmadan önce beni sevmiş olan kocam için Allah'a hâlâ şükrederim. Anlaya-

cağınız şanslıydım ben, çünkü fazlasıyla aşk, saygı, çıkarsız sevgi görmüştüm. Belki de, kendisine hiç huzur vermediğine göre kusursuzluğu bir talihsizlik olan Philothei'den daha şanslıydım.

Biliyor musunuz, düşündüğüm bir şey var ki o da şu: eğer Philothei hâlâ sağ olsaydı şimdi artık o da benim gibi yaşlı bir kocakarı olacaktı ve belki de artık aramızda hiçbir fark kalmamış olacaktı. Garip bir düşünce bu. Tanrı ne kadar da zalim. Bir köpeğe fırlatılan yaşlı bir kemiğin diğer bir yaşlı kemikten farkı yok ve toprak her bir naaşa bir başkasına olduğu kadar tamahkâr.

Bazen gençliğimin en iyi arkadaşını hâlâ özlüyorum ve yitip gitmiş olan bütün öteki şeyleri düşünüyorum. Ailemi, kasabamı, dilimi ve toprağımı yitirdim. Artık burada, birilerinin benim yurdum olduğuna karar verdiği bu yabancı memlekette olduğuma göre belki insan yalnızca kötü şeyleri değil, en kusursuz olanları da unutursa mutlu olabilir ancak. Kötü şeyleri unutmak iyidir. Bu aşikâr... Ama bazen insan mükemmel ve güzel olan şeyleri de unutmalıdır, çünkü eğer bunları hatırlarsanız, onların gitmiş olduğu bilgisinin verdiği üzüntüye tahammül etmek zorunda kalırsınız. Halbuki onlar da, annem gibi, Anadolu'm gibi ve bir şeytana dönüşüp boğulan oğlum gibi, yine denizde boğulmuş olan tatlı kocam gibi ve burada savaşta ölmüş olan bütün insanlar gibi geri dönmemecesine gittiler.

Bütün bu şeylerin, bütün dertlerimin, bütün anılarımın, bütün bu şeylerin ortadan kaybolacağını ve sanki hiç olmamışlar gibi olacağını biliyorum. Kendi kendime, eğer gitmelerine izin verecek idiyse, Tanrı bütün bu şeyleri niye yaratıyor diye soruyorum. Tanrı bize neden bir bahçe verip içine de bir yılan koyuyor? Eğer her şey unutulacak ise, herhangi bir şeyin ne anlamı olabilir?

Artık yaşlı bir kadınım ben. Yaşlıyım ve işe yaramıyorum. Bütün bu şeyleri hayatım boyunca düşünüp taşındım. Etim artık eskisi gibi değil ve kemiklerim de öyle. Gençliğimde ruhum ile

bedenim aynı şeymiş gibiydi. Arada bir fark yoktu, bunu hatırlıyorum. Merdiven çıkmam gerekse, bacaklarım çıkıverirdi ve gerekli olan bir tek buydu. Zihnim ve kaslarım birdi. Şimdi merdiven çıkmak istediğimde ayaklarıma bakarak şöyle diyorum: "Kımıldayın, Aziz Gerasimos aşkına kımıldayın!" ve yavaşça kımıldıyorlar, sonra nefes almak için duruyorum, ciğerlerim kaskatıymış ve kurumuşlar gibi geliyor. Yüreğim açlıktan ölen son zavallı kelebek gibi acıyla çırpınıyor ve beden olmayan ama bedenin içinde yaşayan bir ruh olduğunu kendimce böyle anlıyorum.

Anlayacağınız, benim içimde hâlâ, denizden sağ salim dönen kocamı karşılamaya koştuğumun veya sokakta tatlı Philothei'yi kucakladığımın rüyasını gördüğümde şarkı söyleyen yirmi yaşında bir kızın ruhu var ve benim ruhum kabuğunu çatlatmaya hazır bir krizalit gibi ve kabuk çatladığında, Tanrı'nın zarif, mukaddes, tepeden tırnağa kutsal annesinin giydiği elbisenin altın işlemeli eteklerine dokunabileceğim cennete doğmaya hazırlanıyor ki bu, sıcak bir günde edilen yolculuğun ardından suda yıkanmak gibi bir şey olacak.

Ve eğer ben cennette yeniden doğarsam ki belki de bunu hak etmiyorumdur, o zaman belki de bu, bütün kuşkularımın cevabı olacak. Eğer sevdiklerimi hâlâ hatırlıyorsam o zaman boşuna yaşamış olmayacağım; çünkü eğer hiçbir şey hatırlanmıyorsa, o zaman herhangi bir şeyin anlamı nedir?

Ben yalnızca sürgün edilmiş yaşlı bir kadınım, öğrenim görmedim ben, madde haline gelmiş çirkinim ben, ama çıplak ellerimle kaburgalarımı yarabilseydim eğer, aşkla ve acıyla, hatıralarla kocaman olmuş bir yüreğe sahip olduğumu gösterebilirdim size.

6

Mustafa Kemal (2)

Eskibahçe'den çok uzakta, On İki Adalar'ın ötesinde ve Ege Denizi'nin karşı yakasında Mustafa büyüyor. Kendisine, bebeklik çağında babası tarafından kazayla öldürülmüş olan amcasının adı verilmiş. Ecdadı köle olan ve kendisine şarkılar söyleyen bir Arap dadısı var.

Aile, babası Ali Rıza Efendi'nin, yeni Yunanistan sınırında bir gümrük muhafaza görevlisi olduğu ve kereste ticaretine başlama ilhamını bulduğu Olimpos Dağı'na taşınıyor.

Annesi Zübeyde, oğlanın hafız olmasını ve Kuran'ı ezberlemesini istiyor. Ona göre Mustafa hacca gitmeli ve hafız olmalı. Zübeyde, bir din okuluna gitmesini de istiyor ama, ilerici ve liberal olan Ali Rıza, oğlunun modern Şemsi Efendi Okulu'na kaydettirilmesinden yana. Zübeyde kazanıyor ve çocuk, beyaz ve altın rengi giysiler içinde, elinde altın rengi bir sopa, yeni okul arkadaşlarının oluşturduğu alaya tezahüratlarla katılıyor.

Ömür boyu sürecek olan, genelde dine, özelde İslama yönelik hoşnutsuzluğunun ilk tohumları burada atılıyor. Arapça öğrenmenin aptalca ve gereksiz olduğunu düşünüyor. Sınıflarda yere çömelip bağdaş kurarak oturmak gerekmekte, ama bir gün Mustafa ayağa fırlıyor. Hoca, "Otur aşağı," diyor.

"Bacaklarım tutuldu," diye izahatta bulunuyor, Mustafa.

"Çabuk otur bakayım," diye emir veriyor hoca.

Mustafa, "Hayır," diyor. "Kefere çocukları böyle oturmak zorunda değil. Biz niye oturacakmışız?"

"Sen, bana itaatsizlik etme cüretinde mi bulunuyorsun?"

"Evet, ben size itaatsizlik etme cüretinde bulunuyorum."

Hoca ile Mustafa bir dakika boyunca birbirlerini süzüyorlar ve bunun ardından bütün sınıf ayağa kalkıp, "Hepimiz size itaatsizlik etmeye cüretinde bulunuyoruz," diyorlar.

Bundan kısa bir süre sonra, belki de okulun isteği üzerine Ali Rıza, oğlunu oradan alıyor ve modern ve liberal Şemsi Efendi müessesesine kaydettiriyor.

Ancak bu arada, bölgeyi şantaj ve haraç yoluyla özgürleştirmekte olan Yunan eşkıyası işçilerine gözdağı verdiği ve malını yakma tehdidinde bulunarak kendisinden koruma parası talep ettiği için Ali Rıza'nın kereste işi başarısızlığa uğruyor. Ali Rıza parayı da vermiş olduğu halde keresteleri yine de yakıyorlar. Yük arabalarını kıyı yolunda pusuya düşürüyor ve adamlarına orman içinde saldırıyorlar. Kanun kaçağı kimseleri kontrol altında tutması gereken jandarma komutanı, Ali Rıza'ya işi bırakmasını tavsiye ediyor. O da tuz ticaretine başlıyor, başarısız oluyor, içkiye başlıyor, tüberküloz geçiriyor ve üç yıl içinde ölüp gidiyor.

Zübeyde aileyi köye taşıyor ve Mustafa ile kız kardeşi, leyleklerin damların üstüne yuva yaptığı ve ineklerin meralarda otladığı köylerin arasındaki dayılarının çiftliğinde, fasulye ürününe musallat olan kargaları kovalayarak, birbirleriyle dövüşerek, iyi beslenerek eski bir toprağın üstünde güçle boy atıyorlar.

Zihnin boş kalması yüzünden Mustafa bir tatminsizlik hissetmeye başlıyor. Annesine diyor ki: "Ben okula gitmek istiyorum." Ve dayısı Hüseyin'e de diyor ki: "Ben okula gitmek istiyorum."

Şaşılacak şey, onu Yunan papazlarının yönetimindeki yerel okula gönderiyorlar, ama bu dili tiksindirici, Hıristiyan oğlanları da kibirli ve kendi içlerine kapalı buluyor. İmamın okuluna yollanıyor, ama dini itici buluyor. Oralı bir kadın ona ders vermeye gönüllü oluyor, ama Mustafa bir kadın tarafından eğitilmeyi reddediyor.

Kendisine tutulan eğitmenin cehaletini açığa çıkartıyor. Kaymak Hafız Okulu'na girmesi için Selanik'e geri yollanıyor, ama burada da kavga ettiği için feci bir biçimde dövülüyor ve okula dönmeyi reddediyor.

Çocuk, öğrencilerin insanı utandıracak kadar eski usul şalvarlar giyinip kuşaklar takınmak yerine modern kıyafetlerle gezdiği askeri ortaokula gitmeyi arzulamakta. Üniformasının içinde harika görünen, Ahmet adında küçük bir arkadaşı var. Zübeyde bunu ona men ediyor, zira askerlik mesleğiyle ilgili olarak ölüm ya da daimi olarak evden uzakta olmak dışında bir öngörüsü yok ve zaten, oğlu eğer din adamı olmayacaksa, hiç değilse tüccar olup eve para getirmeli.

Mustafa, Ahmet'in, karacı bir binbaşı olan babası Kadri'yle gizlice işbirliği yaparak, anasına haber vermeksizin giriş sınavlarına katılıyor. Sınavı kazanıp anasını bir emrivakiyle karşı karşıya bırakıyor. Kendi yazılı izni şart olduğu için Zübeyde, oğluna okula gitme iznini vermeyi reddediyor ve Mustafa, ona şöyle diyor: "Doğduğum vakit babam bir kılıcı bana hediye edip yatağımın başucuna asmış. Aşikâr ki asker olmamı istiyormuş. Ben asker doğmuşum ve asker öleceğim."

Zübeyde yarı yarıya ikna olmuş, yarı yarıya kuşkular içindeyken bir gece, Mustafa'nın, bir minarenin en tepesindeki altından şerefe üstünde tünemiş olduğu, doğallığı kuşkulu bir rüya görüyor. Rüyasında Mustafa'ya doğru koşuyor ki, bir sesin şöyle dediğini duyuyor: "Eğer askeri okula gitmesine izin verirsen oğlun burada böyle yükseklerde kalacak. Eğer vermezsen, aşağılara inecek." İnsan, Mustafa'yı, uyuklamakta olan bu sağ eğilimli aile reisi kadıncağızın kulağına fısıl fısıl konuşurken gözünde canlandırmaktan kendini alamıyor.

Mustafa tuhaf bir biçimde kişilik sahibi bir öğrenci oluyor. İzlemeyi tercih ettiğini söyleyerek çocukların oyunlarına katılmayı reddediyor. Birdir bir oynanırken, arzu ettikleri takdirde boyundan

aşmak zorunda olduklarını söyleyerek eğilmeyi reddediyor. Yalnızca on iki yaşında olduğu halde şaşırtıcı bir matematikçi. Adaşı olan öğretmeni, Mustafa'yı bütün sınıfların mümessili yapıyor. Yaşıtlarından ziyade kendinden büyük oğlanlarla bir arada oluyor ve öğretmenleri kendisini dik kafalı ve geçimsiz buluyorlar. Kendisini öğretmenlerle bir tutuyor.

Duyduğu rahatsızlığa rağmen annesi tekrar evleniyor ve Mustafa, üvey babasının evinde yaşamaya yanaşmıyor. Ne var ki, aynı zamanda, karacı bir subay olan ve kendisine şeref, görev konusunda asla dayak yememesi ve hakaret görmeyi kabul etmemesiyle ilgili vaaz veren, esinleyici yeni bir ağabey sahibi olduğunu fark ediyor. Ağabey, çapulcu bir herifin gözüne pek sevimli görünürse kullansın diye küçük oğlana bir sustalı veriyor ve bunu akıllıca kullanmasını söylüyor.

Öğretmeni Mustafa, kendisi ile karıştırılmasın diye ona bir isim veriyor. Ömrü boyunca taşıyacağı bu yeni isim "Kemal" oluyor. "Mükemmellik."

7

Köpek

Sözünü ettiğim bu kasaba 1956 ve 1957 yıllarındaki iki depremin ardından sonunda tamamen yıkılmış durumda. Şimdi orada artık küçük kertenkeleler ve devasa cırcırböcekleri yaşamakta. Taşların arasında kalın otlar ürüyor ve geceleri topluca gerçekleştirdikleri doğaçlamalarla halkı uykusuzluktan deliye döndüren bülbüllerin sesi, zihni yorgun sessiz bir ırmak tarafından uzaklara artık yalnızca bir moloz yığınını aşarak taşınıyor. Irmak kıyısındaki tarla parçalarını ekip biçmeye gelen topraksız birkaç köylü, gözlerini, çocuklarının eski bıçaklar ve madeni paralar bulmak amacıyla eşelemekte oldukları harabelere dikiyorlar ve eskinin neye benzediğini gözlerinde canlandırmaya çalışıyorlar. "Yeniden inşa edilmesi gerekirdi," diyorlar zaman zaman, ama sonra biri kalkıp, "Ben burada yaşayamazdım, çok fazla hayalet var," deyiveriyor.

Çok da uzun olmayan bir süre önce Rodos'tan bir papaz, Fethiye'den de bir imam gelip Aya Nikola Kilisesi'nin kırık dökük dış kabuğunun içinde, bir zamanlar yalnızca Türkçe konuşan ama Yunanca yazan Hıristiyanlar ile yine yalnızca Türkçe konuşan ve yine Yunanca yazan Müslümanların bir arada yaşadıkları bu kasabanın ve halkının yeniden doğması için birlikte dua etmiş bulunuyorlar. Ancak, ne en iyi kendisi tarafından bilinen nedenlerle Tanrı, ne de masraf gibi ikna edici bir nedenle Türk Hükümeti ile imamın dualarına cevap vermiş bulunuyor ve Bizans döneminde Rumca adı "Paleoperiboli" olan Eskibahçe kasabası, bir mezar kitabesinden

bile yoksun ve kimse tarafından hatırlanmaksızın ölüm uykusunu sürdürüyor.

Bu kasaba hayatta iken, evlerin duvarları alçıyla sıvanmış ve fütursuzca pembenin koyu renklerine boyanmış idi. Caddeleri, daha ziyade ara sokaklara benzeyecek kadar dardı ama, evler bir vadinin yamacına istiflenmiş olduklarından ve bu sayede her bir yerleşim birimi ışık ve hava aldığından, bu insanda bir kuşatılmışlık duygusu yaratmazdı. Aslına bakılırsa kasaba, adı yitip gitmiş kadim bir dâhi tarafından muhteşem bir biçimde tasarlanmış gibiydi ve Lidya'nın, Karya'nın veya Likya'nın tamamında muhtemelen onun gibi bir tek yer daha yoktu. Her bir yerleşim biriminin en alt katlarındaki odalar, sanki en eski yerleşimcileri kış aylarının sıkıntısını kendileri için mahzenler kazarak geçirmişler gibi, dosdoğru kayaların içine oyulmuştu; çoğunun, tepenin daha da içlerine doğru kazılmış geniş ambarları da vardı. Soba, silah ve tencere nişleri doğruca duvarlara oyulmuştu.

Bu alt kat odaları, yazın bir nimet gibi serin olurlar, kışın da genel olarak ya tahta bir merdiven ya da kayaya oyulmuş basamaklarla ulaşılan üst kattaki odanın soğuğunu doğal beden ısılarıyla kıran hayvanlar tarafından işgal edilirdi. Bu üst odada, ortadaki mekânı güzel bir halı, bir duvarı büyük bir ocak kaplarken öteki üç duvarın önüne de divanlar yerleştirilirdi.

Bütün çatılar neredeyse dümdüz olduğundan, hava iyi olduğunda bunlar da fazladan bir oda oluşturur ve aynı çatı, doğruca yapının yan tarafına inşa edilmiş çok geniş bir sarnıca akan yağmur suyunun birikmesini sağlayan mekanizma olarak da işe yarardı. Bu sayede kadınlar, yılın çoğu zamanı, kuyulardan veya hemen aşağıda yayılan ve kıyısında neredeyse herkesin tarım yaptığı birkaç dönüm toprağa sahip olduğu, taşkın yatağı bereketli ovayı kesen ırmaktan su getirmek gibi çetin bir işten sakınılmış olurdu. Ayrıca her evin, sıcak havalarda, sineklerin verdiği eziyetten kurtulmak için sık sık boşaltılması gereken, topraktan bir helası bulunurdu. Öyle insanlar

vardı ki helayı yalnızca kadınlar yemek pişirirken kullanırlardı, zira sinekler o vakit, yemeğe musallat olmak için heladan ayrılırlardı.

Kuşkusuz, binaların hepsi de bu şablona göre inşa edilmiş değildi; yüzyıllar içinde nüfus biraz artmış ve geleneksel evlerin çoğu sınır çizgisinin dışında kalırken karşı tepenin eteklerine, kabul odası olarak kullanılan selamlık ile mahrem alanlardan oluşan hareme bölünmüş olanlar yerleşmişti. Mamafih kayaya fazladan odalar oyma alışkanlığı bu evlerin de özelliğiydi ve aynı kol uzunluğunca kalın duvarlar ve insandaki zaman duyusunu azaltan aynı karanlık ve sakin iç mekânlar onlarda da vardı.

O zamanlar orada, bugün de birçok yerde hâlâ olduğu gibi oğulların yeni eşlerini baba evine getirmesi âdet olduğundan, evlerden kimisi, sahiden de cehennem gibi aşırı kalabalıktı. Eğer evlenmiş ve sayısız çocuk yapmış çok fazla oğul var ise, o zaman ne kımıldamak ne uyumak ne de mahremiyet için yer olurdu ve bilhassa tehlikeli havalarda yoğun bir öfke yaşanırdı. Ancak aile reisinin ölümüyle birlikte, oğullar ile aileleri, çevrimin yeniden başlayacağı yeni evlere taşınırlardı ve birkaç yıl için herkesin kendi evinde, insana hem farklılığıyla şaşırtıcı, hem de muhteşem gelen bir genişlik yaşanırdı.

Maki kaplı tepelik, kasabanın ardında, yumuşak eğimli bir zirvede düzlenirdi ve bunun ötesinde, biraz hırslı olsaymış vadi sayılabilecek olan küçük bir çöküntü vardı. Arazi özünde, Afrika ile Arabistan'ın kuzeye doğru acımasızca sürüklenmesi sonucu katlanıp kırılmış düz katmanlardan oluştuğu için, burada birkaç tane dikine kaya yüzeyi bulunmaktaydı. Bu yüzeylerin birçoğu, Likya döneminde, kral mezarlarına seçkin fasadlar oluşturacak biçimde oyulmuşsa da bir tanesi kireç taşı çıkartmak amacıyla derinlemesine kazılmıştı ve bunun da ötesinde, bir başka zirvenin hemen üstünde Ege'nin Akdeniz'e kavuştuğu kıpır kıpır suya doğru dimdik inen keskin ve taşlı bir eğim vardı. İşte kasaba ile deniz arasında kalan ve ancak keçilere uygun olan bu ıssız alanda, ilerde Köpek adıyla bilinecek olan adam, Likya mezarlarının arasında ikamet etmeye başlayıp daha doğru dürüst ölmeden bir hortlak haline gelmişti.

Bazen öyle olur ki, bir adamın nasıl öleceği önceden, yüzünden ve bazen de yaşadığı hayattan anlaşılabilir. "Köpek" lakaplı bu adamınsa, yalnız ve pislik içinde öleceği aşikârdı, çünkü hayata adım attığı gün bu yolu seçmişti.

Karatavuk ile Mehmetçik çok küçük oldukları halde Köpek'in geldiği günü asla unutmayacaklardı. Her biri kendi anası tarafından, yamaçlarda, otlakların çevresinde yüzlerce çeşiti yetişen ve hepsi de yenebilir olan ama bazıları, alışıncaya ve cevizi veya sarımsağı ya da limonu hatırlatabilecek belli belirsiz lezzetleri algılamayı öğreninceye kadar çok acı gelen yabani yeşilliklerden toplamaya yollanmışlardı. Bulabildikleri her şeyi keçi derisinden çantalarının içine tıkmışlar ve muhtemelen bir başka işle görevlendirilecekleri eve dönüşü geciktirmek amacıyla komplocu bir edayla zaman öldürmekteydiler. Analar bazen insanı, artık ağaçların hepsi de kesilmiş ve keçiler bütün çalıları imha etmiş olduğundan yakıt niyetine kullanılan kurumuş hayvan tersinden ibaret olan tezek toplamaya yollarlardı. Tezek toplamanın tek iyi tarafı, üstünde yuvalanmış ilginç ve rengârenk kınkanatlılar bulmaktı.

Kasaba insanlarının büyük toplantılar ve kutlamalar için hâlâ kullandıkları, neredeyse tümüyle sağlam bir Roma tiyatrosu kalıntısından geçen batık patikanın bir kenarında oturmaktaydılar. Yolun karşı yakasında bir fare tarafından kazılmış oyuğu hedef almışlar avare avare küçük taşlar fırlatıyorlardı yola. "Niçin gidip deliğe işemiyoruz," diye bir öneride bulundu Mehmetçik. "O vakit fare dışarı çıkar, biz de onu yakalayabiliriz."

Karatavuk kaşlarını çattı. "Fare yakalamak istemiyorum ben." Karatavuk her zaman gerçekte olduğundan daha ciddi ve olgun görünmek isterdi ve eğer ilk düşünen kendisi olmuş olsaydı fareyi dışarı çıkartmak için deliğe işemekten hoşlanabilecek olması pek muhtemeldi.

"Zaten," dedi Mehmetçik. "Eğer fare deliğine işersek onu boğabiliriz."

Karatavuk bilgece başını eğerek onayladı ve oğlanlar taşları atmaya devam ettiler. Karatavuk, Çömlekçi İskender'in ikinci

oğluydu ve altı yaşında olduğu halde altın rengi teni, gözlerinin üstüne düşen ve sık sık elinin tersiyle geri itmek zorunda kaldığı parlak siyah saçlarıyla bir delikanlının yakışıklı yüzüne sahipti. İnce dudakları vardı ve gülümsediği zaman sivri bir dil ile çürüğü olmayan ama ona bir sevimlilik katacak kadar gayri muntazam küçük beyaz dişler çıkıyordu ortaya. Her zaman olduğundan daha ağırbaşlı bir hava içindeydi.

Hıristiyan ailelerden birinin çocuğu olan Mehmetçik, daha kısa boylu ve tıknazdı. Günün birinde, şaşırtıcı bedensel güç gösterileri yapabilecek türden, hani ağır kapıyı menteşeleri vidalanırken yerden yüksekte tutabilecek türden bir adam olacağı belliydi. Karatavuk gibi onun cildi de tarçın rengi, gözleri koyu kahve, saçları siyah ve düzdü. Pekâlâ da biri ince ve canlı, öteki dayanıklı olmak üzere farklılaşmış iki erkek kardeş veya iki kuzen olabilirlerdi. Esasen aralarında, nasıl olmuş olduğunu herkesin unuttuğu, müphem bir akrabalık bağı da vardı. Belki büyük büyük babalardan bir tanesi din değiştirmiş ve öteki aileden biriyle evlenmişti veya uzak büyük annelerden bir tanesi iki kere evlenmiş ve birinci, belki de ikinci koca öteki aileden olmuştu. Her halükârda, Daskalos Leonidas'ın öne sürdüğü kuramlar ne olursa olsun, insan yeterince geri gittiğinde, o kasabada, geri kalan herkesle bir biçimde akraba olmayan hiç kimse yoktu.

Oğlanlar ayak parmaklarını karşılaştırdılar; Karatavuk'unki ince ve uzun, Mehmetçik'inki kısa ve bodur. Ortak yanları, yolun tozuna bulanmış ve erken yaz güneşiyle kararmış olmalarıydı. Tepenin yamacından birinin çıkageldiğini ve kendilerine doğru ilerlemekte olduğunu fark ettiklerinde Karatavuk ayağındaki parmaklardan her birini ayrı ayrı hareket ettirebildiğini göstermekte ve Mehmetçik de kaşlarını çatmış, bu bedensel gösteriyi aynen tekrarlama çabasına yoğunlaşmış vaziyetteydi.

Onu yakından görmeden önce bile sıradışı olduğunu fark ettiler. Uzun adımlarında, sanki acele etmeye çok alışkınmış da ölçülü bir hızla ilerlemeyi beceremiyormuşçasına düzensiz ve abartılı bir

şeyler vardı. Üstelik düz bir hatta yürümüyor, bir bu yana, bir öteki yana doğru meylediyor ve bu nedenle de tozun üstündeki dışa dönük ayak izleri bir yılanınki ya da ırmağınki gibi yılankavi bir hat çiziyordu.

Oğlanlar ayağa kalkarak, büyülenme ve korku karışımı bir duyguyla adamın yaklaşmasını izlediler. Zihinlerinde yalnızca kaçma fikriyle ayağa fırlamışlardı, ama adamın edasındaki bir şey bunu yapmalarını önledi. Sanki, adam kendileriyle aynı dünyada yaşamadığı ve hatta kendilerini göremeyeceği için tehlikede değillermiş gibiydi.

Gerçekten de, belki de adam onları görmemişti. Uzun boyluydu ve yıllardır yürümüş olduğu için yine de gergin kaslı, upuzun ve ince bacakları vardı. Ortasına kafasının geçmesi için bir delik açılmış ve önden de, arkadan da dizlerinin hizasına ancak gelen, gri renkli yırtık pırtık bir çarşaf parçasıyla örtünmüştü. Belinde bir boy koyun kemendi vardı ki ön tarafındaki düğümün ağırlığı, edep yerlerini ancak muhafaza ediyordu. Yürüdükçe kaba etlerinin kenarları görünüyor ve zaman zaman cinsel organları koyuluklarıyla kendini belli ediyordu.

Kolları da bacakları gibi ince ve adaleli, parmakları uzun ve kürek gibiydi. Sağ eliyle dişbudak ağacından iyice yıpranmış, normal uzunluğunun dörtte biri uzunlukta bir asayı kavramıştı ve doğal olmayan hızıyla kendini ileri doğru itmeye yardımcı olmak için bunu kullanıyordu. Sol eli, deriden bir sırımla çapraz olarak göğsüne asılmış olan, keçi derisinden siyah-beyaz büyük su matarasının üstündeydi.

Üstü başı lime lime olan adamcağız dalgındı. Kuzeyin uzak yörelerinin yerlisi olan bir Frenkinki gibi en açık mavi renkte olan gözleri ne sağa ne de sola bakıyordu. Karmakarışık gri saçlarla örtülü kafasının tamamı düğüm düğüm ve keçe gibiydi; tozdan sertleşmişti. Alnının teri, kafasından, suyu çekilmiş ve kartala benzer çehresinde birikmiş olan kirin üstünde temiz yollar açarak akıyordu. Her attığı adımla, sanki başa çıkılmaz bir ağrısı varmış gibi

anlaşılmaz bir homurtu çıkartıyordu; öyle bir homurtu ki insan ya bir deliden ya da konuşmayı hiç öğrenmemiş bir sağırdan duyabilir. Anlaşılan, bu seslenişler onun yürürken söylediği marş idi.

Adam iki çocuğun yanından hızla geçti ve oğlanlar, sanki tek bir beyin tarafından yönetiliyorlarmış gibi ayağa fırlayıp cümbüşün nesnesi olan adam kendilerini hepten görmezden gelirken, onun istikrarsız adımlarını taklit ederek, kendi aralarında önce çekingen çekingen, ama sonra daha büyük bir cesaretle kıkırdayarak peşine düştüler.

Kasabanın aşağı kısmına ulaştılar ve bu olağandışı adamı taklit etmek gibi bir yenilik yaşamak uğruna ardına daha da çok çocuk düşünce alay kısa sürede büyüdü. Az zamanda on beş yirmi çocuğun katıldığı, ayrıca hoplaya zıplaya manasızca havlayan iki köpeği de içine almış olan bu salkım saçak, taklitçi ve mimikçi alayda, küçük şişman, basık suratlı Drousula, ince güzelliğiyle Philothei, Kırıkburun Ali'nin oğlu olan ve daha o yaşta bile Philothei'yi her gittiği yerde izleyen İbrahim ve Balıkçı Menas'ın şimdiden Drosoula'ya hayran olan oğlu Gerasimos da vardı.

Tütün, üzüm ve incir toplamaya gitmek yerine kasabada kalmış olan insanlar kapılara çıkıp bu yabani adam ile maiyetini hayretle gözlediler. Kimi kadınlar çocuklarını alaydan çekip çıkartmaya çalıştılarsa da gidenlerin yerini kısa sürede yenileri aldı. Kahvehanelerdeki erkekler tavla oyunlarını bırakıp caddelere çıktılar ve kalın sigaraları dudaklarına, fesleri, kişiye özgü açılarla kafalarına yapıştı kaldı. Kendi aralarında eğlenip gülümseyerek, çarpık yorumlar yaparak, omuzlarını silkip sonra da aylaklarına geri dönmeden evvel birkaç günlük sakallarını keyifle sıvazladılar veya abartılı bıyıklarının uçlarını burdular. Yaşadıkları süre boyunca hiç gezgin dilenci görmemiş değillerdi ama, bu adam benzeri, mürettebatı karaya susamış bir geminin dümenindeymiş gibi gözlerini böyle uzaklara dikmiş olanı az bulunurdu. İnsan, bu adamın bir zamanlar önemli biri olduğunu ve asillere yaraşır basiret ve ilgisizlik alışkanlıklarını hiç yitirmemiş olduğunu düşünebilirdi.

Daracık yaya yollarından, hiç duraksamaksızın, hatta yan gelip yatarak dik kafalı bir edayla yolu kesmiş olan bir devenin sırtı üstünden, ayağını boyun köküne yerleştirip hayvanın itiraz ve şaşkınlık anlamında homurdanmasına neden olarak bir adımda geçmişti. Hayvanlar siniyor ve tavuklar kaçışıyorlardı; gezici tüccarlar ardından bakıyorlardı; İmam Abdülhamit Hoca, geçmesine izin vermek için kır atının dizginlerini kasmış; kara giysisi ve boz rengi sakalıyla mağrur, şom ağızlı papaz, ansızın var olmadığı yönünde tuhaf ve zihin karıştırıcı bir düşünceyle sarsılarak yana çekilmişti.

İnsanlar, Köpek'in ayaklarında, sanki günlerdir, ağrının ve iltihap kapma tehlikesinin bilincine varmaksızın yürümüşmüş gibi kanlı kesikler olduğuna dikkat etmişlerdi. Edasında ehlileşmemiş, kâhince bir şeyler olduğuna dikkat etmiş ve yığınla Sufi tarikatından birine mensup bir derviş olduğunu varsaymışlardı. Kasabanın henüz sınırları içine yerleşmiş sahici bir evliyası yoktu ve anında, birinin nihayet gelmiş olabileceği umuduyla sarsılan insanlar olmuştu. Mucize severler harikalar yaratılmasını beklemeye durmuş, ticaretle uğraşanlar ile zanaatkârlar, hacıların yapacağı alışverişi düşünerek el çırpmışlardı. İlahiyat konusunda aşırı bilgili olanlar, ki fiiliyatta imamdan başka böyle hiç kimse olmadığının kabul edilmesi gerekir, yüce kozmik tekere omuz vererek ruhsal güçlerini evrenin devamına yönlendirecek birinin ortaya çıkmasından hoşnuttular. Köpek sokaklardan geçişi esnasında herhangi bir şey için dilenmeyi ihmal ederek herkesi hayrete düşürmüştü. Gözleri bir başka dünyada, belki geçmişte veya belki düşüncelerinin içsel karmaşasında yürüyüp gidiyordu. Son evleri de geçmiş, sola ve yukarı dönmüş, yokuşun tepesine tırmanmış, bir an orada durmuş, başı, ilham bekler gibi, mekanik bir biçimde bir yandan bir yana sallanmıştı. Aniden kararını vererek kireç taşı çıkartılan açık oyuğa yönelmişti. Artık ciddileşmiş ve sessizleşmiş, bir kısmı el ele tutuşmuş olan çocukların gözetiminde oyuğa girmiş, parmaklarını duvarlarının kaba yüzeyinde dolaştırmış ve burun kanatları her nefeste kabararak havayı içine çekmişti. O tozlu taşı kaçak çıkartan nesillerin ekşi kokusunu, yarasa dışkılarını koklamış ve ardından burada yaşayamayacağına karar vererek dışarı çıkmıştı.

Yine çocukları görmezden gelerek bu defa altı metre yükseklikte sütunlu bir mezara yanaşmış, merakla Likya yazılarını ellemiş ve gökyüzünün arı ışığı ile gözlerini kırpıştırıp bir son gün Simeon Stylites'i gibi düz damı mekân edinme ihtimali üstüne fikir yürüterek yukarıya bakmıştı. Devasa taş bloğunu kavrayarak, kasları düğüm düğüm, el ve ayak parmakları kadim inşaat ustalarının geride bırakmış olduğu yontuları ve çentikleri yoklaya yoklaya, körük gibi nefes almacasına elli altmış santim tırmanmış, ardından etkilenmediği besbelli, tekrar geriye sıçramıştı.

Şimdi de bu ava katılmış olan ve ayasına dokunarak bir mezardan ötekine yol gösteren çocuklar peşinde, yüzyılların dokunmadan bıraktığı birkaç lahiti incelemeye başlamıştı Köpek. Çocukları hâlâ görmezden geliyor, her yapının içini dikkatlice gözden geçiriyor, savaşçı, aslan ve canavar kabartmalarını okşuyordu. Damı oluşturan, kimisi tepetaklak karinalı bir tekne biçiminde oyulmuş, kimisi de çatı kiremitlerini temsil edecek biçimde taraklanmış iri taş tablaları inceliyordu. Bu istirahat mekânlarını bir bir araştırırken, en rahat kanepeyi bulmak için deney yaparcasına her mezarın içindeki taş sıraya da uzanıyordu.

Belki de fazlasıyla güneşin altında olduklarını kavradığından, lahitlerle tatmin olmayarak yakındaki küçük yarın dikey yüzüne oyulmuş iki büyük mezara yanaşmıştı. Bunlardan biri, bir tapınak ve diğeri de bir ev biçiminde oyulmuştu. Her birinin içinde, bir tanesi geride, diğer ikisi de iki yanda olmak üzere üç sıra vardı. Duvar resimleri, kısmen dinsel mekânlarda figüratif sanatı onaylamayan kişiler yüzünden ve kısmen de iki bin yıllık keçi çobanı ateşlerinin dumanı ve isi yüzünden çok fazla zarar görmüş durumdaydı. Köpek vadiye hâkim manzaralarıyla bu geniş mezarların ikisini de havadar ve yer itibariyle uygun bulmuş, dolayısıyla asasını yere bırakmış, su matarasını çözerek tapınak mezarın revaklarının arasında bulunan basamağa oturmuştu. Yukarıdaki alınlıkta, Likya dilinde, henüz deşifre edilmemiş bir yazıt vardı: "Demetrius'un kızı Philiste, sevdiceği Moschus için yaptırdı bunu." Bunun altına, tecavüz için

verilen cezanın ayrıntıları yazılmış ve eklentisinde de, Likyalıların doğal olmayan, şiddet sonucu gerçekleşen, zamansız ölümün sembolü olarak kullandıkları bir çift açık el kabartması bulunmaktaydı.

Köpek çocuklara ilk kez baktı ve gülümsedi.

Bu gülümseme öylesine dehşetengizdi ki çocuklar çığlık attılar ve kayaların üstünden apar topar yuvarlanarak, dikenlere takılıp canları yanarak kaçtılar. Drousula, Philothei, Karatavuk, Mehmetçik, İbrahim ve Gerasimos, o korkunç görüntüyü ömür boyu hatırlayacaklardı ve o görüntü, kimileyin, huzur içinde olmaları gerektiği anlarda bile sonsuza kadar kâbuslarına dadanacaktı.

O akşam Peder Kristoforos ile İmam Abdülhamit Hoca mezarın önünde tesadüfen ama aynı gerekçeyle karşılaştılar. Her iki adam da yeni gelenin kendi sürüsünün bir üyesi olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Çocuklar Köpek'in şekilsizliğini herkese anlamış olduklarından her ikisi de en azından onlar kadar ya da daha da çok meraklanmışlardı.

Abdülhamit Hoca yularını kasmış sinirli ve güzel Nilüfer'i pek de güvenli olmayan bir zakkum çalısına bağlarken, imam ile atının izlediğinden daha dolaysız ama daha dik bir yolda yukarı tırmanırken ter dökmüş Peder Kristoforos başka bir yönden çıkagelmişti.

Abdülhamit, "Ah İmansız Efendi, iyi akşamlar," diyerek sağ elini göğsüne, dudaklarına ve alnına götürmüştü.

Papaz gülümsemiş, bu süslü jesti iade ederek cevap vermişti. "Size de iyi akşamlar, Apistos Efendi." Bu iki adam, yıllardır birbirlerini, biri Türkçe ve öteki Rumca olmak üzere "İmansız Efendi" diye selamlayarak latife ediyorlardı ve karşılıklı saygıya dayalı, her iki inançta da böyle bir şeye yan gözle bakacak birçok kişinin olduğunu bildikleri için epeyce güçlü, candan bir dostluk kurmuşlardı. Birbirlerinin evini ancak hava kararduktan sonra ziyaret ederlerdi ve gecenin tamamını, uyumaya çalışan aile bireylerini perişan eden, uzun ve ara sıra da ateşli ilahiyat tartışmalarıyla boşa geçirmeye pek eğilimliydiler ve sözü daima ya biri ya da öteki, "Eh, ne de olsa ikimiz de inanç adamıyız," demek suretiyle bağlarlardı.

Yeni konutunun girişinde öylece, aynı anda beliren iki adam, Köpek açısından korkulu bir görüntü oluşturuyorlardı. Bol siyah giysileri, çalı gibi sakalı ve azametli başlığıyla bir Hıristiyan papaz ile beyaz sarıklı, düzgün sakallı ve yeşil cüppeli bir imamın başını merakla ve aynı anda insanın evinden içeri sokması o kadar da sık rastlanacak bir şey değildi. Köpek korku içinde geri çekildi, kollarını, yüzünü korumak istercesine alnıyla gözlerinin önüne kaldırdı ve o ana kadar tefekkür edercesine tam bir sükûnetle oturmakta olduğu köşeye doğru sindi.

Abdülhamit Hoca ile Peder Kristoforos göz göze geldiler ve papaz, resmiyetten uzak böylesi dostça bir selamlama tir tir titreyen adama bir güvence sağlar umuduyla, "Merhaba," dedi. İmam ise, selamının barışçı bir amaçla geldiklerini vurgulamasını dileyerek, "Selamünaleyküm," dedi.

Nezaket göstermek niyetiyle sesinin tonunu alçaltıp, "Kim olduğunuzu anlamaya ve bir şey isteyip istemediğinizi öğrenmeye geldik," diyerek devam etti.

Adam kollarını indirerek onlara baktı. Aniden bir parmağını duvardaki ise bulayıp sıranın üstüne papazın anlamadığı kıvrımlı Arapça harflerle bir şeyler yazdı. Abdülhamit Hoca, papazın şaşkınlığını fark etti. "'Köpek' anlamına geliyor bu," dedi. "Belki de bize temiz olmadığını söylemek istiyor."

"Nerelisiniz?" diye sordu Abdülhamit ve Köpek parmağını ise daldırıp yeniden yazdı. İmam, papaz için, yüksek sesle bir kere daha okudu: "'Cehennem,' diyor."

Peder Kristoforos, "Biz buraya size yardım edip edemeyeceğimizi anlamak için gelmiştik," diye öneride bulunduğunda Köpek, "Yalnız kalmak isterim," diye yazdı.

"Beni yalnız bırakın," diyor dedi Abdülhamit Hoca.

Papaz, "Size yemek ve battaniye getireceğiz," diye ısrar edince Köpek dehşet saçarak gülümsedi ve iki ziyaretçinin korkuyla geri çekilmesine neden oldu. "Allah şefaat eylesin," diye haykırdı imam.

8

Ben Philothei (2)

Bir keresinde ben on bir yaşındayken İbrahim'in hasta olduğunu duydum ve kiliseye götürecek mumumuz yoktu, bu yüzden masadan biraz ekmek aşırdım, bir de incir aldım birkaç tane. Sonra dışarıya çıkıp bir dilenci aramaya başladım, ama havalide, Küfürbaz diye bilinen dilenci dışında bir tane bile yoktu ve o da çok düşkün durumdaydı, çünkü kasabadaki en sevilmeyen dilenciydi, çünkü ne zaman bir adam görse çok pis şeyler söylüyordu ve ben, ekmekle incirleri ona vermek istemedim, ama sonunda verecek başka dilenci bulamadım ve Küfürbaz'a dedim ki: "Bu, İbrahim iyi olmadığı için." Ve Küfürbaz sadakanın hastaları iyileştirdiğini biliyordu. Bu yüzden iyi davrandı ve dedi ki: "Hastan inşallah iyileşir, küçük kız ve Allah sana da güç versin." Çok geçmeden İbrahim iyileşti ve ondan sonra da ben, kimse görmediği sürece her zaman Küfürbaz'a sadaka verdim.

Bu dediğim, şehirlere gitmiş olan bütün delikanlıların bayram için geri döndükleri ve içki içip cömertleştikleri için, dilenciler açısından yılın en iyi zamanı olan Aya Nikola Yortusu'ndan kısa bir süre sonra oldu ve Küfürbaz, ben ona ekmek ile incirleri verene kadar hiçbir şey almamış tek dilenciydi.

9

Mustafa Kemal (3)

Mustafa Kemal on dört yaşında ve Manastır'daki Askeri Eğitim Okulu'na girmiş. Yıllardan 1898. Burada, Pelister Dağı'nın altındaki bölgede, Yunan ve Slav eşkıya özgürlükçüler kaos estirmeye devam ediyorlar, okulda da tehlikeli bir çete savaşı sürüp gidiyor. Yunanistan, başıbozuklarını, Osmanlıyla savaşsınlar diye Girit'e yolluyor ve padişah savaş ilan ediyor. Caddeler askerlerle, trampetçilerle, bayraktarlarla dopdolu. Mustafa, orduya katılmak için kaçmak istiyor ama savaş kısa sürüyor; başka bir tanesini beklemek zorunda kalacak.

Mustafa Kemal'in okulda, kendisini siyaset konularında aydınlatan bir tarih öğretmeni var; bir de şiir yazan ve şevkiyle Mustafa'nın zihnini edebiyata açmasına neden olan Ömer Naci adında bir oğlan. Mustafa belagat sanatını öğreniyor ve amatörce o da nazmın içine dalıyor. Ali Fethi adında bir başka arkadaşı daha var ki o da Makedonyalı ve Fransız felsefesi için deli olmakta. Mustafa, kendi Fransızcası kötü olduğu için utanıyor ama, bu dilin Avrupa uygarlığının anahtarı olduğunu biliyor ve dolayısıyla boş zamanlarında Fransız Dominikenlerince açılmış bir kursta Fransızca öğreniyor. Çok geçmeden Ali Fethi'yle, Voltaire'in ve Montesquieu'nun iştah açıcı yasak metinlerini tartışıyor olacaklar.

Selanik'teki evde Mustafa'nın sosyal yaşamı, akademik yaşamından bile daha büyük bir canlılıkla ilerliyor. Tanıdık kahvehanelerden uzak duruyor ve bunun yerine, kimi Yunanlıların eşli-

ğinde, arkadaşlarıyla birlikte tavla oynayabileceği, bira içebileceği ve mezelerinden yiyebileceği Kristal'e, Olympus'a, Yonyo'ya gidiyor. Dans dersleri alıyor ve gece yaşamı zengin olan kafe *chantants*'a gidiyor. Kendi soyunun baskı altındaki, eve hapsolmuş ve öğrenim görmemiş, birçok ilginç kadınını tanımıyor. Oysa oradaki kızlar onun sarışın yakışıklılığına ve olağandışı mavi gözlerine bayılıyorlar. Güya özel öğretmenliğini yaptığı, iyi aileden bir kız, Mustafa'ya tutkuyla âşık oluyor.

Mustafa Kemal bir gün şiire meraklı arkadaşı Ömer Naci'yle birlikte Selanik tren istasyonunda bulunuyor. Savaş sıtması çok artmış, askerler trenlere bindirilmekte. Neylerini abartılı bir biçimde üfleyen, zil kıran, davullarını patlatırcasına çalan dervişler, sivri uzun başlıkları ve geniş entarileriyle, tükürükler saça saça, çığlıklar ata ata, gözlerini devire devire orta yerde. Sıradan insanlar çepeçevre bulaşıcı bir histeriye kapılıyor, fanatik bir coşkuyla bağırıp çağırıyor ve ayılıp bayılıyorlar.

Mustafa Kemal bunu görüyor ve kendi insanları adına, insana acı veren bir utanç ve bir tedirginlik duyuyor. Kanı tepesine, öfkesi burnuna sıçrıyor. İleri derecede manevi ve felsefi gelişmemişlik semptomlarını, yüzeyin hemen altındaki radikal irrasyonelliği ve saflığı açıkça seziyor ve kendi halkını geride tutanın, ortaçağı, modernden ayıran kapının ardında kilit altında bırakanın kendi toplumunun geri kalmış gelenekleri olduğuna giderek ikna oluyor. Onca insanın orada, o kapının ardında, daracık ufuklarının içine yuvalanmış, hep değişmeye eğilimli olsa da asla değişmez belirlilikler ile teselli bularak ve bunlardan güven alarak kilitli kalmaktan fiilen neden hoşlandıklarını hiçbir zaman anlamayacak.

10

Karatavuk ile Mehmetçik'e Karatavuk ve Mehmetçik Adları Nasıl Verildi

"İddiaya girerim ki benim babam seninkinden kuvvetli," dedi o sıralar herkes tarafından gerçek adı Niko olarak tanınan Mehmetçik.

"Yaa, öyle mi?" diye cevap verdi gerçek adı Abdül olan Karatavuk. "Benim babam, senin baban ile bütün amcalarının toplamından bile daha kuvvetli. Aslına bakarsan zelzele olduğunda evin kapı ağzında durup iki gün boyunca tek başına tutmuş onu."

Mehmetçik kuşkuyla kaşlarını çattı. "Ne zelzelesi?"

"Biz doğmadan önce, aptal."

"Bana aptal deme, aptal."

"Neden demeyecek mişim aptal, eğer sen aptalsan?"

"Aptal, benim kız kardeşlerime denir," diye sır verdi Mehmetçik. "Bütün yaptıkları fısır fısır fısıldaşmak ve hareme başka biri girdi mi sanki iş işliyorlarmış gibi yapıyorlar."

"Herkes kız kardeşin Philothei'nin çok güzel olduğunu söylüyor," dedi Karatavuk. "Ama ben şahsen pek dikkat etmemişim."

Arkadaşı, "O, dünyanın en güzel kızı," diye cevap verdi. "Ve büyüdüğü zaman bizzat padişahla evlenecek, bize Konstantopolis'den para ile şekerleme yollayacak."

"İbrahim bu işten pek hoşlanmayacak," diye kıkırdadı Karatavuk. On yaşından daha küçük oldukları halde, İbrahim'in aklının Philothei tarafından başından alınıyor olması, herkesin paylaştığı bir şakaydı. Philothei İbrahim'i, sanki beriki başının okşanmasını umut eden başıboş bir köpekmiş gibi görmezden geliyordu, ama sessiz ve saygılı hayranlığına da alışmıştı ve bir evden ötekine geçerken İbrahim'in kendisini uzaktan izlediğini, elindeki sopayla köşe bucağı karıştırarak yalancıktan kendisiyle hiç ilgilenmezmiş gibi yaptığını göremediği takdirde rahatsız oluyordu.

Mehmetçik, "Haydi gidip Köpek'e bakalım," diye bir teklifte bulundu. "Eğer bir hediye götürürsek bize gülümseyebilir."

Karatavuk ürperdi.

"Haydi ama," diye ısrar etti Mehmetçik. "Gidelim."

Köpek'e yönelik sürekli ve doyumsuz hayranlık bağlamında çocuklar diğer herkesten farklı değillerdi. Eğer Köpek, Likya mezarlarında bir münzevi olarak yaşamak niyetiyle ikamet etmeye başlamış ise, o zaman bu, kesinlikle tuhaf bir niyetti. Her şey bir yana mezarlar perili addediliyorlardı ve en cesurlar dahi mezarlara batıl inanç yüklü bir dehşetle bakıyordu. Likya yazıtlarında gizli hazinenin yerinden bahsedildiğine dair bir söylenti olduğu doğruydu, ama yazıtların yalnızca yarısı Yunan alfabesiyle yazılmış ve öteki harfler, Abdülhamit Hoca'nın dahi nasıl bir ses verdiklerine dair bir fikir edinemeyeceği kadar uzun bir zaman önce kullanımdan çıkmışlardı. Taşlara kazılmış mezar kitabelerini ve gelecek kuşaklara yönelik diğer mesajları dikkatle okuyanlar, hortlak korkusundan zaten dikkatlerini toplayamadıklarından öfkeye kapılarak işin peşini bırakıyorlardı.

Dolayısıyla Köpek mezarlarda yaşadığına göre ya vahşice cesur ya da epeyce deliydi ki bu da, o kendine özgü ve olağanüstü gizemini artırıyordu.

Konukseverliğin kuralları hiçbir esnekliğe yer bırakmaksızın gözetildiğinden, Köpek'in, kasabanın kendi kendisine dair kavrayışının bölünmez bir parçası haline gelmesi çok da uzun sürmemişti.

Konuklar ya kendilerini konağında ağırlamak mecburiyetinde olan ağanın sorumluluğu altındaydılar ya da bütün topluluğun ki bu durumda konuk handa kalır ve erkekler ellerinde küçük yemek tabaklarıyla yanına varıp sonra da uyku vakti gelinceye kadar örnek bir tavır ve candan bir sessizlik içinde çubuklarını tüttürerek otururlardı. Bir konuğun bir an için bile yalnız bırakılması gerçekten de terbiyesizlikti ve azimli, davadan dönmez ev sahipleri, insanı umutsuzluğa düşüren sıkıntılı saatlere kusursuz bir tevekkül ile katlanmalarını sağlayacak zihinsel bir teknik geliştirmişlerdi.

Mamafih Köpek'le ilgili olarak, onun bir konuk mu yoksa yeni bir kasaba sakini mi olduğu belirsiz olduğu gibi, gerçek bir insan olarak kabul edilip edilemeyeceği bile belirli değildi. Dahası, mizacı ne kadar cesur veya doğası ne kadar cömert olursa olsun hiç kimse, mezarların akşam serinliğinde böylesi korkunç bir yaratıkla oturup kalmayı fazlaca istemediğinden, kadınbudu köfte, zeytinyağlı yeşil fasulye ve iç pilavdan oluşan küçük ama saygın bağışlarıyla yanına varıp onu, "Hoş geldiniz," diye sakince selamladıktan sonra yanından ayrılmışlardı. Dönüşlerinde de gözleri kocaman açılmış karılarıyla çocuklarına, yabancının grotesk ve ürkütücü gülümseyişini anlatmışlar ve o zamandan itibaren Köpek, sanki kader tarafından gönderilmiş bir eğlenceymiş gibi hiç utanmadan kendisini izlemeye gelenlerin sağladığı damla damla akan küçük hediyelerden mahrum kaldığı tek bir gün bile geçirmemişti. Gelişinden haberdar olduğunda ağa, yabancı kendisini koruyabilsin diye âdet olduğu üzere bir kılıç ile yüklü bir piştovu uşağıyla yollamıştı. Silahlar, zeytin harmanı sırasında, yıkanmazlardan biri tarafından çalınana kadar mezarın bir köşesinde paslanmışlardı.

Adımları yabani kekiklerden kokular yayılmasına sebep olur ve güneş taşların ödünç alınmış olsa da gizemli bir biçimde çoğalmış ışınımlar yapmasını sağlarken, Karatavuk ile Mehmetçik sürünerek kayalara tırmandılar. Kaya mezarların, kenarlarına kılıçlarını ve kalkanlarını havaya savuran çıplak savaşçı kabartıları yapılmış olan ilkini geçtiler ve bir nefes alıp etrafa bakınmak için durdular. Köpek

sanki bir seçenek bolluğuyla karşı karşıyaymış da tercih yapamıyormuş gibi mezardan mezara taşınma, birinin içinde yaşama ve sonra bir başkasına yerleşme gibi bir alışkanlık edinmişti. Oğlanlar, adamın ileride, tepenin yamacında olduğunu saptayıp o, bir taş yardımıyla toprakta bir çukur kazar, acı içinde içine eder ve çukuru tekrar toprakla doldururken tiksindirici bir keyifle casusluk ettiler. Karatavuk sesi hayret yüklü, "Kedi gibi yapıyor," diye fısıldadı.

"Ama o Köpek," dedi Mehmetçik.

"Haydi gidip babamın çömlek yapmasına bakalım," diye önerdi mutlak olarak mahrem kalması gereken bir anda Köpek'i izlemiş olmaktan ötürü suçluluk duyan Karatavuk. Babasını çömleklere biçim verirken izlemek ve çamura bulanmak zaten her zaman harika bir şeydi. "Tepenin altına kadar yarışalım," dedi Mehmetçik ve arkadaşına kabul etmesi için zaman bırakmaksızın koşmaya koyuldu. "Hile yapıyorsun," diye bağırdı, arkadaşının ardından, maki dikenlerinin torbalanmış şalvarının bacaklarından söktüğü iplikleri çeke çeke tepenin eteğine doğru sıçrayan Karatavuk.

Çömlekçi İskender, iki küçük oğlan, işliği için korunak vazifesi gören hasır örtünün gölgesinde güm diye nefes nefese yere serilirken keyifle izledi. En sevdiği çocuğu Karatavuk'tu; sevgili oğlunun elini alması, öpmesi ve alnına dokundurup kendisine, "Baba" demesi, ona her zaman gurur ve keyif veriyordu. Çocuk dudaklarının ıslak kille temas etmesine aldırmıyor ve babası, "Aslanım," diyerek alnından öpmek için öne doğru eğildiğinde yukarıya doğru uzanıyordu. Karatavuk, babasından hoşnuttu ve bu tür sevgi işaretleri gördüğünde gevşiyordu. Karatavuk açısından babasının tek eksiği, ne yazık ki önemli bir eksikti bu, bir tabancasının olmayışıydı; ağır geniş ağzı ve gümüş kakmalı sapıyla bir yatağanı ve kuşağına taktığı birkaç tane aynı ölçüde güzel hançeri olduğu halde. Çömlekçi İskender de bir tabancasının olmamasından oğlu kadar dertliydi ve aslına bakılırsa nalbanta verecek parayı kazanmak için Telmessos'da[1] satmak üzere fazladan çanak çömlek yapmaktaydı.

(1) Fethiye.

Onca kili yoğurmaktan yassılaşıp düzleşmiş parmaklarıyla kocaman elleri olan İskender, sırım gibi ve uzun boyluydu. Gölgede çalıştığı halde güneşten kararmıştı ve saç dipleri beyazlaşmaya başlamıştı. Bıyığı, ağzının iki yanından sarkıyordu ve güldüğü zaman dişlerinin, hemen hemen herkesin dişleri gibi, çok fazla şekerli elma çayı içmekten ötürü karardığı, aşındığı görülüyordu. Taştan tekeri çokça tekmelemesinden ötürü bacakları zayıf ve kaslıydı; yine aynı nedenle aşk yapan kadınlarınkini hatırlatan zarif ve incelikli bir ritimle hareket etmekteydi. Bilmeceler, doğaçlama vecizeler yaratmaktan hoşlanıyordu ve kimseye boyun eğecek türden biri olmadığını gösteren sabırsız bir nüktedanlığı vardı.

İskender'in üç kat elbisesi vardı: biri çömlek tekerinde çalışmak için, biri kahvehaneye gitmek için ve biri de önemli günler için. Genelde çömlekçi olmaktan ve dolayısıyla böylesine gerekli bir adam olmaktan hoşnuttu ama, hayatın çeşni yoksunluğundan bıkmış usanmıştı. Herkes gibi o da ayrıca, ürünün bir kısmına karşılık ağadan kiralanan tarlayla birlikte kendi küçük tarlasını işliyordu ve çömlekleriyle birlikteyken tarlada, tarladayken de tekerinin başında olmayı arzuladığından kendi kendisine sinirlenip duruyordu.

İki oğlan geldiğinde İskender epeyce bir miktar suyu muhafaza edebilecek kadar büyük bir küp yapmaktaydı ve elleri küpün yüzeyinde, artlarında parmakları tarafından yaratılan düzgün bir helezon bırakacak biçimde, uyumla bir yukarı bir aşağı hareket etmekteydi. "Hangisi daha yararlı?" diye sordu çocuklara. "Güneş mi, yoksa ay mı?"

"Ay," dedi Mehmetçik.

Hayal kırıklığına uğrayan İskender, "Nerden bildin?" diye sordu.

Mehmetçik eliyle burnunu ovaladı ve yanıtladı. "Tahmin ettim."

"Tamam haklısın, ama nedenini bilmiyorsun." Etkisini artırmak için bir an duraladı ve ardından konuşmaya başladı. "Ay daha önemli, çünkü geceleyin ışığa gündüzden daha çok ihtiyaç duyarsın." Nüktesinden hoşnut gülümsedi, parmağını sarığının altından geçirip üstünde kirli bir iz daha oluşturarak alnını kaşıdı. Oğlanlar,

çömlekçinin yanıtındaki mantığı kavramaya çalışarak şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar ve İskender onlara, "Allah'tan sonra niye çömlekçi gelir?" diye sordu.

Oğlanlar uyumla kafa salladılar ve İskender izah etti. "Çünkü Allah her şeyi topraktan, havadan, ateşten ve sudan yarattı; bunlar tam da çömlekçinin çanak çömlek yapmak için kullandığı şeyler. Bir çömlekçi bir şeyler yaptığında Allah'ın görüntüsüyle yapar."

Şaşıran Mehmetçik, "O zaman siz sultan padişahtan daha mı önemlisiniz?" diye sordu.

"Dünya yüzünde değil," diye yanıtladı İskender. "Ama belki cennette..." Oturduğu yerden kalktı gerinerek, "Sizin için bir şey yaptım. Özel bir şey," dedi. Elini kuşağına sokup kilden yapılmış iki küçük nesne çıkardı birini oğlu Abdül'e, diğerini Niko'ya verdi.

Çocuklara verdiği şeyler ilk bakışta küçük birer amfora gibi görünüyordu, ne var ki, boyunlarını uzatarak birer gaga ve ikişer göz oyuğu eklemiş, kuş kafasına benzetmişti. Sırf tuhaflık olsun diye her birine küçük birer sarık da yapmıştı. Sap yerine, ucu düdük olacak biçimde beceriyle delinmiş oyuk birer kuyruk yapmış ve testilerin ikişer yanına, kanada benzesinler diye kilden yapılma ikişer basit halka yerleştirmişti. "Şarkı söyleyen kuşlar yaptım size," dedi. "Geri verin de göstereyim. Yarı yarıya suyla dolduracaksınız, böyle ve sonra da düdüğü üfleyeceksiniz." İskender birkaç üfleme denemesi yaptı, her bir testiden biraz su boşalttı ve birini dudağının bir köşesine, ikincisini ötekine yerleştirerek tekrar üfledi. Testilerin içindeki su şakıyarak büyüleyici nağmeler çıkarırınca, kilden kuşlar, oğlanları şaşırtıp keyiflendiren kuş cıvıltılarıyla ötmeye başladılar. Oğlanlar zevkten zıp zıp zıplıyor, terbiye kurallarını unutmuş ellerini uzatarak kuşları geri almak istiyorlardı. "Bu," dedi İskender. "Tıpkı karatavuk gibi ötüyor." Oğluna, "Karatavuğu bildin mi? Hani simsiyahtır da sarı bir gagası vardır. Zakkumun tepesinden insanı uyarmak için vuk vuk vuk diye öter de sonra akşamları ağacın tepesinde Allah'a hamt eder," diye sorarak kuşu verdi. Öteki kuşu da, "Ve bu da tıpkı Mehmetçik gibi ötüyor," diyerek Niko'ya verdi. "Kimileri kızılgerdan derler ona, kimileri de ateş bülbülü."

"Göğsü kırmızı olan küçük kuş," dedi heyecanlanmış ama aynı zamanda Abdül'ünkü kendisininkinden daha büyük bir kuşun sesini çıkarttığı için içerlemiş olan Niko.

Oğlanlar kilden kuşları bütün güçleriyle üflediler ve İskender güldü. "Yavaş, yavaş, suyu dışarı üflüyorsunuz."

Bunu izleyen aylarda iki oğlan karatavuk ve mehmetçik seslerini taklitte ustalaştılar, birbirlerini vadilerin, kayaların ötesinden kilden kuşları kullanarak çağırmaya başladılar. Zaman zaman düdükler ağızlarında, kollarını çırparak ve kollarını yeterince çırpmaları halinde uçmalarının mümkün olup olmayacağını merak ederek çin gülü çalıları ve yabani nar ağaçları arasında koştururken uzaklara sürüklendiler. "İnsan kanatları olmayan bir kuştur," demişti İskender, onlara. "Ve kuş da kederi olmayan bir insan."

Abdül, anasına siyah bir gömlek ile altın iple süslenmiş bir yelek yapması için yalvarmış ve yıl geçmeden isteğine kavuşmuştu. Bunun ardından, küçük bir topluluktaki herkesin bir takma isim edinmesi yönündeki doğal süreç çerçevesinde anası bile onu Karatavuk diye ünler olmuştu.

Kısa bir süre sonra Mehmetçik adını alacak olan Niko da, kırmızı gömleği ile yeleğini alıp elini öpüp yanaklarına bastırıncaya kadar sıkboğaz etmiş olduğu anasına, çalışırken benzer bir istekle sürekli müdahale etmişti. Kadıncağız, "Çocuğun var mı, derdin var," diyerek gözlerini gökyüzüne dikmişse de seyyar satıcıdan kumaşı almış ve çapa mevsiminden birkaç gün önce giysiyi bitirmişti.

İskender, oğlanların, kilden kuşlarını ya bir kavgada veya düşürdükleri için ya da koydukları yeri unuttukları için gözyaşlarını tutarak kaç defa kendisine geldiklerini bilmez olmuştu. Telmessos pazarında hoşgörülü ebeveynlere satıp bir gün kendine harikulade bir tüfek alacak hale gelmek üzere tam takımlar yapmıştı ve oğlanlara yeni bir kilden kuş verdiği her sefer, "Allah'tan sonra kim gelir bakalım?" diye sorup oyuncağı, doğru ve tatminkâr cevabı işitene kadar elinde tutacaktı. "Çömlekçi, çömlekçi, çömlekçi."

11

İbrahim, Philothei'ye Bir Saka Kuşu Veriyor

İbrahim altı yaşındayken, Sülük Toplayıcısı Muhammed'in, suyun içinde, sülüklerin bacaklarına yapışmasını sabırla bekleyerek saatler geçirme itiyadında olduğu gölün kıyısındaki bir meyve bahçesinde ölü bir saka kuşu bulmuştu. O sırada İbrahim elleriyle kertenkele yakalamak gibi, tamamen imkânsız olup da her çocuğun zorunlu olarak kayıtsızca saatler harcadığı bir zaman öldürme projesi ile kendini oyalıyordu. Kaplumbağa yakalamak biraz daha az zordu ve bu nedenle de bu yaratıklara duyulan ilgi çabucak sönüyordu, ola ki insan, bir sopayla dürtüklendiğinde kaplumbağanın kafasını dışarı çıkartması için ne kadar süre gerektiğini anlamak için beklesin.

İbrahim küçük kuşu bulmuştu, zira gözü, kuşun kanatlarındaki parlak sarı işaretler ile yüzündeki maskenin parlak kırmızısına takılmıştı. Kuş, sanki ölüme ansızın yakalanmış da gökten tepetaklak düşmüş gibi iki kayanın arasına sıkışıp kalmıştı. İbrahim kuşu aldı, elinde tersine döndürdü. Şeklini yitirmiş bir duruşla katılaşmış ve kurumuş olduğu halde o ana kadar görmüş olduğu en güzel şey olduğunu düşündü. Kusursuz hafifliği ve zayıflığıyla şaşkın kuşu elinde defalarca evirip çevirdi.

Karatavuk ile Mehmetçik yakındaki bir ağacın alt dallarından birinde sallanıyor, Drosoula ile Philothei ise göl kıyısında yıkılmış

bir sütunun üstüne oturmuş kendi kendine konuşup gülen Muhammed'i izlerken sohbet ediyor ve suya attıkları otların nasıl yüzdüğüne bakıyorlardı.

İbrahim, kızlara gidip elini uzattı. "Bakın bende ne var," dedi.

Drosoula küçümseyerek, "Kuş ölüsü," dedi. "Götür onu buradan, korkunç bir şey."

"Ah, ama çok güzel bir şey!" diye bağırdı Philothei ellerini yüzüne koyarak.

"Kuş," dedi İbrahim, ona, bilgisiyle mağrur bir şekilde. "Sevdin mi?"

"Çok güzel," dedi Philothei yine.

"Ne yapacaksın onunla?" diye sordu sesinde hâlâ küçümseme olan Drosoula.

İbrahim, onu duymazdan gelerek kuşu Philothei'ye uzattı. "İster misin?" diye sordu.

Philothei zevkten kızararak, "Ah, evet," dedi. "Teşekkür ederim."

Küçük kız daha yakından görmek için leşi yüzüne yaklaştırdı ve sonra aniden, "Öf! Öf! Çok pis kokuyor bu. İğrenç!" diyerek yere attı.

"Tabi pis kokacak," dedi İbrahim alıngan alıngan. "Ölmüş." Philothei korkusu devam ederek yerdeki kuşa baktı ve İbrahim midesinde korkunç bir hayal kırıklığı duygusu gelişirken sordu. "O zaman istemiyor musun onu?"

Philothei o yaşta bile onun duygularına karşı duyarlıydı ve diplomatik bir cevap verdi. "Tabi ki istiyorum, ama böyle pis pis kokarken değil."

Drosoula yapmacık bir olgunlukla, "Sen delisin," diye konuştu. Biri kendisine böyle bir armağan vermiş olaydı o da bu işe bayılabilirdi, ama kimsenin hiçbir zaman böyle bir şey yapmayacağını biliyordu.

"Çok güzel," diye azarladı onu Philothei.

"Kanatlarını kesip çıkartsam da sen de onları saklasan?" diye sordu İbrahim. "Çok güzeller ve kokmazlar. Kesip çıkardığında kanatlar kokmuyorlar. Bende birkaç tane saksağan kanadı var ve bir hayli büyükler, ama pis kokmuyorlar ve hiç de kokmamışlardı."

"Kanatlar olsa hoşuma giderdi," dedi, bu fikirden hiç hoşlanmamış, ama öleceği güne kadar devam edecek olan flörtün inceliklerine çoktan kapılmış olan Philothei.

İşte böylece Philothei, bir çift kara, küçük, ucu beyaz ve altın rengi benekli kanadın sahibi olmuştu. Zamanla bu tuhaf ve yararsız armağandan çok hoşlanır hale gelmiş, küçük hazine koleksiyonu içinde ne zaman karşısına çıksa gösterişsiz bir heyecanla haz duyar olmuştu

O andan itibaren İbrahim'in zihninde Philothei ile kuşlar bir olmuş ve İbrahim, onu "küçük kuş" olarak düşünmeye başlamıştı. Daha sonra sözlendiklerinde de İbrahim, aşırı duygusallığa kapılmaksızın ya da utanmaksızın Philothei'den arkadaşlarına bu isimle bahsedecekti. Ayrıca, ünlerini tehlikeye atma bahasına kendilerini birlikte ve yalnız buldukları akkor halindeki o birkaç haram dakikada da bu, İbrahim'in Philothei için kullandığı sevgi adı olacaktı.

12

Masumiyetin Kanıtı (1)

Polyxeni uyumakta çok zorlanmıştı, zira o gece bülbüller kendilerini paralarcasına şakıyorlardı ve zaten dolunay da vardı. Şiltesinde huzursuz huzursuz sağa sola dönüyor, sıcak ve kuru olan gözlerini kırpıştırıyordu. Şafaktan yaklaşık yarım saat önce annesini gördü, ama sonradan gördüğünün annesinin hayaleti mi olduğunu, yoksa rüyasında mı ziyaret edildiğini kesin olarak bilemedi. Sonra arkadaşına şunları anlattı:

"Çok tuhaftı, Ayşe oradaydı, o kadar bildik bir şekil, omuzları hafifçe öne eğik, birkaç tel gri renkli saç teli eşarbının kıyılarından taşmış ve her zamanki o dertli bakışı, yine de huzur dışında bir şey hissetmedim. Dedim ki, 'Anne, siz misiniz?' ve o divanın kenarına ilişerek dedi ki: 'Başka kim olacaktı?' Ben de dedim ki: 'Anne, çok uzun zaman oldu, nasılsınız?' O dedi ki: 'Dünya göğsümün üstünde terazileniyor. Bana biraz ışık göster ki nefes alabileyim.' Ben orada yatmış düşünürken, 'Anne, yalnızca üç yıl oldu. İnsanların neler demiş olduklarını biliyorsunuz,' dedim. Annemde dedi ki: 'A, ama ben masumum ve eğer sen yapmanı istediğimi yaparsan, bunu herkes anlar. Kemiklerimin şaraba ihtiyacı var.' Ve ben dedim ki: 'Ama anne...' Ve o içini çekip dedi ki: 'Kendi çocuğum bile benden şüphe ediyor.' Ben de, 'Hayır, hayır, hayır,' dedim. Annem dedi ki: 'Bir düşün bakalım, sonra yas tutmayı bırakabilirsin artık.' Ve ben, 'Ben hep yas tutacağım. Ölümünüz beni her gün yakıyor. Bakın, her tarafım yanık içinde,' diyerek kollarımı ona doğru uzattım. O yine içini çekerek dedi ki: 'Eğer benim istediğimi yaparsan, yanıkların suyla

iyileşecek.' Ve sonunda ben, 'İstediğinizi yapacağım,' dedim. Ve o ayağa kalkıp dedi ki: 'İstediğimi yaptığında bunu bilmek isterim. Bana bir mesaj yolla.' Ve ben de, 'Peki anne, yollayacağım,' dedim ve kendi kendime de, 'Polyxeni, uyandığında bunu hatırlamalısın,' diyerek sonra tekrar uyudum. Sabahleyin ezanla uyandığımda bunu hatırladım ve işte bu yüzden sana anlatıyorum."

Ayşe elini Polyxeni'nin yanağına değdirdi ve başını arkadaşınınkine yasladı. "Şey," dedi. "Öyle sanıyorum ki, bunu söylemek bana düşmez; gerçekten. Biz, sizlerin yaptığınızı yapmayız. Bizim ölülerimiz taciz edilmekten hoşlanmazlar. Ama fikrimce, neye mal olursa olsun, ki muhtemelen fazla bir şeye mal olacak da değildir, annenin yapmanı istediği şeyi yapmalısın."

"Bir sonraki Bütün Ruhlar Yortusu'ndan bir gün sonra yapacağım, ki bu da gelecek haftaya denk düşüyor ama, yemeği hazırlamak ve Peder Kristoforos'a söylemek için yeterince zaman var."

Ayşe dudaklarını büzerek bir an düşündü. "Bu işi bu kadar erken yapmak akıllıca olur mu sahiden? Diyeceğim o ki, bana sorarsan bu konuda söz söylemeye hakkım yok ama, herkesin neler demiş olduğunu biliyorsun. Annen hakkındaki bu dedikodu başladığından beri, mekânı cennet olsun, belki hiç de zehirden ölmemiş bir yığın insanı öldürmüş olan zehri annenin karmış olduğunu söylüyor herkes. Burası dedikoducu bir kasaba. Sen beni tanırsın, ağzım sıkıdır, ama ağzı sıkı olmayan çok insan var."

"Annem zehir karmayı bilmezdi ki," diye itiraz etti Polyxeni. "Rüstem Bey'in ailesini öldürmek için neden zehir karsın? Her yıl bir lanet gibi Mekke'den gelen vebadan öldü onlar. Annem, masum olduğunu kanıtlamamı istedi; ben de öyle yapacağım."

"Sana başarılar dilerim," dedi, sesinde bir kuşku zerreciğiyle Ayşe. "Ama ben hâlâ beş yıl beklemen gerektiğini düşünüyorum. Ve annene nasıl mesaj yollayacaksın ki? Onun rüyasına girebilir misin?"

"Ölü insanlar rüya görürler mi, bilmiyorum," diye cevapladı şaşkınlıktan kaşları birbirine geçen Polyxeni. "Ve eğer görüyorlarsa, insan nasıl emin olabilir ki bir rüyaya girebileceğine?"

"O senin rüyana gelebilir ve o zaman sen de fırsattan yararlanabilirsin."

"İyi de, bunun olması için çok zaman geçebilir."

"Ne yapacağını biliyorum," dedi aniden Ayşe, kendi zekâsının iyicil bir takdiri babında burnunun kenarına işaret parmağıyla tıp tıp vurarak.

Bunun üzerine Polyxeni arka kapıyı kullanarak arkadaşının evinden çıktı, terliklerini ayağına geçirdi, güneşin giderek keskinleşmiş ve şiddetlenmiş, evlerin pastel renkli duvarlarına bıçak sırtı gibi gölgeler düşüren ışığı altında gözlerini kırpıştırdı ve sokaklardan inerek meydana doğru yol almaya başladı. Çanaklarını döndüren ve küçük kovuğunda ter döken İskender'in yanından geçti; *"Megla! Megla!"* (Made in England/İngiliz yapımı) çığlıkları ortalığı inleten sokak işportacılarının yanından geçti; gürültüleri, geceleri bülbüller ile avuntusuz köpekler tarafından oluşturulan gürültü patırtıyı gündüz yaşatan bakırcıların yanından geçti. Sonunda, bir ayva ağacının gölgesinde mallarını satan Kuşçu Stamos'u bulduğu meydana vardı. Adama Stamos deniyordu, çünkü büyükbabası Kos'luydu ve adama Kuşçu deniyordu, çünkü pazarda, karısının babasma ve daha önce de kim bilir kime ait olan saygın bir el arabasının arkasında canlı kuş satıyordu. İnce ağaç dallardan kafesler içinde, ki öfkeli keklikleri gülünç yavru horozların üstüne; bunları da, kalın enseli ördeklerin üstüne istiflemiş; kümeyi, içlerinde, evler, tan vaktinde ve akşamüstü kuş sesleriyle dolsun; konuklar, parlak, meraklı ve dostça gözler tarafından, parmak üstüne atılan bir gaga darbesiyle selamlansın diye ön kapının yanındaki duvarları donatmak üzere satın alınan güzel kanaryalar ile kızılgerdanlar bulunan birkaç kafesle taçlandırmıştı.

"'Stamo' Efendi," dedi Polyxeni. "Bu kuşlar uçabilir mi?"

Stamos birkaç günlük sakalını sıvazlayarak sinsi sinsi gülümsedi. "Şey, bir manada evet, bir manada hayır."

"Stamo Efendi," diye itiraz etti Polyxeni. "Ne biçim bir cevap bu?"

"Biraz zaman tanıyacaksınız," diye cevapladı Stamos. "Eğer ölmezlerse, günlerden bir gün uçarlar Tanrı izin verirse."

Polyxeni, Stamos'un kendisine takılmakta olduğunu kavrayınca gırgıra katkıda bulundu. "Peki neden şimdi uçamıyorlar da," diye

yanıtladı. "Eğer ölmezlerse, günlerden bir gün uçacaklar, Tanrı izin verirse?"

Kuşçu Stamos göz kırptı ve eliyle burnunu ovuşturdu. İlkbahar güneşinin ışığında, gözlerinin kaşınmasına ve sürekli bir aksırma isteği duymasına yol açan bir şeyler vardı. Polyxeni'ye bakarak, "Yani, çok da gizemli bir şey değil ve anlaması da çok zor değil, Polyxeni Hanım. Çoğu insan kaçabilecek bir kuş istemediği için kanatlarını kırpmak zorunda kaldığımdan, sıcak takibe maruz kalırlarsa, bir acele tüy uzatıp öyle havalanmaları gerekiyor da. Anlayacağınız, çoğu insan uçar mı uçmaz mı diye dert etmiyor. İnsanlar acayip kuşlar üretiyorlar; onlar da pek uçamıyorlar," dedi.

Polyxeni, "Ben uçan bir kuş istiyorum," deyince, onun yüzündeki hayal kırıklığını gören Stamos sordu: "Neden?"

Polyxeni izah edince Stamos ciddileşti. "Aa, kırpılmamış bir kuş bulmam kolay, ama birkaç gün alır. Öyle sanıyorum ki, Bütün Ruhlar Yortusu'ndan sonraya kalır, ki bu da sizin işinize hiç gelmez. Zaten bu iş için en uygun kuş kumrudur ve genelde bende pek bulunmaz. Öyle sanıyorum ki, sizin için en doğrusu, kumru yakalayacak birini bulmak olur. Kızılçamlar kumru dolu. Hani insanların üstüne tırmanıp dilekte bulunmak için çaput bağladıkları..."

"Sizin tanıdığınız birileri var mı?" diye sordu Polyxeni.

Stamos tekrar burnunu ovaladı, aksırdı ve cevap verdi. "Küçük oğlanlar."

Üstlenmiş olduğu misyon yüzünden artık yorgun düşmüş olan, ama kararlılığını yine de koruyan Polyxeni, bu defa küçük oğlanlar aramaya başladı. Mebzul miktarda varmış gibi görünüyordu, zira bu günlerde olduğu gibi o günlerde de Anadolu, küçük oğlan çocuklarının egemenliği altındaydı. Araç gereç ödünç almak için, mesaj getirip götürmek, tatlı çay dolu küçük bardaklarla yüklü pirinç tepsileri taşımak için sokaklarda koşturuyorlardı. Fareler gibi kapı aralıklarından bir içeri bir dışarı fırlıyor, tüccarlarla seyyahların ve aniden bir kahvehaneye gitmek, bir sigara içmek ve insanların "Farisilerden bize kalan en iyi şey" diye bahsetmekten hoşlandıkları

tavla oyununu oynamak ihtiyacına kapılmış olanların, develer veya eşekler üstünde ya da en akla gelmedik yerlerde bırakıverdikleri paketlere azimle ve niyetlerini asla bozmadan bekçilik ediyorlardı.

Ortalıktaki küçük oğlan bolluğuna rağmen Polyxeni aklına belli iki tanesini takmıştı, çünkü bir şeyin düşüncesi otomatik olarak bir başka şeyi ilham eder ve kuş düşüncesi de doğal olarak aklına İskender'in kendileri için yapmış olduğu kilden kuşlar sayesinde çoğu küçük oğlandan daha kolay bulunabilen kendi oğlu Mehmetçik ile Karatavuk'u düşünmesine yol açmıştı. Aya Nikola Kilisesi'nin ardındaki kırlık yamaçtan gelen Mehmetçik ve karatavuk seslerini duymuş; iki oğlanla birlikte İbrahim'i, kendi kızı Philothei'yi, en iyi arkadaşı Drosoula ve balıkçının oğlu Gerasimos ile birlikte zakkum ağaçlarının, Likya mezarlarının arasında, kayadan kayaya sıçrayıp her zamanki gibi kuş taklidi yaparak oraya buraya seğirtirken bulmuştu. Onları bulduğu yerden çok da uzak olmayan bir yerde de Köpek, tepeden tırnağa çıplak, yiyecek böcek bulmak için çalılıkları araştırıyor ve gırtlağının gerisinden gelirmiş gibi görünen o alakasız iç çekiş ve yutkunma seslerini çıkartarak kendi kendine konuşuyordu. Köpek, kısmen ürkütücü gülümsemesinin yarattığı korkunç heyecandan ötürü, kasabanın en yeğlenen dilencisi haline gelmişti ve eğer evliyalara yaraşır bir yalnızlık, yoksulluk içinde yaşamak gibi bir takım fikirler geliştirmiş idiyse, artık bunları kesin olarak terk etmiş olmalıydı. Elde edebildiği tek şey, safi pislik ve uygunsuzluktu.

Tepeyi tırmanırken yorulmuş olan Polyxeni, yakınlarında bir yere nefes nefese oturup yüreği sıcaklık ve keyifle dolup taşarak çocukları gözledi. Mehmetçik ile Karatavuk düdükleriyle rasgele bir ses seli yaratmayı öğrenmişlerdi; şimdi kayalardan atlıyor, kollarını vahşice çırpıyor ve öteki çocuklar tarafından da taklit ediliyorlardı. Yaptıkları, kuşkusuz biraz kaçıkça görünüyordu ama, bir çocuğun ayrıcalığı da, akıllılar tarafından reddedilen düşleri hayata geçirmektir. Güzeller güzeli kızı Philothei hemen hemen yaptığı her şeye kattığı o bağımsız zarafetiyle çırpıyordu kollarını ve yanı başında, her zamanki görüş alanı içinde, Philothei'nin kendisine bakarak nasıl da tam bir kuş gibi yaptığını fark edeceğini umudun ötesin-

de umut ederek İbrahim kol çırpıp sıçrıyordu. Basık burunlu, kalın kaşlı ve sakar Drosoula, diğerleri gibi uçmak için gerçekçi bir çaba göstermekten ziyade zevk için indirip kaldırıyordu kollarını ve yanı başında Gerasimos sıçrayıp ötüyordu. Gerasimos'un kendini çirkin Drosoula'ya, İbrahim'in güzeller güzeli Philothei'ye adadığı ölçüde adamış olduğunun herkes farkındaydı ve bu bütün ilgili taraflar için gerçek bir bilmeceydi, ama Tanrı'nın hikmetinden sual olmaz ve bu konuda söylenebilecek olan yalnızca budur.

Karatavuk haykırmaya başladı. "Bakın, bana bakın!" ve Polyxeni korkuyla gördü ki oğlan, bir mezarın dibinde taşla kaplı bir toprak parçası bulunan, yaklaşık üç metre yükseklikteki çatısından kendini atmak üzere. Çocuğun o taşlığa düşme ihtimaliyle irkilerek ayağının üstüne dikildi ve seslendi. "Karatavuk! Çabuk aşağıya in bakayım. Oradan atlayamazsın."

Karatavuk, ona yukarıdan baktı. Fonda gökyüzü, güneş ardından vurduğu için sarığının ve saç tellerinin çevresinde bir hale oluşturmuş, kara gömleği onu olduğundan karanlık bir gölge haline getirmiş, küçücük boyuyla muhteşem ve meleksi görünüyordu. Büyük bir ciddiyetle, "Atlamıyorum," dedi. "Uçacağım."

"Uçamazsın. Çabuk in aşağıya, aptallık etmeyi bırak. Yaralanacaksın."

Karatavuk dudağını ısırarak kaşlarını çattı. "Uçabilirim," diye ilan etti. "Eğer yeterince çaba sarf edersem her şeyi yapabilirim."

"İn aşağı."

Karatavuk kollarını, bir kartal gibi ağırdan alarak çırpmaya başladı ve gözlerini kapattı. Öteki çocuklar sıçrayıp oynamayı bir yana bıraktılar ve dehşetle onu izlemeye koyuldular. Drosoula, "Karatavuk, yapma!" diye seslendi; Polyxeni bağırmayı sürdürüp öne doğru ilerleyerek aşağıda durdu. "İn aşağıya diyorum. Gör bakalım, annene söylemez miyim ben! Çabuk in aşağı!" Philothei, anasının yanına koştu ve eteğine yapıştı, zihnini korkulu bir anlayış kaplamıştı.

Karatavuk gözleri kapalı, yüzü dikkatini yoğunlaştırma çabasından ötürü son derece sakin, ağır ağır kanat çırpmayı sürdürdü.

Yalnızca aşağıdan görmüş olduğu dağların karla kaplı tepelerini ve ufuktan geçip giderken, dumanı ve buharı artlarınca sürüklenen büyük savaş gemilerini düşündü. İnsanların bir tuhaf giyindikleri, saçma sapan konuştukları ve garip yiyecekler yedikleri uzak ülkeleri düşündü. Kendini kızılçamların üstüne doğru yükselir ve kasabaya yukarıdan bakarken tahayyül etti. Dokunmayı hep arzulamış olduğu yumuşak bulutlara ulaşmayı istedi ve bir bacağını uzatarak mezarın çatısından nazikçe sıçradı.

Polyxeni düşüşün hızını kesmişti ama ikisi de yere yuvarlandılar ve Karatavuk bir dizini keskin bir taşa çarptı. Polyxeni'nin de ayaları berelenmişti ve ikisi de acıyı hissetmeye başladılar. Kadıncağız kaşlarını çatarak her ikisinin de etine, giysilerine gömülmüş olan kum taneciklerini temizlemek amacıyla üstünü başını silkelemeye koyuldu. Karatavuk dizine yapışmış acıdan sarsılıyordu. Yavaştan yüzü çarpıldı ve aniden fışkıran gözyaşlarının arasından Polyxeni'ye, "Sizden nefret ediyorum. Nefret ediyorum. Her şeyi mahvettiniz. Nefret ediyorum sizden," diye bağırdı.

Polyxeni, oğlanı kollarının arasına alıp güldü. "Benden nefret etmiyorsun. Aptallaşma! Çok kötü düşecektin, seni ben kurtardım."

"Uçabilirim ben! Uçabilirim işte! Siz mahvettiniz!"

Polyxeni başörtüsünün ucuyla oğlanın gözyaşlarını silerek sordu. "Bir aslanın ağladığını görmüş müydün sen hiç?"

Yüzü çizgi çizgi olan Karatavuk ciddi ciddi başını sallayınca Polyxeni dedi ki: "O halde sen de ağlama, küçük aslanım benim."

Her zaman gerçekçi olan Drosoula, "O zaten hiç aslan görmemiştir ki!" deyiverdi.

"Uçabilirim ben!" diye ısrar etti Karatavuk. "Uçabilirim işte!"

"Kollar kanat değildir," dedi Polyxeni sesini yumuşatıp oğlanı sakinleştirmeye ve tatlı sözlerle avutmaya çalışarak. "Eğer kanatlarımız olaydı, tek bir yerde kalıp da bunca acı çeker miydik sence? Uçup cennete gitmez miydik? Zaten ben de seninle kuşlar hakkında konuşmak istiyordum. Eğer susarsan anlatacağım." Konuşmaya bir süre ara verip çocuğun ilgisinin uyanmasını bekledi. "Kızılçamlardaki kumrulardan birini yakalamayı becerebilir misin, ama zarar vermeden, ki sonradan yine uçabilsin?"

Polyxeni'nin arkadaşına gösterdiği bütün bu ilgiyi kıskanmış ve lideri oynamaya meraklı Mehmetçik elini kaldırdı. Asillere yaraşır bir güven gösterisiyle konuşmaya başladı. "Eğer bize bir kuş kafesi ile biraz mısır ve upuzun bir parça ip verirseniz size bir kumru yakalayabiliriz. Kolay."

"Eğer bana bir kumru yakalarsanız, ikinize de pirinç saplı ve çift yanlı birer tane bıçak vereceğim."

Gerasimos ile İbrahim duyduklarına inanamayarak, kıskançlıktan ağızları açık kalakalmışlardı, ki Polyxeni, onlara dönüp, "Ve siz oğlanlar... Sizin için de önemli bir iş düşüneceğim... Yakında... O zaman siz de birer bıçak sahibi olacaksınız," diye ekledi.

Gerasimos ile İbrahim somurttularsa da, böyle bir önemsiz konuda yaygara yapmayı vakarlarına yakıştıramadılar. Philothei sahici bir şaşkınlıkla, "Kim ister ki bir bıçağı?" diye öğrenmek istedi ve Drosoula omuzlarını, gerdanı tombul bir çift çene oluşturasıya aniden bel verecek kadar yukarı kaldırarak silkti. Küçük kızları ellerinden tutan Polyxeni bir kere daha kasabaya doğru inmeye başladı ve oğlanları kimin, hangi sıklıkla, neyin karşılığında bıçakları ödünç alabileceği konusunu aralarında müzakere etmeye bıraktı. Kilisenin yanından geçerlerken Polyxeni, küçük kızlara, "Oğlanlar kendini beğenmiş ve aptal, nasıl yapacağınızı bilirseniz onlara istediğinizi yaptırmak çok kolay," diyerek kalıtımsal dişil bilgeliğin sırrını verdi.

Ertesi akşam Polyxeni yanına bir kap gazyağı, bir mum, bir ovma fırçası ile bir sürahi su alarak mezarlığı gitti. Mezarlık zaten sevdiklerinin mezarlarıyla ilgilenmeye gelmiş öteki yaslı kadınlarla doluydu. Onları görünce, kara giysileri içinde kanat çırpan sıska kargalardan oluşmuş bir sürüye benzedikleri halde, Polyxeni'nin yüreği hafifledi. Üç yıldır burada çok samimi ve rahat arkadaşlar edinmişti, buraya yaptığı günlük gezintilerin sona ereceğini düşündükçe pişman olası geliyordu. Kadınların buraya yalnızca ölülerinin başında ağlamaya değil; yoksullukları için, kocaları zalim olduğu için veya sağaltamadıkları ya da tartışamadıkları acılar ve zorluklar için de veya nafile umutları, arzuları için ağlamaya geldiklerini öğrenmişti. Başka kadınlar gözyaşı dökerken gözyaşı dökmek daha

kolaydı. Polyxeni kederin şablonlarıyla tanışmış ve yalnızlık ile son haddinde umutsuzluğun, kendilerini nasıl felsefeye dönüştürdüklerini görmüştü. Başlangıçta taze karılmış toprağın üstünde ağıtlar yakan ve topraktan uzanarak kocasına sarılmaya çalışan bir kadın, iki yıl içinde mezarının taşını teklifsizce temizleyerek zeytin harmanına dair son haberleri nakleder hale geliyordu. Hatta daha sonra, beşinci yıl ile ritüellerinin ardından, kederle sınanmış olan tahammül gücü, ardında bir kuyu kadar derin ve sakin bir ruh bırakmış olan bir kadın, yine renkli giysiler giyiniyor ve dünyaya adım atmak üzere bir kere daha eşiğe varıyordu.

Polyxeni anasının mezarının yanında çömeldi ve çiçeklere su verdi. "Anne," diye seslendi. "Bunu iç. Artık çok zaman kalmadı. Kısa zamanda herkesin zaten ne bildiğini hepimiz göreceğiz." Toprağın içinde çökerek fazlasıyla eğrilmiş ve biraz paslanmış olan çarpık çurpuk ferforje parmaklığı ovup önü cam olan kutudaki küçük lambayı dışarı çıkardı. Lambaya dikkatlice gazyağı doldurup fitili kontrol etti ve halen yanmakta olan lambasıyla mumunu yakmak için başka bir mezara doğru seğirtti. O lambanın alevini kendi anasının lambasına aktardıktan sonra mumu üfleyerek söndürdü ve tekrar topuklarının üstüne çömeldi. Mezarı seyretti ve Bütün Ruhlar Yortusu'ndan bir sonraki günün bir an önce gelmesini istediğini fark etti. Arkasında duran bir kadın sesini yükselterek şarkı söyleıneye başladı:

"Canım, ne vakit göreceğim seni ben?
Nerede bekleyeceğim ve ne kadar?
Suyun altında bir bahçe büyüyene kadar
Dağlar birbirine kavuşana kadar
Karga beyazlaşıp kumruya dönüşene kadar
Canım, ne zaman göreceğim seni ben?
Nerede bekleyeceğim ve ne kadar?
Bileydim canım, yemek pişirirdim sana,
Güzel bir sofra kurardım
Çamaşırlarını yuvardım
Ki geldiğinde giyesin
Canım, ne zaman göreceğim seni ben?"

Kadın gözyaşlarını elinin tersiyle sildi ve Polyxeni hissettirmeden ona yaklaşıp bir elini omzuna attı, çünkü ağıdın acılı kısmı bundan sonraydı ve Polyxeni, arkadaşının bu kısmı söylemek için yardıma ihtiyacı olduğunu biliyordu:

"Eğer yemek pişirirsen, kendin yemek zorundasın,
Eğer sofrayı kurarsan, yemekte yalnız olacaksın
Eğer çamaşırlarımı yıkarsan, bir ateş yak
Onları yakman daha iyi olacak
Ben hiç geri gelmeyeceğim, canım
Ana, geri dönemem ki ben."

"Bütün bu gözyaşları," dedi Polyxeni nezaketle. "Bütün bu taş ovmalar, sonuçta bakarsanız, kimseyi geri getiremiyorlar. Acaba ölüler bu konuda ne düşünüyorlar?"

Kadın ellerinin etli kısmını gözlerinin üstüne bastırdı ve başını geriye attı; gözyaşları yanaklarından akarken bedeni sarsılıyordu. 'Oğlum,' diye haykırdı. "Küçük oğlum benim!"

Polyxeni biliyordu ki bu kadın, yemek yiyecek sadece altı kişi olduğu halde hâlâ yedi kişilik yemek pişirmektedir her akşam. Her akşam bu fazladan yemeği bir cüzzamlıya götürüp ona, "Bunu yiyin ki, oğlum da yemeğini yiyebilsin," demekte ve yemek tümüyle tükenmeden oradan ayrılmamaktadır. Asla büyüyüp damat olamayacağı için çocuğu başında beyaz çiçeklerden bir taçla gömmüştür.

"Oğlunuz daha iyi ve daha güzel bir yere giden bir ırmağın öte yakasına geçti," dedi Polyxeni.

"Kara toprakla evlendi," diye hıçkırdı kadın.

"Her gün," diye tavsiyede bulundu Polyxeni. "İçecek su getirin ona. Ölülerin, kendi evlerinden gelmiş suya ihtiyacı olur. Ben anam için her gün su getiriyorum."

"Ah Polyxeni, ne yapabilirim?" diye ağladı kadın. "Bu arzudan kurtulmak için ne yapabilirim? Boğazım yanıyor arzudan. Ne yapabilirim?"

"Her gün gelin," diye tekrarladı Polyxeni. "Her gün gelin ve şarkı söyleyin, konuşun onunla; düşünüze girdiğinde size söylediklerini iyi dinleyin, bir gün parmaklarının açıldığını hissedeceksiniz ve oğlunuz bütün acınızı, özleminizi alıp götürecek ve bu acı ile özlem ipliğinden bir kumaş dokunacak. Bu kumaştan nehrin ötesindeki o bahçede giysin diye oğlunuza renkli giysiler yapılacak."

"Keşke erkek olaydım," dedi kadın. "Yürür giderdim ve arzu silinir giderdi."

"İyi de biz kadınız," dedi Polyxeni. "Biz oturup bir gün artık içimizde tutamaz olduğumuz için bizi terk edene kadar büyütürüz arzuyu. Ve de şunu unutmayın, bir kadın olduğunuz için bir gün başka bir oğlunuz daha olabilir."

"Başka oğul istemiyorum."

Polyxeni, arkadaşının omzunu bilmiş bir edayla okşadı ve ayağa kalktı. Çömelmiş durumda çok kaldığı için bacakları uyuşmuş ve soğumuştu, bir an için sendeleyebileceğini zannetti. Gözlerini mezarlığın eğri büğrü mezarları, aralarda serpilmiş yabani otları, kara giysili kadın kümeleri üstünde gezdirdi ve giriş kapılarından uzakta olanında, bu kadar çok kederin, bu kadar çok kadının olduğu bir yere girmeye gönülsüz, kendisine el sallayan Karatavuk ile Mehmetçik'i gördü. Bir maşrapa su ile ölümü ellerinden yıkayıp alelacele yaya yolundan dışarıya hamle etti.

Paralanmış giysileri reçine kokan, yüzleri ince dallardan çizik çizik, saçları çam iğnesi dolu, bacakları ve yürekleri ağaçlara tırmanmaktan bitap, korku ve tehlike yüzünden tükenmiş ama haklı çıkmış, muzaffer, aşırı kirli iki küçük oğlan, görsün diye kuş kafesini yukarı kaldırdılar. Kafesin içinde, şaşkınlıktan olduğu yerde dönüp duran, kıpırdak, tasalı ve aklı karışmış, göğsü gül rengi, boynunda güzel kara bir halka bulunan gri bir kumru vardı. Çocuklar kuşu, Çömlekçi İskender'in bir vakitler, güzeller güzeli Philothei doğduğunda, çocuğa şans dilemek için çaput bağladığı dalda ökseye düşürmüşlerdi.

13

Masumiyetin Kanıtı (2): Kötü Bir Başlangıç

Peder Kristoforos korkudan ter içinde, aniden uyandı. Bir zamanlar Her şeye Kadir Olan'ın, cennetin yaban otları arasına yatırılmış ve üstü başı lime lime, iktidarsız melekler tarafından ihtimam gösterilmekte olan şişmiş ve havanın nemiyle çürüyen cesediyle karşılaştığını görmüştü rüyasında. Uyanırken, meleklerin umutsuz ağıtları, şafak ezanını okuyan müezzinin sesine dönüştü. Dehşete düşmüş bir halde alelacele birkaç defa *ıstavroz* çıkardı ve bunu yaparken bir yandan da bir İsa duası okudu. Gözlerini ovuşturarak, kepenklerden içeri süzülerek giren, insana güven verecek ölçüde serin ve sıradan bir şafağın kaygısız, solgun ışığına uyanmış olduğu için şükürler etti ve bunun, rüyasının ima ettiği şeye yönelik dolaylı bir reddediş olduğunu anladı. *Kyrie eleison,* dedi kendi kendine ve başını salladı, üst üste birkaç defa gözlerini kırpıştırdı. Şiltesinden kalkarak kendini rahatlatmak üzere dışarı çıktı ve geri döndüğünde karısı Lydia'yı tahta bir tablanın üstüne zeytini, beyaz peynir dilimlerini ve ekmeği yerleştirirken buldu. Karısının omzuna dokunarak, "Kadın, az önce pek kötü bir rüya gördüm," dedi.

Lydia sempati göstererek dudaklarını büzdü ve tühledi. "Şu pembe gelincikler var ya, ondan," dedi. "Gelincikler kırmızı yerine pembe açmaya başladığından beri herkes kötü rüyalar görüyor. Ama siz endişe etmemelisiniz. Ne derler, biliyorsunuz: 'Gecenin vaat ettiğini gündüz inkâr eder.'"

Peder Kristoforos sakalını çekiştirince çenesindeki deri hoş bir biçimde gerildi. "Hımm, pembe gelincikler dikkatimi çekmişti ama, bu kötü rüyalar hakkında bir şey bilmiyorum ben."

"Siz başka bir dünyada yaşıyorsunuz," dedi Lydia. Ses tonu sert değildi, ama yine de fazlaca onaylamadığı anlaşılıyordu. "Bütün konuşmaları dinlediğinizi hiç sanmıyorum. Siz zamanınızı Babalar'ın çalışmalarını okuyarak geçirmektesiniz ve kapının dışında neler olup bittiğinden haberiniz bile yok."

"Philokalia okumaktan pek hazzediyorum," dedi Peder Kristoforos.

"Sanki bilmiyorum," diye cevap verdi karısı. "Dışarıya çıkıp lambalara gazyağı almak zorunda kalan ben oluyorum."

"Kefenin cebi yok," dedi papaz tumturaklı bir edayla. "Öldüğün vakit gazyağı satın alamayacaksın ve henüz kurtuluş ümidi varken, insan Babalar'ı okusa iyi olur. Ve ne derler bilirsin, 'Âlim mürekkebinin fazileti ile şehit kanının fazileti birbirine denktir.'"

Lydia gülümseyerek zeytinleri saplarından ayırdı. "Siz cennete gideceksiniz ve ben, uygun fiyata gazyağı arayarak cehennemde başıboş dolaşacağım. Hem zaten, kendi kusurlarını affettirmek için herkes vecizelerden alıntı yapabilir. Ayrıca zaten, bu deyiş bizimkilerden biri değil, anlarsınız ya."

"Bizim olduğuna yemin edebilirdim. Sinaili Aya Philotheos'un veya Presbiter İlyas'ın ya da öyle birinin."

"Küçük bir çocuk yollayın da Abdülhamit Hoca kimin olduğunu söylesin size."

"Hani, sırf merak saikıyla yapabilirim bunu."

"Ama eğer siz yanılmışsanız, bana söylemeyi unutursunuz, değil mi?" diye ithamda bulundu Lydia. Bunun üzerine Peder Kristoforos, "Yine zaten ayın başındayız ve dolayısıyla, Allah izin verirse, bir süre aç kalacak değiliz. Dolayısıyla senin de gazyağı fiyatları yüzünden inlemene gerek olmayacak," diye ekleyerek, yalancıktan kızmış gibi yapıp kadıncağızın yanağına hafifçe vurdu.

Karıkoca yerdeki minderlere yan yana oturup yer sofrasında kahvaltı ettiler. Lokmalarını, iyi bir evliliğin uzun yılları boyunca söylenmesi gereken her şey zaten dile getirilmişken, kendi dili olan mahrem bir sessizlik olduğunun karşılıklı olarak anlaşıldığı, yıllanan şarap benzeri bir sessizlik içinde atıştırdılar.

Evliliklerinin ilk yıllarında Lydia, kocası yemek yerken vazifeşinas, alçakgönüllü bir edayla biraz yanda ve arkada, başı öne eğik, elleri ön tarafında kavuşmuş olarak durur, tahtayı kaldırıp artıkları kendi kendine yiyip tüketmek için onun yemeğini bitirmesini beklerdi ama nasıl olduysa bu âdet dikkatleri çekmeksizin gündemden çıkmıştı, Şimdilerde kendisi tereddüt etse bile kocası, yalnızca yanındaki yastığı işaret ederek, "ye," der olmuştu.

Çocuksuz olmalarının da buna katkısı vardı; zira kimse görmüyorsa sürdürülecek âdet yoktur. Peder Kristoforos başlangıçta Aya Yorgi'ye karısını doğurgan kılsın diye hararetle dualar etmiş ve karıkocanın ikisi birden ermiş tekkesinin paslı demir çubuklarına beyaz bezler bağlamışlardı. Lydia, gümüşçüden birbiri ardına *tama* satın almıştı. Eğer hamile kalmış olsaydı, üstüne bir çocuk imgesi basılmış olan her bir *tama*yı bezlere sarıp Aya Nikola Kilisesi'ndeki Panaya *Glykophilousa* ikonasının üstüne iliştirmesi gerekecekti ama, gücü yalnızca kurşun ile kalay alaşımından yapılmış olanlara yetmişti. Bazen, eğer altından yapılmış *tama* sunabilmiş olsa Bakire'nin konuya daha çok ilgi gösterip göstermeyeceğini merak etmişti. Tanrı'nın Anası'nın gerçek değerine uygun armağanlar sunamadığı için kendisini kaba ve değersiz hissetmişti.

Abdülhamit Hoca'nın eşi Ayşe'ye bile gitmiş, Abdülhamit'in hastalar için günlük olarak üstlerine Kuran'dan ayetler yazdığı küçük kâğıt parçalarından kendisine de vermesi için ricacı olmuştu. İçinde çocuklardan bahsedilen özel ayetler vardı. Bu kâğıt parçalarını yutmaya çalışmak garipti, ama Lydia her bir kâğıt parçasını dilinin üstüne yerleştirip sırılsıklam olana kadar orada tuttuğunda belli bir ilahi huzurun içine yansıdığını hissediyordu. Ayeti düşürme ya

da kazayla tükürüp atma korkusundan bu süre içinde doğru dürüst konuşması mümkün olmadığı için çapaya veya yabani yeşilliklerden toplamaya gidene kadar bekliyordu. Bir keresinde şarlatan bir Arap gezginden uğurlu bir bokböceği satın alıp yemişti. Bunun hatırasıyla tüyleri hâlâ diken diken oluyor ve bir Araptan nasıl olup da bir şeyler almakla kalmayıp bir de gerisini yapmaya kendi kendisini nasıl ikna etmiş olabileceğini merak ediyordu. Kimi insanlar, kötü alışkanlıklarla yüklü arabayı dünya yüzünde dolaştırırken Tanrı'nın Arabistan'da bir dinlenme molası vermiş ve Arapların da söz konusu arabayı çalmış olduğunu söylüyorlardı.

Ne dualar, ne tutulan dilekler ve ne de Ermeni aktardan alınmış, aptal tuzağı, tadı kötü iksirler herhangi bir işe yaramış ve karıkoca giderek bu konuyla ilgilenmeyi bırakmışlardı. Lydia kasabanın öteki Lydia'larından ayırt etmek için kendisine arkadan "Kısır Lydia" dendiğini biliyordu ama zaten takma isimlerin pek azı övgü niteliğindeydi, hatta çoğu bundan daha da beterdi. Üstelik, ortalıkta ilgiye ihtiyaç duyan veya sevgiyle tartaklanmaya katlanabilecek bir yığın çocuk vardı. Lydia herhangi bir kadını meşgul edip kafasını karıştıracak kadar çok erkek ile kız yeğen ve vaftiz çocuğu sahibiydi. En çok, çocukları bir yarım daire şeklinde oturtup uçurulan kelleler, Bey Dağları'nda kurtlar tarafından suratlarına kar atılıp kör edilmek suretiyle tuzağa düşürülmüş ve korkudan altlarına etmiş olan insanlar hakkında dehşet öyküleri anlatmaktan hoşlanıyordu. Bazen çocuklarla bir olup Solima Dağı'nın sonbaharda cennet için seçimi başlatırken çıkardığı iniltiyi taklit ediyor ve sokaktan geçenler, arkadan gelen çocuksu kahkaha tufanını duyana kadar tepeden tırnağa ürperiyorlardı.

Kahvaltı bitince Peder Kristoforos papaz cüppesini, haçını ve şapkasını giydi. "Sırtımdaki atkı düzgün mü?' diye sordu ve Lydia gelip atkıyı, adamın sırtından düzgün ve simetrik bir biçimde sarkacağı biçimde düzeltti. "At kuyruğunuz bozulmuş," dedi. "Kumsalda çitilenmiş eski bir halat parçasına benziyor."

"Ha, o iş bekleyebilir. Akşam üzeri, mezar başındaki toplantıdan önce yapabiliriz. Toplantı için hazırlıklarınız tamam mı?"

"Şey, bugün yapabileceğimiz birkaç şey dışında yemek hazır, ama bu işler her daim ne kadar üzücüdür, bilirsiniz siz. Öyle zannediyorum ki, Polyxeni'nin kalbi, boydan boya bir daha kırılacak."

"Benim canımı sıkan, bütün bu dedikodulardan sonra Rüstem Bey'in gelip gelmeyeceği."

Lydia haksızlığa öfkelendi. "A, bütün o dedikodular saçmaydı ve hepsini herkes biliyor ama kimse de inanmıyor. Annesinin bütün aileyi öldürecek zehri yapmış olması fikri! Çok aptalca! Niye yapacaktı ki böyle bir şeyi? Gülünç! Hem zehri kim boca etmiş olabilir ki boğazlarından aşağıya? Hiç kimse! Kim başlattıysa bu söylentiyi, dili kesilip atılmalı! Herkes biliyor ki onlar, hacdan gelen veba yüzünden öldüler. Ve merak ettikleri için gelecek olan bütün o insanları hesaba katarak iki kat yemek yapmak zorunda kaldık biz."

Lydia önünde diz çöküp ayakkabılarını ayağına giydirirken Kristoforos divana oturmuştu. Çoğu Hıristiyan papaz gibi onun da kıçı büyük, göbeği şişkindi ve bu işi kendi kendine yapmaya çalışması fazlaca sıkıntı verirdi. "Erkek ve kız kardeşleri, törenin iki yıl geriye alınmasını nasıl kabul ettiler, ben ona şaşırıyorum. Kabul etmelisin ki, riskli bir iş bu."

"Rüya rüyadır," diye cevap verdi ayağa kalkıp eşarbının kenarından sarkmış olan bir tutam saçı yerine tıkıştıran Lydia. "Eğer anneniz rüyanda size gelir ve bir şey yapmanızı söylerse, yapmak zorundasınız. Bu gece herkes yaşlı hanımın masum olduğunu kendi gözleriyle görecek. Siz bekleyin!"

Din adamı başını sallayarak, "Ben yalnızca Rüstem Bey'le ilgili bir şey olmasın diye dua ediyorum," dedi ve demesiyle birlikte eski kilimlerden yapılmış iki büyük çantayla silahlanmış olarak evden ayrıldı. Sabahın erken saatlerinde sırayla bütün Hıristiyan evlerini ziyaret edip ev sahiplerine, usülden olan, ruhsal görevinin karşılığını pek azametli olmasa da vazgeçilmez armağanlarla ödeme göre-

vini ifa etmeleri için çağrıda bulunmak üzere adım atıyordu. Elbette ki kapılarına her vardığında rastlantısal olarak evde bulunmayanlar vardı ve elbette ki bir papazın kapı kapı dolaşarak karılarının sunduklarını toplamasında kuşkulu bir şeyler olduğunu düşünenler vardı ama, çoğu zaman çok kimseden itibar görüyordu ve zaten her iki deveyi de gütmek suretiyle Tanrı ile yaptıkları pazarlıkta açık kapı bırakmak istemeyen Müslümanlardan neredeyse açıktan açığa sunular da almaktaydı.

Kristoforos şahsen, hemen hemen bir dilenci gibi yaşamaktan hiç de hoşlanmasa bile, karşılama ne kadar coşkulu olursa olsun, çaldığı bir kapı ne zaman açılsa, kaçınılmaz olarak yanakları kızarmaktaydı. Yerel batıl inanca riayetle eşiği önce sağ ayağıyla aşardı; bunun ardından evin zorunlu nezaket ikramını iştahla atıştırmak zorundaydı. Beden ölçüsü geniş olsa da tatlı yemeyi pek sevmezdi ve ellerini öpüp gözlerini yerden ayırmayan utangaç kız çocuklar tarafından pirinç tepsiler üstünde kendisine takdim edilen bir yığın lokum, höşmerim ve baklava ile başa çıkmakta zorlanıyordu. Teker teker küçük ama bir arada düşünüldüğünde büyük olan bu ikramlar, birkaç saat sonra Lydia'ya götüreceği epeyce bir miktar patlıcan, domates, horta, sarımsak, kuru fasulye, yavru horoz budu ve köfte için ödemek zorunda olduğu bedeldi. Kendisini divanın üstüne atıp iki eliyle bağırsaklarını kavrayarak, "Fenalaşıyorum ben," diye şikâyet edecekti. "Saframı bir hafta ayakta tutacak kadar bal ve helva yuttum," ki buna Lydia'nın cevabı da, "İyi insanların sayısı bu kadar çok olduğu için şükretmelisiniz," olacaktı.

Papazın tepesindeki musibetlerden biri de, kasabanın iğrençlikte en dirençli dilencisinin, başına tam da çantalarının yiyecek dolu olduğu ayın ilk günü bela olarak dikkatleri üstünde toplamasıydı. Tıpkı Köpek gibi bu dilenci de bir tarihçesi olmaksızın kasabaya gelmişti ama, köyünden atıldığı ve Eskibahçe kendisine bir yuva olana kadar başıboş dolandığı varsayılmaktaydı. Uzun esmer bir suratı ve sırtında Kürtlere özgü giysi kalıntıları vardı; bu yüzden de,

kışın karın yağmadığı, dolayısıyla insanın bir dilenci olarak soğuktan ölmeden yaşayabileceği bir iklim arayışıyla Anadolu'nun uçsuz bucaksız ovalarını geçerek, Toros Dağları'nın aman vermez geçitlerini aşarak kuzeydoğudan geldiği düşünülüyordu. Müslüman mıydı, Süryani miydi, yoksa Yezidi miydi; hepsine aynı biçimde sövüp saydığından, hiç kimse bilmiyordu. Kısaca "Küfürbaz" diye adlandırılmaktaydı ve ister bir papaz görsün, ister bir imam ya da haham, küfür ve taciz etmeden durması hiç mümkün olamıyordu. Neredeyse konuşmaya başlar başlamaz başına bela olmuş, spontan ve denetimi imkânsız bir itkiydi bu. Babasından yediği kamçılar ve uyumak için boşuna debelenirken şirret azarları beyninin içinde hâlâ döne döne çarpışan anası ile teyzelerinden işittiği paylamalardan ne kadar çekmiş olduğunu bir kendi bilirdi. Onun bu yepyeni delilik türünü bir çeşit eğlence olarak değerlendirenler hariç hemen herkesten kaçınıyor ve kendinden utanarak allak bullak, kapı aralıklarında yaşıyordu. Şakacı kahvehane müşterilerinin, Abdülhamit Hoca ya da Peder Kristoforos geçeceği vakit onu yakalayıp sokağa itekledikleri biliniyordu.

Bu olayda da Küfürbaz yolunu tıkamış ve papaz umutsuzluğa kapılmıştı. Kargetiren Ali'nin, kendisi bitişikteki eve buz taşıdığı sırada, iki yanından dondurucu sular sızarken bir toynağı bir rüyanın içinde hareketsiz kalmış sabırlı eşeği yüzünden daha da daralmış dik ve dar bir sokakta yüz yüze geldiler. Kristoforos o özgün sırıtışı, gözlerdeki o meraklı ve fanatik seğirmeyi gördü; Küfürbaz eline yapışır ve yırtıcı bir istihza gibi görünen bir edayla öper ve ardından cılız kollarını yüzüne doğru sallayıp, "Hıyar girsin popona!" diye bağırırken tüyleri diken diken oldu.

Al yanakları daha da kızarmış, göğsü garaz ve öfkeyle sıkışmış olan papaz soğuk soğuk, "Huzur! Huzur!" diye ünledi.

"Pastis! Anamı belleyim. Malaka!"

Kristoforos dinleyen kimse olup olmadığını anlamak için etrafına bakındı ve dilenciye, "Bana bak, yellenmekle kaldırım taşlarını

asla çatlatamazsın, dolayısıyla neden kapamıyorsun şu çeneni? Çok mu zor geliyor?" dedi. İki dilde edilen küfürler zihninde çınlarken, korkunç bir rüyayla başlamış olan gününün, dilenci gözlerinde keder, "Özür! Özür dilerim peder, özür! Orospu çocuğu! Beni affet! Dişi domuzun karnından çıkma bok! Teyzen! Anan! Bağışla!" diye bağırarak giysilerini çekiştirdiğinde daha da kirlendiğini hissederken adamı omuzladı ve kenara çekilmeye zorladı.

Küfürbaz'a doğru yapılan bir haç işareti ve müsamahasızca bakan aşağılayıcı gözler... Peder Kristoforos, "Seni sefil yaratık!" diye hırladı. "Gören de Kefalonyalı bir papaz tarafından vaftiz edildiğini sanacak!" Çantalarından birine uzandı; bir somun dilimlenmemiş ekmek, bir parça sert beyaz peynir ve bir domates çıkardı. "Ye," dedi. Küfürbaz kendini yiyeceklerin üstüne attı. Papazın elinden kapıp hepsini birden ağzına tıkmaya çalıştı.

Bu hayır edimiyle karısının kursağından yiyecek çalmış olduğunu düşünerek, Küfürbaz'ın, daha çok ya Likya mezarlarında gözden ırakta yaşayan Köpek gibi veya meydana yakın bir duvarın üstüne dizilip yalnızca kendi kendilerine sırıtan ve küfreden öteki kasaba budalalarına benzemesini dileyerek yoluna devam etti. Lydia ve Polyxeni ile kız kardeşlerinin törenden sonra yemek üzere yeterince *koliva* yapıp yapmamış olduklarını merak etti ve içini çekerek huysuz Daskalos Leonidas'ın kapısını çalarken yüreğinin ağırlaştığını hissetti. Tanrı'dan yaşlı kadının masumiyetinin anlaşılmasını niyaz ediyordu ama, böyle kötü alametlerin belirmiş olduğu bir günde bunun için pek az umudu vardı. Öğretmenin ev duvarının sokağın kaldırım taşlarıyla kesiştiği noktadaki bir çatlaktan çamurlu ve kurumuş pembe gelincikler fışkırdığını fark etti.

14

Masumiyetin Kanıtı (3): Mariora Işığa Geri Dönüyor

Akşam serinliği çöktüğünde Polyxeni, kız kardeşleri ve arkadaşları ıkına sıkına tepeyi tırmanmaya koyuldular. Lydia mumlar ile bir matara kırmızı şarap, diğerleri ise, içlerine hamur işleri, ekmek ve *koliva* doldurulup üstlerine beyaz örtüler serilmiş olan büyük sepetler taşıyorlardı. Sepetleri kilise avlusuna bıraktıktan sonra mezarlığa geçtiler. Evlerin damında kasabaya yeni varmış olan leylekler, hiçbir leyleğin bir Hıristiyan evinin damında yuva yapmayacağı yollu ölümsüz ama görünüşe bakılırsa yanlış vecizeyi her zamanki gibi tarafsızca yalanlayarak ağız dalaşı yapıyor, cilveleşiyor, yuva kuruyor ve gagalarını birbirlerine sürtüyorlardı. Yukarıda, çok yükseklerde, yönünü dağların ağaçlı yamaçlarına çeviren mahmuzlu bir kartal nağmeli bir ıslık çaldı. Yamaçlarda, ilkbahar anemonları neşeli ama alçakgönüllü bakireler gibi bükük boyunlarıyla boy gösteriyorlardı. Zeytinliklerin çevresindeki taşlı toprakta, açmaya durmuş kaya gülleri boy vermişlerdi. Polyxeni gün boyunca şevkin, heyecanın ve keyfin midesinde düğümlendiğini hissetmiş ve sonunda, sanki gün ışığını yutmuş gibi içinden parlamaya başlamıştı. Annesini yeniden göreceği düşüncesiydi bu, sanki annesi eskisi gibi olacakmış ve Polyxeni pazara giderken kapısını çaldığında hep yaptığı gibi yaklaşıp onu öpecekmiş gibi. Bunca zamandır sadakatle sulayıp baktığı çiçekleri çoktan söküp çıkarmış ve oğlu için yas tutan kadına vermişti.

Ancak, artık vakit yaklaştığından ve çanlar kederli kederli çaldıklarından hem dehşet, hem de korku hissetmekteydi ki, korkunun gerekçesi belliydi ve dehşetin gerekçesi de, rüyasının ya bizzat şeytan ya da bir cin tarafından sahnelenmiş bir aldatma olması ihtimaliydi. Bütün bunlardan sonra, eğer anasının, Mariora'nın suçlu olduğu anlaşılırsa ne korkunç olurdu, nasıl bir aşağılanma ve felaket olurdu bu! Rüstem Bey el koyup da yakmasın diye tekrar gömmek zorunda kalırlardı. Mezarlık kapısına yaklaşırlarken Kısır Lydia'ya, "Midem bulanıyor," dedi ve destek almak için arkadaşının omzuna yaslandı. "Endişelenmeyin," dedi Lydia. "O kadar çok geldiniz ki buraya, onu gözyaşlarınızla yıkayıp dualar etmeye, en küçük bir günah bile kalmamıştır."

"Şu insanların sayısına bakın!" diye bağırdı Polyxeni. "Bu kadar kalabalığı hiç görmemiştim." Mezarlık kadınlarla doluydu; mateme yakın zamanda girmiş olanlar hemen kıyısında dikildiklerinden mezar, uçuşan siyah elbise kolları ve eşarplar arasında kaybolmuş; mateme gireli çok olanlar ise, renkleri daha az kasvetli ardıl dış halkalar oluşturmuşlardı; ta mezarlığın, kasabanın küçük çocuklarının üstüne oturmuş veya sırt verip yayılmış olduğu alçak ve eğik duvarlarına kadar. Duvarların dışında da, imansızlar kutsal alanına giremedikleri halde, yine de öteki dinden kız kardeşlerine hizmet etmek için gelmiş olan Müslüman kadınlardan oluşan ağırbaşlı sıralar vardı. Polyxeni, Abdülhamit Hoca'nın karısı olan arkadaşı Ayşe'yi gördü ve selamlamak için elini kaldırdı. Yüzünde sempati ve endişe izleri olan Ayşe, soluk bir gülümsemeyle yanıt verdi. Kasabanın erkeklerinden yalnızca Mariora'nın üç oğlu oradaydı; aniden kendilerini yunuslarla birlikte yüzerken bulmuş uskumrular gibi hissederek mezar başındaki kadınların arasında utangaç utangaç, rahatsızca duruyorlardı.

Polyxeni, kız kardeşi ve Kısır Lydia mezar başına doğru ilerlerken kalabalık açılarak yol verdi. Lydia avuç dolusu mumlarını ve şarap matarasını yere koydu. Erkek kardeşlerden birinden beli aldı ve öteki kadınlar, hemen oracıkta ya yere ya da mezarların alçak

bordür taşları üstüne çöktüler. Bazıları kendi dertlerini düşünmeye koyuldu; diğerleri ise hislerini sonraya saklayarak meraklı bir tarafsızlık içine girdiklerini hissettiler. Lydia eğildi, gaz lambasını kaldırıp endişe, giderek artan keder, gerilim ve heyecan yüzünden midesi artık ağzına gelmiş olduğundan elinin ayasını karnına bastırarak daha sakince nefes almaya çalışan Polyxeni'ye verdi. Lydia *ıstavroz* çıkardı, kollarını sıvadı ve beli topraktan on santim kadar yukarı kaldırdı. Sanki dünya gökyüzünde dönmeyi bırakmışçasına bir anlık mutlak bir hareketsizlik oldu ve bunun ardından, Lydia küreği aşağıya doğru iter ve kaldırdığı ilk toprak kümesini yana atarken, kalabalık yüksek sesle içini çekti. Polyxeni aniden, "Dayanamıyorum!" diyerek kendini yere attı. Lydia küreği tekrar toprağa sapladı ve kapının dışındaki kadınlardan biri feryat figan bir şarkı söylemeye başladı:

"Bahçemde bir servi ağacı vardı
Uzun bir servi
Ama bir poyraz esti
Ve servim yere yıkıldı
Ve ben de dermansız kaldım."

Yalnızca demirin toprağı yararken çıkardığı madeni sesle bozulan bir sessizlik anı daha oldu ve sonra oğlu için yas tutmakta olan kadın, kelimelerin içine doğduğunu hissetti; hem kendi adına ve hem de Polyxeni adına:

"Vay! Vay! Vay!
Bir deveymiş ki ölüm
Kara bir deve
Her kapıya çöken."

Polyxeni mezarın içini gözleriyle taramak için öylesine eğilmişti ki, Lydia nazikçe kenara çekti onu. Küreği ritmik hareketlerle

inip kalkıyordu. Bir uçtan diğer uca düzgünce gidip geliyordu ve alnında ter incilenmekteydi. Mariora'nın çok derine gömülmemiş olmasını umut ediyordu; yalnızca iş yükünden ötürü değil, fakat derin gömülen bedenler daha uzun süre dayandıkları için. Utanılası bir şey olsa da kasaba halkının büyük bir kesimini oraya toplamış olan vahşi merakla şahsen o da bitmiş tükenmişti. Mezar toprağının ayakkabılarının içine dolarak garip ve rahatsız edici bir biçimde topuklarının altına yerleştiğini hissetti. Zaman zaman nefes almak ve alnını silmek için duruyordu. Ter, sırtında ve bacaklarında giysilerinin bedenine yapışmasına neden olmuştu. Kendisini görevine öyle kaptırmıştı ki, kürek daha derinlere inip de kınalı toprak yığını büyüdükçe, tutkuları daha da büyük bir güçle hepsini alıp götüren civardaki kadınlardan artık aynı anda fışkırmakta olan ağıtları zor duyar oldu:

"Yas tutuyor olsan bile senin halin iyi benimkinden,
Gün ışığında yiyorsun sen yemeğini, yattığın yer yüksek...
Su ver bana, şu ipek iplikleri de sök
Gözlerimi dikerken kullanmış olduğun,
Görmek istiyorum seni. Su ver...
Senin için ağladım ama yandı gözyaşlarım
Ve şimdi yüzüm kapkara...
...Su ver...
Kara toprağa güzel bir keklik bıraktım
Ama geriye çürük ayva aldım,
Gül diktim
Hasadım, kemikler oldu
...Görmek istiyorum...
Altınımız ve gümüşümüz hani nerede?
Hepsi gölge ve toz ve çürük tahta...
Sök şu ipek iplikleri...
Aşağıya baktım ve anladım.

Dedim: 'Kim ki şu, eceydi bir vakit?'
Bir asker olan kimdi?
Fakir olan kimdi?
Haklı olan kimdi?
Günahkâr olan kimdi?
...Senin halin benimkinden iyi...
Bana bir pencere aç, kuşlar için,
Bülbüller için,
Taze yaprakları göreyim diye,
Çocuklar konuşsunlar diye...
... Şimdi yüzüm kapkara...
Korkuyorum.
Çünkü artık küreğin gümbürtüsünü duymaktayım,
Çapanın çınladığını işitiyorum.
... Altınımız, gümüşümüz hani nerede?..
Bana baldan tatlı öpücükler verdin,
Ama son öpücük zehirliydi ve acı
Ve gidişin de öyle,
Seni öptüm, üstüne eğildim ve öptüm seni,
Dudaklarındaki kederi tattım...
... Bana bir pencere aç, kuşlar için...
Şu dar sokaklara veda et,
Küçük ayakların bir daha asla basmayacak o sokaklara...
Charos'la evlendi,
Ayağa kalk,
Kızın seni bekliyor...
...Bana bir pencere aç, kuşlar için...
Anlat bana canım, nasıl aldı seni Charos?
Avcı Charos, karalar giymiş,
Kara at binmiş Charos,
Dizlerimin üstüne oturmuş da başı göğsümde,
Acıkınca bedenimi yiyor,

Susadıkça gözlerimden içiyor...
....Bana bir pencere aç, kuşlar için... su dök...
Ayağa kalk,
Kızın bekliyor.
... Yalnızca bir pencere istedim ben, kuşlar için."

Şarkı söylemeye hiç mecali olmayan Polyxeni titredi. Mezarın yanı başında çömelmiş küreğin çalışmasını izliyor, mezara doğru eğilip eze eze parmaklarının arasından süzülmesine izin verdiği avuçlar dolusu toprak alıyordu. Bir avuç dolusunu burnuna doğrù kaldırıp kokusunu, sanki anasının etini soğurmuş olan toprak onun kokusunu taşıyacakmış gibi derin derin içine çekti. Ara sıra kopuk kopuk sözler haykırıyor ve Lydia, "Şarkı söyleyin, hemşire, söylemeye çalışın ki, yüreğinizin kilidi açılsın," diyordu. Birdenbire mezarın öteki yanında çömelmiş olan kız kardeşlerinden biri parmağıyla işaret ederek, "Şuna bakın!" dedi.

Lydia durdu. Parmağı izleyerek işaret ettiği yöne bakınca nemli, koyu kahverengi ilk çürük tahta dokularını ve toprağın daha koyu gölgesini gördü. Küreği bir yana bırakıp Polyxeni'nin erkek kardeşlerinden birinin uzattığı zeytin ağacından malayı aldı. "Önce kafatası," diye tavsiyede bulundu yaşlı bir kadın, sanki Lydia bu yaşa kadar bu işlerin nasıl yapılacağını öğrenmemiş gibi. Dikkatlice araştırmaya koyuldu ve malanın, katı ama içi boş bir şeyle temas ettiğini hissetti. Toprağı iki yana doğru kazıyıp göz çukurunun hemen üstündeki kemiği açığa çıkardı. Acele etmeden, kalıntıları parmaklarıyla fırçalaya fırçalaya çevredeki bütün toprağı temizledi. Polyxeni'nin erkek ve kız kardeşleri eğilip mezarın içine beyaz çiçekler atmaya başladılar. Kısır Lydia *ıstavroz* çıkardı ve kafatasını büyük bir istekle kaldırdı. Kafatasının içindeki toprağı göz çukurlarından gevşeterek ve dışarı doğru silkeleyerek parmaklarıyla silip temizledi. Çene kemiğini mezardan dışarı çıkardı, parmaklarıyla sildi, gevşemiş bir dişi oyuğuna itti ve beyaz bir örtünün üstüne

yatırmış olduğu kafatasındaki yerine oturttu. Kafayı saygılı bir biçimde kendi göz hizasında tuttu ve yaşayan Mariora'dan geriye kalmış olduğu söylenebilecek tek şey olan çürük ve bal sarısı dişlere dikkatle baktı. Artık anlamlı ağıtlar okunmuyordu. Onun yerini, yükselen vahşi ve şiddetli bir feryat; yanmakta olan yabanda boğazlanan yaralı bir hayvan sürüsünden duyulabilecek hayvani bir ses aldı. Sanki kadınlar, Mariora'yı eskiden olduğu gibi görmeyi ummuşlardı. Lydia kafatasını alnından öptü ve örtünün üstüne madeni bir para koydu. Sonunda, "İyi durumda almış oldun," diyerek Polyxeni'ye verdi.

Polyxeni duygularına yenik düşmüş bir haldeydi. Kafatasını üç kere alnına koydu, hararetle öptü ve sanki karşısında kanıyla canıyla annesi varmış gibi ölü kemik parçasını yanağına bastırdı. Yüzü hıçkırıklarla çarpılmıştı. Kendisi kadar perişan olan küçük kız kardeşi elinden almaya uğraştıysa da Polyxeni, *"Alimono! Alimono! Maalesef! Maalesef!"* diye bağırarak kafatasına bütün gücüyle yapıştı.

Sonunda kendine hâkim olmayı becerip elindekini koyuverdi. Geçen bir ay boyunca adanmışçasına beyaz bir eşarba işlemeler yapmıştı ve yaşayan bir kadının ölüm tarafından taklidi gibi görünmesine yol açan da, kafatasına doladığı işte o eşarp oldu. Örtünün üstüne o da madeni bir para yerleştirdi ve ondan sonra kafatasının elden ele dolaşmasına izin verdi. Tek tek hepsinin görmesini istiyordu ki herkes Mariora'nın ömrü boyunca masum kaldığını bilsin. Kadınlar kafatasını aldılar ve felsefe yapmaya başladılar:

"Ne yaparsan yap fark etmez, hepimizin olacağı bu...", "Anam da böyle olacak işte, bir gün o da ölecek ve mezardan çıkarılacak ve olacağı işte bu...", "Gündüz geceye dönüyor...", "Ah, şu kemikler bir dile geleydi de bize haberler vereydi...", "Bir saat içinde yanıp tükenen mum gibiyiz...", "Ölüm Tanrısı bile korkar ölümden...", "Ne oldu bütün o dert ettiklerine şimdi?..", "Ölüm her şeyin üstüne bir tül geriyor...", " Paranın ve güzel bir evin ne yararı var ki sonuçta?.."

Polyxeni kalabalığın içinden kendisine yol açtı ve Philothei'yi duvardan indirdi. "Gel de anneanneni karşıla," dedi çocuğu meza-

rın yanına götürürken. "Bak, ışığı son defa görmek ve göğsünden toprağın ağırlığını atmak için geri geliyor." Mariora kemik ardından kemik, mezarından kalkarken, Philothei, annesinin elinden tutarak dikkatle mezarın içini izledi. Küçük kız ne düşüneceğini pek bilmiyorsa da, bunun daha önce gördüğü her şeyden daha ciddi bir şey olduğunu biliyordu. Korkmaktan ziyade büyülenmiş ve şaşırmıştı. Başını aşağıya eğmezden evvel yukarı kaldırıp hayretler içinde, Lydia kaburga kemiklerini birer birer çıkartır ve çukurun kenarına yaymış olduğu beyaz örtünün üstüne temiz temiz yerleştirirken gözetleyen, dudağını ısıran annesine baktı. Bu hafif, toprağa bulanmış kemiklerle, yüzünü ve sesini belli belirsiz hatırladığı, ancak sevgisi ve cömertliği aile efsanesinin tarihçesine çoktan girmiş olan kadın arasında bir ilişki kuramamıştı.

Lydia ıkına sıkına çalışıyor, tavsiye tufanını duymazdan geliyordu: "Kemikleri saymayı unutmayın...", "...hiçbir şeyi kırmayasınız...", "...şurada elin bazı kemikleri var, bakın, işte şu küçük olanlar, sakın onları kaybetmeyin...", "...altın bir yüzük vardı...", "...gümüş bir haç vardı...", "...ayak kemiklerini bacak kemiklerinden önce çıkarırsanız kaybetmezsiniz..."

Kalıntıların belki yarısı çıkmıştı ki kalabalıkta bir vızıltı oldu ve bütün yüzler kapıya döndü, zira Rüstem Bey orada durmaktaydı. Saçı ve bıyığı yeni briyantinlenmiş, yanakları az önce tıraş edilmiş, duruşu vakur, fesi iyice fırçalanmış, çizmeleri yeni cilalandığı için pırıl pırıldı; kuşağında gümüş saplı piştovlarını, yatağanlarını ve Selim'den almış olduğu bıçağı taşıyordu. Derin bir sessizlik oldu. Üstünde düşünmeksizin, herkesin yana çekilip yol vereceğini bilerek öne doğru uzun bir adım attı. Mezarın yanında, askerlerinkini andıran ani ve sert bir duruşla durdu ve kararlı bir biçimde kemiklere baktı.

Polyxeni haklı olmanın gazabıyla öfkeden kaynıyordu, o gazap ki dedikoduların dolanıp durduğu ve bir de ters yönden dolanıp durduğu otuz altı ayını yiyip tüketmişti. Kafatasını, muhafaza altın-

da tutan kadının elinden kaptığı gibi yukarıya, başının üstüne doğru kaldırdı. Duvara doğru giderek kafatasını Müslüman kadınların önünde bir aşağıya bir yukarıya gezdirirken suçlarcasına yüksek sesle bağırdı: "Bu, bir zehirleyicinin kafası mı? Bakın! Yalnızca üç yıl oldu ve toprak şimdiden almış onu! Toprak reddetmemiş! Toprak içine almış! Yalnızca üç yıl!"

Muzaffer bir edayla çark etti ve birinden ötekine seğirterek, kafatasını mezarlığın içindeki kadınların gözlerine soktu. "Et var mı?" diye sordu. "Herhangi bir deri parçası? Bir saç teli? Gözlerden, dudaklardan ve dilden geriye kalan tek bir şey var mı?"

Haksızlığa karşı isyanının verdiği cesaret ve güvenle Rüstem Bey'in önünde durup kafayı görmesine izin vererek meydan okudu. Histerik diye tanımlanabilecek bir edayla, "Temiz! Temiz!" diye bağırdı. "Kaya gibi temiz! Kar gibi temiz! Masum! Masum!"

Rüstem Bey almak istercesine bir elini öne doğru uzattı ama Polyxeni kafatasını ondan kaçırdı. Kuşağına uzanıp bir şey çekti çıkardı Rüstem Bey. Polyxeni'nin gözlerinin içine baktı. "Annenizin masum olduğunu biliyordum ben ve bu nedenle size bu keseyi getirdim, bir katkım olsun diye. İyi kullanın bunu, annenizin anısına, o iyi bir kadındı. Ve artık düşmanlık olmasın aramızda." Arkasını dönüp gözleriyle toplanmış olan insanları tararken sesini yükseltti: "Bütün ailemi veba yüzünden kaybetmem yetmez mi? Polyxeni Hanım ile erkek kardeşlerinin ve kız kardeşlerinin analarını kaybetmiş olmaları yetmez mi? Bu zehir ve komplo hikâyeleriyle başka insanların yarasına tuz ve kum basanlar kötü ruhlu, cahil insanlardır. Artık hikâye anlatmak yok! Düşmanlık yok!"

Rüstem Bey eliyle mezarı işaret etti: "İyi bir kadındı o," dedi kısaca. Döndü kalabalığı yardı ve gitti. İnsanlar ağa tarafından azarlanmış olduklarından, yüz yüze bakmaya ve söyleyecek laf bulmaya muktedir değillermiş gibiydiler. Ağa onlara kötü ruhlu ve cahil demişti, yaraya limon sıkmak gibi bir şey olmuştu bu. Durumdan

hoşnut olanlar yalnızca, Rüstem Bey gibi önemli bir imansız paşanın kendi lehlerine konuşmak ve bir kese para vermek için niye gelmiş olabileceğini merak da etmekle birlikte, Polyxeni ile kardeşleriydi. İnsanlar, başına gelen talihsizliklerin ve hayal kırıklıklarının Rüstem Bey'i para ve iktidardan daha önemli bir şeyler aramaya yönelttiğini söylemekteydiler ve göstermiş olduğu nezaket, belki de bunun bir kanıtıydı.

Peder Kristoforos, karısı tarafından topraktan çıkartılan kemiklerin temiz olmasını çılgınca umut ederek mezarlığa doğru ağır ağır yol almaktaydı. Onca netameli alametten, pembe gelinciklerden ve kötü rüyadan sonra, eğer bütün kötülüklerin, kuşkuların ve kan davasının köküne kibrit suyu dökülebilirse bu, Tanrı'nın inayetinin bir simgesi olacaktı. Zakkum çalısının ardında durdu ve kötü talihten kaçınmak için bir önlem olarak yere hırsızlama üç kere tükürdü. Bir elinde yanar durumda ince uzun bir mum taşıyordu, öteki eliyle de tütsü buharları durgun havaya sükûnet ve huzur katan, çanları, Abdülhamit Hoca'nın atının boynuna bağladığı çanlar gibi çınlayan buhurdanlığını sallıyordu. Kristoforos hep buhurdanlığın içindeki mangal kömürünün ışık vermeyeceğinden veya düşeceğinden korkardı ve o anda hissettiği gerilim hiç değilse kısmen, elementlerin en güvenilmeziyle giriştiği bu dünyevi mücadeleden kaynaklanmaktaydı. Uzun adımlarla tepeden inmekte olan Rüstem Bey, yanından geçerken az ve öz, "Masummuş, Allah'a şükürler olsun," deyince rahat bir nefes aldı.

Kapıda kadınlardan birine sordu: "Artık hazır mıyız?" Olumlu cevap alınca vakarını koruyarak yavaşça mezara doğru yürüdü; ardında buhur bulutları bırakıyordu. Küçük mumlar elden ele geçirilmişti ve ilki papazın sağ elinde taşıdığı ince uzun mumdan yakıldı. Az sonra, öğleden sonrasının ışığı solar ve Akşam Yıldızı doğarken mezarlık küçük ışıklarla pırıl pırıl olacaktı.

"Hatıranız sonsuza kadar yaşasın, ey hemşiremiz bizim," diye okudu Peder Kristoforos. "Kutsanmaya ve sonsuza kadar hatırlan-

maya değer hemşiremiz. Tanrı'mız İsa Mesih Hazretleri, Babalar'ın duaları vasıtasıyla bize şefaat eyleyin ve kurtarın bizi. Amin. Kutsal Tanrı, Kutsal Güç, Kutsal Ölümsüz, şefaat eyleyin bize."

Lydia'nın eline tutuşturduğu kırmızı şarap matarasını aldı ve üç kere *ıstavroz* çıkartıp kafatasının ve kemik yığınının üstüne döktü. Kemiklerde kalmış olan toprak kalıntılarını temizleyen şarap, beyaz örtünün üstüne kan gibi yayıldı ve Kristoforos devam etti. "Zufaotu serpeceksin üstüme ve temizleneceğim. Yıkayacaksın beni ve kardan temiz olacağım. Yeryüzü, Tanrı'ya aittir ve yeryüzünden doğan her şey, dünya ve dünya üstünde ikamet eden her şey. Topraksın sen ve tekrar toprak olacaksın.'

İnsanlar ellerini yıkar ve papazın tumturaklı kilise dili kulaklarında çınlayarak mezarlıktan ayrılırlarken, Kısır Lydia, kemikleri düzgün bir yığın halinde toparlayıp bağladı. Bu yığını kollarına alıp kemikler o yürüdükçe birbirine sürtünür ve takırdarken dolambaçlı sokaklardan bir başına, kirişlerinde baykuşun yaşadığı ve ardında kemiklik bulunan aşağı kiliseye yollandı. Kısmen yamaca kazılmış basit bir taş yapıydı bu. Girişte kapı yoktu ve bir yanında, kara bir duvarın önünde Hıristiyan ölülere ait kemiklerin topluca istiflenmiş olduğu geniş bir yeraltı odasına inen dik merdivenler bulunmaktaydı. Bezden bohçalarının içinde üst üste duruyorlardı, ama dokumanın çürüyüp gitmiş olduğu en alt sıralarda, eski kemikler altüst olup rasgele birbirlerinin içine girmişlerdi, öyle ki artık hangi kemiğin kime ait olduğunu bilen kalmamıştı. İçerisi bir mağara gibi serin ve rutubet kokuyordu. Mum ışığı yaşantıları da çoktan tükenmiş olanların kararan ve yumuşayan kalıntıları üstünde kederli kederli titreşiyordu. Lydia yükünü yerine koydu, Mariora'nın temizlenmiş, eklemsiz iskeletini, bir çocuğunkiyle ihtiyar bir adamınki arasındaki yerine iyice yerleştirdi, içini çekti, ıstavroz çıkardı ve çıktı.

Aya Nikola Kilisesi'nin avlusuna döndüğünde çoğu insan dağıtılan yiyeceklerden payını çoktan almıştı. Kısa bir süre önce duygularla kasılmış olan boğazlardan aşağı küçük kadehlerle şarap

boca edilmiş, Mariora'nın akrabaları, bolca tarçın ve kuru üzümle tatlandırılmış *koliva* ile hamur işlerini ve tatlıları elden ele dağıtmışlardı. Her bir kişi, ölümün az önce hissettiği acılığını tatlandırmak için, Mariora'yı düşünerek ve, "Tanrı affetsin!" diyerek bir kaşıktan bal yalamıştı. Daha yoksul kadınlar, meşgul gibi görünmeye çalışarak etrafta dolaşıp duruyorlardı ki, artıkları evlerine götürebilsinler; çünkü yaşayanlar bile, eğer aç iseler, ölü tatlısından tiksinmezler.

Yakın akrabalarla dostlar, kısa bir süre sonra Polyxeni ile kocası Charitos'un, tepsiler üstünde, her şeyi usulünce yapıp yapmadıkları endişesiyle gözleri kocaman açılmış Philothei ile diğer küçük çocuklar tarafından sunulacak olan kahve, rakı ve lezzetli tatlılar yiyecekleri evine gitmek üzere hep birlikte ayrıldılar. Konuklar sessizce kemiklerin temizliği, her şeyin ne kadar yolunda gittiği ve Rüstem Bey'in dramatik müdahalesi üstüne görüş alışverişinde bulundular ve ardından, "İyi çıktı, gerçekten çok iyi çıktı. Tanrı size uzun ömür versin. Sabır ve metanet, sabır ve metanet," diyerek aileyle vedalaşıp ayrıldılar.

Evlere dönülürken, mezardan çıkarma olayının iyi geçtiği, yemek ve içkinin bol, kaliteli olduğu, toplanan paranın, biraz da o imansız Rüstem Bey'in cömertliği sayesinde muazzam olduğu ve Hıristiyanlara özgü bir olayda onun bağışını kabul etmenin muhtemelen yanlış olduğu ve bir imansızın öyle cesaretle Hıristiyan toprağına girmesinin pek de alışıldık olmadığı konuşuldu. Bir kadın, cesedin ayakkabılarıyla elbisesinin doğru dürüst çürümemiş olduğunu ve bunun bir anlamı olması gerektiğini ve mekânı cennet olsun Mariora'nın babasının ardında borç bırakarak ölmesinden kaynaklanmış olabileceğini söyledi.

15

Masumiyetin Kanıtı (4): Mariora'ya Mesaj

Ertesi akşam Kısır Lydia kemikliğe dönüp Mariora için bir mum yaktı. Ardından mezarlığı çıkan yamacı güç bela tırmanıp ihmal edilmiş bir köşede duran çalılığın altından bir bel çıkardı ve mezarı tekrar doldurmaya koyuldu. Mum kalıntılarını ve mezardan çıkarma töreninin perişan çiçeklerini de et yiyici toprakla birlikte çukura kürekledi. "Ah Mariora," diye içini çekti. "Sizeı gün ışığı ve rahat yollar temenni ederim." Ayakta durup ufka doğru inmekte olan güneş ısısının yüzüne çarpmasına müsaade etti ve güneşin bir daha ne zaman doğacağını kimse bilemeyeceğinden bu anı hatırlamak için kendi kendine söz verdi.

Aynı anda Polyxeni, iki oğlan tarafından yakalanmış kumrunun içinde hâlâ aptalca daireler çizdiği ağaç dallarından yapılma sepeti bir elinde taşıyarak, moral destek için gelmiş olan Ayşe eşliğinde, Daskalos Leonidas'ın kapısını çalıyordu. Bir önlem olarak, güzelliği, yüreği Daskalos Leonidas gibi taştan olan birini bile yumuşatmaya yeteceğinden emin oldukları Philothei'yi de yanlarında getirmişlerdi. Az ötede İbrahim çocuk, bir şeylerle meşgul taklidi yaparak, her zamanki gibi koruyucu ve sahiplenici gözünü Philothei'den ayırmıyordu. Kadınlar, kapıya gelmesini beklerken parmaklarını öğretmenin evcil kuşu olan sakayı barındıran asılı kafesin çubuklarından içeri sokmuş, ıslık sesine benzer cıvıltılar çıkarmışlardı.

Leonidas kapıyı açar açmaz, bu söz dinlemez insanların ters fikirlerine teslim olmak zorunda kalacağı bir başka saçma bölümün içinde olduğundan kuşkuya düştü. Kimse hiçbir zaman aklıbaşında bir istekte bulunmamıştı ondan. İki kadını görünce yüreği kalktı. Türkçe konuşmak zorunda kalmaktan nefret ediyordu ama bu kasabada kimse başka bir dil konuşmuyordu; hem de maalesef Farsçadan, Arapçadan ve Yunancadan garip çıkmalarla süsleyerek. Sanki orası da her çeşit Levanten ve Türk kaynamıyormuş gibi, hafızası ile tatminsizlik alışkanlığını birleştirip süsleyerek büyük bir uygarlık fantezisine dönüştürdüğü sürekli bir Smyrna özlemi içinde yaşayıp gitmekteydi. Başını eğerek, çocuklarca çok sevilen o anlamsız deneylerden biri çerçevesinde tek ayak üstünde durup kollarını başının yukarısında kavuşturmuş olan Philothei'ye baktı ve yüreği gerçekten de yumuşadı. Kendi kendine, ne parlak gözler, diye düşündü.

"Selamünaleyküm," dedi iki kadın birlikte ve Leonidas, her zamanki gibi burnunun üstündeki gözlüklerini yerine oturtup sordu. "Ne istiyorsunuz? Çok meşgulüm."

"Bir iyilik," diye ricacı oldu Polyxeni. "Yalnızca bir iyilik. Size bir şeyler getirmiştik." İçinde bir önceki geceden kalma ballı hamur işlerinden bir kısmının bulunduğu bir paketi öne çıkartan Ayşe, bunu öğretmene vermesi için Philothei'yi dürtükledi. Leonidas neredeyse gülümser gibi yaptı. Avrupa'nın, oğullara ilk büyük etkiyi yapan anneler olduğundan, kızların da temel bir öğrenim görmeleri doğrultusundaki en yeni öğretim kuramını yakınlarda okumuştu ki, bundan da eğer analar süreci, çocuklar daha okula gitmeden başlatırlarsa, öğrencilerin öğrenimde daha ileri gidecekleri kuramı ortaya çıkmıştı. Leonidas bu gibi konularda ileri düşünceliydi ve hepsi Philothei kadar dayanılmaz olmak koşuluyla kız sınıflarına ders vermenin ne kadar hoş olacağını anlıyordu. Ayrıca bu, kendisine, geleceğin annelerine güzel Yunanca öğretme şansı verecek ve belki onlar da oğullarının daha arı bir dille konuşmalarını sağlayacaklardı.

"Dediğim gibi çok meşgulüm." Boğazı kuru yapraklarla doluymuş gibi, sesi çatlak çıkıyordu. "Tam olarak nedir? Dilerim çok uzun

sürmez." Düşünmeden elini uzattı ve Philothei'nin başını okşadı. Küçük kız gözlerini kapatıp öteki bacağının üstüne geçti.

Polyxeni tereddütle ve Ayşe'nin pek çok defa araya girmesiyle görevini izah etti. Leonidas bile şaştı kaldı; zira bu, muhtemelen karşılaşmış olduğu en acayip ricaydı. "Ciddi misiniz?" diye sordu. "Bir çeşit şaka olmasın bu? Hiç böyle bir şey duymamıştım."

Öğrenim görmüş bu adamın bilgisizliğine şaşan Polyxeni sabrını yitirmemeye çalıştı. "Lütfen, lütfen," diye rica etti. "Önemli bir iş değil ki!"

"Bu kumrunun üstüne yazmamı istiyorsunuz?"

"Kısa bir şey..."

Ayşe ile Polyxeni, Leonidas'ın efsane haline gelmiş ev içi dağınıklığını görmeyi umuyorlardı ama o, kapıda beklemelerini söyleyerek kadınları hayal kırıklığına uğrattı. Bir kalem ve mürekkep şişesiyle geri döndüğünde, "Burada, duvarın üstünde de yapabiliriz," dedi.

"Mürekkeple yazmanızı istemiyorum," dedi Polyxeni kesin bir tavırla. "Bununla yazmanızı istiyorum." Ağzı ile boynu tuhaf bir biçimde bir yana doğru bükülmüş olan kapaklı cam bir şişe uzattı.

"Bu, su," dedi Leonidas. "Suyla mesaj yazamam ki!"

"Siz daldırın şuna kaleminizi de yazın," dedi Polyxeni, adama. Bu engelleyici tavırlara, can sıkıcı hareketlere bir hayli sinirlenmiş ve gözleri parlamaya başlamıştı. "Su değil bu, gözyaşı."

"Gözyaşı mı?"

"Evet, gözyaşı. Gömüldüğü günden itibaren her gün mezarına gittim ve gözyaşı döktüm. Bunlar da işte o gözyaşları."

Leonidas küçücük şişeyi ışığa tuttu ve şaşırmaktan kendini alamadı. "Aman Yarabbi," diye bağırdı. "İnsanların hâlâ böyle şeyler yaptığını bilmiyordum."

"Yığınla insan yapıyor," diye bilgi verdi Polyxeni. "Ama benim topladığım kadar gözyaşını çoğu toplayamıyor."

"Öyle olmaları gerekirdi ama çoğu bu kadar iyi evlatlar değil de ondan, bana sorarsanız, gerçi fikir yürütmek bana düşmez ama," diye ekledi Ayşe de.

Leonidas başını sallayıp burnundan nefes alarak, talihsiz kumruyu kafesinden çıkarıp fiilen hareketsiz hale getiren iki kadın tarafından yönetilmeyi kabullendi. Ayşe kuşun bacaklarını iki parmağıyla tutuyordu ve Polyxeni de kanatları hareketsiz hale getirmek için ellerini hayvanın bedenine dolamıştı. Leonidas, Philothei'nin iki eliyle tutarak ona doğru uzattığı şişeye kalemini daldırmış yazmaya hazırlanırken kumru boynunu uzatmış perişan bir halde etrafına bakınıyordu. Polyxeni, adama, "Deyin ki, 'Sevgili anneciğim, artık huzur içinde yatabilirsiniz, çünkü herkes sizin masum olduğunuzu gördü. Bu mesajı size yollayan ve sizi asla unutmayacak olan kızınız, Polyxeni.'"

Mesaj kötü bir Türkçe ile kötü bir Rumcanın küstahça bir karışımı olarak dile getirildiği için Leonidas irkildi. Ona öyle geliyordu ki, herhangi bir şey de yazabilirdi veya aslında hiçbir şey de yazmayabilirdi ve kadınların da bundan hiç haberi olmazdı, ama içgüdüsel tepeden bakmacılığının üstesinden geldi. Kalemi gözyaşı şişesine defalarca batırarak sözleri sadakatle kuşun sırtına yazdı; maalesef tüylerin üstüne yazmak imkânsız ve yazmış olduklarını görmek zor olduğundan bir anlamda şematik olarak. "Anneniz okuma bilir mi?" diye sordu.

"Hayır," dedi Polyxeni.

"Peki, bunu nasıl okuyacak o zaman?" Leonidas sözde bir alçakgönüllülükle dudak kıvırıp kaşlarını kaldırdı.

İki kadın göz göze geldiler ve sonra Polyxeni acıyarak baktı adama. Sabırla açıkladı: "Nehrin öte yakasındaki bahçelerde okuyabilen kimseler vardır ve onlardan bir tanesi mesajı kendisine okuyacaktır."

"Yazı görünmez olacak."

"Ölüler gözyaşlarını okuyabilirler."

"Anlıyorum," dedi öğretmen, kaşlarını tekrar çatarak ve biraz da utanarak. Hocayla evli olduğuna göre Ayşe'nin mesajı yazmasını kocasından istemeyi neden düşünmediğini merak ettiyse de, uzun ve karmaşık bir açıklama işitmekten korktuğu için merakını dizginledi. Ayşe'nin de bütün kadınlar gibi yaşantısının bir bölümünü eşinden saklı tutmaktan hoşlandığını kavrayamamıştı.

İkili ellerinde tuttukları kumruyla birlikte ayrıldıktan sonra Leonidas tekrar evine girdi ve yiyecek paketini açtı. Bulduğu *lokma, tulumba tatlısı ve vezir parmağı*ndan oluşan, küçük ama çok yapışkan ve baştan çıkarıcı bir hazineydi. Ağzı sulanarak koltuğuna oturdu. Kendi kendine, inanılır gibi değil, diye düşündü tatlıları yerken. İskender'in, Konstantin'in ve Sokrat'ın mirasçıları bunlar! Ve çocuklardan farkları yok!

Ayşe, Polyxeni ve Philothei kilise avlusuna geri döndüler ve diğer ikisi Lydia'nın az önce kapatmış olduğu mezara doğru yürürken Ayşe kapıda bekledi. Polyxeni, Philothei'ye kafesin kapağını açmasını söyledi ve kuş kaçamadan elini uzatıp dikkatle dışarıya çıkardı. "Şimdi beni dinle," dedi kuşun gözünün içine bakıp büyük bir ciddiyetle tembihatta bulunarak. "Kocanı ve dostlarını görmek için doğrucu çamlara gitmeyesin. Git, annemi bul ve yazılmış olanı, birilerinin okuduğundan emin ol, ondan sonra ne istersen yapabilirsin. Ve bunu yapıp yapmadığın bana malum olur, çünkü bir gün annem gelip bir rüyada bana söyler ve eğer yapmamışsan başına iş çıkacaktır; bütün yavruların kargalara dönüşecektir ve öldüğünde toprak seni kabul etmeyecektir. Haydi güzel güzel uç, tatlı kuş."

Kuşu sırtının ortasından, kanatların arasından öptü ve Philothei'den de aynı şeyi yapmasını istedi. Küçük kız şaşıp kaldı, çünkü çok yumuşak göründükleri halde kanatlar sert ve yaylıydı. Polyxeni ellerini biraz aşağıya indirip kuşu gökyüzüne doğru saldı. Kuş göğe doğru döne döne, gitgide daha yükseğe çıkarak uçtu. Ayşe ile Polyxeni, "Güzel uç! Güzel uç!" diye seslenerek Tanrı'dan yolunu açık etmesini niyaz ettiler. Polyxeni olduğu yerde zıplamaya başladı ve sevinçliydi. "Doğuya uçtu! Doğuya uçtu! Gördün mü? Doğuya uçtu!" Aşağıya süzülen birkaç ince göğüs tüyünü yakalayarak hatıra olarak saklamasını söyleyip Philothei'ye verdi.

İki arkadaş, Philothei aralarında sepet gibi asılır ve sallanırken, her şeyin ne kadar yolunda gittiği üstüne gevezelik edip birbirlerinin mutluluğunu paylaşarak tepeden aşağıya yürümeye başladılar. Daskalos Leonidas'ın evinin önünden geçerken Ayşe gözlerini devirdi ve fısıldadı. "İnanılır gibi değil! O kadar öğrenim görmüş bir adam ve ölülere nasıl mesaj gönderileceğini bile bilmiyor!"

16

Mustafa Kemal
1474 Numaralı Piyade Teğmeni (4)

Eskibahçe'den çok uzakta, dağların, Denizli üstünden, Uşak üstünden, Bursa üstünden dört yüz elli kilometre ötesinde, Marmara Denizi'nin karşı kıyısında Mustafa Kemal, İstanbul Harp Okulu'na kaydoluyor. Yıllardan 1899 ve bir oğlan çocuğu olarak, "Üstümden atlamak istiyorsanız, bunu ben ayakta dururken yapabilirsiniz," deyip birdirbir oynarken eğilmeyi reddetmiş olan gururlu genç Makedonyalı, artık herhangi bir taşralı; şehrin Müslüman kesimindeki ortaçağa özgü uyuşukluk ve yozlaşmışlık kadar Hıristiyan kesimindeki gürültücü ve kavgacı, modernist orostopolluk karşısında da şaşkına dönmüş.

Harp Okulu'nda hayat zor. Çavuşların "efendi" diye hitap etmek şartıyla askeri öğrencileri pataklaması kabul görüyor ve yemekler Britanya'daki bir halk okulunda çıkabilecek yemeklerden bile kötü. Gazeteye veya kitaba izin yok, İslam dininin kurallarına sıkı sıkıya uyuluyor ve Ramazan'da oruç tutuluyor. Halbuki kentin Hıristiyan bölümü, gazete, bar dolu. Yalnızca viski içilen Petit-Champs Cafe var, Yonyo's, Stefan's ve Yani's var; hepsi de ayaktakımından olmayacak Ermeniler, Rumlar ve Levantenler tarafından yönetilmekte ve ziyaret edilmekte. İyi bir aileden gelen Ali Fuat'la arkadaş oluyor ve

beraberce tekne gezilerine katılıyor, hitabet çalışıyor ve adalardaki ormanlık alanda, açıkta geceliyorlar. Ali, arkadaşına rakıyı tanıtıyor ve Mustafa, bir yudum aldıktan sonra, "Ne güzel bir içki bu. İnsanı şair olmaya heveslendiriyor," diyor. Mustafa Kemal, büyük Fransız düşünürlerinin çalışmalarını okumayı sürdürüyor ve ülkesini hem yabancılardan, hem de kendi kendisinden kurtarmak için bir şeyler yapılması gerektiği yönünde bir fikir geliştirmeye başlıyor. Geceleri büyük bir tutkuyla düşünceye dalma alışkanlığı geliştirdiği için uykusuzluğun pençesine düşüyor. Aynı anda hem Napoleon Bonaparte'a ve hem de John Stuart Mill'e hayran olup ikincisinden bütün ahlaki ve siyasi faaliyetlerin, daha çok sayıda insanın daha çok mutlu olması doğrultusunda yürümesi fikrini alıyor. Teğmen olarak mezun olup Harp Akademisi'ne geçiyor ve Veterinerlik Bilimleri Fakültesi'nin imkânlarını utanmazca kullanarak, programı, yozlaşmayı ve iktidarın kötüye kullanılmasını teşhir etmek olan, devlet karşıtı bir gazete çıkartıyor. Tutuklanması için emir geliyorsa da amiri emri görmezden geliyor. Padişah kendi kendisinden bile kuşku duymasına yol açan paranoyası ve kararsız beceriksizliğiyle, özünü bozguna uğratan taviz ve mutlakçılık karışımı yaklaşımıyla öylesine tuhaf, yarı ham bir zorba haline gelmiş ki, kendi subayları bile artık ona karşı fazla bir sadakat hissi beslemiyorlar.

Mustafa Kemal yüzbaşı rütbesini alıyor ve arkadaşlarıyla birlikte Beyazıt'ta bir Ermeninin evinde bir oda kiralıyor. Genç adamların hep yaptığı gibi ihtilalden konuşuyor ve yasaklanmış Avrupa kitaplarını biriktiriyorlar; günün birinde, padişahın geniş casus ağına katılmış bir arkadaşları hepsini birden bir kahvehanede tuzağa düşürünce tutuklanıyorlar.

Mustafa da, arkadaşları da kötü muamele görüyorlar ama Ali Fuat, soruşturmacılara, gururla ve hiç istifini bozmadan, padişahın üniformasını giydiğine göre rütbesi padişahın altında bulunan hiç

kimsenin kendisine vuramayacağını, hakikate pek uymasa da söylüyor. Mustafa Kemal'in anası, oğlunun infaz edileceğinden emin, ne var ki Mustafa, hapishanedeki yaşantısını şiir yazarak ve okuyarak dolu dolu geçiriyor.

Bir soruşturma yapılıyor ve yetkililer, Mustafa ile Ali Fuat'ın aptal çocuklar olduğuna, zamanla büyüyüp aptallığı bırakacaklarına ikna ediliyorlar. Bir tanesinin Edirne'ye, diğerinin Selanik'e sürülmesine karar veriliyor ve nereye kimin gideceğinin kararlaştırılması kendilerine bırakılıyor. O kadar çabuk anlaşıyorlar ki, yetkililer bunu kuşkulu buluyorlar ve her ikisini de Şam'a gönderiyorlar. Ali Fuat ile Mustafa Kemal, İstanbul'daki son günlerini viski içerek geçiriyorlar ve sonra bir Avusturya yolcu gemisi onları Beyrut'a götürüyor. Yolculuk tam seksen gün sürüyor ve insan, bu Avusturya yolcu gemisinin makinelerle değil de esir düşmüş bir sardalya sürüsü tarafından mı hareket ettirildiğini merak ediyor.

17

Okumaya ve Yazmaya Dair

Çömlekçi İskender'in ikinci oğlu Karatavuk ile Charitos'un oğlu ve Philothei'nin erkek kardeşi Mehmetçik, kasabanın üst tarafındaki bir kayaya yan yana oturdular. Tezek toplamaya gönderilmişlerdi, ama zamanın çoğunu, Köpek'i gizlice gözetleyerek ve küçük bir badem ağacının çatalına yerleştirmiş oldukları kırık bir şişeye taş atarak geçirmişlerdi. Şimdi artık şişe paramparça olup ışıl ışıl ve tehlikeli yeşil parçaları ağacın altına serildiğinden, iki oğlan biraz daha vakit öldürmek için ellerine geçmiş olan fırsatı değerlendirmekteydiler.

Oğlanlar, deriden mataralarından düdük kuşlarının içine biraz su boşalttılar; bir süre en uzun ve en güzel kuş ötüşü çağlayanını oluşturmak için birbirleriyle yarıştılar. Aşağı kasabada insanlar bunu dinlemek için birkaç saniye duraksadılar ve kafes içindeki kanaryalarla ketenkuşları tüneklerine sıçrayıp heyecan içinde kafalarını bir o yana bir bu yana çevirdiler.

Bu müzikten sıkılmış olan Mehmetçik, kilden mehmetçiğini dikkatle kuşağının içine tıkıştırdı ve bir sopayla ayağının altındaki toza bir şeyler yazmaya başladı.

İlgisi uyanan Karatavuk, "Ne yazdın?" diye sordu.

"İsimlerimi," diye cevap verdi arkadaşı. "Niko ve Mehmetçik diye yazıyor."

"Peki hangisi Mehmetçik?"

"Uzun olan Mehmetçik, çünkü uzun olan o, aptal."

"Sensin, aptal. Niçin bir tanesi 'Niko' diyor da ötekisi 'Mehmetçik' diyor?'"

Mehmetçik kaşlarını çattı. İnsan bu kadar basit bir soruyu nasıl yanıtlasın! "Çünkü öyle," dedi sonunda. "Bu harfler 'Niko'yu ve bunlar da 'Mehmetçik'i oluşturuyor."

"Keşke ben de okuyup yazabilseydim," dedi Karatavuk.

"Peki ama siz okulda ne öğreniyorsunuz ki? Ne öğretiyor Abdülhamit Hoca size?"

"Peygamberimiz'i öğreniyoruz ve onun tasdikli üç yüz adet mucizesini ve İbrahim'i ve İshak'ı ve Yunus'u ve Ömer'i ve Ali'yi ve Hind'i ve Fatma'yı ve evliyaları ve bazen de Selahaddin'in barbarlara karşı yaptığı büyük savaşları. Ve hatim indiriyoruz, çünkü El-Fâtiha'yı ezberden bilmek zorundayız."

"O da ne?"

"Başlangıcı..."

"Nasıl bir şey?"

Karatavuk gözlerini kapadı ve okumaya başladı: "*Bismillahirrahman errahim...*" Bitirdiğinde gözlerini açtı ve alnını sıvazladı. "Zor," dedi.

"Hiçbir şeyini anlamadım," diye şikâyetçi oldu Mehmetçik. "Ama güzel bir şeye benziyor. Bu bir dil miydi?"

"Elbette bir dil, aptal. Arapça..."

"O da ne ki?"

"Arapların konuştuğu... Ve Allah da bu dili konuşuyor ve hatim indirmeyi öğrenmemiz de bu yüzden gerekiyor. İnayet etmekle, Kıyamet Günü'yle ve doğru yolu göstermekle ilgili bir şey ve eğer bir şeyler ters giderse veya derdin varsa ya da biri hastaysa, sadece El-Fâtiha demen yetiyor ve her şey muhtemelen düzeliyor.'

"Tanrı'nın dil konuştuğunu bilmiyordum," dedi Mehmetçik. "Peder Kristoforos O'nunla Yunan dilinde konuşuyor, ama biz onu da anlamıyoruz."

"Peki siz ne öğreniyorsunuz?"

"Biz sizden daha çok şey öğreniyoruz," diye cevapladı Mehmetçik kendini önemseyerek. "Biz Meryem'in oğlu İsa'yı ve onun mucizelerini ve Aya Nikola'yı ve Aya Dimitri'yi ve Aya Menas'ı ve

evliyaları ve İbrahim'i ve İshak'ı ve Yunus'u ve İmparator Konstantin'i ve Büyük İskender'i ve Mermer İmparatoru ve barbarlara karşı yapılan büyük savaşları ve Bağımsızlık Savaşı'nı öğreniyoruz. Okuma yazma, toplama ve çıkarma, çarpma ve bölmeyi de öğreniyoruz."

"Siz El-Fâtiha öğrenmiyor musunuz o halde?"

"İşler ters gittiğinde biz, *'Kyrie eleison,'* diyoruz ve bir de uzun duamız var."

"Nasıl bir şey?"

Mehmetçik, bilinçsiz olarak arkadaşını taklitle gözlerini sabitledi ve okudu: *"Pater imon, o en tois ouranis, agiasthito to onoma sou, eltheto i vasileia sou..."*

Mehmetçik bitirdiğinde Karatavuk sordu. "Peki neden bahsediyor? Bu da bir çeşit dil mi?"

"Yunanca. Biz Tanrı ile bu dilde konuşuyoruz. Ne anlama geldiğini tam olarak bilmiyorum; cennette olan babamızla ve bize günlük ekmeğimizi bağışlamasıyla ve bizi günahlardan korumasıyla ilgili bir şey, ama biz anlamasak da oluyor, çünkü Tanrı anlıyor."

"Belki," diye fikir yürüttü Karatavuk. "Yunanca ile Arapça aslında aynı dildir ve Allah bu yüzden bizi anlıyor, hani ben bazen Karatavuk, bazen de Abdül oluyorum ve sen de bazen Niko ve bazen Mehmetçik oluyorsun ama, iki isim var ve bir tek ben varım ve bir tek sen varsın ya, belki yalnızca bir tane dil var da bazen Yunanca deniyor ona, bazen de Arapça."

Mehmetçik kuşkulu kuşkulu, "Bilmiyorum," dedi. "Herhalde bunu birine sormamız gerek."

"Bana benim adımı göster," dedi Karatavuk aniden. "Toprağa benim adımı yaz."

"'Karatavuk' mu istersin yoksa 'Abdül' mü?"

"'Karatavuk' olsun."

Mehmetçik ayağını sürterek kendi isimlerini sildi, sopayı aldı ve toprağa yeni bir isim çiziktirdi. Karatavuk buna baktı ve heyecanlandı, daha öncekinden daha güvenli olarak tuhaf bir var olma duygusuna kapıldı. Mehmetçik'ten sopayı alarak harfleri dikkatle kopya etti. İftiharla, "Bak," dedi. "Adımı yazdım."

Mehmetçik çalışmayı inceledi ve şüpheci bir tavırla, "Pek güzel olmadı," dedi.

Karatavuk heyecanlanmıştı. "Bana okumayı ve yazmayı öğret. Bana bütün o öteki şeyleri, o toplama ve çıkarma zımbırtısını öğret. Okuldan çıktığında, öğrenmiş olduklarını bana da öğretebilirsin."

"Ama sizin okulunuz bizimkinden daha güzel," diye itiraz etti Mehmetçik. "Sizi güldürüp duran nazik Abdülhamit Hoca'yla birlikte meydanda bir ağacın altına oturuyorsunuz; bizse, kafamıza vurup bizi çirkin adlarla çağıran Daskalos Leonidas'la birlikte içerde, karanlıkta oturuyoruz ve karatahtaya çiziktiriyoruz."

Karatavuk kesin bir ifadeyle, "Ben, okumayı ve yazmayı öğrenmek istiyorum," dedi. "Siz Hıristiyanlar hep bizden daha zengin oluyorsunuz ve babam diyor ki, bunun sebebi hep okuma, yazma, toplama ve çıkarmaymış. Siz bu yüzden bizi kolayca aldatıyormuşsunuz ve diyor ki, biz Müslümanlar yalnızca bizi cennete götürecek olan şeyleri öğreniyormuşuz ki sonuçta tek önemli olan da buymuş, ama siz Hıristiyanlar dünya yüzündeki bütün avantajlara sahipmişsiniz, çünkü siz bütün öteki şeyleri de öğreniyormuşsunuz. Ben de istiyorum bütün o öteki şeyleri."

Mehmetçik kaşlarını çattı. "Eğer sana okuma ve yazma öğreteceksem, bak uyarıyorum, aptallık ettiğinde kafana vurup seni çirkin adlarla çağıracağım, çünkü öğretme işi böyle yapılıyor."

"Eğer çok sert vurursan ben de vurmak zorunda kalırım ama ve kimseye söylemeyeceğine de söz vermek zorundasın. Söz mü?"

"Tamam," diye kabullendi Mehmetçik. Ayağa kalkıp makilerin içinde kısa bir süre arandıktan sonra, arkadaşının eline tutuşturduğu başka bir sopayla geri döndü. "Önce alfabeyi öğrenmelisin ve sonra her gün birkaç tane yeni kelime öğreneceksin; yeni kelimeler öğrendiğinde başlangıç olarak toplama yapacağız, çünkü en kolayı o."

Mehmetçik aşağıya eğilip toprağa alfa harfini çizerken Karatavuk hevesle izledi. Mehmetçik doğruldu, Karatavuk'un kafasına arkadan hafifçe vurdu ve harfi kopya etmesini söyledi. Sonra tekrar vurarak nasıl okunacağını da söyledi.

18

Ben Philothei (3)

Size söylemek için ölüyorum, ama siz kimseye söylemeyin, yoksa ölürüm. Bugün İbrahim beni horta toplarken buldu ve yalnızca birkaç adım ötede öylece durup bana baktı ve ben ne diyeceğimi bilemedim. Yalnızca bakıştık ve sonra gitti, gitmeden evvel eliyle küçük bir hareket yaptı, şöyle bir şey.

19

Müzevir Ayakkabılar

Bunu yapan ayakkabılardı; o belalı ayakkabılar, ki hep aynı çift de değildiler. Ağa, Rüstem Bey, eli tokmağın üstünde harem kapısının dışında dururken aşağıya bakacak ve karısının, bir kere daha misafir kabul etmekte olduğunu ve bu nedenle içeri giremeyeceğini ilan eden ayakkabıları görecekti.

Kapı önündeki kimi zaman derisi yıpranmış, eğri büğrü ve gevşek, tozlu sandaletler olacaktı. Eğer yağmur yağmışsa, renkleri koyulmuş ve sertleşmiş olurlardı. Zaman geçtikçe Rüstem Bey, yeni olmuş çiziklerin, lekelerin ve bazen de yeni deri şeritlerin envanterini tutabilir hale gelmişti. Ne büyüktüler ne de küçük; yavan ve alçakgönüllü, dikkate değmez bir yaşantıya uyan sandaletlerdi ve öyle olduğu halde Rüstem Bey derin bir nefretle bakar olmuştu onlara. Görüntüleri, gözlerinin ardındaki damarların nabız gibi atmasına ve dudaklarının amansızca sıkılmasına neden oluyordu.

Kimi zaman da şık bir çift işlemeli terlik olurdu kapı önünde, ki Rüstem Bey, bunların karısına ait olduğundan kesin olarak emindi. Evliliklerinin ilk aylarında Smyrna'dan hediye olarak getirdiğini ve karısının bu hediyeyi hiç sevinmeksizin kabul etmesi üzerine duyduğu çocuksu hayal kırıklığı ile neredeyse ağlayacak gibi olduğunu, gururu sayesinde bir ilgisizlik gösterisi yaparak gözyaşlarını tuttuğunu hatırlar gibiydi. Yumuşak kırmızı dokuma ile sarı ipek ve altın işlemelerin karısını baştan çıkarmasını ne kadar çok arzu etmişti; oysa kadın terlikleri yalnızca bir ziyaretçisi varmış gibi numara yapmak için kullanmaktaydı. Rüstem Bey bir zamanlar evliliklerinin, zamanın yavaşça geçmesi ve çocuklar için duyulacak karşılıklı endi-

şeler sayesinde, iki yabancının mutat resmi dansından daha iyi bir şeye dönüşeceği umudunu barındırmıştı içinde. Smyrna'da, erkekle kadın arasında gözalıcı bir mahremiyet bulunan aileler tanımıştı ve evlendiği zaman onun istediği de buydu. Modern bir adamdı o veya değilse bile, olmak istediği şey kesinlikle buydu. İnsanın yuvasında, Eskibahçe'de kendisini fazlasıyla incelmiş hissedip Smyrna'da veya İstanbul'da derinliksiz bulması ne kadar tedirgin edici, ne kadar rahatsız edici bir şeydi; bu, yanında rahat edebileceği hiç arkadaşının olmadığı anlamına geliyordu. Bir tarafta topraksız köylüler ve kiracılarıyla uğraşıyor; öteki tarafta ise, kaçınılmaz olarak kendisiyle inceden dalga geçildiğinden kuşkulanıyordu. Tanıdığı toprak ağalarının hepsi de aynı sinsi yalnızlık duygusunun pençesindeydi ve bunlardan birinin kızıyla yapmış olduğu evliliğin, özünde bir boşluk bulunan hayatını doldurmasına yardım edeceğine inanmıştı nahif bir biçimde.

Tamara uğruna, evin kadınlar kısmını çıplak ve işlevsel bir bölüm olmaktan çıkartıp sıcak kırmızı perdeler, panjurların akıllıca kapatılıp açılmasıyla denetlenebilen bir serinleme düzeni ve sarı Hint ağacı kakmalı cevizden yapılmış rahat mobilyalar ile fazlasıyla şık bir sığınak oluşturacak biçimde genişletmişti. Ona, eve iki inatçı devenin sırtında parçalar halinde gelmiş olan bir yatak ile sandalyeler de almıştı. Tamara bir süre yatakta uyumaya çalışmıştı ama sonunda sabrını yitirmiş ve alışılmış yer şiltesine geri dönmüştü. Güzelim yatak tekrar parçalarına ayrılmış ve süpürgelerle kovaların durduğu bir kulübeye tıkılmıştı. Evde yüksek bir masa bulunmadığı için sandalyeler de tuhaf bir biçimde uygunsuz ve fazlalık gibi görünmüş, sonunda da bir köşeye tıkılmış ve böylece Tamara ile misafirleri, normal insanlar gibi divanları kullanabilir olmuşlardı. Aslında Tamara bir tek evlilik sözleşmesinin gereği olarak yanında getirmiş olduğu şeyleri kullanmaya ilgi duyuyordu; sanki kendisini yalnızca Telmessos yakınlarındaki baba evinden getirdiği tanıdık nesnelerle çevrelerse, evinde hissedecekmiş gibi.

Her şeyden çok da cezvesine; annesinin kahve yaparken kullanmış olduğu pirinçten yapılmış, ince uzun ve uzun saplı cez-

vesine değer veriyordu. Tamara'nın annesi, ailede kahveyi en iyi pişiren insandı ve ölümünden sonra cezvesinin, kendisinden sonra gelen Tamara'ya geçmesi doğru görünmüştü. Tamara yeni evliyken cezvesi yanında uyur ve bazen gecenin ortasında gözleri açılır da gelinlere özgü korkuyla sarsılırsa, sanki o soğuk madenin yardımıyla, bu cezveyi çokça kavramış olan o kuru ama sevecen eli ve köpürmesinden kabarmasına kadar bıkmadan usanmadan izlemiş olan gri gözleri yeniden hissedecekmiş gibi cezveyi alır ve örtülerin altından boğazına dayardı. Tamara kahveyi annesi gibi pişirmekteydi; kor halindeki mangal kömürünün ortasındaki küçük beyaz kül yığınının üstünde, ki mümkün olduğunca yavaş demlensin ve bazen, Telmessos'dan, sevdiklerinden bu kadar uzakta, kolu kanadı kırıkken, bedeninin annesinin ruhu tarafından ele geçirilmiş olduğunu düşünmüyor da değildi.

Kadınlar kısmının dışında, eli kapı tokmağında, başını eğmiş o ayakkabılara bakarken, Tamara'nın kimi sevmiş olduğunu gayet iyi biliyordu Rüstem Bey. Çocukluğundan bu yana, kuzeni Selim'e tapındığından haberi vardı. Aile bu konuda bir hayli açık davranmıştı ki aldatılmış olmasın; ancak kendisine, Tamara'nın bu aşktan kurtulacağının, kızın öylesi bir birleşmenin uygunsuzluğu konusunda ikna edildiğinin, görevine düşkün ve itaatkâr olduğunun ve büyüklerinin hikmetiyle seçilmiş kocayla evleneceğinin güvencesini de vermişlerdi.

Olağan koşullar altında aile, Tamara'nın kendi seçimi olan kuzeniyle evlenmesinden mutluluk duyabilirdi, ne var ki Selim, insandan bir barut fıçısıydı; öylesine güvenilmez ve idare edilemez biri ki, kendi anasıyla babası, saygı duydukları biriyle evlenmesine rıza göstermeye hicap duyardı. Tamara, eğer sağ olsaydı annesinin ağırlığını Selim'den yana koyacağına inanmıştı, ama bunda kesinlikle yanılıyordu. Selim sevimli ve yakışıklıydı ama, çocukluğundan itibaren, kaçınılmaz biçimde kötü bir sonun damgasını taşıyordu üstünde.

Hep ufak tefek olmuştu Selim; hareketleri hantal, ama hızlı ve atak. Tehlikeli mizacı hakkında insanı irkiltecek ölçüde açıklayıcı olan göz kamaştırıcı bir gülümsemesi vardı ve o gülümsemeyi ilk

kez görenler hep şaşakalırlardı. İnsan kuyruğunu sallayan, ama saldırmaya hazırlandığı da açıkça belli olan bir köpekle karşılaşmış bir yolcu gibi hissederdi kendini. Küçükken öz anası bazen saçını kesmeyi ihmal ederdi, zira makası elinden kapabileceğinden korkardı. Nitekim hazırlıksız öfke nöbetlerinin bu tür şiddet yüklü feveranlara dönüştüğü ve harman döveni haline gelmiş oğlunu belinden kaldırıp törensiz mörensiz sığır yalağına atıvermek üzere dışarı taşırken öz babasının bile hiç de temelsiz olmayan bir korku duyduğu durumlar yaşanmıştı. Baba, vahşetine rağmen yapacağını yapması gerekli olduğu için kendinden nefret ederek ensesinden tutar ve boğulma korkusu aklını başına getirene kadar Selim'in kafasını o sümüksü suyun içine bastırırdı.

Telmessos'daki imam, Allah'ın kelamı insanı hatırı sayılır ölçüde uygarlaştırabileceğinden, Kuran surelerini ezberlemesi için mektebe yazdırılmasını tavsiye etmişti ama, bal gibi tatlı ve fakat anlaşılmaz bir dil olan Arapçayı şaşırtıcı bir yetenekle öğrenen Selim yine adam olmamıştı. Kentteki Rum doktorlar, Selim'in babasına açıksözlülükle, eğer dayak ve hapis işe yaramıyorsa, yabani bir çocuk konusunda yapacak bir şey olmadığını söylemişlerdi. "Büyüyünce muhtemelen geçer," demişlerdi. "Çoğu çocukta geçiyor."

Geçmesine geçmişti de, Selim'in yaptığı, kendi kendisini yavaştan, karmaşık, sinir bozucu bir çocuktan öldürücü bir cazibe sahibi, ilke yoksunu genç bir erişkine dönüştürmek olmuştu. Tamara, o aksi küçük oğlana hep tapmıştı ama âşık olmasına yol açan, Selim'in gençlik dolu çekiciliği oldu ve Selim de onun bu delice aşkını görmeyecek kadar aptal değildi. Bir bayram günü kızın kendisine tapınarak baktığını görmesi ona yetmişti ve aynı günün gecesi, panjurların ardından fısıltıyla aşkını ilan ediyordu. Selim'in Telmessos'la ilgili son anısı, Tamara'nın babasından kılıç tersiyle yediği ağır dayaktı; ne var ki, ailesi tarafından reddedilerek yakın sürgüne gönderildiğinde, kötülük yaparken yakalanmış olmanın onursuzluğunu ve aşağılanmasını değil de kısa süre önce almış olduğu ağır dersi, adını koymak gerekirse, birini baştan çıkartmaya çalışırken doğru pencereden fısıldadığına emin olmak gerekliliğini tartıyordu zihninde.

Selim'in kovulması Tamara'yı perişan etti ve onun güzel yüzünü hatırladığında Selim'in yüreği de cız etmedi değil. Aile güvenilirliği kuşku götürmeyen bir koca bulmak suretiyle kızın saplantısını ve kederini sona erdirmeye karar verdi. Rüstem Bey fazlasıyla ilgilendiğini itiraf edince, yalnızca kızlarının mutluluğunu ve refahını düşünerek çok sevindiler. Rüstem, bir timar beyinin büyük torunuydu ve bu şahsın serveti, edinmiş olduğu topraklar, mucize kabilinden el değmeksizin torunlarına geçmişti. Bütün diğer timar beyleri gibi bu büyük büyükbaba da kötü, yoz ve kaba bir şahsiyetti, ama sıra kendisine gelene kadar eski sistem çoktan terk edilmişti. Rüstem Bey, kiracılarına ve mülküne genel olarak umulandan daha iyi bakan, dürüst, saygıdeğer bir adamdan başka bir şey değildi.

Tamara, Rüstem Bey'in herhangi bir insanın umabileceğinden çok daha iyi bir kısmet olduğunu biliyordu. Onunla kadercilik ve sağduyu yüzünden evlenmişti. Bununla birlikte düğün gecesinin ardından Rüstem Bey, karısının bedenini ele geçirmiş olsa bile yüreğine asla dokunamayacağını kızgın bir teslimiyetle anladı. Dolayısıyla mutluluğa açtığı seferden, yürek ağrısı dışında hiçbir semere almamış oluyordu ve harem kapısının önünde daima ya kendi ayakkabıları ya da bir başkasınınkiler duran bu güzel kızla yaşamak, onu eskisinden de beter yalnızlaştırıyordu. Tamara'nın kuzeni Selim itibar kaybı dolayısıyla cesaretini fazlaca yitirmiş değildi ve kısa süre içinde, seyyar satıcılık yapmaya, küçük şişelere işedikten sonra üstüne şeker ile yabani nane filizi ilave ederek bundan bir çeşit keyiflendirici, kötücül zevk türetmeye başladı. Yediburun'dan Yanıklar'a pazar yerlerinde elinde sallayıp durduğu bu şişelerdi. "Selim'in iksiri, Selim'in iksiri, hayat suyunun ta kendisi! Bağırsak iltihabıyla, belsoğukluğu akıntısına karşı garantili... Kısır döl yataklarında ve soğuk algınlıklarında etkili... Hayır, gençlik pınarıdır demiyorum ama, bildiğim kadarıyla muhtemelen öyledir de. Bileşimi ünlü aktar, Araratlı Ermeni Gevork tarafından hazırlandı; Atinalı Rum Athanaisos tarafından sınandı ve onaylandı, bizzat padişahın emriyle! Siz, efendi, evet siz! Bakıyorum da biraz solgun görünüyorsunuz. Evet, öyle! Değil mi dostlarım? Bir deneyin, iyi gelecek bu

size! Kimin karısı şiltesinde sızlanıyor çapa zamanı? Sizin mi, *efendi?* Ona bundan biraz verin; güle oynaya yapacak günde iki tarlayı!"

Zor bir hayattı; yıl boyu, her çeşit hava koşulunda, yazın sıcaktan başı döne döne ve yağmurda diz boyu çamura batarak, bir kasabadan ötekine, taşların arasından yorgun argın yürümek. Eşkıyanın ilgisinin üstünde olduğunu, kimi zaman tepeden tırnağa giysilerini bile elinden alan kabadayılara bütün kazancını tekrar tekrar toslayarak öğrendi ve dolayısıyla, bir gün meydanda, ihtiyarların oturduğu çınar ağacının gölgesi altında iksirini satarken alımlı kuzeni Tamara tarafından tanınmak şansına erdiği Eskibahçe'deki yaşantı içinde kendine bir yer bulmayı, rahat bir nefes alarak keyifle karşıladı.

Eli kapının tokmağında olan ve içeriye giremeyen Rüstem Bey'in bütün bildiği, İranlı bir Şii kadını kadar sıkı örtünmüş birinin her gün evine geldiği, kapıyı yumuşakça çaldığı ve karısı tarafından hareme alınıp eskimiş sandaletlerini de dışarıda bıraktığıydı. Kapının dışında bir tek Smyrna'dan gelmiş işlemeli terlikler olduğunda, Rüstem Bey içini acıtan bir kesinlikle herhangi bir misafirin olmadığını; karısının mahrem bölgeyi kendine saklamak için sığ bir desiseye başvurmuş olduğunu anlıyordu. Bütün bildiği, haremden dışarı süzülüp alelacele sıvışan omuzları ve başı öne eğik, kamburu çıkmış figürde pek de doğru gelmeyen bir şeyler olduğuydu. Selamlandığı vakit, kat kat örtülerin altında, "aleykümselam" diye üfleyen seste de, tozlu sandaletlerin içine kayıverip tepenin yamacında, birkaç Ermeninin yaşadığı evlerin ötesine doğru pıtır pıtır koşturan kemikli, köşeli ayaklarda da yanlış bir şeyler var gibiydi.

Rüstem Bey utanılası ve utandırıcı olmasına rağmen casusluk etmekten başka çare bulamayacak kadar küçülmüştü. Nerede yaşadığını anlamak için sokaklar boyunca o figürü izlemişti kaç kez; ne var ki, kısmen köpek, tüccar, deve ve dedikoducu arkadaşlar karmaşası, esas itibariyle de, bütün bölgenin en önemli adamı olması hasebiyle kendisine saygılarını sunmak isteyenler ve sadaka ya da yardım talebinde bulunanlar tarafından yolu otomatik olarak kesildiğinden hiç başarılı olamamıştı. Koluna yapışan yol kesiciye tepeden bakar ve sıkı sıkıya örtünmüş olan figürün nereye gittiği-

ni görmek için umutsuzca uğraşırken endişeden alnını ter basardı. Bu kişiyi bir uşağına takip ettirebileceğini biliyordu, ama bunu yapmaktan kendini alıkoyuyordu. Kendine saygısı olan bir erkeğin yapacağı son şey, kendi dalaverelerine alet ederek hizmetkârlarının gözünde alçalmaktır.

Bir akşam Rüstem Bey hareme misafir gittikten hemen sonra, Tamara kendi terliklerini kapı önüne koymazdan hemen önce girdi ve sordu. "Buraya gelen o kadın kim öyle? Her gün burada ve kim olduğunu bilmek istiyorum."

Tamara hesaplı bir soğukkanlılıkla küçük pirinç tepsiden bir parça lokum aldı, bir süre çiğnedi ve masum masum kocasına baktı. "Bir arkadaş. Önemli biri değil." Azıcık küstahça bir edayla çarşafının köşesiyle ağzını örttü.

Rüstem Bey öfkesinin tepesine sıçradığını hissetti. "Hiçbir kadın kocasının huzurunda örtünmez! Çıkarın o çarşafı! Kadının kim olduğunu bilmek istiyorum!"

Tamara çarşafı attı ve gözlerini itaatkâr bir tavırla yere dikti. "Burada hiç arkadaşım yok benim. Hamamda kadınlar, kocamın kim olduğunu bildiklerinden benim önümde konuşmuyorlar ve bütün akrabalarım Telmessos'da. Ziyaretime gelecek bir arkadaşa ihtiyacım var."

"Bana bakın! Siz kadınlar, canınız ne isterse onu yapıyorsunuz. Erkek ön kapıyı çalıp açılmasını beklemek zorunda olduğu halde, siz arka kapılardan birbirinizin evine dalıp çıkıyorsunuz. Kaç tane isterseniz o kadar arkadaş edinin. Ama o kadın da kim?"

"Hiç kimse. Buradaki tek yoldaşım o benim."

"Sizin bir kocanız var. Bu kadar ilgisiz kalmasaydınız çocuklarınız da olurdu, çocuklu kadınlardan yoldaşlarınız da."

Tamara kızardı. "Görevimi ifa etmeye çalışıyorum."

Rüstem Bey sağ elini kaldırarak çileden çıktığını belirten küçük bir jest yaptı. "Sizin ifa ettiğiniz görevin hiç zevki yok. Onun yerine bir orospuya gidip gözlerimi kapayarak çiftleşsem de olur. Evliliğin, aylak aylak sırtından geçindiğiniz kocayı ihmal etmek demek olmadığını bilmeniz gerekirdi."

"Karınıza bu kadar kaba sözler söylememelisiniz. İnciniyorum."

"İncinen asıl benim," diye beyan etti Rüstem Bey bütün ateşiyle. "Karım, neredeyse her Allah'ın günü tanımadığım birini misafir ettiği için inciniyorum. Benim yerime başkası olaydı, dayağı basmıştı sizin gibi karıya. Vallahi!"

"Siz de beni dövün," dedi Tamara boynunu eğerek. "Ama incinmeniz için bir neden yok, beyim. Bana arkadaşlık eden, Fatma adında yaşlı bir kadın."

"Buradaki kadınların hepsinin adı Fatma. Hangi 'Fatma'ymış bu? Ailesi kimler? Nerede otururlar?"

"Dış mahallelerde yaşıyor. Ermenilerin ötesinde. Ben hiç gitmedim ona. Yoksulluğundan pek utanıyor; çünkü dul kalmış ve oğullarının hepsi de askere alınmış, tam on yıllığına. 'Şansıyok Fatma' diyorlarmış ona. Buraya geliyor ve hayrım dokunsun diye biraz yiyip içmesine izin veriyorum ve konuşup zavallı yüreğini hafifletiyorum." Tamara dikkatsizce divanın üstüne atılıvermiş olan mavi dokumayı işaret ederek ekledi. "O bana işleme öğretiyor, ben de ona biraz harçlık veriyorum, yalnızca birkaç kuruş. Yani görüyorsunuz ki, pek o öyle aylaklık ediyor değilim."

Rüstem Bey, karısının kara gözlerinin içine baktı, ama doğru söylediğine dair bir ipucu bulamadı. Topuklarının üstünde dönüp odadan çıktı. Kapının önünde durakladı, bir süre düşündü, kalın bir sigara yaktı ve ardından tepeden aşağı indi, evleri geçti, Ermeni işliklerini geçti ve vardığı yerde, oğulları askerde olan, Şansıyok Fatma adlı kadını soruşturmaya başladı.

Ertesi akşam Rüstem Bey, alçak bir tabure getirip haremin dışında bekledi; peş peşe o kadar çok sigara içti ki, ayağının dibinde küçük bir izmarit yığını oluştu. Ağzının içi, yaz balçığı gibi kupkuruydu ve kalbi o kadar düzensiz çarpıyordu ki, zaman zaman nefesini tutmak zorunda kaldı. Gün boyu bir kuşku zihnini asit gibi oymuş ve berbat bir çalkantı düşüncelerini esir almıştı; öyle ki, hayatın normal akışı içinde kutsal ve dokunulmaz saydığı bir kuralı ihlal etmediği takdirde bir daha itidaline kavuşamayacağını biliyor-

du. Karısının ve bütün kasabanın gözünde itibarını yitirmek üzere olabileceğinin farkındaydı; ayrıca yüksek bir mevkide olmasına rağmen, aşırı öfkeli aile üyelerinin, intikam için peşine düşmelerinin mümkün olabileceğinden de haberdardı ve fakat kesin olarak ne yapması gerektiğini de biliyordu.

Bu itibarla, eğik ve örtülere sarılı figür kapıdan fırlayıp ardından kapatır kapatmaz Rüstem Bey hızla ayağının üstüne dikildi ve yolu kesti. "Fatma Hanımefendi, sizinle konuşmam gerek."

Fatma belli belirsiz bir şeyler mırıldandı ve sanki iffetinden yapıyormuş gibi arkasını döndü, ama Rüstem ileri atıldı ve peçesinin ucunu tuttu. Kadın çarşafın altındaki kollarıyla, sanki el yordamıyla umutsuzca bir şey arıyormuş da bulamıyormuş gibi tuhaf bir hareket yaparak tepki verdi ve Rüstem, bir bıçağın ışıltısını tam zamanında görüp geriye sıçradı. Tabancalarından birini kuşağından çekip saldırgana doğru tuttu. Düşünmeden tetiğe bastıktan sonradır ki, bir sabırsızlık, panik ve utanç karışımı içinde, amcalarından biri bu yüzden kendini ölüm derecesinde yaraladığından bu yana kuşağında dolu tabanca tutmadığını hatırladı. Yabancı, topuklarının üstünde dengelenerek çömeldi ve yatağanının parlayan eğri çeliğini Rüstem'in yüzüne doğru salladı. Rüstem tabancasıyla vurarak çeliği kendinden uzaklaştırdı. Şakağına indirdiği darbeyle kurbanını şaşırttı ve kazandığı zamanı, yiğit ataları tarafından, isyankâr Sırplarla Bulgarların kulaklarını ve dudaklarını kesmekte kullanılmış sağlam silahın ta kendisi olan hançerini çekmekte kullandı.

Rüstem sıkı saldırdı ve böyle yaparak karşısındakinin elindeki silahla kendi kolunun alt kısmını da doğramış oldu ve ağır ağır yere kayan yabancıyı serinkanlılıkla izledi. Yatağanıyla dikine bir yarma hareketi yapmak suretiyle karşısındakinin elini derinlemesine kesti ve silahını bırakmaya mecbur etti. Kılıcı yerden kaldırarak dikkatle kendi kuşağına yerleştirdi ve aşağı eğilerek peçeyle eşarbı çekip çıkardı.

Gördüğü, karmakarışık siyah saçları olan, acı içinde öne eğilmiş bir kafaydı. Saçın ucunu kavrayarak başı geriye doğru itti. Bu yakışıklı ince yüzde kötücül bir çift kara göz, bir haftalık sakal ve

görkemli, parlak, kara bir bıyık vardı. Rüstem, dudakların oynadığını gördü. "Orospu çocuğu!"

"Orospu çocuğu olan ben mi oluyorum?" diyerek acı acı güldü Rüstem. "Bir daha düşünün bakalım!" Sol ayağıyla bir tekme attı ve genç adamı yana devirdi. Gözler yaklaşan ölümün etkisiyle donuklaşmış olduğu halde ince dudaklar bir daha oynadı: "Cehenneme git. *Kerata.*"

"Ben boynuzlu olabilirim," diye beyan etti Rüstem. "Ama cehenneme gidecek olan kesinlikle sensin. Sen ve karım olacak orospu." Rüstem bütün bu işleri yapanın ve sözleri söyleyenin kendisi değilmiş de onun bedenini kullanan bir başkasıymış gibi hissetti. Bu kadar uygunsuz ve bu kadar rezil bir meseleyle bu kadar sonuca yönelik bir biçimde başa çıktığını görünce hem şaşmış, hem de dehşete düşmüştü. Haremin kapısını açarak seslendi: "Kadın, dışarıya gel de pezevenginin nasıl geberdiğini gör. Bunu kaçırmamalısın."

Beklentisi Tamara'nın dışarıya sinmiş olarak ve titreyerek çıkmasıydı ve kadın, kapıdan dışarı fırlayıp da kendisini yana iterek ölmekte olan genç adamın üstüne kapaklanınca irkildi. "Selim! Selim!" diye feryat etti Tamara. "Aslanım, aslanım benim! Ne yaptı sana bu adam? Selim! Ah Allah'ım, Allah'ım! Hayır! Hayır! Hayır! Allah'ım, gözümün ışığı!"

Selim'in yanaklarını tokatlıyor, çarşafıyla bastırmadan dudaklarında biriken kanı ve tükürüğü siliyordu. Umutsuzca inlemekteydi. Birden ayağa kalkıp kocasının karşısına dikildi. Rüstem, karısının dudaklarının titrediğini ve hıçkırmadığı halde gözyaşlarının yanaklarından sel gibi aktığını gördü. Tamara başörtüsünü çıkarınca uzun saçları dağınık olarak omuzlarının üstüne sarktı. Bir eliyle saçlarını geriye savurdu ve boğazını kocasına uzattı. "Şimdi de beni öldürün," dedi.

Rüstem bir yarısının karısı için üzülmekte olduğunu fark edince hayrete düştü. Hatta, meydan okumasına ve kadere cesaretle boyun eğmesine hayran bile olmuştu. Gözlerindeki kederi ve öfkeyi gördü ve karısının güzelliğini bir kere daha algıladı; ancak artık olayların akışına öyle kapılmıştı ki, işin içinden onuruyla sıyrılma-

sına imkân yoktu. Karısının âşığı ayaklarının dibinde ölüyordu ve karşısında duran sadakatsiz bir eşti. Elini uzatıp karısının saçından bir tutamını kavradı. "Yürüyün bakalım," dedi. "Ve bu fırsattan yararlanarak Allah'a sizi affetmesi için yalvarın." Rüstem Bey ağır, isteksiz bir gönül ve fakat amansız bir kararlılık görüntüsüyle yapmak zorunda olduğunu bildiği şeyi yaptı ve karısını saçından sürüyerek meydana götürdü.

Kalabalık, Rüstem'in tahmin ettiği gibi anında toplandı; öyle bir kalabalık ki, bayağılık ve merak gibi en alt düzey itkilerle bir araya gelmiş. Bir kocanın, utanç ve aşağılanma pahasına karısının saçını halk önünde açması inanılır şey değildi ve bir kadının böyle halk içinde hakarete maruz bırakılmasının tek bir gerekçesi olabilirdi. Rüstem Bey meydanda, hem yapılmış olana öfkesinden, hem de yapılacak olana yönelik korkusundan sesi titreyerek kalabalığa duyurdu: "Bu kadın benim karımdır. Orospudur ve zina etmiştir."

Biraz uzakta durup saçını sakin sakin tekrar başörtüsünün altına gizleyen Tamara'yı izledi. Karısı başını kaldırıp kısaca, "Suçluyum ve yaşamak istemiyorum. Öldürün beni, bu iğrenç yerde yaşayan, gidinin kurtları ve köpekleri sizi," dedi.

İlk taş kısmen gönülsüzce, hatta şaka yaparcasına fırlatıldı ve ayağının dibine düştü. Başını eğerek taşa bakıp gülümsedi Tamara. İkinci taş ise daha cesurca fırlatıldı ve uyluğuna çarptı. Üçüncüsü başının hemen yanından uçtu ve çınarlardan birinin gövdesini sıyırıp geçti. Kalabalığın içinden hayvansı bir uğultu yükselmeye başlamıştı. Çirkinlik, insanlara haklı bir nedenle rezilce davranma izni verildiğinde hiçlikten fışkıran şer tırmandı. Yürekleri normalde ilgi ve sevecenlikle dolup taşan kadınlar, taşları yakalayıp savururken çığlıklar atmaya başladılar. Köpeklere taş attıkları için ana babalarından dayak yiyen çocuklar, genç bir kadına fırlatılacak taşlar için birbirleriyle dövüştüler. Bir kadına vurmayı gururlarına yediremeyen erkekler, taş devşirirken itler gibi uludular. Sakin ve iyicil görünme alışkanlığındaki çehreler, zulmün neşesiyle çarpıldı ve kötücül bir vahşet istikrarlı bir biçimde büyüyerek kendi kendisinden beslenmeye başladı. Toplumun alt kesiminden insanlar açı-

sından, yüksek kesimlerden şımarık ve güzel kokulu bir cici hanımı ortadan kaldırma fırsatını yakalamak, her şekilde tatmin edici bir faaliyetti.

Büyük bir kaldırım taşı başına çarptığında Tamara dizlerinin üstüne çöktü. İnsanlar önceden atmış oldukları taşları toplamak için öne doğru hamle ettikçe, kalabalık Tamara'ya yaklaştı. Rüstem Bey çınar ağaçlarından birinin dibindeki kuyunun bilezik duvarına, sırtını bu korkunç sahneye dönmüş vaziyette, yüreğinin, göğüs kafesinin içinde bir yumruk gibi sıkıldığını duyumsayarak oturdu. Güruhun, "Orospu! Orospu! Orospu!" diye makamla bağırdığını duyunca elleriyle kulaklarını tıkadı. Zihninde, Tamara'yı düğün gecesi, öyle yapmak zorunda olduğu tembih edildiğinden başını yana çevirip bacaklarını iki yana ayırırken, lambanın ışığında gözlerinde parlayan kederle gördü. Kendini geri çektiğini, acılı ritmik solumalarını ve sonradan kendini başka tür bir hayata doğmuş olmayı dilerken yakaladığında üstüne çöken gamı hatırladı.

Kalabalık artık doğrudan doğruya Tamara'nın üstündeydi; taş yağmuruna tutmuşlar, taş bulamayanlar ise ayaklarıyla acımasız tekmeler savuruyorlardı. Yaşlı kadınlarla küçük çocuklar üstüne tükürüyorlardı. Bu şiddetin ve acının zulmünden tuhaf bir biçimde kopmuş olan Tamara, Selim'i hayal etmeye başladı.

Abdülhamit Hoca'nın Nilüfer'in üstünde geldiğini kimse görmedi ve ilk fark edilen, insanların sağa sola itildiği ve atının düşmüş kadının tepesinde durmakta olduğu oldu. Abdülhamit ise, öyle bir tutku ve yetkiyle gürlüyordu ki, kalabalık, sanki görünmez eller tarafından itiliyormuşçasına geriledi.

"Bu işin sorumlusu kim?" diye kükredi Abdülhamit. "Kimin verdiği yetkiyle yapıldı bu? Geri basın, Allah adına, geri basın!"

Rüstem Bey yavaşça yerinden doğruldu ve öne çıktı. "Benim verdiğim yetkiyle, *efendi.* Bu kadın benim karımdır ve âşığını haremden çıkarken yakaladım. Herifi öldürdüm ve bu işin sorumlusu benim."

Abdülhamit ters ters bakınca Rüstem ekledi. "Zina işlemiştir ve taşlanması caizdir."

İmam, onu görmezden geldi ve bütün topluluğa hitap etti. "*Şeriat*tan haberiniz yok mu sizin? Benim var. Âlimi değilim, ama bilirim." Bir an duraklayıp devam etti. "Şeriat uyarınca..." Aniden durdu ve kalabalıktaki yüzleri inceledi. "Siz," dedi parmağıyla Charitos'u işaret ederek. "Öne çıkın. Sizi camide hiç görmedim. Hıristiyansınız siz."

Güzel Philothei'nin babası, tepesindeki fesi sinirli sinirli düzelterek öne çıktı. İmam birbiri ardınca öteki Hıristiyanları da işaret etti. "Huzur içinde yatsın, siz, peygamberinize inanıyor musunuz, Nasıralı İsa'ya? İnanıyor musunuz ha?"

Charitos ile öteki Hıristiyanlar inandıklarını mırıldandılar; bunun üzerine Abdülhamit, "Gidin de papazınızı bulun," diye emretti. "Sorun bakalım, İsa Peygamber, zina yapan bir kadının taşlanmasına engel olurken ne demiş! Gidin de sorun! Peder Kristoforos, zaten biliyor olmanız gerekeni söyleyecektir size. Gidin artık ki günah yükünüz daha da artmasın."

Hıristiyan kadınlarla erkekler, kendilerinden utanarak ama birbirlerine, "Bu imam da kim olduğunu sanıyor ki!" mealinde homurdanarak yavaşça uzaklaştılar ve meydanda Abdülhamit Hoca kalabalığa tepeden bakarak sordu. "Dört şahit nerede? Haydi bakalım, size soruyorum, bu kadını çıplak olarak zina yaparken görmüş olan dört tane şahit nerede?"

Tir tir titreyen ve atın altında yatan Tamara'nın bedenine bakmamaya çalışan Rüstem Bey dışında öne çıkan olmadı. "Sonunda ben maskesini düşürene kadar âşığı, her gün, kadın kılığında eve geliyordu."

"Siz, zina yaparken gördünüz mü onları?"

"Hayır, ama..."

"Rüstem Bey, bir insanı gözüyle görmeksizin ve toplam dört tane şahidi olmaksızın zinayla suçlayan bir adam, sekiz kere kırbaçlanmaya mahkûm edilir. Allah'ın emri, Kuranıkerim'in şeriatı böyledir. Burası mahkeme ve ben de kadı olmadığım için şanslısınız."

"Benim adım Rüstem Bey. Kimse kamçılayamaz beni."

Abdülhamit tepeden aşağı sempatiyle baktı Rüstem Bey'e ve şöyle söylemekle yetindi. "Rüstem Efendi, ben sizi tanıyalı çok yıllar oldu."

Yıllara dair bu örtük gönderme ağayı şaşırtmıştı ama o anda söylemeyi düşünebildiği tek şey şu oldu. "Kadın, bütün bu insanların huzurunda suçunu itiraf etti."

"Etti, etti," diye mırıldandı kendilerine namaz kıldıran adamın gazabından bir an önce kaçma kaygısıyla kıpır kıpır olan, kötülükle bağı bütün bütüne kopmuş kalabalık.

"Kaç defa kabul etti suçunu?"

"Kulağımızla işittik. Suçunu kabullendi," dedi Kargetiren Ali ve ötekiler de, gerçeği onaylar mahiyette homurtular çıkardılar.

"Kaç defa?" Abdülhamit, utanç içindeki sessiz kasabalılara baktı ve anlamış olduğunu ima edercesine salladı başını. "Ben de öyle düşünmüştüm. Bazen insanlar, üzüntüden ölmek istediklerinden alelacele kabullenirler bir şeyleri. Eğer kadın dört defa kabullenmediyse, o vakit şeriata uygun hareket etmediniz demektir ve her biriniz Kıyamet Günü'nde bunun hesabını teker teker vereceksiniz."

Abdülhamit, boynuna yavaşça dokununca Nilüfer yana çekilip Tamara'yı bir defa daha gözler önüne serdi. İmam parmağıyla onu gösterdi: "Kötülüğünüz ve cehaletiniz neye malolmuş bakın bakalım. Eğer yaşıyorsa karıma getirin ki, bakıp iyileştirsin. Eğer ölmüşse yine de getirin ki, gömelim." Ağaya döndü. "Rüstem Bey, kolunuzda bir yara var. Tımar ettirmelisiniz." Bu sözleri söylemesiyle birlikte atının başını çevirdi ve taşlar boyunca sürdü gitti; yeşil cüppesi ardında çırpınıyor, Nilüfer'in çanları çın çın çınlıyordu. Batmakta olan güneşin ışıkları vurdukça parlayan göğüslük, birbirlerine çarpıp çıngırdayan mavi boncuklar ve yelede uçuşan yeşil kurdeleler, güzelliği böylesi korkunç bir olayla bağdaşmayan bir görüntüydü. Müezzinler minarelere tırmanmaya başladılar ve sinmiş birkaç kişi ilgilenmek üzere yerde yatan Tamara'nın yanında diz çöktü.

Rüstem Bey, taşlanan kendisiymiş gibi hissederek yürüdü evine. Kendi kendine, artık hiçbir şey asla eskisi gibi olmayacak, diye tekrarladı durdu; bu sözleri zihninden atmayı bir türlü başaramayarak. Haremin dışında Selim'in cesedini ayağının ucuyla devirdi. Ölü

bile olsa, yarı açık boş bakan gözleri ve dudakları ölümle donmuş bile olsa, o genç suratın ne kadar yakışıklı ve yabani olduğunu bir kere daha gördü. Uşaklardan birini çağırıp, "Git de bunu jandarmalara ver ve bir tanesini de kendine ayır. Jandarmalara evimde bir yabancıya ait bir leş bulunduğunu ve gelip götürmelerini istediğimi söyle," diyerek bir avuç dolusu para uzattı.

Rüstem Bey elini kapı tokmağına koydu ve kendisini bir daha asla içeri girmekten alıkoyamayacak olan, hırpalanmış sandaletlere baktı. Eline aldı, onları giymiş olan ayağın bıraktığı parlak izi gördü ve tekrar yere bıraktı. Kapıyı açıp içeri girdi.

İçerisi karanlıktı, ama hava, avuntu bulmaz bir dişiliğin mahrem ritüelleri, aromaları ve gizemleriyle sıcak, ağır ve tatlıydı. Bir an durup bu havayı içine çekti ve divanda Tamara'nın oturmuş olduğu yere oturup eline onun işlemesini aldı. Üstüne sarı laleler ve kırmızı asma yaprakları işlenmiş olan mavi beze baktı. Artık hiç bitmeyecek bu işleme, diye düşündü ve bezi yüzüne bastırarak derin bir nefes çekti. Vanilya, gülsuyu, kahve ve misk kokuyordu. Tamara kokuyordu; gururlu, genç ve kendini mahvetmeye eğilimli karısı. Kolundaki derin, netameli yaraya ilk defa baktı ve hâlâ kanadığını gördü. Hem yandığını, hem de ağrıdığını fark etti. Elindeki bezle yarayı sıkıca sardı. Mavi koyulaştı ve sarı laleler kırmızı rengi görünce bir an parlayıp sonra soldular. Öne eğilip ellerini dizlerine koydu ve minarelerdeki müezzinler birbirleriyle uyum içinde Allah'ın büyük olduğunu ve Allah'tan başka Allah olmadığını söylerlerken kederinden tıkanmaya başladı.

Hiçbir şey asla eskisi gibi olmayacak, diye düşündü Rüstem Bey. Bir saatlik kalbe zarar bir yalnızlığın ardmdan dışarı çıktı ve müzevir ayakkabıları, mangalda yakıp yok etmek niyetiyle eline aldı ama aniden, budalaca bir şey gibi göründü böyle küçük bir intikam gözüne. Artık hava kararmış ve soğumuştu. Rüstem Bey eline bir lamba alıp kasabanın dışına, Likya mezarlarının, kayaların karanlığı içinde daha da büyük karanlıklar olarak belirdiği çalılık alana varana kadar sokaklarda yürüdü.

Köpek'i mezarlardan birinde buldu ve tüyleri diken diken, ayakkabıları ona verdi.

20

Mustafa Kemal (5)

1905 yılında, Eskibahçe'den çok uzakta, Antalya'yı Akdeniz'in üstünden geçtikten, Kıbrıs Adası'nı (kimsenin âşık olmadan gidemediği) aştıktan sonra, Beyrut'un ötesinde, piyade subayı olarak eğitilmiş olan Mustafa Kemal, tipik askeri mantık çerçevesinde, kendini 30. Süvari Alayı'na tayin edilmiş olarak buluyor.

Şam yüzünden keyfi kaçmış ve şok olmuş vaziyette; hiçbir canlılığı, hiçbir keyfi olmayan bir yer Şam; doğumdan ölüme o bitmez tükenmez geçişi, kapalı kapılar ve panjurlar ardında sürdüren bir yer. Fazlasıyla ölmeye yatmış; boz renkli, ortaçağa özgü, gelişmeye kapalı, gelenek, nevrotik hürmet ve mutlakçı bir din anlayışıyla felç olmuş. Şam'ın yerlileri, kendisiyle ortak hiçbir yanı bulunmayan ve arkadaşlık etmediği Araplar. Mamafih, Britanya henüz Arap milliyetçiliğini harekete geçirecek imkânı bulamamış olduğundan, daha hâlâ sadık Osmanlı vatandaşları durumundalar. Mustafa Kemal sivil giyiniyor, ki bir kahvehanede İtalyan demiryolu işçileriyle içebilsin ve mandolinlerin büyüleyici, esinleyici sesini dinleyebilsin. Adı Hacı Mustafa olup da aynen kendisi gibi Fransa'ya hiç gitmemiş olduğu halde Fransız felsefesiyle yatıp kalkan bir Frankofil olan sürgün bir mağaza sahibiyle arkadaşlık ediyor. Hacı Mustafa devlet karşıtı etkinliklerinden ötürü Askeri Tıp Okulu'ndan kovulmuş.

Hacı Mustafa'nın evinde gizli bir teşkilat kuruluyor. Adına "Vatan" denen bu gizli teşkilat, imparatorluğun tamamında, ülkelerini yeniden biçimlendirmek isteyen genç subayların bulunduğu her

yerde, kısa bir süre içinde fışkıracak olan yüzlerce benzerinden biri. Romantik ve tutkulu konuşmalar yapılıyor. Mustafa Kemal komplocu yandaşlarına kuru kuru, konunun ihtilal için ölmek değil fakat yaşamak olduğunu hatırlatıyor.

Mustafa Kemal, kendisinin de bir parçası olduğu 5. Ordu'nun davranışlarından iğrenmiş bulunuyor. 5. Ordu, orada, askerlik hizmetinden muaf tutulma karşılığı vergi ödemeyi kabul etmiş olan, her zaman belalı Dürzülerle yapılmış anlaşmanın güvenliğini sağlamak üzere bulunuyor. Yaşı büyük subaylar, genç subayların saha görevine çıkmasını önlemeye uğraşıyorlar ve Mustafa Kemal, adamlarıyla birlikte gitmesine izin verilmediğinde çileden çıkıyor. Ona henüz eğitimde olduğu, karargâhta kendisine daha çok ihtiyaç duyulduğu söyleniyor.

Emirlere itaatsizlik ediyor ve kendi yerine gönderilmiş olan subayın yakasına yapışıp birliğini bulmak için yola koyuluyor. O zaman anlaşılıyor ki, bu seferler esasında haraç almak amacıyla yapılmakta ve vergi toplama bahanesiyle köylülere şiddet uygulanmakta ve köyler yağmalanmakta. Askerlerin maaşı az ve genellikle zamanında ödenmemekte; köylülerse haydutlardan biraz daha iyi durumda. Birinciler gereğinden fazla vergi almak, ikinciler de hiç vergi vermemek için ölümüne çabalamakta.

Mustafa Kemal kavgacı kahramanlık doğrultusundaki tersine yeteneğini geliştiriyor. Üst rütbeli subayların düşmanlığını göze alıp yağmacılığı desteklemeyi reddediyor. Bir Çerkez köyünde, köylülerin gözüne güvenilir biri olarak göründüğü için bir ayaklanmayı önlüyor. Bir köy bir binbaşıyı kaçırıyor ve Mustafa Kemal gelip köylülere adamı bıraktırıncaya kadar uzun tiratlar atıyor. İstanbul'a gönderilecek yanlış veya abartılı başarı ya da zafer raporlarına, "Sahtekârlık benim işim değil," diyerek itiraz ediyor. Bir arkadaşı yağmadan pay alma eğilimi gösterdiğinde, Mustafa, ona soğuk soğuk, "Bugünün adamı mı olmak istersin yarının mı adamı?" diye soruyor.

Artık Yafa'daki bir nişancı taburuna tayin edilmiş olan Mustafa Kemal ihtilali başlatmaya kararlı, Yafa'daki komutanı Ahmet Bey'in göz yummasıyla Mısır ve Pire üstünden, bir Yunan gemisine binerek Selanik'e sıvışıyor. Smyrna için hazırlanmış olması gereken sahte bir geçiş izni var ve bir arkadaşı kendisini gümrükten gizlice geçiriyor. Padişahın gazabından korkan annesi dehşete düşmüş durumda. Mustafa da şahsen, komplosuna ortak olmayı umduğu topçu generalinin sadece teoride komplocu olduğunu anlamış olmaktan ötürü hafifçe bozuk.

Fiilen kaçarak, askeri otoriteler nezdinde başına birkaç küçük iş açmış olabileceğini kavrıyor ve üniformasını giyip başındaki belayı o sıralar albay rütbesi taşımaya başlamış olan okuldan eski bir arkadaşına anlattığı Selanik'teki karargâha gidiyor. Mustafa'yı Şam'da değil de genelkurmay bünyesinde görevliymiş gibi göstererek, hastalık izni için düzmece bir başvuru yapıyorlar. Hile fevkalade bir biçimde tutuyor ve bunu izleyen dört ay boyunca Mustafa Selanik'te, artık "Vatan ve Hürriyet" adını taşıyan gizli teşkilatının Makedonya şubesini kuruyor. Komplocuların zihni, imparatorluğun aşikâr çöküşüyle ve geri dönüşü olmayan siyasi yozlaşma ve verimsizlik ile meşgul. Süper Güçler tarafından altüst edilme, kösteklenme ve aldatılma biçiminin kendilerini aşağıladığını, şereflerini lekelediğini hissediyorlar. Hepsi de anayasacı ve aralarında Mustafa'nın şiirsever eski arkadaşı Ömer Naci de var. Mustafa Kemal, ilhakların sonsuza kadar kaldırıldığı, güvenli sınırlar içinde bir Türk devleti kavramını yeni yeni tasarlamaya başlamış bulunuyor. Bütün o, "Yunanistan Yunanlılarındır (Türkler ve Yahudiler dışarı)" ve "Bulgaristan Bulgarlarındır (Türkler ve Yahudiler dışarı)" çığlıkları arasında sonunda birinin de çıkıp "Türkiye Türklerindir" demesi pek de şaşırtıcı değil. Gün gelecek Mustafa Kemal, "Ne mutlu Türküm Diyene" diyecek ve bu söz, bütün Anadolu'da dağ yamaçlarına kazınacak. Hem de gerçekleşecek, çünkü söylemiş olan Mustafa Kemal'dir.

Komplocular, yeni evlenmiş olan, oryantal pijamalar giyip flüt çalmasıyla ünlü bir subayın evinde buluşuyorlar. Bir revolveri törensi bir havayla öperek derneğin ideallerine bağlı kalacaklarına dair ant içiyorlar. Mustafa diyor ki: "Bu revolver artık kutsaldır. Dikkatle saklayınız ki, günün birinde benim elime geçsin."

Otoriteler sonunda Mustafa Kemal'in yanlış yerde olduğunu çakıyorlar ve tutuklanması için emir çıkartıyorlar. Mustafa bunu tam zamanında öğreniyor ve hızla Yafa'ya dönüyor, ki orada da Ahmet Bey kendisini alelacele, Akabe Körfezi'yle ilgili imparatorluklar arası bir kapışmayla ilgili olarak, ordunun Britanya ordusuyla karşı karşıya geldiği Beer-Şeba'ya yolluyor. Komutan İstanbul'a, Mustafa Kemal'in aylardan beri Beer-Şeba'da olduğunu ve dolayısıyla Selanik'teki Mustafa'nın başka birisi olması gerektiğini ima eden raporlar yolluyor. İstanbul'da, başlıkları karalanmış kâğıtlar sumen altlarına sürülüyor. Yanlış dosyalanmış, karalanmış, köşeleri yıpranmış belgeler çekmecelerde, dosya yığınlarının altında bırakılıyor ve sonunda da unutuluyor. Mustafa yaver binbaşılığa terfi ediyor ve geçici olarak uslu duruyor. Sonunda Makedonya'ya tayin edilmenin sevincini yaşıyor, ki orada 3. Ordu'nun emrine verilmiş olması gerekirken, kendini anlaşılmaz bir biçimde genelkurmayın içinde buluyor.

21

Ben Philothei (4)

Ne vakit bir iş görmeye dışarıya çıksam İbrahim sessizce gelip beni buluyor ve ben, ona diyorum ki: "Ya yakalanırsak?" Ve o da diyor ki: "Kim aldırır! Nasıl olsa bir gün evleneceğiz." Ben diyorum ki: "Ama namusumuza leke sürülür." O sadece omuz silkiyor ve ben yakalanmaktan gerçekten korkuyorum, ama bu ana kadar işler yolunda gitmiş; babalarımızın anlaşmaya vardıkları doğru ve annem daha şimdiden çeyiz sandığıma konacak şeyleri düşünmeye başladı ve birkaç tane pike işleyeceğiz. İbrahim diyor ki: "Artık on iki olduğuna göre evlenecek yaşa geldin demektir." Ben de diyorum ki: "Ama sen gelmedin." O bir şey demiyor ama elimi tutup gözlerimin içine içine bakıyor ve gözlerinin kara olduğunu, parladığını görüyorum. Mideme bir şey saplanıyor ve sonra o büyük bir dikkatle elimin tersini önce göğsüne, sonra alnına, sonra dudaklarına götürüyor ve bırakmadan önce bir daha kalbinin üstüne koyuyor.

22

Ayşe, Tamara'yı Hatırlıyor

Eh, gördüklerime hiç de sevinmemiştim. En büyük oğlum beni evin dışına çağırıp da, "Gelin de bakın, babam bu defa neyin içine sokmuş burnumuzu," dediğinde, dışarı çıkıp da Sülük Toplayıcısı Muhammed ile Kargetiren Ali'yi, Ali'nin eşeğini ve eşeğin üstünde atılmış çaputları, sonra yakından bir bakınca insan bedeni olduğunu anladığım şeyi görünce neler düşünmüş olduğumu tahmin edebilirsiniz. Bir düşünün hele!

Kargetiren Ali'ye ya da Sülük Toplayıcısı Muhammed'e bir itirazım yok ama, karılarıyla arkadaş olabileceğim türden insanlar değiller tabi, ne demek istediğimi anlıyorsunuzdur herhalde. Mekânı cennet olsun kocam Abdülhamit Hoca çok bilgili bir adamdı ve böyle şeyler, yıllar geçtikçe insana bulaşıyor. Bilgili bir adamla evlenen bir kadın da, aynen suya batmış toprak bir kap gibi giderek bilgili hale geliyor ve bir şeyleri yalnızca kulaklarını açarak öğrenmiş olan bir kadın da, Allah nezdinde herkes aynı olsa da, Sülük Toplayıcısı Muhammed'in ve Kargetiren Ali'nin karılarıyla ahbaplık ederek vakit geçirmeye pek meraklı olmuyor. Bir düşünün hele! Boş bir ağaç gövdesinin içinde nasıl yaşanır! Bir eşek ve dört çocukla! Hangisi için daha çok üzüleceğimi bilemiyorum; kadın için mi, çocuklar için mi yoksa eşek için mi; ne var ki hepsi de mutlu görünüyorlar ki, Rüstem Bey için bunu söylemek zor.

Nerede kalmıştım? A evet, başlarını sallayarak bana selam eden Ali ve Muhammed ile getirmiş oldukları bir eşek yükü dert

var ki, kocam bu konuda bana tek kelime söylemiş değil. Kendisi kahvehanede Kırıkburun Ali'yle nargile fokurdatıp tavla oynayarak, meydandaki bağırış çağırıştan sonra sakinleşmeye çalışıyor. Ben başka insanların aksine evde oturmuş yararlı bir şeylerle uğraştığımdan neler olduğunu sonradan öğrenebildim. İşte böylece Muhammed, "Selamünaleyküm, Ayşe Hanımefendi," diyor. "Zina eden kadını size getirdik." Aynen böyle diyor, tam bu sözlerle. "Zina eden kadını size getirdik." Bir düşünün hele!

"Zina eden kadın mı?" diyorum. "Ne kadını, ne zinası? Zina etmiş bir kadınla ne işim olur benim? Vealeykümselam."

Ve Ali diyor ki: "Ayşe Hanımefendi, bizzat Abdülhamit Hoca söyledi bize kadını buraya getirmemizi, ki eğer canlı ise İnşallah halledile ve eğer ölmüş ise İnşallah halledile. Yani ne olmuş ise İnşallah halledile."

Ve Muhammed de, "İmam efendi bize, kadını sizin halledeceğinizi söyledi," diyor ve Ali ekliyor. 'İnşallah!'

O zaman ben, "Öyle mi dedi?" diye soruyorum, ikisi de başlarını sallıyorlar. Ben de, "Peki kimmiş bu zina eden kadın, herhalde bilmeye hakkım var," diyorum.

Onlar da, "Rüstem Bey'in karısı Tamara Hanım," diye cevap verince, ben de düşünüyorum. O kocam olacak adamın yemeğine karabiberi basmaz mıyım ben şimdi günler boyu ve gider miyim onunla bir daha gizlice tarlalara! Onlar, "Rüstem Bey, haremden çıktığı sıra âşığını öldürmüş, kadını taşlayan güruhu imam durdurdu," diyerek kendi aralarında bakışıyorlar. Sonradan hamamda öğreniyorum ki, meğer onlar da, hiç yapmazlar ama esasen kendi işlerine bakması gereken Hıristiyanlar dahil herkesle birlikte taş atan güruhun içindeymişler.

Böylece oracıkta duruyorum ağzımın içinden of puf edip Ali'yle Muhammed'e gülümseyerek, aslında kalbimin derinliklerinden kadere, kocama ve Rüstem Bey'e, kirlenmiş karısına lanetler ediyorum. "Şey, içeri getirseniz de şunu hayvanların yanındaki samanın

üstüne yatırsanız," diyorum, ama ikisi de kadına dokunmak istemiyor. Böylece ben de, "Aptallık etmeyin," diye çıkışıyorum. Aslında ben de dokunmak istemediğim halde zavallı kadını sonunda içeri taşıyoruz ve alttaki odaya, Nilüfer'in geceleri kapatılıp da bütün atlar gibi soluduğu, osurduğu ve katırlık ettiği odaya yatırıyoruz. Bütün bunlar, tahta aralıklarından olduğu gibi duyulduğuna göre acaba biz geceleri nasıl uyuyoruz?

İşte böylece Ali, karısına, çocuklarına ve ağaç kovuğuna dönüyor. Bildiğim kadarıyla Muhammed gidip sülüklerini yakalıyor; ancak artık gece olmuş durumda, o yüzden insan düşününce muhtemelen gitmemiştir diyor ve ben de Nilüfer'in ahırında zina etmiş, belki ölmüş belki de ölmemiş olan bu kadınla birlikteyim; bu işler Allah'ın elinde tabi, çünkü her şeyin sahibi Allah'tır.

Eh, hiç de memnun olmuş değildim. Allah selamet versin, dilerim o kocam olacak adam elini keser de ben de yaraya tuz ve sirke basarım ve limon suyu da; canını bir güzel yakarım ve dilerim Nilüfer ayağına basar da tırnağını morartır, diye düşünürken, tam o anda nal seslerini duyuyorum ve Abdülhamit, Nilüfer'in sırtında çıkıp geliyor, eyerden atlıyor ve gözümün içine bakıyor sonra hemen gözlerini kaçırıyor. Çünkü biliyor ki, pek memnun değilim ve pilavına bol karabiber basacak havadayım ve sanki sükûnetimi muhafaza etmemi sağlayabilirmiş gibi bir elini kaldırıyor ve ben diyorum ki, "Hoş geldiniz," dudaklarımın köşeleri aşağıya kıvrılmış olarak, aynen böyle.

Abdülhamit, "Yaşıyor mu?" diye soruyor. Ben diyorum ki: "Ay, nerden bileyim, çünkü daha bakmadım; hem öz karısının elleri bir fahişeye bakarak kirlensin isteyen acaba nasıl bir kocadır? Ve acaba, herkesin bildiği gibi fahişelik bit gibi bulaşıcı olduğu halde, korunması gereken üç tane kız çocuğu varken ve bu kızlar yumurtadan yeni çıkmış taze civcivler gibi saf, evlenmemiş iseler, zina yapmış bir kadını nasıl bir koca alır evine?" Abdülhamit, "Nereye yatırdınız?" diye sorup ekliyor. "Kadın, bence dikkatli ol, çünkü eğer sen bak-

mayacaksan, bu işi kendim yapmak zorunda kalacağım ve bir erkek, bir fahişenin kötülüklerine, bakire bir kızdan daha kolay kapılır." Şaka ettiğini tabi ki biliyorum; çünkü herkesin de bildiği gibi çok namuslu adamdır. Ben de, "Yapacak çok işim var, ekmekti, çapaydı, dokumaydı..." diyorum. O elini tekrar kaldırıyor ve diyor ki: "Lalem..." Bana hep böyle derdi, bana lalesi olduğumu söylerdi, daima da işe yarardı bu. Kendisi de biliyordu yaradığını; mekânı cennet olsun, ilkbaharda anemonların açtığını görünce, bana gelip, "Kadın, küçük kız kardeşlerin seni ziyarete geldi," demeyi alışkanlık haline getirmişti. Neyse işte, içim yumuşayıveriyor ve o diyor ki: "Lalem, İslamın beş şartı neydi?" Ve bunun arkasından neyin geleceğini biliyorum. "Ne zaman bir hata yapsanız, Allah'ın da sizinle aynı fikirde olduğunu iddia ediyorsunuz," diyorum. Ama bu onu durdurmuyor ve diyor ki: "Eh, hayırseverlik, artıkları dilencilere verip bağış yapmaktan ibaret bir şey değildir," Ben de diyorum ki: "Eh, hayırseverliğin, evin hanımına daha fazla iş çıkartmak demek olduğunu bilmiyordum." O da, "Allah sizi cennetinde ödüllendirecektir lalem," diye karşılık veriyor. Ben de: "Sizi ilgilendirir mi bilmem ama, ben o yolculuğu yapamayacak kadar yıpranmış olacağım." Ama yine de alt odaya gidiyorum ve Tamara'yla ilgilenmeye başlıyorum.

Başlangıçta Rüstem Bey'e üzüldüm, bunu itiraf ediyorum. Yani, zavallı adam, babası hacı olmak için Mekke'ye gidiyor ve o yıl bütün hacılar geriye vebalı olarak dönüyorlar. Aralarında yaşlı adam da var, o da sonra ölüyor ve ardından karısı da ölüyor. Onun ardından da hastalık kapmış, çocuklar birer birer gidiyor. Daha sonra da kasabanın yarısı ölüyor. Hepimiz korkudan tir tir titremekteyiz; çünkü bu, burada gördüğümüz en kötü veba salgını; hemen hemen her yıl bir salgın yaşamış olsak bile. Ve bir sürü insan iyileşiyor; ama bütün bunlardan sonra *vilayet*in en zengin adamı olan Rüstem Bey'in koskocaman evinde bir kendi bir de ehlileştirilmiş keklikten başka tek canlı kalmıyor. Keder ile yalnızlıktan yarı yarıya ölmüş gibi oluyor ve sonra gidip soğuk, kibirli bir kadınla evleniyor; öyle bir kadın

ki, hamamda bile kimseyle konuşmaz. Gidip kendine tanınmış bir sefihi âşık edinir ki, bu da Allah'ın zenginliğe saygısının olmadığını gösteriyor; ama bazıları gizli gizli memnun oluyorlar; çünkü başkalarının kendilerinden daha hallice olduğunu görmek çoğu insanın poposuna batar.

Neyse, Tamara'yla ilgilenmek için diz çöktüğümde dikkatimi ilk çeken şey yaşadığı ve her iki gözünden de yaş geldiği oldu. Ne o zamana kadar ne de ondan sonra kimsenin böyle ağladığını görmüş değilim; hıçkırmıyor bile, gözyaşları akıp duruyor, sanki böyle ağlamak daha üstün, daha üst düzey bir şeymiş gibi. Kolumun yeniyle yanaklarını siliyorum, kalbim eriyor ve niye biliyor musunuz? O gencecik kızın yüzünde öyle bir keder var ki, dayanamıyorum. Abdülhamit kapıdan, "Yaşıyor mu?" diye seslendiğinde cevap vermekte zorlanıyorum; çünkü beni bilirsiniz, yüreğim yufkadır. Tamara'ya, "Su kaynatacağım," diye fısıldayıp odadan çıkıp merdivenlere yöneliyorum ve kızlarımı çağırıyorum. "Yapacak işlerimiz var, ama onun bir fahişe olduğunu unutmayasınız ve bunun size bulaşmasına izin verecek değilim; çünkü eğer bulaşırsa sizi Halep'e götürüp beş tane karısı olan bir Araba satacağım ve dediğimi yaparım," diyorum. En büyük kızım, Haseki, tanıyorsunuz ya, diyor ki, "Anneciğim, fahişe nedir?" sanki bilmezmiş gibi. Diğer ikisi, ağızlarını ellerinin ardına saklayıp gülmeye başlıyorlar. Ben orada ciddi olmaya çalışarak ellerim kalçamda duruyorum, sonra ben de gülümsüyorum, ciddiyet sona eriyor ve böylece işe girişiyoruz.

Başlamadan önce, Allah'la her şeyin yolunda gitmesini sağlamak için, "*Bismillahelrahmaner rahim*," diyorum ve Haseki aşağıya bir şilte indiriyor, öteki ikisi lamba, sıcak su, biraz şerit ve örtüler getiriyorlar, ki küçük bir odaya benzetecek şekilde çevreye biraz çekidüzen verebilelim de Nilüfer'e bakmak zorunda kalmasın ve kimse de onu görmesin; özellikle de Abdülhamit. Tamara'yı soymaya başlıyoruz; çünkü taşlandığını, tekmelendiğini biliyoruz. Gözünden yaşlar akadursun o öylece yatıyor. Elbiselerini çıkardığımızda kalbim kırı-

lıveriyor; çünkü hem başında büyük bir kesik ve çürük var, hem de kaburgaları ile köprücük kemiği kırılmış; öyle ki zorla nefes alıyor, her hareket ettirdiğimizde köpek gibi sızlanıyor.

Ne kadar güzel olduğuna daha önce, hamamda dikkat etmiştim; ufak tefek ve inceydi ama göğüsleri nar gibiydi. Hamamdaki anaların hepsi de, onu oğullarına zevk verecek bir eş olarak almaya gönüllü olurdu. Şimdi, sanki bir yardan düşmüş kadar yaralı ve bereli olsa dahi ne kadar tatlı bir şey olduğunu açıkça görebiliyordum. Bu yüzden de ona yapılanlar gözüme daha da korkunç göründü.

Onu yıkadık, yaralarını rakıyla temizledik, evde rakı olduğundan değil elbet, Haseki'yi rakı almak üzere Charitos'un karısı Polyxeni'ye yolladım; çünkü rakıyı bir Hıristiyandan ödünç almak daha saygın bir iş olur; çünkü geri kalanların rakı içmesi caiz değildir, ama evde içiyor olsak bile. Kaburgalarını elimizden geldiğince yerine oturtuyoruz, ama insan köprücük kemiğine ne yapabilir ki? Eğer karşınızdaki kadınsa ve kemiği tam yerine oturtamazsanız, bir göğsü mezara kadar, hatta mezarda bile ötekinden yüksekte kalır ve bu yüzden kaburgaları sardıktan sonra üç mendille bir kol askısı yapıyoruz ki, sağ eli sol omzunda dursun diye, işe de yarıyor ve Tamara mantık çerçevesinde bir güzel iyileşip sapasağlam oluyor.

Fakat bizi her şeyden çok şok eden ve başlarımızı sallamamıza, bu kasabanın iyi insanları için endişelenmemize yol açan, ileride birbirlerine yaptıklarına daha az şaşırmamı sağlayan, meydanda tozun içinde yatarken tekmeleri neresine savurduklarını görmek oluyor.

Bütün tekmeler göğüslerine ve mahrem yerlerine atılmıştı ve ben, bunun çok iğrenç bir şey olduğunu düşünüyorum.

23

Tamara'nın Sığınağı

Abdülhamit Hoca alçak bir tabureye oturdu; ardında Nilüfer saman çiğniyor; önünde de hâlâ yatakta olan Tamara'yı çevreleyen örtüler bulunuyordu. Kısrak zaman zaman omzunda atılı duran yün pelerini ısırmak için hamle edecek ve Hoca, birkaç tatlı sözle azarlayarak Nilüfer'in burnunu öte yana itecekti. Taşlama gecesinden bu yana Tamara'nın yüzünü görmüş değildi ve görmemesinin daha hayırlı olduğuna karar vermişti. Kadınların örtünmesine çok önem verdiğinden değildi bu; çalışmak olanaksız hale geleceğinden köy yerlerinde hiçbir kadının örtündüğü yoktu ve bu küçük kasabada da eğer kadınlar örtünmekteyseler, bunu yalnızca bir gurur meselesi haline getirdiklerinden; zamanlarını çalışmadan geçirdiklerini göstermek amacıyla yapmaktaydılar. Dolayısıyla Abdülhamit, her zamanki gibi saçı tozlanmaktan koruyan ve erkekler arasından yalnızca bir kocanın görebileceği özel bir şey olarak muhafaza eden pratik başörtüleriyle çevrelenmiş yuvarlak kadın yüzlerinin görüntüsüne yabancı değildi. İmam, yüzüne bakmaktan kaçınıyorsa bunun sebebi Tamara'nın güzelliğinin kendisinde ona dokunma duygusu uyandırması, gözlerindeki tarifsiz kederin onu da zihnini karıştıran bir kederle doldurma etkisi göstermesiydi. Buna ilaveten Tamara'nın yaşı, en büyük kızı Haseki'nin yaşından daha büyük değildi ve olan bitenlerin ışığı altında bu da onun zihnini altüst etmekteydi.

"Tamara Hanım, biraz mastika ister miydiniz?" diye sordu, elini örtülerin arasından uzatarak. "Orada öyle salamura turşu gibi

yatıp durmaktan sıkılmış olmalısınız." Küçük parmakların altın rengi kristalleri almak için avucunun içini yoklayıp geçtiğini fark etti ve bu ona, Nilüfer'in dişleriyle yumuşak dudaklarını hatırlattı.

Hiç alakası yokken, "Mastika, Kos'tan geldi," diye ekledi. "Anladığım kadarıyla, en iyisiymiş." Bu görüşmeyi sürdürmek kolay iş değildi ve muhtemelen Tamara'yla hiç konuşmaması gerektiği duygusundan kurtulamıyordu. Eğer Ayşe gelecek olsa, o akşam pilavında çok fazla karabiber olacağına hiç kuşku yoktu.

"Artık daha iyi olduğunuzu umarım Tamara Hanımefendi," dedi ve Tamara'nın reçineyi emer ve çiğnerken çıkardığı sesi dinledi. Örtülerin ardında boğulmuş, ince bir ses, "Beni öldürmelerine izin vermeliydiniz," deyiverdi.

"Başka insanların güzel eyledikleri işleri yapmamış olmalarını dilememelisiniz," diye yapıştırdı, ortada tartışma konusu olabilecek bir ilke meselesi olduğunda hep daha mutlu olan Abdülhamit.

"Ne biçim bir hayatım olabilir ki benim?"

"Ben de aynı şeyi merak etmiştim," diye itiraf etti Abdülhamit.

"Aileme geri dönecek olsam, beni öldürecekler," dedi Tamara. "Dilenecek miyim, mezarlarda mı yaşayacağım, Köpek misali? Hem Selim de öldü."

"Şunu unutmayın ki, hemşire, badem ağacı kışın ortasında çiçek açar."

"Hayat yok bana," dedi Tamara yumuşakça. "Üstelik öte dünyada da şeytanın ayağı boğazımda olacak."

Abdülhamit şok geçiriyordu. "Böyle korkunç şeyler söylemeyin bakayım!"

"Suçluyum!" Sade bir beyandı.

Abdülhamit elleriyle kulaklarını tıkadı. "Benim huzurumda söylemeyin bunu!" diye bağırdı. "İşitmiyorum. Beni bir şahit haline getirmenize izin vermeyeceğim. Sizi menediyorum."

"Suçluyum." Tekrarlamıştı.

İmam aceleyle, "Sizi duyamıyorum," dedi ve aklına geliveren ilk popüler şarkıyı söylemeye koyuldu:

"Kuş kafesidir evim
Yatağım taştan benim
Buymuş işte kaderim
Sana şu verdim ben
Beni soldurdun sen
Ama-a-a-a-a-a-a-an."

İmam durdu ve ellerini kulaklarından çekti. Tamara, "Suç..." der demez feryat figan yeniden çığırmaya girişti: "*Ama–a-a-a-a-a-a-a-a-n,*" hem de, o sesle çıkması mümkün olmayan yüksek tonlar eklemecesine. Nefesi kesilince durdu ve Tamara'nın kıkırtısını bastırmaya çalıştığını işittiğinde azıcık gücendi. "Suç..." dedi Tamara ve Abdülhamit başladı: "*Ama-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-a-n.*"

Bitirip de nefesini düzeltmek için soluklanırken, Tamara örtülerin ardında uğursuz bir sessizlik içinde yattı ve Abdülhamit, onun kendisiyle oynamakta olduğunu kavradı. Sonunda Tamara, "Kendimi daha iyi hissediyorum artık," dedi.

"Sesim de bülbülden farksız, değil mi?" diye şakalaştı imam ve Tamara güldü.

Bu noktada Abdülhamit Hoca, ardında Nilüfer dışında birinin daha olduğunu fark etti. Omzunun üstünden bir göz attı ve hemen ayağa kalktı. Bu, Rüstem Bey'di; sessizce gelmiş sağ elinin tersiyle Nilüfer'in boynunu sıvazlıyordu. Solunda yüksek konçlu çizmelerinin kenarına vurup durduğu bir değnek vardı ve bıyığı yeni sürülmüş briyantin sayesinde parlıyordu. Kuşağında iki tane gümüş saplı piştov ve bunlarla uyumlu bir yatağan bulunmaktaydı, fesi tertemiz olup yeni fırçalanmıştı. Her zamanki kadar şık ve gururluydu, ama Abdülhamit, onun teselli kabul etmez bir durumda olduğunu görebiliyordu.

"Bu sizin at, çok güzel bir at," diye bir söylendi Rüstem. "Her zaman çok güzel olduğunu düşündüm. Böyle bir atı olan bir adamın mutlu olmak için bir nedeni var demektir."

"Gerçekten de iyi attır," diye kabullendi Abdülhamit. "Ama kaprislidir, ne var ki, kaprisini bağışlıyorum ben."

"Tamara Hanım nasıllar?" diye sordu Rüstem soğukkanlı görünmek için büyük bir çaba harcayarak.

"İyileşiyor. Gençtir, son iki haftadır bir hayli düzeldi. Ağrıları hâlâ var."

"Demin güldüğünde," dedi Rüstem. "Gülüşünü ömrümde ilk defa işitmiş oldum."

"Güzel gülüyor," dedi Abdülhamit.

"Basamaklara sizin için biraz para bıraktım," dedi Rüstem. "Zahmetlerinizin karşılığı olarak."

Abdülhamit çok şaşırdı. "Buna hiç gerek yoktu..." Ama Rüstem bir elini kaldırarak onu susturdu. "Biz henüz boşanmış değiliz. Erkek adam, karısının masrafını karşılamak zorundadır." Bunu söylerken Nilüfer'in boynunu son defa sıvazladı. "Gerçekten de çok güzel gülüyor," dedi ve başka bir söz etmeden çıktı. Abdülhamit uzaklaşan adamın arkasına baktı ve yürüyüşünün bilinçli vakarında bile yenik düşmüş bir şeyler olduğunu gördü.

Bu arada Ayşe, Tamara'nın iyileşmesiyle ilgili olarak kendi planlarını geliştirmişti. Katı kalpli biri değildi ama, yapacak bunca iş varken ve imkânlar bu kadar darken, düşmüş bir kadının bakımıyla ilgilenmek hatırı sayılır bir yük haline gelmişti. Tamara'nın yoldan çekilmesini özellikle istediğinden de değildi; yalnızca hayatın normal şablonlarına ve ritimlerine geri dönülsün istiyordu. Elleriyle ağızlarını kapatıp hocanın Tamara'yı ikinci karı olarak alacağı veya yabancılara kiralayacağı şeklinde şakalar yapan dedikoducular ve iftiracılara karşı da başını dik tutmakta zorlanıyordu.

Sokakların karmaşası ve düzensizliği içinde yol alıp dolana dolana Polyxeni'nin evinin arkasına vardı. Panjuru hafifçe tıklattıktan sonra terliklerini çıkarıp masif duvara oyulmuş nişin içinde, aileyi iyi tanıyan herkesin bir bakışta kimin evde olduğunu kimin olmadığını anlayacağı biçimde yığılı duran, her boydan ve her çeşitten ayakkabının arasına yerleştirdi.

Başını pencereden uzatan Polyxeni, küçük bir sevinç çığlığı atıp ellerini çırparak, "Merhaba! Merhaba!" diye bağırdı. Ayşe'yle doğduklarından bu yana arkadaştılar; çocukken tozun toprağın içinde birlikte oynamışlar ve birbirlerinin büyükbabalarının dizlerinde hoplatılmışlardı. Altı yaşındayken neredeyse aynı anda difteriden ölüyorlardı. İki kadın, her gün gerçekleşse bile bu türden buluşmalara mutlaka eşlik eden keyifli bir saçmalık coşkusuyla kucaklaştılar.

Göğüs geçirip gülerek divanlara yerleştiler. Bir yandan fıstık yemeye, karpuz çekirdeği çıtlatıp çöpleri mangala atmaya, bir yandan da yarım düzine kadar çocuğun yanaklarını okşamaya koyuldular. Ayşe, Philothei'yi kollarına alıp öyle sıkı sarıldı ki, kızcağızın yüzü buruştu. "Aman ne pis şeysin sen böyle, lalem benim," diye çocuğu hoşgörüyle azarlarken, başparmağının ucuyla da yüzündeki kiri sert sert ovalıyordu.

"Her şeye sokuyor burnunu," dedi Polyxeni. "Çok yaramaz bu."

"Çok güzel ama. Hiç bu kadar güzel çocuk görmedim vallahi."

"Herkes öyle diyor," diye kabullendi Polyxeni. "Annesine çekmiş de ondan." Polyxeni kendini beğenmiş bir ifade takınıp üstüne başına çekidüzen verir gibi yaptı.

Ayşe güldü ve arkadaşının elini okşadı. "Tabi ki çekmiş, tabi ki çekmiş," dedi ve küçük kızı sevgiyle mırıldanmaya devam etti. "Aaah, öyle güzel, öyle tatlı ki kucaklamaya doyamıyorum. Şöyle bir sıksam, elimde kalacak."

"Aman dur, dur," dedi Polyxeni. "Zaten kendini beğenmişin teki. Hani her su birikintisinde durup kendine hayran olan cinsinden. Aynaya bakacak kadar boyu uzadığında Tanrı yardımcımız olsun."

"Küçük İbrahim'in buna âşık olduğunu duydum," dedi Ayşe. "Küçük prensesimizin bir hayranı varmış," diye bağırarak Philothei'nin yanağını çimdirdi.

"Zavallı küçük oğlan! Sevdadan gözü dönmüş durumda. Bu nereye giderse o da orada; gölge gibi sadık."

"Ne tatlı! Bir gün evlenirler bakarsın."

Bir öksürük Ayşe'ye, Polyxeni'nin yaşlı büyük büyükbabası Sokrates'in köşenin karanlığına yerleşmiş olduğunu haber verdi; her zamanki gibi yıkılmaz bir kaya gibiydi, ama ancak bir tek düşünce dizisini izleyebiliyordu. "Dikkat et," diye uyardı Polyxeni, *sotto voce*.(1) "Yaşlı köpek, konuşmasını yine yapmak üzere."

"94 yaşındayım ben, biliyor musun," dedi adam çatlak ve titrek sesle; kıvrık parmaklarıyla tespih boncuklarını çekiyordu.

Ayşe, adama yaklaştı ve yaşlanmış, kâğıda benzemiş elini saygıyla öptü. "Ah, dedeciğim! 94 yıl! Ne kadar olağanüstü!"

"On iki tane çocuğum var."

"Ah Sokrates Dede, olağanüstü!"

"Ve altmış tane torunum var."

"Deme! Çok olağanüstü!"

"Ve yüz yirmi tane büyük torunum var!"

"Ah, dedeciğim!"

"Ve hatta yirmi tane de büyük büyük torunum var!"

Polyxeni gülümseyerek Ayşe'yi dürtükleyip fısıldadı. "İşte başlıyor!" Yaşlı adam öne doğru eğilerek, "Ve bil bakalım nedir?" dedi.

"Bilmiyorum, dedeciğim," dedi Ayşe bütün vazifeşinaslığıyla.

Yaşlı beyefendi, melekler gibi güldü, omuzlarını salladı ve, "Hepsi de bokun soyu!" dedi.

Ayşe'yle Polyxeni aynı anda güldüler ve yaşlı adam tatmin olarak ışıldadı; birkaç günlük çalı gibi beyaz bıyık ve sakalın çevrelediği dudakları, fiilen kulak memelerine kadar yayıldı. Üstüne mavi boncuklar dolanmış bir parmağını kaldırıp Polyxeni'yi göstererek, "Bu da benim latife ettiğimi zannediyor," dedi ve bir kere daha, sonsuz sayıda tekrarlanan anılardan ibaret olan alacakaranlık dünyasına geri çekildi.

"Zavallı yaşlı köpek," dedi Polyxeni, Sokrates o son bölümü ilk kez ilave etmiş olduğundan, biraz hezimete uğramış idi. Dışarıdan kuşlardan çıkması mümkün olmayan olağanüstü bir dalga halinde

(1) Alçak sesle.

çok gür ve çok canlı kuş sesleri duyuldu. Ayşe'nin kaşları yukarı kalktı. Elini pencereye doğru sallayınca bileğine doğru inen bilezikleri ahenksizce şıngırdayan Polyxeni, "Mehmetçik ile Karatavuk, yine testi düdüklerle birbirlerini çağırıyorlar," dedi.

"Ne çocuklar ama," diye bağırdı Ayşe. "Mehmetçik kırmızı gömleğiyle mehmetçik taklidi yaparak koşturuyor. Karatavuk kara gömleğiyle karatavuk taklidi yapıyor. Bir gün bir tanesi ağzında o düdüklerden biriyle yere kapaklanacak ve haydi sana, dişlere elveda!"

"Dişin hiç olmasa daha iyi aslında," diye konuştu Polyxeni. "En iyisi hepsini çektirip kurtulmak."

"Neyse," dedi Ayşe kendi düşünce katarını izleyerek. "Eğer çocukken deliler gibi koşturup bağırmazsan, başka ne zaman yapabilirsin ki bunu?"

Polyxeni aniden sordu. "Peki, zina eden kadın ne yapıyor? Ne zaman bitiyor işin onunla? Şunu söylemek zorundayım ki, sen bir evliyasın. Yani, ne olacak ki şimdi ona?"

"Gidebileceği tek bir yer var," dedi Ayşe. "Ama bunun farkında mıdır, bilmiyorum."

"Ne kadermiş ama! Ne var ki, bunu hak etmediği de söylenemez."

"Kötü bir kadın değil," dedi Ayşe.

"Kötü değil mi? Yaptığından sonra mı?"

"Yani, içinde kötülük yok. Yine de, başka bir çıkış yolu göremiyorum. Bunu ona ben söylemek zorunda kalacağım diye de dehşete düşüyorum."

Polyxeni dudaklarını büzerek öneride bulundu. "Eh, kendi kendine akıl etmesi de çok mümkündür herhalde."

"İnşallah!" dedi Ayşe umutla ve ardından sordu. "Dinle, bana yardım edebilir misin bu konuda? Küçük bir iyilik isteyebilir miyim senden?"

"Gelip bir orospunun bakımıyla uğraşmak istemiyorum, eğer isteyeceğin buysa. Benden ona dokunmamı isteme!"

"Hayır, hayır. Bakire Meryem *Panagia*'dan benim için bir dilekte bulunmanı istiyorum. Bak işte parası da burda." Kuşağının içini

araştırıp birkaç para çıkardı. "Benim adıma bir mum satın al ve o mumu yak. İkonayı öp ve *Panagia*'ya, Tamara Hanım'ı çabucak iyileştirmesi için yalvar ki, hayatımı geri alabileyim. Aramızda kalsın ama, yani kimseye söyleme sakın, çünkü söylersen eğer ölürüm; Abdülhamit'in onunla bu kadar çok konuşması beni endişelendiriyor. Güldüğünü işitiyorum ve endişeleniyorum. Bir kadın, kendisini eğlendirdiğine inanmasını sağlayarak bir erkeğin kalbini kazanır."

"Ah bu kocalar!" diye bağırdı Polyxeni. "Tanrı, biz kadınlardan nefret ediyor olmalı."

Üç beş kuruşu aldı ve sehpanın üstüne, fıstık kâsesinin yanına koydu. "Merak etme, *Panagia*'ya gideceğim," dedi. "Acaba sen de evliyanın tekkesine bir çaput bağlayıp büyük büyükbabamın bu şakayı yapmaktan vazgeçmesini dileyebilir misin?"

"Kendi çaputunu kendin bağlayabilirsin," dedi Ayşe. "Herkes bağlıyor. Biliyor musun, bir keresinde Yahudilerden birini bile gördüm çaput bağlarken; hani Ermenilerle aynı sokakta oturan biri var ya; gözleri bir tuhaf olan; onu. Evliya da şart değil; Hıristiyan azizlerinden biri de olabilir." Durakladı ve sesine yalvarır bir ton katarak sordu. "Peki, şimdi yapar mısın?"

Böylece iki arkadaş kol kola girip bakirelerin ve çocukların koruyucu azizi olan Aya Nikola Kilisesi'ne gittiler ve Ayşe dışarıdaki merdivenlere oturup güneşin altında incir yiyerek, küçük ırmağın içinden geçip ilerde denize kavuştuğu vadiyi seyretmeye koyuldu. Uzak geçmişte, aşağıda, gururlu gemiler ve ticaret mallarıyla dolu bir liman olduğu, ama sonra körfezde bir kum dilinin ortaya çıktığı ve ırmağın tıkandığı, ticaret kaybının tazmini olarak geride ince bir tabaka alüvyonlu toprak bıraktığı söylenirdi. Abdülhamit orada küçük bir tarla kiralamıştı Rüstem Bey'den ve her gün gidip ürünü basan dik kafalı kaplumbağaları topluyor ve başka yere götürüyordu. Hepsini bir çuvala doldurup atına yükler ve geri gelmezler umuduyla yamacın öte yanına taşırdı. Ayşe, bu kadar iyi bir adamla evlenmiş olmanın hiç de kolay olmadığını düşündü, çünkü "iyi" ile "akıllı" arasında çok fark vardı; akıllı bir adam, kaplumbağalara ve düşmüş karılara karşı düşünceli davranacak diye zamanını ziyan etmezdi.

Polyxeni kiliseye girip ıstavroz çıkardı. İkonayı öptü, Ayşe'nin bozuk paralarını kutuya koydu ve balmumundan yapılmış ince, uzun bir mum alıp kumla doldurulmuş gümüş kâsenin içine oturtmazdan önce başka bir mumdan yararlanarak onu yaktı. Tekrar ıstavroz çıkardı ve ikonayı seyretti. Bizzat Aya Luka tarafından boyandığı ve Aya Nikola'a ait olduğu söyleniyordu; altın ve gümüşle o kadar çok kaplanmıştı ki, artık Bakire ile Çocuk'un yalnızca yüzleri ile elleri özgün renklerini muhafaza ediyordu. Özellikle sevecen bir *Panagia Glykophilousa*'ydı; tatlı yüzlü, kahverengi gözlü, altın haleli bir Meryem, kollarını annesinin boynuna dolamak üzereyken resmedilmiş çocuk İsa'yı dirseğinin kıvrımıyla destekliyordu. Üst köşelerin her birinde, simaları iyilikten mest, kolları göğüslerinde çaprazlanmış birer melek dua etmekteydi. Bu portre o kadar etkileyici ve mucizeleri öylesine çoktu ki, yüzyıllardır sadakat ilham ediyor olması hiç de şaşırtıcı sayılmazdı.

Polyxeni dudaklarından bir dua dökülene kadar, kısa bir süre için görüntüye tapındı. "Tatlı Meryem Ana," diye başladı. "Ayşe'nin derdine derman ol, imansız olsa bile, ama iyi bir imansızdır ve sana güveniyor, bu da kötü bir şey değil, değil mi? Lütfen, haberi ona, Ayşe vermek zorunda kalmadan Tamara Hanım ne yapması gerektiğini anlasın; çünkü bu çok korkunç bir şey olur, lütfen hepimiz için dua et, çocuklarımı gözet ve bu öpücüğü kabul et."

Polyxeni öne doğru eğilip ikonayı bir daha öptü ve gün ışığına geri döndü. Gözlerini kırpıştırdı. Ayşe sordu. "Seni işitti mi acaba?"

İki hafta sonra bir cuma günü, Ayşe, Tamara'yı Nilüfer'in ahırından çıkardı. Tamara ayakta zor duruyor, sendeliyordu, yaraları yüzünden olduğu kadar umutsuzluktan ve başına geleceği sezdiğinden; ancak başka bir tercih imkânı olmadığını biliyordu. Ayşe'nin dirseğinden tutarak kendisine yol göstermesine izin vermişti.

Ayşe ne sağına bakıyordu ne soluna; yönetilen bakışları, uzatılan parmakları görmezden, yorumları duymazdan geliyordu. Ayşe ile Tamara geçerken insanlar yaptıkları işleri bırakıp gözleriyle izlediler. Ayşe ve Tamara yanlarından geçip gittikten sonra peşlerine takıldılar; öyle ki sonunda neredeyse bütün kasaba halkı, cenaze izler gibi iki kadının ardına düştü. "Tamara Hanım geçiyor," diye

bir fısıltı dolaştı. Ayşe'nin yanında, gözleri utançtan yere dikili ağır ağır ilerlerken, başına yüzünü tamamen gizleyen ağır bir şal örtmüş olduğu halde herkes Tamara'yı tanımıştı. Genç kadının hali herkesi duygulandırmış ve kasabanın taşlarına bir keder çökmüştü; tıpkı rüzgârın Arabistan'dan estiği günlerde çöken ince beyaz toz gibi.

İki kadın ile sessiz kalabalık Ermenilerin yaşadığı sokaktan geçip ihtiyar adamların çınar ağaçlarının altında Azrail'i bekledikleri meydana çıktılar, taşlama esnasında Rüstem Bey'in sırtını dönerek oturduğu kuyunun yanından geçtiler, Abdülhamit Hoca'nın namaz kıldırdığı iki minareli caminin yanından geçtiler, İskender'in altında çömleklerini yaptığı derme çatma korunağın yanından geçtiler, Hıristiyan kiliselerinin, kirişlerinde bir baykuşun tünediği en küçüğünün yanından geçtiler, Hıristiyan ölülerinin şarapla yıkanmış kemiklerinin muhafaza edildiği kemikliğin yanından geçtiler ve sokağın keskin bir köşe yaparak döndüğü ve en sonunda bir başına duran, düz çatılı, fasadı sarmaşık gülü kaplı, karanlık iç mekânları gizlesin diye pencereleri kafesli eve vardılar.

Genelevin dışında Ayşe, ağır kapıyı tıklattı. İnsanlar saygılı bir mesafede sessizce bekliyor; erkekler ağızlar kilitli gözlüyor ve kadınlar başlarını yana döndürmüş sanki bu jest kendilerini koruyacakmış gibi çarşaflarıyla ağızlarını örtmüş izliyorlardı. Kapıda, baş hizasında dökme demirden küçük bir ızgara bulunuyordu ve birdenbire gıcırdayarak açıldı. Bunun açılmasıyla dışarıya ağır bir tütün ve esmeramber, günnük, limon yağı, misk, paçuli kokusu taştı ve bir de sürme çekilmiş bir çift hüzünlü gri göz baktı. "Hoş geldiniz!" dedi alçak bir ses.

"Tamara Hanım'ı getirdim," dedi Ayşe, bin pişman ve kınalı bir parmak ızgaradan gel etti. Tamara yaklaştı, ayakta durabilmek için bir elini kapıya yasladı, yüreğindeki korkutucu gümbürtüyü görmezden gelmeye çalıştı ve sempatik gri gözlere yalvarırcasına baktı. "Ne istiyordunuz, hemşire?" dedi alçak ses.

"Bir sığınak," diye fısıldadı Tamara.

Genelev kadını içini çekti ve, "Hemşire, biz de sizi bekliyorduk," dedi.

24

Ben Philothei (5)

Horta ararken çok uzaklaşmışım. Yılın belli bir zamanı olduğundan hemen hemen hiç horta yoktu, aramaya öyle dalmışım ki, nerede olduğumu unutmuşum. Birden çok korktum, çünkü bir ses duydum ve Markala veya başka bir şeytan olduğunu sandım, çünkü şeytanlar ıssız yerleri severler, ama sadece İbrahim'miş. Bir kayanın üstüne oturdum, çünkü şeytandır diye çok korkmuştum ve şeytanlar aklımdaydı çünkü bir tanrının görünme yortusunun ertesi günüydü, şeytandan ve kirden arınmak için Siphotis'i yeni yakmıştık.

Babamın eviyle İskender'inkinin kapı mandalları arasına gerdiler halatı ve kediyi bir kavanoza hapsedip kavanozu halatın orta yerine astılar. Sonra halatın bir ucunda dikenler ve ince dallarla bir ateş yaktılar. Sonra halat koptu; kavanoz düşüp parçalandı ve kedi serbest kaldı. Siphotis'ten işte böylece kurtulundu ve herkes korların etrafında dans edip şarkı söyledi. Sonra erkekler kömürleri alıp kapı kapı dolaştılar, herkesin evine ve ahırına bir parça duman saldılar. Sonra erkekler hediyeleri topladılar ve İbrahim duman salan erkeklerin peşine takılmıştı. Bizim eve gelip nasılsa, kimsenin bakmadığı bir anda elini göğsüme koymayı becerdi ve ben görürlerse diye utancımdan bayılacaktım neredeyse.

İşte böylece haçın suya atıldığı yortunun ertesi günü dışarı çıktığımda, o da kayalara gelince sırtımı döndüm ve onunla konuşamadım. Israrından vazgeçip gittiğinde pişman olmadım da değil ama kayanın tepesine çıkıp gidişine baktım, o da arkasına bakıp beni gördü. Yakalandığım için utandım ama o yalnızca kendine özgü o küçük el hareketini yapmak için elini kaldırdı ve yoluna gitti.

25

Smyrna Yolculuğundan Hikâyeler

Mayıs ayında hava fevkalade güzeldir, ama bazen de günler aşırı sıcak olur. Yollar, yolcuların gözlerini ve burun deliklerini tıkayan ince beyaz tozu üretmeye başlar ve atların böğürleri terden yapış yapış hale gelir. Denizin üstünde de toz bulutları oluştuğundan Rodos, Karyalıların gözünden saklanır. Kilikyalılar da, âşık olmadan gitmeyi kimsenin göze alamadığı o adayı, Kıbrıs'ı gözden yitirirler. İlkbahar çiçekleri o tarihlerde solmakta, bölgeye çok önceden varmış olan sırtları kızıl çekirgekuşları, yuva kurdukları ağaçların sivri dikenlerine takılan böceklerle beslenmektedirler. Geride kalan birkaç kurt, haydutlar, eşkıyalar ve vahşi geyikler taze otların büründüğü Toros Dağları'nın bir avuç karla kaplı zirvelerinin eteklerine çekilirler.

Mart ayında yağmurlar yağmaya devam eder, geceler soğuktur, yollarda kırmızı ve gri yapışkan çamur birikintileri oluşur ve *El Hossom* adı verilen rüzgâr, sekiz uzun gün boyunca bahar fırtınası estirir. Otlaklarda sivri uçlu demir tasmaları boyunlarında devasa Sivas Kangal mastıları, ince zekâlı vaşaklar ve umutsuz kurtlarla gece muharebelerine girişirler. Beyaz karınlı yeşil bacaklı çulluklar henüz kuzeyin bataklıklarına ve ormanlarına geri dönmemişlerdir.

Nisan ayında günler parlak, sakin ve sağanaklar daha tatlı olur, bu yüzden de Rüstem Bey silahlı maiyetiyle birlikte ünlü imansız kenti Smyrna'ya yolculuk edeceğinin duyulmasına izin verdiğinde, böyle korunmalı bir yolculuk fırsatının üstüne hırsla atlayan pek çok insan oldu.

O günlerde taşra, esas itibariyle asker kaçaklarından oluşan haydutlarla doluydu. Süper Güçler tarafından kotarılan entrikalar ile Balkanlar'daki o çok eski türbülans, Osmanlı Devleti'ni, yoksullaştırıcı, bereleyici ve moral bozucu bir savaştan ötekine sürükleyip duruyordu. Askere yazılmış olanlar, evlerinden yüzlerce kilometre uzakta, pislik içinde ve düşmanca yerlerde sayısız yıllar boyunca hizmet ederken, kadın milleti de çiftliklerini ve evlerini tek başlarına çekip çevirmek gibi umutsuz bir çaba uğruna sağlıklarından oluyorlardı. Kaderin bir felaketten ötekine savurduğu erkekleri bekleyen yüz binlerce Penelope vardı ve bir kısmı sonsuza kadar bekleyecekti. Daha da beteri, Hıristiyanlar eşit haklara kavuşmuşlardı ve artık geçmişte olduğu gibi askerlik hizmetinden muaf tutulmuyorlardı. Dolayısıyla Anadolu'nun yaban yerleri, zulmetme sanatında fazlasıyla usta ve hepsi de hırsız olan kanun kaçaklarıyla kaynıyordu. Gerçi jandarma ve ara sıra da İstanbul'dan düzenlenen askeri seferler bunlara rahat veriyor değillerse de, anayollarda yalnız yolculuk etmek kimse için güvenli sayılmazdı. Bu yüzden de Rüstem Bey ilkbaharda Smyrna'ya gitme kararı alınca, böyle bir fırsat çıkmasını bekleyen yığınla ufak tefek iş ve görev olduğu anlaşıldı.

Rüstem Bey kimseye neden gittiğini söylememişti. Bu, erkeklerin yüreklerini herhangi birine açıvereceği bir dünya değildi ve zaten ağanın sırlarını paylaşabileceği biri de yoktu; ancak işin esasında Rüstem Bey bir kadın arıyordu. Tamara'yla birlikte olduğu kısa süre, ona, bir erkekle bir kadın arasında nelerin olabileceğine dair ipuçları vermişti ve yüreği, midesi, beli, boğazı kendine bile dile getiremediği bir arzuyla yanmaktaydı. Kaynaşabileceği birine ihtiyacı vardı. Kendisinin, üstünde yalnızca patates, yabani ot ve ihmal edilmiş soğanların yetiştiği, fakat gerçek bir bahçıvanın, kameriyelerini asmalarla donatmayı başarabileceği, tatlı diliyle toprağında laleler yeşertebileceği bir bahçe olduğunu biliyordu. Romantik bir aşk peşinde olduğunu söylemek fazla yalın olurdu, zira Rüstem Bey'in asıl aradığı kayıp olan öteki yarısıydı ve bazen öyle olduğunu düşünsek de, bu ikisi aynı değildir. Rüstem Bey, eğer kendisine,

hareketleri eğlendirici, müzikte başarılı, dudakları kırmızı, teni açık renk, fiziksel aşk tekniklerinde kusursuz ve hevesli bir Çerkez metres bulabilirse, hayatının bambaşka bir yola sapacağına inanıyordu. Her gece, bülbüllerin bastırılması imkânsız şakımalarını dinleyerek işkence içinde uykusuz yatıyor ve hayalinde, yüzü ve kolları odasını ay gibi parlatacak Çerkez odalığı kollarına alıyordu. Smyrna'ya kendisine bir yığın saat, rugan iskarpinler, birkaç siyah pantolon, en iyi kalite bir İstanbulin redingot ve yeni bir kırmızı fes almaya gidiyordu. Smyrna' dan trenle İstanbul'a devam edecekti. Oraya vardığında, torbalı şalvarı, yeleği ve silah dolu kuşağıyla bir taşra ağası gibi giyinmeyecekti. Başkente, kırkılmış bıyığıyla tepeden tırnağa modern bir beyefendi olarak varacak ve geriye kendi konumuna uygun, *vilayet*te saatin kaç olduğunu her daim bilecek tek kadın olacak bir güzelle dönecekti. Eğer Allah gerçekten olağanüstü bir kadın bulmasına izin verirse, kasabanın güney ucuna yeni bir cami yaptırmaya ve bakımını da üstlenmeye karar vermişti.

O sabahın erken saatlerinde, hayvanları, azıkları ve yatak denkleriyle birlikte birçok yolcu biriktiğinden meydan arı kovanı gibi uğulduyordu. Alacaklarının küçük bir bölümü karşılığı eşeğinin sülük ürününü taşıması için Kargetiren Ali'yle anlaşmış olan Sülük Toplayıcısı Muhammed gibi sıska ve kaslı Çömlekçi İskender de yolculuğu yaya olarak yapacaktı. Ailesiyle birlikte meydandaki bir çınar ağacının artık, damı da olan bir uzantısı ve doğru düzgün bir kapısı bulunduğu için parlayan geniş kovuğuna yerleşmiş olduğundan Ali'nin bu toplaşma için çok yol gelmesi gerekmemişti. Ermeni, aktar, kasabanın en cin fikirli tüccarlarından Sinsi Levon, kış boyu gerçekleştirdiği yüzün yarısı kadar küçük, ama dikkatli pazarlık sonucu biriktirmiş olduğu ilaç, iksir, kozmetik ve afrodizyak karşılığı satacağı malları üç deveye yüklemiş olarak gelmişti.

Burnu her zamanki gibi akan ve kırmızı olan, Kuşçu Stamos, içinde bir çift fevkalade renkli arıkuşu bulunan bir kafes taşımaktaydı. Kuşların tüyleri yeşil, kuru yaprak rengi ve sarı tonlarındaydı; uzun gagaları gri, göğüsleri Ege mavisi ve göz çevreleriyle gerdan-

lıkları siyahtı. Smyrna limanına dizilmiş büyük evlerin birinden yüksek bir fiyat kopartabilirse, yolculuk sırasında zamanını, kuşların yemeden önce didikleyebilecekleri böcekleri bulmak uğruna uçurum kıyılarındaki vahşi bitki örtüsü içinde zaman harcamanın değeceğini düşünmekteydi. Ölü böceklerin kuşları hiç de ilgilendirmediğini keşfetmişti. Kuşlar yaşadığı sürece, zenginlerin hizmetkârlarının dışarı çıkıp canlı böcek aramak zorunda kalacaklarını düşünmek de onu güldürüyordu.

Daskalos Leonidas da yolculuğu yaya yapacaklardandı. Kısa bir süre sonra ayaklarının nasıl korkunç bir biçimde su toplayacağını ve yorgunluktan nasıl perişan olacağını daha şimdiden hayal edebiliyordu. Fazlaca karşılıklı sevgi söz konusu olmamakla birlikte ailesini ziyaret etmeye kararlıydı. Daha da önemlisi, tüm amaçları yüz yıllarca önce Osmanlıların istila ettikleri toprakları tekrar Yunanistan'a katmak olan ve bu nedenle binbir türlü Bizans entrikaları çeviren gizli komplo örgütünün toplantısına katılacak olmasıydı. Britanya artık Fransa tahtı için yas tutmayabilir, İspanya, Hollanda üstünde hak iddia etmek doğrultusunda bir projeyle hiç ilgilenmeyebilir ve Portekiz'in Brezilya'ya yönelik hırsları kalmamış olabilirdi ama, geçmişin geçmişte kalmasına izin vermeye güç yetiremeyenler de vardı. Bunların arasında, Kosova'nın kaybına hep takacak Sırplar ile Bizans'ın kaybına hep takacak Yunanlılar da bulunuyordu. Leonidas da böyle düşünenlerden biriydi ve hiç de yalnız değildi. Yunan dünyasının başkenti olarak eski yerini alacak olan güzel bir Konstantinopolis vizyonuyla yanıp tutuşuyor ve böylesi güzel vizyonları olan herkes gibi onunki de, kendi halkının ve kendi dininin ve kendi yaşama biçiminin başkalarınkinden üstün olduğuna ve dolayısıyla herkesin bu yolu benimsemesi gerekliliğine yüklem yapıyordu. Leonidas kadar önemsiz bile olsalar bu gibi insanlar, büyük fikirler adına kıyma haline getirilmiş etten oluşmuş, gamlı, devasa bir yapıdan başka bir şey olmayan tarihin motorlarıdırlar.

Âdet olduğu gibi güdülecek olan bu kervanda, belki de yirmi can vardı. Kervan, her bir günlük yolculuk sonunda konaklanacak

bir handan bir diğer hana yol alacak ve düzenli bir hızla ilerlemesi, bol miktarda sigara tüketerek manzaranın tadını çıkartacak eşekli bir adam tarafından sağlanacaktı. Bu olayda, eşekli adam Şişman Velet diye bilinen bir tipti. Velet kısa bacakları eşeğin iki yanından dik olarak inen tam küre biçiminde ve delik deşik yüzü, çocukluğunda tutulduğu çiçek hastalığını sırrını ele veren bir adamdı. Eşeğinin şansına Velet yüz yirmi santimden biraz uzundu ki en geniş bölgesinde çapının da yüz yirmi santim olması sayesinde eşeğe fazlaca bir yük binmemiş oluyordu.

Dindar olanlar, minarelerden yükselen sabah ezanına uyarak namazlarını kıldıktan sonra kervan harekete hazırlandı, ama esasen hazırlık babında yapılacak pek bir şey de yoktu. Velet eşeğini sürerek şöyle bir dolandı ve devesinin böğrünü ayağıyla dürtükledi. "Orospu çocuğu," diye bağırdı hiç de dostça olmayan bir tavırla. "Bu defa ne var?"

Velet kendisine kederli ve tepeden bir göz atan deveyi bir daha dürtüklediyse de bu, pek işe yaramadı. Sanki dikkat etmemiş olabilirlermiş gibi yolculara, "Bela deve yürümüyor," diye izahatta bulundu. Bir sigara sarıp yaktı ve gösterişli, abartılı bir hareketle sigarayı devenin burun deliklerinden birinin bir köşesine sıkıştırdı. "İyisin şimdi, değil mi?" diye sordu. "Gidebilir miyiz?" Koca hayvan, sigaranın dumanını içine çekerken bir zahmet ayağa kalkıp tatmin olmuş bir biçimde iç geçirdi. Velet öteki yolculara döndü. "Her zaman ardımda yürüdüğünden oluyor. Benim sigaralarımın dumanına alıştı; sonra sevdi ve şimdi de önce sigara içmesine izin vermezsem hiçbir şey yapmıyor."

Kuşçu Stamos, "Pahalı bir deve demek ki bu!" dedi.

"Mamafih iyi devedir," diye cevap verdi Velet kervan yola çıkarken omzunun üstünden bakarak.

İskender, "Sigara bittiğinde ne oluyor?" diye sordu. "Burnunu yakmıyor mu?"

"Çok ısındığı zaman, hapşırır gibi bir şey yaparak sigarayı fırlatıyor. Bir dakika sonra görürsünüz. Bir defasında eşeğimin kıçına

düştü izmariti; ne olduğunu anlamadan kendimi yerde buldum; eşeğim de ufukta küçük bir toz bulutu halinde görünmekteydi. Mamafih genelde iyi bir eşektir. Velet eşeğin boynunu okşayıp kulaklarının arasını kaşıdı. "Eşek kulakları da bir güzel oluyor," diye konuştu.

Maiyettekiler yola çene yarıştırarak başlamışlardı, ama bir saatlik zahmetli yolculuk hepsini biraz hizaya getirdi. Kimileri, sanki para bulacaklarmış gibi gözlerini yere dikmiş, kimileri de Toros Dağları'nı ya da pembe gelincikleri veya gebre otunun çiçek açtığını ilk defa görüyorlarmış gibi çevrelerine bakınmaya koyulmuşlardı. Hepsi de Rüstem Ağa'ya kaçamak bakışlar fırlatıyorlardı; zira iki inançtan da erkeklerin çoğu, reddettiği karısı Tamara'yı denemek için genelevi ziyaret etmişlerdi. Yalnızca panjurlar kapalıysa başlamaya rıza gösterdiği ve Tamara'yla birleşmenin, ne olduğunu bilemeden bir şeyler aranan rüyalar gibi bir şey olduğu söyleniyordu. Karanlıkta parlayan, sıvı halde, odağı olmayan o gözlerle altüst olmuş halde dışına çıkıyor ve yalnızlığı ile hareketsizliği size de bulaşıyor ve sizi, keder vurgunu, nostaljik bir hale sokuyordu. Toprak ağasının karısını kullanmak insana pek az bir tatmin duygusu verdiği anlaşılmıştı. İnsanlar, onun neler olup bittiğinin farkında olup olmadığını, merak ediyorlardı; o hareketsiz, tepkisiz et için kuyruklar oluştuğunu duymuş muydu ya da gururlu göğsünde bu olaya ilişkin duygular kabarmakta mıydı?

Yürümekte olanlar çantalarını bir omuzdan ötekine aktarmaktaydılar. Daskalos Leonidas daha şimdiden kırılıp dökülmeye başlamış, fena halde pestili çıkmıştı. Kuşçu Stamos kuşlarını beslemek için sineklere hamle ediyor, Sinsi Levon zihninden sessiz sedasız matematikle uğraşarak bu seyahatten umabileceği kârın miktarını tekrar tekrar hesaplıyordu. Kubbeli bir su sarnıcının yanında verdikleri ilk molada Sülük Toplayıcısı Muhammed, deri matarasından ayranını yudumlayıp elinin tersiyle ağzını sildikten sonra, "Bir fikrim var," dedi.

"Yo, hayır!" dedi Kargetiren Ali. "Ben sizi de bilirim, fikirlerinizi de. Bundan azade tutuluruz inşallah! Sizin fikirleriniz kesin-

likle haram sayılmalı, hem yasaklanmalı, hem de cezalandırılmalı. Mekânı cennet olsun, Peygamber Efendimiz neden tahmin edememiş sizin fikirlerinizin ne kadar korkunç olabileceğini de önceden yasaklamamış, şaşıyorum doğrusu."

"Bu, iyi bir fikir Ali Efendi," diye itiraz etti Muhammed. "Hem tavsiyeye şayan, hem de hürmete layık bir fikir."

"İyi bir fikir iyi bir fikir olmaz sırf fikir sahibi öyle diyor diye," dedi İskender parmağını sarığının alnındaki çizgisi hizasından geçirerek. Özellikle iyi bir özlü söz söylediğine inandığı her sefer tekrarladığı kendine özgü bir hareketti bu.

"Kimse fikrimi duymak istemiyor mu?" diye sordu Muhammed.

"Ben duymak isterim," dedi Rüstem Bey. "Bir ağanın kiracılarına karşı sorumlulukları vardır ne de olsa."

"Pekâlâ. Fikrim o ki, bu uzun ve sıkıcı ve yorucu bir yolculuk olacak ve zaman öldürmek için her birimiz birer hikâye anlatmalıyız." O zafer kazanmış bir edayla çevresini süzerken, yolcular da kaşlarını kaldırıp kendi aralarında bakıştılar.

"Mükemmel bir fikir," diye beyan etti Rüstem Bey. "Smyrna'ya ulaştığımızda en iyi hikâyeyi anlatana yeni bir yatağan vereceğim." Rüstem, Muhammed'i parmağıyla göstererek, "Ve fikir size ait olduğuna göre, ilk siz başlayabilirsiniz."

"Ben mi? Ben birinci olmak istemiyorum. Ben yalnızca fikrin sahibiyim."

"Geç kaldınız," dedi Ali, ellerini ovuşturarak. "Karar verildi bile."

"Ben hikâye anlatacak değilim," diye kestirip attı Leonidas.

"Biz de böyle bir şey bekliyor değildik," dedi Rüstem. "Sizin gibi abus çehreli bir imansızın hikâyesini ne diye duymak isteyecek mişiz ki zaten? Hayat yeterince acı; sizi dinlemesek de olur."

Leonidas suratını asıp ilerlemeye devam ederken, ötekiler sonunda, "Güzel bir Nasreddin Hoca hikâyesi biliyorum," diye ilan edene kadar dirsekleriyle dürtüp başını şişirerek Muhammed'in çevresinde düğüm oldular.

Ali'yle Stamos aynı ağızdan, "Biz bunu duymuştuk," dediler.

"Yüzlercesi var," diye cevap verdi Muhammed. "Bunu duymamış olabilirsiniz. Nasreddin Hoca eşeğe binmiş, eşeğin semerini de sırtına almış ve biri de yolda durdurup sormuş, 'Hoca, Hoca, neden eşeğin çıplak sırtına bindin de semeri kendi sırtına aldın?' Hoca da demiş ki, 'Çünkü zavallıcık yorulmuştu, ben de en iyisi semeri onun yerine ben taşıyayım diye düşündüm.'"

"Biz bunu duymuştuk," dedi İskender.

"Bunu herkes bilir," dedi Ali.

"Eh, bilmiyor da olabilirdiniz."

"Bence bu en ünlüsü," dedi Levon.

Rüstem Bey hafifçe bozulmuştu. "Siz buna hikâye mi diyorsunuz? Hepimiz duymuşuz ve yirmi adımda bitiyor. Bu hızla, Smyrna'ya varmazdan önce yüz bin tane hikâyeye ihtiyacımız olur. Kimsede doğru düzgün bir hikâye yok mudur?"

"Ben bir tane daha biliyorum, göçerlerin neden lahana yemediklerine dair," diye öneride bulundu Muhammed ve diğerleri iç çekip başlarını salladılar.

"Ben bir tane biliyorum," dedi Kargetiren Ali. "Bir derviş anlatmıştı, sarhoş olduğunda. Gerçek olduğunu söylemişti."

"Sarhoş bir derviş kadar iyisi yoktur iyi hikâye anlatmada," dedi İskender. "Ancak yarısının anlamı yoktur." Ali'ye döndü. "Haydi anlatın bize hikâyenizi o zaman, sonuncudan daha iyi olmasını umalım."

"Şey, bu hikâye Mekkeli iyi bir kadın hakkında. Çok zengin ve de çok saygın biriymiş. Kocası öldüğünde ona tam iki yüz tane deve bırakmış. Bu develerin işi her tarafa baharat ve pirinçten yapılma çanak çömlek taşımakmış..."

"Peki ya topraktan yapılma çanak çömlek?" diye sordu İskender.

"Bildiğim kadarıyla topraktan yapılma çanak çömlek de..." dedi Ali. "Hurma, kuru incir, ince kumaşlar, altın bezemeli Kuranlar ve padişahın karıları için mücevherat Lübnan'daki sedir ağaçlarından yapılma zarif kutular taşırlarmış."

"İşte bu, doğru düzgün bir hikâyeye benziyor," dedi Rüstem Bey.

"Neyse efendim," diye devam etti Ali. "Bu kadın Mekke'de yaşarmış, hemen şehrin dışında. İffetli kadınların dünyadaki en iyi örneğiymiş. Hayatında asla çirkin bir şey düşünmemiş ve kakası bile gülsuyu ile tarçm kokarmış."

Topluluk gülünce Ali zevkten omuzlarını hoplattı. "Dolayısıyla, bir gece rüyasında, hac zamanı Mekke'ye gelen bütün hacılarla cinsel ilişki kurduğunu gördüğü vakit nasıl bir şaşkınlık ve korku hissetmiş olabileceğini tahmin edebilirsiniz."

"Tek tek hepsiyle mi?" diye bağırdı Şişman Velet. "Bu tam benim sevdiğim türden bir hikâyeye benziyor. Tam olarak nerde yaşadığını biliyor musun?"

"Yüzlerce yıl önceymiş," dedi Ali.

"E, sonra ne olmuş?" diye sordu Rüstem Bey.

"Şey, uyanmış ve kimse bilmediği halde o kadar utanmış, o kadar rahatsız olmuş ki, o gün yatana kadar tepeden tırnağa kıpkırmızı bir halde dolaşmış. Ve geceleyin yine aynı rüyayı görmüş ve uyandığında o kadar üzülmüş ki, başından aşağıya küller dökünüp bir gübre yığınının tepesine oturmuş. Ertesi gece yine aynı rüyayı görmüş ve bu iş böylece kırk gün, kırk gece sürmüş; artık dayanacak hali kalmayınca sonunda kendisine bir öğüt vermesi için gidip çok bilge bir mollayı görmeye karar vermiş.

"Kadın korku içinde, tir tir titreyerek, derdini nasıl anlatacağını bilmeden mollanın evine gidiyor. Peçesini açmadan molla kendisini tanımasın diye komik bir sesle konuşmaya başlıyor ve biraz gözyaşı döküyor, parmak boğumlarıyla göğsünü yumrukluyor. Sonunda molla sabırsızlanıyor, çünkü her gün bunun gibi yüzlerce şeyle uğraşmak zorunda olduğundan, 'Kızım, derdiniz neyse bana söyleyin, çünkü Allah insaflı ve bağışlayıcıdır, ama benim çok zamanım yok,' diyor. Sonunda kadın anlatmaya başlıyor. "Molla Efendi, her gece rüyamda hac için gelen hacı adaylarının hepsiyle yatağa girdiğimi görüyor ve çok utanıyorum. Neden böyle bir rüya gördüğümü bilmiyorum, çünkü ben saygın bir kadınım.'

"'Evet, öyle olduğunuzu biliyorum,' diyor molla. 'Kocanız benim arkadaşımdı.'

"Neyse, kadın nerdeyse utançtan bayılacak hale geliyor başlıyor ağlayıp çırpınmaya. Molla oturup bir süre düşünüyor ve uzun beyaz sakalını çekiştiriyor ve orta şekerli bir bardak nane çayı içiyor sonra çişe gidiyor. Bir bardak çay daha içiyor, sonra bu amaç için yanında muhafaza ettiği cilalı sopayı alıyor, sarığının içine sokup kafasını kaşıyor, sonra da diyor ki: 'Kızım, galiba rüyanın ne anlama geldiğini biliyorum ben.' Kadın da hemen, 'Aman Molla Efendi, beni bu utançtan kurtarın,' diye yalvarıyor. Molla da diyor ki: 'Kızım bu iş şöyle. Siz iyi bir Müslümansınız ve şunu bilmelisiniz ki bir kadın bir adamla sevişmek isterse bu adam için dünyanın en iyi şeyidir, cennete gitmek hariç, inşallah. Demek ki rüya, sizin, hacca gelen hacı adaylarına fevkalade bir şey yapmak için büyük bir arzu duyduğunuzu gösteriyor. Şimdi, sevişmek demek hayat demektir, su da hayat demek olduğuna göre benim fikrimce bu rüya, evinizin bitişiğine bir kuyu yaptırmanız ve böylece kente geldiklerinde bütün hacı adaylarının o sudan içebilmesi anlamına geliyor.'

"'A, evet,' diyor kadın. 'Her zaman çok yorgun ve susamış oluyorlar.' Neyse işte, kadın evine dönüyor, birkaç işçi getirtiyor ve onlara bir kuyu kazdırıyor, o kuyu bugün hâlâ orda duruyormuş ve kadının adını taşıyormuş. Bütün hacı adayları yolda durup o kuyudan su içiyorlarmış."

"Peki, bu kuyunun adı neymiş?" diye sordu Rüstem Bey.

"İşte onu hatırlayamıyorum," dedi Ali.

"Hikâye açısından önemli sanıyorum," döye önerdi Rüstem. "Bilmemek insanı biraz kızdırıyor ve bir şeyler eksik kalıyor."

"Mamafih güzel bir hikâyeydi," dedi Velet. "Ben de bunun gibi bir tane biliyorum ama, benimkinde bir kadı var."

"Anlat o zaman," dedi Rüstem Bey.

"Şey," dedi Velet, bir başka sigara yakıp kılavuz devenin sol burun deliğine dikkatlice yerleştirirken. "Evli bir çift varmış ve beş yıldır evliymişler, ama hiç çocukları yokmuş. İsimleri hatırlayamı-

yorum ama bu gerçek bir hikâye, Andifilo'da rastladığım bir adam anlattıydı, oraya gittiğim vakit; ama nedenini hatırlayamıyorum. Gerçi önemli değil. Önemli olan, beş yıldır evli olmaları ve çocuklarının olmayışı ve herkesin bu konuda onlara takılıyor olması. Kadının annesi gelip diyor ki: 'Neden hiç çocuğunuz yok?' Ve sonra adamın anası geliyor ve diyor ki: 'Neden hiç çocuğunuz yok?' Ve sonra kadının kız kardeşleri geliyor ve diyorlar ki: 'Neden hiç çocuğunuz yok?' Ve sonra adamın kuzenleri geliyorlar ve diyorlar ki: 'Neden hiç çocuğunuz yok?' Ve kahvehanede adam, önemli bir anda durdurulup da, 'Bu arada, neden hiç çocuğunuz yok sizin?' diye sorulmaksızın tavla bile oynayamıyor ve hamamda başka kadınlar, zavallı karısına, 'Neden hiç çocuğunuz yok sizin?' diye soruyorlar.

"Bu yüzden, karıkoca çok rahatsız oluyorlar, çünkü çocukları yok ve herkes nedenini soruyor, evden çıkmak ya da akrabalarını ziyarete gitmek konusunda kendilerini rahat hissetmiyorlar.

"Bir gün kadın, 'Haydi gidip İsmail Hoca'nın tavsiyesini alalım,' diye öneriyor. 'Ne? Ünlü İsmail Hoca mı, hani şu bütün dünyada bilgeliğiyle tanınan adam mı?' diye soruyor. Kadın, 'Evet,' diyor. Adam, 'Ama duyduğuma göre onu görmek çok zormuş,' diyor. Kadın, "Ama bize bitişik evde oturuyor,' diyor ve böylece adam, 'Tamam o zaman, bir deneriz,' diyor.

"Adam, küçük bir oğlanı ünlü kadıya yollayıp, 'Gelip sizi görebilir miyiz?' diye sorduruyor. Daha ne olduğunu anlamadan karıkoca kendilerini şeriatı baştan aşağıya ve sağdan sola bilen ve ayrıca sağduyu sahibi olmakla da adı çıkmış ünlü hocanın huzurunda buluyorlar ve adam, bıyığını burarak diyor ki: 'Kadı Efendi, sizi görmeye geldik, çünkü bizim çocuğumuz yok ve herkes niye olmadığını soruyor, artık bu sorulardan rahatsız olmaya başladık.'

"Kadı gözlerini kırparak diyor ki: 'Bu konuda ne yapıyorsunuz bakalım?' Koca da, 'Hangi konuda?' diye soruyor.

"Çocuk yapma konusunda.'

"Karıkoca bakışıyorlar, kadın, 'Yapma,' derken neyi kastediyorsunuz?' diyor.

"'Eh, çocuğu yapmak zorundasınız," diyor kadı, "Yoksa olmaz."

"'Sahi mi?' diye bağırıyor koca. 'Emin misiniz?'

"'Elbette eminim,' diyor kadı ve adam karısına dönerek, 'Siz bu konuda bir şey biliyor muydunuz?' diye soruyor. Kadın omuzlarını silkip ellerini kaldırıyor. Neyse anlaşılıyor ki bu çift çocuk yapma konusunda hiçbir şey bilmezmiş meğer, çünkü kimse onlara anlatmamış ve kendi kendilerine de keşfedememişler. Kadın, kadıya, 'Belki siz bize biraz bilgi verebilirsiniz,' demiş.

"Böylece kadı ayağa kalkıyor ve entarisini yukarı kaldırıp kamışını onlara gösteriyor. Kamış, yaklaşık otuz santim boyunda, taş gibi sert ve patlıcan benzeri koskocaman yuvarlak bir başı var...

"Aman, ayrıntıları öğrenmesek de olur," dedi Rüstem Bey.

"...ve bir asker gibi dik. Kadın, 'Allah muhafaza,' diyor. Kadı, adama soruyor: 'Sizinki hiç böyle oluyor mu?' O da cevap veriyor. 'Şey evet, oluyor ama, benimki hıyardan ziyade havuca benziyor.' Bunun üstüne kadı: 'Eh, öylesi daha uygun, zira her kadın böylesiyle başa çıkamaz,' diyerek kadına dönüyor. 'Herhalde fark etmişsinizdir, bir tane ağız suratınızda var ve bir tane de karanlık bölgelerinizde bir yerde. Eh işte, suratınızdaki yemek yemek içindir, öteki de bunlardan bir tanesini yutmak içindir; ama o ağzı yalnızca kocanızınkini yemek için kullanmaya izniniz var. İkiniz de bundan hoşlandığınızı çabucak anlayacaksınız. İşte çocuk da böyle yapılır.'

"Adam, 'Peki ama ya o ağız benimkini ısırır da koparırsa? O vakit nasıl işeyeceğim?' diye sorunca kadı da cevabı yapıştırıyor. 'Endişe etmeyin, çünkü o ağızda diş yok. Dışarı çıktığında hiç zarar görmediğimi anlayacaksınız.'

"Kadın, gözleri nah işte böyle pörtlemiş ve ağzı bir karış açık hâlâ Kadı Efendi'nin dev kamışına bakmakta, ama kadı hemen kamışını saklıyor, sonra karşılıklı selamlar veriliyor ve karıkoca kadının huzurundan ayrılıyorlar. Al işte sana, birkaç ay sonra bir çocukları oluyor ve çocuğa Kadı Efendi'nin adını veriyorlar; hem de çocuk kız olduğu halde. Andifilo'da bu yüzden bir zamanlar adı

Osman olan bir kız vardı ki, bu çocuk, bildiğimiz dünyanın tamamında bu adı taşıyan tek kızdı."

Kuşçu Stamos içini çekerek, "Velet'in her zaman pis bir şeyler uyduracağına emin olabilirsiniz," dedi.

"Gerçek bir hikâye bu, yemin ederim," diye itiraz etti Velet.

"Biri, pis olmayan bir hikâye biliyor mu?" diye sordu Rüstem Bey. "Sadece merakımdan soruyorum, çok umutlu olduğumdan değil." Gruba baktı ve çömlekçiyle göz göze geldi. "İskender Efendi, iddiaya girmeye hazırım ki siz böyle hikâyeler anlatmazsınız."

"Ben doğru düzgün hikâyeler bilmem," dedi Çömlekçi İskender. "Ama insanlara gerçekten olmuş şeyler anlatmaktan hoşlanırım. Belki sizler, neden satacak bir şeyim olmadığı ve orada kimseyi de tanımadığım halde dördüncü defadır Smyrna'ya gittiğimi öğrenmek istersiniz."

Şişman Velet, "Birileri size, suyun kıyısındaki genelevden bahsetmiş olmalı," diye önerince diğerleri gülüştüler.

İskender dudaklarını büzdü ve gözlerini göğe kaldırdı. Rüstem Bey, "Boş verin onu," dedi.

"Herkes biliyor," dedi Nasreddin Hoca hikâyesi iyi kabul görmediği için hâlâ biraz kırgın olan Muhammet.

"Eh, eğer ilgilendiyseniz anlatayım," dedi İskender ve başlamadan önce düşüncelerini topluyormuş gibi biraz durakladı. "Bildiğiniz gibi, oğullarımdan birinin adı Karatavuk, çünkü bir zamanlar ona karatavuk gibi ses çıkartan bir düdük yapmıştım. O da karatavuk taklidi yapmaya başladı ve kara bir gömlek giydi. Kara şeyler edinmekten hoşlanır oldu. Kasabanın ardında, mezarların oradaki kayalardan kollarını çırparak ağzında o düdükle atlamaya başladı.

"Eh, Karatavuk'un bir de arkadaşı var, Hıristiyan oğlanlardan biri ve ben ona da bir düdük yapmıştım ki o da mehmetçik gibi ötüyordu. Bu düdüklerin ne sesi çıkaracağı aslında bir şans meselesidir ve deneyene kadar neye benzeyeceğini asla bilemezsiniz. Mesela, bazen bülbül gibi öterler ya da ardıçkuşu gibi.

"Karatavuk'un küçük Hıristiyan arkadaşını, tanırsınız Polyxeni ile Charitos'un oğludur ve o güzel Philothei kız da onun kız

kardeşlerinden biridir; eh işte, güçlü bir oğlandır. Her neyse işte o da kendisine Mehmetçik adını taktı; çünkü eğer Karatavuk bir karatavuk ise, diye düşündü. 'Tamam o zaman, ben de mehmetçiğim.

"Ve böylece kuş taklidi yaparak ortalıkta koşturan iki tane küçük oğlan oldu. Kuş taklidi yapmadıkları zaman da çoğunlukla benim yanıma gelirler, çünkü kille oynamayı severler ve bazen kilden bir şeyler yapmalarına da izin veririm. Bazen de benimle kil çıkarmaya gelirler, bazen de tortu yalağına girip Kör İhtiyar Dimos'a taşları ayıklamada yardım ederler..."

"Bunu sık sık merak etmişimdir," dedi Ali. "Neden tutuyorsunuz yanınızda kör bir ihtiyarı, bir yalak dolusu kilin içinde bir aşağı bir yukarı yürüyor, üstü başı kir içinde kalıyor ve sonunda sanki bir cüzamlı bir şeytan ya da bir ceset gibi tepeden tırnağa kille kaplı olarak dışarı çıksın diye mi?"

"Eh," dedi İskender. "Çünkü, yeni çıkartılan kilin içi taş, kum taneleri ve tahta parçalarıyla ve Allah bilir daha nelerle doludur; o yüzden yalağa koyar ve bol suyla çalkalarsınız. Çökmeye başladığında bütün kum taneleri ve taşlar dibe batar; o zaman birisi içinde gezinip ayak parmaklarıyla onları toplar. Hepsi çıktığında, kalan eriyiği, dipten biraz yukarda olan delikten dışarı boşaltır ve kurutursunuz ve böylece fırında pişirirken patlamayan veya içinde büyük delikler açılmayan temiz bir kiliniz olur. Neyse işte, bir yalağın içinde bir aşağı bir yukarı yürümek için gözlere ihtiyacınız yoktur ve körlerin bile çalışmaya ihtiyacı vardır. Ayrıca körlerin dokunma duygusu çok güçlüdür; işte o yüzden bu işi yapması için, İhtiyar Kör Dimos'a para ödüyorum."

"Peki ama, kilinizin içinde bir Hıristiyanın gidip gelmesi kötü şans getirir diye düşünmez misiniz hiç?" diye sordu Ali. "Diyeceğim o ki, Müslüman çanağında Hıristiyan ayağı olması pek doğru gibi gelmiyor."

İskender güldü. "Ayak yalnızca ayaktır ve zaten İhtiyar Kör Dimos, karımın teyzesinin kuzenlerinden biriyle evli ve ben bu işi hayır için yapıyorum. Hayrın, bir tek insanın kendi türünden olan-

lara yapılması gerektiğini hiç duymadım. Zaten çanaklarımı da herkese satıyorum. İşte buradaki Sinsi Levon da bir sürüsünü satın aldı. Yahudilere de sattım, hatta Şeytana Tapanlar'a bile. Paranın tek dini, bizzat kendisi."

Ali kuşkulu kuşkulu başını sallayınca İskender, "Nerde kalmıştım?" diye sordu.

"Bize, satacak malınız olmadığını ve orda kimseyi tanımadığınız halde neden dördüncü defadır Smyrna'ya gittiğinizi anlatacaktınız," dedi Rüstem Bey. "Ama bir nedenle oğlunuzun nasıl kuş taklidi yaptığını anlattınız ve sonra da ıslak kilin içinde bir aşağı bir yukarı yürüyen yaşlı bir Hıristiyana geçtik."

"A, evet," dedi İskender. "Şimdi hatırladım. Hikâyeler böyledir işte; yabani sarmaşıklar gibi, direğin tepesine ulaşana dek döne döne dolanmaları ve ağır ağır ilerlemeleri gerekiyor... Şimdi bakalım... Evet, bu küçük Mehmetçik oğlan, bir gün oğlum Karatavuk'a, 'Nasıl oluyor da senin babanın tabancası yok?' Benim oğlum da ona, 'Bilmiyorum,' diye cevap veriyor. Bunun üzerine Mehmetçik de, 'Herhalde satın almaya gücü yetmiyor,' deyince benim oğlum, 'Hayır yetiyor,' diye feryadı basıyor. Mehmetçik diyor ki: 'Hayır, yetmiyor.' Ve benim oğlum diyor ki: 'Hayır yetiyor.' Ve Mehmetçik diyor ki: 'Hayır, yetmiyor!' Oğlan çocukları nasıldır bilirsiniz. Mehmetçik, 'Benim babamın tabancası var,' diyor ve, 'Benim babam senin babanı yener,' diye ilave ediyor. Tabi Oğlum Karatavuk çok kızıyor ve Mehmetçik'i yumruklayıp ve gözünü morartıyor, bunun üstüne Mehmetçik ağlamaya başlıyor ve oğlumun incik kemiğini tekmeliyor. Bu sefer oğlum ulumaya başladığı sırada Abdülhamit Hoca geliyor ve ikisini de ense köklerinden yakalayıp sokakta kavga ettikleri için kulaklarını büküyor ve bana getiriyor. Ben de hikâyeyi onların ağzından dinledim.

"Tuhaf olan o ki, bir zaman sonra ben de sahip olmadığım bu tabancayı düşünmeye başlıyorum. Kendi kendime diyorum ki: Tabancaya ihtiyacım yok benim. Para israfından başka bir şey değil; neden silah isteyecek mişim ki? Ve sonra bir başka ses çıkıp

kulağıma diyor ki: 'Evet ama, bir tabancan olsun isterdin, değil mi?' Ve ilk ses diyor ki: 'Aptallaşma!' Tam o anda ikinci ses de diyor ki: 'Her erkeğin bir tabancası olur ve aslında tabancası olmadıkça hiçbir erkek tam bir erkek değildir.'"

"Bu doğru," diye araya girdi Stamos. "Bu tamamıyla doğru. Ben kendiminkini bu yüzden aldım. Belki de taşaklarınızın ve bir kümes dolusu veledinizin olmasından da daha önemli bu iş."

"Neyse," diye devam etti İskender. "Bu sesler kulağıma geldi de geldi, o kadar ki sonunda geceleri, bunların kavga edip birbirlerini tepelemesi ve birbirlerine sataşması yüzünden uyuyamaz hale geldim ve bu iş, bülbüllerin hiç susmadan şakımasından daha beterdi. Nihayet bir gün tekerimin başında bir tabak yapıyorum ki en iyi zamanda bile kolay değildir tabak yapması, birden tıngırdıyor ve çöküyor. Gerçekten sinirleniyorum ve bozulan tabağı kaldırıp ellerimle ezip tekrar kil kovasına fırlatıyorum; çünkü, sahip olmadığım o tabancayı düşünmekten artık işime bile yoğunlaşamadığımı fark ettim. O anda ve oracıkta tek çıkışın kendime bir silah satın almak olduğuna, ancak ondan sonra huzur bulacağıma karar verdim."

"Mükemmel bir karar," diye kabullendi Muhammet. "Ben de olsam öyle yapardım."

"Böylece," diye devam etti İskender. "Bir sonraki kervanla Smyrna'ya gitmeye ve kendime bir tabanca almaya karar verdim. Bunun israftan başka bir şey olmadığını ve çok fakir olduğumuzu ve buna benzer bir sürü şey söyleyen karımla biraz sorun yaşadım yaşamasına; ama ona gümüş bir bilezik getireceğimi söyledim ve birden yığınla paramız oldu. Aman ne harika bir fikir değil mi? Ve bir tabancanın da yararı zamanla anlaşılırdı. Gece gündüz yeterince çanak çömlek yapmak için çalıştım, ama bunları satacak kimse yoktu, ta ki bir Yörük oymağı bizim ordan geçene kadar. Meğer bunlar, Halep'te halı satmışlar ve anlaşıldı ki, çanağa çömleğe ihtiyaçları varmış. Yani şansım güldü.

"Smyrna'da biraz sorun yaşadım, çünkü çok büyük bir yer ve çok fazla insan var, kaybolup gittim. İnsanlar bana yol ve yön tarif

ediyorlar, ama anlamıyorum, zaten yarısı da, tanımadığım dillerde konuşuyorlardı. Tasarruf etmek için rıhtımda uyudum ki bu hiç de komik değildi, çünkü geceleri sıçanlar çıkıyordu ortalığa ve ben sıçanlardan nefret ederim. Ayrıca burası, en ucuz fahişelerin gidip halat yığınlarının üstünde bütün o yabancı denizcilerle çiftleştikleri yerdi ve dolayısıyla gözüme pek fazla uyku girmedi denebilir.

"Symrna'ya vardığımın ertesi günü, kuşağında harikulade tabancası olan bir adamla karşılaştım. 'Selamın aleyküm ve lütfen sizi taciz ettiğim için beni affedin ama, bu harikulade tabancayı nerden aldığınızı söyleyebilir misiniz? Ben de bunun gibi bir şey arıyorum da.'

"Tabanca ustası Abdül Chrysostomos hakkındaki bilgiyi bana bu adam verdi ve beni Türk mahallesinin Ermeni mahallesiyle birleştiği yere doğru yolladı. 'Sizi uyarıyorum, Abdül Chrysostomos'un aklını işletmesi kolay iş değildir. Sonunda güzel bir tabancanız olur, ama kısa sürede sonuç almayı ummamalısınız,' dedi.

"Biraz zorlandıktan sonra bu Abdül Chrysostomos'u buldum sizi temin ederim kesinlikle kendine özgü bir tipti. Sanki bir zenci bir Bulgarla, bir Arapla, bir Ermeniyle, bir Rumla, bir Yahudiyle bir de kuduz bir köpekle karışmış. Eşek aksanına benzer bir aksanla konuşuyor, eşek konuşabilseydi eğer; kafasının orta yeri hariç her tarafı tıraşlı ve tepedeki saçlar örülmüş, burun deliklerinin birinden altın bir halka, her bir kulağından da dört ya da beş tane altın halka sarkıyordu. Güldüğünde bir kulağından ötekine yayılan koca dudakları vardı. Ön dişlerinden birine kaktırdığı elmas devamlı parlıyor ve adamla konuşmayı zorlaştırıyordu. Çünkü bu elmas insanın gözlerini kamaştırıyordu.

"Ocaklarında kömürler yanan, içinde erimiş maden kokusu sinmiş, her tarafı isle kaplı cehennem misali bir dükkânda çalışıyordu Abdül Chrysostomos. Adam isten mi simsiyahtı yoksa Arap mıydı hâlâ bilmiyorum.

"Tabanca ustası bana ürettiği değişik modelleri gösterdi ve bir Şam namlusu ile çaplı bir namlu arasındaki farkı anlattı. Eğer

istiyorsam ve bu konuda çenemi sıkı tutabilirsem bana namlulu bir tüfek de yapabileceğini söyledi; zira bunu yapmak yasadışı dedi. Esasen biraz hedefi şaşsa bile yivsiz bir namlu daha uygun olurmuş. Ve bana cevizden veya huş ağacından veya her ne haltsa yapılabilecek ya da yapılmayacak olan kundağına uygulanabilecek ya da uygulanmayabilecek fildişi ya da gümüş veya sedef güzel kakmaları gösterdi. Silahın namludan mı yoksa kuyruktan mı dolacağı veya tek bir atış mı yapacağı, yoksa döner bir fişek haznesinin mi olacağı hakkında konuştu; ta ki ben kafamı ellerim arasında sıkıp, 'Abdül Efendi, bana o kadar çok tercih imkânı veriyorsunuz ki aklım tamamen karıştı ve beynim çalışmayı bıraktı,' diyene kadar.

"'Eh, haydi baştan başlayalım. Tabanca mı istersiniz yoksa omzunuza koyup öyle ateş edebileceğiniz bir şey mi?' diye sordu.

"Bu bile kendince zor, çünkü ben kuşağıma sokabileceğim iyi bir tabancam olsun istemiştim, ama şimdi aklıma geldi. 'Daha büyük bir silah daha iyi olabilir.' Masrafı düşünürken kafamın içindeki şeytan, 'Kim aldırır!' dedi. Ben de, 'Aslına bakılırsa ikisinden de birer tane istiyorum,' deyince yüzü aydınlandı, çünkü tam onun sevdiği türde bir müşteriydim. Neyse nihayet dipçiği yalın huş ağacından kalibresi yivsiz, tek atışlık, kuyruktan dolma bir tabanca ile dipçiği yalın huş ağacından, yivsiz uzun namlulu, kuyruktan dolma, tek atışlık bir av tüfeği satın almam konusunda anlaştık. Bütün bu çılgınlığın orta yerinde akıllıca davranmaya çalıştığımı anladınız değil mi? Çünkü silahlar çok şık veya pahalı değillerdi ama hem pratik, hem de yararlı olacaklardı. Çekişe çekişe pazarlık ettik. Yüksek bir fiyat olduğu halde çok da yüksek değildi. Tabi yeni bir Yörük kafilesinin geleceğini ummakta özgürdüm. Çok seyahat ettiklerinden çok fazla çanak çömlek kırıyorlar ve güney rotaları bizim kasabadan geçiyor; dolayısıyla ticaret her zaman mümkün. Abdül Chrysostomos dedi ki: 'Birkaç ay sonra geri gelin, silahlar o vakit hazır olur.'

"Doğal olarak, o tarihi iple çekiyordum ve dikkatimi hiçbir şeye yoğunlaştıramıyordum. Yaptığım her çanak parmaklarımın

arasında parçalara ayrılıyordu. Nihayet bir sonraki kervanla tekrar Smyrna'ya gittim ve kendimi Abdül Chrysostomos'un dükkânında buldum. Beni hemen tanıdı ve, 'İskender Efendi, sizi gördüğüme pek sevindim. Silahlarınızın hazır olduğunu duyunca sevineceksiniz ve eminim pek hoşunuza gidecekler.' Bunu dedi ama, yüzünde de koyuna benzer bir ifade var ve az sonra bunun nedenini anladım. Bir kere tabancanın sapı gümüş filigranla kakılmış ceviz ve dört tane ağızdan dolma namlusu var ve bu namlular tıpkı bir elin parmakları gibi yan yana dizilmiş. 'Abdül Efendi, bu da neyin nesi?' diye sorunca, o da şöyle dedi: 'Bu bir gemi isyanı tabancası; çok klasik bir tasarım. Tetiği bir defa çekerek dört kişiyi öldürebilirsiniz; yeter ki yan yana dizilmiş olsunlar.'

"'Abdül Efendi,' dedim. 'Çok güzel, ama benim bastıracağım bir isyan yok ki. Esasen hayatımda bir gemiye binmiş değilim ve denize de hiç açılmadım. Düzeni muhafaza etmek zorunda olan bir kaptan hiç değilim. Ben, kasabanın dışında dolaşırken ve de bayram günlerini kutlarken kuşağına sokacak bir tabancaya ihtiyacı olan bir çömlekçiyim.'

"Abdül'ün süngüsü fena halde düştü ve dedi ki: 'O halde bunu istemiyor musunuz? Güzel olduğunu ve memnun kalacağınızı düşünmüştüm.'

"'Abdül Efendi,' dedim. 'Gerçekten çok güzel, ama benim istediğim bu değildi ve iddiaya girerim ki bu, daha da pahalıdır.'

"Sesi küçük bir çocuk gibi çıkıyor, alt dudağı titriyor ve bir gözyaşı damlası yanağından süzülüyor. Bu koskoca yabani herif ağlayarak, 'Seveceğinizi sanmıştım. Öyle uğraştım ki ben bununla; çok büyük bir aşkla yaptım ve fiyatı yalnızca ötekinin iki katı.'

"Onu teselli etmeye çalışarak, 'Abdül, şaheser bir şey olmuş, bunu hediye olarak Padişah Hazretleri'nin şahsına yollamalısınız siz, çünkü ancak sarayın silahhanesine yakışır, ama benim için fazla güzel ve param bunu satın almaya yetmez. Tüfeği yaptınız mı?' diye sordu.

"Abdül Chrysostomos yüzünü elinin tersiyle sildi, böylece her tarafına nemli bir is sıvaştı ve gidip tüfeği getirdi. Tüfeğe bakınca

gözlerime inanamadım, çünkü bunun, hepsi bir araya toplanmış altı tane namlusu var ki tetiği çektiğinizde her biri bir kurşun atacak biçimde dönüyor. Dipçik abanoz ağacından yapılmış ve içine sedef kakılmış. Çok güzel bir silah, namlulardan ötürü o kadar ağır ki omzuma kaldıramıyorum bile. Abdül iftiharla gülümseyerek, 'Bu benim en yeni tasarımım,' dedi.

"Ben de, 'Abdül Efendi, bu da Padişah Hazretleri'ne yaraşır bir şey olmuş. Çok incelikli, ama kaldırılamayacak kadar ağır, ayrıca benim ısmarladığım bu değildi."

"Sanki az önce anasının öldüğünü haber vermişim gibi yüzüme baktı. Uzun lafın kısası, birkaç ay sonra bir sonraki kervanla geri gelmeyi kabul ettim.

"Böylece üçüncü defa Smyrna'ya gittim ve bu kez de bana, namlusu yivli, yedi kurşun alan döner fişeklik hazneli bir tabanca yapmıştı. Kalibresi öyle büyüktü ki bir atışta bir evin duvarını yerle bir edebilirdi. Namusum üstüne yemin ederim, bir parmağımı namluya sokabiliyordum. Tüfekte hani tüfekti, namlusu tam yüz seksen santim uzunluğunda; çünkü böylesi hedefi tam ortasından vuruyormuş. Ve böyle bir namluyla doksan metre uzaklıktan tavşan bokunu bile vurabilirmişsiniz. Aynı şeyleri sil baştan yine tekrarlıyoruz ve usta ağlamaya başlıyor. Kendisinin bir sanatçı olduğunu yaratıcılığın etkisiyle sürüklenmeye karşı koyamadığını söyleyince, ben de, 'Eh, ben de bir sanatçı sayılırım ama, biri bana bir çanak ısmarladığında, ne istemişse onu alır ve elimden gelenin de en iyisi yaparım; çünkü sanat, tasarlamak kadar yapımdadır da ve bir şeyin iyi olması için ille de karmaşık olması gerekmez,' dedim."

İskender bir ara verdi. "Şimdi ısmarladığım tabanca ile tüfeği alırım umuduyla dördüncü kez geri gidiyorum. Bütün bu dertlere ve sıkıntılara, oğlum arkadaşıyla kavga ettiği ve silahım olmadığı, bana kendimi kötü hissettirdiği için katlanıyorum. Galiba aptallık ediyorum." Parmağıyla gökyüzünü gösterdi. "Herhalde Allah yukarda bana gülüp duruyordur."

"Mamafih," diye Ali onu teselli etti. "Her erkeğin kendini tam erkek gibi hissetmesi için silaha ihtiyacı vardır. Bu iş böyle. Geri

döndüğünüzde karınız size daha çok saygı gösterecek, oğullarınız sizinle iftihar edecek ve akşamları kasabanın etrafında dolaştığınızda kendinizi bizzat Rüstem Bey kadar önemli hissedeceksiniz."

Rüstem Bey, bu pohpohlamaya gülümsedi. İskender de, "Daha şimdiden belli bir heyecan duymaktayım," diye itiraf etti.

Stamos yeniyle burnunu silerek, "Bu, sonu olmayan bir hikâye. Tatmin olmadım. Geri dönerken bize bundan sonra neler olduğunu anlatmalısınız," diye önerdi.

"Ben silah ustasını tarif ettiğiniz kısmı beğendim," dedi Muhammed. "Adamı gözümün önüne getirebildim; bütün o altın halkalar ve saç örgüsüyle." Etraftaki dostlarına bakarak sordu. "Şimdi sıra kimde?"

Sinsi Levon sağ elini kaldırdı. "Ben, kırk vezirle ilgili bir hikâye biliyorum," dedi.

"İşte o, dünyanın en uzun hikâyesidir," diye bağırdı İskender.

"Hepsini hatırlayabilirseniz öyledir," dedi Levon. "Masalların çoğu aklımdan çıkmıştır korkarım."

"Sanırım, siz, size hatırlatabiliriz," dedi Stamos.

Böylece Sinsi Levon, sonraki iki gün boyunca, kadınların hilebazlığı ve vefasızlığı üstüne oluşturulmuş en uzun hikâyeyi nakletti. Herkes güldü ve bu kadın düşmanlığını kimse pek ciddiye almadı; bir tek, içine kapanıp mutsuz bir hal alan ve tuhaf bir biçimde utanmış olan Rüstem Bey hariç. Mamafih yatağanı kazanan Sinsi Levon olması, belki de biraz ironik bir şeydi, zira Ermeni tüccar hikâye anlatan tek imansız ve orada bulunup da silahlarla hiçbir şekilde ilgilenmeyen tek hikâye anlatıcısıydı.

26

Mustafa Kemal (6)

Yıl 1907 ve Mustafa Kemal sonunda artık, Eskibahçe'den çok uzakta, On İki Adalar'ın ilerisinde ve Ege Denizi'nin öte yakasındaki doğum yeri Selanik kentinde. Şam'a sürülmesinin, ihtilalci liderlerden biri haline gelme şansını mahvettiğini anladığı için kızgın ve asabi. Talat Bey, Cemal ve Ali Fethi gibi isimlerden oluşan yeni Bir İttihat ve Terakki Komitesi kurulmuş. Masonlara özgü bir gizlilik içinde buluşup kılıçlar ve Kuran üstüne yemin ediyorlar. Kısa bir zaman sonra günün birinde "Jöntürkler" adıyla herkes tarafından tanınacaklar. Bütün bu hokus pokusu can sıkıcı bulan ve Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, yenisinin varlığı içinde eriyip gitmiş olan Mustafa Kemal'den kuşkulular. Eylemcilikten dışlanan Mustafa Kemal, zamanını Makedonya demiryollarını teftiş ederek geçiriyor.

Padişah İttihat ve Terakki Komitesi'yle başa çıkması için iki heyet gönderiyor ve birincisinin başkanı vurulup yaralanıyor. İkincisinin uzlaşma peşinde olduğu aşikâr ama, ortada, İstanbul'a müzakere yapmaya gidecek yerde adamlarını dağa çıkartan genç ve atak bir binbaşı var. Bu adam Enver; gerilla savaşında uzmanlaşmış bir başka subay daha ona katılıyor. Sonunda ihtilal açıkça ilan edilmiş oluyor ve padişah bununla başa çıkmak için asker yolluyorsa da, onlar da ihtilalcilere dahil oluyorlar. Padişah 1876 tarihli eski liberal anayasayı tekrar yürürlüğe sokmaya zorlanıyor. Yakışıklı Enver, Olympus Palas Oteli'nin balkonunda görünerek yeni Osmanlıcılık politikasını ilan ediyor. Etnik ve dini gruplar için artık özel

ayrıcalıklar tanınmayacaktır ve bundan böyle bütün yükümlülükler ve bütün haklar herkes için aynıdır. Selanik'te aşırı bir mutluluk havası esiyor. Hahamlarla imamlar kucaklaşmakta, şaşkın siyasi mahkûmlar gün ışığına çıkmakta. Padişahın ajanları öldürülmüş; cesetleri sokaklarda sürünmekte.

Enver tam da Mustafa Kemal'in sevmediği türde bir adam. Ne tütün ne içki kullanan, iyi ve saygın bir Müslüman; ayrıca kibirli ve ayrıntılarda fazla titiz, fazla resmi. Kemal, onun lider olmasını ve başarısını kıskanıyor kıskanmasına da, sonunun iyi gelmeyeceğini de görüyor. Cephede iyi bir subay olduğunu anlıyor; ama bunun dışında bağışlanabilecek bir nitelik saptayamıyor Enver'de. Mustafa Kemal sinirleniyor; zira kendi üstünlüğünün fena halde farkında.

Bu ihtilal ham... imparatorluğu eski gücüne kavuşturacak gerçek bir ideolojisi ve gerçek bir planı yok. İhtilalciler, yeni milliyetçilik akımlarının gücünü ve baştan çıkarıcılığını kavrayamıyorlar. Hıristiyanlar, zorunlu askeri hizmet yapacaklar ve özellikle özgür Osmanlı vatandaşı olduklarına sevinmiyorlar. Jön Türkler, imparatorluğun parçalanmasını durdurmak yerine hızlandırmış olduklarını çok yakında anlayacaklar. Bulgaristan bağımsızlığını ilan ediyor. Girit, Yunanistan'la birleştiğini ilan ediyor. Avusturya fırsatçılık ederek yasadışı bir biçimde Bosna Hersek'i ilhak ediyor ve böylelikle yüz yıldan fazla bir süreyle Avrupa tarihinin bütün gidişatını çarpıtacak kasvetli olaylar silsilesini de başlatmış oluyor.

Mustafa Kemal kaosu görüyor ve canı haddinden fazla sıkkın. Kristal Cafe'de, White Tower Cafe'de, Olympus Cafe'de arkadaşı subaylara yüksek sesle ve acı acı şikâyette bulunuyor. İttihat ve Terakki Komitesi, yerel bir meseleyi halletsin diye onu Trablusgarp'a paketlemeye karar veriyor ve Kemal gönülsüzce gitmeyi kabul ediyor.

Yolda, Sicilya'da gemiden iniyor ve yerli çocuklar kendisini limon kabuğu bombardımanına tutup Osmanlı fesiyle alay ediyorlar. Aniden ilk defa anlıyor ki bu fes, imparatorluğu yabancıların

gözünde gülünçleştiren şeyin ta kendisi ve fese karşı bir nefreti olduğunu idrak ediyor. Bir gün Türkiye'nin başına geçtiğinde, bir hoşgörüsüzlük kriziyle fesi yasadışı ilan edecek.

Trablusgarp'da Mustafa Kemal, hem huysuz Araplarla, hem de İTK'nın otoritesini tanımayan eski moda Osmanlılarla uğraşmak zorunda. Yerel paşayı yıldırıyor ve tipik kahramanlığıyla, kendisini kaçırmayı planlayan Arapların karargâhı olan cami avlusuna gidiyor. Düşman kalabalıklara sesleniyor ve başlarından aşağıya kepçe kepçe vatanseverlik ve din boca ediyor. Aba altından İTK'nın gücünü vurgulamak suretiyle bir yandan onları tehdit ederken, bu gücün yalnızca kendilerini müdafaaya yönelik olduğunu söyleyerek bir yandan da rahatlatıyor.

Mustafa Kemal şüpheci bir Arap şeyhini, kendi itimat mektuplarını, sözünün yeterli olduğunu ve kâğıda ihtiyacı bulunmadığını beyan ederek parçalamak suretiyle etkileyince, söz konusu şeyh de, aptalca bir yanlışlık yaparak bu tür mektuplara fazla güvenmiş olan, daha önce gönderilmiş üç özel görevliyi hapisten çıkartıyor.

Bingazi'de Şeyh Mansur, yerel Osmanlı otoritelerine zorbalık etmekte ve Mustafa Kemal, onu alt etmek için bir hile düşünüyor. Yerli askerleri barakalara toplayıp subaylardan bunlara talim yaptırmalarını istiyor. Onlara, soldan inen bir düşmana karşı koyan, ama sonra sağdaki düşmanla karşılaşmak için çark eden bir piyade taburu olduklarını hayal etmelerini söylüyor.

Bu yolla, kimse önceden kuşkulanmaksızın Mustafa Kemal, Şeyh Mansur'un evini kuşatıyor ve şeyh dışarıya beyaz bayraklı bir özel görevli yollamak zorunda kalıyor, müzakere başlıyor. Mustafa Kemal, şeyhe, İTK'nın yapısı ve niyetleri konusunda nutuk atıyor ve bunun karşılığında şeyh de, Mustafa Kemal'e, halife olan padişaha zarar verilmeyeceğine Kuran üstüne yemin ettiriyor. Mustafa Kemal'in Kuran üstüne etmiş olduğu yemini çok ciddiye alacağı kuşkulu ama, onurlar kurtuluyor ve düzen tesis ediliyor. Görevi başarıyla tamamlamış olan Mustafa Kemal ihtilalin şapa oturduğunu görmek üzere zaferle Selanik'e geri dönüyor.

27

Gaddar Namus

Uzun Yusuf bütün çocuklarını, tapınma derecesinde bir tutkuyla, ki bu konuda düşündüğünde gözünden yaş gelmecesine, eşit ölçüde seviyordu. Eğer hayatı bir bahçe olaydı, o takdirde kızları duvarlarında büyüyen güller, oğulları da dünyaya karşı bir çit oluşturan genç ağaçlar olurdu. Küçükken eğlensinler diye çocuklarıyla mutlu saatler geçirmişti ve büyüdükleri zaman da, gözleri yerlerinden fırlayana ve kaburgalarının kırılacağını düşünene kadar kucaklayıp sıkar olmuştu. Karısını sevmeyi de öğrenmişti; kısmen kadın iyi seçildiğinde olan bu olduğu ve kısmen de bu mutluluk ırmaklarıyla, çavlanları onun belinden indiği için.

Ama şimdi Uzun Yusuf elleriyle ne yapacağını bilmiyordu. Eller, kendi kendilerine davranıyorlardı sanki. Sol elinin baş ve orta parmakları, göz yuvarlarına bastırıp burun köprüsünde birleşiyorlardı. Rahatlıyordu belki, bir an için. Bu berbat durumda, bundan uzun süre rahatlamanın imkânı yoktu. Bazen elleri yan yana yüzünü örtüyor; başparmaklarının uçları kulak memelerine değiyordu. Fesini fırlatıp atmıştı ki elleri, saçını geriye doğru sıvazlayabilsin ve ensesinde istirahat edebilsin diye. Vişne çürüğü rengi fes yana yatmış, bir köşede duruyor; karısı Kaya durmadan ona göz atıyordu. Bu korkunç acil duruma ve içine düştüğü drama rağmen kadıncağızın içgüdüsü, fesi düzgün duracak biçimde kaldırmaktı; sanki düzeltilmesi gereken bir tek oymuş gibi. Alçak divanda oturmuş, parmaklarını yoğuruyor, dudaklarını ısırıyor ve kocasına bakıyordu. Allah'ın huzuruna çıkmış biri kadar çaresizdi.

Uzun Yusuf odayı bir aşağı bir yukarı arşınlıyordu; itiraz eder gibi ve tenkit eder gibi ellerini sallayarak; bazen yüzünü ellerine gömerek. Kaya üç yıl önceki anasının ölümünden bu yana, onu böylesine keder ve ıstırap içinde görmemişti. Mezar taşındaki laleyi kendi elleriyle boyamış ve yanına zeytin ekmek almıştı ki, yemeğini mezarın başında, taşın altında yatan anasını hayal ederek yesin; ne var ki kadıncağızı ancak canlı ve dokunulmamış olarak zihninde canlandırabilmekteydi.

Yusuf öfke aşamasını geçirmişti. Odayı devredip durduğu bu turlara, Kaya ve çocuklarını elleri kulaklarının üstünde, kafalarının içinde kızına ve Hıristiyana yağdırdığı lanetler çınlayarak evden kaçmak zorunda bırakan korkunç küfürlerin eşlik ettiği zaman geçmişti: "Orospu çocuğu! Orospu çocuğu! Piç!"

Ama artık Uzun Yusuf kederin, kaçınılmaz olarak gelecek olanın dehşetini, bütün ağırlığıyla önceden sezme aşamasındaydı. Yüzü, geleceği bilen gözyaşlarıyla parlıyordu ve başını geriye atıp kükremek için ağzını açtığında, dişlerinden kalın salyalar sarkıyordu.

Sonunda bitkinliğine teslim olan Kaya, ona yalvarmaktan vazgeçmişti; kısmen kendisi de olup bitenle baş etmek için başka bir yol bulamadığından. Eğer herif Müslüman olsaydı, belki kızı onunla evlendirirlerdi veya belki Tamara Hanım'a olanlar tekrarlanırdı. Belki evde kilit altında tutarlardı kızı; hiç evlenmeden ya da belki çocuk birilerine evlatlık verilebilirdi. Belki çocuğu bir manastırın kapısına terk edebilirlerdi. Belki de kızı, düşmüş bir halde evden uzaklaştırırlardı; gitsin de başının çaresine baksın ve kader ile ilahi takdir başına hangi rezillikleri yağdıracaksa, acısını çeksin diye. Ne var ki herif Müslüman değildi işte; imansızın biriydi.

Yusuf inancına amansızca ve asla sapmamacasına bağlıydı. Köken itibariyle Konyalıydı o ve bu melez kasabanın, ne biri ne de öteki olan, evlenince din değiştiren, Hıristiyanlarla açık açık veya gizlice şarap içen, dualarında İsa'nın Meryem Anası'ndan şefaat dileyen, birlikte yemeğe oturduklarında o beyaz etin ne eti oldu-

ğunu sormayan ve yalnızca selamet yarışında iki deveyi birden gütmek daha akıllıca geldiği için, ellerinde Kuran'dan bir sayfaya sarılı gümüş bir haçla gömülen diğer Müslümanlarından farklıydı. Uzun Yusuf, bu tür insanları hor görmekteydi. Üstelik, birbirlerini seven komşuları, bir gömleğin kumaşında bir bıçak ucunun azıcık dönüp bir büklümlük bir delik açması sonucu kanlı düşmanlar haline getirmek, dinin en büyük belalarından biridir. Hayatının büyük bölümünde Hıristiyanların arasında huzurlu huzurlu yaşamıştı Yusuf, ama çektiği azabın en kötü yanı, kızının kendisini bir imansızla kirletip rezil etmiş olmasıydı şimdi.

Yusuf odayı arşınlamayı bıraktı ve sonunda oğullarını bir araya topladı. Kızları da toplaşmışlar, kararan odanın arka tarafında sinerek sessizce beklemekteydiler.

Oğulları huzuruna vardıklarında, Yusuf tabancasını kuşağından çıkardı, elinde tarttı, namlusundan tuttu ve ikinci oğlu Sadettin'e verdi. Sadettin tabancayı sapından tuttu ve inanamayarak baktı. Başlangıçta sesi duyulmayacak gibiydi. "Ben değil, baba. Neden ben?"

"Cesaretin var senin. Büyük bir cesaret... Ve itaatkârsın. Emrim budur."

"Baba!"

Yusuf ikinci oğlunun ruhi ve ahlaki ıstırabı ile şaşkınlığını görüyordu; ama acıması yoktu.

"Ekrem olmalıydı," diye yalvardı ikinci oğlu, eliyle ilk doğmuş oğlunu işaret ederek. "Ekrem, en büyüğümüz." Ekrem, erkek kardeşini itmek istercesine ellerini öne uzattı; şiddetle başını sallıyordu.

"Ben öldüğümde, benim yerimi Ekrem alacak," dedi Yusuf. "İlk oğlumdur o. Hepiniz ona itaat etmeye alıştınız. Ailenin başı olacak. Bu işi yapmak zorunda olan sensin." Durakladı. "Sana ben emrediyorum."

Baba ile oğul uzun bir an boyunca birbirlerine baktılar. "Sana emrediyorum," diye tekrarladı Uzun Yusuf.

"Kendimi öldürseydim, daha iyiydi," dedi Sadettin sonunda.

"Başka oğullarım da var. Yusuf, elini Sadettin'in omzuna yerleştirdi. "Ben senin babanım."

"Sizi hiç affetmeyeceğim," diye cevap verdi ikinci oğlu.

"Biliyorum. Yine de kararım budur. Bazen..." Ve burada tereddüt etti, seçimlerimizi elimizden alan şeyin adını koymaya çalışarak, "...bazen yeniliriz."

Yusuf ile Sadettin birbirlerine bakarak sessizce duruyorlardı ve odanın arka tarafında kızlar hıçkırmaya başladılar. Sadettin önünde diz çöküp ellerini elleri arasına alarak anasına yalvardı. "Anneciğim! Anneciğim!"

Kaya ellerini onun kavrayışından kurtardı ve iktidarsızlığını gösteren küçük bir hareket yaptı. Aniden sırtını hayata dönmüş yaşlı bir kadına dönmüştü.

"Sana emrediyorum," dedi Uzun Yusuf.

"Günahı sizin boynunuza olacak," dedi Sadettin ayaklarının üstünde doğrulurken bağırarak.

"Benim boynuma," diye tekrarladı Yusuf.

Sadettin hareme girdi. Panjurlar kapalı olduğundan içerisi karanlıktı. Dişil ve gizemli şeylerin rahatlatıcı kokusu sinmişti odaya. Köşede, yarı karanlıkta dehşetle pırıldayan gözlerini gördü kız kardeşi Bezmialem'in; bütün kız kardeşleri içinde en nazik olanının ve en sevdiğinin.

"Sadettin," diye mırıldandı, bütünüyle boyun eğmiş yumuşak sesiyle. "Ekrem olacağını düşünmüştüm."

"Ben de Ekrem olacağını düşünmüştüm," dedi Sadettin.

Bezmialem tabancaya baktı, elini karnına koyup gözlerini yere indirdi. "İkimizi de öldüreceksin."

"Evet."

"Çocuk, masum."

Sadettin tabancanın elinde ağırlaştığını hissetti. Kendi kendine, sağ elimi kirletmeyeceğim, diye düşünerek tabancayı sol eline aktardı.

"Ben de masumum," dedi Sadettin.

"Hepimiz masumuz," dedi Bezmialem.

"Sen değilsin." Ani bir öfke dalgasına kapıldı. Ailesini utandırdığı ve kendisini bu tuzağa kıstırdığı için kızı suçladı.

"Ben namustan daha iyi bir şey buldum," dedi Bezmialem, gözleri, mutluluğun anısıyla bir an parladı.

"Namustan daha iyi ne olan nedir?"

"Adını bilmiyorum. Ama daha iyi. Beni masum kılan, o."

Sadettin kız kardeşinin elini kendi elinin içine aldı, önünde diz çöktü ve önce kalbine, sonra dudaklarına ve sonra da alnına götürdü. Eli öptü. Acısını bastırmaya çalışarak başını eğdi. "Bunu yapan ben değilim," demeyi başardı sonunda. Mümkün olduğunca çabuk söyledi ki kelimeler üzüntüden boğulmasın ve boğazında kalmasın diye.

"Bunu yapan babamız," dedi kız kardeşi. "Bu adaletsizlikten sorumlu olan sen değilsin."

"Allah seni cennetine kabul etsin," dedi Sadettin.

"Seni de orda göreyim," diye cevap verdi Bezmialem.

"Melekler taşısın seni."

"Ve de seni, zamanı geldiğinde."

Sadettin ayaklandı ve sağ elini her halükârda kirleteceğini algıladı. Tabancayı aktarıp sol elini kız kardeşinin boynuna doladı ve onu kucakladı. Birlikte, titreşerek öylece durdular. Kız kollarını ona doladı; sanki âşığıymış gibi. Oğlan kızın nefesinin boynunda attığını hissetti. Tabancanın ağzını kızın kalbine dayadı; gözlerini sımsıkı yumdu ve mırıldandı, "Allah adına..." ve ateş etti. Nefesi tıkanan ve kasılıp ısparmozlar geçiren Bezmialem'i kucağında tuttu. Bunun asla bitmeyeceğini düşündü ve dışarı çıkması, silahı tekrar doldurması ve tekrar ateş etmesi gerekeceği korkusuna kapıldı. Birkaç umutsuz saniye boyunca, kardeşini bir cerraha götürüp kurtarmanın mümkün olup olmadığını merak etti. Sonunda kızın başı oğlanın omzuna düştü ve oğlan, kızı nazikçe yere yatırdı. Diz

çökerek kızı öptü, hareketiyle çizdiği kavis çok tanıdıktı, zira cami ritüellerinin aynısıydı ve alnını kardeşinin alnına yasladı.

Selamlıkta belirdiğinde gömleği kız kardeşinin öksürürken püskürttüğü koyu renk kanla parlamaktaydı ve Sadettin, başka bir adam olmuş gibiydi. Silahı, vahşi bir hor görme jestiyle babasının ayağının dibine fırlattı; babasının bakışını yakaladı ve ellerini birbirine öyle bir güçle sürttü ki bir el çırpma sesi çıktı. "Sizin yüzünüzden sağ elimi kirlettim. Hepinizle işim bitti benim," dedi.

"Nereye gideceksin?" diye sordu babası.

"Kuşlar nereye giderler?" diye sordu Sadettin. Eliyle, cennet gibi kıyı ovasından uçsuz bucaksız ve kasvetli bir burç gibi yükselen Toros Dağları'na doğru bir işaret yaptı. Dağların ardında, sert ve kaba saba bir halkın, kış karının erimesini beklerken aylarca sessiz sessiz karanlıkta oturduğu, doğunun aman vermez ovaları uzanıyordu.

"Ben kanun kaçağıyım," dedi. "Olmam gereken yer orası. Allah'ın izniyle fazla yaşamayacağım."

Sadettin yanına eski model bir tüfek dışında hiçbir şey almaksızın ve babasının elini öpmeksizin ya da alnına veya kalbine değdirmeksizin çıktı gitti.

Kısa bir süre sonra Uzun Yusuf, tabanca kuşağındaki yerine sokulmuş, fesi fırçalanmış ve başına tekrar oturtulmuş olarak evden çıktı. Dışarıda küçük ve kaygılı bir insan topluluğu toplanmıştı; tabanca sesinin anlamını merak ediyorlardı. Sadettin'i, eski tüfeği omzunda, gömleğinde kan lekesi ve bir daha bir insan temasına asla tahammül edemeyecek bir halde evi öfkeyle terk ederken görmüşlerdi.

Bu insanları görmezden gelen Yusuf, insan kaynayan dik sokaklardan aşağı inmeye koyuldu.

Kasabanın olağan hali, ona hakaret gibi geliyordu. Uyuyan köpeklerin üstünden atladı, diz çökmüş develerin yanından do-

landı. Uzakta Küfürbaz'ın papaza sövüp saydığını duyuyordu. Küçük Philothei her zamanki gibi İbrahim tarafından izlenmekteydi. Arkadaşı Drosoula, her zamanki gibi Gerasimos'u yedeğine almıştı. Abdülhamit Hoca çanları şıngırdayan ve kurdeleleri uçuşan Nilüfer'e binmiş olarak yanından geçti. Gölgeliğinin altında Çömlekçi İskender tekerini döndürüyordu ve selam vermek üzere kile bulanmış elini tembelce kaldırdı. Leonidas'ın saka kuşu, kapının önündeki kafesinden cıvıldadı. Kargetiren Ali, eriyen buz kalıpları yüzünden böğürleri ıslak ve parlak olan eşeğini yanından sürdü. Karatavuk kara gömleğiyle, Mehmetçik kırmızı gömleğiyle bir incir ağacının altında taş oynuyorlardı. Bu sıradan şeylerin hepsi de Yusuf açısından Allah'ın istihzası gibiydi.

İki jandarmayı meydandaki çınar ağaçlarının gölgesinde, bir masa üstünde tavla oynarken buldu. Günün ısısı arttıkça ceket düğmeleri birer birer açılmıştı. Her ikisi de acilen haftalık tıraşlarını olma ihtiyacındaydılar ki bu iş cumadan önceki akşam yapılacaktı. Kutsal tavla oyununu oynarken araya girilmesinden pek de hoşnut olmaksızın başlarını kaldırıp baktılar ve gönülsüzce bir ağızdan, "Hoş geldiniz," dediler.

"Hoş bulduk," diye yanıtladı Yusuf. "Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim," diye ekleyerek. Tabancayı kuşağından çıkartıp taşların yerini bozmadan nazikçe tablaya koydu. Jandarmalar şaşkın şaşkın ve açıklama bekleyerek baktılar.

"Ben bir katilim," diye beyanda bulundu Yusuf kibarca. "Ve beni tutuklamanız için geldim."

28

Ermeni Levon'un Aşağılanması

Hıristiyan takviminde 1774'e denk düşen Hicri 1189 yılında Rus İmparatorluğu, yeni fethettiği topraklara doğru her genişlemesinde dinsel açıdan sakıncalı addettiği toplulukların imha edilmesi biçiminde bir politika izlemeye başladı. Ruslar, Kırım'da, Kafkasya'da, Ukrayna'nın güneyinde, Azerbaycan'da, Kars-Ardahan'da ve Lazistan'da Müslüman toplulukları ya katlederek veya yer değiştirmeye zorlayarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu, başa çıkmakta zorlandığı bir mülteci akınına maruz bıraktılar. Ölümlerin sayısını hesaplamanın veya bu cinayetlerin nasıl işlendiğini zihinde yeniden canlandırmanın olasılığı yok. Yapılan daimi bir soykırım idi amma, İkinci Dünya Savaşı'nın ünlü soykırımının tersine, sonradan dünya tarafından anılır hale gelmeyecekti; zira ne zamanında ne de sonraları, bu konuyla ilgili bir kamuya duyurma girişimi olmadı. Hiçbir anıt dikilmedi, takvimlere giren herhangi bir anma günü belirlenmedi, dinsel törenler düzenlenmedi ve ıslah olmamız için makabline şamil dindarca faaliyetlere girişilmedi. Ruslar katlettikleri bu toplulukların yerine, tercihen Slav kökenli Hıristiyanları geçirdiler ama Slav bulamadıklarında Ukraynalılarla ve Ermenilerle de idare ettiler.

Kendilerine Hıristiyan diyen Rusların, tarih boyunca var olan pek çok sözde Hıristiyan gibi, İsa Peygamber'in, komşunu kendin gibi seveceğine ve hatta adam yerine koymadıklarının ve nefret ettiklerinin bile komşu sayıldığına dair temel meselini hiç dikkate almamış olmaları çok tuhaf. Bütün dinlerin temelindeki birincil yan etki, ikiyüzlülük üretip ve geliştirmek, megalomani ve psikopatlık

olduğundan ve bir din kurumu ilk olarak kendi kurucusunun canına kastettiğinden, Hıristiyanlar bu meseli hiç takmadılar. İnsan, İsa ile Muhammet'i cennette, asık suratla kafalarını kaşıyarak ve homurdanarak, yalnızca iki anıtsal beyaz kabir inşa edilmesiyle sonuçlanan büyük çabalarına ve acılarına dair notlarını karşılaştırırken hayal edebiliyor.

Ortodoks Ermenilerin, kendi dinsel kurumları tarafından, dost Osmanlılara karşı Rusları desteklemek için baştan çıkarılmış ve çoğunun Rus ordularına yazılmış olması şaşırtıcı olmasına şaşırtıcı değil de, kendileri açısından bir şanssızlık. Bunun bir sonucu olarak, savaş dalgaları, fırsatçı Ermeni yerleşimcileri, Müslümanlardan taze temizlenmiş alanlara taşımıştı. Osmanlı için, "Ermeni" kelimesinin zımnen "hain" kelimesiyle eşanlamlı hale gelmesi ve böylelikle, imparatorluğun içine dağılmış olarak, Ermeninin bir türünü ötekinden ayıramayan ve kalkmış bir yumruğu, karşısındaki Ermeni esasında Protestan ya da Katolik olduğu veya padişaha sadık kaldığı için indirmekten vaçgeçmesi mümkün olmayan diğer mezheplerden ve ırklardan Osmanlılarla yan yana yaşayan yüz binlerce Ermeni açısından hayatın zorlaşmasında ve tehlikeli hale gelmesinde de şaşılacak bir şey yoktu.

Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın genişlemek ve kardeşlerini özgürleştirmek umuduyla imparatorluğa saldırdıkları yıl olan Hicri tarihle 1331 ve Hıristiyan tarihiyle 1912 yılında, Drosoula'nın babası Constantinos, meydanda kazayla Ermeni Levon'a tosladı. Levon kasabanın batı ucunun semalarında belirmiş bir akbabaya boş boş bakmakta olduğundan, gözlerini kısarak yürümekteydi ve bu dikkatsizliğinden ötürü, omuzu, karşı yönden gelmekte olan Constantinos'a çarpmıştı.

Constantinos her güne zehirli bir akşamdan kalmışlıkla başlayan ve her günü kaldırım oluklarına kusarak sona erdiren, adı çıkmış, müzmin bir ayyaştı. Yarattığı kaosla ve kendini içine düşürdüğü utanç verici gösterilerle eğlenmek adına, ona bilerek içki içirenler vardı. Birçok kişi için, alkol alacak parası olmadığı zaman bile

sarhoş olmayı başarması bir mucizeydi ve anlaşılıyordu ki bu herif, çok az içkiyle dahi mest olmaktaydı.

O malum sabah, parlak gün ışığı başının her zamankinden de daha fazla ağrıyarak zonklamasına yol açmaktaydı ve Constantinos çektiği ıstırabı biraz hafifletmek için gözlerini kısıp yüzünü buruşturmuştu. Sanki ateşi varmış gibi terliyordu, düzgün yürüyemiyordu, gözleri habire kayıp zihninin, sanki bedeni bir manivelalar sistemiyle işliyormuş gibi, kendisini uzakta ve teğet geçer gibi hissetmesine yol açıyordu. Küfürbaz da meydanda olduğu ve Nilüfer'in üstünde yanından geçen Abdülhamit Hoca'ya küfürler savurmakta olduğu için, sinirleri çoktan tepesine çıkmıştı. Bu bağırışlar ve küfürler beynini neredeyse içine bir çivi sokulmuş gibi acıtıyordu, çenesi de öyle kötü ağrımaktaydı ki, ağrının nereden kaynaklandığını söylemesi bile mümkün değildi.

Dolayısıyla Levon'un attığı tosu, bilincinin düzensiz akışı içinde fevkalade istenmez ve yoldan çıkartıcı müdahale olarak gördü. Ve anında, düşünmeden verdiği tepki, sert bir çıkış yapmak oldu. Ermeniye kıçıyla vurup gerilemeye zorlayarak, "Haydi! Haydi! Haydi!" diye bağırdı. "Aşağılık bok! Ne yaptığını sanıyorsun sen? Domuz!"

Kurnaz bir işadamı olduğundan çoğunlukla "Sinsi Levon" olarak tanınan Ermeni, aktar ve genel tüccardı. Hayatında birkaç defa tacize maruz kalmışsa da doğrudan şiddete hiç muhatap olmamıştı. O tarihte otuz iki yaşındaydı ve herkesin zamanı geldiğinde çok güzelleşmesini beklediği üç sevimli kızı vardı. Smyrna'yla sık sık iş yapması itibariyle, Rüstem Bey gibi o da kendisini tepeden tırnağa modern bir adam olarak görmekle gururluydu ve dış görünüşünde Ermeni diye damgalanmasına yol açacak bir şey kesinlikle yoktu. İyice fırçalanmış kırmızı fesi, gür siyah bıyığı, atlastan kuşağı, altın iplikle işlenmiş siyah yeleği, yüksek konçlu çizmeleri, kendisiyle ve dünyayla fazlasıyla barışık bir adam görüntüsü veriyordu. Kendisini uzun gecelerde önemli biri haline getiren Kırk Vezir hikâyesinin

tamamını bildiği için hayranlık topluyor ve bu, kasaba ileri gelenleriyle rahatça kaynaşmasını sağlıyordu. Ne var ki, başı fena halde ağrıyan, çabuk öfkelenen, kızgın bir ayyaşın hücumuna karşı hiç hazır sayılmazdı. Fiziğinden ziyade aklına önem vermiş olduğundan ve at koşturup günler boyu dağda avlanmaya çıkmadığından, Rüstem Bey'in aksine pek sağlam yapılı da değildi.

İlk tepkisi şaşkınlık oldu ve ağzı bir karış açıldı. Kopuk kopuk bir şeyler söyleyince, Constantinos göğsüne bir daha vurdu. "Domuz! Pis Ermeni! Hain domuz!"

Tozun içinde uyuyan bir köpek vardı ve Levon gerilerken ona çarptı ve kollarını sallayarak yere yuvarlandı. Köpek acı acı havladı; ayaklarının üstünde dikilip kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırarak, başına gelecek başka belaların korkusuyla omzunun üstünden baka baka kaçıp gitti.

Levon oturmaya çalışırken sarhoş onu uyluklarından tekmelemeye başladı ve bu patırtı, meydandaki diğer insanların ilgisini çekti. Constantinos küfürlerini tekrarlayarak Ermeniye tükürdü. "Domuz! Domuz!"

Eğer meydanda kasaba eşrafından birileri olsaydı veya jandarmalar her zamanki gibi tavla oynuyor olsalardı, ayyaş, kurbanından uzaklaştırılır ve azarlanırdı. Ne var ki o anda orada yetki sahibi kimse bulunmuyordu ve yetkisiz olanlar da, özellikle kendilerinden daha akıllı veya şanslı birinin aşağılandığı bir gösteriden hoşlanacak türde insanlardı. Tamara Hanım'ın saçlarından tutularak sokaklarda sürüklenmesinden bu yana, bu kadar iyi bir gösteri hiç gerçekleşmemişti muhtemelen.

Orada bulunanlar içinde tek bir kişi yoktu ki, Levon'u yol kenarında yaralanmış olarak bulsun da yardım etmesin; ancak bir güruh halindeyken tek tek hiçbiri bir sırtlandan azıcık bile üstün değildi.

Böylece dehşete düşmüş adamı, kahkahalar atan, alaycı bir insan kalabalığı sardı ve kalabalık, tekme atıp tükürmeyi sürdüren saldırganı tahrik etmeye başladı.

"Haydi Constantin, vur, vur!" diye bağırdı Şişman Velet, onun bu cesaretlendirici haykırışları, Kuşçu Stamos'un, Sülük Toplayıcısı Muhammed'in, Çömlekçi İskender'in, Kırıkburun Ali'nin, Philothei ile Mehmetçik'in babası Charitos'un ve o anda orada bulunan herkesin beğenisini topladı. Kadınlar da geri kalmamışlardı. Ayşe, Polyxeni, Kısır Lydia ve Ayşe'nin kızı Haseki, neşeyle bağırmak üzere kalabalığın içine dalanlar arasındaydılar. Mamafih, sahibi bilinmeyen kaba bir el bakire kıçını sıkıştırınca, Haseki çığlık atarak geri bastı.

Hem kalabalık, hem de kendi ağrısı ve öfkesi tarafından kışkırtılan Constantinos düşmüş adamın kaburgalarını tekmelemeye başladı. Levon içgüdüsel olarak cenin konumu alıp göğsünü kollarıyla korumaya çalıştı.

"Şu korkağa da bakın hele!" diye bağırdı İskender ve insanlar güldü.

"Bu erkek filan değil, köpek!" diye bağıran Charitos daha da çok kahkaha topladı.

"Tekmele, tekmele!" diye haykırdı kadınlar, sarhoş bir Baküs tören korosu gibi.

"Hain domuz, orospunun Ermeni oğlu!" diye küfretti Constantinos, sağ ayağını boylu boyunca yatan bedene ritmik bir biçimde sallayarak indirirken.

Constantinos ayağını yükseğe kaldırınca birdenbire herkes sessizleşti. O ayağı indirip adamın kafasına basmak üzere olduğu aşikârdı. Oyunun cinayete dönüşebileceği hayati an buydu. Kimse bir şey söyleyecek halde değildi; kimse kımıldamadı.

O korkunç hareket zihninde boy atan Constantinos orada öylece bir ayağı yukarda durup belli belirsiz sallanırken, sessizlik dakikalar gibi görünen bir süre boyunca devam etti.

Yaralı inledi; yerdeki bohçadan yükselen kelimeler zor duyuluyorsa da gayet netti: "Ben sadık bir Osmanlıyım. Sultan padişah çok yaşa! Ben Osmanlıyım. Yaşasın padişah! Yaşasın imparatorluk!"

Constantinos ayağını dikkatle yere indirdi ve ötekinin yanına koydu. Olduğu yerde biraz sallandı ve birdenbire çark edip şoka girmiş kalabalıkla yüzleşti. Sarhoş sarhoş kollarını sallayarak hepsini kucaklar gibi yaptı ve sonra da onları suçlar gibi parmağını uzattı. Heceleri yuta yuta ama öfke ve horgörü dolu bir sesle, "Siz! Hepiniz boksunuz siz! Bu orospu çocuğu gibi siz de boksunuz ve domuzsunuz ve hepiniz kaltak ve kaltakoğlu kaltaksınız. Ananızı bellerim, tümünüzün anasını bellerim, hepiniz orospu analarınızla ve orospu çocuğu babalarınızla birlikte toprakta çürüyesiniz!" Yere tükürdü ve sanki tozu temizler gibi ellerini birbirine sürdü.

Bunu yaptıktan sonra kendini sarhoş sarhoş toplayabileceği kadar topladı ve kararlı bir biçimde Aya Nikola Kilisesi'ne doğru yalpalamaya başladı. Çömlekçi İskender öne eğilip Ermeni Levon'un koluna dokundu. Aptal aptal, "Levon Efendi, iyi misiniz?" diye sordu.

Levon homurdandı ve sancılar içinde kıvranarak ağır ağır ayağa kalkmaya çabaladı. Pisliğe bulanmış, güzel giysileri yırtılmış ve dağılmıştı. Kırıkburun Ali, adamın fesini aldı, parmaklarıyla fırçalayıp ona verdi. Levon'un böğründeki ağrı o kadar şiddetliydi ki, düz dursa zor nefes alacaktı. Yine de kendisini dik durmaya zorladı ve etrafını sarmış insanlara baktı; birkaç dakika önce kötü niyetle dolu yüzler, şimdi endişeliydi. Uzun bir sessizlik anı oldu ve sonra Levon yumuşakça ama büyük bir vakarla, "Ayıp. Ayıp hepinize!" dedi.

Bunu dedikten sonra döndü ve Ermeni mahallesine doğru ağır ağır ve büyük güçlükle yürümeye başladı. Fevkalade pişman olmuş ve Levon'un ayıplamasıyla utanmış olan Philothei'nin babası Charitos koluna girip yardım etmek için düşünmeden ilerledi. Geri kalan insanlar birbirlerine bakıp omuz silktiler ve sonra kendi işlerine bakmak üzere sessizce uzaklaştılar; sanki yakınlarda uyuyan biri varmış da uyandırmak istemiyorlarmış gibi.

29

Ben Philothei (6)

Ben epeyce küçükken bir yıl şansımız yaver gitti ve kurban kesmemiz, babamın yortusunda bir koç kurban etmemiz kararlaştırıldı ve böylece babam kuyruğu çok yağlı, hepimizin tercih ettiği kocaman karaman türü bir koç aldı. *Panagia*'nın yemeğini balla pişirdiğimiz türden yağlı. Çok güzel bir koçtu ve yıkanmıştı. Ona kurdeleler ve çiçekler bağladık, ben ellerimi yününün içine soktum. Bunu yapmak harika geldi ve ona karşı sevgi duyguları beslemeye başladım.

Bir gece önce babam bıçağını biledi ve annemle ben kiliseye gittik. Öyle iyi temizledik ki üstlerinde bir zerre toz kalmadığından her şey parladı. Sabahleyin asıl adı Niko olan küçük kardeşim Mehmetçik, koçu kiliseye sürüp kapısına bağlayacaktı, ama koç dik kafalılık etti ve kolay olmadı. Herkes nasıl mücadele ettiğini görerek gülüyordu, ama sonunda becerdi. Böylece, bakanlar alkışladılar ve sonra Peder Kristoforos, koça İncil okumaya ve onu kutsamaya geldi.

Sonra Şükran Duası zamanı, babam Charitos koçu salıverdi ve sunağın etrafında üç defa dolaştırdı. Sonra hayvanın yüzünü doğuya bakacak şekilde çevirip sunağa bastırdı ve sonra taş, koçun boynunun altında hareket etti. Babam bıçakla boğazına üç kere haç işareti yaptı ve ben o kadar korkmuştum ki ellerimi yüzüme kapayıp parmaklarımın arasından seyrediyordum. Babam, "Allah kabul etsin," dedi. Ve hayvanın boğazını kestiğini gördüm. Sonra kan, taşın oluğuna aktı ve koç birkaç defa debelendi. Peder Kristo-

foros buhurdanlığını onun üstünden geçirdi; çünkü tütsü ölüleri mutlu ediyor ve böylece koç bizi affedecekti. Sonra boğazı kesilirken koç tekme atınca ben ağlamaya başladım, çünkü koçu sevmiştim. Annem bana sessiz olmamı ve aptallık etmememi söyledi; o sadece bir koçtu.

Ama ben çok kötü olmuştum ve sonradan öz babama vurdum, çünkü çok kızgındım. Neyse ki o sadece güldü ve kendimizi çiçeklerle süsledik. Biz çocuklara meyve yüklü küçük dallar verildi ve peder, yortuyla ilgili duyuruyu yaparak önden gitti ve meydana vardık. Kurbanın kızartıldığı yerde kardeşim Mehmetçik'le birlikte oturduk, ben hâlâ ağlıyordum ve kimseyle konuşmak istemiyordum. İnsanlar, "Kalbi çok yumuşak, baştan aşağıya çiçeklerle donanmış şu küçük güzel kızın," diye aralarında konuşuyorlardı.

Et pilavla birlikte dağıtıldığında, herkes çok neşeliydi, ağzım sulanıyordu ama ben yemek istemedim ve herkes bununla çok eğlendi. Sonunda erkek kardeşim kulağıma fısıldayarak, "Eğer hiç yemezsen biri ölecek," dedi. Ben, "Kim?" diye sorunca, o, "İbrahim," diye fısıldadı. Ben aslında ona inanmadım ama emin olamadığımdan yemeği yemek zorundaydım, ne olur ne olmaz diye, çünkü İbrahim için koç için olduğundan fazla endişeleniyordum. Mehmetçik sonradan yalan söylediğini itiraf etti. Ben de onun pilavına bir böcek ölüsü koyarak intikam aldım ve böceği yedi çünkü artık karanlık olmuştu. Ertesi Noel'e kadar, babam Charitos'tan ona vurduğum için beni affetmesini istemedim.

Bir gün İbrahim'e bu hikâyeyi anlatmayı isterdim.

30

Mustafa Kemal, Kendi Kendisinin Polisi (7)

Jön Türkler, yozlaşmanın ve akraba kayırmacılığının kökünü kazımayı ve eğitimi geliştirmeyi, silahlı kuvvetleri güncelleştirmeyi planlıyorlar; hepsi de, yerleşik alışkanlıklar, fırsatçı kan davaları ve aşiretçi sadakat duyguları yüzünden boşa çıkıyor. Nüfusun çok büyük bir kesimi tutucu, zira onlar için padişah bütün Müslümanların lideri, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi. Ona karşı ayaklanmak veya onunla mücadele etmek, kutsal olanı inkâr etmekle aynı anlamı taşıyor. *Ancien régime*(1) tarafından atanmış memurlar, altlarındaki zeminin oyulduğunu ve muğlak bir sadakat çerçevesinde iş gördüklerini görüyorlar. Yeni parlamentodaki milletvekilleri, Türkler, Rumlar, Araplar, Arnavutlar, Yahudiler, Sırplar, Ermeniler, Bulgarlar ve bir Valak, etnik öz çıkarlarından daha yüksek bir ideal için çaba göstermekte yetersiz olduklarını kanıtlıyorlar. Rütbe alarak terfi ettirilen subaylar, daha fazla terfi etme imkânlarının azaldığını gördüklerinden, ordu içindeki huzursuzluk artıyor. Sadakatlerinden kuşku edilerek İstanbul dışına gönderilen askeri birlikler parçalanıyorlar. Jön Türkler'in laikliğiyle savaşmak, şeriatın kabulü için mücadele etmek ve din imtihanlarında başarısız olan din öğrencilerinin askerlik hizmetinden muaf tutulmasını sağlamak için bir Muhammedan Birliği kuruluyor. Yeniden yürürlüğe sokulan anayasa çerçevesinde özgürlüğüne kavuşan basın, belli bir niyet taşımaksızın aya havlayan bir köpek misali gürültülü bir galeyan

(1) Eski rejim.

içinde. Galata Köprüsü üstünde muhalif bir gazeteci katlediliyor; cenazesi bir kitle gösterisine dönüşüyor.

1909'un nisan ayında, sadık olacakları varsayımıyla İstanbul'a gönderilen askerler arasında bir ayaklanma başlıyor. İslam öğrenciler ve hocaların da katılımıyla, "Şeriat isterük," diye makamla bağırarak parlamentoya doğru yürüyorlar, bu arada, başkalarıyla karıştırılan bir deniz subayı ile iki politikacı öldürülüyor. Jön Türkler, Selanik'ten, Mustafa Kemal'in de bir bölüğüne kumanda ettiği birlikler gönderiyorlar ve ayaklanma bastırılıyor. Tahtından indirilen padişah, Selanik'e gönderileceği bildirildiğinde, hadımağasının kollarında bayılıyor ve otuz yıldır ev hapsinde tutulan, korku içindeki, yumuşak başlı erkek kardeşi, onun yerine tahta çıkartılmak üzere serbest bırakılıyor. Muhammedan Birliği'nin lideri ve hatta padişahın tütününü karmakla görevli şanssız da dahil olmak üzere seksen ihtilal karşıtı asılıyor. Adana'da öfkesi burnunda, sözde Hıristiyan Piskopos Moushegh, Ermeni kardeşlerini silahlanıp Müslümanları öldürmeye teşvik ederek şehrin yakılmasına ve yirmi bin Ermeni ile iki bin Müslümanın katledilmesine yol açan galeyanı başlatmış oluyor. Cemal Paşa yetişip kırk yedi Müslüman ve bir Ermeni suçluyu idam ettirerek karışıklığı bastırıyor.

Mustafa Kemal ordunun politika dışında tutulmasının gerekliliğini tartışmaya başlıyor. İttihat ve Terakki Komitesi üyelerinin politikacı mı, yoksa asker mi olmak istediklerine karar vermelerinin ve tercihlerini ikinciden yana kullanarak politik faaliyette bulunmaya tövbe etmelerinin gerektiğini söylüyor. Bu yaklaşım, politize olmuş Enver Paşa gibi yakışıklı ve saygın subaylar arasında hiç tutulmuyor. Mustafa Kemal'e yönelik bir suikast girişimi oluyorsa da, o, kendisiyle konuşması için gönderilmiş olan genç adamdan kuşkulanarak revolverini önündeki masaya yerleştiriyor. Güzel söz söyleme yeteneğiyle birlikte bu revolver, genç adamı o kadar etkiliyor ki neyle görevlendirilmiş olduğunu itiraf ederek taraf değiştirdiğini açıklıyor. Bunun üzerine parti, Mustafa Kemal'i öldürmesi için Yakup Cemil'i ayarlıyor ama, ikinci birinciye pek hayran olduğundan görevi reddediyor ve Mustafa Kemal'i de önceden uyarıyor. Karanlık bir gecede Kemal bir kapı aralığına sığınıp revolverini çekiyor, çünkü takip edildiğini fark etmiş bulunuyor. Geçen adam Enver Paşa'nın amcası... Kemal, ben, kendi kendimin polisiyim, diyerek gururlanıyor.

31

Çerkez Metres (1)

O günlerde İstanbul sokaklarında yetmiş tane dilin konuşulduğu söylenir. Artık küçülmüş ve zayıf düşmüş olsa bile büyük Osmanlı İmparatorluğu, Rumların Mısır'a, İranlıların Arabistan'a yerleşmesini ve Arnavutların Slavlarla bir arada yaşamasını olağan hale getirmiştir. Bütün mezheplerden Hıristiyanlar ile Müslümanlar, Aleviler, Zerdüştler, Yahudiler, Tavuskuşu Meleği'ne tapınanlar yan yana ve en ihtimal dışı yerlerde ve en ihtimal dışı birleşimler oluşturarak geçinip gitmektedirler. Müslüman Rumlar, Katolik Ermeniler, Arap Hıristiyanlar ve Sırp Yahudileri vardır. İstanbul, bu çemberi kırık çarkın poyrasıdır ve masallara özgü kıyamet yeridir o ve Babil kulesinin ta kendisidir; o zamanlar fark edilmemiş olsa dahi kaderi, dünyanın yüzyıl sonraki büyük metropollerinin modeli ve müjdecisi olmaktır; paradoksal olarak kendisi aynı tarihlerde kozmopolit parıltısını tamamen kaybedeceği halde. Belki bir gün o parıltıyı tekrar bulmak da vardır kaderinde; elverir ki, şeytanca sahte milliyetçilik idolleri, ahlak açısından bodur kalanlara özgü aldatıcı vatanseverlik, gelen yüzyıl içinde yıkılsın.

Rüstem Bey vardığında İstanbul hâlâ Konstantinopolis ile Bizans'ın yaşayan en son cisimleşmiş haliydi; öyle ki isimler ve yöneticiler değişmiş, ancak gelenekler, kurumlar ve alışkanlıklar değişmemişti. Bu kaynayan, renkli kaosa ilk dalışının, nazik Almanlar (kayzerleri kendini dünya Müslümanlarının koruyucusu ilan etmiş olan) tarafından bağışlanmış ve bir önseziyle kendisini kale-

ye benzeten burçlarla donanmış tren istasyonunda gerçekleşmesi zorunluluktu.

İmansız Smyrna, İstanbul'un sıradışı karmaşasıyla baş edebilme gücünün sınanması için iyi bir pratik olmuştu, ama ondan sonra Rüstem Bey, bir de iki şehir arasındaki demiryolu yolculuğuna tahammül etmek zorunda kalmıştı. Sinirleri pek de sağlam bir durumda değildi. Yetenekleri arasında İslam kaderciliği pek olmadığından, tren yola çıkıp da Allah'ın yaratmış olması makul olmayacak kadar fazla dağın arasından binbir zahmetle sarsıla sarsıla yol alıp da Eskişehir'e ulaşırken bütün sabrını tüketmiş durumdaydı. Tren, anlaşılmaz bir şekilde bir defada tam iki saate yakın süreyle duraklıyordu; o kadar sıcaktı ki terler, alnından gözlerinin içine doğru süzüldükten sonra bıyıklarının ucundan kucağına damlıyordu. Aynı tren dört kere de ciddi mesafeler boyunca geri geri gitmişti. Birkaç kere, "Allah için, yürüsek daha hızlı giderdik!" diye bağırmaktan kendini alıkoyamamıştı. Bir keresinde, tam da dışarıdaki manzara, güzelliğiyle kendisini yatıştırmışken, başını pencereden dışarı çıkarmış ve sol gözüne, tuhaf bir kesinlikle bacadan çıkıp hedefi on ikiden vuran iri bir kurum tanesi kaçmıştı. Hizmetkârlarının endişeyle isli suya bandıkları mendiller, lokomotifin kendisine yönelik şahsi bir hakaretiymiş gibi görünen kazanın sonuçlarını daha da ağırlaştırmıştı. Üstelik, özel ve rahat yerler edinmek için sarf ettiği çabalara rağmen vagonlar, perçinlerinden patlayana kadar amansızca dolduruluyordu. Yokuşun treni salyangoz hızıyla ilerlemeye mahkûm ettiği noktalarda, fırsatçı yolcular toplaşmış oluyor ve çoğu zaman, yanlarındaki keçiler, bebeler, halı ruloları ve devasa bakır kazanlarla birlikte içeriye sıçrayıveriyorlardı. İstasyonlarda ise, kimse inmiyor, fakat çok daha fazlası biniyor gibiydi. Dışarıda, koskoca semaverleri olan çay satıcıları tatlı çay servisini hiç aksatmıyor, küçük oğlanlar, bir sırığa geçirilmiş olan, toz içindeki yufka ekmekleriyle bir aşağı bir yukarı koşturuyorlardı.

Rüstem Bey, insanlığın en farklı formlarından oluşan terli bir yığının altında bir köşeye sıkışmış olarak bulmuştu kendini. Kuca-

ğında, içinde kimin olduğu belirsiz iki güzel ispinoz bulunan bir kuş kafesi ve ayaklarının arasında yeni çizmelerinin ruganını dişlemeye çalışan bir mastı yavrusu vardı. İnsanlar, komşularının giysilerini yakmamak için tuhaf açılarla sigara tüttürmekteydiler. Hava yoğunlaşmış, ağırlaşmış ve mavileşmişti; duman, halkalar halinde yumuşak yatay şeritler oluşturmuştu. Birbirlerinin yiyecek paketlerini paylaşmaktan ve birbirlerine özel yaşamlarını, akrabalarının hayatlarını ve hatta hiç duymamış oldukları kişilerin hayatlarını anlatmaktan kendilerini alıkoyamayarak, kompartımanı, bir çeşit yabani iç mekân piknik alanına çevirmişlerdi. Delici bakışları, pis bir beyaz sarığı olan ve hiç dişi bulunmayan bir Kürt, tek kelimesini anlamadığı bir doğu şivesiyle, üç saat boyunca Karagöz ve Temel hikâyeleri anlatarak oyalamıştı Rüstem Bey'i.

Dolayısıyla İstanbul'a vardığında Rüstem Bey, sinirli bir bakımsızlık içindeydi. Solu diğerinden çok daha fazla olmak üzere gözlerinin ikisi de kan çanağına dönmüş batıyordu. Yeni çizmelerinin üstünde diş izleri vardı. Kuşlar yüzünden burnu kaşınmaktaydı. İstanbulini tozlanmış ve buruşmuş, kırmızı fesi sigara küllerini emmiş, bıyığı, dudağının üstüne yapışıp kemirgen bir hayvan ölüsüne benzemişti. Pantolonunun üstünde, morali bozuk bir asker ile sırtı çarpılmış bir Yahudi terzi arasına sıkışmış olarak dikine uyuyakalmış olan yaşlı Kürtün akıttığı tükürük izleri vardı. Rüstem Bey, saatlerdir kendisine azap çektirmekte olan bayat küf kokusunun kendisinden kaynaklandığının giderek daha çok farkına varmaktaydı.

Hizmetkârları eşyaları indirirken platformda beklediği süre boyunca, kendini tam bir aptal yerine koymakta olup olmadığını merak ederek insan kalabalığını inceleyip gürültüyü dinlemişti. Bütün bu projeye yönelik şiddetli kuşkularla sarsılıyordu; projenin özünde bozgun yaratacak bir şeyler olduğunu hayal meyal kavrıyor, ama kesin bir çözümleme yapamıyordu. Bununla birlikte inatçı bir adam olduğunu ve bir karar verdi mi ona bağlı kalacağını da biliyor-

du. Polyxeni'nin anası Mariora'nın hiç sebep yokken bütün ailesinin ölümüne yol açmış olduğuna ilişkin dedikodulara asla teslim olmamış olmasının gerekçesi de buydu. Dedikodu, mantığın en büyük düşmanıdır ama, o bir kere, bunların bütün küçük kasabalarda bulaşıcı olan kötücül dedikodular olduğuna karar verdikten sonra, kararına sadık kalmış ve kendine, tersine inanmak yönünde eğilim gösterme iznini asla vermemişti. Öylesi Hıristiyan batıl itikatlarına hiç yüz vermediği halde, Mariora'nın kemikleri temiz çıktığında bizzat Polyxeni gibi o da temize çıktığını hissetmişti.

O zamanlar İstanbul'da hayırsever Müslümanlar tarafından bağışlanmış 180 kadar han bulunmaktaydı ki, insan buraya kendi yatak dengiyle gelir ve atları aşağıdaki ahırlarda oyalanırken, kendisi de yukarıdaki odalarda huzur içinde uyurdu. Valide Han ve Yeni Han gibi bazıları, ağaçlı ve çeşmeli avlularıyla, ticarete elverişli yangına karşı korumalı depolarıyla ünlüydü; ama en sade olanları bile hoş ve temizdi. Döşeli olmadıklarından pirelerden, bitlerden ve diğer haşarattan kolayca temizlenebiliyorlardı. Böylelikle Rüstem Bey kadar morali bozulmuş yolcular bile rahat ediyorlar ve ruh halleri çabucak düzelebiliyordu. Rüstem Bey, alacakaranlık inmek üzere olduğundan, hizmetkârlarından birini en yakın hana götürmesi için ayak işi yapan ve ortalıkta dolaşan bir yığın çocuktan birini bulmaya, bir diğerini de bavullarını taşımak üzere dört tane hamal kiralamaya yolladı. Trendeki onca saatlik rahatsızlıktan sonra yürümenin kol ve bacaklarını gevşetip kendisine iyi geleceğini hissederek, kendisi için tahtırevan kiralamamaya karar verdi.

O günlerde hamallar, hamallığı tekellerine almak için bir birlik oluşturmuş olan Vanlı Ermenilerdi. Her yerde hazır ve nazır olan bu adamlar, kızgın güneşin altında, bir yastık dışında hiçbir yardımcıya gerek duymaksızın bir başlarına, piyanoları boyunlarında taşıyarak tepelere çıkarma yetisine sahiptiler. Hemen herkesin inandığı ve bizzat hamallar tarafından da yayılan bir söylentiye göre, bu iş için gerekli büyük güç, insan ancak hıyar ve suyla yaşadığı takdirde

muhafaza edilebiliyordu ve işte bu sayededir ki, hamallar, başkalarını da bu işi yapmaktan vazgeçirmiş oluyorlardı.

O muhteşem beylere şükürler olsun ki, Rüstem Bey az sonra, bir çeşmenin yumuşak sesiyle ve incirlerin tatlı kokusuyla yıkanmış sakin bir avlunun üstünde bir odaya yerleşmiş durumdaydı. Bir dökümhanede duyulabilecek susuzluğa eş bir umutsuzlukla temizlenmeyi arzulayarak, görevlileri önemli bir şahsiyetin gelmek üzere olduğu ve bu şahsiyetin eşcinsel önerilere nezaket göstermeyeceği konusunda uyarsın diye, önden bir hizmetkâr yollamak suretiyle, yerel caminin bitişiğindeki hamamı ayarlamıştı. Banyosunu yaptıktan ve tellaklara sorup soruşturduktan sonra, yolculukta uzamış olan sakallarını tıraş ettirmek, korkularını ensesinden masajla söktürüp attırmak üzere bir berber bulmuştu. Bütün berberler gibi bu da, padişah ve saray mensupları hakkındaki dedikodularla kendisini eğlendirmiş ve on iki ay boyunca böcek ısırıklarından korunmanın garantili yolunun, Farisi yeni yılında "Nevruz suyu" demek olduğu konusunda yardımseverce bilgi vermişti. Rüstem Bey, tartışılmaz gerçek gibi sunulan bu saçmalıkların bolluğu kendisini hep şaşırttığından, hayretle kaşlarını kaldırmıştı.

32

Çerkez Metres (2)

Şehrin köpek sürülerinin kakofonik ve ısrarlı havlamalarına rağmen Rüstem Bey iyi uyudu. Sabahın epeyce erken saatlerinde ekmek, bal, yoğurt, zeytin ve şekerli kahveyle kahvaltı etti. Sonra, günlerden cuma olduğundan, bir önceki gece yıkandığı hamamın yanındaki camiye yollandı. Dini alışkanlıklara uyma konusunda ne inançlı ne de titizdi, ama bir inanç çerçevesinde yetiştirilmiş çoğu insan gibi sınamaya tabi olduğu veya zor zamanlarda doğal itkisi, Allah'ın yardımına sığınmaktı. Bunu yaparken, Tanrı'nın bakış açısından, belki de daha ziyade parasız kaldıklarında veya insan birdenbire ünlü olduğu ya da önemli bir konuma geldiği zaman, aniden duydukları sevgiyi hatırlayan şu eski dostlar gibi görünmekteydi.

Dışarıdaki çeşmede yıkandı, pabuçlarını kapıda bıraktı ve içeri girdi. Sağ elinde, parmaklarına sarılı vaziyette büyükbabasından miras kalmış olan güzel, ağır tespih vardı. Otuz üç boncuğu cilalı oniksten yapılmıştı; zinciri ve süslemeleri gümüştendi ve on birinci ile on ikinci ve yirmi ikinci ile yirmi üçüncü boncuklar arasına çiçeğe benzeyecek biçimde kesilmiş, çifter çifter gümüş toplar yerleştirilmişti. Gözleri kapalı, başparmağının tırnağıyla boncuklara tek tek dokunarak Allah'ın adını otuz üç defa tekrarladı. Kuran'ın birinci suresini, tercümesini yapmakta çok zorlanabileceği Arapça deyimleri zihninden otomatik olarak art arda sıralamak suretiyle içinden okudu. Sonra yere diz çöktü, Allah'ın aşağıya bakmasını ve girişimini kutsayarak kendisine el vermesi umuduyla alnını halıya değdirdi.

Dışarıda gün ışığına çıkınca, caminin basamaklarında durdu ve tespihini yeni ceketinin iç cebine kaydırdı. Bir an için kalabalığı; kendisine memleketteki, hepsi pembeye dönüşmezden önceki gelinciklerle dolu buğday tarlalarını hatırlatan siyah püsküllü kırmızı fesleriyle erkekleri izledi. Geniş eteklerine bürünmüş, mezar taşlarına benzeyen şapkalarıyla bir grup Mevlevi dervişi yürüyerek hep birlikte önünden geçti. Başında dökme demirden bir kazan taşıyan bir hamal, uzun adımlarla ilerledi. Bir Yahudi kadını, sedef ve fildişi kakmalı tahtırevanıyla bir yerlere götürülmekteydi. Ardından, yanağını bir kılıç yarası gibi kesen, kazayla oluşmuş mürekkep lekesiyle, kalemlerini ve kâğıt tomarlarını yanında taşıyan istidacı geldi geçti. Bakire Meryem'in evini birlikte tavaf edecek olan karma bir Müslüman ve Hıristiyan hacı grubu, Efes'e doğru ilk adımlarını atıyordu. Bebekleri sırtlarına asılı iki çingene kadını, iki Kapüşon maymunuyla el ele tutuşmuş yürüyorlardı. Cüsseli bir Ortodoks papaz, beyaz cüppelere sarınmış bir Bedevi grubunun ardında ter döküyor, onları da, yan yana at süren ve Fransa'daki fiyatları tartışan, İtalya'dan gelmiş bir tüccarla altın yelekli Rum tüccar izliyordu. Omuzlarına takılı iki sırık arasında meyusane sallanan küçük bir ölü deve taşıyan dört tane hamal daha çıktı ortaya ve onları, kara tenekeden bir sandık taşıyan bir başkası izledi. Avrupalı büyükelçilerden birinin narin eşi, dört siyah hizmetkârı ve Etiyopya'dan gelmiş grotesk bir hadımağasını peşinden koşturarak, elinde sıkıca tuttuğu pembe güneş şemsiyesiyle yürüdü gitti. Aralarında fısıldaşıp gülüşen Maltalı küçük bir rahibe grubu, ellerindeki ilaç paketleriyle pıtır pıtır yürürken, bir grup Farisi, dişlerine kadar silahlı ve tepeden tırnağa beyaz giymiş bir Arnavut takımına tosladı. Kırmızı kepleri olan ve siyah saçları omuzlarına dökülen iki genç Rum kızı, Rüstem Bey'in bakışını yakalayıp birbirlerini dirsekleriyle dürttüler. Küçük bir eşeğin sırtındaki ağırbaşlı bir Türk, birbirine bağlanmış, yularlarına kocaman mavi tespihler asılı, gülünç denecek kadar kibirli on iki tane deveyi güderek geçti. İstanbul'da sıradan olan buydu ve bu insanlardan hiçbiri, böylesi bir heterojen yapıda dikkate değer bir şeyler olduğunu düşünmüyordu.

Bütün bu curcuna ve velvele, üç adımdan dar bir sokağa sıkışmıştı ve gece serenatlarıyla gece seferlerinden yorgun düşerek caddelere, sokaklara rasgele serilmiş olan köpeklerle her şey daha da karmaşık bir hal almıştı. Tekerlekli araçların icadıyla, yüzyıllardır yalnızca üstlerinden atlanıp geçildiği ve yol üstünden kaçılmak gibi bir fikir geliştirmek zorunda kalmamış olan köpeklerin sayısı hızla düşmeye başlamıştı. Mamafih o zamanlar köpeklerin şehir içindeki nüfusları henüz insan nüfusuna eşitti ve bu nüfus da yaklaşık aynı oranda da birbirine karışmış durumdaydı. Müslümanlar köpeklerden çok hoşlanıyor, onları besliyor ve hatta miras bırakıyor; ama Rumlar, geceleri sokağa zehir koyuyordu. Bunun sebebi, köpeklerin, insanlarla tatlı tatlı geçiniyor olsalar da kendi aralarında sürülere ayrılmış ve şehri, küçük köpekgiller cumhuriyetleri halinde bölüşmüş, enerjilerinin çoğunu, yabancı çevrelerden kendi bölgelerine sızan köpekleri tepelemeye harcamakla meşgul olmalarıydı. Bu, Hıristiyanların evcil köpek beslemesini imkânsız hale getiriyordu; zira Hıristiyan ev köpekleri, yabancı addediliyor ve düzenli olarak saldırıya uğruyordu. Müslümanlar sokak köpeklerini pek seviyor olsalar da, Kuran'da köpeğin temiz olmadığı ifade edilmiş olduğundan, evde köpek beslemiyor ve yalnızca sokakta yaşayarak, kocaman kahverengi gözleriyle sadaka dilenenleriyle ilgileniyorlardı. Böylece durum öyleydi ki, İsa'nın takipçileri, korsan Müslüman köpekleri zehirliyorlardı ki kendi esaretleri altında bulunan Hıristiyan köpekleri muhafaza edebilsinler. Hayvanlardan ziyade insanlarla ilgili, ama aynı ölçüde izahı zor, buna mümasil durumlar, az ötedeki Balkanlar'da günümüzde de bilinmiyor değil.

Rüstem Bey, bu uykucu Müslüman köpeklerin üstünden atladı; kalabalıkların itiş kakışından elinden geldiğince sakındı; içlerinde yüzmekten olan şeyler değişse de hepsi aynı ölçüde iğrenç olan açık lağım kanallarından, limon kolonyasına batırılmış bir mendili burnuna tutarak kaçındı. Geçişini engellercesine hayalet gibi önüne dikilen, olağanüstü biçimlerde sakatlanmış dilencilerin ellerine ve sarıklarına küçük bozuk paralar sıkıştırarak, tren istasyonuna

doğru geri gitmeye çalıştı; zira oraya yakın olan rıhtımdan Boğaz'ı geçen bir tekneye binebilecekti. Bu arada hana uğrayıp hizmetkârlarından ikisini yanına alacaktı; çünkü ne kadar cesur veya güçlü olursa olsun, aklı olan hiçbir yabancının yanında muhafız olmadan kendini tehlikeye atmayacağı, kötü ünü Eskibahçe'de bile bilinen Galata'da bir işe girişmek üzereydi.

Hava giderek ısınır ve güneşin parlaklığı artarken, bir zamanlar, kehanet edildiği gibi yılan ısırığından ötürü ölmesin derken, ipe bağlanarak penceresinden içeri aldığı bir meyve sepetinin içinde çökelmiş olan yılan tarafından sokularak öldürülmüş olan trajik bir prensesin kapatılmış olduğu Kız Kulesi'nin açığından geçtiler. Rüstem Bey elini suya daldırarak gördüklerinin tadını çıkardı. Memleketi Likya'daki insanlara, burada gördüklerini nasıl tarif edeceğini merak etti. Gördüklerinin görkemi, çeşitliliği ve kakofonisi onu hem keyiflendiriyor, hem de huzursuz ediyordu. Boğaz, kimi yelkenle işleyen ama çoğu kas gücüne dayanan ve tamire muhtaç her çeşit kayıkla, sandalla, filikayla ve barkayla kaynıyordu. Havayı, tekne gövdelerinin birbirine çarparak çıkardığı kof sesler, küreklerin teknelere bağlandıkları noktada halatı zorlarken çıkardığı cızırtılar, martı çığlıkları ve birbirlerine küfreden ve kendi anlaşılmaz ağızları çerçevesinde jestler yapan kürekçilerin boğuk haykırışları doldurmaktaydı. Önünde, Haliç'in güneyinde, Topkapı Sarayı'nın hâkim duvarları ve kuzeyinde, Galata Kulesi'ninkiler yükseliyordu. Altında, geçmiş padişahların ıskartaya çıkartılmış karılarına ve cariyelerine ait olup da içine ağırlık konmuş çuvallar içinde denize atıldıkları herkes tarafından kabul edilen cesetler, deniz yatağının üstüne bir alçalıp bir yükseliyor olsalar gerek diye, düşünüp ürpererek fantezi kuruyordu.

Rüstem Bey çevresini saran görüntülere yoğunlaşmakta zorlanmaktaydı; zira kürekçisi, küreğin her bir inişinden önce aldığı derin soluklarla doğallığı ve dengesi bozulduğu halde tuhaf bir biçimde sürdürdüğü, dünyanın her tarafında böyle insanlar arasında dostça bir sohbetin yerine geçen, kopuk kopuk türden bir monoloğa girmişti. Kürekçi, bir devin omuzlarıyla kollarına ve kullanılmamış

bir termoforun yüzeyini andıran bir tene, bir yaban domuzunun bıyığına ve bir sigara ve çok şekerli çay tiryakisinin sarı, sivri dişlerine sahipti. Çıkıntı yapan kaşlarının altında kara gözleri kısıktı ve bir dövüş esnasında kırılmış olması gereken burnu, geçen bir katır tarafından ezilmiş de kuşlar yesin diye yolda bırakılmış küçük bir patlıcanı andırıyordu.

"...işte böyle," demekteydi. "Amcam böyle biridir, böyledir, komşusunun evine gider ve der ki: "Başım dönüyor, çok açım, bana bir lokma yemek verir miydiniz? Karım dışarda ve yemekleri nerde sakladığını bilmiyorum." Ve bu komşu der ki: 'Biraz tavuğa ne dersiniz?' Ve amcam der ki: 'İyi olur.' Ve oturup iki tavuk budunu yer ve komşu der ki: 'Biraz da patates.' Ve amcam der ki: 'İyi olur.' Ve oturup yığınla patates yer ve sonra komşu der ki: 'Ekmek ister miydiniz?' Ve amcam der ki: 'İyi olur.' Üç ya da dört dilimi bitirdikten sonra komşu der ki: 'Biraz da baklava.' Bunun üzerine amcam çok kızar ve der ki: 'Domuz muyum neyim ben? Sadece bir lokma demedim mi ben size?' İşte size amcam; aynen böyledir; geçimsiz, nankör, yaşlı bir piç ve kesinlikle öyle. Babam diyor ki, Allah onu niye böyle bir erkek kardeşle cezalandırmış, bilmiyormuş..."

Kürekçi herhangi bir bağlantı kurmaksızın bir konudan ötekine geçip dururken Rüstem Bey uygun yerlerde, "Evet, evet, ne kadar ilginç," diyerek araya giriyordu.

"...işte o ihtiyar kadın var ya, mahkemede şahitlik yapıyor ve kadı hangi tarihten bahsettiğini anlamaya çalışıyor ve ona soruyor. 'Tam olarak hangi tarihte gerçekleşti bu dediğiniz?' Ve kadın diyor ki: 'Emin değilim, ama bamya yemekte olduğumuzu biliyorum.' Onun üzerine kadı diyor ki: 'Eh, demek ki temmuz ya da ağustos olmalı.' Ve kadın diyor ki: 'Şey, bundan emin değilim.' Ve kadı diyor ki: 'Eh, emin olmalısınız; bamya yediğinizden emin misiniz?' Bunun üzerine kadın diyor ki: 'Evet, bamyadan eminim.' Bunun üzerine kadı diyor ki: 'Tamam o zaman, ya temmuz olmalı ya da ağustos, çünkü bamya o tarihte çıkar.' Bunun üzerine kadın kafasını kaşıyor ve diyor ki: 'Evet ama yediğimiz bamyanın turşusuydu.' İşte böyle-ce, bu işi asla çözemiyorlar."

Karşı tarafa geçtiğinde yapacağı şeyden ötürü kendini sinirli ve kuşkulu hissetmeye başlayan Rüstem Bey, "Ne kadar ilginç," diye tekrarladı. Kürekçinin kafa karıştıran sözlü bombardımanına tahammül etmeye çalışırken kendini toplaması mümkün değildi. Sonunda öne doğru eğildi ve sordu. "Eğer anlaştığımız fiyatın iki katını vermeyi kabul edersem, yolculuğun geri kalan kısmında susar mısınız?"

Bunun üzerine, birkaç dakikalık bir sessizliğin ardından, midesinde şişerek sonunda patlamasına ve ölmesine neden olan öldürücü bir ot yemiş, ancak anlaşıldığı kadarıyla o arada, akrabalarına felsefi bir veda mesajı bırakmayı, ölümüne sebep olduğu halde, bu yalnızca gerçek bir kaza olduğundan karısını affettiğini belirten bir de vasiyet yazdırmayı başarmış; ancak buna rağmen karısı da vicdan azabıyla intihar etmiş olan bir Rumla ilgili bir hikâye dinlemek zorunda kaldığından, bunun da bir yararı olmamıştı.

Rüstem Bey ile hizmetkârları, öteki tarafta, rıhtıma çıkan merdiveni tırmanır tırmanmaz kendilerini paçavralar içindeki sokak afacanlarından oluşan bir hordayla sarılı buldular. On beş kadar müstehcen suratlı, sümüklü çingene çocuğu leşe hücum eden bir kuzgun sürüsü gibi üstlerine çullanmış, bir miktar bozuk para koparmak ya da işlerini görmek için yaygara kopartmaktaydı. Rüstem Bey ellerini kesesinin üstüne sıkıca bastırdı ve sallanan ellerden oluşma çalılığın içinde, açık ve dürüst gibi görünen bir çehre aradı. Sonunda birini işaret ederek, "Sen!" dedi.

Görevi kapan, kendinden emin bir havası ve gömleğinde zikzaklı bir teyelle tutturulmuş bir yırtığı olan on iki yaşlarındaki çocuk, onları rıhtımdan çıkardı. Rüstem hizmetkârlarına seslendi: "Gözlerinizi açık tutun. Elleriniz bıçaklarınızda olsun. Sinirli görünmeyin. Göğüslerinizi şişirin. Yavaş yürüyün. İnsanların gözlerinin içine bakın, ama dik bakışlara uzun süre takılmayın. Gülümsemeyin."

Rüstem Bey kendi sol elini de, göze çarpacak biçimde kuşağının içine yerleştirmiş olduğu tabancalardan birinin kakmalı kabzası üstünde tuttu ve sağ elinin işaret parmağıyla, sanki düşünürmüş gibi yaparak bıyığını düzeltti. Böylece içsel endişesinin üstünü dışsal sükûnetinin kalın kabuğuyla örtmüş oldu.

Galata'nın aşağı sokaklarına girdiler. Suyun öte yanında, Üsküdar'ın saygıdeğer Müslümanları, kendilerini üstün gören şehvetli tonlamalarla, Galata'da en berbat Rumların yaşadığını fısıldarlardı. Pezevenkler ve orospular, iskambilin kurtları, dolandırıcılar, kalpazanlar, tırnakçılar ve yankesiciler, tek bacaklı kör alkolikler, haşhaş bağımlıları, iş bulması mümkün olmayan denizciler, kürtajcılar, şarlatanlar, falcılar, cinsel sapkınlar, zehir üreticileri, sahte peygamberler, yapay sakatlıkları olan dilenciler, savurgan oğullar ve ahlaksız kızlar, asker kaçakları, kiralık katiller, yasadışı içki imalatçıları, ağzı bozuk kaltaklar, yol kesiciler, seks tüccarları, vergi memurları ve hırsızlar hep buradaydı.

Oğlan üç adamı öyle iğrenç sokaklardan geçirmekteydi ki, Rüstem Bey, bir kere daha limon kolonyası döktüğü mendilini burnuna tutarak yürümek zorunda hissetti kendisini. Bir deri bir kemik kalmış köpekler çöp yığınlarınm, sakatatın ve dışkıların üstünde çıplak bebelerle ve domuzlarla dalaşmaktaydı. Kirli, orasını burasını açmış, sarhoş orospular, kapı aralıklarından, balkonlardan bağırıyor ve yuh çekiyorlardı. Gerileri kan içinde perişan tavuklar, lağımlarda eşiniyordu. Kaldırım taşlarının üstünde yatan şişmiş bir kedi leşinin çevresini kargalar sarmıştı. Köşe başlarında sıçanlar bıyıklarını yalamaktaydılar. Kapılar ve panjurlar, çürüyen çerçevelerinin kırık menteşelerinden sarkmış; sandıklar ve karton kutularla yamalı damlar, kirişlerinin üstüne çökmüştü ve gözleri ölü gözlerine benzeyen ayyaşlar ya yoksulluk içindeki sokaklarda devrile devrile yürüyor ya da ağızları sessizce işleyerek, çeneleri tükürükle benek benek, sersemlemiş, yağmur suyu taşıyan oluklarda uyuyorlardı. Hiç değilse, diye düşündü Rüstem Bey, burada, ihtiyarlamanın acılarına ve dertlerine katlanmak zorunda kalacak biri yok, ama durum o kadar vahimdi ki, böyle bir yerde, her şeyi temeline kadar yakıp yeniden başlamaktan başka çare olmadığını düşünürken buldu kendini. Allah'a, böyle bir umutsuzluk cehenneminde, pislik ve günah içinde yaşamak kendi kaderinde olmadığı için şükranlarını sundu, ama henüz, buraya kendi mutluluğunu bulmak için gelmiş olmasındaki çelişki kafasına dank etmiş değildi.

33

Çerkez Metres (3)

Çingene çocuk, onları sıkışık bir sokaktan geçirdikten sonra, tek kelime etmeksizin, dışarıdaki taşların bulunduğu düzeyin kısmen altına batmış bir kapı aralığını işaret etti. Rüstem Bey binaya baktı ve duvarları yol yol boyanmış ve kurşun deliği gibi görünen kabartılarla dolmuş olsa da, komşu evlerden daha iyi durumda olduğuna dikkat etti. Evden bir misk kokusu geliyor gibiydi ve içeriden bir udun tellerinde gezinen parmaklar, neşeli sesler çıkarmaktaydı. Genç bir kadın kahkahası ile yere düşürülen madeni bir şeyin tıngırtısını işitti.

Oğlan tek telime etmeksizin kirli elini, avuç içi üste gelecek biçimde uzattı ve Rüstem Bey buraya bir bozuk para koydu. "Burda kal," dedi. "Bizi geri götürmen için ihtiyacım olacak sana."

Kapıda bir top tutan küçük bir el biçiminde bir tokmak bulunmaktaydı; biraz telaşlı, tokmağı menteşesi üstünde hareket ettirdi. Memlekette yalnızca Ermenilerin kapı tokmakları olurdu ve bunlardan birini kullanıyor olmak kendisine, ilk kez ata binerken insanın duyabileceği türden bir endişe vermişti.

Izgara açıldı ve aralıktan, ağır sürme çekilmiş bir çift kara göz dışarıya baktı. Tuhaf bir biçimde boğulmuş bir ses, "Kim o?" diye sordu. "Şu anda çok meşgulüm ve zamanımı boşa harcayamam."

"Ben geldim... bir şey için," dedi Rüstem Bey yanakları kızararak.

"Herkes bir şey için gelir ağam. Sizinki ne ola ki?"

Rüstem kendisiyle dalga geçildiğine dair açık bir izlenim edinmişti. "Hamamdaki tellaklardan biri size gelmemi tavsiye etti. Burda bulacağımdan emin olduğunu söylemişti... Aradığım şeyi."

"Ah, o hamamcı oğlanlar, ne de yaramazdırlar," dedi ses ve ızgaranın çerçevelediği gözler, dramatik bir hareketle yuvaları içinde döndüler. "Ah, bir anlatsam şaşar kalırsınız. Yine de onlar olmasa ne yapardık, bilmem." Gözler bir süre Rüstem Bey'i süzdü, sonra o garip ses, "A iyi, öyle zannediyorum ki teklifiniz makulün ötesinde uygunsuz olmayacak. Burda karşımıza ayaktakımından ne korkunç insanlar çıkıyor, inanamazsınız. En iyisi içeri gelin."

Sürgü çekildi ve Rüstem Bey, hizmetkârlarıyla çingene oğlana oldukları yerde kalmalarını söyledi. Lentoya takılıp da başından fırlamasın diye yeni fesini sıkıca tutarak merdivenlerden indi ve kendisini, duvarlarına, dokuması hiç de kaba olmayan ağır halılar asılı, şaşırtıcı ölçüde iyi döşeli bir odada buldu. Duvarlara tutturulmuş gaz lambaları, solgun, kırmızımtırak bir ışık saçıyorlardı. Döşemenin ortasında, kömür ile güllük kokusu yayan süslü bir pirinç mangal bulunmaktaydı. Ayaklarının altındaki döşeme, hemen hemen rasgele birbiri üstüne atılmış kilimlerle kalınlaşmıştı ve alçak divanlar ile yastıklar, yere bir tür özenli bırakıvermişlikle dağıtılmıştı. Mangalın yanında duran büyük ve süslü nargilenin kâsesine dört tane boru salınmıştı.

Rüstem Bey çizmelerini çıkardı ve basamaklara; üç çift küçük, bir çift de anormal ölçüde büyük Fas terliğinin yanına dikkatle yerleştirdi.

Bu sonuncu çift, hiç kuşkusuz, önünde duran yaratığa aitti. Bu cinsiyetsiz şahsiyet, dehşetli uzun ve inceydi. Yeşil ve kırmızı, zengin süslemeleri olan giysilere bürünüp önüne tavuskuşu biçiminde mineli altın bir broş iliştirilmiş aşırı büyük bir sarık takmıştı. Yüzü solgundu, ama yanaklarına bolca allık sürülmüş ve ince dudakları, olduklarından daha dolgun görülecek biçimde parlak kırmızıya boyanmıştı. Kaşları yolunmuştu ve yeniden çıkmaya başlayanların yerleri nokta nokta belirgindi. Rüstem Bey'i özellikle çarpan, dişiliğin simgesi olan süslerini ortaya çıkartıp vurgulamak için her şeyi yapmış olduğu açıkça görülen birinde yersiz gibi duran çok büyük ve fırlak adem elmasıydı.

Kadın, "Oturun," dedi. "Ben bir koşu içeri gidip kızlara haber vereyim. Öyle heyecanlanacaklar ki, size anlatamam. İnanır mısınız, hep böyle heyecanlıdırlar."

Geri döndüğünde, ellerini kavuşturup dudaklarını büzerek bir an durup konuğuna baktı. Sonra giysisinin katları arasından bir kese çıkarttı ve nargilenin kâsesini doldurmak için eğilirken, "Biraz içmek isterdiniz, değil mi? O iğrenç kayıklarla zorlu bir yolculuk yaptınız, hele o sokaklar, eh, iğrenç kelimesi bile yetmiyor, değil mi? Nasıl oldu da buralarda yaşamaya başladım, bilmiyorum, gerçekten bilmiyorum. Üsküdar'da oturuyordum, ama oranın yerlileri de, nasıl da ahlak hocasıdırlar! Vallahi, imkânsızdı. Panjurları yumrukluyor, taş atıyorlardı; öyle hayvandılar. Ve size bir şey daha söyleyeyim; gece gelip de kızlarımdan birine dalmayı umanlar da, gündüz vakti panjur yumruklayıp taş atanlarla aynı insanlardı. Ne ikiyüzlülük ama! İnsanın midesi bulanıyor. Hiç olmazsa, buralardaki cüruf, cüruftan başka bir şey olmadığını biliyor ve bu da iyi bir şey, öyle değil mi? İkiyüzlü olmadığınızı umut ederim ağam, çünkü eğer öyleyseniz sizinle iş yapamam."

Rüstem Bey bu acayip ve lafazan yabancı yüzünden fazlasıyla altüst olmuştu. İş ilişkilerinde katı ve dikkatlice şablonlaştırılmış bir resmiyete alışkındı; kendisininkinden farklı dünyalar olduğunu anladığında hep rahatsız olurdu. Redingotunun ceplerini el yordamıyla yoklayarak yanında taşıdığı amber ağızlığı buldu. Borulardan birinin başına geçirdikten sonra, ev sahibi parıldayan bir kömür parçasını küçük bir maşa kullanarak tütün kâsesine tutarken bir nefes çekti. "A, bu iyi işte," dedi kadın. "Gerçek bir beyefendi kendi ağızlığını daima yanında taşır. Buraya gelip de salyalarını bizimkilere bulaştırabileceklerini sanan bitli kokuşların sayısını bir bilseniz şaşardınız. İnsanın midesi bulanıyor, gerçekten bulanıyor. Bu arada, bana 'Kardelen' denmesini isterim. Öyle sevimli küçük bir çiçektir ki ve ben de kışın tam sonunda doğmuşum ve onların baş gösterdiğini gördüğünüzde, bilirsiniz ki ilkbahar çok uzak değildir," diyerek ekledi. "Yani benim geldiğim yerde."

"Gerçekten de güzel bir isim, Kardelen Hanım," diye kabullendi hayatında bir kar tanesi görmemiş olan ve kadının neden bahsettiğine dair en ufak bir fikri bulunmayan Rüstem Bey. Nargilesini üfledi ve tanıdık olmayan, ama kötü de gelmeyen bir tat fark etti. Başı azıcık döner gibi oldu ve gözlerini kırpıştırdı.

Odanın duvarlarından biri sahte bir duvardı; asılı halıların ardında üç genç kadın kahkahalarını bastırarak dinliyor, heyecanla fısıldaşıyor ve stratejik noktalara yerleştirilmiş üç delikten içerisini gözetliyordu.

Kardelen belli bir oyunculuk yeteneği sergileyerek kendisini divanlardan birine attı ve Rüstem Bey'e oyunbaz oyunbaz gülümsedi. "Bana kendinizi anlatın. Zenginsinizdir umarım. Kızlarımın yoksulluğa düşürülmesine asla izin vermem. Onların refahı benim için her şeyden önce gelir, biliyor musunuz. İnsan öyle seviyor ki, sonunda kendi kızları gibi oluyorlar; o yüzden eğer bir tanesinin sonu lağım ya da genelev olursa kalbim kırılır, çok kırılır. Allah yardımcımız olsun."

"Çok geniş topraklarım var," dedi, geneleve değinilmesinden tedirgin olan Rüstem Bey, kadına. "Çok sayıda hizmetkârım var ve kasabamda çok sayıda insana iş veriyorum." Durakladı ve ekledi. "Çok sayıda saatim de var."

"Peki, kasabanız nerde oluyor ağam?"

"Smyrna'nın ötesinde. En yakındaki büyük şehir Telmessos'dur, ama benim kasabam da yeterince büyüktür. Her şeyimiz vardır. Huzurludur."

"Çok da fazla huzurlu değildir, umarım. Kızlarımdan hiçbiri, fazlaca can sıkıntısına gelemez, biliyor musunuz. Fazla huzur can sıkıcı olabilir, sizce de öyle değil mi? Mutlak huzur, fazlasıyla ölüme benzer, benim fikrimce."

"Öteki kasabalara benzer bir kasabadır. Çok eskidir; esası yamaçtadır; aşağı vadide bir ırmağımız vardır ve deniz, hemen tepenin ardındadır. Durun bakalım. Yaklaşırken içinden geçtiğiniz harikulade bir çam ormanı bulunur ve biz Müslümanlar, ölülerimizi o ağaçların arasına gömeriz. Ağaçların arasında, beyaz kireç badanalı o mezar taşlarını görmek hoştur. Onları gördüğünüzde nihayet memleketinize dönmüş olduğunuzu düşünürsünüz."

Kardelen sırtını kabartarak ürperdi. "Ah hayır, lütfen yapmayın. Lütfen mezar taşları hakkında konuşmayalım. Bana kendimi çok... Ölümlü hissettiriyorlar. Mezarlar dışında başka ne var?"

Rüstem Bey düşünmeye çalıştı. "Eh, bir yığın Hıristiyanımız var, bilirsiniz, Rum olanlarından, ama çok zararsızdırlar, çoğu Rumca konuşmaz bile ve birkaç tane Yahudimiz var ki Yahudiler ne yaparsa onu yaparlar ve birkaç tane Ermenimiz var; aktar Ermenidir ve hasat zamanı göçerler gelir. Telmessos'a giden bütün gezgin satıcılar bize de uğrarlar. Güzel bir camimiz vardır." Burada Rüstem Bey biraz tereddüt etti. "Burda iyi bir kadın bulabilirsem, bir başka cami daha inşa ettireceğime yemin ettim."

"Beni bağışlayın," dedi Kardelen incelikle. "Ama bir karınızın olmayışı bana çarpıcı geliyor. Yani, sizin konumuzdaki bir erkek..."

"Bir karım var," dedi Rüstem. "Ama onu bir kenara bıraktım. Kancıklık etti."

"Ağam, iyi bir kancığa burun kıvırmamalı," dedi Kardelen ve Rüstem Bey bu konu üstünde düşünme fırsatı bulamadan sordu. "Boşandınız mı?"

"Hayır, ama onu bir kenara bıraktım."

"Ve aileniz size başkasını bulmadı?"

"Bütün ailem öldü benim. Hacdan gelen ateşli hastalık yüzünden." Bu noktada odada elindeki pirinç tepsinin üstünde iki küçük fincan kahve bulunan genç bir siyah kız belirdi; sanki boşluktan çıkmış gibiydi. Tepsiyi ikisinin arasındaki alçak sehpaya bıraktı ve geldiği gibi aniden kayboldu.

"A, evet," diye konuştu Kardelen kuru kuru. "Allah hacdan iyi ürün kaldırıyor. Her yıl cennette etrafına bakınıyor ve hepsi de yeşil sarıklı binlerce acemi buluyor. Ne kadar münasip."

"O da kimdi?" Kardelen'in son sözlerini duymazdan gelen Rüstem Bey, çenesiyle kızın kaybolduğu yönü işaret ederek sordu.

"Kızlarımdan biri. O halde söyleyin bakalım, buraya tam olarak ne için geldiniz?"

Rüstem Bey kızardı, kahve fincanını eline aldı ve Kardelen'in nazarlarından sakınarak, "Çerkez kadınlar hakkında çok güzel şeyler duydum," dedi.

Halının ardında, siyah kız somurtarak fısıldadı. "Beni istemez o halde. Allah kahretsin. Öyle de tatlı ki!"

Neşeli bir yüzü olan Arap kız, "Çok ciddi!" diye fısıldadı. "İnsan, gülen bir erkek istiyor."

Atlas ciltli abanoz kız, "Ama çok hoş," diye fısıldadı. "Bütün geceyi onunla geçirebilirdim. Her gece, inan olsun!" Gözlerini yuvarlayıp, puflayarak yanaklarını şişirdi.

Öteki iki kız, ellerini ağızlarına götürdüler ve şok geçiriyorlarmış gibi yaptılar. "Seni küçük sansar seni," dedi cildi porselen gibi olan uzun kara saçlısı. "Adamı yorgunluktan öldürürdün, ihtimal."

Siyah kız parmağını dudaklarına götürdü; birbirlerini dürttüler ve kulak kabartmaya devam ederken kahkahalarını bastırdılar.

"Çerkez kadınları," diye tekrarladı Kardelen. "Yuvarlak yüzler, ay kadar solgun. Neden bu kadar çok kadın peçe takıyor; bununla ilgili hikâyeyi bilirsiniz zannederim. Bir hayli gülünçtür."

"Duymuş olabilirim," diye cevap verdi Rüstem Bey. "Ama hafızamda değil."

"A, çok eğlencelidir!" Kardelen sanki bir sırrını paylaşacakmış gibi öne doğru eğildi. "Hikâye diyor ki, başkent hâlâ Bursa'dayken, bir Çerkez istilası olmuş; şu Ruslar yüzünden ki, pek korkunç insanlar, hepsi de ırz düşmanı ayyaşlar; Müslümanlara yine zulm etmekteymişler; neyse işte, bütün Çerkezler sığınmak için kalkıp Bursa'ya gelmişler; kadınları o kadar güzelmiş ki, Bursa'nın bütün erkekleri onlara âşık olmuş ve o güzel Çerkez kadınları için birbirleriyle dalaşan erkekler yüzünden her gece arbedeler, kavgalar çıkmış, cinayetler işlenmiş. Sonunda bir gün padişah ki, hangisi olduğunu unuttum, hepsi de ayrı ölçüde kaçıktır, Çerkezlerin başkanını çağırtmış ve ona demiş ki: "Kadınlarınıza söyleyin, yüzlerini örtsünler; çünkü o kadar güzeller ki, burda artık huzur kalmadı. Böylece başkan, kadınlara, padişah kavganın bitmesini istediği için kapanmalarını söylemiş. Kadınlar kapanmışlar ve sonra bütün diğer kadınlar da kapanmışlar; neden biliyor musunuz? Kibirden... Çünkü herkesin, kendilerinin de güzel olduğunu düşünmelerini istemişler. Böylece bütün kocakarılar, pazar yerlerinde, sanki yüzlerini gösteremeyecek kadar güzelmiş gibi dolanmaya başlamışlar. İnsanı güldürüyor bu, gerçekten güldürüyor. Tabi, bunca zamandır çirkin kadınlara bak-

maktan da böylece kurtulmuş olduk; dolayısıyla bu işten bir iyilik de hasıl olmuş sayılır. Nerde kalmıştık?"

Rüstem Bey hikâyenin sonunu biraz rahatsız olarak dinlemişti; zira bir peçenin altında nasıl bir çirkinliğin saklanabileceğine ilişkin doğrudan bir deneyimi vardı ve Kardelen'e ne söyleyeceğini de bilemiyordu. Sonunda şöyle diyebildi. "Ben bu hikâyeye önceden duymuştum galiba, ama unutmuşum."

("Ah çok ağırbaşlı bu," diye fısıldadı Arap kız, asılı halının ardından.)

Kardelen kahvesini nazlı nazlı yudumlayarak devam etti. "Kuşkusuz bu asla gerçek değildir. Anladığım o ki, en iyi hikâyeler daima yalan olanlar oluyor."

(Beyaz derili kız içini çekti ve fısıldadı. "Bence bu tam benim aradığım adam. Öyle yakışıklı ki! Çok da nazik."

"Öyle şanslısın ki!" diye fısıldadı kara kız.

"Eğer beni seçerse."

"Sana dayanamaz," dedi Arap kız. "Kim dayanabiliyor ki!"

Açık tenli olan suratını astı. "O sonuncusu bir kâbus gibiydi. Eğer beni bir daha bulacak olursa, kendimi öldüreceğim.")

Kardelen kahvesinden bir yudum aldı, sır verir gibi bir ifade takınarak, "Bende bir Çerkez kız var," dedi.

("Hiç utanmıyor!" diye fısıldadı kara kız.)

"Öyle de üzücü bir hikâyesi var ki!" dedi Kardelen.

("Duy da inanma!" diye fısıldadı Arap.)

"Babası bir şakiydi, hem de bir hayli nam salmış bir şaki ve bu Çerkez eşkıyası nasıldır bilirsiniz. Oğullarını yanlarda tutarlar ki haydutluğu onlara da öğretsinler ve kızlarını, başkaları tarafından büyütülsünler diye ellere verir, sonra da evlendirecek yaşa geldiklerinde gidip alırlar. Eh, bu olayda şaki, jandarmalar tarafından öldürüldü ve zavallı küçük Leyla'yı almak için kimse geri gelmedi."

("Leyla?" diye tekrarladı açık renk tenli kız. "Adım bu mu olacak şimdi?"

"Eh, Çerkez olacaksan eğer, adın İonna olamaz tabi," diye fısıldadı Arap.)

"Zavallı küçük Leyla!" diye duygulu duygulu devam etti Kardelen. "Bir gül kadar narin, Nevşehir elmasından daha tatlı! Pontus balından daha çok mest eder insanı!"

("Fevkalade!" diye fısıldadı kara kız.)

Rüstem Bey kendisini daha da tuhaf hissetmeye başladı ve tütünde alışık olmadığı bir şey olup olmadığını merak etti. Hoş ama akıl karıştırıcı bir zihin hafifliği, bir tür dengesiz dinginlik yaşamaktaydı. "Söz konusu genç kadını görebilir miydim acaba?" diye sordu.

Kardelen öne eğildi ve Rüstem'in dizine eliyle dokundu. 'Keşke çıplakken bir görseydiniz onu..."

"Böyle bir şey mümkün mü?" diye sordu Rüstem Bey, fevkalade şaşırmış olarak. Öyle ani bir utanç basmıştı ki üstüne, başka biri de görmüş müdür, anlamak istercesine odanın içine bakındı. Bununla birlikte utancından daha baskın olan, hayvani içgüdüsüydü ve bundan da baskın olanı, eğer bu lafazan, iki eşeyli yaratığa çok yüklü bir parayı bastıracaksa, malın masrafa değeceğini fazlasıyla garantilemek zorunda olduğuna ilişkin sağduyusal kararlılığıydı.

Asılı halının ardında, teni açık renk olan kız ağzının içinden lanetler savurdu ve ateşli ateşli fısıldadı. "Allahım, bunu yapmak zorunda kaldığımda nefret ediyorum! Asla yeterince erken uyarı almıyorum." O, elinden geldiği kadar sessiz kayarcasına uzaklaşırken öteki iki kız, eğlencenin suç ortakları olarak birbirleriyle bakıştılar.

"Leyla odasında yalnızken, çıplak olmaktan hoşlanıyor," dedi Kardelen, bir kaşını kaldırıp başını çapkınca sallayarak. "Ve ben de halıların altında kalmış küçük bir çatlak biliyorum." Kadın elini tutunca, Rüstem Bey ona karşı koymaya mecali olmadığını fark etti. Sanki ipnotize edilerek uysallaştırılmıştı. Kemikli parmaklara tutunarak kadının peşinden sürüklendi ve hemen ardından kendini, fevkalade rahatsız bir durumda eğilmiş olarak, enli tahtaların birinde bulunan bir budak deliğinden, kötü aydınlatılmış ama zengin döşeli bir odacığa bakarken buldu.

İçeride, yastıklarına uzanmış, besbelli uzun, parlak saçlarını taramaya dalmış, genç, çıplak bir kadının mermer beyazı biçimini

seçti. Ara sıra süslemeli küçük bir maşayla dudaklarına götürdüğü çok ince bir sigaradan zarif nefesler çekiyordu. Genç kadın, ağır ağır döndü ve Rüstem, onun yuvarlak tombul memelerini, karnının narin yükseltisini (göbek deliği, gümüş üstüne oturtulmuş kan kırmızı bir lal taşıyla süslüydü), boynunun zarif kıvrımını ve uyluklarının şehvetli girintisini gördü. Kötü eğilimlerine yenilerek bacakların birleştiği yerde ne olduğunu görmeye çalıştı; ama kızın pozu ve gölgeler bunu imkânsız kılmıştı. Nefesinin kesildiğini hissetti. Öz karısı Tamara'yı hiç bu kadar çıplak görmemişti. Aslında karısını çıplak olarak hiç görmemişti. Birden, büyük bir şaşkınlıkla anladı ki, daha önce bir kadının güzelliğini hiç takdir etmemiş ve bu güzellik, ne kadar yabancı, ne kadar başka hiçbir şeye benzemez bir güzellikmiş. Ani bir acıyla Tamara'nın da bu kadar güzel olup olmadığını merak ederken buldu kendini.

Genç kadın tırnaklarına oje sürmek için göbeğinin üstüne yatınca, Rüstem, arka tarafının küstah yuvarlaklığını ve sırtının hassas cildini hatmetti. Ayaklarının ne kadar küçük olduğunu ve ayak bileklerinden birinde bir altın zincir bulunduğunu gördü; ama esas gördüğü, kızın ne kadar hayat dolu olduğu, nasıl da içinden kaynaklanan bir ışıkla parlıyor gibi göründüğü, tarlasında çalışan ve Eskibahçe'deki yararsız yaşantılarını ağır işlerle tüketen sığır gibi kadınlara ne kadar az benzediği idi. Duvardan çekildi ve sessizce aralığa geri döndü.

"Oturun," dedi Kardelen ve Rüstem Bey oturdu. Titrek ve kararsız bir sesle, "Görmemem gerekeni gördüm," dedi.

"Sizi, zavallıcık," diye kelimeleri uzat uzata konuştu Kardelen; sesi hem sempati, hem de istihza yüklüydü. İnsanların nezaketleri ve vicdanları, sefanın ya da güzelliğin yolunu kestiğinde hep sıkılırdı, ancak Rüstem Bey'in kafasının biraz karışmış olduğunu fark etti.

"Gördüğünüz gibi," dedi Kardelen, aniden bir işkadınına dönüşerek. "Kusursuz bir güzellik örneğidir. Yüzü nispeten beyzi, cildi çok narin ve beyaz, kaşları kara ve ortada birleşiyor, dudakları çok kırmızı ve tazedir. Boyu ne uzundur ne de bodur. Dahası çok

güzel ud çalar ve şarkı söyler. Tanıdığım her kız kadar iyi kahve pişirir. Gayet makul bir düzeyde öğrenim görmüştür ve bir erkeği nasıl hoşnut edeceğine dair bilmesi gereken ne varsa, bizzat ben öğretmiş bulunuyorum kendisine."

Rüstem Bey endişeyle baktı. "Bakire midir?"

Kardelen hoşgörüyle gülümsedi. "Eh, doğal olarak bakiredir, ağam. Doğduğu günkü kadar bakiredir ve hiç kimse bundan daha fazla bakire olamaz, hatta mekânı cennet olsun, İsa Peygamber'in Anası Meryem bile. Bilmesi gereken her şeyi bütün ayrıntısıyla anlattım ona ama, şahsi deneyimi yoktur."

(Kısa süre sonra Leyla adını alacak olan ama hâlâ çıplak durumdaki İonna, o arada, gelişmeleri izlemekte olan iki kıza katılmıştı ve Arap kızı elini Leyla'nın kulağına koyarak fısıldadı. "Bil bakalım ne oldu? Yine bakiresin!"

Ioanna alt dudağını ısırdı ve başını salladı. "Yine mi!" diye bağırdı. "Sevgili Kardelen'imiz tavuk kanıyla ne de çok mucize yaratıyor!"

"Peki kaç yaşındadır?"

"On beş yaşındadır, tahminime göre uzun yıllar sürecek bir güzelliğin henüz başındadır."

("Yine gençleştin," diye fısıldadı zenci kız, bastırılmış neşesi beyaz dişlerinde parlayarak.)

"Peki, kaça satıyorsunuz bakalım?" diye sordu Rüstem Bey.

Kardelen bu soruyu beğenmediğini gözle görünür bir biçimde başını kaldırarak ifade etti. "Satılık değil. Ben kimseyi satmıyorum ve elli yılı aşkındır İstanbul'da esir yok. Bunu biliyor olmalısınız kesinlikle."

"Peki, nasıl... Edineceğim ben bu kızı o halde?" diye sordu Rüstem Bey.

"Şöyle oluyor," dedi Kardelen. "Ben öksüz kalmış veya evden kaçmış olan ya da her neyse işte, ilgilenecek kimseleri olmayan bu zavallı kızları alıyorum. Onların hiç malı mülkü olmuyor elbette ve ben de zengin sayılmam ve dolayısıyla zavallıcıkların çeyizi yok,

yani evlilik, her zaman imkânsız olmasa da ya zor veya söz konusu değil. Cazibe kazandıkları yaşlara gelince, onlara, başka türlü düzenlemeler peşinde olan adamlar buluyorum ama, bu işi büyük dikkatle yapıyorum. Kızlarım çok tatlıdırlar ve onları pek severim. Burda mutlu zamanlarımız oldu ve doğruyu söylemek gerekirse, hepsinin birden gitmesini istemem ama, insanın paraya da ihtiyacı oluyor."

"Paraya," diye tekrarladı Rüstem Bey.

"Para," dedi Kardelen. "Para, öğrenimleri, giysileri, gıdaları ve benzeri için harcamış olduğum zamanı ve girmiş olduğum zahmeti tazmin etmek içindir. Doğal olarak bu para, yeni bir kızla baştan başlamama yetecek kadar olmalıdır." Kardelen arkasının geleceğini belli ederek durakladı ve ardından çabucak ilan etti. "Leyla'ya gelince ki istisnai bir kızdır, tazminat altmış bin kuruş olmalıdır."

Rüstem Bey geriledi. "Başka kızlarınız var mı?"

"Genç bir Habeşim var ki İskenderiye'deki efendisinden kaçırılmış (hemen söyleyeyim ki kaçıran ben değilim) ve Edirne'de terk edilmiş. Bir de Lübnanlı tombul küçük bir Arap kızım var ki çok tatlıdır. Hayalgücünüzü ne kadar zorlarsanız zorlayın, ikisi de Çerkez olamaz; zira biri siyah, öteki de bakır rengi."

"Altmış bin kuruş benim düşünmüş olduğumdan çok fazla," dedi, daha ziyade elinden kaçırabileceğini düşünmüş olduğu için aklına Çerkez'i elde etmeyi koymuş olan Rüstem Bey.

"Eğer sizden hoşlanırsa fiyatı düşürebilirim," dedi Kardelen. "Acaba birkaç dakikalığına bana izin verir miydiniz." Büyük bir vakarla ayağa kalktı ve Rüstem Bey'in bir beyefendiye yakışmayan cimriliğinden iğrenmiş gibi odayı terk etti.

Kardelen, Ioanna'yla öteki iki kız mutfakta toplandılar ve heyecan içinde gevezelik ettiler. "Ne düşünüyorsun?" diye sordu Kardelen.

"Muhteşem," diye bağırdı zenci. "Çok şanslısın."

"Yakışıklı," diye kabul etti Ioanna. "Ve giysileri de çok şık. Aksanı hem tatlı, hem de komik! Güneyde herkes böyle mi konuşur?"

"Bayağı zengin olmalı," dedi Arap kızı. "Mamafih üzüntülü bir hali varmış gibi gelmiyor mu size?"

"Mesele şu ki, onu hoş tutmaktan keyif alacak mısın?" diye sordu Kardelen ve Ioanna nazlı nazlı gülümsedi. "Herhalde alırım. En azından bir süreliğine, işte. Beni bilirsin."

"Yine kaçıp da başımı daha fazla belaya sokmayasın," dedi Kardelen, yalancıktan sitemli bir sesle. "O kısacık bir süre zarfında her şeyi taşımak zorunda kalmak ne korkunçtu, sana anlatamam. Hem de iki kere! Öldürebilirdim seni."

"Çok canımı sıkmıştı," diye mazeret beyan etti Ioanna. "Ve kabaydı ve domuzun da tekiydi. Hiç değilse sana üst üste iki defa para kazandırmış oldum. Bu herifle ilgili en iyi şey, kimsenin beni bir daha bulamayacağı kadar uzak bir yerden gelmiş olması." Durakladı ve sonra aklına bir düşünce geldi. "Sahiden Leyla olmak zorunda mıyım? Rum olduğumu anlamaz mı sence?"

"Gerçek bir Çerkezi nerden tanıyacak ki o?" dedi Kardelen. "Güneyde Çerkez yoktur ve sen de zaten toprağın içinde bir delikte büyümüş boklu bir Rum parçası değilsin. Pratikte İtalyan sayılırsın sen, sevgilim. Haydi bakalım, elbiselerini giy de bize birer kahve pişir."

"Ve paranın yarısı benim?"

"Elbette senin, tatlım, ama altmış bin alabileceğimi sanmıyorum, dolayısıyla fazla bir şey umma."

"Peki, ya camiye gitmem gerekirse?" diye sordu Ioanna, ama Kardelen çoktan çıkmıştı. Kalçalarını belki biraz fazlaca sallayarak selamlığa tekrar girdi ve divana oturup uzun kollarıyla, bacaklarını ve kemikli bileklerini altına aldı. Rüstem Bey ağızlığını nargileden çıkardı ve tekrar cebine koydu. Artık daha da hafif hissediyordu başını ve biraz da midesi bulanıyordu. "Size otuz bin kuruş verebilirim," dedi. Kardelen yalnızca kaşlarını kaldırıp lütfen gülümsedi.

"Bazı şartlar var," dedi Kardelen.

"Şartlar mı?"

"Bir: Leyla'yı başkasına kiralayamazsınız ve kendi rızası olmadan onu satamazsınız veya bir başkasına devredemezsiniz. On iki yıl sonra eğer isteyecek olursa, kendisine özgürlüğünü vermelisiniz ve dünyalığını yapmalısınız. Eğer kendisiyle evlenecek olursanız, öte-

ki karılarınızla eşit konumda olmalı ve eğer çocukları olursa, kendi çocuğunuz gibi bakılmalı. Ve bu arada, otuz bin kuruş söz konusu bile olamaz. Elli bini belki düşünebilirim."

Sahiden şaşmış olan Rüstem Bey, "Bu şartların müeyyidesi nedir ki?" diye sordu.

"Müeyyide mi? Ben kızlarımı yalnızca şeref sahibi adamlara veririm ve onlardan söz isterim. Siz de söz vereceksiniz. Siz de şerefli bir adamsınız, öyle değil mi?"

"Elbette!"

"Ve söz veriyorsunuz?"

Rüstem Bey aklının karıştığını hissetti. Yabancı tütün ve odanın ağır havası idrakini bulandırmış gibiydi. "Neydi o şartlar?"

Hem erkek, hem kadın Kardelen şartları tekrar edip ekledi. "Söz veriyor musunuz?"

Rüstem Bey sonunda, "Veriyorum," dedi.

"Pekâlâ. Yarın elli bin kuruş ve birkaç hamalla geri gelmelisiniz ve Leyla da toplanmış hazır olacak inşallah. Bildiğim kadarıyla asla vaktinde hazırlandığı görülmemiştir, ya!"

Rüstem Bey kirli gün ışığına başı zonklayarak fırladı ve sağ elinin baş ve işaret parmaklarını şakaklarına sıkıca bastırdı. Gözleri oyulurken başı önde bekledi. Sonunda başını kaldırıp birbirinden bağlantısız düşüncelerle izlenimlerin vızıltısını temizlemek ister gibi salladı ve hizmetkârlarıyla rehbere ilerlemelerini işaret etti. Cinsiyetler arası bir şey olan Kardelen'in, eğer birinden biri olacaksa, erkeksi bir kadın değil de sapkın bir erkek olabileceği kuşkusu o anda zihninde belirdi ve aynı anda, kader akışının yolundan saptığı yönünde rahatsız edici bir sezgiyle sarsıldı. Başına geleceğe karşı kendini hazırlayıp bir kayık tutarak, yardımını istemeyi çok kısa bir süre önce akıl etmiş olduğu Allah'ın alışılmadık desteği için bir daha dua etmek üzere Ayazma camisine gittiği Üsküdar'a geçti. Alnını namaz seccadesine değdirdiğinde, kendisini dinleyen kimse olmadığına dair açık bir izlenim edindi ve meydana çıktığında, aslından farklı bir hayat içine yerleşmeye başlamış gibi hissetti kendini.

34

Rüstem Bey ile Leyla Hanım

Rüstem Bey konağının selamlığında sigara içerken, saatlerinin sesini dinliyordu. Çok fazla sayıda saat biriktirmişti: çünkü bu ülkede satın alacak şey bulmak zordu; hem de zaten zenginler, servetlerini böyle sergilerler. Zaman içinde saatler vuruşlarını birbirleriyle gizlice senkronize etmişlerdi ve sessizlik anlarında; kasabanın uğultusu kesildiği veya bülbüller sustuğu zaman, neredeyse boş olan evin içinde, istikrarlı tik taklar, geçip giden hayatı az ve öz kayda geçiren kocaman mekanik bir yüreğin atışı gibi yankılanmaktaydı. Saat başlarındaysa ev, asla iki kere tekrarlanmayan, garip ama harikulade bir armonisizlikle dolmaktaydı. Tamara Hanım bir keresinde hizmetkârlara çanları kapatmaları için emir vermiş ama Rüstem Bey sessizliği o kadar bunaltıcı bulmuştu ki, gecenin yarısında ayaklanmış, bir gaz lambası yakmış ve odaları birer birer dolaşarak bütün kolları tekrar çan çalar hale getirmişti.

Rüstem Bey hayatının yolundan çıktığını seziyor, ama hiç aldırmıyordu. Sağduyusu ne derse desin, Leyla'nın her şeyini diriltici ve büyüleyici buluyor; yalnızca kendi tavırları, ondaki canlılığa ve *savoir vivre*'e[1] uymayacak ölçüde resmi olduğu için esef ediyordu. Şu anda Leyla haremde; mutluluk içinde hizmetkârlara, onu şuraya koymalarını, bunu kaldırmalarını, ötekini biraz itmelerini buyuruyordu. Tamara'nın reddetmiş olduğu yatağa o bayılıyordu ve yatak tekrar birleştirilmiş, lavanta kokulu ceviz yağıyla cilalanmıştı. Kalın şiltesinin üstünde, lokum yiyerek ve saçını tarayarak aylaklık ediyor, Rüstem Bey tembel olduğunu söylediğinde, tüyleri kabarmış

(1) Yaşamasını bilmek.

gibi bir ifade takınarak gülüyor ve, "Ben mi? Ben tembel değilim, yalnızca zevk düşkünüyüm," diyordu.

Rüstem Bey, Kardelen'in evine, kararlaştırılmış olduğu gibi hizmetkârları ve iki tane özellikle iri hamal eşliğinde geri dönüşünü, dar sokağı Leyla'nın mallarıyla dolup taşmış olarak buluşunu hatırlıyordu. Halılar, kapakları kapatılamayan şişkin giysi sandıkları, ayakkabı, terlik, şemsiye torbaları... Bu kadar eşya biriktirmeyi becermiş olmasına şaşırmıştı. Leyla meşgulken, Kardelen, Rüstem Bey'i bir kenara çekip büyük bir ciddiyetle: "Şimdi, bunu söylediğim için bana kızmayın ama, eğer acele ederseniz Leyla'yla bir yere varmanız mümkün olmaz. Bırakın da ona uygun bir zamanda o gelsin size; o takdirde dünyanın en iyi metresi olacaktır, yemin ederim. Eğer bir zorlama yaparsanız... eh, işte o zaman felaket olur. Bakire olduğunu ve karınız değil, metresiniz olduğunu unutmayın ve ona karınızmış gibi davranmayın. Eminim, ne demek istediğimi biliyorsunuzdur. Karı, köleyle damızlık kısrak arası bir şeydir; ama metres, bir yaz akşamı panjurlardan içeri dolan gül kokusudur. Onu yarı ilahi bir şey gibi düşünün." Kardelen, ilahi bir varlığı ima edercesine ellerini oynatmıştı. Duraklamış ve sormuştu: "Dünyanın en zor işi nedir, biliyor musunuz?"

Rüstem Bey burnunun kenarını kaşımış ve cevap vermişti: "Bir güvercine sezdirmeden yaklaşmak."

Kardelen sanki çıldırdığını düşünüyormuş gibi bakınca ağa açıklamıştı: "Her zaman görürler sizi ve hep uçar giderler."

"Anlıyorum," diyor Kardelen dudağını kıvırarak. "Herhalde ben böyle şeyleri... Böyle taşraya özgü şeyleri bilemem ben." Konuşmasına ağırlık katmak için duraklamış ve demişti ki: "Dünyanın en zor işi, bu kadın açısından nasıl karşı konulmaz biri haline gelebileceğinizi öğrenmektir, ki meseleyi zorlamak zorunda kalmayasınız. Bir nasihat vermemi ister misiniz?"

Rüstem kuru kuru, "Hissediyorum ki zaten vereceksiniz," demişti.

"Evet, vereceğim gerçekten. Leyla'nın er geç size tapacağını ve kendini size vereceğini kaçınılmaz bir olgu olarak kabul edeceksiniz yalnızca. Bu, bir inanç meselesidir."

"İnanç mı?"

"A evet, inanç, kadınlarda başka hiçbir şeye benzemeyen bir etki yaratır."

Bu hassas meseleye nasıl yaklaşması gerektiğini merak ettiği doğru. Çıplaklığını hatırladığından ve tekrar görmek istediğinden uyumayı başaramamıştı. Boğazı ağrıyor, arzudan ve korkutucu, görülmemiş tatlı ürpertiler bedeni boyunca gidip geliyordu. Onunla aşk yaptığını hayal ediyor ve böyle bir şeyin nasıl meydana gelebileceğini merak ediyordu. Doğasında şiddet yoktu ve fiilen Leyla'nın bedeni Leyla'ya vergi olduğu için bir tatlı rahatlık duyuyor ama, ayrıca bu kadar yol geldikten, bu kadar para sarf ettikten ve bu kadar şey yaptıktan sonra yalnızca garantisi olmayan bir iş anlaşması yapmış olduğu için de bir tatlı huzursuzluk hissediyordu. Dünyanın düzeni içinde yeri kendisininkinden onca aşağıda olmasına rağmen bu hilkat garibemsi yaratığın ona tavsiyelerde bulunabilmesine de içerliyordu. Kardelen'in Leyla'yı, lütuflarını sunmakta çok fazla gecikmemesi için ciddi ciddi uyarmış olduğunu bilmiyor. "...yoksa bir fiyasko daha olacak; inan bana ve bu sefer sana kefil olacak değilim. Ve küçük şişeyi de sakın unutma."

Leyla'ya ait eşyaların en tepesinde, içinde bir kuş değil fakat bir kedi bulunan, ince dallardan yapılma kocaman bir kafes vardı. "Bu nedir?" diye sormuştu Rüstem Bey.

"Kedi," demişti Leyla.

"Anlaşmada kedi yoktu," demişti Rüstem Bey.

"Bu, Pamuk. Benim kedim."

"Anlaşmada kedi yoktu," diye tekrarlamıştı Rüstem Bey. Kedileri hiç sevmemiş ve ne işe yaradıklarını hiç anlamamıştı. Gece miyavlamaları ve kavgaları, neredeyse bülbüllerin sebep olduğu kadar uykusuzluğa sebep oluyordu. "Benim ehlileştirilmiş bir kekliğim var," diye eklemişti.

"İkisini ayrı tutarız," demişti Leyla akıllıca.

Kardelen araya girmiş, "Kedisi olmazsa mutlu olmaz," demişti. Kaşlarını kaldırıp başını manalı bir biçimde eğmişti. Rüstem Bey'e, kedisiz kalmaya içerlemesinin, lütuflarını sunarken özellikle gönülsüz davranmasına neden olabileceğini söylemeye çalışıyor gibiydi. Rüstem Bey, hayvana bakmıştı. Beyaz bir Ankara kedisi; dibinde ince-

len tüylü bir kuyruğu vardı. Bir gözü sarı, bir gözü mavi ve belli ki kibirli ve kızgındı. Rüstem Bey'in kendisine bakmasına itiraz etmiş ve ağzını açarak tıslamıştı. Rüstem Bey hakarete uğradığını hissetmişti. "Kedileri sevmem," demişti. Ne var ki, tartışmayı kaybetmişti.

Saatler çalıyor ve Rüstem Bey rıhtıma nasıl ulaştıklarını, tam sandala binmeye hazırlanırlarken Leyla'nın nasıl paniklediğini hatırladı. "İlacımı unuttum!" diye bağırmıştı. "İlacım! Geri dönmeliyiz. Geri dönmeliyiz."

"İlaç mı? Hasta mısınız? Ne ilacı?"

"İlacım. İlacım, Kardelen Hanım'da."

"Başka ilaç alabiliriz," demişti yolculuk bir an başlasın diye telaşlanan Rüstem Bey.

"Hayır! Hayır! Hayır!" diye feryat etmişti Leyla. "İlacımı almak zorundayım." Uyarıcı isteri sinyalleri vermeye başlamıştı. Gözyaşlarına dayanmak da mümkün değildi.

Yatıştırmaya veya vazgeçirmeye çalışmanın yararı yoktu. İki hizmetkâr, Kardelen'in evine geri gönderilmiş ve çok geçmeden tıpası balmumuyla mühürlü kahverengi küçük bir şişeyle dönmüşlerdi. Rüstem Bey şişeyi incelemiş, çalkalamış, ışığa tutarak içine bakmıştı. Koyu, ağdalı bir sıvıydı. Yüzü endişeden bembeyaz kesilmiş Leyla'ya uzatmıştı. Leyla şişeyi almıştı. "Hastalığınız nedir?" diye sormuştu Rüstem Bey. Hasta olması mümkün bir kadın edinmiş olmaktan hoşnut değildi. Kadınlar inleyerek yatma konusunda sınırsız bir kapasiteye sahiptiler. Leyla, ona bakmış ve sesindeki buyruğu işitmişti. Uzağa bakarak, "Bir kadın meselesi. Önemli değil. Geçer," demişti.

"Bir kadın meselesi," diye tekrarlamıştı Rüstem Bey ve omuzlarını silkmişti. Annesiyle kız kardeşleri bu "kadın meseleleri"ne alçak sesle değinirlerdi hep. Daha fazla soruşturmanın sonuç vermeyeceğini biliyordu. Kadın meselelerini öğrenmek, kadmlar içerideyken hamama gitmek gibi yasaktı. Küçükken erkek arkadaşlarıyla birlikteyken bir bütün hamam dolusu çıplak kadın görebilseler ne olurdu şeklinde şehvet yüklü spekülasyonlar yapmış olduklarını hatırlıyordu. Ah, duvara küçük bir delik açabilselerdi!

Rüstem Bey, küçük bir İtalyan gemisiyle yaptıkları Smyrna'ya dönüş yolculuğunu hatırlıyordu; Leyla kadınlar kısmında, kendisi de erkekler kısmında. Sonuncusu gibi bir tren yolculuğunu daha göze alamamış ve daha yavaş, ama daha konforlu bir yolculuğu tercih etmişti. Gündüzleyin güvertede beceriksizce yan yana oturuyorlardı. Havanın ve denizin durumuna ilişkin sosyal konuşmalar yapıyor; kıyıda şu ya da bu kent olması olası yerleri gösteriyordu. Smyrna'da kumaş, rastık ve iksirler, kozmetik ve merhemler, losyonlar, kendisinin hiç duymamış, Leyla'nınsa almak zorunda olduğu konusunda ısrarcı olduğu şeylerin alışverişini yapmışlardı. Alnına takması için ona altın paralardan oluşan bir zincir almıştı ve Leyla o kadar memnun olmuş, o kadar minnettar kalmıştı ki, eliyle yüzüne dokunmuştu. Kızın konuşması hoşuna gidiyordu, zira aksanı çok sevimliydi. O da Rüstem Bey'in aksanını seviyor, ama biraz daha neşeli olmasını diliyordu.

Bu şehirdeki genç Rum erkeklerin, büyüklerinin denetiminden nasılsa çıkmış olduklarını, fazlasıyla ataklaştıklarını ve küstahlaştıklarını, saygıdeğer ihtiyar adamların feslerini başlarından kapıp, dindar kadınların peçelerini çekip kendi imansız yazılarıyla duvarlara Büyük Yunanistan hakkında sloganlar yazdıklarını duyuyorlardı. Rüstem Bey kızıyor, sigarasından emercesine derin nefesler çekiyor ve soruyordu. "Vali neden asmıyor birkaç tanesini? Ne kazanıyoruz asmamakla?" Ne var ki burası, nüfusunun büyük çoğunluğu Rum olan bir şehir; para da, nüfuz da onlarda ve ne yapsalar yanlarına kâr kalmakta. Kendi kendine, Smyrna'nın kendi küçük kasabasından çok daha eğlenceli bir şehir olduğunu da kabul etmek zorunda kalıyordu. Levanten canlılığı her daim moralini yükseltmişti. Buenos Aires ve Liverpool gibi akıl almayacak kadar romantik adlar taşıyan yerlerden gelme gemilerin sıralandığı hareketli limanını seviyor ve o gemilere tepeden bakan tüccar evlerine hayran oluyordu. Gözleri sürmeli Rum kadınlarının, panjurlarının yanı sıra hareketsizce otururak bir yandan hayran bakışları üzerlerinde toplarken bir yandan da hayatı izleyebilir olmalarını seviyordu. Ayaktakımından bazı Rum erkeklerinin, ensede uzattıkları at kuyruğu dışında kafalarını tamamıyla sıfır

numara tıraş ettirmelerini seviyordu. Smyrna, diye düşünüyordu, insanın yaşama hırsı edinebileceği bir yer. Smyrna'da yalnız kalabilecek veya canı sıkılabilecek birini aklında canlandıramıyordu.

"Rumlardan adam olmaz," diyordu Leyla, belli bir şeye değinmeksizin ve kendi kendisine istihzayla gülümseyerek.

Rüstem Bey, silah ustası Abdül Chrysostomos'u ziyaret etmişti. Av tüfeği için baruta ve kuş saçmasına ihtiyacı vardı. Silah ustasının yeni icadıyla ilgilenmesini sağlama girişimlerine direnmesi gerekiyordu; 3 metre boyunda namlusu olan ve küçük bir top iriliğinde bir kurşun atan ve çok uzun mesafelerde esrarengiz bir biçimde hedefi bulan tepmeli bir tüfek. On kurşun taşıyan yaylı bir fişek haznesi vardı ve kaldırılamayacak kadar ağırdı. Rüstem Bey, "Uzak mesafeden fil ve deve vurmaya niyetim yok," dediğinde Abdül'ün gözleri, gerçek bir kederin davetsiz gözyaşlarıyla dolmuştu. Hem bir dâhi olup, hem de bu kadar sık reddedilmek çok acıydı. Güneşin ışınlarını, sudaki ahşap bir gemiyi yakabilecek kadar ısınan bir noktada odaklayan içbükey aynayı icat edeli ve padişahı, bir sokak istidacısının yardımıyla yazılmış bir mektupla bundan haberdar edeli iki yılı çoktan geçmişti. Savaş Bakanının sekreteri, nihayet kendisine yazıp padişahın silahlı kuvvetlerinin, en azından odak ayarlanabilir hale gelmedikçe böyle bir silahı kullanamayacağını bildirmişti. İnsan sonunda hayal kırıklığına uğrayacaksa, iki yıl beklemek çok uzun bir süreydi. Mamafih, daha şimdiden aynanın nasıl ayarlanabileceği üstünde çalışmaya başlamış ve zihni, kaldıraç ve kaldıraç dayanak noktası sistemleriyle kaynıyor; sokak istidacıları, çeşit çeşit yerlere sırlı ama esnek cam gibi bir şey olup olmadığını araştırmak için yazılar yazıp duruyorlardı.

Rüstem Bey'le Leyla Türk mahallesinde kalıyorlarlardı; zira ağa orada kendini evdeymiş gibi hissediyordu ve yemekler daha iyiydi. Rum mahallesinde her şeyi fazla pişiriyorlar ve baharatın nasıl kullanılacağını bilmiyorlardı. Rüstem Bey, özel bir odada baş başa yemek yiyebilecekleri bir yer bulmuştu ve her ikisinin de sarmısağı sevdiğini keşfedince, pek rahatlamışlardı. Lokantanın sahibine her şeye sarmısak katmasını söylemişlerdi. Patron, "Her şeye mi?" diye sorunca

üstünde bir diş sarmısak yüzen bir sürahi su getirtmişti. Leyla eliyle ağzını kapatıp gülmüş ve Rüstem Bey de anında doğal ağırbaşlılığını bir yana bırakmıştı. Leyla, "Bir gün size yaptığım yemeğe o kadar çok sarmısak koyacağım ki, vilayette sarmısak sıkıntısı olacak," demişti. Daha sonra, biraz şişkin bir vaziyette Rüstem Bey'in geleneksel konaklama mekânı olan, incirlerin gölgelediği, biberiye ve gül dikili bir avlusu bulunan küçük hana gitmişlerdi. Odalar kimse tahtakurusu ya da pire kapmasın diye çıplak ve büyük bir titizlikle süpürülmüştü. Leyla, garaz kedisiyle kadınlar kısmında, Rüstem Bey erkeklerle kalıyordu. Leyla, kedisinin çiçek yatakları arasında tuvaletini yapmasını, cesaret vererek, sevgi sözcükleri yağdırarak denetlerken, Rüstem Bey balkondan onu seyrediyordu. Dokunaklı bir sahneydi ve Leyla gözetlendiğinin farkında değildi. Daha sonra Rüstem Bey, "Neden kedinizle Rumca konuşuyorsunuz?" diye sormuştu.

Leyla anında hayretlere gark olarak, "Öyle mi yapıyorum?" diye sormuştu.

"Evet, avludayken duydum sizi."

Leyla bir kaçış yolu arar gibi etrafına bakınmış. Sonunda, "Kedilerin dili Rumcadır," demişti.

"Tam tersine," diye cevap vermişti Rüstem Bey. "Kedilerin dili Türkçedir. 'Nine' ve 'anneanne' diyebilen bir kedi olduğunu duymuştum."

"Niye desin ki bunları?"

"Bilmiyorum. Belki biri öğretmiştir."

Sessizce birbirlerine bakmışlar ve sonra Rüstem Bey, "Rumca konuşabildiğinizi bilmiyordum," demişti.

"Herkes Rumca konuşabilir," diye cevap vermişti Leyla. Yanakları kızarmaya, gözlerinde bir sıkıntı belirmeye başlamıştı.

"Öyle mi? Benim kasabamda, Rumlar bile Türkçe konuşur."

"Rumca, bütün bu yörelerin evrensel dilidir."

"Ben onun İtalyanca olduğunu sanıyordum."

"Siz İtalyanca bilir misiniz?"

"Hayır."

"Eh," demişti Leyla. "Ben biraz İtalyanca da bilirim." Rüstem Bey'in kozunu elinden almış gibi bir hali vardı. O bu bilgiyi değerlendirirken Leyla balkonda uzaklaşarak eğilip aşağıya bakmıştı. Rüstem Bey, onun kendisine, Rumcayı nereden bildiğini yine de söylemediğini fark etmesi için aradan çok uzun bir süre geçmesi gerekiyordu.

Eve yolculuğun zevkli olduğunu söylemek zordu. Kervanda kendileri eşeklere binmişken karıları artlarından gelen veya kendileri develere binmişken karıları eşekle artlarından gelen başka erkekler varsa da Rüstem Bey, Leyla'nın günler boyu bir hayvanın peşinde asla yürümeyeceğini ve eşeğe binmekten de hoşnut kalmayacağını düşünmeden biliyordu. Leyla söz konusu olduğunda böyle titizlenmesi garipti. Tepkileri, rahatı ve zevkleri konusunda, yalnızca karısı olan Tamara'yla asla yapmayacağı bir biçimde endişeleniyordu. Leyla için küçük ve sevimli, kendisi için de iri bir deve tutmuştu. Leyla'nın bagajı içinse bir sürü eşek ile bir de sürücü tutmaya mecbur kalmıştı.

Rahatı için katlanılmış onca sıkıntıya rağmen, Leyla seyahatin tamamı boyunca mesafeli durmuştu. Bir hayvanm tepesinde oturmaktan kaynaklanan üstünlük duygusundan hoşlanmış olsa da, günler boyu bir devenin sırtında bir o yana bir bu yana sallanıp yalpalamak onun lüks hayat konusundaki fikirleriyle biraz zor uyuşuyordu. Elindeki şemsiyeye rağmen, bunaltıcı güneşten kaçınmasına imkân yoktu ve doğal eğilimi yataya olduğu halde bunca zamanı dik oturarak geçirmek bir felaketti. Mastika almayı unutmuş olduğundan, onun yerine sinir içinde kavrulmuş karpuz çekirdeği çiğniyor ve kalmtılarını sıcak yola doğru tükürüyordu. Köylülere; bulgur, yoğurt ve garip bir kadercilikle geçinen, dehşete düşmeden düşünmeyi imkânsız bulduğu ezici emeğin simgesi olan boğum boğum elleri ve kahverengi suratlarıyla rahatsız edici bir sıklıkla karşılaşmaya başladığı o insanlara karşı, kentlilere özgü bir korku duyuyordu. Toros Dağları'nın heybetiyle aniden çarpıldığı birkaç an dışında, bütün yolculuk boyunca, bu yaşadıkları yüzünden dehşete düşmüş ve hakarete uğramış olarak, Leyla'nın tüneğinin ardına

bağlanmış kuş kafesinin güvenliğine sığınıp çoban mastılarına hırlayan kedisi Pamuk gibi huysuzluk etmeyi başarıyordu.

Eskibahçe veya Rumca adıyla Paleoperiboli yakınlarında Rüstem Bey, bir nedenle bütün gelinciklerin pembeleştiğini söyleyince Leyla bu bilgiyi en ufak bir ilgi göstermeksizin kabullenmişti. Burada yol aniden bir çam ormanının sakin ve güzel kokulu yamaçlarına dalıyor; ormana girilir girilmez insan bir huzur duygusuna ve toprağın kutsallığına dair bir duyguya kapılıyordu. İnsanın binmiş olduğu eşeğin toynakları taş yerine yumuşakça çam iğneleri basıyor ve gün ışığı alacalanıyor, kuşlar ötüşüyordu.

Bu büyük sükûnetinden ötürüdür ki, Müslümanlar ölülerini buraya, ağaçların altına dağınık bir biçimde yayılmış beyaz mezarlara gömüyorlardı. Rüstem Bey devesinin üstünde olduğu yerde dönüp Leyla'ya, "Öldüğümüz vakit hepimizin geleceği yer burası," demişti.

Leyla güzelim mezarlara bakmıştı; eski olanlar devrilmiş ya da çarpılmış, yeni olanlar dik ve sağlamdı; erkeklerinkine sarık, kadınlarınkine lale resmi yapıldığını görünce içinde bir sızı hissetmişti. İnancıyla ilgili olarak kendini hiç sıkıntıya sokmamıştı. Bir Hıristiyan olarak doğmuştu; bundan böyle saklı tutmak zorunda olduğu bir şeydi bu; ama bu konuda bir şey bilmiyordu zaten ve bilindik batıl inançlar dışında din konusunda fazla bilgisi yoktu. Kardelen ve öteki odalık arkadaşları gibi dinin hayatla bir ilgisinin olmadığını düşünüyordu. Papazları da, imamları da aynı ölçüde faydasız buluyordu. Ne var ki, o anda Müslümanların arasına gömülmeye karşı açıklanması imkânsız bir dehşet duyuyordu; ama "Henüz ölmedim," ve "Sonunda ne olacağını kim bilebilir ki" diye düşünerek bunu zihninden uzaklaştırmıştı. Bir Çerkez ve Müslüman rolü oynamayı daha ne kadar sürdürebileceğini merak ediyordu. Rüstem Bey'e bir göz atınca içinde ona karşı küçük bir sevgi çiçeği büyümeye başladığını fark etmişti. Ayrıca bir de korku sızısı hissediyordu. Bir gün onu mutlu etmek isteyeceğini biliyordu.

Cennet ormanının öteki ucunda bir zamanlar Leto'ya, Artemis'e ve Apollon'a adanmış olan bir tapınak vardı. Şimdi artık bunu, yirmi yıl önce validen alınmış, kimsenin okuyamadığı bir fermanı ellerinde

sallaya sallaya, denizciler ve çevirmenlerle birlikte gelerek, heykelleri ve yazıtları ahşap sandıklar içinde alıp götüren Britanyalı arkeologlar dışında kimse bilmiyordu. Mermer tapınak kalıntıları, depremler yüzünden batmış ve su kaplumbağalarıyla kurbağaların her şeyden habersiz yaşantılar sürdürdüğü diz boyu temiz yeşil suyun altında kalmıştı. Üstünde serçeler ile kahve ve kırmızı renkli kızböcekleri uçuşuyordu. Rüstem Bey'le Leyla, sazların üstüne sermiş olduğu bir çarşafın yanında, üstünden sular süzülerek duran sarıklı Sülük Toplayıcısı Muhammed'i görmüşlerdi. Adamın kıllı bir Tanrı Pan'a benzeyen çıplak bacaklarında parıldayan, şıkırdayan düzinelerce kara sülüğü görünce Leyla yutkunup panik halinde bağırmıştı. Muhammed selam vermek için elini kaldırarak, "Selamünaleyküm" diye seslenmişti. Sülükleri kendi kanıyla tıka basa doyana kadar bekleyip hepsini çarşafın üstüne silkeleyecekti. Sülükleri nemli bezin içinde muhafaza edecek ve yeterince topladığında Smyrna'daki Rum doktorlara satmak için alıp götürecekti. Karatavuk ile Mehmetçik kıyıda suya eğilmiş, düdük kuşlarını suyla dolduruyorlardı. Drosoula ile Philothei el ele tutuşmuş, bakıyorlardı. Philothei, bugüne dek gördüğü en olağanüstü güzellikteki kadın olduğunu düşündüğü Leyla'ya gülümseyince ve Leyla'nın yüreği erimişti.

Tapınağın ve Roma tiyatrosuna ait kalıntıların ötesine geçince, insan birdenbire kasabanın eteklerine ulaşıyor, minik evler ve sokaklar karmaşası halinde yamaçta yükseliyordu. Leyla, neşeli pembelere ve mavilere boyanmış evleri; caminin beyaz minarelerini ve Aya Nikola Kilisesi'ni gördü; sokak satıcılarının ve zanaatkârların çığırışlarını işitince ve kendini mutlu hissetti. Uygarlığın sağladığı bir yumuşaklığın tam ortasına ait olduğu yere geldiğini düşündü.

O akşam, sehpanın altına saklanmış olan Pamuk dışında, yemeklerini yedikten sonra karşılıklı divanlarda uzanırlarken, Leyla, Rüstem Bey'e, "Benim bir hizmetkâra ihtiyacım olacak," dedi.

Rüstem Bey mantığın sesiyle, "Bende çok sayıda hizmetkâr var," diye cevap verdi.

"Ben, kendime ait bir hizmetkârdan bahsediyorum; bir hizmetçi... Çok güzel ve küçük bir kız istiyorum. Güzel olsun istiyorum, aksi takdirde göz sinirlerim yıpranır." Gül kokulu lokumlardan birini ağzına atıp çiğneyip yuttu. "Su kenarındaki küçük kızı hatırlıyor musunuz? Çirkin olanı değil. Çok güzel olanı? Onu istiyorum."

Rüstem Bey, Leyla'ya baktı ve güzelliği yüzünün çevresinde ayla gibi ışıldayan Leyla, Rüstem Bey'e gülümsedi. Rüstem Bey, "Çirkin olanla güzel olan her daim bir aradalar. Kardeş olup olmadıklarını merak ediyorum," dedi ve durakladı. "Burada bir Ermeni var. Adı Levon'dur. Çok güzel üç tane kızı var, ama yaşça biraz daha büyükler; o yüzden, çocuktan daha fazla yararlı olabilirler size." Bir kere daha, metres sahibi olmanın ucuz bir şey olmadığını anladı.

"Hayır," dedi Leyla. "Ben o güzel kız çocuğunu istiyorum."

Kasabanın uzak ucunda Peder Kristoforos yemekten sonra uyuyakalmıştı, ama birdenbire uyanıp başını salladı. Allah'ın ölümüne şahit olduğu o rahatsız edici rüyalarından birini daha görmüştü; ne var ki bu defa melekler dilsiz ve tabut öylesine küçük ki, içine bir bebek ancak sığardı.

Ağanın konağında saatler senkron içinde tik tak ederek zamanı öldürüyordu.

Genelevin yarı aydınlığında, az önce doğurmuş olduğu yüz babalı frengili çocuğu kucağında sallayan Tamara sessizce ağlıyordu. Zorunlu askerlik hizmetinin yürürlüğe girdiği günden bu yana, bu hastalık imparatorluğu kasıp kavurmaktaydı; çocuğun yüzü beyaz ve çarpıktı. Gözyuvaları boş ve zor nefes alıyordu. Tamara'nın bir yanında boşanmış bir kadın, ötekinde bir dul oturuyordu; her ikisi de bu mesleğe yoksulluk yüzünden düşmüşlerdi. Uzun zamandır orospuluk mesleğini icra etmekte olan dul kadın, "Üzülmeyin hemşire, yaşayamaz bu çocuk," dedi.

Tamara'nın yüzü yeni gözyaşlarıyla ıslandı; yüreğinin patlamak üzere olduğunu hissediyordu. Boşanmış kadın kollarını ona dolayarak, "Üzülmeyin hemşire, eninde sonunda artık gebe kalma olasılığını yitireceksiniz," dedi.

35

Ben Philothei (7)

Bundan kimseye söz etmedim, bir tek Drosoula ile Leyla Hanım dışında.

Annem reçel yapıyordu ve çok fazla reçel yediğim için biraz midem bulandı. Annem reçele herkesten daha fazla üzüm ve fazladan şeker koyardı. Ben de ekmeğe çok çok sürdüm, çünkü o gün taze ekmek yapılmıştı ve içim de o yüzden kalktı işte.

Biraz nefes alayım da bulantım geçsin diye dışarıya çıktım. Ortalık kararıyordu ve yağmur yağmak üzere olduğundan herkes içerilere girmişti. Hava lamba yakacak kadar karardı mı, kararmadı mı diye düşünüyordum. Bülbüller ötmeye başladı ve sokakta yalnızca kediler vardı. İbrahim birdenbire yanımda bitince şaşırdım. "Çabuk, ver elini de öpeyim," dedi. Ben, "Elime reçel bulaştı," dedim. O bir telaş dört bir yanına baktı ve sonra elimi yakalayıp diliyle parmaklarımdaki reçeli yaladı, ben titriyordum. Saatlerce kendime gelemedim ellerimi yıkayamadım, çünkü dilinin bıraktığı izlerin suyla akıp gitmesine dayanamayacaktım.

36

Diş Ağrısına Bir Çare

Karanlık çökeli çok olmuştu, kasabanın büyük bölümü uykudaydı. Peder Kristoforos, içinde kendisine yüzünü göstermeyi reddetmekte olan Başmelek Cebrail ile karşılıklı konuştuğu rüyanın derinliklerinde sürükleniyordu. "Eğer yüzümü sana gösterirsem, öleceksin," diye iddia ediyordu Başmelek. "Işık seni tamamen yakacak ve cennete kül taneleri olarak varacaksın." Buna karşılık Kristoforos yalvarıyordu. "Bir anlığına, kısacık bir anlığına!"

"Sana kanadımın bir tüyünü göstereceğim," dedi Başmelek. Kristoforos rüyasında tüm olası ufuklara olabildiğince uzanarak bütün cenneti dolduran, sonbahar mehtabı gibi parıldayan koskocaman bir tüy gördü.

Peder Kristoforos, kutsal harikalarla serseme dönmüş vaziyette yatarken ayyaş Constantinos, Ermeni mahallesinin sokaklarında sarsak adımlarla ilerliyordu; parıltıları artık ancak panjur aralıklarından sızan gaz lambalarının loş ışığından azami surette yararlanmaya çalışıyordu. Zaman zaman elleriyle duvarları yoklaya yoklaya ilerliyordu ki yolunu kaybetmesin ve ara sıra uyuklayan bir köpeğe ya da eşeğe rastladığında, hem o, hem de söz konusu hayvan, panik halinde geri kaçıyordu. Kasabanın kedileri, duvarların ve çatıların üstünden miyavlayarak ya tehditler savuruyor ya da aşk şarkıları söylüyorlardı. Badem ağaçlarının oradan operacı bülbüller, aryalar ile kantatlardan oluşan potpurilerini geceye yansıtıyorlardı. Uzaklarda bir yerden udunun tellerini tımbırdatarak Rüstem Bey'e gecenin

son ninnisini söyleyen Leyla Hanım'ın berrak sesi geliyordu. Aslında bu ninni, sahip olmak istediği çocuğa söylenmekteydi ve Rumcaydı.

Constantinos niyetinden caymasına yol açacak ya da aradığı evi bulmasına imkân vermeyecek ölçüde sarhoş değildi. Evin top tutan el şeklinde pirinç bir kapı tokmağı olduğunu bildiğinden ellerini büyük bir dikkatle her kapının üstünden geçirerek tokmağı arıyordu. Kapı tokmağı burada bir hayli yaygın bir tarzdı ve bu yüzdendir ki, bu sokağın sağ yanındaki evlerden üçüncüsünü de aramaktaydı.

Tokmağı bulduğunda, sanki görevi hakkında düşünüyormuş veya yorgun argın güç topluyormuş gibi başını öne doğru eğip kapıya yasladı. İçini çekti, birkaç defa derin derin nefes aldı ve kapıyı çaldı. Sesin arkadaki odanın içinde yankılandığını duydu ve kulağını, bir hizmetkârın yaklaşıp yaklaşmadığını duyabilmek için kapı doğramalarına yasladı.

Ancak hizmetkâr her nasılsa pek sessizce yaklaştı ve Constantinos, kulağı hâlâ kapıdayken kapının açılması gibi bir utancı yaşamak zorunda kaldı. Neredeyse dengesini kaybediyordu ki, sarhoş görünmemeye çalışan bir sarhoşun abartılı uyanıklığıyla yukarı doğru sıçradı.

Hizmetkâr bir elinde bir gaz lambası taşıyor ve lambanın loş sarı ışığı, yüzünü gölgede bırakıyordu. Lambayı, ışık ziyaretçinin yüzünü aydınlatıncaya kadar kaldırdı ve tekrar çekti. "Evet?" dedi.

"Ermeni'yi görmeye gelmiştim," dedi Constantinos biraz zorlanarak.

"Şimdi gidin, sabah gelin. Efendi yattı ve ev kapalı."

"Gelemem. Işıkta olmaz. Onu görmek zorundayım."

"Mümkün değil."

"Lütfen kendisine bir sorar mısınız?"

Hizmetkâr yalvarmayla umutsuzluk arası bir ses tonuyla ifade edilen ricanın aciliyetinden etkilenmişti ve gece için giyinmiş olan Levon, omuz başında belirdiğinde tereddüt içindeydi. Levon, "Ne oluyor?" diye sordu. "Gecenin bu vakti kapıyı çalan da kim?"

"Kasabadan biri," dedi hizmetkâr. Constantinos ileri çıkarak, "Benim," dedi, "Sizinle konuşmam gerek."

Levon sabık saldırganını görünce irkildi ve bir adım geriye kaçtı. "Benim sizinle konuşmak gibi bir arzum yok. Gitseniz iyi olur."

Constantinos bu isteği duymazdan gelerek sordu. "İyi misiniz? Yaralarınız çok fazla mıymış?"

"Nefes almakta zorlanıyorum ve çok ağrım var. Yaptığınızdan sonra, buraya ne cesaretle geldiğinizi anlamıyorum. Sizin yerinizde başka biri olsa, utancından ölürdü."

Constantinos gözlerini yere dikti ve itiraf etti. "Ben de utanıyorum." Durakladı, gözlerini kaldırdı ve, "Sizin hain olmadığınızı biliyorum. Sizin, söylediğim şeylerden hiçbiri olmadığınızı biliyorum," dedi.

"Karınıza maliyetine ilaç vermiştim ben," dedi Levon dik dik. "Yoksulsunuz diye. Ne biçim ödediniz borcunuzu bana!"

"Biliyorum, biliyorum, Levon Efendi."

"Çok geç oldu. Yine sarhoş musunuz siz?"

"Elbette sarhoşum. Buraya geldim, çünkü ben hep sarhoşum."

"Kendini gülünç duruma düşürmek bir şeydir," dedi Levon horgörüyle. "Şiddete tenezzül edecek kadar alçalmak bambaşka."

"Sarhoşum, çünkü ben hep sarhoşum," dedi Constantinos kendi düşüncesinin izinde.

"Herkes bunu biliyor," dedi Levon.

"Sarhoşum, çünkü hep içiyorum."

"Belli bir şey."

"Ve hep içiyorsam dişlerim yüzünden içiyorum."

"Dişleriniz mi?"

"Evet, efendi. Dişlerim yüzünden."

"Özür dilerim, takip edemiyorum."

Constantinos ağzının kenarına eliyle tıp tıp vurdu. "Dişlerim," dedi. "Öyle ağrıyor ki, korkunç. Gece ve gündüz ağrıyor. Hayatım boyunca bana eziyet çektirdiler. Bir saatten fazla bir süreyle huzur bulmadım hiç. Hepsi dişlerim yüzünden."

Levon, karşısındaki adamın sesinde, kendi kendine acımasından kaynaklanan bir hıçkırık duyar gibi olduğunu düşündü ve insanın insanı ne kadar yanlış anlayabileceği gerçeğiyle çarpıldı. Diş

ağrısı, diye düşündü. İnsanoğlunun evrensel işkencesi. Hayat onsuz ne tatlı olurdu.

"Sık sık ölmeyi düşündüm," diye devam etti Constantinos. "Ama günaha girerdim."

"Ve bu yüzden mi içiyorsunuz?"

Constantinos yavaşça ve perperişan başını salladı. Levon ekledi. "Ağrıyı hafifletmek için içiyorsunuz?"

"O yüzden sarhoşum. O yüzden yoksulum ve o yüzden karımla kızım benden nefret ediyorlar ve o yüzden kimse beni adam yerine koymuyor."

"Neden bir şeyler yapmadınız bu konuda? Neden durumu izah etmediniz?"

"Ben erkeğim. Erkek dediğiniz acıya katlanır ve şikâyet etmez."

"Dişlerinizi çektirmeliydiniz. Hangi diş olduğunu bilmiyor musunuz?"

"Ağrı başımın her tarafında ve kulaklarıma kadar gidiyor, boğazıma iniyor. Hangisi olduğunu bilmiyorum. Bildiğim kadarıyla hepsi olabilir. Yemek yiyemiyorum; böylece daha çabuk sarhoş oluyorum ve dişçi de çok paraya mal oluyor. Kim gelse, dişler çekilmeden parayı istiyor ve benim sarhoş olduğumu görünce param olmadığını anlıyor. Ne yapabilirim ki?"

"Dişçilerden daha kalpsiz kimse olamaz," dedi Ermeni. "Haşhaşı denediniz mi? Ben satıyorum, çok etkili."

"Param yok."

"Belki de öyle olması daha iyi. Bazıları bağımlı hale gelip sonunda deliriyorlar. Tımarhaneler bu gibilerle dolu. Bazen, belli bazı kişilere satmayı reddediyorum; kalmadığını söylüyorum; vicdanımın sesini dinlemesem daha zengin olurum."

"Bu adam burada durmak zorunda mı?" diye sordu Constantinos başıyla hizmetkârın bulunduğu yönü işaret ederek. "Bütün bunları o da dinlemek zorunda mı? Yeterince derdim yok mu benim?"

"Eğer o giderse, lambayı bana vermek zorunda kalacak ve o zaman, karanlıkta şiltesine ulaşamayacak. Işığı götürürse, bu defa ikimiz karanlıkta konuşmak zorunda kalacağız."

"Takip edemiyorum," dedi Constantinos. "Kızgın olmasam takip edebilirdim herhalde."

"Neyse," dedi tüccar. "Size bir iyilikte bulunacağım; siz bunu hak etmiyor olsanız bile."

"İyilik mi?"

"Evet, iyilik. Dişinizin çekilmesi için gereken parayı ben vereceğim."

"Bana para mı vereceksiniz? Yaptığım kötülükten sonra?" Constantinos kulaklarına inanamıyordu.

"Hayır, size para vermeyeceğim, çünkü siz gidip içersiniz o parayla. Benim yapacağım şu; Telmessos'dan bir daha dişçi geldiğinde bir hizmetkâr yollayıp sizi bulduracağım. Parayı dişçiye ben ödeyeceğim ve o da sizin dişinizi çekecek. O zaman ağrınız azalacak ve belki de bu kadar çok içme ihtiyacı duymayacaksınız."

Constantinos yüzünü yerden kaldırdı ve acıklı bir ses tonu takındı. "İçkiniz var mı, Levon Efendi? Küçük bir bardak rakı? Gerekmeye başladı."

"Orada bekleyin," dedi Ermeni ve hizmetkârın elindeki lambayı alarak evin içinde gözden kayboldu.

Hizmetkâr, efendisinin yokluğunda, "Eğer onun yerinde olsaydım," diye söylendi. "Sizin boğazınızı keserdim."

"Def ol git başımdan," diye cevap verdi Constantinos. "Eğer sizi görebilseydim, kafanızı uçururdum."

"Salak herif," dedi hizmetkâr nefretle.

Bu kaba saba söz düellosundan habersiz olan Levon, amber rengi bir sıvıyla yarı yarıya dolu bir şişeyle geri geldi. Şişenin üstünde Latin harfleriyle yazılmış yabancı kelimeler ve etiketinde biraz kekliğe benzeyen bir kuş resmi vardı. Şişeyi Constantinos'a verdi, o da alıp dikkatini toplamaya çalışırken ayağının üstünde sallanarak kuşkuyla inceledi. "Alkol mü bu?"

"Adı Skoç ve dişçi olmadığında diş ağrısı için en iyi çare."

"Rakıdan iyi mi?"

"Eh, öyle zannediyorum. Doğru kullanırsanız, diş ağrısını birkaç günlüğüne geçirebiliyor. Smyrna'dan alıyorum ve çok pahalı. İskoçya diye bir yerden geliyor; kuzeyde, çok uzaklarda bir yerde bir Frenk memleketi." Levon kuzeyde bir yerlere doğru bir hareket yaptı. "O kadar kuzeyde ki, aşırı ölçüde soğuk. Duydum ki,

bazen İskoçya'da kuşları daldan toplamak üzere ava gidilirmiş; çünkü geceleri, dalların üstündeki pençelerinin donduğu söyleniyor. Oralıların hepsi de çok kıllıymış, ki soğuktan korunabilsinler diye. Kadınların her kolunun altında, birer meme daha varmış. Bu içkiyi diş ağrısını ve diğer birçok hastalığı geçirsin diye yapıyorlar."

"Fazladan memeler mi? Eh, doğrusu bu önemli bir şey." Constantinos şişeyi açıp içini kokladı. "Güzel kokuyor."

"Yapacağınız, bir yudum alıp dişleriniz boyunca öne arkaya ağzınızı çalkalamak. Başlangıçta epeyce yakabilir. Sonra aldığınız yudumu ağzınızda tutup ileri geri, ileri geri döndüreceksiniz; yapabildiğiniz sürece ve biriyle konuşmak zorunda kalana kadar buna devam edeceksiniz. O zaman da mecburen ağzınızdakini yutacaksınız."

Constantinos sıvıdan bir ağız dolusu çekti ve efendiyle hizmetkâr tarafından ilgiyle izlenirken, tavsiye edileni yaptı. İlk başta bıçak gibi keskin bir acı duyup suratını buruşturarak gözlerini kırpıştırdıysa da hemen ardından, bu devanın işe yaradığını hissetmeye başladı. Şişeyi Levon'a doğru sallayıp öteki eliyle de işaret etti; takdirlerini ifade eder gibiydi. Bir şeyler homurdanmak istedi ama Levon dedi ki: "Konuşmayın. Ağzınızı çalkalamaya devam edin."

"Ngggggggg," dedi Constantinos.

"İnşallah evinizin yolunu bulursunuz," dedi Levon. "Ben yatıyorum. Size çok iyi bir gece dilerim."

"Nggggggggg," diye tekrarladı Constantinos, viskiyi dişlerinin arasından emerek, veda mahiyetinde şişeyi salladı.

Hizmetkâr kapıyı kapadı ve, "Eğer sizin yerinizde ben olsaydım, efendim, boğazını keserdim bunun," dedi.

Levon itiraz etti. "Elbette keserdin, ama o da şanssızlardan biri işte. Rakı yakında öldürecek onu; dişleri tedavi edilsin edilmesin. Toprağın altında yoksul, yararsız, zavallı bir hiç daha olacak, ardından kimsenin üzülmediği. O Rumlardan herhangi birinin, kemiklerini çıkartıp yıkayacaklarından şüpheliyim."

Evin içinde ilerlerlerken Levon başını salladı. "Bu dünyada çok fazla sıkıntı var. Ve ben de, az önce, tüylü bir keçi kadar nadir bulunan bir ilacı öylece veriverdim. Delirmiş olmalıyım."

37

Mustafa Kemal (8)

Mustafa Kemal, kendi ilkelerini bizzat uygulamaya karar veriyor ve politikayı bırakıyor. *Tout court*[1] bir asker olacaktır. 3. Ordu'nun Eğitim Komutanlığı'na katılıyor; başlangıçta yeni moda fikirleri ve keskin eleştirileriyle eski moda kişilere ters düşüyor ama, duru öğretme sistemiyle her sabah erkenden pırıl pırıl uyanma şeklinde tezahür eden doğaüstü yeteneğiyle öğrencilerini etkiliyor. Yaver Binbaşı Mustafa Kemal, kendinden üst rütbede bulunan herkesi küçümsüyor.

Almanlar, kendi askeri deneyimlerini Osmanlılara aktarmaktadırlar ve Mustafa Kemal, onları ne seviyor ne de güveniyor. Mamafih harika askerler olduklarını düşünüyor ve onlardan olabildiğince fazlasını öğrenmek için kolları sıvıyor. General Litzman tarafından yazılmış askeri bir elkitabını tercüme ediyor ve genel planını bizzat tertiplemiş olduğu bir tatbikatı denetlemeye gelen Mareşal von der Goltz'u etkiliyor. Gitgide yönetimini şahsen üstlendiği daha çok sayıda tatbikat yaptırıyor. Yönetimini üstlenmediği tatbikatlar için de kendi planlarını ve emirlerini hazır ederek bunları fiili uygulamalarla karşılaştırıyor. Brifinglerde eleştiri yaparken sözünü esirgemiyor ve ayrıntılar konusunda müşkülpesent davranıyor.

Üstleri açısından hâlâ can sıkıcı biri ve iş uygulamaya gelince, büyük kuramcının kendisini aptal yerine koyacağını umarak, onu

(1) Sadece.

bir alayın başına veriyorlar. Bir Arnavut isyanı sırasında Kemal, hayati öneme haiz bir geçitin ele geçirilmesi için bir plan yapıyor ve geçit, tek bir asker kaybedilmeksizin alınıyor. İsyan bastırılıyor. Selanik'teki kutlama yemeğinde Mustafa Kemal, bir gün Osmanlı Ordusu'nun yerini bir Türk Ordusu'nun alacağı ve bu ordunun da ulusu kurtaracağı kehanetinde bulunuyor. Albay von Anderten'e, Türkiye'yi geriliğinden kurtarmadıkça Türk Ordusu'nun görevini yapmış sayılmayacağını söylüyor.

Mustafa Kemal, askeri bir delegasyonla Paris'e gidiyor ve gitmeden önce de kendisine, Batı tarzı olduğunu düşündüğü bir takım elbise ile bir şapka alıyor. Geldiğinde arkadaşı Fethi kendisini istasyonda karşılıyor ve acayip dalga geçiyor; zira şapka fazla gösterişli ve takım elbise de yeşil. Mustafa Kemal'le Fethi gidip Parislilerin ciddiye alabilecekleri bir başka takım elbise daha satın alıyorlar. Askeri görüşmeler sürerken, manevralar esnasında, Kemal üniformalarının içinde kendi planlarını yüksek sesle savunmak suretiyle dikkatleri üstüne çekiyor ve bir Fransız subay, ne kadar yetenekli olursa olsun kafasında bir kalpak olduğu sürece, kimsenin kendisini ciddiye almayacağını söyleyiveriyor. Bir gün Türkiye'nin başına geçtiğinde, kalpak da sarık ile fesin gittiği yere giderken, Mustafa Kemal de dünya tarihinde, başa giyilen şeyler hakkında derin bir bilgiye sahip yegâne başkan haline gelecek.

Selanik'e geri döndüğünde hayal kırıklığı içinde ve canı sıkkın. Terfi etmemiş ve geleceği yok gibi görünüyor. Bir arkadaşına görevinden istifa edeceğini söylüyor, ama White Tower'da geçirdiği birkaç saatin sonunda fikrini değiştiriyor.

Ayrıca politikanın dışında kalma konusunda da fikir değiştirmiş gibi görünüyor. Mustafa Kemal öfkeli, çünkü kaderinde büyük işler yapmak olduğunu biliyor ama, bunun olacağını göremiyor. İhtilalin başında değil ve arkadaşları da yalnızca kuramcılardan oluşan bir grupla hayalperestler. Olabildiğince girift gizlilik sistemleri içinde, parolalardan ve sır gibi yeminlerden oluşan bir dünya-

da iş görmekte; zamanlarının çoğunu, birbirlerine karşı komplolar kurmakla tüketmekteler. Mustafa Kemal her şeyin açık ve doğrudan olmasını istiyor; belli hedeflerin konmasını istiyor ve bunlara ulaşmak için hedefinden sapmayacak faaliyetler istiyor. Mustafa Kemal bütün politik sistemin reforma tabi tutulmasını istiyor ve gelecekteki kariyerinin de göstereceği gibi, halkın özgürlüğe zorlanması gerektiğini söylerken, Rousseau'nun ne demek istediğini açıkça anlamış bulunuyor.

Mustafa Kemal saygın birer Müslüman olan diğer komplocuardan, kendi agnostik yaklaşımını gizlemek zorunda olmasına rağmen hemen herkes bunun farkındaydı. Mamafih Kemal'in fikirlerine meyledenler var; İslamın yerini yavaş yavaş Türk milliyetçiliği almakta ve tartışma, bu milliyetçiliğin doğası üstüne oturmakta. Selanik'te, alnında bir intihar girişiminin haç şeklindeki romantik izlerini taşıyan ihtilalci bir profesör var ki, Türklerin, İslamiyet öncesi hayat tarzına geri dönmesi gerektiğinin canlı reklamını yapmakta; ancak Mustafa Kemal, Türkiye'nin modern Batılı bir ülke haline gelmesi gerektiği fikrinde. Yavaş yavaş, kendisiyle aynı fikirde olan insanlar bulmaya başlıyor ve yetkililer de, yine kuşkulu bir hal alıyorlar. Alay Komutanlığı görevine son veriliyor ve İstanbul'daki Genelkurmay Başkanlığı emrinde bir göreve atanıyor ki, gözleri sıkı sıkıya üstünde olsun.

Kader işe, özgüven sarnılarının doruğunda olan emperyalist Batılı güçler biçiminde karışıyor. Batı uygarlığını cömertçe, aydınlamadan nasibini almamış aşağı ırklara götürmekteler; onlar istese de istemese de ve Batı uygarlığına sahip olmaya değen demokratik kurumları da önemli ölçüde savsaklayarak. Almanya, Agadir'i ele geçiriyor; bunun üzerine Fransa öfkeleniyor ve sonunda Almanlarla, Fransa'nın Fas'ı alacağı kararlaştırılıyor, Almanya'nın da Kongo'nun bir kısmını. Partiye davet edilmedikleri için darılmış olan İtalyanlar, Bingazi ile Trablusgarp'ı ele geçiriyorlar ki bunlar, Osmanlı mülküdür ve bu iş, sıkıntıyla olsa da, Mustafa Kemal'in ilerlemesinde kalıcı bir etki yapacaktır.

Bütün bunların sonucu olarak imparatorluk savaşa girmek zorundadır. Yakışıklı ve romantik olan, ama zekâdan yana nasipsiz Enver Paşa, kendisine bağlı gösterişli subaylarla birlikte, anında Trablusgarp'a sevk ediliyor. Orada Türk yaşamadığından, Kuzey Afrika aslında Mustafa Kemal'in pek umurunda değil; kaldı ki Balkanlar çok daha yakın bir tehlike arz etmekte; ama, küçük bir zafer kazanma şansını yakalıyor ve sahte kâğıtlarla gazeteci kılığında, şiirsever arkadaşı Ömer Naci'yle birlikte bir Rus şilebine atlıyor. Yanında, ayrıca bu iş kendisini fazlasıyla rahatsız etse de, eski olası suikastçısı Yakup Cemil var. Seyahatin parasını Kemal, bizzat toplamak zorunda kalmış.

Onlar Libya'dayken, Yunanlılar doğduğu şehri, sevgili Selanik'ini ele geçiriyorlar ve Mustafa Kemal bir daha asla göremiyor şehrini. Yunanlılar, camileri birer birer yıkıyorlar, imkânı olan Türkler, bir yolunu bulup kaçıyorlar. 1917'deki büyük yangın, gençliğinin şehrini iyice silip süpürecek ve Türklerden kalan kim varsa, bu öykünün sonunda, 1923 yılındaki katastrofik olaylar sırasında zorla sınırdışı edilecek. İspanyolca konuşan Yahudilerin kalmasına şimdilik izin verilmiş; onlar, yirmi yıl kadar sonra, sıra kendilerine gelen Naziler, Selanik'i Yunanlılardan aldığında ortadan kaybolacaklar.

38

Kefalonya'da Sürgünde Olan Drosoula, Leyla ile Philothei'yi Hatırlıyor

Her zaman derim ya, annenin güzelliğini almışsın sen, huzur içinde yatsın, ama nasıl hoş olunur, öğrenmek ister misin, koritsimou? Yo, yo, yo, alçakgönüllü olmadığın halde öyleymişsin gibi yapma. Üstünü başını düzeltirken yeterince gördüm seni ben. "Sonuna kadar yararlan," derim, gençken ve hâlâ güzelken, sonuna kadar yararlan güzelliğinden. Sonsuza kadar güzel kalmayacaksın, bunu biliyor musun? Ama daima hoş olabilirsin. Leyla Hanım, bana ve Philothei'ye böyle demişti hiç değilse.

Yaşlı bir kadının hatıralarını bağışlamalısın ve aslına bakılırsa, ben kimim ki güzellik hakkında konuşayım; ama biz kadınların sırları ve bunları, bir sonraki kuşağa aktarma gibi bir yükümlülükleri vardır; sen de böyle düşünmez misin? Ben güzel olmaktan çok uzağım; çoğu kadının tersine, hep böyleydim; ama Leyla Hanım'ın, bana ve Philothei'ye söylediklerini anlatabilirim sana.

Bir bakalım, Uzun Yusuf'un kızını öldürmesinin ve jandarmalarca götürülmesinin üstünden çok zaman geçmeden, Sadettin de dağa çıkmıştı. Herkes, hâlâ o konuyu konuşuyordu. Philothei ile, içinde harabeler olan havuzun kenarında duruyorduk. Küçük bir eşek kervanıyla birlikte, bir devenin sırtında, yanımızdan geçen Rüstem Bey'den başkası değildi elbet. Hemen ardındaki arsız küçük devenin üstünde de bir kadın vardı. Çok güzeldi (kadın, deve değil)

ve kendisini görür görmez, insanın dudak köşelerinin yukarı kıvrılmasına neden olan bir şey vardı onda. İyi kalpli olduğu anlaşılıyordu. Şehirliydi anlayacağın ve yüzünde peçe vardı elbette; ama öyle ince kumaştan yapılmıştı ki peçesi, zahmet etmese de olurdu. Bir parçacık bir tülbent. Nefsi bastıracağına tahrik edecek bir şey. Neyse işte, güzel bir yay çizerek ortada neredeyse birbirine değen kaşları vardı. Koyu renk parlak gözleri vardı ve çevresine sürme çekilmişti. O günlerde insanlar bolca sürme çekerlerdi, en azından bizim oralarda. Allah bilir burada, Kefalonya'da neler oluyordu; herhalde daha hâlâ mağaralarda yaşıyordunuz. Baban hariç elbette; o hâlâ denizlerdeydi, kitaplarını okuyarak doktor olmaya çalışıyordu kuşkusuz. Yo, küçük bir oğlan çocuğu olmalı o sıralar. Benimle aynı yaştadır. Gitgide aptallaştım mı, nedir ben böyle! Ne anlatıyordum? A evet, Leyla Hanım. Dudakları kıpkırmızıydı. Herkesin kıskandığı şahane elbiselerinin olduğunu, altınlar taktığını hatırlıyorum; yığınla altın, öyle ki, ne zaman hareket etse, boğuk bir çıngırak gibi ses çıkarırdı. Alnına taktığı bir zincir vardı altın paralardan yapılma, hani evlenirken akrabalarından ödünç alıp taktıklarına benzer bir şey.

Neyse işte, kasabaya ilk kez girmek üzere geçerken, batık tapınağın orada duran Philothei'yi fark etti ve ikisi, birbirlerine gülümsediler. Çok iyi hatırlıyorum; çünkü sanki karşılıklı olarak bir şeyleri tanıdık bulmuş gibiydi. Güzelliğin laneti veya güzelliğin kutsanması herhalde ve Leyla Hanım, Philothei'yi hizmetine alıp almayacağını sorduğundan, Rüstem Bey de, Charitos'u çağırtmak için bir hizmetkârını gönderdi. Polyxeni'nin "Ben küçük kızımı zengin bir adamın orospusuna hizmetçilik etmeye göndereceğim diye imansızın biriyle pazarlığa oturmam," gibisinden şeyler söyleyerek yaygara kopardığını hep duyduk, hem de yalnızca bizzat Polyxeni'nin ağzından da değil; ama aslına bakarsan, o geçmiş günlerde ağa ricası reddedilmezdi. Rüstem Bey kötü bir adam olduğundan değil. Çoğu insan saygı duyardı ona, bazıları da severdi; ama insan, her yöne doğru, yürüdüğün bütün toprakların sahibi olan ve herkesin sırtını dayamış olduğu birini reddedemez işte. Charitos, "Orospu değil ki o, metres" gibisinden bir şeyler söyledi; bana kalırsa Polyxeni ikisi arasında hiçbir fark görmediği halde ve ağanın Philothei'yi tutmak için bolca

para önerdiğine de dikkati çekti. Philothei'yi kaçırıyor filan değildi yani ve böylece Polyxeni de teslim olmak zorunda kaldı. Bana kalırsa, asla itiraf etmese dahi Polyxeni de parayı istemez değildi ve zaten herkesin de bildiği gibi, zengin bir adamın hizmetkârları, evden güzel şeyler aşırmak için bir sürü yol bulurlar ve bu da, hizmetkâr olmanın cazibelerinden biridir. Tıpkı kocasına yemek servisi yapıp o yerken arkasında boynunu büküp duran bir kadın olmak gibi bir şeydir bu, çünkü koca, karısının mutfakta yemeği hazırlarken en iyi parçaları bizzat yuttuğundan habersizdir. Leyla Hanım, bana bir defasında, iki çeşit kadın olduğunu söylemişti; aptallar ve mutfaktayken en iyi parçaları yutanlar. Buna benzer bir yığın şey söylerdi. Bir keresinde de, eğer tembelsen, sıkılmamak için en iyi çarenin tembelliğinle ilgili olarak sıkı çalışmak olduğunu söylemişti.

Biz yalnızca iki küçük kızdık ve herhangi bir konuda herhangi bir şey bilmiyorduk. Bu yüzden Philothei, ağanın konağında çalışmaya gittiğinde, onun yanı sıra gitmemem gerektiğini anlamamıştım. Evin etrafında dolanıp arka kapıyı bulduk ve ayakkabılarımızı çıkarıp öylece içeri giriverdik. O günlerde İbrahim, Philothei'yi takip etmeye çoktan başlamıştı. Gerasimos da beni takip ediyordu, bunların masum şeyler sayılacağı kadar küçüktük daha, anlayacağın ve onları dışarıda bırakmak zorundaydık. Bazen bir arada saatlerce beklerlerdi; sopalarla kuma bir şeyler çiziktirerek veya çekirge yakalamaya çalışarak; ama benim bildiğim kadarıyla, birbirlerine asla tek kelime etmezlerdi. Çok tuhaf değil mi bu? Bütün zamanlarını kuş taklidi yaparak ve yaramazlık ederek geçiren Karatavuk ile Mehmetçik gibi değildiler. Öyle zannediyorum ki, bunun sebebi, orada birbirleri için değil de bizim için bulunuyor olmalarıydı.

Ağanın evinden hatırladığım, hep birlikte tik tak eden, ama birbirleriyle uyumsuz uyumsuz çalan saatlerle dolu olduğu. Bir kısmı çok şahane ve karmaşıktı. Duvarlara şık halılar asılmıştı; çoğu kırmızıydı ve yerde de kırmızı halılar vardı. İçerisi tütün, tütsü ve gülsuyu kokuyordu. Karanlıktı, ama çok sakin ve huzurluydu; ağanın sadakatsiz karısıyla ilgili işler ve ailesinin, hacdan gelen ateşli hastalık sonucu hep birden ölmesi yüzünden, o evde onca dram yaşanmış olduğuna inanamazdınız.

Kapının iç tarafında, ne yapacağımızı düşünerek öylece dururken, haremden Leyla Hanım'ın bizzat kendisi çıktı ve bizi görünce küçük bir sevinç çığlığı attı. Elinde şaşılacak kadar uzun, senin kolun kadar uzun bir sigara ağızlığı bulunmaktaydı ve ucunda, kendisi için sarıp durduğu o ince minik sigaralardan biri tütüyordu. Öyle sanıyorum ki bundaki amaç, ellerinde ve saçlarında sarı tütün lekeleri olmamasıdır. Philothei'yi yanaklarından öptü ve sonra geriye çekilip bana şöyle bir tepeden baktı. "İkinizi birden asla beklememiştim," dedi. Galiba yüzümdeki ifadeyi görmüş olmalı ve bunu hep iyi kalpliliğinin bir göstergesi olarak hatırlayacağım, çünkü aniden eğilip yüzümü ellerinin arasına aldı ve beni de yanaklarımdan öptü; bütün çirkinliğime ve istenmemiş olmama rağmen. Dudakları öyle yumuşaktı ki, sanki şarap içiyormuşsun gibi başını döndüren bir şeyler kokuyordu Leyla Hanım. Geriye dönüp bakınca, Rüstem Bey'in neden onun dizlerine kapaklandığını anlayabiliyorum.

İkimizi de elimizden tutarak, etrafı göstermek üzere hareme soktu. O kasabada yatağı olan tek kişiydi ve biz kızlar, o yataktan fazlasıyla etkilendik. En iyi hatırladığım şey, yatak. Haberi yayıldıktan sonra, her türden insanın, kendilerinin de yatak istediklerini düşünmeye başlamaları fazla zaman almadı tabi. Yer şiltesinde de pekâlâ güzel güzel uyuyorduk halbuki. Hiç değilse yatak şiltesini gündüzleri dürer kaldırırsın ve bir sürü yer kazanırsın, öyle değil mi? Hep o yataklar yüzündendir ki, insanlar, büyük evler ister oldular bugünlerde. Çoğumuzun evi üstte bir oda, altta bir odaydı ve kışın hayvanlarını alt odaya alırdın ve böylece üst kat ısınırdı. Çok hoş ve sıcacık olurdu; koku da sandığın kadar kötü değildi. Aslına bakılırsa, bazen epeyce hoş olurdu. Yalnızca etoburların osuruğu kötü kokar.

Neyse işte, Leyla Hanım yabancı bir dille bir şeyler söyledi ve biz olduğumuz yerde aptal aptal durup ona baktık. Sonra dedi ki: "Sizin Rum olduğunuzu sanmıştım." Lafı nereye getirmek istediğini anlamamıştık ve kendimizi kötü hissediyorduk. Sonra o dedi ki: "Kimse Rumca konuşmaz mı burda?" Philothei dedi ki: "Daskalos Leonidas konuşur. Oğlanlara öğretmeye çalışıyor. Ve Peder Kristoforos; o da konuşur."

"Ne ayıp!" dedi Leyla Hanım. "Rumca konuşmaya can atıyordum." Gerçekten öyle bir hasreti varmış gibi görünüyordu. Sonra Philothei'ye dedi ki: "Seni neden tuttuğumu biliyor musun küçüğüm?"

Philothei tutulmuş olduğunu bilmiyordu. Neden bilecekti ki? Bütün bildiği, o günden sonra çoğu zaman Leyla Hanım'la birlikte olacağıydı. Başını salladı ve Leyla Hanım dedi ki: "Çünkü çok güzelsin. Burda olman benim... içimi ferahlatacak. Ve ara sıra küçük arkadaşını da getirirsen eğer, ben aldırmam, ama Rüstem Bey'in ona da bir şeyler ödeyeceğini hiç sanmıyorum." Güldü ve ekledi. "Bir erkekten alabileceklerinin de sınırları vardır; iyi biri olsa bile."

Şimdi, Leyla Hanım'ın hizmetkârıyken Philothei'nin özel bir şey yaptığını hiç hatırlamıyorum. Kadınlar günü olan öğleden sonraları hamama birlikte giderlerdi; buhardan ve keselenmekten öyle tükenmiş olurlardı ki, çıktıklarında zor yürürlerdi ve yüzleri ayna gibi parlardı. Hamama gitmek çok güzel olurdu. Ufaktı, ama beş yüz yıllıktı ve beyaz duvarları, kubbesi ve her şeyiyle küçük bir camiye benzerdi, içeri girdiğinde, pirinç bir tastan kendi kendine su dökünürdün, natırlar tarafından yumruklanıp keselenmek için sıran gelene kadar buhar odasında öylece oturup terlerdin. Eski günlerde Etiyopyalı parlak siyah hadımağalarından olurmuş natırlar, öyle derlerdi. Hiç unutmayacağım, muslinden yapılma bir torbaya zeytinyağı sabununun suyunu doldurur ve köpürene kadar üflerlerdi; sonra da o torbayı üstünde aşağıdan yukarıya gezdirirlerdi. Harikaydı. Sonra kaba ipten yapılmış bir keseyle seni ovalarlardı. Ne kadar çok kir çıktığını görünce gözlerine inanamazdın. Neyse işte, gidilesi bir yerdi ve bütün kadınlar, sıcaktan oflaya puflaya, güle söyleye, kimsenin kocasının içeri girip de yemek istemeyeceğini bilerek çıplak otururlardı. Sana bir şey daha söyleyeceğim. Yaşlı kadınlar, hamama oğulları için kızların arasından en güzelini eş seçmek üzere giderlerdi. Gülme! Doğru söylüyorum. Güzel yuvarlak memeler ve uyluklar, biraz yağ ve bebek doğurmaya elverişli kalçalar ararlardı ve kızın nasıl biri olduğuna dair bir fikir edinirlerdi; çünkü birini tanımak için, hamamda çıplak görmekten iyisi yoktur. Aramızda kalsın ama, sana bir şey daha söyleyeceğim, bir kız özel olarak bir oğlandan hoşlanıyorsa, oğlanın anasının önünde özel bir yaygara koparırdı. Bütün bunların tılsım gibi işe yaradığı bir sürü olay biliyorum ben.

"Neyse işte, Leyla Hanım hamama Philothei'yle gitmeye alışmıştı ve fahişe olduğu söylendiğinden, bazı kadınlar Leyla'yla konuşmadıkları halde, o buna hiç dikkat etmez ve alınmazdı, çünkü yanında daima Philothei olurdu birlikte gülmek için.

"Sana neyi anlattığımı unuttum. A, evet, hoş olmakla ilgiliydi. Neyse, bir gün hamamdan hep birlikte döndük, hepimiz parlıyor ve gülsuyu kokuyor; kendimizi dünyanın tepesine çıkmış gibi hissediyorduk. Yine Leyla'nın haremindeydik ve o düğümlerini açmak için Philothei'nin saçını fırçalıyordu. Birdenbire sordu. "Beni hoş buluyor musun?"

Çok şaşırtıcı bir soruydu ama Philothei doğrudan, "A, evet," dedi.

"Sahiden hoş?"

"Sahiden, sahiden, sahiden," dedi, Leyla'nın dizinde oturmakta olan Philothei. Anlayacağın, Philothei ile Leyla birbirlerini seviyorlardı, buna eminim ve eğer birini seviyorsan, gözüne güzel görünür, güzel olmasa bile. Ve Leyla Hanım öne eğilerek fısıldadı. "Sana bir sır vereceğim." Bir parmağını dudaklarının üstüne koyarak komplocu bir surat ifadesi takındı.

"Ne, ne, ne?" diye şakıdı Philothei. "Ne sırrı?"

"Kimseye söylemeyeceğine söz ver."

"Söz."

Leyla, bana baktı. "Sen de söz veriyor musun?"

"Söz," dedim ben de.

"Peygamberin sakalı ve Bakire'nin elbisesinin eteği üstüne yemin edin."

"Yeminle."

"Pekâlâ," dedi. "Sırrım o ki, ben aslında hiç de hoş değilim." Azıcık yan yan bakarak bizim cevabımızı bekledi. Bizse ağzımız bir karış açık oturuyorduk, çünkü söylediği doğru değildi, ama yine de kısmen inanmıştık ona, çünkü söyleyen oydu ve nasıl yanılmış olabileceğimizi anlayamıyorduk. Çocuklara ne dersen de, ciddiye alırlar.

"Benim gerçek sırrım şu ki, güzelliğin sırrı insanları güzel olduğuna inandırmaktır, yeter ki sen kendini inandır buna ve o zaman, gerçek olur." Anlamadığımızı görüp kendi kendine gülümsedi. "Güzel kadın nasıl olunur, size anlatacağım:

"Birincisi, güzel olmak bir işe sahip olmak gibidir. Bilirsiniz, erkekseniz ya topraksız bir köylüsünüzdür ya da aktar veya asker. Kadınsanız, anne olabilirsiniz, hizmetkâr ya da başka bir şey, ama aynı zamanda güzel de olabilirsiniz. Eğer güzelseniz, bu, çalışmaktan iyidir; güzelliğinizle ilgili olarak çalışmak zorunda olsanız bile; çünkü eninde sonunda ne istiyorsanız, ona sahip olursunuz. Para sahibi olmak gibidir bu da, ama daha eğlencelidir, çünkü çalışmak bir iştir, halbuki güzel olmak bir oyun.

"Ve paradan da fazlasıdır. Bir silahtır. İstediğini elde etmeyi sağlamazsa eğer, silah neye yarar ki? Eğer güzel bir kadın, bir adama gülümserse, hediye vermiş gibi olur, bu bir ödüldür, adamı bütün gün mutlu edebilirsiniz. Eğer güzel bir kadın, bir adama kaş çatacak olursa, kalbine bıçak saplamış gibi olur. Adamı bir bütün gün boyunca mutsuz edebilirsiniz. Bu nasıl bir güçtür! İşte, işin zevki de burdadır! Sizin ona nasıl baktığınıza bağlı olarak, bir adam ya bir prens olur ya da bir cüzamlı. Doğru söylüyorum. Ve bir şey daha var..." Eğilip Philothei'nin kulağına bir şeyler fısıldadı ve ikisi birden bana bakarak kıkırdadılar. Sonradan Philothei'ye ne söylediğini sordum, ama bana söylemeyi reddetti. Anadolu'dan hep birlikte ayrıldığımız günlere kadar sormaya devam ettim; ama yine de bana hiç söylemedi, o yüzden hâlâ bilmiyorum. Bütün söylediği şu oldu. "Yemin ederim, bilmesen daha iyi. Zaten önemli de değil ve önemli olsaydı muhtemelen sana söylerdim, ama Leyla Hanım söylememem için bana söz verdirdi ve zaten senin işine yaramaz, o yüzden de söylemesem daha iyi." İşte o yüzden, sürekli dırdır edip başını yediğim halde, bu hep sır olarak kaldı ve bazen hâlâ merak ederim ne olduğunu.

Leyla Hanım dedi ki: 'Güzel olmanın kötü yanlarını da söyleyeceğim size. Anlayacağınız, eğer güzelseniz, başka insanları unutmak kolaydır. Zengin olmak ya da padişah olmak gibi bir şey bu, muhtemelen. Her zaman sizi tanımak isteyen yeni birileri çıkar ve kimse o kadar önemli değildir, hoşlandığınız insanları bile kaybetmeye meyilli olursunuz. Bir başka şey de, eğer güzelseniz hep kuşku duyarsınız. Rüstem Bey beni sevdiğini söylerse, bunu benden yararlanmak için söylemediğini nerden bileceğim? Bazen insanlar size neden iyi davranıyor diye merak edersiniz, bazen de bazı insanların size korkunç davranmasının sebebi güzelliğinizdir, bilirsiniz.

İnsanlar sizi tanımak istediklerini zannederler, ama aslında bir maskeyle büyülenmişlerdir." Leyla tırnaklarını yüzünde gezdirdi. "Biliyor musunuz, ne? Eğer yüzümün derisini kâğıt inceliğinde yüzseydim, dünyanın en çirkin, en korkunç yaratığı olurdum ve beni tanımak istediğini düşünen herkes, elleriyle gözlerini kapatıp yanımdan kaçardı." O bunu söyleyince Philothei ile azıcık içimiz bulandı. Leyla Hanım'ın yüz derisinin yüzülmesi düşüncesiyle, ikimizin de gözleri dehşetten faltaşı gibi açılmıştı. "Eğer güzelseniz," diye ekledi Leyla. "Arkadaşlarınızın arkadaşlığı ne kadar gerçek, asla bilemezsiniz. Tekrar tekrar sınamanız gerekir onları, bazen çok ileri gidersiniz ve bu yolla onları kaybedersiniz. Asla kaçamayacağınız bir yalnızlıktır bu, ama eğer kimsenin sizi tanımasını istemiyorsanız, gerçek sizi tanımasını, o zaman güzellik mükemmel bir korunmadır. Tek başınıza kalırsınız. Özgür olursunuz."

"Size bilmeniz gerekmeyen şeyler söyleyeceğim," dedi Leyla. "Çünkü ikiniz de büyüyüp evleneceksiniz ve sıradan insanlar olacaksınız, sadık küçük eşler. Ama yaşlandığınız zaman, beni hatırladığınızda, kim olduğumu biraz anlamanızı istiyorum, çünkü beni, insanların hakkımda söyleyeceklerinden daha iyi bir şey olarak hatırlamanızı istiyorum."

"Biliyor musunuz, bir erkek güzel bir kadını kazandığı zaman, ilk başta bununla iftihar eder ve kendi kendisinden hoşnut olur. Ama sonra onu kaybedeceğinden korkmaya başlar ve kıskançlaşır. Öyle dokunaklı ki, bu! Gülecek misiniz, ağlayacak mısınız, onu horlamalı mısınız yoksa hoşnut mu kalmalısınız, bilmezsiniz. Ve bazen huysuzun biri olur çıkar ve bazen de sizi hoş tutmak için şımartmaya kalkar. Ve aramızda kalsın, eğer sizi yeterince şımartmazsa asabınız bozulur. Eğer güzelseniz ve... ve... eh, işte benim türümde bir kadınsanız, o zaman, hangi adamı isterseniz ona sahip olabilirsiniz, aşağı yukarı; böylece hep bir öncekinden daha iyi bir adam bulmaya çalışırsınız. Bu da sizi hercaileştirir. Bazen, benden daha iyi, benim olduğu için her gün kendimi daha güzel hissetmeme yol açacak birini bulana kadar tatmin olmayacağımı düşünüyorum. Rüstem Bey... kim bilir... belki..." Leyla kısa bir süre sustu ve sonra gülümseyerek dedi ki: "Biliyor musunuz, eğer içinizin çirkinleşmesine izin verirseniz dışınız da çirkinleşir. Güzellik sürmez. Eğer ruhunuzu da

güzel tutmaya çaba sarf etmezseniz kısa zamanda kendini gösterir ve insanlar artık sizi istemez olurlar."

"Ama her şey de kötü değil, canım! Kim güzel olmak istiyor bakalım?" diyerek bir parmağını kaldırdı ve Philothei de aynı şeyi yaptı. Ben tereddüt ettim ve sonra ben de parmağımı kaldırdım. "Ah, güzellik," dedi gülümseyerek ve başını salladı. "Haşhaş gibi, bağımlılık yapıyor, hep daha fazla, daha fazla güzel olmak zorundasınız; yüreğinizin içindeki kocaman bir sıcaklık gibi, genişliyor, genişliyor ve içinizi dolduruyor; sanki içinizde bir güneş varmış gibi. Ben yalnızca, hep daha da güzel, daha da güzel olmak istiyorum ve etrafımdaki her şey de daha güzel olsun istiyorum. Ben güzelliğin kölesiyim. Gerçekten."

Biz kızlar biraz şaşkın bakıyor olmalıydık ki (sana konuşurken tuhaf bir aksanı olduğunu ve bunun onu, bir prensese benzeterek daha da egzotik bir hale getirdiğini söylemiş miydim?), aynaya doğru döndü ve Philothei'yi de yanına oturttu. Aynada yan yana üç kişi için yer yoktu, bu yüzden ben kenarda kalıp onları gözetledim. "Rüstem Bey'in sabahları beni görmesine izin vermiyorum ve dışarıya da hiç çıkmıyorum, ta ki güzel olduğuma inanana kadar," dedi. "Hiç güzel olmadığımı, siz kızlar hariç, benden başka hiç kimse bilmesin diye büyü yapmak zorundayım. Büyüyü nasıl yaptığımı görmek ister misiniz?"

Tahmin edebileceğin gibi istiyorduk.

"Eh işte, aynanın önünde sessizce oturacaksın ve bütün gücünle dikkatini yoğunlaştıracaksın ve yine güzel oluncaya ve daha da, daha da güzel oluncaya kadar sadece kendine bakacaksın, bakacaksın. Önce Philothei ile ben yapalım, sonra da sen Philothei ile yer değiştirirsin Drosoulakimou." Bana ilk kez biri böyle hitap ediyordu; bir daha hatırladığımda ve Rumca olduğunu anladığımda üstünden çok uzun yıllar geçmişti. O kadarcık bir Rumcayı nasıl öğrenmiş olabilir, tahmin edemiyorum. Onunla ilgili tuhaf şeylerden biri de hep Rumca konuşabileceği birilerini aramasıydı. Hamamdaki kadınların çoğunu denemişti, ama aslına bakılırsa bir ineğe de sorsa olurdu.

Neyse işte, o ve Philothei yan yana oturmuşlar, aynada kendi kendilerine bakıyorlardı. İzlemesi büyüleyici bir şeydi. Bir tür hipnoza

girdiler. Philothei dikkatini yoğunlaştırmaktan ötürü öyle derin nefes alıyordu ki, her nefeste burun kanatlarının titreştiğini görüyordum. Yanakları kızarmış ve gözleri koyulaşıp parlamıştı. Dudakları biraz daha kırmızılaşmıştı. Leyla Hanım'a da benzer şeyler oluyordu. İkisi orada öylece oturmuş, daha sevimli olmayı arzulayarak ve yaptıkları her neyse, onunla kendilerinden geçmiş olarak, bir anlamda çehrelerini yeniden yaratıyorlardı. Sırtımda kesin bir korku ürpertisinin bir aşağı bir yukarı gezindiğini hissettim, ama rahatsız ederim diye araya giremedim. Bir tür büyüydü bu, Leyla Hanım'ın söylemiş olduğu gibi. İddiaya girerim ki, Konstantinopolis'teki Kutsal Patrik bunu öğrenseydi, hatta Arsenios Baba bile, yasaklansın diye uğraşırlardı.

Kendi kendilerini tam yarım saat boyunca süzmüş olmalılar. Biliyor musun, o zaman da, bunu birlikte yaptıkları sonraki bütün zamanlarda da birbirlerinden yararlandıklarını, birbirlerinin gücünü ödünç almakta olduklarını düşündüm. Bunu nasıl açıklasam? Yani iki güzel insan, yan yana oturmuş aynada bunu yapıyor; o büyüyü yapıyor ve iki değil de dört kişinin güzelliğine ulaşmış oluyor. Meleklerin matematiği bu. Benim bildiğim şu, o andan sonra Philothei'nin güzelliği nerdeyse denetimden çıktı ve sorun yaratmaya başladı. Belki sana işin bu kısmını başka bir zaman anlatırım.

Neyse işte, sonunda, sanki dünyaya geri gelmişler gibi aynı anda iç geçirdiler ve başlarını salladılar. Herhalde gerçek sebeplerine parmak basamam, ama ikisi de, önce olduklarından daha güzel görünüyorlardı ve bunu uydurmuyorum. Doğrudur ve kendi gözlerimle gördüm, yalnızca o gün değil, daha sonra da birçok defa. Belki sen de denemelisin bunu, kendi iyiliğin için olması gerekenden daha güzel olduğun halde daha şimdiden.

Ben denedim mi? Eh, Leyla Hanım, beni de aynaya çağırdı, ama ben utandım ve başımı salladım. Sonra, Sülük Toplayıcısı Muhammed'in sülüklerini topladığı, batık tapınağın oradaki havuza gittim ve suda kendimi incelemek için diz çöktüm. Allah'a şükür, yoksulluk yüzünden evde aynamız yoktu ve zaten kimsenin beni görmesini de istemiyordum. Gerasimos orada değildi, aksi halde denemezdim bile, biliyorum.

Eh işte, bana bakan kocaman, çirkin ay surata bir göz attım ve anında durumun umutsuz olduğuna karar verdim.

39

Rüstem Bey'in Baştan Çıkarılması

Rüstem Bey haksızlığa uğramıştı. Kardelen'in kendisini vermeye zorladığı sözler ve ona dayattığı şartlar pek de mantıklı değildi, çok geçmeden sömürüldüğünü hissetmeye başlamıştı. Bir sürü zaman harcamış, avuç dolusu paradan olmuş, sonradan da cömert ve sabırlı davranmıştı, ama henüz metresine hiç sarılamamıştı. Sanki çok pahalı bir kız kardeşin bakımını üstlenmiş gibiydi. Aslında her şeyin olması gerektiği gibi olduğuna dair çapraşık bir hissi olmasa, olduğundan daha da sinirli olurdu. Kördüğümü kılıçla kesmek gibisinden bir çözümle (ve sonra da sonsuza kadar içerlemiş bir kadınla yaşamak vardı işin ucunda), gönülsüz bir hedefe kendini zorla kabul ettirebilecek bir adam değildi. Dolayısıyla, seçeneklerinin ya beklemek ya da malı iade etmek zorunda olduğunu biliyordu. Kaderi, yalnızca işbirliği yapmak ve boyun eğmekten ibaret olan bir kadın gibi davranmamasını takdirle karşılıyordu ve Leyla'dan hoşlanmaya da başlamıştı; bu yüzden de kendisini İstanbul'a geri göndermek konusunu uzun uzun düşündüğü anlara rağmen, bülbülleri dinleyerek, hayal gücü ve beli alev alev, kendini sabırlı olmaya zorladığı uykusuz geceler geçiriyordu. Her durumda Leyla'nın evdeki varlığından ayrı bir haz duyuyordu ve kendi kendisine, eskisinden daha mutlu olduğunu sık sık hatırlatıyordu; hem de parayı biriktirmek ciddi ölçüde zorlaşmış olduğu halde. Tamara Hanım'dan farklı olarak Leyla'nın, Rüstem Bey'in daha önce hiç duymamış olduğu pahalı ihtiyaçlardan oluşan, bitmez tükenmez bir listesi vardı. Aktar Ermeni Levon'dan Kargetiren Ali'ye, Çömlekçi

İskender'e kadar herkes için ticarette küçük bir patlama yaratmıştı metresi. Öte yandan, sinmiş ve korkmuş bir tavşan gibi davranan Tamara Hanım'dan farklı olarak, eve belli bir neşe de getirmişti; udunun nağmeleriyle, kahkahasıyla ve iştahıyla. Rüstem Bey onun, ele avuca sığmayan ve ne şans ki, ehlileştirilmiş kekliğine de hiç mi hiç ilgi göstermeyen kedisi Pamuk'tan bile hoşlanır olmuştu.

Leyla çok uzun süre bekletmeyi göze alamayacağını bilerek Rüstem Bey'i dikkatle izlemişti. Yine de bunu yapmaktan tatlı bir zevk alıyordu ve ayrıca nedenini kesin olarak söyleyemeyecek olsa da, böyle davranmaya hakkı olduğunu düşünüyordu. Doğru zamanlama konusunda güçlü bir sezgiye sahipti. Bizzat kendisi de özlem ve sabırsızlıkta beklemekteydi. Onunla yatışının doğal ve yürekten olmasını istiyordu, zira Rüstem Bey tarafından asla bilinmemesi gereken geçmişinde, yeterince mücadele etmiş, yeterince sahtekârlık yapmıştı.

Yaz ortası bir gece, nüfusun çoğu kasabadan yaylalara göç etmeden hemen önce, uyuyamadığını fark etti. Saatler onu yatıştıracak yerde uyanık tutuyorlar ve bülbüllerin ses düellosu da havayı yumuşatacak yerde çentikli dilimlere bölüyordu. Çam ormanındaki Müslüman mezarlarının arasında Rüstem Bey'le aşk yaptığı bir rüyadan uyanmış terliyordu, heyecanlanmıştı ve kaygandı. Yatağından kalkıp pencereye giderek, sıtmaya yaz gecesi havalarının neden olduğuna dair yaygın bir bilgi olduğu halde, panjurları ardına kadar açtı. Pervaza dayanarak dışarıya baktı. Her şey ya gümüş rengi meşum bir ışık ya da kapkara bir gölge olarak keskin çizgilerle bölünmüştü. Sabahın erken saatlerine kadar yazı yazan Leonidas Daskalos'un zeytinyağı lambasının solgun sarı ışıltısını gördü. Bir kedi miyavladı, birkaç köpek anlamsızca havladı. Hayatında hiç böyle bir huzur ve doyum yaşamamış olduğunu düşünürken, karnında bir hareketlenme hissetti. Kardelen ile kızları hâlâ özleyip özlemediğini düşündü; oradan ayrıldığından beri başlarına neler gelmiş olabileceğini düşündü ve hiçbir özlem duymadığına karar verdi. Onlar, başka bir hayatın parçasıydılar. Benim olduğum

yer, burası, diye düşündü. Bir hiç olan bu komik, küçük yer; benim olduğum yer işte. Parmaklarıyla şöyle bir saçını düzeltince bukleler hemen kulaklarının arkasına yerleşti. Bir anlamda, kendi kendisine şaşmasına ve başını sallamasına yol açtı. En az beş altı anlamda sahtekârın biriydi, ama sanki Allah, artık ona gülümsemiş gibiydi.

Leyla yavaşça odasından çıktı ve elini duvara yaslayarak efendisinin yatıp uyumakta olduğu odaya giden yolu buldu. Kapı ağzında bir tereddüt anı geçirdi, yarı karanlığa alışmaya çalıştı ve alçak divanda uyumakta olan şekle yaklaştı.

Ama Rüstem Bey de uyumuyordu; tıpatıp, metresini uyanık tutan gerekçelerle. Kapıya geldiğini duymuş; her zaman önü sıra giden misk ve gülsuyu kokusunu almış ve uyur gibi yapmıştı. Bir tür hoşluk yaşamak üzere olduğunu anlamıştı ve kalbi, göğüs kafesinde gümbür gümbür atmakta olduğu halde, hiç hareket etmeden yatmaktaydı.

Leyla divanın yanına diz çöktü ve saçı, Rüstem Bey'in yanağını hafifçe süpürdü. Yüzünün yan tarafını, nazlı nazlı kendi yüzüne değdirdiğini hissetti Rüstem Bey. Yumuşak nefesi kulağını yalayıp geçti. Hem duyuyordu, hem de hissediyordu bu nefesi. Leyla olduğu yerde hareketsiz kaldı ve Rüstem birdenbire çok sıcak ve ıslak bir şeyin onun yüzünden kayarak kendi yüzüne aktığını duyumsadı. Yanağından inerek ağzının köşesine ulaşan bir damla gözyaşı... Dilinin üstündeki bu yabancı tuzu tattı. Niye ağlıyor, diye düşündü; sebebi sezgisel olarak biliyor göründüğü halde. Leyla başını kaldırdı ve Rüstem onun, elinin tersiyle şakaklarına nazikçe dokunmakta olduğunu hissetti. "Aslanım," diye fısıldadı Leyla. "Aslanım benim, güzel aslanım, güçlü ve güzel aslanım benim." Büyü gibiydi bu sözler; Rüstem'i, onun adını koyduğu şey haline getiriyordu. Bir kere daha öne eğildi, şakağından yumuşakça öptü. Dudakları sıcak ve oldukları yerde kalmak ister gibiydiler.

Leyla kalçalarının üstünde doğruldu ve sonra kayboldu. Rüstem Bey bir an için mutlak hareketsizliğini muhafaza etti ve sonra onu izlemeyi düşündü, ama içgüdüsel olarak bunun yanlış olacağını biliyordu. Sırtüstü döndü ve tatlı aksanıyla fısıldadığı, *aslanım*,

aslanım benim, güzel aslanım, güçlü ve güzel aslanım benim, kelimeleri üstünde düşündü. Mutluluk bağırsaklarında patladı; aşağıya bacaklarına doğru ordan yukarıya ciğerlerine ve boğazına doğru yayıldı. Gözlerine yaşlar dolduysa da bastırdı. Bir nedenle aklına Tamara geldi, zevkin ve minnetin olduğu yerde, küçük bir keder ile acı çiçeklendi; ama sonra, düşünceleri tekrar, neredeyse satın almış ve hemen hemen kazanmış olduğu, gizemli ve ateşli yaratığa döndü. Hayatı, iç gözüne, bir kere daha çatallanan bir yol gibi göründü ve kendine seçmiş olduğu, ama seçim hakkını elinden alan bir kaderi olduğunu bildi. Efendi ve köle, diye düşündü nedenini tam olarak bilmeden, efendi ve köle.

Dışarıda bülbüller, sesten kılıçlarıyla geceyi parçalarına ayırdılar. Daskalos Leonidas kötü kokulu bir fitil ışığında Özgürlük, Megalo İdea ve Büyük Yunanistan konulu bitmez tükenmez, ateşli eleştirilerini yazıyordu. Henüz başlamamış ve birçokları gibi canavarlıkları ile ziyankârlığı önceden görülemeyen savaşın bir propagandacısı daha.

Sokaklardan birinde bir kadın feryat etti ve henüz uyumamış olanlar ürperdiler. Feryat eden kadının bir hayalet olduğuna herkesin inandığı bir dönem olmuştu ama, zaman içinde ortaya çıkmıştı ki bu kadın, tehlikeye düşmüş imparatorluğun, yıllardan beri süren savaşlarında bütün oğullarını yitirmiş herhangi bir kadındır. Askere alınmış o kadar çok oğul yitirilmişti ki, kasaba geceleri, deli kadının hepsi adına feryat etmesine rıza göstermekteydi. O günlerde hasat kaldırmaya ya da evler inşa etmeye yetecek sayıda erkek yoktu; damat olmaya yetecek kadar erkek yoktu, düğünlerde müzik yapacak kimse yoktu, gelecek yıllarda kurban edilecek oğullara baba olacak kimse yoktu.

Sabahleyin Leyla, imkân dahilinde olduğuna, kendisini tanıyan kimsenin inanmayacağı bir enerjiyle başladı hayata. Yapacak çok işi vardı. Unutmadan, Kardelen'in küçük kahverengi tavuk kanı şişesi el altında bir yere koydu ki, uygun anda, bakireliğini, Rüstem Bey'i tatmin edecek biçimde geri getirebilsin. Ona akşam için özel bir muamele hazırlamakta olduğunu, mutfaktan, haremden ve iç

avludan uzak durması gerektiğini söyledi. Rüstem Bey, Leyla'nın vesayeti altında nasıl da yumuşak başlı bir adam haline geldiğine inanmakta zorlanarak, kendi evinde böyle muamele görmüş bir adam asla olmamıştır, diye düşündüyse de, mutlu ve komplocu edasına bakarak, ona boyun eğmenin kendi çıkarına olduğunu anlayabildi. Atına binerek batıdaki topraklarının bir kısmını denetlemeye gitti. Leyla bütün kasaba çocuklarına yönelik, ödüller öneren acil bir mesajla Philothei'yi dışarı yollayıp Karatavuk ile Mehmetçik'in, İbrahim'in, Gerasimos ile Drosoula'nın, taşlı makiler arasında yaşayan Köpek'den korka korka aranır ve torbalarını doldururlarken, gitgide daha çok kirlenerek ve yara bere içinde kalıp kavrularak bütün bir günü yamacın sıcağında geçirmelerine sebep oldu. Leyla, hizmetkârları, kasabanın tüccarlarını bilumum mum stoklarını, küçük üreticileri de bilumum sarmısak hevenklerini kendisine satsınlar diye zorla ikna etmeye; kimilerini de, Rüstem Bey'in kendi topraklarındaki sebze tarhlarını yağmalamaya yolladı.

Leyla ilk anda aşçının canını sıkarak mutfağa el koydu. Bu cana yakın ve cüsseli adam, Abant Gölü civarında olan ve zenginler tarafından tatlı dille kandırılarak uzaklara götürülen harika şeflerin yerden mantar gibi bittiği Bolu vilayetinin yerlisiydi. Rüstem Bey'in aşçısı, on yıllık çıraklık dönemini tamamlamış, kuşağına ve gümüş saatine hak kazanmıştı. Bütün güneybatıda, onun kadar iyi bir başka aşçının daha bulunup bulunmadığı çok kuşkuluydu. Leyla'nın, mutfağına yönelik sınırsız hevesliliği, kalbini çoktan feth etmişti zaten. Üstelik birçokları gibi canlılığına ve sevimliliğine de kapılmış durumdaydı ve bu yüzden, kendisiyle Rüstem Bey'in en sevdiği tadın muhteşem bir ziyafetini yaratmak doğrultusundaki planına katılması şaşılacak ölçüde kolay oldu. Bir sarmısak orjisi oluşturacaklardı. Leyla iki patlıcan aldı ve mangalda közleyerek limon suyu, sarmısak ve zeytinyağıyla ezilebilecek hale gelene kadar yumuşamaya bıraktı. İyice yumuşayana kadar patatesleri haşladı ve aynı malzemelerle, yalnızca zeytinyağını damla damla katıştırmak suretiyle onları da ezdi. Nane, yoğurt, sarmısak ve salatalıkla cacık yaptı. Nohutlar afrodizyak etkilerini göstersinler diye humus hazırladı

ve aynı amaçla deve sütüne bal, tarçın, cevzibevva ve kakule katıp harika ve egzotik bir içecek hazırladı. Eve mutluluk ve kahkaha dolsun diye kırmızı mercimeği macun haline getirdi. Aşçı kuşbaşı kesilmiş kuzu etini aldı, her bir parçaya birer delik açtı ve bu deliklerin her birinin içine bir diş sarmısak gömdü. Hızlı ateşte şöyle bir kavurdu ve sonra maydanoz, domates, soğan ve karabiberden ibaret bir salça içinde, çok hafif ateşte, bütün gün pişmeye bıraktı. Geri kalan malzemeyi son dakikada katacaktı ki lezzetleri, ağza dolu dolu gelsin. İzmir köfte ve Adana kebabı yaptı. Leyla'nın onuruna tarhun, sarmısak, kırmızı biber, ceviz ve ceviz yağı katkılı Çerkez tavuğunu yarattı. Bunu büyük düz bir tabağa, Leyla'nın olduğunu iddia ettiği Çerkez kızının yüzü gibi, beyaz ve yuvarlak ve sevimli görünecek biçimde yaydı.

Dışarıdaki sokağı, evin önünde dilencilerden oluşan bir kümenin toplanmasına ve yoldan geçenlerin kıskançlıkla yutkunmasına neden olan kokularla doldurarak bütün sabah boyunca emek sarf ettiler. Sonra Leyla, cildindeki her bir kir zerresini buhara tutmak üzere hamama gitti. Boğucu neme aldırmaksızın, nefesini tatlılaştırmak için mastika çiğneyerek, efendisinin kollarında söyleyeceği bütün güzel ve şiirsel şeyleri hesaplayıp tartarak tembellik etti. Sinirden midesi kasıldı ve sık sık gözlerini kapatarak kendisini sakinleşmeye zorladı. *Terra incognita*[1] olduğundan değildi, ama bu defa her şeyin, Allah'ın ve ilahi takdirin izin verdiği ölçüde kusursuz olmasını istiyordu. Sonunda hamamdan çıktığında endişelerini, bütün kuşkularını susturmuş ve yatıştırmıştı. Gecenin başarılı olacağını o kadar açık seçik ve kuvvetle öngörüyordu ki, artık kuşku duymasına imkân yoktu. Yine de üstünde bir kadın bulunan *tama* satın aldı ve içeride kimsenin olmadığını sandığı bir anda, *Panagia Glykophilousa*'nın ikonası üstüne asmak üzere Aya Nikola Kilisesi'ne süzüldü. Ne var ki Polyxeni oradaydı; kum kâsesine yaktığı mumu dikiyordu; ne düşüneceğini bilemedi ve dedikodu yayıldığında, kasabanın geri kalanı da bilemedi ne düşüneceğini.

(1) Keşfedilmemiş ülke ya da bölge.

Leyla sıkılana kadar, bir süre ud çalıştı ve sonra kedisi Pamuk'un uzun beyaz tüylerini fırçaladı. Kedinin gözleri her zamanki gibi vahşileşti ve kedi vecd haline girerek kendini kaybetti. Leyla midesini tımar ederken, tekmelemeye ve ısırmaya başladı. "Yavaş, yavaş," diye sitem etti Leyla. "Bu gece ellerimde çizikler, delikler istemiyorum. Sen de, ben de çok güzel olmalıyız; ikimiz de." Gidip aynasının önüne oturarak, sarf ettiği çabayla başı dönene kadar kendi kendisini büyüledi. Sonunda gözlerini kırpıştırdı ve aynadaki yansımasına, "Bundan daha güzel olamayız," dedi. Hem o, hem de yansıması, sır paylaşır gibi birbirlerine gülümsediler. Parmaklarına bir öpücük kondurdu ve yansımasının parmaklarındaki öpücüğe değdirdi. "Bana şans dile," dediler ikisi birden, etrafta kötü nazarlı birinin bulunması ihtimaline karşılık, "Nazar deymesin," diye ekledi.

İç avludaki sehpa ile yer yastıklarının düzenini denetledi ve sonra, çocukların yamaçtaki avlarının sonuçlarını inceleyebileceği odaya gitti. Şaşırtıcı bir görevdi ama, mum işiyle uğraşması için hizmetkârlardan birini tayin etti. Her şey fevkalade tatmin ediciydi; zaman yaklaştıkça güveni ve zafer duygusu daha da arttı.

Leyla aynaya geri döndü ve gözlerine dikkatle sürme çekti. İki yanağına da rujla hafif hafif dokundu; kaşlarını ve kirpiklerini fırçaladı; bileklerine ve boynuna misk sürdü: yatağın üstüne sermiş olduğu giysilerine gülsuyu serpti. Soyunup yatağın kenarına oturdu ve küçük bir makasla kasık kıllarının karanlık kamasını düzgünce kırptı; çok fazla değil, ama yeterli ölçüde. Hiçbir şeyin doğallıktan uzak görünmemesi önemliydi. Yumuşak ve ele davetkâr gelip gelmediğini denetlemek için eliyle yokladı ve öyle olduğunu anladı. Dizin hemen üstünde, uyluklarının, etin yumuşak olduğu iç tarafına da biraz misk sürdü. Aynanın önünde durup sütümsü ve tatlı bir şeyi, memelerini yoğurarak, losyonun soğuk kayganlığının ve karnında dalgalanmalar yaratan duyarlılığın tadını çıkartarak etine yedirdi.

Öldürecek birkaç saati daha olduğunu anlayınca uzanıp daha sonra, uzun geceyi göğüsleyecek canlılığa sahip olsun diye, kendini uyumaya zorlayarak biraz kestirdi. Pamuk göğsüne yerleşip çok yüksek bir sesle mırladı. Kedinin mutlu olduğunda salya akıtmak

gibi bir huyu vardı ve Leyla biraz keyifsizce buna hoşgörü gösterdi. Geceleri yan yatarken kulağından içeri bir tükürük damlasının akması, olabilecek en kötü şeydi.

Güneş tepenin ardına indi ve Rüstem Bey, ne bekleyeceğini bilmeden ama iyi bir önseziyle, kararlaştırılan saatte konağına geri döndü. Leyla onu içeri girerken selamlıkta karşıladı ve Rüstem, onu gördüğünde olduğu yerde kaldı. Yalnızca harika kokmakla kalmıyordu, ayrıca görüntüsü hiçbir zaman bu kadar özgür ve bu kadar güzel olmamıştı. Hafif giyinmişti; üstünde kırmızı renkli bol bir gömlek ile bir şalvar ve belinde lila rengi bir kuşak vardı. Cepkeni kara kadifeden, işlemeleri ağır altın ipliktendi ve terlikleri de aynı malzemeden, aynı desendendi. Parmakları gümüş yüzüklerle ağırlaşmıştı. Siyah saçları fevkalade güzel fırçalanmış ve parlıyordu. Gözleri kocaman ve alabildiğine kara görünüyordu. Yarı karanlıkta ışıldıyorlardı. Alnında, seyahatleri esnasında Smyrna'da onun için almış olduğu altın para zinciri pırıldıyor, kulak memelerinden yine altın paralar sarkıyordu ki bunlar, boy sırasına dizilmişlerdi. "Hanım, bu gece harika bir mehtap var," dedi Rüstem Bey. "İnsan karanlıkta bile görebiliyor."

"Son gece gibi," dedi Leyla Hanım.

"Siz de çok güzelsiniz," dedi Rüstem Bey biraz tereddüt ettikten sonra beceriksizce.

Leyla elini uzatıp Rüstem Bey'inkini tuttu, kalbine bastırdı, öptü ve sonra başına götürdü. "Güzelliğim, güzelsem eğer... sizin içindir," dedi. "Geliniz, size göstermek istediğim bir şey var."

Rüstem Bey yeninden tutularak yönlendirilmeye itiraz etmedi. İç avlunun kapısına ulaştıklarında Leyla Hanım, "Gözlerinizi kapatınız," dedi.

Birkaç adım sonra da, "Açınız," dedi.

Rüstem Bey o kadar harika, öyle alışılmadık bir şeye bakıyordu ki, dili tutuldu. Bir elini alnına koyarak sevinçten yüksek sesle güldü. Sonunda sordu. "Ne yaptınız böyle? Cennete mi gelmişim ben?"

İç avlu, parıldayan, hareket eden sarı ışıklardan bir derya idi. Belli bir şablon yoktu. Alevlerden bir kısmı bazen duruyor ve öteki-

ler yürüyorlar; limon ağaçlarının, sardunya, dağ kekiği, nane ve gül saksılarının arasında avare avare geziniyorlardı. Sanki cennetten yıldızlar yakalanmış da orada, aşağı dünyanın o küçük karesi içinde dolaşmaya bırakılmıştı. Rüstem'i böyle hayretler içinde görmenin keyfiyle güldü Leyla. 'Sizin için yaptım,' diye bağırdı. "Sizin için yaptım."

Rüstem öne doğru ilerledi ve bakmak için aşağıya eğildi. "Peygamber aşkına!" diye bağırdı. Her bir ışık bir mumun aleviydi ve her bir mum bir hayvanın sırtına dikilmişti.. "Harikulade," dedi. "Bu kadar çok kaplumbağayı nereden buldunuz, Allah aşkına?"

"Çocuklar," dedi Leyla. "Çocukları gönderip arattım."

"Harikulade," diye tekrarladı Rüstem Bey. "Hayatım boyunca bu kadar güzel bir şey görmemiştim. Bunu benim için mi yaptınız?"

"Evet, aslanım."

"Aslanım," diye tekrarladı. "Bana daha önce hiç böyle hitap etmemiştiniz."

"Etmiştim," diye cevap verdi yumuşak yumuşak. "Ama duyabileceğiniz gibi değil."

"Duymalıydım."

Birbirlerinin gözlerine bakarak, bu karşılaşmanın heyecanıyla yepyeni ve yabancı bir yere taşınarak yüz yüze durdular. "Geliniz de yemek yiyiniz," dedi Leyla sonunda. "Bir ziyafet hazırladım."

Rüstem Bey, mutfağın dışında küçük lambalarla süslü, küçük tabaklar içindeki mezelerle donatılmış bir sehpa buldu. Eli Rüstem Bey'in omzunda, "Oturunuz," dedi Leyla.

Leyla da yanına diz çöktü, ekmekten lokmalar koparıp sırayla humusa, cacığa, kırmızı mercimeğe, patlıcan salatasına batırıyordu. Bunları, sanki çocukmuş ya da hastaymış gibi Rüstem Bey'in ağzına veriyordu. "Yiyiniz aslanım," diye de şımartıyordu. "Yiyiniz."

Rüstem Bey gözlerini kapatarak değişik lezzetlerin kendisini ele geçirmesine izin verdi. Tekrar tekrar, "Ne çok sarmısak," diyordu. "Hayatımda bu kadar çok sarmısak yememiştim."

Bülbüller şarkılarını söylemeye koyuldular ve uzakta, matemli kadın, katledilmiş oğulları için feryat etti. Bir baykuş çığlık attı, bir

başkası haykırdı. Batması yakın olan ay, karanlık bir gölün yüzünde kayan bir kuğu gibiydi. Avluda binlerce mum ışığı başıboş dolanarak duyuları altüst etmekteydi.

Leyla sağ eliyle kuzu lokmalarını ağzına verip şakıyarak, efendisini beslemekteydi. "Yiyiniz aslanım, yiyiniz." Sarmısağın buğusu beynine dolmuş, Rüstem'i sarhoş etmişti. Leyla, iki lokma arasında kendisine koca koca bardaklarla, damağı temizlensin diye, içine limon sıkılmış su veriyordu. Bardaklar dolusu baharatlı ve ballı deve sütü de vermiş ve içtiğinden emin olmuştu. "Bu garip işte, gerçekten garip bir lezzet," dedi. Pamuk, kendisine uzatılacak artıklar için sabırla bekleyerek, yakında bir yerde umut içinde oturmaktaydı.

Bir hizmetkâr küçük bir toprak kâse getirdi ve kapağını kaldırdı. Buhar kalktığında, Rüstem Bey bağırdı. "Bütün bir baş mı? Bütün bir baş sarmısak mı?"

"Kabukları üstünde, zeytinyağında pişti," dedi Leyla. Bir dişini kopardı ve kurumuş altın rengi kabuğun içindeki lezzetli yumuşak eti sıkarak bir dilim ekmeğin üstünü çıkardı. "Yiyiniz," dedi.

Rüstem Bey çiğnedi ve başını salladı. "Hayretlere seza. Hayatımda böyle bir ziyafette bulunmamıştım. Düğünlerde bile."

"Yiyiniz," dedi Leyla. "Yemek üstüne tatlı yok ki, ağız tadı bozulmasın. Ne varsa burda. Yiyiniz."

Rüstem Bey bütün yemeklerden tadıp tıka basa doyduğunda, Leyla mutfağın içine doğru gözden kayboldu. Mangalın közleri üstüne küçük pirinç bir cezve yerleştirdi. Köpüğün kahveyi kabartmaya başladığı sihirli anı bekledi ve taşmak üzereyken cezveyi kaldırdı ve kahvenin içine çökmesi için bekledi. Sonra tekrar közlerin üstüne oturtarak bir daha kabarmasını bekledi. Ancak ondan sonradır ki, kahveyi küçük bir fincana boşalttı ve Rüstem Bey'e götürdü. Bir hizmetkâr da nargileyi maşaya kıstırılmış bir parça közle dışarı çıkardı. Rüstem Bey kahvesini yudumladı ve daha önce karşılaşmamış olduğu, kafa yapan, zengin bir tadı olan serin dumanı içine çekti. Kendini uçuyormuş gibi hissetti. Bir başka hizmetkâr, içinde sıcak kül bulunan bir başka kâse getirdi. Leyla, keten bir torbadan tükettikleri sarmısakların kabuklarını avuç avuç çıkarıp azar azar kâsenin içine

atarak, "Bunu koklayınız," dedi ve Rüstem Bey öne eğilip zengin ama hafif kokuyu burun deliklerine çekti. Fevkaladeydi. Yıldızlara baktı, aya baktı, etrafındaki değişken mum ışıklarına ve sonra Leyla'ya baktı. Onun da kararlı bir ifadeyle kendisine baktığını gördü.

"Hayatım boyunca, hanım," dedi. "Daha ne kadar yaşayacaksam tamamında, bu geceyi, bu ziyafeti, bu güzel ışıkları, sizi, sizin muhteşem güzelliğinizi hatırlayacağım. Bundan sonra, daha iyi ne olabilir? Bundan sonra, artık yalnızca ölüm var."

"Şarkı söyleyeceğim," dedi Leyla. Ellerini çırptı ve bir hizmetkâr udunu getirdi. Yer minderlerinin üstünde bağdaş kurdu, enstrümanı aldı, ayarını yaptı ve kiraz ağacından yontulmuş bir mızrapla notaları çıkarmaya başladı. Küçük koşturmaları ve tereddütleri, melismaları ve küçük kederleriyle melodiyi çıkardığında, dostunun çehresini ipnotize etmek istercesine süzerek şarkıya başladı:

"Aslanım, seni öptüğümde geceydi.
Kim gördü?
Gece yıldızları gördü, ay gördü,
Ve ay denize söyledi,
Ve deniz küreğe söyledi,
Ve kürek denizciye söyledi.

Sen beni öptüğünde dudağında ruj izi kaldı,
Kim gördü?
Kartal gördü ve aramaya gitti,
Kırmızının aynı tonunu,
Ve kartal buldu onu
Bir prensesin dudağında.

Haydi feneri yakalım
Ve kıyıya varalım.
Ya dalgalar çok yüksekse
Ve bizi uzaklara taşırsa?
Kendimizi sandala çevirириz.
Ve ellerimiz olur kürek."

"Kederli bir şeyler söyleyin," dedi Rüstem Bey. "Bir gece içinde çok fazla mutluluk olursa eğer, birinin nazarı değer."

"Ölüm yaklaştığında,
Tek dileğim
Ölmek o yerde,
Ki doğmuşum,
Hayat acılı
Ama sürüp gidiyor işte."

Aniden durdu ve Rüstem Bey, ona baktı. Leyla gülümsediyse de, Rüstem Bey sordu. "Niye ağlıyorsunuz? Gözlerinizde yaşlar var."

"Elimde değil. Bu kederli şarkı yüzünden oldu." Kolunun yeniyle gözlerini kuruladı ve ekledi. "Ben doğduğum yeri bir daha asla göremeyeceğim." Tekrar söylemeye başladı:

"Seni nereye ekeyim, kırmızı gülüm benim?
Denizcilerden korkarım
Kıyıya eksem.
Soğuktan korkarım
Yukarı, dağlara eksem.
Seni bir caminin yanına ekeceğim,
Seni bir kilisenin yanına ekeceğim,
Güzel bir ermiş mezarının yanı başına
İki elma ağacının arasına
İki turunç ağacının arasına
Ki bütün çiçekleri ve
Bütün meyveleri düşsün
Senin üstüne, kırmızı gülüm,
Ve köklerinin dibinde
Ben yatmış olacağım uykuya."

Tutkulu ve melankolik sıcacık sesi kasabaya ulaştı ve taş bir levha üstünde yatıp dinlemekte olan Köpek'in bulunduğu Likya

mezarları arasında yankılandı. "Dikkat ettiniz mi?" dedi Rüstem Bey. "Bülbüller susmuş."

Bir an sessizce durdular. Kasabada ahlak düşkünü kadınlar ve katı erkekler, namuslu ve dar kafalı, hepsi de iyi Müslümanlar ve iyi Hıristiyanlar, küçük odalarında tüh tüh ettiler ve dediler ki: "Bu bizim Rüstem Bey'e neler oluyor, anlamıyorum. Önce kendine bir fahişe ediniyor, sonra erkek gibi ud çalmasına ve şarkı söylemesine izin veriyor. Bu bir yüz karası, doğru değil bu, saygın değil ve biz de burda oturup bunu dinlemek zorunda kalıyoruz; dünya nereye gidiyor?"

Leyla ile Rüstem Bey farkında olmaksızın birbirlerinin yüzüne baktılar. Dünya çok küçüldü. Leyla çok çekingen bir edayla öne uzandı ve Rüstem'in dudaklarına bir öpücük kondurdu. Udunu eline aldı ve dudaklarının köşesi incecikten bir gülümsemeyle yukarı kıvrılırken yumuşak, narin, şehvetli bir edayla söyledi:

"Dudaklarım şeker,
Yanaklarım bir elma,
Memelerim cennet ve
Vücudum bir zambak.
Ah, benim aslanım,
Seni bekliyorum
Ki şekeri öpesin,
Elmayı ısırasın
Cennetin kapısını açasın ve
Zambağı ele geçiresin."

Bir anlık sessizlikte bir baykuş hu çekti ve Rüstem Bey bir çeşit sarhoşluk içine düştüğünü hissetti. Leyla udunu dikkatle bir mindere yatırdı. Ayağa kalktı, saçını geriye silkeledi ve elini uzattı. "Geliniz," dedi. "Zamanıdır. Gece sıcak ve güzel. Kartal artık yuvasına uçmalı."

40

Philothei'nin Kapanması

Kargetiren Ali'ye bu adın, işi dağlardan buz taşımak olduğu için verildiğini sanan pek çok kişi vardı ama işin doğrusu, onun söz konusu takma adı, doğduğu gece, son yetmiş beş yılın ilk karı yağdığı için kazanmış olduğuydu.

Bütün gün boyunca kıyıdaki düzlüğün üstüne doğal olmayan bir sessizlik ile kuru bir soğuk çökmüştü. İnsanlar ayak üstü tepiniyor ve şikâyet ediyorlardı, zira burası, sürekli iyi olan hava koşullarının, sakinlerini, uçsuz bucaksız Anadolu'nun sakinlerinden farklı olarak dayanıksız kıldığı bir yerdi. Yalnızca avcılar ile çobanlar, yüksek yamaçlarda, bu kadar içe işleyen buz gibi bir soğuk yaşamışlardı. Akşamın geç vakitlerinde hava karışmış ve kuzeydoğudan poyraz rüzgârı esmeye başlamıştı. Kıyamet habercisi ihtiyar adamlar, yılın o zamanında güneyden bora esmesi gerektiğini ve böyle garip bir zamanda bıçak gibi keskin bir rüzgâr esmesinin, dünyanın iyiliğine delalet etmediğini mırıldanmışlardı meşum edalarla. Yukarıda, kasvetli ve yüklü bulutlar toplanmıştı. Alacakaranlık aniden siyaha kestiğinde, soğuk da kesif bir hal almıştı.

Ali'nin anasının doğum çığlıkları kesildiğinde, insanlar evlerinden hayretler içinde fırlamış ve kasabalarına düşmeye başlayan beyaz kar tanelerine bakmışlardı. Köpekler, arka bacakları üstünde sıçrayarak ve dişleriyle kar tanelerini yakalamaya çalışırken kafalarını sallayarak havlamış ve ulumuşlardı. Kasaba halkı, soğuk ve karanlık olduğu halde, o büyülü, sessiz yağışın tadını çıkartmak için sokaklarda toplanmıştı. "Çok güzel, çok güzel!" diye bağrışmıştı

kar masumu bu insanlar; tir tir titredikleri halde, bu arı yenilikten büyülenmiş olarak ve çocuklar, kar tanelerini dilleriyle yakalamaya çalışmışlar veya elleriyle toplayıp ağızlarına doldurmuşlardı.

Yalnızca birkaç santim tutmuştu kar ve ertesi öğlen, ardında yalnızca yeni doğmuş bir bebek ile yitik cennetleri ve sihirli ülkeleri anlatan hikâyeler tadında bir ortak anı bırakarak kalkmıştı. Ali bu anıyı somutlaştırmaktaydı ve bu yüzden bütün hayatı boyunca, ilahi takdir sayesinde önemli bir damgayla damgalandığı için kendini özel biri olarak kabul etmek gibi bir şansı olmuştu; hem de Hıristiyanların terki diyarı esnasında gerçekleştirdiği tek bir yüce gönüllü iş dışında, ömrü boyunca dikkate değer hiçbir şey yapmadığı halde. Baştan aşağıya kahverengi olduğu ve omuzlarında haç bulunmadığı için eşeğinin gerçek bir Müslüman eşeği olduğunu anlatmanın yanı sıra, Kargetiren Ali olduğu için dağlardan buz getirdiğini, ancak dağlardan buz getirdiği için Kargetiren Ali olmadığını anlatıp duracaktı insanlara.

Mamafih, Philothei'nin hayatını oluşturan küçük dramda da küçük bir rol oynayacaktı; zira, on dört yaşına geldiğinde Philothei tarihteki ilk teknolojik kitle katliamının eşiğinde dengesini bulmaya çalışan dış dünyadan herkes kadar habersiz, öylesine karşı konulmaz ve tapılası bir güzelliğe çiçek açmıştı ki, kasabalı hiçbir erkeğin iç huzuru bulması mümkün değildi.

Philothei doğanın ve Leyla Hanım'ın özenli ve sevecen vesayeti altında biçim alarak, fiziksel güzellik açısından, ay gibi parlayana kadar günbegün gelişmişti. Gönlü yüce olan Leyla bile, büyüleyici bulduğu Philothei'nin varlığından endişe duymaya da başlamıştı. Rüstem Bey'in kederli gözlerinin, kendi yerine sık sık refakatçisinin üstünde odaklandığını algılamış; Rüstem Bey'in anlık sevinç ve keyif patlamalarındaki pırıltıyı görmüş ve bastırmaya çalışsa da, boğazının gerisinde bir yerlere, bir takım cinsel kıskançlık noktalarının battığını hissetmişti.

Philothei'nin olağanüstü güzel olduğunu söylemek kolay olurdu; ancak, pek çok kişi kesinlikle öyle olduğunu düşünse bile bu,

aşırı bir basitleştirmeden ibaret kalırdı. Bazı kadınlar çirkindir, ama onların huzurunda erkeklerin arzudan ağızları kurur. Bazı kadınlar ne çirkin ne güzeldirler, ama yüzlerinden öyle bir ışık fışkırır ki bu, onları sevilesi yapar. Bazen bir kadın nesnel olarak güzeldir, ama onu hiçbir erkek arzulamaz. Zira ışığı yoktur. İş Philothei'ye geldiğinde, yüzünde parlayan neşeydi onu çekici kılan. Bu bir akıl ve iyi huy meselesiydi. Bunun sonucu olarak da, onun güzelliklerini kategorize etmek, ağzının biçimine veya kirpiklerinin kıvrımına ya da burnunun çizgisine takılmak akıl kârı değildi. Gençliğinin, tatlı doğasının ve edasının harikulade güzel hale getirdiği cici bir kızdı o.

İbrahim kaderinin kocası olmak olduğundan emin, bütün ömrü boyunca köpek gibi sadakatle peşinde dolaşıp durmuştu Philothei'nin, ama artık, öteki erkekler de, gündüz düşlerini onun süslediğini anlamışlardı. O geçtiğinde konuşmakta olan erkekler susuyor ve gözden kaybolana kadar onu izliyordu. Diğerleri, Leyla Hanım'a gittiği zamanları biliyor ve pencere kenarında ya da kapı önünde veya meydanda dolanacak bahaneler buluyorlardı. Köpek bile, mezarların oradaki demirbaş yuvasından daha sık aşağıya inerek, yanı sıra yürüyüp bir göz teması kurmaya çalışırken o korkunç gülümsemesiyle gülümseyerek Philothei'yi korkutur olmuştu. Kargetiren Ali ise, kendi adına, onu takip etmek için işini ihmal etmeye başlamıştı.

Dokunaklı bir biçimde işini yapıyormuş gibi görünmeye çalışan Ali, bir kapıdan ötekine koşturarak veya karşıdan gelen Philothei'yi selamlamak için bir başkasından inmek üzere bir sokağı uçarcasına çıkarak, özlem ve utanç yüklü yüz ifadesiyle ardından seğirtir olmuştu. Philothei bunlardan tamamen habersiz, sanki Ali yokmuş gibi yoluna devam ediyordu ama, diğer birçok kişi gibi, İbrahim de işi fark etmişti.

Böylece günün birinde hamamda, Kargetiren Ali'nin karısı Safiye, kendisini Abdülhamit Hoca'nın karısı Ayşe'nin yanındaki sıraya attı; bir şeylerin belirtisi olacak bir şekilde iç geçirdi ve başladı. "Selamünaleyküm Ayşe Efendim."

"Vealeyküm selam," diye cevap verdi Ayşe, bütün yüreğiyle tam aksini diliyor olduğu halde. Ona kalırsa hamam, insanın hiçliğin özüne vardığı kutsal bir yerdi. O cehennemi buhar, zeytinyağı sabunu ve ter cennetinde konuşmak zorunda kalmaya içerliyordu. Hele kocası, dört çocuğu ve bir eşekle belli ki geniş bir ağaç kovuğunda yaşayan ve üstelik görüntüsü de pek iç açıcı olmayan Safiye'yle konuşmak en son isteyebileceği şeydi. Ayşe uyluklarında ve kalçalarında yağ parlayan genç kadınlara; yuvarlak memelerine ve parlak kahverengi gözlerine bakmaktan hoşlanırdı. Çerkez bir fahişe olmasına rağmen Leyla Hanım'a bakmaktan özellikle hazzediyordu. İyi yaşamak Leyla'yı geçen her gün daha da tombullaştırmış ve derisinin içinde daha huzurlu kılmıştı. Ancak Ayşe memeleri sarkık yaşlı kadınlardan hazzetmiyordu ve kuşkusuz burada ikiyüzlülük ediyordu; zira bütün ikiyüzlüler gibi o da, kendisinin de o yaşlı kadınlardan biri olduğunu son anlayacak kişiydi. İkisi de eşit biçimde sarkık, iki orta yaşlı kadın, Safiye sorununu anlatırken, insanı sersem eden nemin içinde yan yana oturdular.

Ayşe gözlerini aça aça, alnında biriken terleri boş yere silerek dinledi ve itiraz etti. "Ciddi misiniz? Kocamın bu konuda bir şeyler yapmasını mı istiyorsunuz?"

"Ah lütfen Ayşe Efendim, Philothei'nin babasıyla konuşmasını istemelisiniz ondan."

"Kocanız aptallaştıysa, bu Philothei'nin suçu değil ki!" diye cevapladı Ayşe. "Benim kocam bu işle niye ilgilensin?"

"Anlamıyorsunuz, kocanız önemli bir insan olduğu içindir ki, Philothei'nin babası kendisini dinleyecektir. Nasıl olduğunu bilemezsiniz! Kocam iki haftadır dağdan buz getirmiyor. Paramız bile kalmadı. Yalnızca Philothei'yi takip ediyor. Biliyorum, çünkü şahsen ben de kocamı takip ediyorum. Büyü yapılmış ona."

"Kocanızı takip mi ediyorsunuz?"

"Başka ne yapabilir ki bir kadın, benim gibi zavallı bir eş?"

"Neden Philothei'nin annesiyle konuşmuyorsunuz? Polyxeni'yi tanıyorsunuzdur herhalde?"

"Tanımıyorum. Hiç konuşmadık. Hıristiyan o, hem de ailesi bizden daha zengin."

"Hiç mi konuşmadınız? Aynı kasabada bir ömür yaşayıp hiç konuşmadınız mı?"

"Hiç gerekmemişti ki!" diye cevapladı Safiye perişan bir halde. "Onunla nasıl konuşacağımı bilmiyorum."

Ayşe sabırsızca gözlerini devirdi. "Hıristiyanlar burnunuzu ısırırlar mı sanıyorsunuz?"

"Eh, bize benzemiyorlar."

"O kadar farklı da değiller," dedi Ayşe, ona. "Ve bir ana bir anadır, her ne olursa olsun. Benim Polyxeni'yle konuşmamı ister misiniz?"

"Hayır. Ben Abdülhamit Hoca'nın, kızın babasıyla konuşmasını istiyorum. Abdülhamit Hoca akıllıdır ve ne diyeceğini bilir."

Bu haksızlık karşısında duyduğu öfke yüzünden Ayşe'nin tüyleri kabardı. "Safiye Efendim, siz benim akıllı olmadığımı mı söylüyorsunuz?"

"Yo hayır Ayşe Efendim. Ben, birinin kızın babasıyla konuşmasını istiyorum; çünkü baba otoritesi daha fazladır ve siz babayla konuşamazsınız, değil mi? Uygun düşmez."

Ayşe bu gözlemdeki mantığı gördü ve buna binaen o akşam namazdan sonra meseleyi Abdülhamit Hoca'ya açtı. Safiye'nin ricasını biraz küçümseyerek, biraz istihzayla aktarıp ekledi. "Bakalım bunun ardından ne gelecek! Ne gülünç şey, hani benim fikrimin pek önemi yoksa da. Kimsenin beni dinlediği yok."

Saygın ve aklıbaşında olmakla birlikte Abdülhamit de Philothei dolayısıyla şahsi bir huzursuzluk duymaktaydı ve bu yüzden de soruna ilişkin olarak, karısını algılamasını isteyebileceğinden daha fazla bir anlayışa sahipti. Dünyaya anlaşmazlık tohumları ekmede, genç bir kadının güzelliği ölçüsünde etkili başka hiçbir şey yoktu ve herkes bununla ilgili pek çok trajik hikâye bilirdi.

Böylece kendini, kahvehanede, Philothei'nin babası Charitos'a yaklaşmak ve dalgın dalgın tavla; yarı hesap yarı şanstan ibaret olmasıyla ve iyi ya da kötü olsun, şansın daima ikinci yarıda kendini göstermesiyle aynen hayatı yansıtan o oyunu oynarken sessizce onunla konuşmak gibi imkânsız bir konumda buldu. Bıyıklarını buran ve kaşlarını çatan Charitos paylaştıkları nargileyi çekiştirdi, kahvesini içti ve dinledi.

"Şunu öneriyorum," dedi ikilemin doğasını izah etmiş ve kızının mutlak masumiyetine ilişkin olarak Charitos'un itirazlarını sempatiyle dinlemiş olan Abdülhamit. "Siz de başkent hâlâ Bursa'yken padişahın yapmış olduğunu yapın."

"Neymiş o?" dedi Abdülhamit Hoca'nın açıkça atmış olduğu yemi kapan Charitos.

"Bir Çerkez mülteci akını olmuş. Kuşkusuz yine Ruslar zulmetmiştir de ondan. Çerkez kadınları o kadar güzelmiş ki, Bursalı erkekler, onlar için kapışmaya başlamışlar ve bu yüzden huzuru tesis edebilsin diye padişah, Çerkezlerin başkanını çağırmış ve kadınları kapatmasını söylemiş. Bu yapılmış ve arbede sona ermiş."

"Kızımı kapatmamı mı istiyorsunuz? Bizde olmaz bu. Nasıl yapabilirim ben bunu? Bizim buralarda sizin kadınlarınız bile kapanmıyorlar. Herkes kızımın başka yerli bir imansız olduğunu düşünecek."

"'İmansız,' dilin güvenli bir mesafede tutması gereken bir kelime," diye azarladı onu Abdülhamit. "Sizin için ben bir imansızım ve benim için de siz bir imansızsınız; dolayısıyla ya ikimiz de imansız değiliz veya ikimiz de imansızız. Melek, huzur içinde yatsın Peygamber Efendimiz'e her ulus için bir haberci olduğunu ve her ulus için tayin edilmiş bir zaman olduğunu yazmasını ve her biri için Allah'ın ilahi bir yasa ve önceden belirlenmiş bir yol tayin ettiğini yazmasını buyurmuş. Hepimize, birbirimizle iyilikte yarışmamız ve geri döndüğümüzde Allah'ın, ayrıldığımız konularda bizi aydınla-

tacağı buyurulmuş. Huzur içinde yatsın, sizin peygamberiniz, Meryem'in oğlu İsa, havarilerine, Musevi olmayanların arasına karışmalarını buyurmuş. O yüzden artık imansızlardan konuşmayacağız. Ve Philothei'nin uzun zamandır İbrahim'le sözlenmiş olduğunu ve evlendiklerinde besbelli ki Müslüman olacağını unutuyorsunuz. O zaman kızınız, imansız mı olacak?"

"Hıristiyan Müslüman olacak," diye itiraz etti, çoğumuz gibi vaaz dinlediğinde çabucak yorulan ve kendi sözlerine çok da dikkat etmeyen Charitos.

Abdülhamit kendi kendine gülümseyerek durakladı, zira bu, gündelik hayatta pratik bir gerçeklik olarak yaşanan teorik bir imkânsızlıktı ve dedi ki: "Ben kesin olarak kızınızı kapatmaktan söz etmiyorum. İzin verin de, yüzünü biraz daha sakınsın. İzin verin de, eşarbını yüzünü daha çok gölgede bırakacak gibi takınsın. Sokaktayken ya da meydandayken, eşarbını yüzüne doğru çekebilir, hepsi o. Daha alçakgönüllü olmayı öğrenmeli. Bu hepimizin huzuru için gerekli."

Philothei zoraki bir alçakgönüllülüğü benimsemek mecburiyetinde olduğu haberini alınca dehşete düştü ve, "Drosoulaki, Drosoulaki," diye haykırarak önce Drosoula'nın evine koştu. İki kız, işportacı, eşek, köpek ve deve izdihamını yara yara, dik ve dar sokaklardan geçerek Rüstem Bey'in konağına koşturdular. Terliklerini harem kapısında düzensizce bırakarak içeri girdiler ve Philothei kendini divana atıp kızgın gözyaşlarını silerken, Drosoula biraz hantalca, ayakta dikilip sivrisinekleri uzaklaştırmak için pervaza konmuş fesleğenin yapraklarıyla oynamaya başladı ve sempatisini belirten yüz ifadeleri takındı. Panjurlar yarı kapalı, duvarlarına ağır kırmızı halılar asılı olduğu için, oda epeyce karanlıktı. Mangalın külleri üstündeki pirinç cezvede kahve kabarmaktaydı ve lapis lazuli rengi bir şalvar giymiş olan Leyla, yatağına uzanmış, fazlasıyla uzun gümüş sigara ağızlığıyla, sıkıca sarmış olduğu sigaralardan birini tüttürüp hır hır hırlayan kedisi Pamuk'u severken,

arada da ağzına şuruplu tulumba tatlıları atmaktaydı. Udunu eline aldı ve parmaklarını tellerin üstünde ağır ağır gezdirdi. Yükselen hazin sesin susmasını bekledi, enstrümanı bıraktı ve divanda oturan gözyaşları içindeki refakatçisinin yanına gitti. Kollarını boynuna dolayıp sevgiyle öptü. "Küçük kekliğim benim! Anlat bakayım ne oldu, haydi."

Philothei bu tombul ve ana sevgisiyle dolu kolların arasında, amber ve tütsü, tarçın ve gülsuyu kokularını içine çekerken çok rahattı. Biraz sakinleşip kötü haberleri nakledince, Leyla sevinçle ellerini çırparak bağırdı. "Bu, duyduğum en iyi şey. Ah, ne harika ve senin adına çok sevindim!"

"Benim adıma sevinmek mi?" diye sordu Philothei. "Beni duymadınız mı? Bir şeyiniz mi var sizin? Yüzümü kapatmamı istiyorlar."

"Ama yalnızca insan içinde ve bir düşün bakalım ne anlama geliyor bu! Fazlasıyla güzel olduğun anlamına geliyor! Bundan fazla ne isteyebilirsin ki? Herkes senin ne kadar güzel olduğunu anlayacak. Allah biliyor ya, ben de bu kadar şanslı olmayı isterdim." Drosoula'ya hepimizin istediği bu değil mi? gibisinden işbirlikçi bir yüz ifadesiyle baktı. Philothei'nin yüzünü elleri arasına aldı ve onun adına duyduğu mutlulukla gözyaşlarını öperek kuruttu.

Kibirden nasibini almadığı pek söylenemeyecek olan Philothei de aniden Leyla'nın bakış açısını benimsedi. Leyla bir heves, üstündeki Şam ipeği örtüyü kaldırıp attığı elbise sandığının derinliklerine daldı. Sandığı altüst ederek avuçlar dolusu ipek, atlas, tülbent ve ince dokulu pamuklu kumaş çıkardı ve hepsini divana fırlattı. Bir aynanın önünde, ilk peçeyi, sonra bir başkasını, ardından yine ilkini, kıkırdayarak ve bağrış çağrış deneyerek, sonunda Philothei'nin güzelliğini ortaya en çok çıkartacak bir seçki oluşturana kadar, tam ardından tepesine dikildi.

Drosoula bu gelişmeleri göğsünde bir esef ve kadere boyun eğme hissiyle izledi. O da on dört yaşındaydı ve şairin "uğursuz görüntüsü erkekleri dehşete düşüren ucube bir kadın" olarak

tanımladığı Antiphates'in efsanevi karısı kadar çirkin, o şaşırtıcı yaratıklardan biri haline geleli çok oluyordu. Ay yüzlü, iri ve kıllıydı, ama bir yandan da, kaderin kibirli olmaması için bahane sağlamış olduğu, cana yakın, iyi huylu bir kızcağızdı. Leyla ile Philothei'nin o kadar doğallıkla benimsiyor oldukları kadınsı oyunlar, hoppaca zevkler, doğanın kendisini dışında bıraktığı bir dünyaydı ve onları, hem cömert, hem de keder yüklü bir zevkle izliyordu. "Şunu bir denesene," diyordu veya, "Bu sende daha iyi duruyor ama öteki de hoştu." Ama içinden bir peçeyi de kendi denesin diye asla geçirmiyordu. İnsanın güzelliğini saklamak zorunda kalmasının nasıl bir şey olduğunu idrak etmesi mümkün olmadığından, onun açısından Leyla ile Philothei, kendisini onlardan ayıran görünmez ama hissedilebilir tülbendin ardından gözlemekle kendini ayrıcalıklı hissettiği hoş tavırlarıyla sihirli iki yaratıktılar. Asla olmamış bir şeye karşı içinde bir özlem, bir tür nostalji hissetti.

O akşam Philothei baba evine incecik dokunduğu için neredeyse saydam, üstüne küçücük altın hilaller ve yıldızlar işlenmiş mini minnacık bir peçe takınmış olarak iftiharla döndü. İbrahim meydanda onu gördüğünde, yüreği göğsünde her zamankinden de daha hızlı çarptı ve ardındaki Gerasimos'a dönerek, "Babamla konuşması için anamla konuşmanın vakti geldi," dedi. Önceden takdir edilmiş olduğu herkesçe bilinen evliliğe değinmekteydi. Philothei on dört yaşındaydı, çoğu kızın evlendiği yaştan iki yaş daha büyüktü; ana babası evin damına, içeride evlenecek yaşta bir kız olduğuna işaret eden boş şişeyi kasten koymamışlardı ve artık beklemek için bir gerekçe kalmamıştı. Kendisi de Drosoula'yı, İbrahim'in Philothei'yi izlediği sadakatle yıllardır izlemiş olan Gerasimos da, kendi anasıyla konuşmaya karar verdi. Nasıl bir muhalefetle karşılaşacağını merak etti ve kendini önceden hazırladı. Onun sevdiceği yalnızca çirkin değildi, ayrıca babası da utanmaz bir ayyaştı. Gerasimos'unkiler tarafından sağlanacak keçilere ve ev eşyasına karşılık, üstünde konuşmaya değecek bir çeyiz de söz konusu olmayacaktı.

Bu arada, bütün bunların sonucu Philothei'nin biraz koketleşmesi oldu. Leyla, ona, özelliklerini, tamamen tahrik edici bir noktaya varacak ölçüde gizlemesi için gereken her şeyi sağladı ve yalnızca arzu edilirliği artıran, yapmacıktan iffetli bir eda takınmayı öğretti. Kargetiren Ali karasevdalı olsa bile, yoksulluğun ve karı dırdırının baskısıyla, kısa zamanda mesleğine geri döndü ve İbrahim, Philothei'yle kasabadaki olağanüstü sokak labirentinde ne zaman yalnız kalsalar, peçenin bir tek kendisi için kaldırılması gibi nefis bir zevk olduğunu öğrendi.

Kaçınılmaz olarak, Eskibahçe'de de, Çerkez mülteciler ve padişahın işe karışması olaylarının yaşandığı günlerde Bursa'da da yaşanmış olan şeyler yaşandı. Yenilik tuttu ve ne kurnaz ne de kendini beğenmiş olan çirkinler ile ilgisizler de dahil hemen hemen bütün kadınlar, yüzlerine güvenle bakılamayacak kadar güzel olduklarını ima eder biçimde, halk içinde peçe takar oldular. Telmessos'da halk, Eskibahçe kadınlarının bu cüreti ve aptallığı üstüne şakalar yapmaya başladıysa da, moda, elbette orada da kısa sürede tuttu.

Bir gün akşamüstü Abdülhamit Hoca, Philothei ile ilgili nafile görevi bir nedenle hatırına gelince, insanın yaptığı planların yolundan nasıl şaşabileceğine dair bir şarkı yazdı. Şafakta sebzelerine saldıran kaplumbağaları çuvallara doldururken, kelimeler öylece zihninde belirdi ve şarkısını söyledi:

"Balık tutmaya çıkayım istedim de
Yem olarak kullanayım dedim bir fare
Kediyi yolladım ki yakalasın bir tane
Geri geldi ağzında bir güve ile."

Kıyıdaki ovada, hâlâ bu şarkıyı söyleyenler var.

41

Rahatsız Edici Bir Soru

Haremde yattığı divanın üstüne eğilen Rüstem Bey, "Ne kadar da tembelsin sen," dedi. "Bütün gün hiçbir şey yapmadan yatıp yalnızca beslenmek için ayağa kalkıyorsun."

Tamamen kaçık olduğunu ima eder gibi görünen bir yüz ifadesiyle göz kırpınca, bir parmağıyla yanağına dokundu. "Ve daha beteri, gezdiğin her yerde demet demet kıl ve kum taneleri bırakıyorsun. Ne kadar çok kum bu böyle! Nerden geliyor bunlar? Niçin yıkanmıyorsun bakalım? Kendine hiç saygın yok mu senin?"

"Ne kadar çok kum olduğuna hiç aldırmaz o," dedi Leyla Hanım, aynı tembellikle uzanmış olduğu yataktan. "Yeter ki, biri gelip süpürsün kumları." Ağzına pembe bir lokum atarak devam etti. "Beni İstanbul'dan aldığınız sırada, kediyi getirmemek için nasıl da direndiğinizi her hatırladığımda gülüyorum. Yüzünüz gözümün önüne geliyor. 'Kedi anlaşmada yoktu!'" Leyla bu anıya gülünce burnunun ucu, Rüstem Bey'in her daim çekici bulduğu bir biçimde kırıştı.

"Pamuk'la ben iyi arkadaş olduk artık," dedi Rüstem Bey. "Kekliğimi yemedi ve onunla konuşması çok hoş oluyor."

"Onu benden daha çok seviyorsunuz," diye cevap verdi Leyla somurtup midesinin üstüne doğru yuvarlanarak. Bacaklarının alt kısmını havaya kaldırıp parmaklarındaki şekeri yalarken de Rüstem'e işveyle gülümsedi.

"İkinizin arasında nasıl tercih yapacağım ki?" diye konuştu Rüstem Bey. "İkiniz de, hem alabildiğine miskinsiniz, hem de tombullaşıyorsunuz."

"O alabildiğine miskin değil ki! Geceleri sokağa çıkıyor, kavgalar ediyor ve kavgacılardan en iyi olanlarla birlikte miyavlıyor. Ben ondan çok daha tembelim."

"Belli ki gururla söylüyorsunuz bunu."

"Ben bu kadar tembellik edebilmek için çok çalıştım. Geceleri dışarı çıkarak kavga edip miyavlayamam ki, çünkü efendim benimle yatmak istiyor ve üstelik devamlı yatmak zorunda kaldığımdan yorgun düşüyorum. Neyse; tombul olmamdan hoşlanmıyor musunuz yoksa? Ben böyle sırf kendi zevkimden mi yiyorum?"

"Eh, elbette ki öyle yapıyorsunuz. Ama ben de zaten sizi tombul seviyorum."

"Daha çok mu?" diye sordu Leyla şehvetli bir ifade takınarak.

"Daha çok!" Rüstem bıyığını okşadı ve sordu. "Pamuk'un neden yavruları olmuyor dersiniz?"

"Allah öyle istiyor," dedi Leyla. "Ben de hiç hamile kalmıyorum ve nedenini merak ediyorum. Eğer evli olsaydık, beni boşayacağınızdan korkardım."

"Philothei eve gitti mi?" diye sordu Rüstem Bey ve Leyla başını sallayınca, yatakta yanına oturup hemen hemen kedinin yanağını okşarken yaptığına benzer biçimde Leyla'nın yüzünü okşamaya başladı. "Size bir şey sormak istiyorum."

"Evet?"

"Uzun süredir beni tedirgin ediyor, ama soracak fırsatı hiç bulamadım."

"Evet?"

"Birlikte olduğumuzda... geceleri..." Utangaç utangaç gülümsedi. "Bir şeyler söylüyorsunuz, hani biz şey ettiğimizde..."

"Birlikte?"

"Evet, hani ikimiz birlikte zevk aldığımızda."

"Nasıl şeyler?"

"Kulağa 's'agapo,' 'agapi mou' gibi gelen bir şeyler."

"Öyle mi yapıyorum?"

"Evet. Ne anlama geliyor bunlar?"

"Anlam mı! Hiçbir anlama gelmiyor!"

"Hiç mi?"

"Söylemekten hoşlandığım önemsiz birtakım sözler... sevgi sözleri... zevk aldığımı gösteren şeyler." Leyla kendini çok rahatsız ve hantal hissetmeye başlamıştı. Yanaklarının kızarmaya başladığını hissedebiliyordu ve bu bilgi yanaklarının daha da kızarmasına yol açıyordu. Bir açıklama bulmaya çalışırken beyni döndü.

"Hangi dilde bu kelimeler?"

"Hangi dilde mi?"

"Evet." Ve bunun ardından, "Hep Çerkezce olduklarını düşündüm ben," diyen Rüstem Bey, istemeden Leyla'yı kurtarmış oldu.

Çok rahatlayan Leyla dedi ki, "Evet, Çerkezce. Elbette," dedi.

Çok rahatlayan Leyla kollarını uzatıp bütün parmaklarını aynı anda açarak onu yanına çağırdı; boyalı tırnakları mangalın ışığında parlıyordu. "Gelin kartalım," dedi. "Philothei eve gitti ve tatlı ama çirkin arkadaşı da onunla birlikte gitti. Aniden çok da tembel hissetmez oldum kendimi."

Rüstem Bey bir tereddüt anı geçirip sonra boyun eğdi.

42

Mustafa Kemal (9)

Yıl 1911 ve Osmanlı Devleti'nin Büyük Savaş'ı başlıyor. O yıldan 1923 yılına kadar, başkalarının emperyalist savaşları içine düşüp yalnızca bir tek yılı kansız geçirerek, oğullarını peş peşe bir yerlerde yitirecek. Mustafa Kemal'e de gerçekten çok iş düşecek.

Mustafa Kemal, Britanya'nın elinde olan Mısır'a geçiyor ve Mısırlılara benzemediği aşikâr olduğu halde Britanyalılar tarafından ayırt edilemiyor. Saçları açık renk ve gözleri mavi, ayrıca askerlere özgü bir tavırla gururlu gururlu yürümekte. Hidiv'de kendisine, destek sözü veren ve Bingazi'ye yollamak üzere Arapları görevlendiren bir izleyici buluyor.

Doğu'ya yaptığı tren yolculuğunda Arap kılığına giriyor. Yanında Mısırlı bir rehber, nişancı bir Türk ve bir Arapça tercümanı var. Mısırlı bir subay, yolculuk etmekte olan Türk subaylarını tutuklama emri aldığından treni arıyor ve Kemal oyunun sona erdiğini anlıyor. Dolayısıyla kimliğini açıklayıp subaya bir tirat çekiyor. "Bu bir gazadır," diye hararetle anlatıyor. "Müslümanların imansızlara karşı olduğu bir savaştır bu. Allah'ın yoluna çıkmak sizin üstünüze vazife olmasa gerek." Söz söyleme sanatındaki ustalığı, güzel konuşma ve ikna kabiliyetiyle, kinik ama parlak bir biçimde, şahsen inanmadığı bir şeye, söz konusu subayı ikna ediyor ve ertesi gün, nişancı Türk dışında hepsi serbest bırakılıyorlar.

Mısırlı ajanlar tarafından iyi hazırlanan Kemal ile beraberindeki korsan takımı, develer üstünde ayın yüzeyine benzeyen çölü geçiyor. Sınır olduğunu düşündükleri bir yere gelince tam Türk üni-

formalarını giyerlerken karşılarına, Britanya Ordusu'ndan bir birlik çıkıyor. Mustafa Kemal müthiş farfara gücünü bir daha gösteriyor. "Burası Osmanlı toprağı," diyor Britanyalılara. "Ve siz, izinsiz girmiş bulunuyorsunuz."

"Sizi yanlış bilgilendirmişler, ahbap," diyor Britanyalılar. "Sınırlar bu yakında değişti."

"Saçma," diyor Mustafa Kemal. "Eğer bir an önce çekilmezseniz, ateş açacağız ve zorla çıkartacağız sizi burdan."

Britanyalı subaylar gülüyorlar, zira iyi donanımlı ve sayıca çoklar ve Kemal'in adamları ise, acınacak kadar az sayıda, amma velakin Kemal'in afilli afilli övünmesine hayran olup takımının geçmesine izin veriyorlar.

Tobruk'ta İtalyanlar bütün iyi pozisyonları işgal ediyorlar ve Enver Paşa Senussi Araplarını, direnşinler diye baştan çıkarmaya çalışmakla meşgul. Ancak, padişahın yeğenlerinden biriyle görkemli bir biçimde nişanlanmış olduğundan, bir şeyh kılığına girmiş, bizzat imzaladığı şahsi parasını piyasaya çıkarmış, içinde oturup Türk altınlarını saçtığı, incelikle süslenmiş bir çadıra yerleşmiş, ne var ki şu ana kadar herhangi bir kimseyi İtalyanlarla savaşmaya ikna edememiş.

Belki de bir rekabet duygusuyla Kemal de şeyh kılığına giriyor ve askeri yerleşimlerle ilgili bir inceleme yapıyor. Aşiret üyeleri ile şeyhlerini bir *pourparler*[1] için davet ediyor ve anlıyor ki, bunlar çomaklar ve av tüfekleriyle silahlanmış, habis bir alttakımı güruhudurlar. Önceden onca başarılı olmuş İslam kartını oynuyor ve anlıyor ki, hiç etkilenmiyorlar. Bir İtalyan casusu olduğunu bildiğini beyan ederek gaddar Şeyh Mebre'nin şerefiyle oynuyor ve bundan böyle, yalnızca başka aşiretlere para ile destek sağlayacaklarını da ilave ediyor.

Blöf işe yarıyor ve sabahleyin mağrur aşiret reisi, İtalyanlara yalnızca kendi adamlarıyla saldıracağını ilan ediyor. Türk tüfekleriyle silahlanmış ve kullanımlarıyla ilgili kısacık bir eğitim almış aşiret üyeleri, şafakla birlikte İtalyanlara saldırıyor ve yetmiş kadar topu imha edip tıpkı ileride kendilerini izleyecek oğulları gibi

(1) Gayri resmi ön konferans.

emperyal çöl savaşlarına yönelik fazla bir sevgi beslemediklerini kanıtlayarak neşe içinde teslim olan iki yüz kadar İtalyanı da geri getiriyorlar. Enver Paşa da, Mustafa Kemal de bunları ne yapacaklarını bilemediklerinden, Mısır sınırı yakınlarında hepsini çöle salıyor ve evlerinin yolunu tutmalarına izin veriyorlar.

Türklerin çalışır durumda tek bir savaş gemileri var; İtalyanlar ise denizlerin bütününü denetliyorlar, dolayısıyla Osmanlı birliklerinin onları Tobruk'tan atması mümkün değil. İtalyanlar için de, suyun bulunmadığı, buna karşılık yığınla düşman aşiretin yaşadığı çöl hinterlandın denetimini ele geçirmek aynı ölçüde imkânsız. Ne var ki Enver Paşa'nın romantik fetih düşleri var ve bir sürü saldırı gerçekleştirerek birliklerini, boş yere yüzer yüzer harcamakta. Mustafa Kemal dehşete düşmüş durumda, ama böyle küçük bir seferi gücü, komuta düzeyinde parçalamak istemediğinden, bu defa dilini tutuyor ve oturup bekliyor. Sol gözünü geçici olarak kör eden bir göz iltihabıyla da yatağa mıhlanmış durumda. Arap aşiretlerine mensup adamlarının keyiflerince gidip geldiklerini anlıyor ve herhangi bir anda kumandası altında kaç kişi olduğunu asla bilemiyor. Araplara her gün adam başı iki kuruş ödenmekte ve dolayısıyla onlar da, savaş uzasm diye dövüşmekten mümkün olduğunca kaçınmakta. Türk subaylar, Arap kadınlarının üç yaşından itibaren dışarıya hiç çıkartılmıyor olmaları gerçeği karşısında şaşkına dönmüş durumdalar. Nuri Bey, "Athos Dağı'nın keşişleri gibi çilekeş bir yaşantı sürmekteyiz. Eğer burdan gidersek, bir sonraki durağımız kesinlikle cennet olacaktır," diye yazıyor.

İtalyanlar Beyrut'u bombalıyor, Çanakkale'ye giden deniz yollarını mayınlıyor, Rodos ile On İki Adalar'dan bazılarını işgal ediyorlar. İstanbul tarafına doğru torpido gemileri yolluyorlar.

İstanbul'da ise, bir zamanlar onca vaatte bulunmuş olan ihtilal hükümeti kaotik bir zorbalığa doğru gerilemiş. Parlamentoyu dağıtıyor ve adını kötüye çıkartan sopalı seçimi hazırlıyor. İttihat ve Terakki Komitesi'nin bir zamanlar padişah hükümetinin despotluğuna karşı çıkması gibi, bu defa da benzeri bir genç subaylar topluluğu, komitenin despotluğu aleyhinde çalışmakta. Çelişkili bir biçimde,

bunlar da askeriyenin politik faaliyetten çekilmesini ve serbest oyla seçilecek bir parlamentonun iş başına getirilmesini talep ediyorlar.

Tam Rusya tarafından kışkırtılmış olan Balkan ulusları, tarihlerinde ilk ve son defa kolektif bir komplo tertiplemeyi ve fiilen yürürlüğe sokmayı becerdiklerinde, onlar da, yeni bir liberal hükümet kurmayı başarıyorlar. Sırbistan Adriyatik'e, Bulgaristan Akdeniz'e çıkmayı arzuluyorken, Yunanistan da Trakya'yı istiyor. Makedonya'dan üçü de alabilecekleri kadarını alma peşinde. Trakya'yı hem Yunanistan istemekte, hem de Bulgaristan. Balkan Devletleri askeri bir tatbikat için bir araya geliyorlar. Bu arada Balkanlar'daki 120 Osmanlı taburu ihtiyatsız bir ajitasyon hareketi yüzünden hareketsiz hale getiriliyor. Karadağ kralı aniden, 8 Ekim 1912'de, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ediyor ve Sırplar, Yunanlılar ile Bulgarlar da kısa bir süre sonra ona katılıyorlar. Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos, haksızlığa uğramış Hıristiyanların yardımına koşmaları için vatandaşlarına yönelik bir bildiri yayımlıyor. İşgalcilerin yolu üstündeki Müslüman nüfus, muhatap olduğu şiddetten ve yorgunluktan akıllarını kaçırmış bir halde, aynı ölçüde kötü niyetli ve fiilen tehlikeli yağmacı orduları ile ırz düşmanı orduları arasında gidip gelerek mülteci konumuna girdiğinde, aklın almayacağı kadar korkunç olan, ama sonraları asla hatırlanmayan bir soykırımın acılarını yaşamaya başlıyor. Özellikle Bulgarların yolu üstündeki Müslümanlar, feci katliamlara uğruyorlar. Bunlardan kaçabilenlerin çoğu İstanbul'a ulaşacak ve binlercesi, cami avlularında kış soğuğu, hastalık ve açlıktan can verecek. Mustafa Kemal de büyük bir şans eseri bir gün, annesiyle kız kardeşine rastlayacak ve yaşamalarını sürdürebilecekleri bir yer bulacak onlara.

Osmanlı Hükümeti, İtalya'yla hızlı bir barış gerçekleştiriyor ve Mustafa Kemal, Afrika'dan çıkıp İtalya, Avusturya, Macaristan ve Romanya üstünden memlekete yollanıyor. Viyana'da iltihaplı gözü, Avusturyalı doktorlar tarafından tedavi ediliyor. Manastır, Sırpların eline geçiyor. Eve doğru yaptığı yolculuğun ta en başında, daha Mısır sınırındayken Britanyalı bir subay kendisini tanımış ve şunları söylemiş bulunuyor. 'Sizi tanıyorum; siz Mustafa Kemal'siniz. Bu lanetlenmiş ülkede canınız nereye istiyorsa oraya gidebilirsiniz."

43

Ben Philothei (8)

Ne zaman bir hasat yapılsa, ilk meyveyi bir komşumuza verirdik ve öyle oldu ki İbrahim'le sözlendiğim için onun ailesi bize, biz de onlara hediyeler verir olduk ve şansımıza, hediyeleri genellikle İbrahim'le yolluyorlardı. Böylece, eğer doğru yerde beklersem, İbrahim'in yanımdan geçeceğini biliyordum, bu sayede onu göreceğimden emin oluyordum. Yeni buğdayın ilk pişiminde ve elinde lokmayla bize geldiği Aya Teodoro Yortusu'nda, Kutsal Haç Yortusu'nda, orucu üzüm, zeytin ve *koliva*yla bozduğumuzda onu görebildim.

Ve böylece, bazı Müslümanların da bize katılarak kiliseye maya, tuz, yumurta, ekmek yolladığı Kutsal Perşembe'de de gördüm onu, çünkü Meryem'in oğlu İsa ve Meryem'in kendisi, bize olduğu kadar onlara da ait ve bütün bu şeyler, ikonanın yanına yerleştirildikten sonra Peder Kristoforos onlara doğru İncil okudu. Sonra hepsini alıp tekrar eve getirdik ve tuzu kilerlerimize serptik, mayayı evdeki mayanın üstüne koyduk ve yumurtaları Paskalya için, ikonalarımızın arasına yerleştirdik, ekmekten hepimiz birer küçük parça koparıp yedik. Kalanını küçük küçük ayırıp sakladık ki bir hayvan hastalandığında ve tedaviye ihtiyacı olduğunda yiyebilelim. Bütün bu ufak tefek işlere koştururken İbrahim'i gördüm.

İbrahim'in aşkının ne kadar büyük olduğunu gösterdiği geceyi asla unutmuyorum. Diriliş ayininin yapıldığı gece, sabah saat üçtü ve kasaba tellalı ev ev dolaşıp kapılara vurarak bizi uyandırmıştı. Biz İsa duasını okuduktan sonra karanlıkta kiliseye giderken gözümün

ucuyla bir badem ağacının gölgesinde bir şeylerin hareket ettiğini gördüm. Diriliş Yortusu'nda, Müslüman olduğu halde, sabahın üçünde kalkmış ayazda bekliyordu İbrahim. Bunu yalnızca karanlığın içinde benim bir anlık bir bakışımı yakalamak için yapmıştı ve işte beni bu kadar seviyordu.

Bütün bunları göz önüne alarak, bize bu kadar çok yortu ve yükümlülük takdir ettiği için Tanrı'ya şükrediyordum, çünkü bu da sevdiğimi sık sık görmemi sağlayan şeylerden biriydi.

44

Şen Bir Konuşma Kötü Bir Yöne Sapıyor

Bir akşam Rüstem Bey selamlıkta minderlere oturmuş, Leyla kendisine ud çalarken, önünde nargilesiyle keyif çatıyordu. Pamuk kuyruğu burnunun üstünde divana kıvrılmış hafifçe horluyor ve mangaldaki kömür, ısıyı ve Leyla'nın düzenli aralarla üstüne attığı sarmısak kabuklarının çıkardığı nefis tüten kokuyu dışarıya vererek parlıyordu. Drosoula arkadaşını sormak için uğramış, Leyla da, Philothei'nin işi bırakıp eve, anasıyla babasının yanına dönmesine izin vermişti. Ev o gün temizlenmişti, çünkü günlerden çarşambaydı ve Leyla Hanım, o günün padişahın hareminin temizlendiği gün olduğunu söylemişti. Pirinç süsler, gaz lambalarının yumuşak ışığı altında parlıyor ve ışıldıyordu. Leyla Hanım, Rumca bir şarkı söyledi, ki bu şarkıda bir denizci, eğer kendisini fırtınadan kurtarırsa, *Panagia*'ya ikonasını gümüş kaplatacağına söz veriyordu ve sözleri hiç anlamayan Rüstem Bey, Leyla'nın iki dilde bu kadar çok şarkı biliyor olmasına bir kere daha hayran olarak bu dilleri nasıl olup da öğrenmiş olabileceğini merak ediyordu. Ancak müzik pek de iyi gitmiyor gibiydi ve Leyla şarkı söylemeyi kesip kaşlarını çattı. "Mesele nedir?" diye sordu Rüstem Bey.

"İşte bu mızrap," diye cevap verdi Leyla. "Yeni bu. Eskisi inceldi ve yıprandı, ama bunda da kiraz ağacını çok kalın kesmişler ve

şimdi teller üstünde çalması gerektiği gibi çalmıyor. Ucundan inceltilmesi gerekiyor."

"Gidin de kesin o zaman, kekliğim," dedi Rüstem Bey, tatlı tatlı kokan bir duman bulutunu tatminkâr bir edayla püskürterek.

Leyla ayaklandı ve mutafağa giderek, parçalamasın da raspa yapsın diye doksan derecelik bir açıyla tuttuğu bir bıçağı dikkatle kullanarak çok ince yongalar yontmaya koyuldu. Rüstem Bey, ekmek tahtasının üstünde bileziklerinin çıkardığı tekdüze şıngırtıyı duyuyordu. Ne kadar mutlu olduğu ve bir de ruhunda kendisine sıkıntı veren bir şeyler olduğuna ilişkin inkârı imkânsız gerçeği düşündü.

Leyla geri döndüğünde mızrabı kısaca bir denedi ve sonra enstrümanı yanı başında yere yatırdı. Şeytanca âşığına baktı. "Hiç tahmin edemezsiniz," dedi. "İnsanlar ne diyor."

Sessiz bir sorgulamayla kaşlarını kaldırdı Rüstem Bey.

"Diyorlar ki, siz benim için kötü bir efendiymişsiniz, çünkü beni dövmüyormuşsunuz. Hamamda kadınların böyle söylediklerini ve nasıl olup da hiç çürüğüm olmadığına değindiklerini duydum."

Rüstem Bey, Leyla'ya eğlenerek baktı. "Buralarda bir kadının zeytin ağacı gibi olduğuna dair bir deyiş vardır. Kendisine kötü davranıldığında en iyi meyveyi verirmiş."

"Öyle mi? Zeytin ağaçlarına kötü davranan birileri olduğunu hiç duymamıştım."

"Ben de duymadım. Eğer biri bir zeytin ağacına kötü davranmaya kalksa, deli olduğu düşünülür."

Leyla dört ayak üstünde kendi minderlerinden onunkine doğru ilerledi ve başının arkası Rüstem Bey'in kucağına gelecek biçimde sırtüstü yattı. Bir elini uzatarak Rüstem Bey'in ensesine yerleştirdi. "Öpün beni, aslanım," dedi.

Rüstem Bey eğildi, ama yarı yolda durdu. "Yapamıyorum," dedi. "Ya çok şişmanım veya hiç esnek değilim."

"Beni neden dövmüyorsunuz?"

"İçimden gelmiyor. İçimden gelseydi belki döverdim. Zaten siz de dövülmeyi gerektirecek bir şey yapmıyorsunuz."

"Bazı erkekler karılarını her hafta cuma günü dövüyorlar ki, doğru davranmalarını garantilesinler," dedi Leyla takılarak.

"Onlar modern erkekler değil," diye cevap verdi Rüstem Bey sabırsızca. "Bunların hepsi eskide kalan şeyler. Fransa'da, modern yerlerde erkeklerin hâlâ kadınları dövdüğünü mü sanıyorsunuz? Dövülmek ister misiniz? Size yarayacağını düşünür müsünüz?"

Leyla ürperdi ve dehşete düşmüş gibi gözlerini devirdi. "Asla istemem. Eğlenceli olduğu için anlattım size. Eğer beni dövseniz, kaçardım."

"Eh, sizi dövmeye zahmet edecek değilim."

"Beni önemsemiyor musunuz o halde?"

"Hizmetkârlarımı dövmüyorum, atlarımı dövmüyorum, köpeklerimi dövmüyorum, zeytin ağaçlarımı dövmüyorum. Hepsini önemsiyorum ve hepsi de fevkalade iyidirler. Pençelerini bacağıma geçirdiği veya fare bağırsaklarını döşemede bıraktığı zaman Pamuk'u bile dövmüyorum."

"Herkes hizmetkârlarını dövüyor," dedi Leyla. "Siz hariç, herkes." Yaramazca güldü ve bir öneride bulundu. "Neden panjurları açmıyoruz; o zaman siz beni dövüyormuş gibi yapabilirsiniz ve bir kemerle filan kapı pervazına, divana vurabilirsiniz ve bağırabilirsiniz, ben de çığlık atarım, o zaman herkes sonunda bana iyi muamele ettiğinizi anlar."

"Galiba siz ciddisiniz," dedi Rüstem Bey şaşarak.

"Eğlenirdik; sırf komşuları kandırmak için ve hikâyenin kulaktan kulağa yayıldığını duymak için. Vallahi harika olacak. Kalkın. Haydi yapalım şunu." Sıçrayıp ayağa kalktı, gözleri çocukça bir heyecan ve beklentiyle parladı.

Rüstem Bey kendisine bir an için onun keyfine ve güzelliğine hayran olma izni verdikten sonra, "Eğer böyle konuşmayı kesmezseniz sonunda sizi dövebilirim. Nargilenin keyfini kaçırıyorsunuz ve eğer dediğinizi yapacak olsaydık, hiç kuşkusuz kediyi korkuturduk. Bunun benim ünüme olumlu bir katkıda bulunacağından da şüphe

ederim." Uzun bir sessizlik oldu. Leyla öne eğilerek dudaklarını gözlerinde, yanaklarında ve ağzında gezdirmek suretiyle Rüstem Bey'in yüzünü öptü. Ağa, bunca yıl sonra hâlâ bu sevgi gösterilerine alışamamıştı ve tepkisi hep aynıydı; dimdik oturuyor ve sanki Leyla hiçbir şey yapmıyormuş gibi davranıyordu. Saçındaki gülsuyu ile boynuna ve göğüslerinin arasına sürmüş olduğu misk kokusunu içine çekti.

"Ben hayatımda hiç kimseyi dövmedim ama, bir zamanlar birini öldürmüştüm," dedi Rüstem Bey aniden. "Ama kendimi savunuyordum ve karşımdaki bunu hak etmişti."

Leyla geri çekildi. "Biliyorum. Bu konu hakkında bir şeyler duydum."

"Hamamda mı?"

"Başka nerede olacak?" Uzun bir duraksamadan sonra çok çekingen bir tavırla dedi ki: "Zaman zaman karınızı görüyorum. Hamamda."

Rüstem Bey cevap vermedi.

"Sizi soruyor. Sağlığı çok kötü."

Hâlâ cevap yoktu, ama hoşnutsuzluktan yüzü kararmaktaydı. Sonunda sertçe, "Siz hamamda fahişelerle mi konuşuyorsunuz?" dedi.

Leyla aniden kalktı ve daha önce oturduğu yere gitti. Kendisine Latakia tütününden çok ince bir sigara sardı ve altından yapılmış, uzun, hassas bir maşayla tutup kaldırdı, mangaldan yakıp dudaklarına yerleştirdi. Dumanın ağzının dışında kıvrılmasına izin verdi ve sonunda cevapladı. "Kiminle oturduğumu sanıyorsunuz ki, hamama gittiğim zaman? Başka kim izin verir ki, benim yanına oturmama? Bu kasabanın insanlarına göre, ben de zaten bir fahişeden başka bir şey değilim ki."

Sesinde öfke ve acı vardı. Rüstem Bey pişman oldu ve yumuşakça, "Siz, benim seçtiğimsiniz," dedi, ama Leyla, barışmak için uzattığı eli görmezden geldi ve onu utancıyla baş başa bırakarak dışarı çıktı.

45

Daskalos Leonidas'ın Aşağılanması

Eskibahçe'ye aşağı ucundan; bütün Müslüman mezarlarını barındıran çam ormanından çıkan yoldan; solda, sürekli akan suyu olan bir tulumbahane kalıntılarının bulunduğu taraftan yaklaşmadığınız takdirde, benden bahsedildiğini duymuş olamayacağınız halde, size kendimi takdim etmeme izin veriniz. Mütevazı bir yapıydı, ama hem insanlara, hem da atlara su sağlıyordu geldiklerinde ve kasabanın, özellikle yaz ortasında sağladığı önemli rahatlıklardan biriydi. Neoklasik tarzda inşa edilmiş, gölgeli, serin ve mağrur küçük bir binaya girip su içmekten, yüzünüzü yıkamaktan daha iyi ne olabilir uzun bir yolculuğun sonunda? Kapının üstünde Yunan harfleriyle yazan yazıyı hâlâ okuyabilirsiniz: "Herkes Yararlansın Diye Georgio P. Theodorou Tarafından Yaptırılmıştır, 1919."

Bu benim işte. Ben Georgio P. Theodorou, hizmetinizdeyim, hanımefendiler ve beyefendiler. Ben, o kasabadan bile değildim ama, daha gözden ırak yerlerdeki insanlarımızın yaşantılarını geliştirmeyi hedefleyen, küçük hayır işleriyle meşgul Smyrna'lı topluluklardan birine mensuptum. Bir tüccardım, anlayacağınız; adını siz koyun, ne olursa olsun bulur ve üstüne bir kâr koyarak satardım. Afrika'nın yarı yolunda, Avrupa'nın yarı yolunda, Smyrna, liman olmak için ideal bir yerdi ve ayrıca da, yakılmazdan önce her anlamda nefis bir şehir, bir kozmopol idi. Eskibahçe'deki o tulumbahaneyi, Büyük Savaş esnasında Osmanlı otoritelerine birkaç temel maddeyi temin etmek suretiyle kazandığım fonlarla inşa ettim ve o kasabayla bağlantım, orada yaşayan öğretmen Leonidas'tı.

Daskalos Leonidas'ı oldukça iyi tanıdığımı ve kendisini seven birkaç kişiden biri olduğumu söylersem, yalan olmaz. Çoğu kimse onun, tıpla uğraşan bir arkadaşımın söylediği gibi, bir dışkı deliği belası olduğunu düşünürdü. Bir başka dostun, benim gibi bir tüccarın oğluydu ve Leonidas'ı büyürken izlemiştim. Amcası gibi olduğum söylenebilir. İlk gençlik döneminde büyük fikirler edinmeye başladığında onu dinleyen bendim. Hatta sıskalaşıp sesi çatladığında ve güldüğü ya da gülümsediği zaman size, anında bir huzursuzluk ve olası bir tatsızlık duygusu verdiği zaman bile. Mamafih çok zekiydi ve benim ona sempatiyle yaklaşmamı sağlayan da, ruhen hep acı içinde olmasıydı. İnsan, yaşlı bir atlete veya aşırı yüklenmiş bir eşeğe ya da asla resimlerini satacak kadar iyi olmadığı halde kendini işine adamış bir ressama nasıl acırsa, bendeniz de ona öyle acıyordum.

Babasının evinde bulunduğum bir geceyi hatırlıyorum. Leonidas o zaman yirmi yaşında ya var ya yoktu. Babasının sinir krizi geçireceğini pekâlâ da bildiği halde, sıradan bir şeyden söz ediyormuş gibi, yerel Philiki Etairia'ya katıldığına değindi. Hep gözü pek cesur biriydi, bunu söylemek mümkün ve her zaman da babasına karşı koymaya hazırdı. Bu bağlamda epeyce sıra dışı bir insan olduğu söylenebilir, zira o günlerde herkes neyin ne olduğunu bilirdi ve babanıza karşı gelmezdiniz. Eğer benim oğlum olaydı, onu paralardım herhalde, ama başkasının oğlu olduğundan, bağımsız ruhuna hayran olabiliyordum.

"Ne?" diye bağırdı babası, bir ağız dolusu köfteyi fiilen püskürterek. "Philiki Etairia'ya mı katıldın? Aptal mısın nesin sen? Tutuklanmak mı istiyorsun? Annenle ben hapse atılalım mı istiyorsun?" Oğluna bir göz atıp eliyle, oyma mobilyalar ve ağır halılar, gümüş şamdanlar ve semaverle zengin bir biçimde döşenmiş olan duvarları işaret etti. "Her şeyi kaybetmemizi mi istiyorsun?"

Leonidas, babasının öfkesi karşısında bembeyaz oldu, ama kısaca, "Yunanistan için," demekle yetindi.

Belki Philiki Etairia'nın, Yunanistan'ın birleşmesi için çalışan gizli topluluklar grubu olduğunu izah etmeliyim; zira tarihte Trakya'nın, Karadeniz kıyısının, Türkiye'nin batı kıyılarının ve kuşkusuz Konstantinopolis'in Yunan olduğu ve buralarda nüfus yoğunluğu-

nun Yunanlılarda olduğu, tekrar Yunan olması gerektiğini söyleyen pek çok insan vardı. Her şey, Bizans'ı yeniden kurmakla, Aya Sofya'yı tekrar bir katedrale dönüştürmekle, Büyük Yunanistan'ı geri getirmekle ve Kral Konstantin'i tekrar tahta çıkartmakla ilgiliydi. Bütün bu fikirler güruhuna da topluca "Megalo Idea/ Büyük Fikir" deniyordu. Bildiğim kadarıyla buna hâlâ böyle diyenler de var.

"Büyük Fikir'leriyle bütün o şapşallar!" diye haykırdı babası. "Hiçbir fikirleri yok onların! Yunanistan Türklerle savaşı kazanabilir mi hiç? Kaç kişidir onlar, sen biliyor musun? Delisin sen! Atina'dan mı yönetilmek istiyorsun? Sen hiç Atina'ya gittin mi ki? Boktan bir küçük köydür Atina, o kadar işte! İçinde birtakım harabeler bulunan, gitmeye değer bir tiyatrosu bile olmayan, öğrenim görmemiş, kültürsüz insanlarla ve sıvası dökülmüş evlerle dolu, boktan bir taşra kasabası ve Yunancayı bile doğru dürüst konuşamazlar! İstediğin bu mu? Budalasın sen!"

Leonidas kendini savunmaya çalıştı: "Yeni Yunanistan, Konstantinopolis'ten yönetilecek, baba, tıpkı eski Yunanistan gibi."

"Biz zaten Konstantinopolis'ten yönetilmekteyiz."

"Türkler tarafından."

"Eh, buna neden aldırmamız gerekiyor acaba? Burada, Smyrna'da, dünyanın en hoş ve nefis şehrine sahibiz biz. Hepimiz refah içindeyiz. Başkentte ne olduğuna zerre kadar aldırdığımız yok. En önemli ve güçlü pozisyonlar biz Rumların elinde. Zımnen kendi yasalarımızı kendimiz yapmaktayız. Cennette yaşıyoruz biz ve arkadaşlarınla birlikte sen aptalca Megalo Idea'larınızla bunu kirletmek istiyorsunuz, Allah aşkına! Nostalji bu, hepsi o kadar! Nostalji uğruna hepimizi duvara dizdirtmek mi istiyorsun sen?"

"Türkler tarafından yönetiliyoruz," diye cevap verdi Leonidas mağrur bir ifadeyle. "Onlar her anlamda bizden aşağılar ve bu doğal değil. Tavşanlar gibi ürüyorlar ve yakında hepimize birden yer olmayacak burada."

"Biz artık Osmanlıyız. Zaman değişti. Zaten, bak şu hizmetkârlarıma. Ne onlar? Hepsi Türk. Georgio'nun hizmetkârlarına bak. Hepsi Türk. Yolları kim kürüyor, gecenin pisliğini kim süpürüyor? Türkler. Bizim sattığımız ürünü üretmek için tarlalarda kim çalışıyor

köle gibi? Türkler. Bizi Türklerin yönettiğini söyleme bana, tam tersinin kanıtları gözünün tam önündeyken. Türkler olmasa ne yapacaktık? Benim bir oğlum nasıl bu kadar aptal olabilir? Bilmek istediğim bu! Ve sen, bizim sahip olduğumuz ne varsa mahvetmek istiyorsun."

"Yunanistan bir zamanlar büyüktü," diye cevap verdi sesini yükselten Leonidas. "Bazılarımızın Yunanistan için biraz daha büyük hırsları var! Yunanistan dünyanın ışığıydı. Öyle bir zaman vardı ki Yunanca bilmiyorsanız size uygar denmezdi. Türkler bize neden Rum diyor sanıyorsunuz? Çünkü zamanla Romalılar bile Yunanca konuşmaya başlamışlardı! Biz bu dünyadaki en büyük ırkız ve bakınız ne hallere düştük baba. Zamanımız tekrar gelmeli. Bütün gereken kararlılık ve belki yeni bir İskender."

"İskender mi?" diye dudak büktü babası. "Kültürümüzü ve uygarlığımızı bütün dünyaya yaymak mı? Muhalefetimi hoş gör, ama İskender bu işi, katliamı ve tahribatı Makedonya'dan Hindistan'a kadar yaymak suretiyle yaptı. Kaç tane ağlamaklı dul ile ırzına geçilmiş bakire gidip de kendisine kültürü için şükranlarını sunmuştur dersin acaba? Muzaffer askeri fethin ardından kaçınılmaz olarak ne gelir, sen bilmiyor musun? Açlık ve hastalık, açlık ve hastalık."

"Buna değmişti," diye cevap verdi Leonidas. "Doğa itibariyle üstün olan, hangi yolla olursa olsun tepeye çıkmalıdır; çünkü üstünlük, o yolu meşru kılar."

"Sana bir şey söyleyeceğim oğlum," dedi babası çatalını ona doğru sallayarak. "Eğer dünyayı döndürenin para, girişim ve beyin olduğunu anlayacak kadar akıllı olaydınız, İskender'e de, sana ve arkadaşlarına da daha çok saygı duyardım. Bütün bu askeri harekât ve ihtilaller, komplolar, şu ırk ya da bu ırk üstüne konuşmalar... Ne getiriyorlar? Kan dökümü ve felaket. Eğer dünyaya bir faydan olsun istiyorsan cebine para koy."

Leonidas, babasına acıyarak baktı ve babası tekrarladı. "Cebine para koy."

"Para. Yunanistan'ı geri getirmez."

"Budala! Onu yapacak olan tek şeydir para. Georgio'yu örnek alsana sen! Bir sürü para kazan ve paranı ufak tefek hayır işlerine

harca. Böylece yararlı bir hayat sürer ve saygın biri olarak ölürsün. Basit."

"Ben, vakardan ve milli ruhtan bahsediyorum burada. Şişman ve kendinden hoşnut olmaktan değil."

"Şişman ve kendinden hoşnut! Şişman ve kendinden hoşnut! Senin kafan köpek bokuyla dolu! Öğrenim göresin diye ne paralar harcadım ve hiçbir şey öğrenmiş değilsin. Benim oğlum olamazsın sen. Annen seni başkasından peydahlamış olmalı."

Leonidas'ın anası, kocasına kaş çatarak baktıysa da sükûnetini muhafaza etti. Kocasının zekâsının genel niteliğiyle uyumlu bir standardı olmayan bu özel hitabet gösterisine alışmış sayılırdı. Oğullarıyla kızlarının her biri, şu ya da bu tarihte, kendi çocuğu olmamakla suçlanmışlardı ve anne, kuru kuru, eğer kimi zaman öne sürdüğü kadar çok âşığı olmuş olaydı, gerçekten de olaylı ve yorucu bir hayat sürmüş olacağına değinmekle yetinirdi.

Birçok başkasının tipik bir örneği olan bu görüşmeye değindim, çünkü zamanın genel bir eğilimini yansıtıyor. Biz Küçük Asya Rumları, Bizans'a ilişkin güzel bir vizyon uğruna dünyamızı altüst etmek isteyen, öfkesi burnunda idealistler ve milliyetçiler ile her tür malın ticaretini yaparak ve bunu yapacak kadar akıllı, zengin olduğumuzdan, her istediğimize sahip olarak rahat, güzel bir yaşantı sürmek isteyen bencileyin ya da Leonidas'ın babası gibi kişiler arasında sıkışıp kalmıştık. O günlerde herkesin bir imparatorluğu hak ettiğini düşünmekte olduğunu hatırlıyorum da, belki Leonidas ile arkadaşları da, tıpkı Mussolini gibi yalnızca zamanın bir ürünüydüler diyorum. Şahsen yeni ve daha büyük bir Yunanistan fikrini sevmiştim, ama böyle bir şey için herhangi bir şeyi tehlikeye atmakta bir fayda göremiyor ve anakaralıları en kötü cinsinden bir kaçık yabancı sürüsü ya da en fazla, ailelerinde fazlaca yarımakıllı bulunan utanç verici kuzenler olarak düşünmekten de kendimi alamıyordum. Hiçbir şekilde onlar için ölecek bir ruh hali içinde değildim ve onlar buraya gelip de bizim için ölmeye karar verdiklerinde, kimse benden fazla şaşırmadı. Ancak fiyasko, hepimizin her şeyi kaybetmesi ve onlar için ölenlerin, bizler olmasıyla sonuçlandığında, çok fazla şaşırdığımı söyleyemem.

Bu görüşmeye ayrıca, Leonidas'ın bizler gibi bir tüccar olacağı yerde, neden kendini önemsiz bir küçük kasabada öğretmen olarak bulduğunu gösterdiği için de değindim. Babasına kesin bir tavırla karşı koydu. Rumları Yunanlı olmak için sınamak ve eğitmek üzere Eskibahçe'ye gitti. Türklüğü onlardan kazıyıp çıkartmak istiyordu. Türkçe yerine Yunanca konuşmalarını ve klasik geçmiş hakkında bilgi sahibi olmalarını istiyordu. Onları Bağımsızlık Savaşı ve Girit'teki mücadele konusunda ateşlemek istiyordu. Çocuklarını Türklere teslim etmek yerine uçurumlara fırlatıp atan kahraman kadınları anlatmak istiyordu. Kilisenin o inişli çıkışlı ekmek ile şarap ayinini, sessiz ve kavrayıştan uzak bir huşu içinde dinlemek yerine, ayinleri anlamalarını istiyordu.

Leonidas'ı sevmek zordu ama, lehine söyleyeceğim bir şey var: belki bir romantikti ama gerçekte Hıristiyanları, çocuklarını kendi küçük okuluna göndersinler diye ikna etmeyi becermişti. Fiilen neredeyse hiçbir şeyi olmadan yaşıyor, nankörlüklere ve alaylara tahammül ediyor, gecelerini, sonları duvarlara eğri büğrü yapıştırılmak olan ve kimsenin okumaya zahmet etmediği ateşli makaleler yazarak geçiriyordu. Ben okumuştum onları elbette, çünkü beni hayretlere düşürerek bir kopyalarını daima bana gönderiyordu. Ne kadar çok yağ harcamış olduğunu ve ne kadar uykusuz kaldığını düşündükçe tüylerim ürperiyordu. Hesaplarımı gece geç vakit kontrol ettiğim için bilirim, insan kendini sağlıksız hisseder ve zihni karışır. Şunu da eklemek isterim ki, bizim gibi aklıbaşında insanların hep korkmuş olduğu gibi Leonidas gibilerin romantik hevesleri, bencileyin barışçı insanların, şehirler yanarken limanlarda boğulmalarıyla son buldu.

O küçük kasabada Leonidas fazlasıyla aşağılandı ve dürüst olmak gerekirse bunun daha çok kendi kabahati olduğunu tahmin edebilirim. Onda, insanların otomatik olarak öfkelenmelerine neden olan ve müşterilerinin yarısını kaybetmesine yol açacağı için hiçbir tüccarın açıkça sergilemeye cesaret edemeyeceği o şahsi üstünlük havası vardı. Yahudi veya Ermeni müşterilerime kendilerine ilişkin gerçek düşüncelerimi söylesem neler olabileceğini bir hayal ediniz! Ya da resmi Türk görevlilerine! Ticari felaket, olacağı odur! Terbiyeli

ikiyüzlülüğü her zaman tercih ederim ki bu, hepimizin İngilizlerden rahatça öğrenebileceği bir şeydir de diyebilirim.

Neyse, bir zaman geldi ki Eskibahçe'ye gitmem gerekti, zira, sıkı çalışan ve kusursuz işler çıkartan çok iyi bir çömlekçinin orada yaşadığını duymuştum. Çeşitli kuşların biçimini vererek yaptığı, içine yarı yarıya su konan ve sonra üflendiğinde kuş gibi öten küçük kil düdükler görmüştüm. Bu türden oyuncaklar çok yaygındı elbette, ama onunkiler, tasarım ve süsleme kalitesi itibariyle diğerlerinden bir gömlek üstündü ve tam da temsil ettikleri kuş gibi ötüyorlardı ki, diğerleri için böyle bir şeyin lafı bile edilemezdi. Çömlekçi İskender denen bu adamı ziyaret etmek istedim, çünkü onun mallarını İtalyanlara satarak ve onun kârını ikiye katlayarak yüzde dört yüz kâr edebileceğimi anlamıştım. Sözü geçen adamın, kendi icat ettiği anlaşılan vecizelerle konuşmak gibi insanı şaşırtan bir alışkanlık sahibi, cana yakın, kirli sarıklı biri olduğu ortaya çıkmıştı, ama iyi bir pazarlık yapmıştık ve bu işten herkes kârlı çıkacaktı, ki iş oraya geldi mi, her şeyden önemlisi de budur. Kocaman kil yalağının içinde bir aşağı bir yukarı yürüyerek ayak parmaklarıyla taş ayıklayan ihtiyar bir kör adamı vardı ki, bu düzenleme alışmadık esiniyle beni etkilemişti, zira bu, kör bir ihtiyar için ideal bir işti ve yaptığı egzersizin, ihtiyarlığı açısından kendisine güç kattığı da kesindi.

Leonidas'ın o kasabada yaşadığını bildiğim için, gelip kendisiyle kalacağımı, ama benim için hiçbir zahmete girmesi gerekmediğini belirten bir mesaj yolladım ve bir hafta sonra da oraya vardım. Muhafızlarımı ve hizmetkârlarımı çok rahat ve temiz olan handa kalmaya yolladım. Ben de Leonidas'm evine yollandım, ki hiç de rahat ve temiz değildi; ricamı kırmamaya özen göstererek gerçekten de en ufak bir zahmete bile girmediğini gördüm.

Mamafih şunu söylemeliyim ki, o kasabadan görür görmez hoşlandım. Ne kadar güzel bir yer! Kadim zamanlarda, adına neden Paleoperiboli dendiğini anlayabiliyorum. Serçelerin sinek yakalamak için yere indiği ve kaplumbağaların günlük gezintilerini yaparak takırdadıkları akşamın erken saatlerinde varmıştım kasabaya. Caminin minaresinde müezzin ciğerlerinin bütün gücüyle ezan okumaktaydı ve sesi, yarım saniyelik bir gecikmeyle arkadaki

yamaçtan yankılanmaktaydı. Hıristiyanların çoğu gibi ezan sesini ben de hem rahatsız edici, hem de heyecan verici bulmuşumdur.

Kasabaya, orada burada kimisi yenilikten parlayan ve diğerleri harap halde, grileşmiş ve orman zemininin doğal taş kümelerinden birisine dönüşerek küçülmüş, yana yatık ve beyaz kireç badanalı Müslüman mezarlarını barındıran, şahane gölgeli bir çam ormanından geçilerek giriliyordu. Ebedi istirahat için mükemmel bir mekân; her ahvalde, kendi evinizin içinde yanmaktan veya bir limanın dip çamurunda pavuryalar tarafmdan didiklenmekten iyi olduğunu söyleyebilirim. Çam iğneleriyle örtülmüş zemin kumunun ve taşların içinde, bodur çobanpüskülü çalıları yetişmişti. Açıklıklarda da, sütleğen ve yabani mavi hezaren grupları görmüştüm. Bir yerde koyu kırmızı renkte Çin gülleri vardı, tavuklar ağaçlara tünemişti. İncir kokusu insanı sarhoş ediyordu ve atımın üstünden eğilip rengi kırmızı olan, hafifçe geçmiş olan bir tanesini kopardım, tadı Hindistan cevizini andırıyordu. Kasabanın giriş yolu üstünde de iki köpek vardı ki, bundan söz ettiğim için beni bağışlamanızı dilerim, cinsel birleşmeden sonra iç içe vaziyette kalmış oldukları yerde daireler çiziyorlardı ve kancığa atlamak isteyen öteki köpekler de bunlara sataşıp duruyordu. Bunun bir şey için iyi bir mecaz olduğunu hissettim, ama o şeyin ne olduğunu kestiremedim. Ayrıca önünde bir Müslüman kadınm, asma gölgesinde oturup hamur tahtasında ince bir oklavayla ince yufka ekmeği açtığı küçük bir de ev vardı ki görüntüsü, tam bir evcimen mutluluk tablosu oluşturmaktaydı. Bu kadından bir bardak tuzlu ayran satın aldım, zira ben tuzluyu tatlıya tercih ederim; ayranımı şanssız köpekleri izleyerek içtim ve kendimi tamamen yenilenmiş hissettim. Bu evin hemen ötesinde yamaçtan gelen ve yolu kesen küçük bir derecik vardı ki, oraya bir yalağı ve bir çeşmesi bulunan bir tulumbahane inşa etme fikrini bana ilham eden de bu oldu. Bu dünyada yolunu bulan bir adam, karşılığında bir şeyler vermelidir derim ben ve kabul etmeliyiz ki, ara sıra cömertçe iyi niyet gösterileri yapmak, insana, ticari anlamda asla zarar vermez.

Tuhaftır; taşların arasında bitmiş gelinciklerin kırmızı değil de pembe olduğuna dikkat etmiştim ve amcamın, kadınları gelincik çiçeğine benzettiğini; beyhude yere kökten kopartıldıklarında ölüp

gittikleri üstüne veya bu mealde birtakım sözler ettiğini hatırladım. Duvarlarda ve yol kenarlarında, koyu mavi renkte kahkaha çiçeği sarmaşıklarının yanı sıra, dört beyaz taçyaprağından oluşan kupasının içindeki leylak rengi narin ve garip ercik büklümüyle yüzükoyun duran gebere sarmaşıkları da vardı. Kendi arasında itişip duran bir küçük çocuk grubu, bunun çiçeklerini koparıp yüksek bir ses çıkararak patlayıncaya kadar içine üflüyordu. Ortada kimse yokken bunu ben de denedim; şaşılacak kadar tatmin edici ve eğlendirici bir şeydi.

Sağımda, yolun alt kısmında, kadim harabeler, öyle sanıyorum ki bir tapınağın kalıntılarıyla dolu, kadınsı bir aurası olan büyük bir doğal havuz bulunmaktaydı. Bu havuz, kırmızı kızböcekleri, kenarlarına ağaçsansarlarının tünemiş olduğu sazları ve küçümen ördek filolarıyla süslenmişti. Kurbağalar, kauçuktan yapılmış kediler gibi vık vık edip bağırıyor ve su kaplumbağaları suyun altında, bir kayadan ötekine kayıp gidiyorlardı. Havuzun merkezinde, şalvarı dizlerine kadar sıvanmış, tıpkı leyleğe benzer bir adam, hareket etmeden ve sessiz sedasız duruyordu; bir sülük toplayıcısı olduğu aşikârdı.

Devasa bir amfitiyatroya benzer içbükey bir yamacı işgal eden kasaba, sol taraftan yükseliyordu. Eğer akıl edebilselerdi, atalarımız bu yamaca, dünyanın en büyük tiyatrosunu inşa edebilirlerdi; zira dibinde doğal bir sahne olarak kullanılabilecek bir meydanı vardı. Bu meydanda ve yemin ederim ki şimdi söyleyeceğim uyduruk bir seyyah hikâyesi değil, kocaman bir ağacın kovuğunda, astımı olan bir eşekle birlikte gerçek bir aile yaşamaktaydı. Smyrna'dan uzaklaştıkça uygarlığın standardı nasıl çabucak düşüyor; işte böyle şeyler bunu her şeyden çok kanıtlamakta. Burası öyle bir yerdi ki, arı kovanları fiilen ev içlerinde bulunuyor ve insanlar, kayısı ile ceviz yaprağı küspesinden ibaret sığır yemlerini kendi mutfaklarında hazırlıyordu. Kasabada, büyük perhizin sıkıntılarına katlanamadıkları için Türk olmuş küçük bir grup insan bulunmaktaydı ve Türklerin kiliselere gidip mum yakması da az rastlanır bir olay değildi. Hatta bazen ayinleri izlemeye de gidiyorlar ve ilgi duyan kuşkuculuğun mükemmel bir belirtisi olan kovuşturulmuş kollarıyla, kilisenin en arkasında dikiliyorlardı. Diriliş yortusu ayinini özellikle sevdikleri belli oluyordu.

Bir vakitler bir kuraklık esnasında bulunmuştum kasabada ve kasaba kadınları yağmur yağdırmadaydılar. Bunu izlemek şaşırtıcıydı.

Başına bir ineğin boncuklarla ve kurdelelerle baştan aşağı süslenmiş alın derisi ile boynuzlarını geçirmiş bir kadın vardı; diğer kadınlar da bez parçalarına, yabani çiçeklere ve otlara bürünmüşlerdi. Evden eve giderek oynayıp zıplıyor, dans edip şarkı söylüyorlardı ve evlerdeki insanlar da onlara kabuklu yemişler, nohut, kuru üzüm veriyorlar ve şöyle bir şarkı söylüyorlardı.

"Mayıs Mayıs Konstantin'im
Ver yağmuru buraya, çamuru oraya
Otlaklarımıza
Su küplerimize
Yedi kere
Yedi kere
Bir buraya, bir şuraya
Bir de Charon'un bahçesine."

Bunu özellikle hatırlıyorum, çünkü alayda, yanında harikulade güzel bir küçük kız bulunan harikulade çirkin bir küçük kız vardı ve bundaki anomaliye dikkat etmekten kendimi alamamıştım.

Kasaba, çeşitli şaşırtmacalarıyla denetimi zor bir labirentten ibaretti, ama bana göre aynı zamanda da çok iyi tasarlanmıştı. Yalnızca iki devenin geçebileceği genişlikte olan sokakları yamacın tepesine doğru bir ışın demeti gibi yayılıyor ve kenarlarda hemen hemen yatay büklümler yapıyordu; öyle ki, evlerle avlular birbirine en sürprizli biçimlerde bağlanıyor, her şey, dokuz avizesi, akıllıca taşa benzetilmiş olan dış duvarları, her isteneni veren cömert *Panagia Glykophilousa* ikonası, kahverengi ile siyah ve beyaz mermer parçalarından şahane bir biçimde uygulanmış zikzaklar, çemberler ile karelerden oluşan ve son yenilendiği tarihin anısına 1910 sayısı da bunun içine yerleştirilmiş olan avlusu ile Aya Nikola Kilisesi'ne doğru birbirine yakınsıyordu. Anlatması tuhaf olan ve bana çok şaşırtıcı gelen, bazı Hıristiyanların mumlarını yaktıktan sonra bunları tahmin edebileceğiniz gibi kum haznesine yerleştirip sonra yere diz çökerek Müslümanlar benzeri namaz kılarken dua etmeleri.

Kilisenin ardında, belki iki metre derinliğinde olan kemiklik bulunmaktaydı. Küf kokulu bu mağaradan, çürüyen paçavra ve yavaşça ayrışmakta olan kemiklerden yükselen o kederli koku gelmekteydi. Aya Nikola'ya adanmış bir kilise olduğundan, dışındaki zeytin ağacı, oraya kısır kadınlar tarafından bağlanmış çaputlarla doluydu. O ağaca pek çok çaput bağlamış olan bir kadın vardı ve belli ki papazın karısıydı. Bu kadın, konuşmayı zor öğrenen çocukları iyileştirsin diye çağrılıyordu bazı bazı ve bunu, kilise anahtarının haç kısmını çocukların dudaklarına bastırarak yapıyordu. İşe yarıyor muydu, yaramıyor muydu, en ufak bir fikrim yok.

Evlerin çok akıllıca inşa edilmiş olduğunu düşünmüştüm; çünkü taştan yapılmışlardı ve sektirmeden her evin yanına kiremitten bir oluk sistemiyle dolan geniş sarnıçlar da inşa edilmişti. Bu, yazın su sıkıntısı çekildiğinde herkesin karşı karşıya kaldığı güçlükleri büyük ölçüde azaltmış ve kadınları da, taştan bilezikleri yüzlerce yıldır kovaların indirilip çıkarılmasıyla aşınmış olan kuyulara defalarca gidip gelme zahmetinden kurtarmış olmalıydı. Her evin bir başka dış köşesinde de, küçük ama düzgün, çember çatılı ve esaslı bir kapısı ile rahat bir oturma yeri, ayrıca bir duvarının yüksekçe bir bölümünde, sevimsiz miyasmayı dışarı yollayan küçük bir penceresi olan bir hela bulunmaktaydı.

Birçok evin yan tarafına yer kazanmak amacıyla eklenmiş, üstüne güneşin baskısını azaltmak için neşeli renklere boyanmış şilteler yayılmış tahta platformlar vardı. Eğik damlı küçük evlere benzeyen baca tepelikleri gayet kullanışlı bir tasarım ürünüydü ve pencereler, dumanın dışarı kolay çıkması için küçük küçük bölmelerden oluşuyordu. Kışın alt katta hayvanların tutulması ve böylelikle onlardan yükselen ısının ateşin etkisini artırması gibi bir gelenek olduğundan, ocaklar da daima üst katta oluyordu. Ev içlerine ilişkin izlenimde baskın çıkan, ahşap bölümlerin herkes tarafından, peygamberçiçeği mavisinin en neşeli tonuna boyanmış olmasıydı. Öte yandan, dış duvarlar pembenin, mavinin ve sarının yumuşak tonlarıyla boyanmıştı. Her bir evde ya bir pencereye ya da ön kapıya asılı küçük bir kafes içinde ötücü bir kuş bulunuyordu ve dolayısıyla kasaba, yalnızca yamaca yayılmış o karman çorman haliyle gerçekten çok cici,

sade bir resim çizmekle kalmıyor, aynı zamanda birbirleriyle rekabet halindeki kuş sesleri bakımından da bir zenginlik sergiliyordu.

Kasabanın dip tarafında bir aşağı kilise daha vardı ki, o da bu civarda çok izleyicisi olan Aya Menas'a adanmıştı, mütevazı ama güzel bir binaydı. Bunun, ferforje bir ızgarayla korunan kemikliği, hemen arkasındaydı ve zemini, asma dallarıyla çevrili büyük bir yıldıza benzetilecek biçimde özenle düzenlenmiş siyah, beyaz çakıl taşlarla, akıllıca ve düşük bir maliyetle yapılmıştı. Bu kiliseyle ilgili olarak bana özellikle çarpıcı gelen, içinde, günlerini bir kirişe tüneyerek geçiren, ara sıra altında kimin durduğunu ve huzurunu bozduğunu anlamak için küçümseyerek zaman zaman gözlerini açan bir baykuşun, rahatsız edilmeden yaşamasına izin verilmiş olmasıydı. Tüneğinin altına, aşikâr nedenlerle bir örtü serilmişti.

Kasaba, diğer yamacı denizin üstünde olan bir uçuruma doğru meyleden bir tepenin bir yamacı üstüne kurulmuş olduğundan, tepedeki kayalıklarda yön değiştiren ve gök gürültüsü gibi bir ses çıkaran daimi bir rüzgâr vardı. O kadar düzenli ve o kadar daimi ki, insan kısa sürede bu gümbürtüye dikkat etmez oluyor. O dik, taşları eğri büğrü, basamaklı patikaları tırmanarak, kasabanın üstünde yıkık bir Bizans gözetleme kulesi ile minicik bir şapel bulunan tepesine de çıktım ve hemen yakında, harika bir biçimde serin olan, Allah sonsuz aksiliğiyle en zor işin en sıcak zamanda yapılması gerektiğine karar vermiş olduğu halde, içinden, yazın kasabayı kötü hava hastalığından kurtaran bir rüzgâr esen bir yarık bulunduğunu belirledim. Toprağın içine de, yaz akşamları bazen çocukların oyun oynadıkları saklambaç delikleriyle dolu derin bir kireç ocağı oyulmuş durumdaydı.

Kasabanın üstündeki sırt boyunca yürüdüm ve orada birçok eski mezar bulunduğunu gördüm. Bu mezarlarda yaşayan, birileri kalender bir derviş olduğunu düşünmekle birlikte kökeni belirsiz bir münzeviye benzer bir adam vardı ve gülümsemesi öylesine iğrençti ki, bakmaya kimse tahammül edemiyordu. Ben de bu gülümsemeyi gördüğümde öyle bir şoka girdim ki, hızla geri geri kaçarken düşüp başımı bir taşa çarptım ve elimi sıyırdım. Deniyordu ki, bir zamanlar dudakları tersine çevrilerek yüzüne tutturulmuşmuş da akkor

halindeki büyük bir demir parçasını ısırmaya zorlanmış ve bu da dişlerinde, dişetlerinde ve dilinde büyük bir hasara yol açmış. Herkes tarafından Köpek olarak bilinen, kendi halinde kayıp bir ruhtu bu adam ve varlığı kasabanın iyilikseverlik ruhunu beslediğinden, sık sık da hayırlara konu oluyordu.

Ayrıca, orada dedikleri gibi "ermişin tekkesi"ni de gördüm ki bu da, bir delik tepesine, bir delik de dibine açılmış bir mezardı. Âdet, her dinden insanların, her derde deva olmak üzere tepedeki delikten boca ettiği zeytinyağının alttaki delikten çıkmadan evvel kemikleri yıkayarak geçmesiydi. Bu ermiş hakkında, ermiş olduğu dışında herhangi bir şey bilen yoktu, halbuki bana mezar, İsa'nın zamanından da çok eskiymiş gibi görünmüştü. Kuşkusuz kendisi dünyadaki en yağlı kemiklere sahip bir ermiştir ve bendeniz de bu yağdan küçük bir şişe edinmiş bulunuyorum, ne olur olmaz bir faidesi dokunur diye. Kuru deriye uygulamak suretiyle gayet etkili sonuçlar aldım.

Kasabanın üst kısmındaki taşlık, bibersi yabani kekik, kekik, bodur oğulotu, keklik üzümü, incir, çok renkli böcekler ve zıpladıkları zaman kırmızı kanatlarını çırpan kömür karası çekirgeler bakımından zengindi. Güneş ardımda alçalırken, orada oturup mangallardan yükselen dumanları izlemek ve cami minaresinin, günün son ışıklarıyla yakut rengine kesmiş altın varağını görmek güzel bir şeydi.

Nerede kalmıştım? Anlatacağım şeyin ne olduğunu unutmuşum. Öyle zannediyorum ki, biraz konu dışına çıkmış bulunuyorum. A, evet, Leonidas idi. Affınıza sığınıyorum. Bu kasaba ve sunduğu güzellikler konusunda büyük bir şevk içinde olduğumu anlamış olacaksınız; hem de yalnızca ziyaret ettiklerim arasında bir umumi hela rahatlığı ve avuntusu temin etmiş olduğum birkaç yerden biri olduğu için değil. Yüzüstü bırakılmış, bir moloz yığınına dönmüş, yağlanmış, hayaletler, kertenkeleler ve kadim anıların izleri dışında hiçbir şeyin yaşamadığı bu cenneti şimdi görmekse dokunaklı bir deneyim.

Evet, kasabayı sevmiştim; hem de masrafı cebimden bir tulumbahane inşa ettirecek kadar; ama Leonidas'da kalma konusunda

hatırı sayılır ölçüde isteksizdim. Bir başkası iştigal etmiş olsa fazlasıyla sevimli görünebilecek bir evde, insanı dehşete ve umutsuzluğa sevk eden bir düzensizlik içinde yaşıyordu. Leonidas'ın o evde bütün yaptığı, kıyamet gibi toz, darma dağınık kâğıtlar ve yıkılmak üzere olan sütunlar halinde yığılmış kitaplar biriktirmekti. Neyle geçindiğini ancak Allah bilir; çünkü ben evinde hiçbir yiyecek ve yatak olarak onurlandırabileceğim hiçbir nesne görmedim. Muhafızlarımla hizmetkârlarımı hana bensiz yolladığıma pişman olmadım değil, ama Leonidas berbat bir durumda olduğundan anında ayrılmamın da uygun olmayacağını fark ettim. Elleri titriyordu, zor konuşuyordu ve kendisini tedirgin eden olaylar iki gün önce cereyan etmiş olduğu halde, öfke ile korku yüzünden tutarlılığını yitirmişti. Gözlerinin altında koyu renk halkalar vardı; saçı karmakarışık ve yüzü şoktan bembeyazdı.

Evine gittiğimde kollarını boynuma dolayıp her iki yanağımdan da öpmüştü ki, kendisi normalde bir Alman kadar ihtiyatlı olduğundan bu, hiç de ona uygun bir hareket değildi ve bundan da uygunsuz olanı, her ağzını açtığında yuttuğu büyük miktarda hava yüzünden omuzları inip kalka kalka, hıçkırarak ağlamasıydı. Bir hayli altüst olmuştum.

Leonidas, bana, bir dizi aşağılamaya tahammül etmek zorunda kaldığını söyledi ki, bunların en önemsizi, penceresine asılı kafese koymak için ne zaman bir ötücü kuş alsa, birinin onu anında bir serçeyle değiştirmesi ve en önemlisi de, kasabalıların büyük bir bölümünün gözü önünde kaçırılıp aşağılanmış olmasıydı.

Girift bir hikâyeydi bu; ama anlaşılan o ki, her şeyin nedeni, kasaba halkının önemli azınlıklarından bir tanesinin Aleviler, yani on iki imama ve Muhammet'in Ali'ye özel bir bilgi aktarmış olduğuna inanan insanlar olması. Benden her şeyi birden izah etmemi beklemeyiniz; ben bir Hıristiyanım veya belki de Hıristiyan sayılırdım ve bunların hepsi de gözüme pek gizemli görünüyor. Sadece bir yığın Alevi olduğunu, Alevilerin öteki Müslümanlardan farklı olduğunu biliyorum ve öyle arzu buyuruyorsanız zatıalileriniz de, Aleviler gerçekten Müslüman mıdırlar diye meraklanarak kafaları-

nızı kaşıyabilirsiniz. İlginizi çeker mi bilmiyorum ama, o kasabadaki birçok adamın adı da Ali'ydi.

Öyle anlaşılıyor ki, bu Alevilerin *muhabbet* adı verilen gizli, içkili toplantıları oluyormuş ve oradaki nüfusun genel karmaşıklığı, farklı gruplar arasındaki evlenmeler, din değiştirmeler ve benzerleri yüzünden, hiç Alevi olmayan veya bir parçacık Alevi olan bir yığın insan da bu toplantılara gitme alışkanlığındaymış. Sofu Leonidas, bir sürü Hıristiyanın bu toplantılara katılarak imansızlar gibi davranmasını iğrenç buluyordu, ama bana, her türden insanın bir araya gelip içki ve neşeyle felç olmaktan hoşlanıyor olması, pekâlâ da anlaşılabilir bir şey gibi göründü. Genç ve budalayken benim de yaptığım bir şeydi bu, ne var ki Leonidas hiç genç ve budala olmadı, maalesef.

Bu muhabbetlerde birisi daima yönetimi üstlenir, insanlara içkiye başlamaları için emri o verir ve sonraki içkilerin içilmesini de yine o emredermiş. Eğer ona karşı gelir veya masayı izni olmadan terk ederseniz, bir nedenle Cebrail diye adlandırdıkları bir cezaya çarptırılır ve bir şişe rakı ile bir yavru horoz almak zorunda kalırmışsınız.

Söz konusu toplantı bir süredir devam ediyormuş. Türküler ve Ali'nin ölümüne dair trajik mersiyeler dinlerken öyle çok içmişlermiş ki, erkeklere özgü bu sarhoş sohbetinin ucu, kasabada en sevimsiz ve en sevilmeyen kişinin kim olduğunu belirlemeye kadar varmış ve söylemeye dilim varmıyor ama (gerçi bunu söylediğime şaşırmış da değilim) oybirliğiyle Leonidas seçilmiş.

Olan şuymuş: iki güçlü kuvvetli adam Leonidas'ı getirmeye yollanmış ve Leonidas gecelik kıyafetiyle sokaklarda sürüklenmiş; mücadele ediyor ve bağırıyormuş; kapılara çıkan herkes buna tanıkmış, ama kimse bir şey yapmamış. Muhabbetin yapıldığı eve sokulmuş, döşemenin üstüne fırlatılmış ve herkes canı gönülden dalgasını geçip sövüp saymış. Ardından rakı içmesi emredilmiş ki kendisi bunu reddetmiş; bu yüzden dizleri üstüne çökeltilip başı saçından tutularak arkaya çekilmek suretiyle boğazından rakı akıtılmış. Ardından saki kendisine dans etmesini buyurmuş ve edemez hale geldiğinde, oradakiler, ayak parmaklarına basmaya başlamışlar ki ayağı ezilmesin diye dans etmeye mecbur kalsın. Ayakta duramaz hale gelinceye kadar bir içmeye bir dans etmeye zorlanmış;

öyle dedi ve kalbi öyle luzlı çarpıyormuş ki öleceğini sanmış. Başına bir tabanca dayayarak kendi kendisine korkunç küfürler etmeye zorlamışlar onu ve sonra birisi, bir eşeğin yük eyerini getirip onu eyerlemiş. Bir de bu haldeyken kendini kaybedene kadar dans etmeye, içmeye ve kusmaya zorlamışlar; ondan sonra da hâlâ eyerliyken sokağa atıvermişler ve bilincini kaybetmeden önce biraz emeklemiş ve şafak vakti imam tarafından kendi atıklarından oluşan bir havuzun içinde bulunmuş. İmam, onu eve götürsünler diye iki Hıristiyan bulmuş. Çok geçmeden Kargetiren Ali diye biri, zilzurna sarhoş gelip hiçbir vicdan azabı belirtisi göstermeksizin eyeri geri istemiş.

Doğal olarak bu saldırı hikâyesiyle dehşete düşmüş durumdaydım, ama Leonidas'a, hoşgörüsüz ve tepeden bakan tavrıyla bu olayın başına gelmesinde kendi payı da olmuş olabileceğini anlatmaya çalıştım. Tahmin edebileceğiniz gibi, ben ondan çok büyük olduğum halde bu bir tartışmaya yol açtı ve babasının, onu neden evlatlıktan reddettiğini anlamaya başladım. Bana hain, kâfir ve Filistinli görgüsüz, kaba materyalist, Türk köpeği, Osmanlı uşağı ve sahte Yunanlı dedi. Kafama, hedefini şans eseri bulmayan bir mürekkep hokkası fırlattı. Neredeyse isterik bir tavırla evini terk etmemi istedi, ki bu isteği büyük iç huzuruyla yerine getirdiğimi itiraf etmeliyim; çünkü o ana kadar yeterince hakaret görmüştüm ve onun o korkunç küçük evinde kalmaktansa handa kalmak için artık meşru bir nedenim vardı.

Leonidas'ı bir daha asla görmedim, görmeyi de istemedim, hem de ticaretimi geliştirmek için kasabaya sık sık gittiğim halde. Babası gibi ben de onun kayıp bir vaka olduğuna karar verdim ve az çok bilinçli bir biçimde, onun yaşadığı mahalleden uzak durdum. Onun yerine başkalarıyla görüşme zevkini tattım. Çömlekçi İskender'le mevki farkımıza rağmen neredeyse arkadaş olduk. Beyaz sakallı, yeşil sarıklı harika bir adam olup kurdeleler ve küçük pirinç çanlarla süslü koket kısrağının üstüne binip de çevrede dolaşan imamdan da hoşlandım. Bazen kızların en güzelini en çirkiniyle kol kola yürürken görürdüm. Bunun da bir şeyler için bir mecaz oluşturduğunu hep düşündümse de, ne için olduğuna asla karar veremedim.

O insanlara neler oldu merak ediyorum.

46

Mustafa Kemal (10)

Mustafa Kemal İstanbul'a vardığında savaş neredeyse bütünüyle kaybedilmişti. Osmanlı birliklerine gönderilen malzeme daima yanlış yerlere ulaşıyor ve birlikler, Almanlar tarafından tedarik edilen harika, modern silahları kullanmakta zorlanıyorlar. Sayıları ikiye bir oranında azalmış. Bir Alman savaş gemisi padişah ile karılarını Boğaz'ın Asya yakasına taşımış. Makedonya kaybedilmiş ve Selanik, önce Yunan, sonra da Bulgar birlikleri tarafından işgal edilmiş. Arnavutlar kendilerini aniden çeşitli Balkan orduları tarafından imparatorluktan koparılmış bir vaziyette bulmuş ve bağımsızlık ilan etmek için bu fırsattan yararlanmışlar.

İstanbul iyi korunuyor ve Edirne, kuşatmaya karşı hâlâ direniyor. İmparatorluğun yegâne savaş gemisi olan *Hamidiye* antikası, bordasındaki geniş deliğe rağmen Çanakkale Boğazı'nda Yunan filosunun yanından sıyırarak geçiyor ve Donkişot gibi tek başına Yunan yük gemilerini batırıyor, Yunan şehirlerini bombalıyor. Mürettebatı ile akıllara seza kumandanı, milli kahramanlar haline geliyorlar.

Hükümet barış istemeye karar veriyor ve ardından sadrazam, Edirne ile Trakya'nın düşmana terk edilmesi konusunu gündeme getiriyor, ancak romantik, yakışıklı ve akılsız Enver Paşa, İttihat ve Terakki Komitesi'ni Edirne'den vazgeçilmemesi konusunda ikna ediyor. Vatansever bir kalabalığın başında Babıâli'deki komite merkezine giriyor. Ağzının köşesinden serkeş bir sigara sarkan savaş bakanı, Enver'i kabul ediyor, ancak korumalarından biri, davetsiz

misafirlerden birine ateş ediyor ve böylece biri de, anında bakanı vuruyor, bakan yere düşüyor ve düşerken bağırıyor. "Öldürdü beni köpekler!"

Sadrazam hiçbir üzüntü belirtisi göstermeden görevini iade ediyor ve kısaca hatırlatıyor. "Öyle zannediyorum ki mührü azamı istiyorsunuz!"

Enver Paşa'yla yoldaşları, mutlak iktidar sahibi oluyor; böylece ihtilalcilerin, işe özgürlükçü olarak başlama ve liberal idealleri adına yerinden ettikleri tiran kadar, hatta ondan da kötüsüyle bitirme olarak tezahür eden malum çan eğrisini tamamlıyorlar.

Mustafa Kemal perişan ve bezgin; ancak o an için darbe halk desteğine sahip. Enver'in Edirne'yi kurtarmak için gösterişli bir planı var ki bu, Gelibolu yarımadası üstünden Bulgar Ordusu'nu kuşatmayı da içeriyor ve Mustafa Kemal de orada harekât subayı konumunda. Saldırı bir hercümerç ve komuta mevkisindeki subayların karşılıklı olarak birbirlerini suçlamalarıyla çöküyor ki bu subayların arasında, istifa eden Mustafa Kemal de var. Edirne düşüyor, hem de yalnızca Sırp Ordusu da Bulgarlara katılmak üzere yetiştiği için değil, fakat içeride, savunmasını çökertmeye muvaffak olan çok sayıda Rum ve Bulgar bulunduğu için. Enver yaptığı darbeyle önlemeyi amaçlamış olduğu koşulları aynen kabule zorlanırken, atadığı savaş bakanı, anında bir suikasta kurban gidiyor. Edirne'de fetihçi Sırplarla Bulgarlar, 20 bin Osmanlı askerini Sarayiçi Adası'na tıkıyorlar; onlar da orada, hastalıktan ve açlıktan ölüyorlar.

Enver üçlü bir askeri diktatörlük kuruyor ve rakiplerini asmaya koyuluyor. Onun şansına ve tabi kaçınılmaz olarak, önceden de kestirilebileceği gibi, Balkan devletleri fethedilen bölgelerin paylaşılması konusunda kavga etmeye başlıyor ve bozuşuyorlar. Bulgaristan, müttefiklerine savaş ilan ediyor; mülteci akınları yeniden başlıyor ve Enver bu kargaşadan yararlanmayı başarıyor. Orduları, Doğu Trakya'yı tekrar alıyorlar ve süvari birliğinin başına bizzat geçerek zaferle Edirne'ye giriyor, böylece, bütün savaşı ve planlamayı fiilen

gerçekleştirmiş olan Mustafa Kemal ile öteki kumandanları fazlasıyla kızdırıyor. Enver günün kahramanı olarak kasılıyor. Sonunda padişahın yeğeniyle evlenip Boğaz'da bir saraya yerleşiyor. Bu arada Yunanistan ile Sırbistan, Bulgaristan'dan aldıkları yerleri neşe içinde paylaşıyorlar. Bulgarlar Osmanlılarla bir anlaşma imzalayarak nüfusun mübadele edilmesini kararlaştırıyorlar ki bu anlaşma, muhtemelen, yalnızca Türklerle Bulgarları içeriyor ama, Enver'in hükümeti, bu arada 100 bin Rumu da sınırdışı etme fırsatını da değerlendiriveriyor. Bundan kısa bir süre sonra, 20 bin Rumu daha Ege kıyılarından sürme fırsatını yakalayacaklar. Haziran 1914'de, Avusturya arşidükünün Saraybosna'da suikasta kurban gitmesine kadar her şey sakin kalıyor. Selanik, Yunanlıların eline geçiyor ve adı değişiyor. Mustafa Kemal, arkadaşı olan subaylara, "Nasıl bırakabildiniz Selanik'i, o güzelim yurdu? Niçin düşmana teslim ettiniz onu da, buraya geldiniz?" diye soruyor. Şehrin, tek bir atış bile yapılmadan Yunanlılara teslim edilmiş olması onu daima kızdıracak ve utandıracak.

Mustafa Kemal ile arkadaşı Fethi, Enver ve rejimi yüzünden çileden çıkmış vaziyetteler. Mustafa, bu koşullar çerçevesinde başarılı olamayacak kadar keskin ve doğrucu. Enver'e saldıran imzasız yazılar yazıyor. Fethi'yle ikisi, İttihat ve Terakki Komitesi himayesinde iş görmekte olan ücretli teröristleri dağıtmak istiyorlar ve sonuç olarak, kendileri gözden çıkmaya aday haline geliyorlar. Canlarını kurtaran, muhtemelen, her ikisinin de reddedecek durumda olmadığı bir teklif oluyor ve ikisi birden Sofya'ya gönderiliyorlar. Mustafa Kemal, dostu Corinne'i, eski bir savaş arkadaşının İtalyan dulunu geride bırakmak zorunda kalıyor. Sevgili olup olmadıkları yalnızca kendi bildikleri bir şey ama, Corinne'in sevimli ve ilginç salonunda Mustafa Kemal'in Batı kültürüne yönelik hayranlığı ile sevgisinin daha da derinleştiği bir gerçek. Bu sevginin Sofya'da da büyümesi kaçınılmaz; Mustafa Kemal bir gün Ankara ile İstanbul'da da yerden operalar ve orkestralar biteceğini tasavvur ediyor.

47

Ben Philothei (9)

Bir keresinde yamaçta bir şeyler yapmak için dışarı çıkmıştım, her an İbrahim'in sessizce yanıma yanaşmasını bekliyordum, böyle olacağına köpeği Köpek geldi.

Köpek yabancılar dışında herkes için iyi bir köpekti, ama öyle bile olsa ondan korkardım, çünkü neredeyse bir eşek kadardı ve boynunda üstünde sivri uçlar olan madeni bir tasması vardı, dişleri kocaman beyaz hançerler gibiydi ve gelip de beni bulduğunda düşündüm ki, Ah Tanrım, inşallah yüzümü ısırmaz, yüzümü ısırmasın, ama Köpek o sefer kimseyi ısırmakla ilgilenmiyordu.

Üstüme üstüme gelip sonra da gider gibi dönüyordu. Sonra omzunun ardından dönüp bakıyordu. Kendisini takip etmemi istediği belliydi ve hiç vazgeçmeyecekti; böylece sonunda ben vazgeçtim ve onu takip ettim. O omzunun üstünden, gelip gelmediğimi görmek için bana bakmaya devam etti.

İşte İbrahim'i, ayağı iki büyük kayanın arasına sıkışmış olarak bulmam böyle oldu. Ayağını kurtaramıyordu. Ona güldüm ve, "Nasıl yaptın bunu?" diye sordum. O da dedi ki: "Bilmiyorum. Gülmeyi kes de, git yardım getir."

"Seninle burada olduğumu nasıl söyleyeceğim ki? İffetim ne olur sonra?" O da dedi ki: "Erkek kardeşine söyle ve ona, beni kendisinin bulduğunu söylemesi için yemin ettir."

İşte ben de öyle yaptım. Mehmetçik'e kazayla İbrahim'e rastladığımı ve laf olacağı için lütfen kimseye söylememesi gerektiğini

anlattım. O da kabul etti. Bir yığın adam yukarıya çıktı ve kayalara vurup etraflarını kazdılar ve İbrahim sonunda kurtulduğunda her tarafı çok kötü çürümüştü, günlerce topalladı.

Bir dahaki sefere onu gördüğümde, "Herhalde çok aptal olduğumu düşünüyorsundur şimdi," dedi. Ben de, "Yok, Köpek'in çok akıllı olduğunu keşfettim, hepsi bu," diye cevap verdim.

Tabi ki ayağını öyle kıstırdığı için İbrahim'in aptal olduğunu düşünüyordum düşünmesine de, Leyla Hanım bir keresinde bana, eğer bir erkeğin kendisini aptal hissetmesine yol açarsan, senden nefret etmeye başlar, demişti. O yüzden tavsiyesini tuttum ve bu konuda ağzımı bile açmadım.

48

Doğru Yapmak ve Yanlış Yapmak Üstüne

Rüstem Bey, işportacılarla dilencilerden kaçınarak, boylu boyunca yatan develer ile aşırı yüklü eşekleri iterek kendine yol açıp dar sokaklar boyunca ağır ağır yürüdü. Başı ağrıyordu, morali bozuktu ve kendini iyi hissetmiyordu. Sanki sıkıntısının üstünde oluşturduğu baskıyı silip atmak istercesine, elini sık sık gözlerinin üstünden geçiriyordu. Duvar ve kaldırım çatlaklarındaki gelinciklerin nihayet pembeden ziyade kırmızı kırmızı büyüdüklerini görerek onlara, unutulmuş ama tanıdık bir şeye rastladığında her insanın hissettiği küçük ama mutlu bir tanıma duygusuyla baktı.

Abdülhamit Hoca'nın evinin ön kapısına varmıştı. Atı Nilüfer'i muhafaza ettiği ve Tamara Hanım'ın taşlama olayının ardından saman üstünde yatmış olduğu alt kattan alçak bir tonla şarkı söyleyen imamın sesini duyduğunda kapıyı çalmak üzereydi. Durdu ve yaşlı adamın kısrağını nazardan sakınmak için doğaçlama bir dua okumakta olduğunu fark edip dinledi. İlerlemiş yaşına rağmen Nilüfer hâlâ bölgedeki en güzel at olduğu, Rüstem Bey'in sahip olduklarından bile çok güzel olduğu ve ortalıkta ona kıskanç nazarlar atan pek çok kişi bulunduğu için, imamın yaptığı pek de garip bir şey sayılmazdı. Üstelik kasabada, kötü niyetli olmasalar bile nazarı değen kadınlar olduğunu herkes biliyordu. Rüstem Bey, atın ve kuru otun nemli kokusuyla yeniden güven kazanmış olarak, kendisine gayet mahrem bir biçimde güzel gelen türküyü kesmeye

gönlü elvermediğinden kapı pervazına dayandı. Hoşgörü yüklü bir sevgiyle kendini atın yelesine mavi boncuklar örmeye kaptıran Abdülhamit'e baktı. İmam, *"Nazar deymesin,"* diye tekrarladı.

"Nazar deymesin.
Bu boncuklar alsın nazarı üstünden
Bakmasın sana asla kem gözler
Gözüm, ruhum, yüreğim,
Sen hep benim ol, benimle kal
Ne de güzelsin.
Bırak da gözlerini mintanımın ucuyla sileyim.
Bırak da sağrını kolumun yeniyle süpüreyim.
Ben fakirim ceylanım, ama seni büyüttüm evimde
Çocukmuşsun gibi baktım sana.
Dövmedim seni hiç, azarlamadım bile.
Hep sevgiyle okşadım ben seni.
Nefesin ne tatlı, kuru ot ve şifalı bitki kokuyor
Gözlerin kadar koyu ve kahverengi, tıpkı bir kızınki gibi.
Allah korusun seni sevdalım.
Çok tatlısın.
Yelen ne kadar yumuşak ve beyaz.
Ruhun ne kadar hassas ve zengin.
Ne güzelsin.
Yunusum,
Allah korusun seni kıskanç gözlerden.
Nazar deymesin."

Abdülhamit Hoca, hepimizde bulunan o içgüdüyle aniden huzurda birinin bulunduğunu anladı ve başını çabucak çevirdi. İşine burnunu sokanı görünce de bağırdı. *"Selamünaleyküm, selamünaleyküm!* Galiba beni atımla konuşurken yakaladınız. İhtiyarlık dönemine özgü bir delilik işte. Hayrınıza, mazur görüverin."

"Hiç dert etmeyin," diye cevap verdi Rüstem Bey. "Bazen ben de kekliğimle konuşuyorum ve son zamanlarda da sırlarımı bir kediye dökmekte olduğumu fark ettim."

"A evet, bir gözü sarı bir gözü mavi olan beyaz kedi... Adı nedir?"

"Pamuk."

"A evet, Pamuk. Neyse ki, bir hayvana sır vermek çok mantıklı. Ancak ağaçlarla ve taşlarla yaptığı zaman bunu, deli deniyor insana."

Rüstem Bey gülümsedi. "Peki, *efendi*, atınızla konuştuğunuzda, o da size aklı başında cevaplar veriyor mu bakalım?"

Abdülhamit düşünürcesine başını salladı, omuz silkti. "Eh, dudaklarını şişiriyor ve dişleriyle dişetlerini gösteriyor, başını sallıyor, gözlerini deviriyor. Anladığım o ki, hemen hemen her konuda söyledikleri bunlardan ibaret. Bütün bunların pek çok konuda yeterli olduğunu düşünüyor ve tuhaf olanı, ben de genellikle ne demek istediğini anlıyorum."

"Pamuk'un da söyleyecek çok sözü var," dedi Rüstem Bey. "Bir yığın hırıltı ve miyavlama. Onu anladığımdan da çok emin görünüyor."

"Peki ya siz? Sizin söyleyecek sözünüz var mı?" diye sordu Abdülhamit. "Bir arzunuz mu vardı? Benim yardımcı olabileceğim bir şey?"

Rüstem Bey bir an sessiz kaldı ve sonra dedi ki: "Bir savaş olacakmış diye duydum."

"Bir tane daha mı? Allah yardımcımız olsun! Bu seferki neymiş?"

"Savaş gemileriyle ilgili bir şey. Anlaşılan Britanyalılar bize birkaç savaş gemisi satmışlar da, şimdi kendileri de savaşta olduklarından teslimatı yapmıyorlarmış. Hatırlarsınız herhalde, bunların parası devlet tahvili ihraç edilmek suretiyle halktan toplanmıştı da, herkes o yüzden pek kızgın."

İki adam bir süre bakıştılar ve sonunda sessizliği bozan Abdülhamit Hoca oldu. "Aman Ağa Efendi, buraya herhalde benimle savaş hakkında konuşmak için gelmediniz ve tarla kiramı ödemiş olduğuma da eminim."

"Hayır," diye kabullendi Rüstem Bey. "Savaş hakkında konuşmaya gelmedim." Derin bir iç çekti ve aniden sordu. "Efendi, insan yanlış bir şey yapıp yapmadığını nasıl anlar?"

"Yanlış bir şey mi? İnsan nasıl anlar, ha?" İmam alnını kırıştırıp sakalını okşayarak, düşünmek için duraksadı. "Eh, şunu bil-

melisiniz ki, bazı şeyler yalnızca, tam zıddı olan başka bazı şeylere gönderme yapılarak anlaşılabilir. Gece mesela, yalnızca gündüzün karşısına dikildiği için gecedir ve erkek yalnızca, kadının karşısına dikildiği için erkektir. Beni takip edebiliyor musunuz?"

Rüstem Bey ciddi ciddi başını salladı.

"Dolayısıyla yanlış da doğrunun karşına konarak anlaşılmalıdır," diye açıkladı Abdülhamit, ellerini uzatıp. "Solun karşısında duran sağ gibi." Önce bir elini, sonra ikincisini tersine çevirdi.

Rüstem Bey'in hâlâ kendisini dinleyip dinlemediğini anlamak için bir ara daha verdi. "Doğruluk, iyi ahlaklılıktır, ama ayrıca ruhun kendini huzurlu hissetmesidir ve yüreğin kendini huzurlu hissetmesidir. Peygamber Efendimiz'in Wabisa ibn Mabad'a söylemiş olduğu budur.

"Yanlış yapmayla ilgili olarak, Nawwas ibn Saman demiştir ki, kendisi bunu, Peygamber Efendimiz'in ruhta kararsızlık yaratan şey olduğunu ve insanların duymasından hoşlanmadığımız şey olduğunu buyurduğunu duymuş, Wabisa ibn Mabad ise, Peygamber Efendimiz'in, yanlış yapmanın, insanlar size tekrar tekrar yaptığınız şeyle ilgili olumlu görüş beyan etmiş olsalar dahi, ruhu kararsızlık içinde tutan ve göğüste bir ileri bir geri hareket eden şey olduğunu buyurduğunu duymuş.

"Bu ananelerin ikisi ciddi birer yetke zinciri olan imamlardan geliyor ki, bunlardan biri İmam Ahmad ibn Hanbal, diğeri de İmam ad-Darimi'dir; Allah ikisinden de razı olsun; dolayısıyla bunların, Peygamber Efendimiz'in buyruğu olduğuna kuşku yoktur; huzur içinde yatsın.

Önce ilmini böyle etkili bir biçimde sergilemiş olmaktan memnun kalmış olan Abdülhamit, Rüstem Bey'in yüzüne bakınca, koyu renk gözlerindeki derdi ve sıkıntıyı fark etti. Elini ağanın koluna koyup nazikçe sarstı ve şefkatli bir sesle soruşturdu. "Rüstem Beyefendi, ruhunuzda bir kararsızlık mı hissediyorsunuz? Diyelim ki, herkes size haklı olduğunuzu söylediği halde?"

Rüstem Bey sanki ufukta bir şey belirmesini bekliyormuş gibi gözlerini kaçırdı ve sonra da yere dikerek çizmesinin ucuyla bir taşa dokundu. Başını dikti ve dedi ki: "Ruhumda feci bir kararsızlık hissediyorum."

49

Mustafa Kemal (II)

1913 yılının kasım ayı ve Mustafa Kemal ilk defa bir Avrupa başkentinde yaşıyor, keyfine diyecek yok. Sofya'da geniş bulvarlar ve parklar var. Hayat düzenli, akşam davetleri ve salonlar var; zeki ve görgülü hanımefendilerle yapılan parlak görüşmeler var. Sofya, daha mahrem ölçekli bir Viyana.

Mustafa Kemal'in uyum sağlaması zaman alıyor. Avrupalı olmayı öğrenmek zorunda; görgü kurallarının nüanslarına vakıf olmak, havadan sudan konuşmalar yapmayı becermek, içkisini daha az erkeksi bir keyifle yudumlamak zorunda. Tangoda ve valste ustalaşıyor ve hanımefendiler kendisini, merak uyandıracak kadar cazip bulmaya başlıyorlar. Operaya gidiyor, Kral "Tilki" Ferdinand'la tanıştırılıyor ve ardından, kraldan ziyade operadan büyülenmiş olarak, uyuyamayacak kadar heyecanlanıyor.

Corinne'e sık sık yazıyor; bazen Fransızca, bazen de Latin harfleriyle kaleme alınmış Türkçeyle. Dikkatini çekmiş olan, güzel ya da cazip bir kadın bulunmadığı konusunda güvence vermekten hoşlanıyor.

Adalet bakanını akşam yemeğine davet ediyor ve bu davet, en büyük sabık düşmanıyla, İkinci Balkan Savaşı'nda Kemal'e karşı savaşmış olan Bulgar Savaş Bakanı General Kovatchev'le bir akşam yemeğine giden yolu açıyor. İkisi yakın arkadaş oluyorlar ve anıları konuşup askeri meseleleri tartışarak geceler tüketiyorlar. Generalin güzel bir kızı var; Dimitrina ve Kemal, ona dikkat etmeye başlıyor.

General, Kemal'in yüksek sosyeteye girmesini sağlıyor ve Kemal, az zamanda, herhangi bir şey olan herkesle flört eder hale geliyor. Sofya'nın en zor beğenir ev sahibelerinden Sultana Ratcho Petrova'nın oturma odası müdavimleri arasına giriyor. Maskeli bir baloda en şık kıyafeti giymiş olduğu için Kral Ferdinand'ın tebriklerini kabul ediyor. Bir yeniçeri üniforması ödünç almak için İstanbul'a bir emireri yollamış. Görkemli bir başlığı, mücevherler içinde parlayan bir kılıcı var ve sansasyon yaratıyor. Kral, kendisine gümüş bir sigara tabakası hediye ediyor. Yıllar sonra Mustafa Kemal, bu iltifatı hatırlayarak, tilkiliğinden eser kalmamış ve sürgüne gönderilmiş olan Ferdinand'a altın bir tabaka yollayacak.

Mustafa Kemal, Türk azınlığın nasıl yaşadığını görmek için tek başına Bulgaristan'ı dolaşıyor. Kendi işletmeleri ve sanayi tesisleri olduğunu, kendi çabalarıyla zenginleştiklerini, çocuklarını yalnızca Arapça Kuran ezberletilen okullara değil, düzgün müfredatları bulunan okullara gönderdiklerini görünce şaşıyor, ama memnun da oluyor. Kadınlar peçesiz. Mustafa Kemal, Türkiye için ne istediği konusunu daha da berraklaştırıyor. Modern politika uygulamalarına tanık olmak için Bulgar parlamentosunun oturumlarına katılıyor. Türk topluluğuyla ilgili az çok gizli projelere dahil oluyor. Ne var ki en etkileyici şey, sıradan Bulgarların, Osmanlı boyunduruğunu atar atmaz birkaç yıl içinde nasıl ilerlemiş oldukları. Bir zamanlar yabanıl kabul edilenler şimdi alıp yürümüşler.

Kemal muhtemelen aşkta hüsrana uğruyor, ama gerçeği, yalnızca o ve Dimitrina biliyor. Belki de, arkadaşı General Kovatchev'in güzel kızına âşık olan o. Bir baloda bütün gece Dimitrina'yla dans ediyor ve ikisi, müzik hakkında konuşuyorlar. Ardından Kemal, Türkiye'ye ilişkin hırslarını anlatıyor; kadınların peçeden nasıl çıkarılacağı, yaptıkları evliliklerin nasıl artık bir tür kölelik olmaktan çıkarılacağı, nasıl bizzat Dimitrina gibi cazip, özgür ve öğrenimli hale gelecekleri. Deniyor ki, Mustafa Kemal, bir evlilik teklifinin general tarafından nasıl karşılanacağı konusunda da ağız araştır-

mış ve olumsuz karşılanmış. General kararlı ama nazik bir tavırla, elçilikte düzenlenen bir balo davetini geri çeviriyor. Her ne oluyorsa oluyor, Mustafa Kemal, tatlı Dimitrina'yı, o da kendisini asla unutmayacak olsa dahi, bir daha asla görmüyor.

Enver ile yoldaşları, iktidarın balayı günlerinin tadını çıkartıyorlar ve hiç umulmayacak kadar iyi işler beceriyorlar. Enver doksan gün içinde binbaşılıktan albaylığa, albaylıktan tuğgeneralliğe terfi ettiriliyor ve savaş bakanını kovarak yerine geçiyor. "Mümkün değil," diye bağırıyor padişah. "Fazlasıyla genç!" Enver muhteşem bir enerjiyle silahlı güçleri reforme etmekte; iddiası, subay kadroları içinde eski moda zaman öldürücüleri tasfiye etmek, ne var ki rütbesi kendisininkine eş veya yukarı olan bütün sözü geçer subayları da harcadığı aşikâr. Enver, ordunun reforme edilmesi işini Almanlara devrediyor ve bütün hayati kumanda merkezlerinin kontrolünü ele geçirecek kadar çok sayıda subayla birlikte, General Liman von Sanders geliyor. Almanlar, Osmanlı askerlerinin paçavralar içinde ve çıplak ayaklı olduğunu, muhtaç durumdaki ailelerinin askeri kantinlerde karın doyurduğunu, subayların adamlarına ilgi göstermediğini, askeri hastanelerin iğrenç olduğunu ve atlarla katırların hasta, işe yaramaz durumda olduğunu saptıyorlar. Von Sanders ile adamları, Herkül'e yaraşır görevlerini ifaya başlıyorlar ve her şey yolunda gidiyor.

Bu Almanya bağımlılığı katarının, ardına nasıl bir felaket katıp getireceği ancak sonradan anlaşılacak. Arşidük Ferdinand Saraybosna'da katledilmiş, Enver ile kabinenin iç halkası, Rusya'ya, bu ezeli düşmana ve kuzey şeytanına karşı birleşik bir cephe oluşturmak niyetiyle Almanya'yla gizli bir antlaşma imzalamış. Büyük Britanya ile Fransa'dan yardım ve güvence almak için sarf edilen bütün çabalar boşa çıkmış durumda ve Almanlar, son sığınak gibi görünmekteler. Enver saldırıya geçmeye hazır hale gelene kadar, Süper Güçler'i, yaptığı anlaşma konusunda karanlıkta tutuyor.

Mustafa Kemal ise, Almanların muhtemelen kazanamayacaklarını düşünüyor ve zaten onlara güvenmiyor. Avusturya'yla ittifak

yapmış olan ve Büyük Bulgaristan düşlerini canlı tutan Bulgaristan'ın büyük bir tehlike yaratacağını görüyor. Buna karşılık Enver hevesli ve düşüncesiz. İmparatorluk, devlet tahvili çıkartarak Britanya'ya iki savaş gemisi ısmarlamış ve savaş koptuğunda, Churchill, Enver'in niyetlerine güvenmediğinden, Britanya bunları yollamıyor. Osmanlı kamuoyu kızgın ve tam aynı anda ortaya, Britanya filosunun meydan okumasını yiğitçe kabul etmiş olan iki Alman savaş gemisi çıkıyor. Almanlar cömertçe, fakat pek de çıkar gözetmeksizin denemeyecek bir biçimde, gemileri Enver'e satıyorlar; denizciler bere yerine fes takıyorlar ve Almanya, Türk halkı nezdinde daha da popüler bir konuma giriyor.

Enver, İslam kartını oynamak suretiyle bütün Müslüman dünyasını arkasına alabileceğine, böylece Rusya, Britanya ve Fransa imparatorluklarını büyük oranda sakatlayabileceğine inanmış durumda. Maalesef, Kayzer de aynı şeye inanıyor. Enver bir savaşın pek hoş ve kârlı bir girişim olabileceğini düşünüyor ve kimselere söylemeden iki yeni savaş gemisiyle yaşlı *Hamidiye*'nin Karadeniz'e geçmesine izin veriyor. Alman amiral cebinde şu mealde gizli bir emir taşımakta: "Türk filosu, Karadeniz'de üstünlüğü kuvvet kullanarak ele geçirecektir. Rus filosunu arayın ve bulduğunuz yerde, savaş ilan etmeksizin saldırın." Onlar da, Odesa, Novorossik ve Sivastopol gibi Rus limanlarını bombalıyor ve birkaç Rus savaş gemisi batırıyorlar.

Mesai arkadaşları, Enver'in arkalarından çevirdiği iş yüzünden kızgın ve şaşkınlar. Sadrazam istifa etmeye çalışıyorsa da padişah, hükümette deli olmayan hiç olmazsa bir kişi bulunsun diye, kalması için ricada bulunuyor. Fransız ve Britanya büyükelçileri, pasaportlarına el koymak için geldiklerinde, ikisi birlikte gözyaşı döküyorlar.

Enver'in budalaca maceraperestliği sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu artık, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile savaşmakta olan Rusya'yla savaş halinde. Bu yetmezmiş gibi, Rusya'nın da müttefikleri bulunduğundan, Osmanlı İmparatorluğu artık, Britanya ve Fransa'yla da savaş halinde. Bütün Müslüman dünyanın lideri

olmak talihsizliğine uğramış olan gönülsüz padişah, savaşı cihat olarak ilan etmeye ikna ediliyor. Duyuruyu, peygamberin kalıntılarının muhafaza edildiği Topkapı Sarayı'nda yapıyor. Cihat ilanının kamuoyunda büyük sevinç yaratacağı umuluyor; ne var ki bu defa imparatorluk, izahı mümkün olmayan bir biçimde birtakım Hıristiyan ülkelere karşı başka birtakım Hıristiyan ülkelerin yandaşı olduğundan, Müslümanların çoğu bu işe bir anlam veremiyor. Özellikle Araplar sadık kalmayacak ve işe yaramayacaklar. Şüayib Muharebesi'nde, hangi taraf yenilirse o tarafı yağmalamak üzere çarpışmaktan kaçınarak, Türk komutanlarının, hayal kırıklığı, öfke ve umutsuzlukla kendisini vurmasına neden oluyorlar.

Enver, Mustafa Kemal'e Sofya'da kalmasını söylüyor ve Kemal öfkeleniyor. Askeri bir hedefi olmadığı için aptalca olduğunu düşünmekle birlikte, yine de bu savaşın içinde olmak istemekte. Bulgaristan'ın olaya imparatorluk tarafında katılmasını güvence altına almak için uğraşmak üzere işe girişiyor ama, sürgün kendisini aşındırmakta. Kendisini yetersiz bir asker olarak mı değerlendirdiğini sormak için Enver'e yazıyor ve hatta görevini bırakıp er olarak askere yazılmayı bile düşünüyor, ancak tam zamanında, 19. Tümen'e komuta etmek üzere yurda dönme emrini alıyor.

50

Mübadele

Bir şaşkınlık ürpertisi kasabayı dolanıyordu. Delikanlıların çoğu heyecanlanmış ve hatta aşırı sevinmişse de, bazıları da, midelerinin derinliklerinde korkunun ve uğursuz bir önsezinin yükseldiğini hissediyorlardı. Analarla kız kardeşler ellerini ağızlarına kapatıp gözlerini endişeyle açmışlardı. Yoksul dullar, kaybedecek hiçbir şeyleri kalmadığını düşünüyor, evli kadınlar, kendileri ve çocukları için benzeri bir kaçınılmazlığın söz konusu olabileceğini düşünüyorlar.

Kasım ayının başlarıydı; Kıbrıs ve Arabistan yönünden sıcak, hafif bir keşişleme esmekteydi. Kasabalılar, Britanyalı denen birtakım Frenklerin, padişah için, tahvil ihraç edilerek toplanan para karşılığı birkaç gemi inşa ettiklerini, sonra savaşa girip bu gemileri kendi adlarına kullandıklarını duymuşlardı. İmparatorlukta herkes bu ihanete kızmıştı ve bütün meydanlarda, bütün kahvehanelerde çok cesurane ve çok öfkeli konuşmalar yapılmaktaydı. Ne var ki aynı insanlar, "Alman" denen Frenklerin, kendi savaş gemilerini imparatorluğa bağışlamış olduğunu ve bunların, Rus İmparatorluğu'nun Karadeniz'deki üslerine ateş açmış olduğunu duymamışlardı. Fiiliyatta askeri diktatör olan Enver Paşa'nın, padişaha, sadrazama ya da bu olay sonucu dört tanesi istifa etmiş olan bakanların büyük çoğunluğuna danışmaksızın, bu üslerin bombardıman edilmesi için emir vermiş olduğunu da duymamışlardı. Enver Paşa'nm, Osmanlı İmparatorluğu'nu, bütün Türk halklarını da içine alacak biçimde doğuya doğru genişletmek gibi büyük bir vizyonun peşinde olduğundan hiç haberleri yoktu. Bu, herkesin bir imparatorluk istediği ve

bir imparatorluğu hak ettiğini hissettiği bir çağdı; belki de, dünyanın, imparatorlukların anlamsız ve pahalı olduğunu, bendelerinin garez ve nankör olduğunu kavramasından önceki masumiyet günleriydi bunlar; eğer artık kavradıysa. Belki de Enver Paşa, imparatorluğun son doksan yıldır tekrar tekrar ve acımasızca, komşularının ve eski bendelerinin kötü niyetli, fırsatçı saldırılarına maruz kalmasına sinir oluyordu.

Nerede başladı bütün bunlar? Tarihte başlangıçlar olmuyor; zira olan her şey, daha sonra olanların nedeni veya öncüsü haline geliyor. Bu nedenler ve öncüller zinciri, paleolitik çağlara, bir aşiretin ilk Kabil'inin bir başkasının ilk Habil'ini öldürmesine kadar geriye doğru uzanıyor. Bütün savaşlar, kardeşin kardeşi öldürdüğü savaşlar ve dolayısıyla rüzgârının dairesel bir rotası; her halkın, her ulusun ayaklarının altındaki patika boyunca öne ve arkaya doğru esip duran, sonsuz bir suçlamalar zinciri var; öyle ki, belli bir zamanda kurban konumunda olan halklar, bir kuşak sonra kurban alan halklar oluyorlar. Özgürlüklerine yeni kavuşan uluslar da, anında sabık baskıcılarının kullandığı araçlara başvuruyorlar. Milliyetçilik, ütopyacılık ve dinde mutlakçılıktan oluşan bulaşıcı üçlü, bir potada eriyerek, bir ırkın ahlak madenini aşındıran bir asit haline geliyor ve o ırk, başkası tarafından yapılıyor olsa rezilce bulacağı işleri, utanmadan, hatta iftiharla icra ediyor.

1821 ile 1913 yılları arasında sürmüş menfur bir soykırım var ki, bizler bunu unutmayı tercih etmiş ve bundan hiçbir ders almamışız. 1821 yılında, 26 Mart ile Paskalya Pazarı arasında, özgürlük adına Yunanlı Hıristiyanlar, 15 bin Yunanlı Müslümanı işkenceyle öldürüyor ve mallarını yağmalayıp evlerini yakıyorlar. Yunanlı kahraman Kolokotronis, hiç vicdan azabı duymaksızın övünmüş; çünkü cesetler o kadar çokmuş ki, atının nalları, Atina'nın şehir kapısıyla sitadel arasında yere asla değmemiş. Peloponez'de çoğu kadın ve çocuk olmak üzere binlerce Müslüman, etrafı çevrilerek kılıçtan geçirilmiş. Binlerce mabet ve cami yerle bir edilmiş; öyle ki, bugün artık Yunanistan'da ya bir ya da iki cami kalmış durumda.

1820'li yıllar boyunca Sırbistan'la Rusya'ya karşı yapılan savaşın bir neticesi olarak 20 bin Müslüman Sırbistan'dan sürülüyor.

1875 yılında Ortodoks Bosnalı Sırp Hıristiyanlar, genelde Müslümanların, özelde de Osmanlı yetkililerinin katledilmesi için kampanya başlatıyorlar.

1876'da Bulgar Hıristiyanları, bilinmeyen bir miktar Türk kökenli topraksız köylüyü katlediyorlar.

1877'de Rusya, Osmanlılara yönelik aşağılayıcı bazı ayrıcalıklar koyma girişiminde bulunuyor ve kabul görmeyince, savaş ilan ediyor. Kafkasya'da Müslümanlara karşı kullanmak üzere icat ettikleri taktikleri kullanan Kazaklar, Bulgar ihtilalcilere ve topraksız köylülere, Müslümanlara ait bütün mülke el koymaları için yardım ediyorlar. Bu Kazaklar, kimse kaçamasın diye köyün etrafını sarar, köylüleri silahsız bırakır ve katletmek üzere Bulgarları üstlerine yollarlarmış. Bazen de köyler top ateşiyle silinirmiş yeryüzünden. Bazen köylüler köle olarak satılırlarmış. Avrupalı diplomatlar, bu tefrikanın bu bölümünün, kadınlar için, mümkün olduğunca geç ölecekleri yeni işkence yöntemleri icat edilmesine yol açan sistemli tutum dolayısıyla dikkat çekici olduğunu kaydetmiş bulunuyorlar.

Bu imha kampanyasının bir neticesi olarak, tek bir dine mensup olmakla birlikte çeşitli etnik kökenden gelen, açlıktan ölme raddesindeki çok büyük bir Müslüman mülteci kafilesi yollara dökülüp, şakiler, gerillalar ve askerlerce, hiç durmaksızın bir o yana bir bu yana sürülüyorlar. Edirne'de tifüs yüzünden günde yüz tanesi ölüyor. İstanbul'un o vakitler cami olan büyük kilisesi Aya Sofya'ya dört bin ümitsiz ruh tıkışıp her gün otuz tanesi, yalnızca yeni gelenlere yer açmak üzere ölüyor. Bu Müslümanların yanı sıra ve arasında, tarihin hemen hiç dikkate almadığı Yahudiler de acı çekiyor ve ölüyorlar; zira özgürlükçü kahramanların o günlerdeki ortak çığlığı: "Yahudiler ve Türkler dışarı!"

Karadağlılar, Müslüman nüfusun tamamını ya öldürüyor ya da sürüyorlar.

1879'da Bosna-Hersek Müslümanlarının üçte biri ya göçmüş veya öldürülmüş.

Babıâli Britanya Büyükelçisi Sir Henry Layard, Rus politikalarının bölgeyi Müslümanlardan temizleyip yerine Slavları geçirmek olduğunu yazıyor.

1912'de Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan, hep birlikte daha çok Osmanlı toprağı ele geçirmek ve zoraki göçün oranını artırmak niyetiyle, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ediyorlar. Yukarıda anlatılan taktiklere, bir de, Müslümanları kahvehanelere ve ahırlara sürüp ardından da ateşe verme tekniği ekleniyor. Önceden de olduğu gibi, sivil erkekler çabucak öldürülüyorsa da kadınlara ölene kadar, mümkün olduğunca ağır ağır işkence yapılıyor. Yakalanan Osmanlı askerleri özel bir zulme maruz kalıyorlar. Edirne'de, yenilmiş askerler bir adaya dolduruluyor ve ölmeye terk ediliyor. Tarih kitapları, mahcup bir tavırla, uygulanan dehşetin ayrıntılarının açıklanamayacak ölçüde iğrenç olduğunu ifade ediyorlar.

Ana taktik, komitacı adı verilen, kimilerince gerilla, eşkıya, haydut veya özgürlükçü kahramanlar diye de tanımlanabilecek, nefret ve yağma isteğiyle (bunun bir başka adı vatanperverlik oluyor) dolu, başıbozuk ani baskın birliklerinin köylere saldırması ve köylüleri yollara dökmesi. Karadağlılar Arnavutluk'u harabeye çeviriyor. Trakyalı Türk mülteciler, Yunanlılar tarafından doğuya doğru sürülüyor ve sonra güneye ilerleyen Bulgarlar tarafından geri döndürülüyor ve bir kere daha doğuya sürülüyorlar. Yaşadıkları sefaleti ve umutsuzluğu tasavvur etmek dahi imkânsız. Bulgar Ordusu ardında 12 kilometre boyunca harabeye dönmüş köyler bırakıyor. Kazandıkları zaferden sonra Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırplar, Makedonya üstünde ayrı ayrı hak iddiasında bulunuyorlar ve Yunanlılar ile Sırplar, Bulgaristan'la savaşa giriyorlar, kısa bir süre sonra Romanya da partiye katılıyor. Osmanlılar, Hıristiyan özgürlükçüler arasındaki didişmeden yararlanarak Edirne ile doğu Trakya'yı geri alıyorlar.

Balkan Savaşları sırasında kaç tane sivil Müslümanın, kaç tane sivil Yahudinin ve kaç sivil Türkün öldüğünü bilmek mümkün değil, kaç askerin öldüğünü de; ne var ki Osmanlıların yaklaşık yarım milyon mülteci kabul etmek zorunda kaldıkları biliniyor. Sürekli çatışma ve asla sonu gelmeyen mülteci akını ekonomiyi sakatlıyor.

Harap olan bir başka şey de, Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli başarısı; herkes için din özgürlüğünü garanti eden millet sistemi oluyor. Birtakım sapmalara rağmen, hemen hemen bütün tarihi boyunca imparatorluk farklı mezhepleri korumuş; onlara, kendi meselelerini idare etme ve kendi yasalarını izleme izni vermiş bulunuyor ki, Yunan Ortodoks Kilisesi'nin, Yunan dilini ve kültürünü, Bizanslıların dinini de peşinde sürükleyerek, Osmanlı Devleti'nin bir kolu halinde, kılına bile dokunulmadan varlığını sürdürmesi gibi, padişahların, Bizans idari sistemini devralıp değiştirmeden bırakmalarının da gerekçesi bu oluyor. Ne var ki artık, köy Hitlerlerinden oluşma bir yığın, cehennemin dinci ve milliyetçi nefret çorbasını kotarmış, Balkanlar, daha kötüye doğru, tamiri mümkün olmayan bir biçimde değişmiş bulunuyor.

29 Ekim 1914 tarihinde, hani şu, Rus üslerinin, Türk üniformaları giymiş Alman denizcilerle dolu, Türk adları verilmiş Alman gemileri tarafından bombalanması emrini ya verdiği veya kabul ettiği zaman, Enver Paşa'nın, Almanya'ya yanaşmak dışında bir seçim hakkı olmadığını düşünüyor olması da mümkün.

Çok basitti. Britanya ile Fransa, imparatorluğun eski, ama pek de titiz dostları; ne var ki, kalkıp Rusya'yla ittifak kurmuş durumdalar ve bütün Türkler, Rusya'nın Türkiye'yi kendi imparatorluğuna katmak istediğinden kuşkulanıyor; hem de muhtemelen içinde canlı hiçbir Türk kalmamış olarak. İttifak'ın zaferi, Türkler açısından kanlı bir felaket, Ruslar açısından ise tatmin edici bir nihai çözüm olacak. Enver Paşa'ya, düşmanının düşmanının kendisine dost olduğu aşikâr olmuş olsa gerek. Alman zaferi üstüne kumar oynamaktan başka da çaresi yok. Ayrıca telafi edilmesi gereken yüzyıllık bir felaket söz konusu ve kendi halkı adına incinmiş olan gururu, onu ne ölçüde motive etmiştir, onu da kimse bilemez. Eğer durum bu idiyse, aklıbaşında bir savunma savaşı yapacak yerde, kuzeydoğu Anadolu'da geçit vermez dağları ve kimi yerde derinliği altı metreyi bulan karları aşarak doğruca Rusların üstüne yürüdüğü için kendi yetersizliğinin ve hırsının, ülkesi açısından daha da büyük bir felakete yol

açmış olması ironik bir durum. İki ay içinde 95 bin kişilik ordunun 75 bini ölmüştü ve bütün makineli tüfekleriyle toplarını da yitirmişti.

Kısmen de olaylar arasındaki bu üzücü ilinti dolayısıyladır ki, 1914 yılının kasım ayında Osman Çavuş, yanında Yahudi bir kâtip, defteri kebir yüklü bir eşek ve dört tane tozlu, canı sıkkın jandarmayla birlikte Eskibahçe'ye ulaştı.

Osman Çavuş uzun süredir askerlik hizmeti yapan sert mizaçlı bir topçuydu. Jandarmaların, eşeğin ve Yahudinin aksine Osman, Telmessos ile Eskibahçe arasındaki uzun ve yorucu yolculuğun ardından, şıklığını makul bir ölçüde muhafaza etmeyi başarmıştı. Uçları yukarı doğru kıvrılmış balmumuyla ovulmuş bir bıyığı, kırmızı ve mavi apoletleri, kırmızı bir fesi, kol ağızlarında kırmızı şeritleri vardı. Boynunda, savaşın harı arttığında, insan sesinin yerini alarak şifreli emirlerin iletilmesi işinde kullanılan düdük asılıydı. Osman Çavuş'un sol yanağında, boylu boyunca romantik bir kılıç yarası izi vardı; yüzü, her tür hava koşulunda yaşamaktan ötürü kararmış ve kösele gibi olmuştu. O yalnızca Türk askerlere özgü bir biçimde dayanıklı bir adamdı. Bir grup esirle birlikte yedi yüz elli kilometre yol teptikten sonra, bütün tutukluların yolda neden sapır sapır öldüklerine, sahiden de şaşıp kalacak türden bir adamdı. Karısını ve çocuklarını bir yıldır görmemişti. Trakya'da öyle korkunç şeyler görmüştü ki, çoğu zaman bütün gücünü, zihnini azimle boş bırakmaya harcamaktaydı. Buna rağmen Balkan Savaşı'ndan kalma, hiç umulmadık anlarda habire tekrarlanan ve kimi zaman geceleri kendisini uykusundan uyandırıp gözlerinin bir noktaya dikilmesine, kalbinin göğüs kafesi içinde canını acıtarak gümbürdemesine yol açan bir görüntüyü bir türlü bastıramıyordu. Bu, Trakya'da muazzam bir katliama sahne olmuş bir tarlada olup da kısmen ayakta kalmış tek binanın ve söz konusu binanın tahta kapısına asılı, çarmıha gerilip bağırsakları deşilmiş, çıplak küçük bir kızın görüntüsüydü. Yüzüne düşmüş karışık saç lüleleriyle öne eğik o küçük başın tatlılığını ve masumiyetini unutamıyordu. Açık ağzı, küçük pembe dili ve iki sıra minik süt dişiyle, o yüzü unutamıyordu. Elini uzatıp çocuğun boynuna dokunduğunda az önce ölmüş olduğunu fark ettiğini

unutamıyordu. Her şeyden kötüsü de, sanki toprağın bir ürünüymüş gibi yığılmış, üstüne çoktan sinekler üşüşmüş o çok renkli ve parıltılı bağırsak çavlanını yere boşaltmakta olan midedeki o kırmızı boşluktu. Başçavuş Osman felsefi açıdan ince bir adam değildi ve bu yüzden de, ricatta olan Yunanlıların, küçük bir çocuğu, kendi masum peygamberlerini öldüren ölümle öldürme saygısızlığında bulunmalarına ne şaşırmış ne de kızmıştı. Şahsi deneyimi çerçevesinde, Hıristiyanların çocukları çarmıha germesi epeyce yaygın bir uygulamaydı ve bu olaylar karşısında hissettiği şok zamanla azalmıştı. Boynuna dokunduğu vakit Osman'm canını yakan, bu çocuğun, aynı yaşlardaki kendi kızına benzemesiydi. Sonraki yıllarda gördüğü kâbuslarda veya yaşadığı geridönüşlerde gördüğü de hep, Trakya'daki bir kapıya çivilenip bağırsakları boşaltılan kendi kızı oluyordu. Osman Çavuş zincirinden boşanmış bir zafer veya intikam öfkesi içindeyken bizzat gerçekleştirmiş olduğu vahşeti nadiren düşünürdü, zira her şeyi önemsizleştiren ve her şeyin önüne geçen bu bir tek sahne, geride kalan ne varsa siliyor, yok ediyordu.

Osman Çavuş üst üste o kadar çok yaralanmıştı ki, şimdi dört jandarma, bir eşek ve bir Yahudi eşliğinde, ihtiyatları çağırmak ve yedekleri askere almak için, topallayarak kasaba kasaba, köy köy dolaşır olmuştu. Rütbesinin böyle tenzil edilmesi onu o kadar kızdırıyor, ona o kadar acı veriyordu ki, bir istidacı bulduğu her yerde, Enver Paşa'ya ve bizzat padişaha birer mektup yazdırıyor; bunlar, uzun süredir acı çekmekte olan sabırlı Yahudinin onun adına yazdığı bir yığın mektubun üstüne ekleniyordu. Osman'da bir kader duygusu vardı ve bu işin o kaderin bir parçası olmadığını biliyordu. Bu yüzden de işini sürdürürken bazen huysuzlaşıyordu.

Osman kasabaya vardıktan sonra tıraş olmaya gitti. Bunun ardından, tazelenmiş ve limon kolonyası kokarak meydandaki bir çınar ağacının altına bürosunu kurdu. Jandarmalarla kâtibi imparatorluğun yeni askerlerini enselemeye yolladı.

Böylece İskender, tam lime lime tentesinin gölgesinde oturmuş mutlu mutlu Bay Theodorou'nun Smyrna'daki ihracat işletmesi için kuş düdükler imal ederken fark etti ki, tanımadığı dört jandarmayla

bir kâtip yanına dikilmişler, elindeki işi bitirmesini bekliyorlar. İlk tepkisi nasıl bir yanlış yapmış olabileceğini merak etmek oldu ve korkudan ani bir sancı hissetti. Kâtip burnunun üstündeki gözlüklerini yerine yerleştirdi ve sordu: "Siz, buralı çömlekçilerden İskender misiniz?"

"Adım İskender, evet. Selamünaleyküm."

"Vealeykümselam," diye cevap verdi kâtip kuru bir ifadeyle. Alnını bir kalemle kaşıyıp fesini de eliyle şöyle bir kaldırıp yerine koydu. "Ne yazık ki, dilediğiniz ölçüde huzur söz konusu değil."

İskender bir an adama bakakaldı. Sonra kâtip dedi ki: "Genel seferberlik var ve sizi tekrar askere alacağız. Bu size sıkıntı yaratacaksa üzülürüm, ama bu işte tercih hakkınız yok korkarım."

İskender'in yüzü soldu. "Ben askerlik hizmetimi yaptım. Arabistan'daydım. Kontrol edebilirsiniz. Ben vatani görevimi yaptım."

"Biliyorum, biliyorum,"dedi kâtip. "Ama hâlâ ihtiyatsınız. İhtiyat süresi altı yıl ve siz henüz beşinci yıl dokuzuncu ayın içindesiniz."

"Altı yıl sayılır," dedi donakalmış olan İskender. "Ailem ne olur? Nasıl yaşarlar?"

"Ne olacak bize? Nasıl yaşayacağız?" diye feryat etti Nermin çılgına dönmüş, ama kayıtsız görünen kocası içeri gelip de haberi verince. "Çocuklar ne yapar? Nereden para buluruz? Açlıktan öleceğiz. Kimse bizi kurtarmaz. Arabistan'a gittiğinde olanlar olacak. İskeletlerimiz çıkmıştı. Ya ölürsen? Tekrar yaşayamam ben bunları. Ah, Allah'ım! Ah, Allah'ım! Ah, Allah'ım!" Oturduğu yerde öne arkaya sallanmaya başladı ve gözyaşlarını kolunun ucuyla kuruladı.

"Cihat bu," dedi İskender. "Cihat ilan edilmiş. Allah verir, Allah alır. Ben ne yapabilirim ki? Gitmek zorundayım. Frenkler bize savaş açmış ve yarın gitmek zorundayım. Ölürsem cennete gideceğim, Allah izin verirse."

"Cennete ne işe yararsın ki sen?" diye sordu Nermin gözyaşları içinde.

Tam bu sırada Karatavuk gölgelerin içinden çıkıp babasının önünde diz çöktü, onun elini öpüp alnına koydu. "Baba," dedi. "Bırakın da sizin yerinize ben gideyim."

İskender, oğluna bakarak, "Senin yaşın on beş," dedi.

"Güçlüyüm ben. Dövüşebilirim. Cesaretim var. Bırakın da gideyim. Çok geçmeden beni de çağırırlar nasıl olsa. O yüzden bırakın da şimdiden gideyim. Erkek ve kız kardeşlerimin hatırına ve anamın hatırına."

İskender'in soluğu kesilmiş, en sevdiği oğluna bakıyordu. Söyleyebileceği hiçbir şey olmadığını biliyordu. Eğer, "peki" derse, oğlunu tehlikeye atmaya hazır bir korkak gibi hissedeceğini biliyordu kendisini. "Hayır" derse, karısıyla çocuklarını geçindirecek kimse kalmayacaktı. Nermin de ne söyleyeceğini bilmiyordu. Dizlerinin üstünde oğlunun yanına vardı. Elini ellerinin arasına aldı ve o elleri yanaklarına bastıra bastıra öptü, öyle ki çocuk, sıcak gözyaşı damlalarını hissetti.

"Sana izin vermiyorum," dedi İskender sonunda, gururu sağduyusuna üstün gelince. "Görevimi yapmak zorundayım. Bu bir cihat ve benim tercih hakkım yok. Allah bizi esirger."

Karatavuk itiraz etmek için ayağa kalktıysa da babası elinin bir hareketiyle onu susturdu. "Yeter," dedi İskender. "Allah, senin bize ne önerdiğini mutlaka hatırlayacaktır, tıpkı benim de hatırlayacağım gibi. Sen, oğulların en mükemmelisin."

Böylece az sonra Karatavuk arkadaşı Mehmetçik'i bulmaya gitti ve ikisi birlikte, meydandaki çınar ağacının altındaki masanın orada kâtibin Osman Çavuş ile kâtibin yanına vardılar. Parmaklarını arkadan birbirine kenetlemiş rahatta duran çavuş, kuyruktaki sıra bu ikisine geldiğinde kaşları soru sorar gibi kaldırdı ve baştan aşağıya kuşkuyla süzdü.

"Gönüllü olmaya geldik," dedi Mehmetçik.

"Neden?" diye sordu çavuş dosdoğru.

"İmparatorluk ve Padişah Efendimiz için," diye cevap verdi Mehmetçik.

"Kaç yaşındasın sen?"

"On sekiz yaşındayım," diye yalan söyledi Mehmetçik.

"Adın?"

"Mehmetçik."

"Kimin oğlu?"

"Charitos."

"Demek sen Charitos oğlu Mehmetçik'sin. Demek ki bu Mehmetçik, takma bir ad oluyor?"

"Evet, beyefendi, asıl adım Niko."

"Vah vah! Doğrusu Mehmetçik bir asker için çok iyi bir ad. Sen de, baban da Hıristiyansınız o halde?"

"Evet, beyefendi. Ama ben yine de gidip dövüşmek istiyorum, yeter ki Karatavuk'tan ayrılmayayım. İmparatorluk ve Padişah Efendimiz için."

Çavuşun yüzünden bir şaşkınlık ifadesi geldi geçti. "Yanından ayrılmak istemediğin bu karatavuk da kimmiş?"

"Benim takma adımdır," dedi Karatavuk öne doğru bir adım atarak. "Asıl adımsa, Abdül."

Çavuş, oğlanı şöyle bir değerlendirdi: gözler koyu renk, cildi güneş yanığı, normalden biraz uzun. "Bu takma adlar insanı kızdırıyor," diye bağırdı sonunda, çileden çıktığını gösterir küçük bir el hareketiyle. "Peygamber Efendimiz açıkça yasaklamış olduğu halde, herkesin bir takma adı var gibi görünmekte. Sen kimin oğlusun bakalım?"

"Çömlekçi İskender'in."

"Anlıyorum," dedi çavuş. "Ama her şeyi sırasıyla yapalım." Daha tıknaz ve kısa olsa da tuhaf bir biçimde tıpa tıp arkadaşına benzeyen Mehmetçik'e döndü. "Demek ki sen Charitos oğlu Niko'sun ve on sekiz yaşında olduğunu söylüyorsun. Ve Hıristiyansın, doğru mu?"

"Evet beyefendi. Ama Hıristiyanlar bugünlerde muaf tutulmuyorlar."

"Biliyorum. Herhalde biliyorum. Ben bir askerim, değil mi? Bu gibi şeyleri bilme konusunda bir temayülüm vardır. Frenklerle savaştığımızı ve Frenklerin de Hıristiyan olduklarını duymadın mı peki sen? Gemileri ve bizi nasıl aldattıklarını duymadın mı?"

"Ben Osmanlıyım," diye cevap verdi Mehmetçik gururla. "Ve o Frenklerden bir kısmı da bizim yanımızda. Onlara, 'Alman' deniyormuş diye duydum."

"Evet, Almanlar bizim yanımızda, ama bu yine de bir cihat ve bizden orduda, bize karşı dönebilecek olan Hıristiyanlara güvenmemizi bekleyemezsin. Yine de yazılmak istiyorsan, işçi taburlarından birine katılmak zorundasın."

"İşçi taburu mu?"

"Yollar, köprüler, bunun gibi şeyler," dedi çavuş.

"Ben savaşmak istiyorum," dedi Mehmetçik duyduklarını küçümseyerek. "Çukur kazmak değil."

"O zaman en iyisi sen gönüllü yazılma," dedi gözünde muzip bir bakış beliren çavuş. "Bir zaman gelir, seni de alırız nasıl olsa ve o zaman da işçi taburlarına gideceksin. Muhtemelen şimdi olduğunu söylediğin yaşta. Ama zaten bir askerin hayatının büyük bölümü çukur kazmakla geçer. Sen yalnızca vurulma tehlikesi olmadan kazacaksın çukurları, ki nispeten daha güvenlidir öylesi."

Mehmetçik'in gözleri hayal kırıklığından kaynaklanan bir öfkeyle parladı ama, "Ben güvende olmak istemiyorum ki," demek dışında söyleyecek bir şey bulamadı.

"Özür dilerim delikanlı," dedi Osman sempati göstererek. "Benim fikrime kalsa, alabileceğimiz bütün askerlere ihtiyacımız var derim. Doğrusu benim büyükbabalarımdan biri de Hıristiyandır bir Sırp, ne var ki böyle şeylerin kararını vermek bana düşmüyor. Bekleyip göreceksin kurallar değişiyor mu diye. Bu arada, eğer Padişah Efendimiz'e ve memlekete gerçekten yardımcı olmak istiyorsan yiyecek şeyler yetiştir ve katırları besle.

"Sana gelince," dedi çavuş, Karatavuk'a dönerek. "Çömlekçi İskender'in oğlusun. Listemizde senin adın yok. Mamafih babanınki var." Kâtipe döndü. "Siz onunla zaten konuştunuz, değil mi Solomon Efendi?"

"Konuştum."

"Ben babamın yerine geçmek için geldim," dedi Karatavuk. "Anane gereği."

"Anane gereği," diye tekrarladı çavuş, Karatavuk'a özellikle saygılı davranarak. "Yerine geçmek için babandan izin aldın mı?"

"Evet," diye beyanda bulundu Karatavuk, çavuşun yüzüne doğrudan bakmaktan kaçınarak. "Anamın, erkek ve kız kardeşlerimin hatırı için."

"Yalan söylüyorsun," diye konuştu çavuş. "Ama şansına şükret ki yalanını fark etmiş değilim."

"Teşekkür ederim, beyefendi," dedi Karatavuk bir kere daha tekrarlayarak. "Anamın, erkek ve kız kardeşlerimin hatırı için. Babam olmazsa hayatta kalmaları mümkün değil. Ben olmazsam ihtimal daha büyük. Ben güçlüyüm. Dövüşebilirim."

"İyi bir evlatsın sen," diye konuştu çavuş. "Senin gibi bir oğlu olan adam iftihar etmeli."

Bu övgü karşısında Karatavuk'un omuzları gözle görünür biçimde genişledi. "Beni askere alıyor musunuz, beyefendi?"

Çavuş yorgun yorgun iç geçirdi. Bu fedakârlığı yapan nice oğullar görmüştü. İnsanı hem heyecanlandıran, hem de üzen bir şey oluyordu bu daima. Bu iyi delikanlılardan kaç tanesinin analarının yüzünü bir daha görebileceğini merak etti. "Pekâlâ, babanın yerine gelebilirsin, ananeye göre. Babanı aldatmanın vicdan azabı benim değil, senin üstüne olsun ve Allah seni affetsin."

"Teşekkür ederim beyefendi, ama beyefendi, lütfen babama söylemeyin."

Çavuş başını salladı. "Babana tamamen muaf tutulduğunu bildiren bir mesaj yollayacağım. Gerekçesini bilmeyecek. Yarın onun yerine sen burada bulunmak zorundasın."

İki oğlan uzaklaşırlarken Mehmetçik ağzının içinden yumuşak bir küfür salladı. Gözlerinde öfke yaşları vardı. "Yiyecek şeyler yetiştir ve katır besle!" diye acı acı tekrarladı. Karatavuk kolunu sempatiyle arkadaşının omzuna attı. "Kuralları değiştirirler muhtemelen," dedi. "Eğer savaş kötü giderse."

"Kötü gitmesini dileyelim o zaman," dedi Mehmetçik kısaca. Abdülhamit Hoca'nın evinin orada bir yerde durdular ve Mehmetçik kuşağından deri para kesesini çıkardı. İçindeki paraları çıkarıp tekrar kuşağına sıkıştırdı ve sonra yere eğilerek bir avuç dolusu toprak aldı. Bu toprağı kesenin içine doldurdu, hareketi yineledi

ve sonunda bağını çekerek ağzını sıkıca kapadı. Keseyi arkadaşına uzattı. "Nereye gidersen," dedi. "Bunu da yanında götür, dönünceye kadar içini boşaltma ve geri geldiğin zaman da tam buraya dök."

Karatavuk keseyi aldı ve bağını gevşetti. Toprağı koklayıp iç geçirdi. "Memleket toprağı. Kendine özgü bir kokusu var. Hiç dikkat etmiş miydin? Buralardan uzaktayken bunu burnuma götürünce hatırlayacağım." Keseyi tekrar kapattı, dudaklarına götürerek öptü. Kendi kuşağına yerleştirdi ve kollarını en iyi arkadaşına doladı. Alnını bir an için onun omzuna yasladı. Boğazının sıkıştığını hissetti, adını koyamadığı bir duygu içindeydi, adını koyamıyordu çünkü bir yığın duygunun bileşimiydi. "Ah, benim arkadaşım, benim arkadaşım," dedi geri çekilip göğsünü döverek. "Burada bir ağırlık hissediyorum. Sanki kalbimin yerinde taş varmış gibi hissediyorum. Bize neler olacak, merak ediyorum."

"Bölüneceğiz sanırım," dedi Mehmetçik kederle. "Birdenbire benim Hıristiyan olmam mesele oldu; halbuki daha önce hiç olmazdı."

"Bölünmeyeceğiz," diye cevap verdi Karatavuk kararlı bir şekilde. "Biz her zaman arkadaşız. Her zaman birlikteydik. Bana okuma yazmayı sen öğrettin."

"Ne işe yarayacaksa artık, bilmiyorum," dedi Mehmetçik. "Ona bakarsan, okuyacak hiçbir şey yok ve başka yerlerde yazma da başka türlü yapılıyormuş, hani cami duvarında olan ve yalnızca Abdülhamit Hoca'nın anladığı yazılar gibi."

Karatavuk bir kere daha kuşağını karıştırdı ve kuş düdüğünü çıkardı. "Bunu da yanımda götüreceğim. Eğer kırılırsa babama yazıp bana bir başkasını yollamasını isteyeceğim. Döndüğümde sesini duyacaksın ve geri döndüğümü anlayacaksın."

"Tanrı o günü göstersin," dedi Mehmetçik.

"Hatırlıyor musun?" diye sordu Karatavuk. "Küçükken, fareler boğulmasın diye fare deliklerine işememeye karar vermiştik? Eh şimdi, ben gidip insanlara kurşun atmak zorundayım."

"Hiç değilse fare masumdur," diye konuştu Mehmetçik.

"Nasıl bir şey olduğunu merak ediyorum," dedi Karatavuk.

51

Rüstem Beyin Kederi

"Neden mutsuzsunuz, aslanım?' diye sordu Rüstem Bey'in ardı sıra gelip bir elini onun omzuna koyan Leyla Hanım. Akşamın erken saatleriydi ve Rüstem Bey, avluda, bir çiçek tarhını çevreleyen alçak duvarın üstünde, ellerini gevşekçe kucağına bırakmış, yüzünde yıkılmış bir ifadeyle oturmaktaydı. Beyaz kedi Pamuk, portakal ağacının altındaki sevdiği yerine kıvrılmış yatıyordu. Yıllardır aynı yerde o kadar çok yatmıştı ki, artık kumlu toprakta, kedi biçimi bir girinti oluşmuştu. Ayağının dibinde, Leyla yakın geçmişte bir zaman, kendisini hareketli, romantik şamdanlarından biri olarak kullanmış olduğundan, kabuğunun üstü, aşağıya doğru akarken donmuş kat kat mum artıklarıyla bezeli büyük bir kaplumbağa, bir gayret ilerlemeye çabalıyordu.

"Kederliyim; o kadar mutsuz değilim," diye cevap verdi.

"İkisi arasında bir fark mı var?"

"Olduğunu hissediyorum ama, izahı zor olurdu."

"Peki, sizi kederlendiren nedir o halde?"

Rüstem Bey pek bir anlam ifade etmeyen bir hareket yaptı. "Savaş... Savaşa gitmeliydim ve savaş hakkında kötü bir hissiyatım var."

"Askerlik hizmetinizi tamamlamış durumdasınız," dedi Leyla, Rüstem'in askere gidebileceği düşüncesiyle dehşete düşerek. Biraz düşüncesizce de ekledi. "Çok yaşlı değil misiniz siz?"

Neyse ki, Rüstem Bey alınacak bir ruh hali içinde değildi. "Deneyimliyim ben ve bir erkek güçten kesilinceye kadar çok yaş-

lı değildir. Savaşa giden oğlan çocuklarının çoğundan daha güçlü olduğumu söyleyebilirim."

"Elbette öylesiniz," diye kabullendi Leyla, söylediğinde samimiydi. Dağlarda avlanmak için günlerce ortadan kaybolan bir adamdan bahsediyorlardı. Ölü bir geyiği, içi keçe doluymuş gibi kaldırıp atının üstüne koyabiliyordu.

"Gidebilirdim," dedi Rüstem Bey. "Aslına bakarsanız, savaşın çıkacağı anlaşılır anlaşılmaz, eski alayım nezdinde bir soruşturma da yaptım. Ne var ki validen, burada bir milis kuvveti oluşturup kanun ile nizamı sürdürmemi isteyen bir mesaj aldım. Öyle anlaşılıyor ki, jandarmaların çoğu da cepheye çağırılacak."

"Milis kuvveti mi?"

"Yaşlı adamlar, küçük çocuklar ve sakatlar," dedi Rüstem Bey. "Ve küçük çocuklar yeterince büyür büyümez cepheye yollanacaklarından onların yerini almak üzere, gidip yeni küçük çocuklar bulmak zorunda kalacağım."

"Yani kalıyorsunuz?"

"Evet, kalıyorum. Ama biraz suçluluk duygusu ve pişmanlıkla."

"Ah, Allah'a şükürler olsun," dedi Leyla. "Siz olmazsanız ben burda yaşayamazdım." Biraz özen ve saygı görüyorsa bunu, Rüstem Bey'in kasabadaki fiili varlığına borçlu olduğunu biliyordu.

"Ayrıca savaş olduğu için de kederliyim," dedi Rüstem Bey, onu duymazdan gelip kendi kendine konuşur gibi. "Bir kere, şimdi Fransa'yla savaşa girdik ki, Fransa, uygarlığın, doğal olarak benim gibi herkese ilham veren beşiği. Alaydaki subayların hepsi de Fransızca öğrenmişlerdi ve birbirleriyle Fransızca konuşmaya çalışıyorlardı. İkincisi, Britanya'yla savaşa girdik ki, denizcileri ve askerleri mükemmeldir. Dünya tarihinin en büyük imparatorluğudur ve her daim en iyi dostumuz olmuştur, üçüncüsü, Rusya'yla savaşa girdik ki, bizden hep nefret etmiştir. Bize mani olmuştur, İstanbul'u elimizden almak istemiştir. Bizim yanımızda Avusturya-Macaristan

var ki, hakkında pek az bir şey biliyorum. Almanya var ki, onun hakkında daha da azını biliyorum, askerlik bakımından fevkalade başarılı gibi görünmesi dışında."

"Bizim de Enver Paşa'mız var," dedi Leyla, Rumların hangi tarafı tutacağını ve zaten bu "biz"in esasen kim olduğunu merak ederek.

Rüstem burnundan soludu. "Enver Paşa"nın adı, fırsatlardan yararlandığı ve başkalarının başardığı şeylerin parsasını topladığı için büyüdü. Çok hırslı olduğu kesin."

"Eh, ben anlamam bütün bunlardan," diye iç geçirdi Leyla. Askeri ve siyasi meseleler kendisini gerçekten de pek ilgilendirmiyordu. Onu ilgilendiren, Rüstem Bey'i kaybetmeyecek oluşuydu.

"Bir başka şey de şu," dedi Rüstem Bey, sanki kimse dinlemiyormuş gibi. "Delikanlı cesetleriyle dolu savaş alanları gördüm ve yaşlı adam cesetleriyle de. Çürümeye başlamazdan evvel gömmek için vakit bulunamamış cesetlerin kokusunu duydum. Kadınlara ve çocuklara neler olduğunu gördüm. Padişahımız cihat ilan etmiş."

Rüstem Bey durakladı ve Leyla bunun ne önemi olduğunu merak etti. "Cihat mı?"

'Evet, cihat. Padişahımız, cesetlerin olduğu yerde çok uzun süre bırakılmış olduğu bir gömme partisine hiç katılmamış olsalar gerek. Size bir şey söyleyeceğim, lalem, ama şöhretime halel getirebileceği için siz kimseye bunu söylememelisiniz... Kimseye söylemeyeceğinize yemin eder misiniz?"

"Neyi söylemeyeceğim kimseye?"

"Size söyleyeceğim şeyi."

"İstemezseniz söylemem. Kime söyleyeceğim ki zaten? Pamuk'a mı?"

"Philothei ve Drosoula'yla konuşuyorsunuz. Bazen saatlerce konuşuyorsunuz hem de. Burada söylenen ne varsa, kasabada aynen tekrarlandığından hiç kuşkum yok."

"İyi ama söylemeyeceğim şey nedir? Ve onlara söylemeyeceğime yemin ederim, hatta Pamuk'a bile."

"Cihata ilişkin bir fikrim var ki, aslında kendime saklamalıyım. Sapkın biri olarak tanınmak gibi bir isteğim yok. O da şu ki... eğer bir savaş kutsal olabiliyorsa o zaman Allah kutsal olamaz. Bir savaş, en iyi ihtimalle gerekli olabilir."

"A," dedi Leyla, önemini sindirinceye kadar bu konu üstünde düşünmek zorunda kalacağını fark ederek.

Rüstem Bey ayağa kalkıp onunla yüz yüze geldi. Elini sevecen bir tavırla yanağında gezdirip alayla gülümsedi. "Hayatta kalacağımı farz etmemelisiniz. Orduların bütün süprüntüleri, kaçmak için ilk fırsatı değerlendirdiklerinden ve silahlarını da kaçarken yanlarına aldıklarından, ne zaman bir savaş olsa, şehirler arası yollar kanun kaçaklarıyla, eşkıyayla dolar taşar. Ben de sakatlardan, ihtiyar adamlardan ve oğlan çocuklarından oluşan yenilmez mangamla onların peşinde olacağım."

"Ben, sizin hayatta kalmanızı istiyorum," dedi Leyla, gözleri dolarak.

"Belki de yenilmez mangamı geride bırakıp o heriflerin peşine yalnız düşmeliyim o zaman," dedi Rüstem Bey. "En iyisi bir şeyleri örgütlemeye başlamak." Leyla'nın yüzünü tekrar okşayıp eve girdi. Leyla duvarın üstünde onun yerini aldı ve neler olabileceğini merak etmeye, Rüstem Bey ile kendisi için korkmaya başladı.

52

Küçük Bir Nezaket Hareketi

Polyxeni sokaklardan elinde bir çömlekle seğirtirken erkeklerin pek çoğu askere alınmış olduğundan kasabanın nasıl sessizleştiğini bir kere daha fark ederek şaşırdı. Daha birkaç gün olmuştu, ama kasaba şimdiden bomboş gibiydi; insanın gözünün değdiği her şey, orada olmayan bir şeyin geride bıraktığı bir şeyin havasını taşıyordu. Öyle çok yüz vardı ki kayıp, öyle çok gölge vardı ki düşmeyen, öyle çok alçak ya da yüksek ses, duvarlarda yankılanmayan. Havada her zamanki ter ve tütün kokusu hissedilmiyordu. Tavlaların üstüne eğilmiş iş kaçkını müdavimler olmadığından, kahvehanedeki masaların bile huzuru kaçmış gibiydi. Savaşa ilişkin herhangi bir haber gelmiyordu. O kadar büyük ve dezorganize olan, sınırları kuşatılmış, sürekli saldırılarla sakatlanmış bu imparatorlukta insan, bazen oğlunun ya da kocasının öldüğünü, ondan yıllarca haber çıkmayınca öğreniyordu.

Polyxeni, Nermin'in evinin dışında pabuçlarını ayağından fırlattı, kapıyı vurdu, cevabını beklemeden içeri girdi. Nermin'i yarı karanlıkta soğan doğrarken buldu ve bu nedenle neye ağladığından emin olamadı. "Soğanı suyun altında doğramalısınız," diye bir tavsiyede bulundu. "O zaman bu kadar çok ağlamazsınız."

"Keşke sade soğan yüzünden ağlasaydım," diye omuz silkti Nermin.

"Nasılsınız?"

"İki oğlum askere gitti," dedi Nermin. "Karatavuk babasının yerine gitti ve şimdi İskender öfkesinden köpürüyor. Öz oğlunun kendisine yalan söylediğini söylüyor."

"Asil bir yalandı."

"Evet, iyi bir yalandı. Ama geri gelip gelmeyeceğini kim bilir? Padişah çağırıyor, erkekler gidip ölüyorlar ve biz kadınlara da onların ayak tozunu yiyip gözyaşlarımızı içmek düşüyor."

"Mehmetçik de köpürüyor öfkeden. Karatavuk'la birlikte gitmesine izin vermemişler." Polyxeni, arkadaşının koluna dokundu. 'Her şey Tanrı'nın elinde. Tanrı her şeyi düzenler ve planı nedir, biz bilmiyoruz, ama O kendisi bilir. Her serçenin nereye düşeceğini bilir Tanrı ve her bir kum tanesinin rüzgârla nereye taşınacağını."

"Allah bize sıkıntı ve üzüntü yağdırıyor. Allah'a sormak istiyorum, "Ne yaptık da hak ettik biz bunu?" Karatavuk bize mektup yazacakmış, size söylemiş miydim? Bunu nasıl yapacağını sordum kendisine; zannediyordum ki bir asker arkadaşını bulup ondan isteyecek yazmasını, ama bana dedi ki, ikisi de küçükken Mehmetçik öğretmiş ona okumayı yazmayı, toprağa sopalarla çize çize. Bundan hiç haberim yoktu. Önce şaşırdım, sonra mutlu oldum ve sonra da, ama ben nasıl okuyacağım o mektupları, diye düşündüm."

"Size okuyacak birini bulursunuz."

"Sık sık düşünmüşümdür," diye cevap verdi Nermin. "Okumayı yazmayı öğrensek ne olacak diye. Düşünmüşümdür ki, kimin umurunda! Okumak bize göre değil. Ne var ki okuyacak? Nasıl ki bizim hayatımız? Çapa yaparız, yemek yaparız, doğum yaparız, okusak neye yarar? Ne öğreneceğiz okuyup da?" Durakladı. "Şimdi oğullarım gitti ya, neye yarayacağını biliyorum."

İki kadın bir an bakıştılar ve ardından Polyxeni elinde tuttuğu çömleği uzattı. Nermin, kocasının elişini tanıdı ve midesinin derinliklerinde bir sıcaklık hissetti. "Size getirdim," dedi Polyxeni.

"Nedir bu?" Nermin çömleği aldı, kapağını kaldırdı ve içine bir göz attı.

"Zeytin. Bizim ailede bir ağaç vardır ve sevdikleriniz uzaktayken bu ağacın zeytinlerini yerseniz, sağ salim geri geleceklerine inanırız biz. Her zaman işe yaramıştır, belki sizin işinize de yarar. Her gün bir tane yemelisiniz ve oğullarınız geri dönerler."

Nermin duygulanmıştı. "A," dedi. "Ama sizde kalması daha doğru olmaz mı? Bir gün işçi taburlarına götürmek için Mehmetçik'i almaya da gelecekler. Karatavuk öyle demişti."

"İyi bir ağaçtır," dedi Polyxeni. "Bizde yığınla zeytini var. Hepsini saklıyoruz ve biri gidene kadar yemiyoruz. Eğer zeytinleriniz biterse, size biraz daha vereceğim. Ama oğullarınız geri döndüğünde, çömleği geri alabilir miyim? İyi bir çömlektir ve çok fazla çömleğim yok. İskender yapmıştı."

"Biliyorum," dedi Nermin. "Onun çömleklerinden birini tuttuğum zaman, ellerini tutmuş gibi oluyorum. Beni rahatlatıyorlar. Parmaklarının gücünü hissedebiliyorum."

"Benim gitmem gerekiyor," dedi Polyxeni. "Evde yiyecek hiçbir şey yok ve gidip her zamanki gibi hiç yoktan bir şeyler icat etmem gerekiyor."

"Şu soğanlardan birini alın," dedi Nermin. "Ve sizden bir ricada daha bulunabilir miyim?"

"Buyurun."

"Zeytinler için teşekkür ederim. Ama ikonayı öpüp *Panagia*'dan Karatavuk'umu gözetmesini de isteyebilir misiniz?"

"Şimdi dönerken kiliseye uğrarım," diye kabul etti Polyxeni. "Cesur olun."

Nermin cevap olarak bir elini kaldırdı ve hafifçe gülümsedi. Kendi kendisine, kocasına gidip kızılçama bir çaput daha bağlamasını söyleyeceğini hatırlattı ve ermişin tekkesine gidip kemiklerinden süzülen zeytinyağından bir parça alıp eve getirmesi gerektiğini düşündü, ne olur ne olmaz oğullarından biri eve yaralı dönebilir ve merheme ihtiyacı olabilirdi. Arka kapının dışında Polyxeni ayakkabılarını ayağına geçirdi ve kasabanın doğal olmayan sükûnetine geri dönmek üzere yola koyuldu.

53

Tehcir

Anadolu'nun doğusu, onlarca yıldır sorunluydu. Ayrı ayrı köylerde, ayrı ayrı hayatlar süren Ermenilerle öteki aşiretler, yılmadan birbirlerinin boğazına binmekteydiler; birbirlerine, aşırı karşılıklı nefretin orgazmı andırır zevklerine derinden bağımlı hale gelmiş kişiler tarafından sık sık prova edilen, bayağı ama vahşi canavarlıklar yapıp duruyorlardı. Her ikisi de kendi ırkının ve kendi dininin üstünlüğüne inanmış olan Kürtlerle Ermeniler arasındaki ilişkiler özellikle kötüydü. Kürtler aralarından bir tanesinin bile Kuran'dan bir satır okumuş olması kuşkulu olduğu halde fanatik İslamdılar ve Ermenilere gelince, onlarda da Nuh'un soyundan geldiklerine ve bunun kendilerini özel kıldığına dair güçlü bir inanç vardı. İncil'in makul ölçüde bir dikkatle okunması, eğer oradaki açıklamalar doğruysa, o zaman herkesin Nuh'un soyundan gelmiş olduğu doğrultusundaki aşikâr gerçeği ortaya çıkartabilirdi oysa. Birçok Ermeni, özerk bir bölgeleri olsun istiyor ve bunun, çoğunlukta olmadıkları yerleri bile içine almasını arzu ediyordu. Kürtler ise, o günlerde, devlete iyi kötü sadıktılar ve devlet, hayatın bütün ırklar için eşit ölçüde tehlikeli ve umutsuz bir hal aldığı, gözden ırak ve az gelişmiş bu yerlere hoşgörü, düzen getiremeyecek kadar karışmış durumdaydı. O bölgede yaşayan Kürtler de, Ermenilerin torunları da, bugüne kadar birbirlerinin hakkında aynı hikâyeleri anlatıp duruyorlar ki bunlardan en yaygını, insanların küçük kızlarını oğlan çocuklar ve kadınlarını erkekler gibi giydirmelerine ilişkin. Ermeni gerillalar, Rus Ermenilerinin hayırsever çabalarıyla silahlanmış ve

politikacıları, bağımsız bir Ermeni Devleti'nin, Rusları uzakta tutmak için mükemmel bir tampon oluşturacağını hesaplamış olan Büyük Britanya'dan cesaret almış bulunuyorlardı.

Değişik taraflar arasında dört yıl süren bir kampanya boyunca, öngörülebilir nefret edebiyatlarının da eşlik ettiği acımasız eşkıyalık, yüzyıllardır yan yana yaşamış olan halkları kaçınılmaz olarak kutuplaştırmıştı. İmparatorluk artık "Osmanlılaştırma" diye adlandırılan, bütün ırkların eşit haklara, özgürlüklere ve görevlere sahip olduğu bir politikayı resmen izlemekteydi. Görevler arasına askerlik hizmeti de katılmıştı ve bundan kurtulmanın yegâne yolu, eşit olarak herkese uygulanan özel bir vergiyi ödemekti. Bunun bir neticesi olarak, imparatorluğun orduları, artık aileleri söz konusu vergiyi ödeyemeyecek kadar yoksul olan, gönülsüz tertiplerle doluydu. Doğal arzuları bağımsız bir Ermeni Devleti kurmak olan çok sayıda Ermeni asker de, Osmanlı Ordusu'nun saflarına bu yüzden katılmıştı.

Ermeni halkının büyük trajedisine yol açan ilk adım, Osmanlılar doğu cephesinde Ruslarla savaşırken atıldı ve Erzurum İl Meclisi'nin Garo Pastırmaciyan adlı bir üyesi, 3. Ordu'nun Ermeni subayları ile erlerinin büyük kısmını Rus tarafına geçmeye ikna ederek, yol üstündeki Müslüman köylerinin talan edilip yıkılması harekâtına katılmalarını da sağladı.

Kendi açılarından büyük bir ihanet sayılan bu olay karşısında öfkeden hop oturan hop kalkan Osmanlılar, 3. Ordu'da kalmış ne kadar Ermeni subay ve er varsa hepsini azlederek, koşulları, bir askerden kaçış dalgası yaratacak ölçüde kötü olan işçi taburlarında çalışmaya yolladılar. Kısa bir zaman içinde, Osmanlı saflarının ardından dolanan, bazen de bir Rus subay tarafından yönetilen, keskin nişancı takımları oluştu ve bunlara terörist mi, eşkıya mı yoksa özgürlük savaşçısı mı deneceği çok da önemli değildi, zira aynı anda üçü birden olabilmekteydiler. Telgraf hatları kesiliyor, köprülere engeller konuyor, cephane ve erzak konvoylarına olduğu kadar cepheden dönen yaralı kervanlarına da saldırılıyordu. Kürt ve Çerkez

köylerine yönelik operasyonlar, güçlü kuvvetli bütün erkeklerin askere alınmış olması olgusu yüzünden kolaylaşmıştı.

2 Mayıs 1915 tarihinde Enver Paşa, İçişleri Bakanı Talat Bey'e hayati önem arzeden bir telgraf yollayarak, hoşgörü gösterilmesi mümkün olmayan bu durumla baş etmek için yegâne yolun, bütün Ermenileri, Osmanlı saflarının gerisinden başka yerlere naklederek, bunların yerine de, başka yerlerden gelen Müslüman mültecileri yerleştirmek olduğu doğrultusunda bir öneride bulundu. Bunu izleyen birkaç ay sonra, bu politika, İstanbul'dan her yana gönderilen, kötü muamele uygulanmayacağına ilişkin talimatlarla yürürlüğe kondu. Plan, aile mülklerinin mezada çıkartılması ve hayata yeniden başlayacakları yerlere vardıklarında paranın kendilerine teslim edilmesiydi.

Bu nakil ve tazminat politikası aşikâr bir çözüm gibi görünmüş olabilirdi, ama hükümet, bu kadar uzakta olan, zımnen hiçbir iletişim sistemi bulunmayan, kumanda etme ve denetleme imkânı olmayan yerlerde, fiiliyatta olup biteni kontrol edemeyecekti. Doğru dürüst bir örgütlenme yoktu, ulaşım yoktu, tıbbi yardım yoktu, yiyecek yoktu, para yoktu ve merhamet de pek azdı. Darmadağınık mülteci grupları, salgın hastalıklara yenik düştüler; susuzluktan, yorgunluktan, açlıktan öldüler; eşkıya karşısında ve kendilerine eşlik eden, onları hain olarak değerlendiren askerlerin intikam duyguları ve zulmü karşısında kolay hedefler oluşturdular. Bu askerlerin çoğu, doğru dürüst asker bile değil, yabani ve cahil aşiret üyeleri arasından askere çağrılmış olup da eşlik ettiklerinden nefret etmek ve onları adam yerine koymamak için her türlü nedeni olan başıbozuk Kürtlerdi; zira asıl askerler cephedeydi.

Bu zoraki yürüyüşlerde kaç Ermeninin ölmüş olduğunu bilmek mümkün değil. 1915 yılında 300 bin olduğu düşünülüyordu ki bu sayı, kızgın propagandacıların çabaları sayesinde o zamandan beri artıyor. Sayının 300 bin mi, yoksa 2 milyon mu olduğunu tartışmak, her ikisi de eşit ölçüde üzüntü yaratacak kadar büyük olduğu ve ölüme doğru izledikleri önce yükselen, sonra alçalan yörüngede

yolda, bireylerin çekmiş olduğu acı her iki durumda da ölçüye vurulamaz olduğu için, bir anlamda hem uygunsuz, hem de yakışıksız kaçıyor.

Bazen, Talat Bey'in, öteki hükümet üyelerine bilgi vermeksizin, imha kastıyla bir dalavere çevirdiği iddia ediliyor. Bunun tartışmasını yapmak başkalarına düşer. Kesinlikle tuhaf olansa, ordunun hemen ardındaki saflarda bulunmayan bazı yerlerdeki birçok Ermeninin de, anlaşıldığı kadarıyla yerel valilerin keyfince sınırdışı edilmiş olması.

Eskibahçe'ye, orada yaşayan, aralarından yalnızca bir tanesini, aktar, Gadar'ın kocası, üç genç kız babası ve kimilerince "Sinsi" olarak bilinen Levon Krikoryan'ı tanıdığımız, az sayıda Ermeniyi nakletmek üzere bir başıbozuk çetesi gelmesinin tek açıklaması da bu olabilir.

Ermeni çetelerinin Rusya cephesindeki safların gerisinde bir iç savaşı fiilen başlatmış oldukları anlaşıldığından beri, Levon Krikoryan ile ailesi ufak tefek hakaretlere katlanmak zorunda kalmışlardı. Levon bazen yanından geçen birinin ağzının içinden "vatan haini" diye homurdandığını duyuyordu. Bir keresinde de, panjurlarına geceleyin taşlar atılmıştı. O da, kadın milleti de gergin ve endişeliydiler, ama henüz korkmaya başlamamışlardı.

Meydandaki jandarmalar, korkunç çehreli başıbozuklardan oluşmuş bir çete, at binmiş ve silahlı olarak ortaya çıkıp da bir ömürdür oynadıkları tavla oyununa, hainlerin oturduğu mahallenin nerede olduğunu öğrenmek isteyerek ve aslında kimsenin okumayı başaramadığı bir valilik emrini sallayarak müdahale edince, önce bir şaşırdılar. Resmi görünümlü mühürlerden ve gösterişli hareketlerden etkilenen bu jandarmalar, hainlerin Ermeniler olduğunu da anlayınca, askerlere, yamacın böğründeki kısa bir sokak boyunca sıralanmış birkaç tane hoş ve ferah evden ibaret olan mahalleye kadar eşlik ettiler.

O gün orada olanlar özellikle netameli görünmüş değildi. Birlik meydanda oyalanırken, çavuşları jandarmalardan birinin

eşliğinde kapı kapı dolaşarak mahalleliye, halife sultanın çıkarları ve şahsen korunabilmeleri için yerlerinin değiştirileceğini haber vermişti. Şafakla birlikte meydanda toplanacak, yanlarına yalnızca en değerli mallarını alacaklardı ki bunlar vardıkları yerde yeni bir hayata başlamaları için satılabilsin, ayrıca geride bırakacakları bütün malların tam bir envanterini çıkartacaklardı ki, varışlarında, aynı değerde mallarla tazmin edilmeleri mümkün olsun.

Bu beklenmedik haber insanları tam bir aptala çevirmişti ve durumla ilgili gerçeklik, yerine ancak ağır ağır oturdu.

"Öyle her şeyi geride bırakamayız," dedi aktarın karısı Gadar. "Niye gidecekmişiz ki hem? Bizim korunmaya ihtiyacımız yok. Kimse bize bir şey yapmaz burda."

"Ne kadar süreyle yürümek zorundayız?" diye sordu Anuş ve kız kardeşleri Sirvart ile Sosi de, Telmessos ya da ona benzer güzel bir yere gidip gitmediklerini öğrenmek istediler. Kızlar açık renk tenleri, dramatik siyah saçları ve kalın kaşlarıyla ırklarının tipik birer örneğiydiler. Eğer zaman lütfeder de şarta bağlı cömertliğini ihsan ederse, hepsinin büyüyünce çok güzelleşeceğine hiç kuşku yoktu.

Levon soruşturma yapmak için meydana gitti ve diğer bütün aile babalarını da orada, aynı soruları sorarken buldu. Askerleri gördüğü zaman yüzü soldu ve heyecanlanıp dosdoğru eve döndü. Karısını arka odaya götürdü ve ona dedi ki: "Gadar, durum pek fena. Bizi almak için Hamidiye birliği yollamışlar. Hamidiye! Düşünebiliyor musun? Allah bilir, nerden buldular bunları! Buralı olamazlar! Bu iyi değil. Hiç iyi değil."

"Hamidiye! Allah ve azizler yardımcımız olsun! Hamidiye!"

"Kızlara söyleme. Onları telaşlandırmak istemeyiz."

"Adam, biz bu insanlarla birlikte gidemeyiz. Bir yılan çukuruna düşsek daha iyi. Kaçmamız lazım, hâlâ vakit varken."

"Nereye gidebiliriz ki? Ellerinde bizi koruyacaklarına söz veren bir belge var." Kendi sözlerine kendi de inanmıyordu Levon, ama karısını yatıştırmaya çalıştı: "Vali imzalamış."

"Kim bizi koruyacak ki şimdi? Herkes hain diyor bize. Kimse bizi istemez artık."

"Sakinleşmeye çalış Gadar, sakinleşmeye çalış."

"Nasıl sakinleşebilirim? Kızlar ne olacak şimdi? Kızlar ne olacak? Bana söylesene!"

Levon içinden karısının haklı olduğunu biliyordu ve ikna edici bir yanıt bulamıyordu. "Biraz dışarı çıkıyorum," dedi. "Sen kızlarla birlikte hazırlanmayı sürdüre dur."

Mutfaktan bir işe yağ ile küçük bir fincan aldı, evden çıktı ve makilerin arasından yamacı tırmanmaya başladı. Köpek'in münzevi yaşantısını güç bela sürdürdüğü Likya mezarlarını geçti. Ermişin tekkesinde dizlerinin üstüne çöktü ve samimiyetle korunma dileyerek dua etti. Ardından tepedeki küçük delikten yağı boşalttı. Bir kere daha çömeldi ve aşağıdaki delikten, kutsal kemiklerin üstünden geçerek eğlenceli yolculuğunu tamamlamış olan yağı geri aldı. Kendi alnına bu yağın birazını sürdü ve aynısını karısıyla kızlarına da yapmak üzere evinin yolunu tuttu. Kalan yağı şişeye geri doldurmuş ve kuşağının içine yerleştirmişti.

Çoğu insanın standartlarına bakıldığında, bu aile zengin sayılırdı ama, gerçekte çok fazla değerli malları da yoktu ve bunlar bir araya getirilince, bundan sonra ne diyeceklerini ne yapacaklarını bilemeden selamlıkta oturdular. Kısa bir süre sonra Gadar odadan sessizce ayrıldı ve kapıdan geçerek sokağa çıktı.

Yaşamayan sokaklardan geçerek aşağıdaki ağa konağına doğru yol aldı harem kapısını çaldı, ayakkabılarını çıkardı ve içeri girdi. Leyla Hanım'ı kucağında Pamuk'la bir divan üstünde, bir yandan tırnaklarını boyar, bir yandan da kabuklu fıstık yerken buldu.

"Leyla Hanım," dedi önünde diz çökerek. "Lütfen bizi kurtarın."

Günün telaşından habersiz olan Leyla hem şaşırmış, hem de biraz eğlenmişti. "Kurtarmak mı? Neden kurtaracağım sizi? Hem ne zaman oldum ki böyle dua edilesi biri ben?"

"Hepimizi almak için Hamidiye Birliği yollamışlar. Lütfen Rüstem Bey'e söyleyin de bizi kurtarsın."

"Ama Gadar Hanım, Hamidiye Birliği de nedir? Asker filan mı bunlar?"

"Ailelerimiz otuz yıl önce ta Van'dan gelmişler buraya, onlara benzer insanlardan kaçmak için. Aşiret üyesidirler, süvari, Kürt. Yabandırlar ve bizden nefret ederler."

"Hiç duymamıştım adlarını," dedi işlerin aslında bu kadar kötü olamayacağını düşünen Leyla.

"Buralı değiller ki. Neden duyasınız? Lütfen Rüstem Bey'den bizi kurtarmasını isteyin."

Leyla Hanım küçük bir çaresizlik hareketi yaptı. "Burda değil ki. Telmessos'a gitti. Yarın dönecek."

"Ne zaman ama, ne zaman?"

"Bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum."

Gadar ellerini yüzüne kapadı ve feryat etmeye başladı: "Ah Tanrım, ah Tanrım, ah Tanrım! Kızlarım, benim zavallı kızlarım!" Leyla Hanım yere diz çöktü ve Gadar'ı teselli etmek için kollarını boynuna doladı. Bu, Gadar'a kendini bir tuhaf hissettirdi. Kasabadaki herkes gibi onun Leyla Hanım'a ilişkin fikri de, ağanın fahişesi de olsa, daima bir fahişe olduğu yönünde olmuştu ve şimdi onun tarafından kucaklanmak pek de doğru gelmiyordu. Mamafih Leyla'nın vücudu yumuşak ve anacıldı; sıcak sıcak parfüm ve gülsuyu kokuyordu. Gadar bir süre Leyla'nın kollarında gözyaşı dökmek için kendine izin verdi. Sonunda ayağa kalktığında gözlerini elinin tersiyle silerek, "Son umudum da tükendi. Tanrı sizi korusun Leyla Hanım," dedi.

"Sizi de korusun," dedi artık kendi gözlerinin de yaşardığını hisseden Leyla. Gadar elini biraz kaldırdı ve bıraktı. "Bütün istediğimiz," dedi. "Huzur içinde yaşamak ve hayatımızı dürüstçe kazanmaktı. Her şey ne kadar iyiydi."

Ani bir itkiyle Leyla bileğinden altın bir bilezik çıkardı ve Gadar'a verdi. "Bunu alın ve satın," dedi. "Özleyecek değilim. Bende başkaları da var."

"Teşekkür ederim Leyla Hanım. İhtiyaç dolayısıyla Tanrı'ya sığınarak alıyorum ve sizden bütün samimiyetimle özür diliyorum."

"Özür mü? Ne için özür?"

"Hakkınızda söylenmiş olan şeyler için." Bununla birlikte arkasını döndü ve hakaret maksadıyla konuşmadığını bilmesine rağmen, kulakları utanç ve haksızlık karşısında duyduğu öfkeden kızaran Leyla'yı bırakıp çıktı. Leyla udunu eline alıp sakin tabiatı galebe çalana kadar tımbırdattı.

Öyle oldu ki Rüstem Bey, bu mülksüzler kervanı güneye giden çatala ulaşmadan az önce döndü. Öğleden sonra olmuştu; güneş öldüresiye sıcaktı ve yürüyüşçüler şafaktan beri ne bir şey yemiş ne de su içmişlerdi. Devam etmeye hali kalmayan üç ihtiyar, kurşundan tasarruf amacıyla tüfek kabzalarıyla dövüle dövüle çoktan ölüme yollanmış ve ayağında doğru dürüst pabuç bulunan herkesin pabuçları çıkartılıp refakatçilerinin ayaklarına geçirilmişti. Taşlar dayanılmayacak kadar sıcaktı ve herkesin tabanı yanmış, kanamaktaydı. Konvoydaki kadınlar hiç ara vermeden sürdürdükleri pesten bir inilti ve ağıt tutturmuşlardı. Erkekler, gözyuvalarına dolan tere karşın gözlerini kırpıştırıyor, bomboş gökyüzüne dualar mırıldanıyor ve her şeyin bir an önce bitmesini özlüyorlardı. Çoğu, en azından bir kere dayak yemişti bile ve yarım saatlik bir yolculuktan sonra, yanlarında getirmeleri söylenmiş olan değerli eşyalarını teslim etmeye zorlanmışlardı.

Rüstem Bey, o meşum inlemeyi ciddi bir uzaklıktan duymuş ve sonunda atı onu konvoyun bulunduğu yere getirdiğinde şaşıp kalmıştı. Yalnızca bir gün önce kasabanın tanınmış insanları arasında olan kişilerin yüzlerini tanıdığında daha da şaşırdı. Bu kadar kısa sürede düştükleri bu umutsuz, perişan hale anlam vermekte zorlanıyordu.

Rüstem Bey ne olduğunu anında anlamıştı. Tehciri duymuştu ve ilke olarak kurbanlarına pek de sempatik bakmıyordu. Padişahın karşısına geçerek ordudan kaçan ve sonra da arkadan vuran vatan-

daşlarının ihanetine ve kalleşliğine, herkes gibi o da kızmıştı. Sokakta yanından geçtiği her Ermeniye, aniden, hayatında ilk defa içerleyerek kaş çattığını fark etmişti. Ne var ki, buradaki bu Ermenilerin cephede asla bulunmamış olduklarını ve hiçbirinin herhangi birine ne önden ne arkadan asla saldırmamış olduğunu bilecek kadar da akıllıydı. Hatta Levon Krikoryan hastalandığı nadir durumlarda ağaya hep yardımcı olmuş ve çoğu zaman sonuç veren çareler önermişti.

Atı hareketsiz durmakta olan konvoya doğru yaklaştıkça Rüstem Bey kendisine yalvarmak için yukarıya kaldırılmış ellerden oluşan ormanın ayırtına vardı. O acılı yüzlere baktı ve yardım isteyen umutsuz, kopuk kopuk çığlıklarını duydu. Bir an için aklı karıştı ve donakaldı ama, sonra atını, işin başı olduğu anlaşılan çavuşa doğru sürüp cesaretini topladı. Asillere yaraşır azametli bir hava takınarak ki, esasında gerçek de buydu zaten, doğrudan sordu. "Kimden aldığınız yetkiyle götürüyorsunuz bu insanları?"

Yılan ve şaşıran çavuş kuşağına dalıp fermanı çıkardı. "Validen aldığımız yetkiyle, efendi," diye cevap verdi. Rüstem Bey belgeyi eline aldı ve okurmuş gibi yaptı. Girift resmi kaligrafi ve akıl almayacak kadar kıvrak ifade, okuryazar biri için bile okunmasını imkânsız kılıyordu, ama Rüstem Bey de zaten kendini okuryazar saymıyordu. Mamafih valinin mührü çok tanıdık geldi ona ve anladı ki, elindeki geçerli bir belgedir. Sessizce çavuşa geri uzattı.

Bir kadın bacağını yakaladı ve yalvararak yüzüne baktı. "Kurtarın, kurtarın bizi Rüstem Beyefendi, Allah aşkına kurtarın bizi."

"Emir validen çıkmış," dedi ağa. "Hiçbir şey yapamam. Aksi takdirde, Allah'ın izniyle kurtarırdım sizi. Yukarı doğru dönmüş ve umutsuz yüzlerden oluşan küçük denize bakıp başını kederle salladı. "Kötü zamanlar bunlar," dedi. "Şeytan dünyada kol geziyor."

Hamidiye neferlerinin habis ve ensiz çehreleri üstünde gezdirdi gözlerini ve hepsinin gülünç bir şekilde pahalı kadın takıları takınmış olduklarını görünce aniden şaşırdı. Doğrudan onlara hitap etti. "Vali'yi tanırım," diye uyardı adamları. "Eğer bu insanlara kötü

davranırsanız, vurulacaksınız. Sarıklarınızın içinde kafa, atlarınızın üstünde beden olmayacak ve her biriniz toprağın üstünde kefensiz çürümeye bırakılacaksınız. Bir fetva çıkarttıracağım ve hiçbirinizin ruhu sonsuza kadar cennete giremeyecek."

Aşiret mensupları bu etkileyici sözler karşısında gerçek anlamıyla sinmişlerdi ve kısa süreli bir sessizlik olmuştu ki, kendisi ilerlerken konvoyun neden durmuş olduğu da anlaşıldı. Yakındaki bir ağaç kümesinin ardından aniden bir çığlık yükseldi. O zaman Levon Krikoryan bacağına yapıştı ve bağırdı. "Kızlarım, kızlarım! Benim kızlarım efendi, benim kızlarım!"

Rüstem Bey atının sağrısını topukladı ve hızla ağaçların etrafında dönerek arka tarafta, yere fırlatmış oldukları ve tecavüz etmeye hazırlandıkları Levon'un üç kızının elbiselerini neşeyle parçalayan beş kişilik süvari grubunu gördü; kuşkusuz, öteki neferler de sıranın kendilerine gelmesini beklemekteydiler. Kızlar isterik bir biçimde karşı koyuyorlardı ve bir biçimde ağız tıkaçlarından kurtulmayı becerdikleri için çığlık atmaya başlamışlardı.

Seçim hakkı olmadığını veya özüne ait olmayan yiğit bir ruh tarafından ele geçirildiğini hisseden Rüstem Bey, gümüş kabzalı tabancasını kuşağından çekti, biraz yaklaştı ve yüksek sesle beyan etti. "Yedi düvele korku salmış Padişah Hazretleri adına!"

Hem şaşıran, hem sersemleyen aşiret mensupları durup ona bakarken, kızlar da kocaman açtıkları umutsuz gözlerini üstüne dikerek, perişan halleriyle oldukları yerde kalakaldılar.

"Padişah Efendimiz adına!" diye tekrarladı Rüstem Bey.

Rüstem Bey'in tecavüzcülerdeki aptallığın derecesini değerlendirdiği, buna karşılık onların da onun önemini değerlendirdiği uzun bir sessizlik oldu. Rüstem Bey'in yalnızca zengin ve ayrıcalıklı değil, aynı zamanda büyük yetki sahibi biri olduğu çok belliydi. Çizmeleri parlıyordu, pantolonu iyi kumaştandı, kuşağı kırmızı ipekti, fesi çok güzel fırçalanmıştı ve ince bıyığı balmumuyla ovulmuştu. Parlak güneşin altında, yatağanının sapı ve bıçağı gibi tabancası da pırıl pırıl parlamaktaydı, karşılaştırma yapıldığında kendi

atlarının değerini düşüren güzel ve huylu bir bey atına binmekteydi. Neferlerin hepsinin de aklından aynı şey; adını koymak gerekirse, soymaya değer bir beyefendi karşısında oldukları geçiyordu. Mamafih hiçbiri de buna cesaret edemiyordu, hele Rüstem Bey tabancasını atının boynuna koymuş olduğu sağ elinde tuttuğu ve kaygısızca kendi yönlerine doğrultmuş olduğu sürece.

Rüstem Bey ise karşısındakilerin bir hayli aptal olduğuna karar vererek şöyle dedi. "Bu kadınları siz alamazsınız. Onların sahibi var."

"Sahibi mi var?" dedi adamlardan biri.

"Evet. Her şey ayarlanmış durumda ve bu kadınlar yanlışlıkla alınmışlar. Hepsi bana aittirler ve ben de onları geri almaya geldim." Kızlara baktı ve içinden ağızlarını açıp da bir şey söylememeleri için dua etti.

Neferler, ne yapacaklarından emin olamayarak aralarında bakıştılar.

"Biri karım olacak ve diğer ikisi de erkek kardeşlerimle sözlüdürler," dedi Rüstem Bey katı bir tavırla.

"Üç kardeşin üçü de imansız karı mı alıyor?" dedi bir başka nefer. "Üç kız kardeş?"

"Evlenince Müslüman olacaklar," diye bir iddiada bulundu Rüstem Bey.

"Bu sadece on yaşında," dedi birinci adam Sosi'yi işaret ederek. "Nasıl evlenebilir?"

"Eğer tecavüz edilebilecek kadar büyümüşse, evlenmek için de büyümüş demektir," diye cevap verdi Rüstem Bey. "Sözlüme ve erkek kardeşlerimin sözlülerine tecavüz etmek üzereydiniz." Tabancasını biraz kaldırarak dedi ki: "Tecavüzün cezasını biliyorsunuzdur herhalde. Ve vali, iyi ahbabımdır. Sizi bu suçu işlemekten ve bu yüzden cezalandırılmaktan alıkoyduğum için bana minnettar olmalısınız."

Neferler, Rüstem Bey'in, büyük ihtimal valiyi tanıdığının ve büyük ihtimal, kendilerini ölene kadar taşlattırabileceğinin hesabını

yaptılar. Ayrıca, ağanın ortaya çıkması ve bunun ardından kendilerine meydan okuması, sadistçe cinsel ateşlerini söndürmüştü. Rüstem Bey karşısındaki çehrelere baktı; kazandığını anladı ve buyurgan bir tavırla, "Haydi, yoldaşlarınızın yanına gidin," dedi. Kızlara ise, "Ben dönünceye kadar olduğunuz yerde kalın," dedi.

Şaşkın ve ilerlemekte isteksiz neferleri yedeğine alarak atını tekrar konvoya doğru sürdü; kalabalığın içinde Levon'un yüzünü aradı ve bulunca yanına gelmesi için işaret etti. Atından eğilerek alçak sesle şunu dedi. "Kızlarınızı kurtardım. Ama hepinizi birden kurtaramam."

Levon gözyaşları içinde elini tutup öperek, "Lütfen koruyun onları, Rüstem Beyefendi," diye yalvardı.

"Namusum üzerine söz veriyorum," dedi Rüstem Bey.

Ağa o akşam, bitmiş tükenmiş, toz içinde, hâlâ biraz titreyerek ve hâlâ inanamadığı kendi farfarasından etkilenmiş olarak, yorgun argın döndü kasabaya. Yolda, çocukluğundan beri tanıdığı ihtiyarların ölümüne dövülmüş cesetlerini bulmuş olduğu için hâlâ üzgündü. Üç perişan kız, çabucak yürüyemez hale gelmiş olduklarından, aynı ölçüde yorulmuş olan atının üstünde arka arkaya sıralanmış oturmaktaydılar. Kızları hareme teslim etti; bütün at uşakları, Rus Cephesi'nin nemli toprağında çoktan çözünmeye başlamış olduklarından, atının bakımını ise kendi kendine yaptı.

Rüstem Bey'in motiflerine ilişkin kıskançlığının ve kuşkularının üstünden gelmek için yüce gönüllülükle kendisini zorlayan Leyla Hanım, genç kızları yıkadı ve onlara parfümler ile yeni elbiseler verdi. Biraz yemek yemeğe ikna etti, korkuyla titreyen ve birbirlerine sarılan kızların yanında oturup gecenin geç vakitlerine kadar, biraz biraz hatırladığı, kederli Rumca ninniler söyleyerek ud çaldı.

54

Zeytinler

Nermin şimdi artık, oğullarının hiç geri gelmemesi daha mı olasıdır diye meraklanmaya başlamıştı. Bunu izleyen birkaç gün içinde tedirginliği o kadar arttı ki gidip arkadaşını görmeye karar verdi.

Polyxeni'yi evinin arkasında, mangal için dal kırarken buldu. Nermin doğrudan bir şey sormaya utanıyordu. Polyxeni ondaki kafa karışıklığını algıladı. Nermin elinde tuttuğu çömlekle oynuyor, evirip çeviriyor, parmaklarını içine sokuyor, gözlerini nereye döndüreceğini bilemiyordu. Polyxeni çömlek yüzünden Nermin'in ne istediğini anında anlamıştı ama, yine de biraz takıldı arkadaşına. "Ne isterseniz söyleyebileceğinizi biliyorsunuz. Haydi, nedir?"

"Ah Polyxeni," diye bağırdı Nermin sonunda. "Polyxeni, sizin verdiğiniz şans zeytinlerinin sonuncusunu da bitirdim. Sizin dediğiniz gibi günde bir tane yedim ve her şeyin yolunda gittiğini hissediyordum, ama artık sonuncuyu da yemiş olduğumdan, şansımın ters döneceğinden, oğullarımın geri gelmeyeceğinden endişeleniyorum. Bunu istediğim için özür dilerim ve normalde asla istemezdim, ama acaba başka var mı? Onlar olmadığında, kendimi şanslı hissetmiyorum artık. İstediğiniz gibi, İskender'in çömleğini de geri getirdim."

Polyxeni güldü. "Hepsi bu muydu?" Çömleği aldı ve içeri gidip doldurdu. Geri geldiğinde çömleği Nermin'e verdi. "Bütün Hıristi-

yan erkek çocuklarını, işçi taburlarına götürmek için aldıklarından beri Mehmetçik'ten haber alamadım."

Nermin gözyaşları içinde baktı ona. "İkimize birden yetecek kadar şans zeytini var mı?"

"Ürün iyi olsun diye dua edin," dedi Polyxeni.

Nermin ayrılmadan önce iki kadın kucaklaştılar. Eve dönerken kaçırdığı her gün için bir tane şans zeytini yedi.

55

Mustafa Kemal (12)

Genç, saygın, yakışıklı, gösterişli, padişahın kayın yeğeni Enver Paşa Napoleon misali son derece korkunç bir felaketi hazırlamakla meşgul. Mustafa Kemal, Hindistan'daki Müslümanları ayaklandırmak için, İran üstünden üç alay sevk etmek doğrultusundaki daha da çılgınca projeye komuta etmeyi çoktan reddetmiş durumda. Enver, Afganistan'a da, insanları isyana sevk etme konusunda bir hayli şaşkınca davranan ve sonradan gizemli bir biçimde ortadan kaybolan Afgan savaşçılarına dünya kadar altın dağıtmış olarak memlekete geri dönen birini yollamış.

Enver, Rusya'ya saldırmayı arzuluyor. İmparatorluğu doğuya doğru genişletmeyi uzun süreden beri hayal etmekte ki, asla gerçekleşmeyecek olan bu hayal, savaşın kaybedilmesinde temel gerekçeyi oluşturacak; ayrıca güneyde de, anında saldırıya geçmek istiyor.

General Liman von Sanders, ona, doğu harekâtının çok kötü bir fikir olduğunu, silahlı kuvvetlerin uzun bir eğitim, tekrar teçhizatlanma ve takviye dönemine ihtiyaç gösterdiğini söylüyorsa da Enver seferin kumandasını üstleniyor ve Kafkas Dağları üstünden Rusya'ya doğru tasasızca yola düşüyor. Allahü ekber silsilesi üç bin metre yüksekliğinde, ısı eksi yirmi altı derece, kar yer yer altı metre derinliğe ulaşmakta ve durmadan yağıyor. Askerin çoğu donarak ölüyor, geri kalanlar, Ruslar tarafından Sarıkamış'ta yenilgiye uğratılıyorlar ve geri dönmeyi başaran on bin tanesi de tifüs sayesinde kırılıyor. Akıl almaz boyutlarda bir felaket.

Güneyde ise on sekiz bin kişilik bir ordu, Sina Yarımadası'nı aşarak Süveyş Kanalı'na saldırıyor. Altı yüz tanesi kanalı geçmeyi başarıyor, ama Britanyalılar tarafından püskürtülüyorlar. Mısır Müslümanları, sömürgeci efendilerine karşı isyan etmiyorlar ve ana plan kaçınılmaz olarak çöküyor. Ordu yoklamadan üç bin mevcut azalmış olarak Filistin'e geri dönüyor. Britanyalılar Süveyş Kanalı boyunca savunma hatlarını hızla takviye ediyorlar ve kanal, bundan böyle saldırılara kapanıyor.

Mustafa Kemal, İstanbul'da Enver'le görüştüğünde, onu solgun ve sarsılmış buluyor. Enver, Mustafa Kemal'in tayini hakkında açık konuşmuyor ve kendisine genelkurmay bürosunda bir iş aramasını öneriyor ki bu, utanç verici bir biçimde, ne kendisinden ne de kumandasına tayin edildiği 19. Tümen'den hiç haberi olmadığını gösteriyor. Sonunda karmaşa gideriliyor ve Mustafa Kemal, Gelibolu Yarımadası'ndaki Maydos'a doğru yola çıkıyor. Maydos küçük, sevimli bir liman şehri. Burada, büyük ve havadar evlerinde yaşamakta olan birçok Rum var. Ayrıca birçok da kuyumcu ustası. Savaşın ardından, Rumlar gittikten sonra bu küçük kasabaya Eceabat adı verilecek. Kasabada Mustafa Kemal Atatürk'ün çok sayıda heykeli olacak ve iyimser yerlileri, Rumların bahçelere, duvarlara ve mahzenlere gömmüş oldukları farz edilen mücevherlerle paraları bulmak için sürdürdükleri umutlu kazılardan asla vazgeçmeyecekler.

Mamafih şu anda Mustafa Kemal orada ve beraberinde, insan sayısı yetersiz, kötü eğitimli ve kötü teçhizatlı 57. alay var. Askerleri ağır bombardımana tahammül etmek ve savunma hatlarını yarmayı amaçlayan Müttefikler'e ait küçük çıkarma birlikleri tarafından gerçekleştirilecek bir yığın akına direnmek zorunda kalacaklar. 72. ve 77. Alaylar da bölgeye ulaşınca, Mustafa Kemal bunların umduğu gibi birlikler olmadığını görüyor. Esas itibariyle, çoğu savaşa karşı olan Araplardan oluşuyorlar ve eğitim almamışlar. Mustafa Kemal resmi bir tavırla, kendisine doğru dürüst Türk birlikleri gönderilmesini talep ediyor ve reddediliyor

Karatavuk da Maydos'a ulaşıyor; dosdoğru askerlik sanatına duhul ediyor ve doğal bir nişancı olduğu anlaşılıyor. Cihat uğruna heyecandan kor gibi yanıp tutuşmakta ve peygamberiyle kendi bahçesi cennette buluşmak için can atmakta. Dahası, Gelibolu Yarımadası'nın doğal güzelliğine de vurulmuş ve anasına tuhaf bir vecd içinde mektup yazmakta:

Valideciğim,

İki asker doğurmakla iftihar etmelisiniz. Komşuya yazdırdığımız mektubunuzu alınca kalbim sevinçle doldu. Ne güzel nasihatler etmişsiniz. Pek güzel ve yeşil olan Divrin Ovası'nın ortasından akan bir çayın yanı başındaki bir armut ağacının altında oturuyordum mektubunuzu aldığımda. Yüreğim, toprağın güzelliğiyle zaten dolup taşmaktaydı...

56

Karatavuk'un Mektubu

İskender tekerini döndürmek için tekmeledi, sanki bugün epeyce iş çıkacağını bilsin istermiş gibi birkaç tekme daha attı, yanındaki taburenin üstünde tuttuğu kâsede ellerini ıslattı ve büyük bir parça kili eline aldı. Çoğunlukla, yapmaya başlayıncaya kadar ne yapacağını bilmezdi. Bu, çoğu zaman ne olmak istediğine önceden ikna olmuş gibi görünen malzemesine yönelik bir inceliktir. Eğer çömlek olmayı isteyen bir parça kili kâse ya da kâseyi çömlek yapmaya çalışırsa, dingildiyor ya da parçalanıyordu bazen, en iyisi, bir süre parmaklar arasında şekillenmeye bırakmak, ne olacağına dair bir duygu edinmek ve bir şeye dönüşmesini izlemekti. Kendi kendine, "İşi oluruna bırak," dedi. "Acele eden kedinin enciklerinden hayır gelmez."

İskender bugünlerde, kısmen, dünyayı zihninden atmak için çömlek yapıyordu. Oğulları askere gitmişti ve karısıyla kızları kendi işlerinin yanı sıra tarlada erkek işlerini de yapmak zorundaydılar ve ikide bir hastalanıyorlardı ki bu, kadın olmanın tehlikelerinden biriydi anlaşılan. İnsan askerlik hizmetini yaptıktan sonra, ömrünün yarısı boyunca ihtiyatta kaldığından, bugünlerde, eğer yetkililer varlığını hatırlayacak olurlarsa, kendisinin de savaşa gitmesi bütünüyle ihtimal dahilindeydi. Ordudaki beş yılını, unutulmaz arkadaşlıklar kurmuş olduğu ve en korkunç şeylere bile tahammül edilebildiğini öğrenmiş olduğu halde, içi ürpererek hatırladı. Bu savaşın bir cihat olduğu ve dolayısıyla Allah aşkına severek öleceğinin kesin olduğu doğruydu ama, İran'ın öte tarafındaki Müslümanlar gibi Arapların

da Britanya'nın yanında yer aldığını öğrenmek insanın inancını zedeliyordu. Sanki cihatı ciddiye alan bir tek Türkler vardı. Ben Türküm, diye düşündü; "Türk" kelimesinin neredeyse utanç verici bir şey, Doğulu bir barbar anlamına geldiği günleri hatırlayıp fikri zihninde evirip çevirerek. Bugünlerde ise "Biz Osmanlıyız" demek yerine insanlar; "Evet, biz Türküz," diyorlardı. Dünyanın kelimeler yüzünden değişmesi ve kelimelerin de dünya yüzünden değişmesi ne kadar acayipti. "Türk İskender," dedi kendi kendine, daha derinlemesine bir kimlik edinmenin, kendi kendisinin ötesinden bir şey olmanın garip ve yenilikçi duygusunu içinden inceleyerek. Bazı insanlar, "Türk" kelimesinin "kuvvet" demek olduğunu söylüyorlardı. Daha bir güçle sıktığı kil, parmaklarının arasından yukarıya doğru uç verdi. "Aha, bir şamdan," dedi İskender.

Çok yakınındaki bir ses "Selamünaleyküm," deyince, onca derin düşünceler içinde kaybolup gitmiş olan İskender komik bir biçimde gafil avlandı. Elini şoku yatıştırmak için kalbine koyarken başını kaldırıp baktığında, yabancı hem selam, hem de özür anlamında başını hafifçe eğdi. İskender ezik ve tozlu bir fesin altında yuvarlak, dostça ve fena halde güneş yanığı bir yüz görüyordu. Adamın kıyafetine bakarak, bir zamanlar varlıklı olduğunu, ama sonra zorluk içine düştüğünü anladı. Dili, daha güneyli birinin, belki bir Kıbrıslının lehçesine çalıyordu. "Affınızı dilerim," dedi adam. "Ama siz Çömlekçi İskender misiniz acaba?" Tekeri başıyla işaret ederek, "Öyle olduğunu düşünmek için gerekçelerim var. Çalışırken rahatsız ettiğim için özür diliyorum. Çok çalışmak ile cihat için çarpışınak aynı şeymiş, öyle diyorlar."

"Güzel bir vecize, konuşmanın tuzu biberidir," dedi İskender. "Ve derli toplu bir yalan, derme çatma bir doğrudan daha tatmin edici. Ama benim savaşan oğullarım var ve öyle sanıyorum ki onlar çömlek üretmekten daha büyük işler yapıyorlar."

"İstikrarsız günler bunlar," dedi yabancı. "Kuzeyde çok büyük bir savaş oluyor."

"Oğullarım orda," diye iç geçirdi İskender. "Gelibolu'da. Neferler başkasının oğulları olunca, savaşı izlemek daha kolay oluyor."

"Belki benim getirdiğimle bir teselli bulabilirsiniz," dedi yabancı, kuşağına sokulu tabancaların ve yatağanların arasında, fevkalade buruşuk bir zarf bulana kadar aranırken. Belli ki birkaç hafta boyunca elden ele geçmişti bu zarf ve üstünde birçok kişinin izini taşıyordu. Bir körüğün isi, birinin sofrasından biraz bal, muhtemelen bir araba tekerinin yağı, kâğıtta saydam bir leke bırakmış daire biçiminde zeytinyağı izi ve bir paçuli kokusu. "Çok yıprandığı için özür dilerim," dedi yabancı. "Ama mektuplar, elde hangi araç varsa, onunla geliyorlar. Bu yöne geldiğimi duyunca, Telmessos'da verdiler elime bunu. İçindeki haberlerin iyi olmasını temenni ederim."

İskender mektubu elinde çevirirken heyecandan ıslak kil de bulaştırdı. Daha önce hiç mektup almamıştı ve hem kendini fevkalade önemli biri gibi hissediyor, hem de korkuyordu. "Çay?" diye sordu yolcuya. "Size çay ikram edebilir miyim?"

"Allah beni affetsin," diye cevap verdi yabancı. "Ama buraya varır varmaz içtim çayımı; çok yorulmuş ve çok ısınmıştım. Önce gelip sizi bulmam gerekirdi ama, insan nefsine hâkim olamıyor işte. Yani çayımı içtim, ama yine de teşekkür ederim. Knidos'a gidiyorum, fazla zamanım yok. Deniz kıyısına gidip bakacağım, ki kıyı boyunda bir yere beni atabilecek bir balıkçı teknesi var mıdır diye. Ben de, bacaklarım da yeteri kadar yol yürüdük."

"Seyahattir ancak, bir adamın olgunlaşmasını sağlayacak," diye konuştu son on beş yıldır Smyrna'dan öte hiçbir yere seyahat etmemiş olan İskender.

Yabancı sırıttı, ama gülüşü acı ve bilmiş bir gülüştü. "Bir parça cehennem demektir, her seyahat. Kalın sağlıcakla."

"Gidin sağlıcakla," diye seslendi İskender arkasından ve elinde tekrar tekrar çevirip her tarafına açık renk kil lekeleri bulaştırdığı bu mektubu ne yapacağını merak ederek tekerinin başına çöktü. Ya içinde kötü haberler varsa? Ya oğullarından biri veya ikisi birden ölmüşse? Ya kendisinin de savaşa gitmek zorunda olduğunu açıklıyorsa bu mektup? Ya para isteyen birinden geliyorsa? Neyse ki, her zaman dendiği gibi, eğer haberci işi ağırdan alıyorsa, haberler iyidir demekti ve bu mektubun da uzun süredir yollarda olduğu belliydi.

İskender çömlekçi işliğinin gölgesinden dışarı doğru adım attı ve güneşin sıcaklığıyla çarpıldı. Mayıs ayıydı ve iki ay içinde güneş kalas gibi çarpar hale gelecekti. İskender bu yıl yaylaya çıkan olup olmayacağını merak etti; onca adam ortada olmadığından, her şey karmakarışıktı; o zaman nasıl gerçekleşecekti yayla yolculuğu? Ve herkes durmadan haber beklemekteydi ki, eğer yüksek yaylalarda olurlarsa, bu haberleri hiç alamayacaklardı. Ama öte yandan, kasabanın içinde sıcaklık katlanılmaz olacak ve hastalık, şiddet, insana eziyet eden böcekler getirecekti. Ama eğer kadınlar, sığırları, ev hayvanlarını ve çocukları yukarı yaylalara çıkartırlarsa, yaşlı adamlar onları fırsatçılardan ve eşkıyadan koruyabilecek miydi? Kim önleyecekti kadınların, göçerlerden halı almak için bir sürü para harcamasını?

Çok geçmeden bu sorunlar herkesin kafasını yoracaktı da, şu an hava mükemmeldi. Bütün yabani çiçekler, büyüyen ve sonra artlarında tohum dolu başlarını, kurumuş saplarını ve yapraklarını bırakarak ölen çiçek soğanlarının peşinden açmıştı. En koyu kırmızı renkli gelincikler, ırmak vadisindeki buğday tarlalarını süslemekte, öküz gözü papatyalar, mavi sakallı devasa süsenler ve beyaz orkideler, uçurum kenarlarındaki çimenin içinde bitmekteydiler. İskender aynı anda hem dünyadaki güzelliğin tadını çıkartıp hem, bir elinden ötekine aktarıp dururken gitgide daha büyük bir ağırlık kazanan mektubun olası yükünden endişe ederek, okumaya muktedir olmadığı tuhaf helezonlarına baka baka evine doğru yürüdü. Ona öyle geliyordu ki bu yazı, muhtemelen şöyle bir şeyler demeye getiriyordu. "Telmessos yakınlarındaki Eskibahçe'de Çömlekçi İskender." Ömründe ilk defa okumanın gayet yararlı bir şey olduğunu fark etti. Karatavuk'un Mehmetçik'i kendisine öğretsin diye niye kandırdığını da o anda anladı. Hıristiyanların her zaman daha avantajlı oldukları, okuma yazma öğrendikleri ve sayılarla karmaşık şeyler yaptıkları doğruydu. İnsan, o yüzden, daima onlardan kuşku duyuyordu ve onlar, o yüzden insana kendisini aptal hissettiriyorlardı, ama ayrıca işte bu yüzden, hep onların yardımına muhtaç olunuyordu. İskender çocukken okula gitmişti ama okulda, Kuran'ın kut-

sal ayetlerini ezbere okumak dışında bir şey öğrenmemişti. Arapça deyimleri hâlâ söyleyebiliyordu ama, ne anlama geldiklerini bilmiyordu. Evet, kendisi cennete gidecekti ama, dünyayı örgütleyen de Yahudiler ile Hıristiyanlardı. Neyse ki, diye düşündü İskender. "Yükseğe uçamayan kuşlar için de Allah, alçak dalları yaratmış."

Çamurlu pabuçlarını çıkardı, arka kapının dışındaki duvarın içinde bulunan nişe yerleştirdi ve eve girdi. Karısı eve soktuğu kil tozuna ilişkin kınamasını belirtmekte öyle uzmanlaşmıştı ki, temiz kıyafet giyinene kadar herhangi bir şeye dokunması hatta var olmaya cesaret etmesi zordu. Büzülmüş dudaklarının, dil şaklatmasının, kaş çatmasının; bir şeyleri temizlerken takındığı ve böylece bütün bedeniyle dillenmemiş canlı bir şikâyet timsali halini aldığı o çalışkan edasının zulmünden yılıyordu. Karısını masada soğan doğrar, gözlerinin yaşını elinin tersiyle siler ve duyduğu acıyı gidermek için başını sallarken buldu.

"Bir mektubum var," dedi karısına göstermek için mektubu elinde tutan İskender.

"Mektup," diye tekrarladı aynen kocası gibi dertli düşüncelere kapılan karısı. "Kimden geliyor? Ne olabilir? Kim okuyacak bunu bize? Allah'tan niyaz ediyorum, haberler iyi olsun."

Karısının gerginliğinde İskender'i güçlendiren bir şeyler vardı. O kadar uzun zamandır birlikteydiler ki, ara sıra bütün kalbiyle tiksinse de, onsuz bir hayatı düşünemiyordu. Karısının daha iyi bir adamla evlenebilecek olduğuna ilişkin, aşikâr ama dile getirilmeyen inancı karşısında, vakarını ve özsaygısını muhafaza etmekte zorlanmamış değildi ama, bütün bu sürenin sonunda, tıpkı karşılıklı uyguladıkları baskıya uygun olarak birbirlerine göre biçim değiştiren çizme ya da ayak gibi birbirlerine uygun yaşlanmışlardı. Kendi kendini avutmak için, her kadın, önceden kocasıyla evlenmemiş olsa padişaha varabilecek olduğunu düşünür, demeyi alışkanlık haline getirmişti.

İskender, "Herhalde Abdülhamit Hoca'dan istemeliyim okumasını," der demez karısının yüzü aydınlandı. Karısı kendisine hak

verdiği için memnun oldu. "Sonra dönerim ve eğer haberler seni de ilgilendiriyorsa, ne olduğunu sana da anlatırım."

Karısı başını salladı ve soğandan bir dilim daha kesti. "Çabuk dön," dedi.

Ya Nilüfer'in sırtında göz önünde olan (ki Nilüfer de yaşamının sonuna yaklaşmaktaydı artık) veya ırmağın yarı yolunda bulunan ve Leto'nun batık tapınağından çok da uzak olmayan geniş tarhında yetiştirdiği sebzelerle ilgilenen Abdülhamit Hoca'yı bulmak, nadiren zor olurdu.

İskender, Abdülhamit'i bitkilerin arasında dolaşıp eğile kalka torbasına bir şeyler doldururken buldu. Bir süre, kendini tamamen yaptığı işe vermiş olan imamı izledi ve onun artık altmış yaşında olması gerektiğini düşündü. Yıllar geçtikçe sakalı tamamen beyazlaşmış, yanakları belli belirsiz içe çökmüştü. Burnundan ve kulaklarından gri renkli kaba kıl demetleri fışkırmıştı, zamanla gözleri başının içine iyice gömülmüş gibiydi. Yine de güçlü ve erkeksiydi. Her işini, her zaman yaptığı gibi, kendini iyice vererek yapmasını izlemek dokunaklıydı. Eğer Nilüfer topallarsa, ki artık yaşlı ve yorgun olduğu için sık sık topallamaktaydı, Hoca egzersizin iyi geleceğini söyleyerek boynuna bir ip bağlayıp iyileşene kadar etrafta gezdirirdi onu, ama sırtına binmeyi reddederdi. Yelesini, yeşil kurdeleler ve çanlar bağlayarak hâlâ örmekte, üstüne kazılı Kuran ayetleri artık siliniyor olsa dahi, güneşte parlasın diye göğüslüğünü hâlâ parlatmaktaydı. "Nilüfer hâlâ genç ve güzel olduğuna inanıyor," deme alışkanlığını edinmişti. "Ve ben kim oluyorum ki onu bu düşüncesinden vazgeçireyim?"

"Selamünaleyküm," dedi İskender, imamın, tıpkı mektubu kendisine getirten yabancının onu irkiltiği gibi irkilmesine neden olarak.

"Ben artık böyle sessizce yanına yaklaşılamayacak kadar yaşlandım," diye itiraz etti din adamı. Sonradan "ve aleykümselam" da demeyi akıl ederek. İskender elini aldı öpüp başına götürdü. "Ben, bu kadar saygı görmek için de çok yaşlandım," diye ekledi imam biraz ölçülü. "Eninde sonunda insan bıkıyor bundan."

"Saygınlık, kazanılan bir şeydir," dedi İskender bilgiç hava takınarak. "Saygınlıktan yoksun olmak da öyle."

"Tamam o zaman, peki. Demek ki dile düşecek, adımı kötüye çıkaracak bir şeyler yapmam gerekecek," diye cevap verdi imam. "Neyse, sizin için ne yapabilirim bakalım? Herhalde buraya sırf beni yerimden sıçratmaya gelmediniz."

"Okumayı öğrenmem gerekiyor," dedi İskender. "Az önce bir mektup aldım da."

"Birkaç dakikadan fazlaca bir zaman ayırmak gerek o işe, biliyor musunuz?" dedi imam. "Aslına bakılırsa aylarca çalışıyorsunuz ve ondan sonra da ömrünüz boyunca hâlâ öğrenmeye çabalıyorsunuz."

"Belki siz okuyabilirsiniz mektubu o zaman," dedi İskender umutla. "Ve bana ne dediğini anlatırsınız. Aksi takdirde ha kuşlar ötüşmüş ha mektup gelmiş, bir şey anlayacağım yok."

Abdülhamit pis zarfı alıp üstünü okudu: "Nermin'e, Çömlekçi İskender'in Karısı, Eskibahçe kasabası, Telmessos'dan iki veya üç günlük yolda." Başını kaldırdı. "Karınıza gelmiş bu."

"Eğer siz bana okursanız, ben de ona ne dediğini anlatabilirim," dedi İskender. "Bir kadına gelen mektuplar kocasından gizli değildir," diye ekledi.

"Elbette, elbette," dedi imam, bir yandan zarfı açıp içinden üstü yazılı iki yaprak saman kâğıdını çıkartırken. "A," dedi. "Korkarım ki ben bunu okuyamam."

"Okuyamaz mısınız?" diye tekrarladı şaşıp kalan İskender. Ellerini hayretle açtı ve imam kâğıtları salladı. "Bakın," dedi. "Yunan alfabesiyle yazılmış bunlar. Ben Yunanca bilmem."

"Ben sizin bütün dilleri bildiğinizi sanıyordum," dedi imamın hiç de her şeyi bilmediğini keşfetmekten ötürü biraz bozulmuş olan İskender.

"Farsça, Arapça ve Türkçe bilirim, ama bu harfler Yunan harfleri. Eğer bana inanmıyorsanız, gidin de eski mezarların üstündeki harflere bakın. Bazıları tıpkı bunlara benzer."

"Ama zarfı okudunuz," diye itiraz etti İskender.

İmam, ona zarfı gösterdi ve yazının üstünü parmağıyla fiskeledi. "Bu," dedi. "Arap alfabesiyle yazılmış, ama dili, bizim dilimiz. Mektubu kim yazdıysa, zarfın Arapça yazılması gerektiğini, aksi takdirde yerine asla varmayacağını biliyormuş; bugünlerde Hıristiyan dostlarımız çok gözde değil, geride kalanlarımız arasında. Hiç kuşku yok ki, adres başkası tarafından yazılmış, buraya ulaşmasını sağlamak için."

"Oğlum Yunan harfleriyle yazmasını öğrenmişti," dedi İskender. "Mehmetçik öğretmişti ona, başlangıçta ben yasakladığım halde."

"Haklıymışsınız, yazmak çok zararlıdır," dedi imam. "Belki konuşmaktan bile daha zararlıdır. Demek ki mektup Karatavuk'tan geliyor olabilir mi? Çok hoş bir şey olurdu bu."

"Ne yapacağım şimdi?" diye sordu İskender.

"Gidip baş belasına rica etmelisiniz," dedi imam.

"Rum Leonidas'a mı? O kimse için kılını oynatmaz."

"Başka birini düşünemiyorum, siz düşünebiliyor musunuz? Belki de onu yumuşatmak için bir hediye götürmelisiniz. Buna bakarak, Yunan harfleriyle yazılmış Türkçe midir, yoksa Yunan harfleriyle yazılmış Yunanca mıdır, anlayamıyorum ben. En kestirmesi Leonidas'a sormak, kendisi nasıl bir pislik olursa olsun."

İskender'in dikkati birden dağıldı. "Özür dilerim," dedi. "Ama çuvalınızın içinde hareket eden bir şey var."

Biraz bozulan Abdülhamit Hoca, çuvalın ağzını açarak içindekileri İskender'e gösterdi. İskender çuvalın içine bakınca, önce insana kesek ya da kaya gibi gelen bir yığın gördü. "Kaplumbağalar," diye açıkladı hoca. "Sebzeleri mahvediyorlar ama, bende onları öldürecek yürek yok. Bu yüzden hepsini toplayıp Nilüfer'in sırtına atlıyorum. Zarar veremeyecekleri güzel bir yer bulduğumuzda da, salıveriyorum gitsinler." Çuvala uzanıp çok iri birini dışarı çıkardı. "Şu canavara bakın hele," dedi iftiharla. Kaplumbağa başını kabuğundan çıkardı, ağzını açtı ve şiddetle tısladı. "Size cesaret gibi gelir bu," dedi imam. "Banaysa hiçbir şeyden korkamayacak kadar yaşlanmış olmak gibi geliyor."

İskender huysuz hayvana bir nazar atıp kaşlarını kaldırdı. İmamın evliyalara yaraşır eksantrikliği insanı sonsuza kadar şaşırtabilirdi. Ağır kabuğu şöyle bir tıkırdattı ve hayvan yine tısladı. "Kötü huy, kötü evlilik," dedi imam hayvana sitemkâr bir tavırla.

İskender, Daskalos Leonidas'ın kapısını gönülsüzce ve dehşetli bir tereddütle tıkırdattı. Bölücülük ve garaz tohumları yayma yeteneği emsalsiz olan bu Rumu her zaman hor görmüştü. Buna ilaveten, yıllar önceki *muhabbette*, aşağılanmasına yardakçılık ettiği için, öğretmenin kendisini asla bağışlamamış olduğundan kuşkulanıyordu. Üstüne üstlük İskender, Hıristiyan bir kitap kurduyla karşı karşıya kaldı mı, kendini tuhaf, beceriksiz bir konuşmacı gibi hissediyordu.

Beklerken, kapının yanına asılı kafesi işgal eden ötücü kuşla ilgili bir gariplik olduğunu fark etti. Hemen herkesin ya bir kanaryası ya da bülbülü veya sarı kirazkuşu ya da mehmetçiği vardı ki böylece, şafakta ve akşam karanlığında, tam da müezzinin cami minaresinden çağrı yaptığı anlarda, kuşlar da kasabayı kendi namaz çağrılarıyla doldururlardı. Ne var ki Leonidas Daskalos'un kafesindeki kuş, fazlasıyla öğretmene benziyordu. Sıskaydı, kasvetliydi, bunalımlıydı ve hiçbir şey hakkında çok şey bilir gibi bir hali vardı.

Smyrna'daki gizli topluluğun bir diğer üyesine yazarken araya girilmesinden tedirgin olan Leonidas kapıyı açtığında, İskender şaşkın şaşkın kuşa bakıyordu. Yazdığı mektup gizli kalması gereken birtakım meseleleri ele almaktaydı ve kimsenin beklenmediği bir anda kapının vurulması Leonidas'ta küçük bir panik atak oluşmasına yetmişti. Sürekli bir tutuklanma korkusu içinde yaşıyordu ve böyle bir olay olursa kendisine uygulanacak muamele konusunda da kapılmıyordu değildi. Yunanistan için acı çekmeye ve ölmeye elbette hazırdı ama, doğası itibariyle kahramanların döküldüğü kalıptan yapılmadığını biliyordu. Hem büyük bir ideale ve tarihi bir göreve inanmış biri, hem de Agamemnon veya Aşil olmadığını anlamış biri olarak, bir tür şehit hayatı yaşıyordu.

"Evet?" dedi Leonidas, İskender'in alçakgönüllü bir biçimde kapısının eşiğinde dikilmekte olduğunu görünce.

"*Selamünaleyküm*," dedi İskender.

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu Leonidas. "Çok meşgulüm."

"Bir mektubum var," dedi İskender mektubu uzatarak. "Ve okuyamıyorum." İskender, Leonidas'ın arkasından evin içini görmeye çalıştı. Olağandışı, muazzam bir kitap, kâğıt, örümcek ağı ve toz karmaşası olduğu söylenmekteydi. Leonidas'ın yemek pişirmeyi bilmediği, kimseye para ödemeyecek kadar da pinti olduğu, bu yüzden ekmek ve zeytinle beslendiği de söyleniyordu. Sıçtığına üzülecek kadar pinti olduğu söyleniyordu.

Leonidas homurdanarak mektubu aldı ve gözlükleriyle şöyle bir taradı. "Türkçe bu," dedi. "Aslında okumak istemem bunu. Kulak tırmalıyor." Öğretmenin sesi gıcırtılı tekerlek sesine benziyordu.

İskender kızsın mı, yoksa hevesini mi belli etsin, bilemedi. "Harfler Yunanca," dedi bu gerçeği durumu yumuşatan bir koşul gibi ileri sürerek.

"Öyle, öyle," diye kabul etti Leonidas. "Biliyorsunuz, karınıza yazılmış bir mektup bu," diye ekledi.

"Eğer bana okursanız, içeriğini ona anlatırım. Kusursuz bir kelime hafızam vardır benim, kelimeleri yazamasam da."

Leonidas mektubu içinden biraz okudu ve tavrı yumuşar gibi oldu. "Oğlunuzdan geliyor," dedi. "Kabul etmeliyim ki, belli bir güzelliği var. Sahiden de dikkate değer. Öyle birinin böyle şeyler yazabileceğini hiç düşünmezdim."

"Lütfen okur musunuz?" diye rica etti İskender.

"Sanırım karınızı da getirmelisiniz," dedi Leonidas. "Sahiden de, ikiniz birden dinlemelisiniz."

"Ben dinleyeceğim, sonra da karar vereceğim," diye ısrar etti İskender.

"Peki, tamam o zaman," dedi Leonidas sabırsızca; bu kasabalı Türkler kalın kafalı değil de neydiler! "Mektup tesadüfen tam bir ay önce yazılmış."

"Teşekkür ederim, teşekkür ederim," dedi İskender ve Leonidas okumaya başladı:

"Valideciğim, iki asker doğurmakla iftihar etmelisiniz... Komşuya yazdırdığınız mektubunuzu alınca kalbim sevinçle doldu. Ne güzel nasihatler etmişsiniz. Pek güzel ve yeşil olan Divrin Ovası'nın ortasından akan bir derenin yanı başındaki bir armut ağacının altında oturuyordum mektubunuzu aldığımda. Yüreğim, toprağın güzelliğiyle zaten şenlenmişti, kelimelerinizden dolayı daha da şenlendi. Okudum ve okurken içine yazdığınız dersleri öğrendim. Bir daha okudum. Mektubunuzu okuma görevini ifa ettiğime memnun olmuştum, çünkü bu görev güzeldi ve kutsaldı. Gözlerimi açtım ve uzaklara baktım. Rüzgârla salınan yeşil buğday, sanki validemin mektubunu selamlıyor gibiydi. Buğday ile ağaçlar, validemin yazdığı mektubu kutlamak için önümde eğiliyorlardı.

"Sağ yanıma baktım; yamacın dibindeki ulu çam ağaçları münasip seslerle beni selamlıyorlardı. Sol yanıma baktım; dere annemin yazdığı mektup için gevezelik ediyor, gülümsüyor, oyun oynuyor ve köpürüyordu. Başımı kaldırıp dinlenmekte olduğum yerin üstündeki ağacın yapraklarına baktım; bütün yapraklar dans ediyor ve benim mutluluğumu paylaşıyorlardı, ki ben daha da mutlu olayım diye. Ağacın bir dalına baktım; bir bülbül beni selamlıyordu ve su gibi tatlı sesi, benim hislerimi paylaşıyordu boğazında.

"Tam bu anda arkadaşım geldi ve dedi ki: 'Biraz çay getirdim.'

"'Ne iyi,' dedim, fincanı aldım ve baktım. Sütlü çay getirmişti. Ona, 'Fikret, nerden buldun bu sütü?' diye sordum. O da, 'Dere boyunca otlayan sürüyü bildin mi?' diye sordu. Ben dedim ki: 'Evet, çok seviyorum o sürüye bakmayı.' O dedi ki: 'Çobandan aldım on paraya.' Valideciğim, saf süttü bu, içine su katılmamış, on paraya, bir koyundan sağılmış. Aldım ve içtim. Ama düşünüyordum ki, validemin içecek sütü yok. Bu mümkün mü? Neden böyle? Bu sırada bülbüller ötüyordu. Ne yapabiliriz ki? Validenin kaderi böyle. Eğer erkek olaydı, o da bu

sütü içebilir, bu çiçekleri koklayabilir, bu mahsulün dalgalanmasını ve derenin ağır ağır akışını görebilir, sesini duyabilirdi.

"Lütfen, kardeşim için endişelenmeyiniz. Belki o da güzel şeyler görmektedir.

"Valideciğim, üzülmeyiniz. Bir gün sizi de buraya getireceğim ve ne kadar güzel olduğunu göstereceğim.

"Bu yumuşak meyilli çayırın yeşil kısmında askerler giysilerini yıkıyorlar.

"Melek sesli biri inançlıları namaza çağırıyor.

"Ah Allah'ım, ovada yankılanan sesi ne kadar da güzeldi. Kuşlar bile ötmekten vazgeçti. Buğday hareket etmez oldu ve dere de durgunlaştı. Herkes sessizdi, bütün yaratıklar ve şeyler; hepsi o sesi dinlemekteydiler.

"Ezan bitti ve derenin sularında aptes aldım. Hep birlikte kıldık namazımızı, taze çimen üstüne diz çökerek. Alnım yere değdiğinde toprağın kokusunu kokladım. Dünyanın kargaşasını ve ihtişamını unuttum. Yukarıya bakarak ellerimi açtım ve dudaklarımdan şu sözler döküldü: 'Ey Türklerin yüce Allah'ı, öten kuşların, meleyen kuzuların, tapınan buğdayın, otun ve ulu dağların yaratıcısı; Türklere sen verdin bütün bu şeyleri. İzin ver de onları koruyalım. Çünkü bu güzellikler Türklere yaraşıyor; biz ki sana hamt ediyoruz, biz ki Allah'ımızın merhametine, gücüne ve doğruluğuna inanıyoruz.

"'Ey Allah'ım, bu askerlerin yegâne arzusu adını Frenklere duyurmaktır. Askerlerin bu şerefli arzusunu kabul buyur. Süngülerimizi keskin kıl ve Frenkleri kaçır.'

"Valideciğim, ayağa kalktığımda yüreğimin nasıl dolu olduğunu kimse tasavvur edemez.

"Burası dünyanın en güzel yeri, ama burada düğünler kurulmuyor. Eve döndüğümde zannedersem evlenmeyi isteyeceğim. Yakında düşman bir çıkartma yapacak ve ondan sonra düğün kurmak için bir zaman olacak.

"Valideciğim, lütfen bana para göndermeyiniz. İç çamaşırına ihtiyacım yoktur. El tırnaklarım ile ayak tırnaklarımı aynı

gün kesmeyeceğime ve tırnaklarımı geceleyin kesmeyeceğime söz veriyorum. Eğer ölürsem hatırlayınız ki, ölüm bir katırdır; üstüne binersiniz ve sizi cennete götürür. Eğer ölürsem kederlenmeyiniz.

"Mehmetçik'in validesine Mehmetçik'e kuş düdüğümün yanımda olduğunu ve kendisini hatırladığımı söylemesini söyleyiniz.

"Babamın ellerinden öperim ve sizin ellerinizden diz çökerek öperim ve simanızı kalbimde taşımaktayım.

"Oğlunuz Karatavuk."

Daskalos Leonidas bitirdiğinde iki adam da derinden etkilenmiş durumdaydı ve hiçbiri konuşmadı. İskender, Karatavuk'un annesine çok güçlü bir biçimde bağlı olduğunu anlayınca şaşırmıştı. Çömlekçi bu bağlılığın ne kadar güçlü olduğunu hiç bilmiyordu ve bir baba böylesine derinden ve kapsamlı bir biçimde sevilemeyeceği için, olağanüstü bir kıskançlık bile hissetti. Bir kadın oğlu olana kadar sevilmez ve oğlu olunca da mutlak bir biçimde sevilir, diye düşündü.

Öte yandan Leonidas bir iç mücadeleye düşmüştü; Türklere olan üstünlük duygusunu geliştirmek için o kadar zaman harcamış ve o kadar enerji sarf etmişti ki, şimdi Karatavuk'un sevecen ruhunu deşifre etmek, onda bir şok yaratmıştı. Delikanlının inancını ne kadar hor görüyor olursa olsun, güzelliğinden ve samimiyetinden etkilenmemek de elinden gelmemişti. "Güzel bir mektup," dedi bir süre sonra. "Şiirsel. Gerçekten güzel mektup."

"Karımı getirirsem, tekrar okur muydunuz acaba?" diye sordu İskender. "Onun bir mektup yazdırdığından haberim yoktu. Size bir şeyler getireceğim. Belki bir şamdan? Ya da bir kâse veya bir çeşit vazo? Minnetimi ifade etmek için."

Duyguları altüst olmuş durumdaki, "Elbette," Leonidas dedi ve ancak İskender gittikten sonradır ki, eşek şakası yapan birinin sakasını alıp yerine bir serçe koyduğunu fark etti. Dilinde, horgörünün kendisine güven veren madensi tadını tekrar hissetti.

57

Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (1)

Eğitimim sırasında neler olduğunu anlatmayacağım. Zordu ve kışın savaşta olduğumdan daha bile sefil bir hale girmiştim, ama hiç olmazsa çabucak bitmişti, ki bunun nedeni, bizlere acilen cephede ihtiyaç duyulmasıydı. Ayrıca Frenklerin bize savaş gemileriyle ilgili olarak yapmış oldukları haksızlıktan ötürü kızgındık ve bu öfke bizi arkamızdan itiyor gibiydi. İyi olan şey şuydu ki iyi becermiştim, çabuk öğrenmiştim ve üstlerim bunun farkına varmıştı. Çok genç olduğum için, yaptıklarımı daha da dikkate değer buluyorlardı ve babamın yerine gönüllü olduğum için bana itibar ediyorlardı. Hatırladığım şeylerden bir tanesi, yerde yatarak çalıştırdığınız bir çeşit el bombası fırlatıcımız vardı ve tıpatıp aynı ağırlıkta taşlarla uygulama yapıyorduk, ben onunla ne olsa vurabiliyordum. O silahın ustası olmuştum ve günün birinde sığır eti konservelerini fırlatmak için böyle bir silah kullanacağımı, o zamanlar kim tahmin edebilirdi? Tüfekle de iyi atış yapıyordum ve bu yüzden alayıma, iyi bir nişancı olabileceğim konusunda tavsiyelerle gönderilmiştim, bu tavsiye, çoğu savaş arkadaşım öldüğü halde benim bugün hâlâ yaşıyor olmamın da sebebi muhtemelen, çünkü öyle bir zaman geldi ki, ben nişancılık görevim dolayısıyla sessizce yerlerde sürünürken, savaş arkadaşlarım siperlerde oturuyorlardı. Birçoğu, hemen altlarında derinlere gömülmüş bir mayın yüzünden ölüp gittiler.

Geriye dönüp de o ilk günleri düşündüğümde hatırladığım ilk şey, hepimizin savaşın kutsallığına inanıyor olmamız. Tekrar tekrar

söyleniyordu bu bize ve her birliğin, durmadan bunu tekrarlayan bir imamı vardı. Bizzat padişah da, bunun bir cihat olduğunu ilan etmişti. Kurban Bayramı'nda ilk çatışma olduğunda, anladık ki kurbanlık koyunlar bizmişiz. Şimdi diyeceğim o ki, ben kutsal savaş diye bir şeyin var olabileceğinden kuşku duyuyorum; çünkü savaş doğası itibariyle kutsal değil; aynen köpeğin doğası itibariyle köpek olması gibi. Ben ölene kadar bu satırları kimse okumayacağına göre şunu da diyeceğim ki, benim fikrimce Allah da yok. Böyle düşünüyorum, çünkü O'na inanıyor olduğum halde, çok kötü şeyler gördüm ve çok kötü şeyler yaptım. Eğer bir Allah olaydı, bu kötü şeyleri engellerdi, diye düşünüyorum. Bunlar, kimseye açma cesareti gösteremediğim düşünceler ve her cuma ben de herkes gibi camiye gidiyorum, tespihimdeki boncukları sayıyorum. Ramazanda oruç tutuyor ve namaz kılarken alnımı yere değdiriyorum, ama hep de, etrafımda benimle aynı şeyleri yapanlardan kaçının benim gibi saygıdeğer ikiyüzlüler olduğu merak ediyorum. Diyeceğim o ki, eğer Allah yoksa, o zaman varoluşun açıklanması mümkün olmaz, bu bizim için çok zor, ama eğer Allah varsa, o zaman O, iyi biri değil. Şimdi artık üstünden yıllar geçmişken şunu diyeceğim ki, savaş başka bir nedenle kutsal bir savaştı; çünkü bu neden, imparatorluktan Türkiye'nin doğmasıydı; imparatorluk anaydı ve ölürken Türkiye'yi doğurdu.

Ama o vakit hiçbirimizin savaşın kutsal olduğundan kuşkusu yoktu ve hepimiz şehit olma düşüncesiyle sarhoş olmuştuk. İmamlar bize eğer cihat esnasında ölürsek, ikamet etmekte olduğu bahçede, bizzat Peygamber Efendimiz'le tanışacağımızı ve oraya, yalnızca şehitleri almak için gelen, cennetin yeşil kuşları tarafından taşınacağımızı söylemişlerdi ve Allah'ın bize başarı vaat ettiğini biliyorduk ve cennete gitmenin zor, cehenneme gitmenin kolay olduğunu da biliyorduk. Hiç soru sorulmadan doğruca cennete gitme şansı verilmişti bize. Bu da kendimizi iyi hissetmemizi sağlıyordu. Eğer kanımızdan bir damla akıtacak olursak, bütün günahlarımız anında silinecekti ve kıyamet günü, her birimizin, bizimle birlikte cennete girmesini istediğimiz yetmiş kişinin adını verme imtiyazı olacaktı ve onlar da cennete girecekti. Böylece bütün ailelerimiz ve arkadaşlarımız da bizimle birlikte oraya geleceklerdi, en iyisi de, cennete vardığımızda

bizi bekleyen, bize zevk verecek, yetmiş iki tane bakirenin olmasıydı. Terbiyesizliğimiz tuttuğunda, çoğunlukla bu yetmiş iki bakire hakkında konuşurduk. Eğer genç bir adamsanız, hayal gücünüzü bundan daha çok işletecek ne olabilir? Bu dünya ile öteki dünya arasında salınıp durmaktaydık. Ebedi zevk, parmaklarımızın ucunda olduğu için keyfimiz yerindeydi. Bizimle keyif arasındaki duvar, üstüne yazdığım bu kâğıt kadar ince ve parçalanmaya müsaitti. Pek çoğumuz bir elimizi Kuran'a basarak şehitlik yemini etmiştik ve ben de bunlardan biriydim, ama o zaman bile bir şeylerin tam da doğru olmadığını düşünüyordum, ama Hıristiyanların gelip de bizimle birlikte dövüşmesine neden izin verilmediğini anlamıştım; çünkü Hıristiyanlar, bunun kutsal bir savaş olduğundan kuşkulanacaklar ve bizim hevesimizi kaçıracaklardı; çünkü kuşku döküldü mü su gibi yayılır. Savaşın kutsal olduğunu düşündüğüm içindir ki, bir kurtla dövüşen bir mastı gibi dövüştüğümü ve Allah yanı başımda olduğu için yenilmez olduğumu düşünerek dövüştüğümü hatırlıyorum. Doğruyu söylemek gerekirse, dövüşmekten çoğu zaman hazzettim. Saldırılar başladığında sizi ele geçiren vahşi bir heyecan oluyor ve korku ile titremenin yerini eylem alıyor. Bazen, o günlerin şevkini hatırladığında üzülüyorum; çünkü o inançlara sahip olduğum ve Allah'ın işini gördüğümü düşündüğüm zamanki kadar hiç mutlu olmadım. Daha ilk başlarda, tek bir muharebede, Mustafa Kemal onlara yalnızca dövüşmelerini değil, fakat ölmelerini de, ölmeleri için geçecek sürede takviye birliklerin yetişecek zamanı kazanacağını söyleyerek emrettiğinde, imam ve saka oğlan dahil ölerek hepsi birden yok olan 57. Alay'ın askerlerini nasıl da kıskanmış olduğumu düşündüğümde gülümsüyorum. Ama şimdi o alayda değil de bir başkasında olduğum için memnunum. Merdivenlerimizi sipere yasladığımızı, sancaktarın üstünde kırmızı hilal ve yıldız bulunan beyaz bayrağı açtığını, Allah'ın adını andığımızı ve merdivenlere tırmandığımızı, siperlerimizden boşaldığımızı ve düşmana saldırdığımızı kesin olarak hiç unutmayacağım. Sancaktar her zaman ilk öldürülen oluyordu tabi.

İki ayrı savaşta kaos ve yıkım içinde geçirdiğim sekiz yılı anlatma düşüncesiyle kalbim sıkışıyor. Öğrendiğim her şeyi ve bunları nasıl da çabucak öğrendiğimi nasıl anlatabilirim ki?

5. Ordu'ya tayin edilmiştim. Böylece ilkbaharın ilk günlerinde veya öyle demek işinize geliyorsa kışın son günlerinde Maydos'a vardım. Zeytin ağaçlarıyla çam ağaçlarının aynı boyda olduğu bir yerdi. O tarihte taşlıklarda, turunçlar ve güvencin kanından daha kırmızı gelincikler, leylak ve pembe ebegümeçleri, küçük orkideler, öküzgözü papatyalar, biber kadar keskin ve güçlü, göbeği kara olan minik kırmızı çiçekleriyle yabani kekik büyümekteydi. Sokaklarda, sopaya geçirdikleri yufka ekmeklerini satan ihtiyar adamlar ve oğlan çocukları vardı. Diğer tertiplerle birlikte günlerce yol tepmiştim, şimdi düşündüğümde, askerlik yaptığım dönemde, dünyanın etrafında üç kere dolanacak kadar yol tepmiş olmalıyım diyorum. Hiçbir ulaşım vasıtası yoktu, yeryüzünü eni boyuna arşınlayıp duruyorduk. Bütün o yürümeler sonucu, bacaklarım nasıl gövdeme kadar eriyip tükenmedi şaşıyorum. Eskittiğim botların sayısını da bilemiyorum. Biri öldürüldüğünde, insanın umduğu şeylerden biri de, daha iyi bir çift çizme bulmak oluyor. Ölü düşmandan olduğu kadar kendi savaş arkadaşlarımızdan da alıyorduk çizme bulduğumuzda, ama sık sık da ayağımızda hiçbir şey olmadan dövüşe yollanıyorduk. Bazen çizmeleri iyi olan özel bir arkadaşınız, öldürüldüğü zaman onları kimin miras alacağını açıklamış oluyordu. Benim Fikret adında bir arkadaşım öldürülmüştü ama, yaralanmasından önce onunla böyle bir anlaşma yapmıştık. Ona demiştim ki: "Eğer önce ben öldürülürsem, benim çizmelerimi sen alabilirsin." O da demişti ki: "Eğer önce sen öldürülürsen, ben senin yetmişi iki bakireni almayı tercih ederim, belki onları cennetten aşağıya yollayabilirsin." İkimiz de gülmüştük, ama ilk öldürülen o oldu ve ben onun palaskasını aldım, çünkü benimkinden daha iyiydi. Cephanesinin arta kalanını da aldım, bununla nişan alıp on beş tane Frenk öldürdüm ve onun öcünü de böylece almış oldum.

Başlangıçta doğru dürüst bir üniformam yoktu. Lağvedilmiş olan beyaz yaz üniformasının o parçasını, bu parçasını giymekteydim ve başıma doğru dürüst bir fes takmaktaydım. İlk onbaşım olan onbaşı, parlaklığı gitsin diye bana fesimi çamurla ovdurdu ve gönülsüz davranınca da bana güldü, zaten o fes, deniz bombardımanı sırasında kafamdan uçtu gitti ve bir daha asla bulamadım.

Maydos su kıyısında sevimli bir kasabaydı. Ağır taşlarla döşeli bozuk sokakları vardı. Basamaklarla kapı aralıklarında uyuyakalan yumuşak bakışlı köpekleri. İncirleri ve asmaları vardı, akşamları, serçeleri çok gürültü çıkartıyordu. Aptalca sesler çıkaran keçileri ve böğüren yaslı inekleri, yarış halinde öten horozları vardı. Rum kuyumcuların işgal ettiği zengin bir sokağı vardı. Solungaçlarından ipe geçirilmiş balıkları satan ihtiyar bir adam vardı. Hemen anında Divrin Ovası'na gönderildiğimizi hatırlıyorum ve orada anneme uzun bir mektup yazdım; çünkü o bana bir tane yollamayı başarmıştı. Anneme bulunduğum yerin ne kadar güzel olduğunu anlattım ve annemin mektubunun o yeri nasıl şenlendirdiğini. Öyle sanıyorum ki ona, eve döndüğümde evlenmek istediğimi de yazmıştım. O mektuba ne oldu merak ediyorum, çünkü annemin onu kaldırıp atmış olabileceğini düşünemiyorum. Bundan sonra bir daha yazmama izin verilmedi, zaten büyük Frenk gemileri yaklaşmaktaydı ve çatışma, neredeyse başlamak üzereydi.

Doğruca sahra topçusuna yardım etmeye yollandım; çünkü büyük gemiler gelmekteydi. Niyetleri mayınlanmış bölgeyi aşmaktı, ki İstanbul'u alabilsinler; ancak mayınlar temizlenene kadar büyük gemileri oradan geçiremiyorlardı. Büyük gemileri bizim topları susturmadan mayın tarayıcıları da getiremiyorlardı, ama mayınlar temizlenene kadar büyük gemiler bizim topları vuramıyorlardı. Dolayısıyla Frenkler açısından zor bir durumdu.

O büyük gemiler gibi bir şey bir daha hiç görmedim. Galiba on altı tane kadardılar. Ne kadar büyük olduklarını kelimelerle anlatmama imkân yok. Adalar gibiydiler. Gökyüzünü siyah dumanla dolduruyorlardı ve topları o kadar iriydi ki, bunların insan elleriyle nasıl yapıldığını hayal etmek imkânsızdı. Denizi doldurduklarını görünce kalplerimiz ağzımıza geldi, bütün umutların yitirildiğini düşündük, ama subaylar kendilerinden emin görünüyorlardı. Bizi ise koştular, bir anımız boş geçmiyordu, böylece onların umudu bize de geçti.

Bir asker olmanın en garip yanı nedir, biliyor musunuz? Size durmadan intihar etmeniz söylenir ve siz de itaat edersiniz. Bu nedenle, çoğumuzun cennete gitmek istemesi, şanslı bir durumdu. Saldırıların hemen hemen tamamı, iyi savunulan pozisyonlara

cepheden yapılan hücumlardı. Bu, hem Frenk saldırıları, hem de bizimkiler için geçerliydi ve siperlerimizin önünde yığınla Frenk ölüsü görür olduğumuzda, onlar için üzülmeye başladık. Bizim ölülerimizin de onların önlerine yığıldığını gördükçe, onlar da bizim için üzülürler miydi diye merak ederim. Öyle zamanlar oluyordu ki, ölülerle yaralılar, üst üste üç kat halinde birbirlerine karışıyorlardı.

Ben oraya varmadan evvel, Frenkler Seddülbahir Kalesi'ni ve ayrıca Kumkale'yi savaş gemileriyle yıkmışlar. Kıyıya asker göndererip ikisini de işgal ederek yerle yeksan etmişlerdi ama, bizim askerler önce geri çekilip sonra geri gelmişler ve Frenkleri kapı dışarı etmişlerdi. O harekâtta biz hep böyle yapıyorduk. Eğer ricat edersek, daima dönüyorduk. Tüfeği sıkışan Mehmet adında bir asker vardı, bir Frenk denizcisine taşla saldırdı. Mustafa Kemal, onu bize örnek gösterdi ve şimdi artık bu olay bütün Türkiye'de biliniyor. Öyle sanıyorum ki, bugünlerde herkes askerlerden bu nedenle Mehmetçik diye söz ediyor.

Bizim olduğumuz yerin karşı kıyısındaki Çanakkale'de hâlâ çok büyük toplarımız vardı, hisarların olduğu Kilitbahir'de de büyük toplarımız vardı. Ama Frenkler buralardaki hisarları ve büyük topları imha ettiler, fakat taşınabilir sahra toplarımızla hovitzerlerimize bir şey yapamadılar. Ben Maydos'tan çok uzak olmayan Kilitbahir'deydim, ama hisarın içinde olmadığıma memnundum; zira büyük gemiler oraya yüzlerce mermi atmaktaydı. Toprakta büyük çukurlar açıldığını, iri kaya parçalarıyla toprak öbeklerinin başınızı sıyırıp geçtiğini ve ortalıkta yakasına yapışacak bir düşman olmadığını, gözünüzün önüne bir getirin. Dünyanın sonu gelmiş gibi bir gürültü tasavvur edin; gökgürültüsü ve şimşek gibi, ıslık sesleri ve vınlama sesleri, havada uçan kurşun sesleri ve arada garip, mutlak sessizlik anları. Yaralıların inlemelerini, ağlamalarını, pes ve müzikal olanlarından beyni biçen tiz olanlarına kadar, her çeşit çığlığı tasavvur edin. Kirle kaplandığınızı, tere öyle bir battığınızı ki kirin içinize işleyip vücudunuzda piştiğini tasavvur edin. Her tarafınızın kesik içinde olduğunu, bu yüzden kir lekelerinin içinde koyu renk kan lekeleri de bulunduğunu tasavvur edin. Boğazınızın susuzluktan, kuru yaprak yutmuşsunuz gibi kuruduğunu, nefes almanızı engelleyecek kadar şiştiğini tasavvur edin. Daha sonra-

ları, Frenk gemileri siperlerimizi bombardıman ettiğinde, siperlerin üstünü örttüğümüz için bize zarar vermeyen şarapnel mermisi kullandılar. Eğer yüksek patlayıcılar kullansaydılar yenilebilirdik, ama ellerinde kalmamış olmalıydı. Bizim mermilerimiz de tükeniyordu farklı zamanlarda. Frenk malı yüksek patlayıcılarının garip tarafı, insanı sarartmaları, hem de kanarya gibi sarartıyorlardı.

Büyük bombardıman günü bana özel görev vermişlerdi. Düşmanın onları gerçek birer silah olduklarını düşüneceklerini umut ederek, düşman ateşini üstüne çekecek sis bombalarını patlatarak intihar etmekti. Herhangi bir yerde birkaç tane birden patlatmamam, o kayadan o kayaya koşup sis bombalarını patlattıktan sonra mermilerin atılmasını beklemem de söylenmişti. Eğer bana da mermi isabet ederse, bu, başarılı olduğum anlamına gelecekti. Bu arada hovitzerler, mürettebatı tarafından bir yerden ötekine sürüklenecekti ve yeterince at olmadığından öküz takımları kullanılması gerekiyordu. Ana fikir, Frenk mayın tarayıcılarını vurmaktı ve hareket etmeye devam etmek önemliydi ki böylece karşı ateşle ölmek söz konusu olmasın. Böyle çılgınca bir hareketlilik hiç görmemiştim, ne de hayatımda bu kadar çok küfür işitmiştim; çünkü topçunun çektiği kura, benimkinden bile beterdi. Askerin en önemli avuntularından biridir bu; siz boğazınıza kadar boka battığınızda bilirsiniz ki, başka birileri de boğazlarına kadar boka batmıştır. Topçular akıllı adamlardı, çünkü hovitzerlerini tepelerde, görünmeyecekleri yerlere, mermilerinin eğik atışı gemilere düşeceği, ama gemilerden atılan mermilerin onlara değmeden üstlerinden geçeceği biçimde zirvelerin hemen altına yerleştirmişlerdi. İşte o zaman anladım ki, savaş esas itibariyle cesaret ve kuvvet değil, fakat akıl gerektiriyormuş. Frenklerin yeterince hovitzerleri veya yüksek patlayıcılı mermileri ya da siperler için havan topları veya doğru dürüst el bombaları asla yoktu. Bunlar olmaksızın siperlerde başarı kazanmak mümkün değildi. Bu kadar büyük gemiler yapmayı başaracak kadar akıllı olan Frenklerin, bunu fark edecek kadar kafalı olmamaları şaşırtıcıydı. Yalnızca Fransız Frenklerinin doğru dürüst havan topları vardı. Bizim Karakedi adını verdiğimiz bir bomba attılar ve bizi fazlasıyla dehşete düşürdüler. Bu bombalar buharlı tren gibi bir ses

çıkarıyorlar ve gökyüzünden dikine iniyorlardı. Fransız Frenklerine "Tangolar" diyorduk ve en öldürücü silahlar onlardaydı.

Gün ortasını geçtiğimiz bir sıra, savaşı kaybettiğimizi düşündük; zira tükenmiş, çok hasar almış ve cephanemizin çoğunu tüketmiştik, ama bizi yakından bombardıman etmekte olan gemilerin birçoğu bir nedenle geri çekilmeye başladı. Bir tanesi, körfezin öte yanında bir mayına çarptı ve faltaşı gibi açılan gözlerimizin önünde iki dakika içinde battı. Birtakım mayın tarayıcılar geldi, ama cesaretlerini kaybettiler ve sonra, belki ilk gemi battıktan iki saat sonra, başka iki gemi daha mayınlara çarptı, biri öyle yakına sürüklendi ki bombalaması kolay oldu. Ardından bu gemilerin ikisi de battı ve bunu görünce üzüldük, çünkü gemiler çok muhteşemdiler, sanki bir boğanın mezbahada kesilmesi gibi bir şey olmuştu bu ve insan, etine sevinse de koca bir boğanın ölümüne üzülür.

O günün sonunda bir zafer kazanmış olduğumuzu biliyorduk ve kimse bu işe bizden fazla şaşmış olamazdı. Dumanın, kaosun ve katliamın içinde, büyük bir susuzlukla başıboş dolandık, birbirimize gülümsedik ve Allah'a şükrettik.

Aynı anda düşman sabahleyin gemileriyle geri geldiğinde hiç şansımız olmayacağını da biliyorduk. Kentlerimiz perişan olmuş, hisarlarımızın hepsi gitmişti. Biliyorduk ki, büyük gemiler yakında İstanbul'da olacaklar ve savaş kaybedilecek.

O gece kavun yedik ve içine su katarak rakı içtik, rakı insana ne yapar bilirsiniz. Eve gitmek istemezsiniz, herkesi seviyorsunuzdur ve üstünüze bir sükûnettir çöker. O gece rakı bizi ölümle barıştırdı.

Ertesi gün şehit olmaya hazır bir vaziyette uyandık ve bizi cennete götürecek yeşil kuşlardan, bizi bekleyen bakirelerden konuştuk, bazıları çok şendiler; zira çok yakında Peygamber Efendimiz'le kendi bahçesinde buluşacaklardı. Gemilerin gelmesini bekledik, bekledik, ama ne o gün geldiler ne de onu izleyen öteki günler.

Zafer göğsümüzü kabarttı ve kendimizi devler gibi hissettik. Allah'ın bizimle olduğuna inanan bizler, buna artık eskisinden de çok inanır olduk, inanmayanlar da inanmaya başladılar, çünkü aslına bakılırsa topçunun hepsi hepsi otuz adet mermisi kalmıştı ve Frenkler sabahleyin doğruca yanımızdan geçip gidebilirlerdi.

58

Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (2)

Frenklerin geri gelmesi için bir ay geçmesi gerekti ve bu arada da bir yığın şey oldu.

İlk olarak ben, hepimizin kafasını karıştıran bir şeyi, Frenklerden bir kısmının bir yanımızda olduğunu keşfettim. Kafamız, "Keferenin milleti tektir" vecizesi yüzünden karışmıştı, halbuki şimdi anlaşılıyordu ki öyle değilmiş ve Savaş Hanesi'nin değil, fakat İslam Hanesi'nin yanında olan bazı Frenkler varmış. Bu Frenklere Alman deniyordu ve en şaşırtıcısı da Hıristiyan olmalarıydı. Kendisini Müslümanların hamisi ilan etmiş bir imparatorları bulunmaktaydı. Britanyalı denen öteki Frenklerin teslim etmediği savaş gemilerinin yerine yenilerini verenler de bunlardı. Frenklerin kendi aralarında bölünmüş olduklarının farkında değildim. Bu Alman Frenkleri bizim yanımızda dövüştükleri halde, bizim kendi Hıristiyanlarımıza bunu yapmanın yasaklanmış olmasını garipsemiştim, hâlâ da garipsiyorum. Daha da garip olanı, bu Alman Frenklerinin çok güçlü mevkilerde olmaları ve bize Liman von Sanders denen bir tanesinin komuta ediyor olmasıydı ki bize göre, çok mühim bir generaldi kendisi. Bazen yaverleriyle birlikte görürdünüz onu, saflarda gezinirken, bazen de ata binerdi ve çoğu zaman Frenk değil de Türk üniforması giyerdi. Bu Alman Frenki subaylardan daha bir yığın vardı ve bizim Türk subaylara tavsiyelerde bulunur, emirler verirlerdi. Bizim subaylarımızla ne Almanca ne de Türkçe yalnızca

ve Fransızca denen başka bir Frenk diliyle konuşurlardı. Size bu dilin esas sahibi olan Fransız halkının, bizi işgal eden düşmanlar arasında olduğunu ve bizim "Tango" adını taktıklarımız olduğunu söylediğimde sizin de aklınız karışacak, tıpkı bizimki gibi. Adı Orhan olan teğmenim, Alman subaylarla Fransızca konuştuğunu, çünkü Fransızcanın uygarlığın evrensel dili olduğunu açıklamıştı.

İkinci olarak da artık anneme mektup yazmam yasaklanmıştı ve yazı yazdığım için çok kötü muamele görmüştüm.

Bir neferin yazı yazmayı bilmesi umulan bir şey değildi ve dolayısıyla kuşku uyandırmıştım. Bir sabah namazdan sonra bir mıntıka temizliği yapacak bir müfrezede göreve başlamak üzereydim ki, aniden iki asker tarafından yakalanarak bölük kumandanına götürüldüm. İnzibat olan bu askerler yolda beni tekmeleyip dövdüler tüfeklerinin dipçikleriyle de vurdular. Askeri inzibattan herkes nefret eder ve buna karşılık onlar da normal askere karşı bir nefret beslerler. Bu iki herif iri ve aptal suratlıydılar ayrıca rakı kokuyorlardı. Kumandanın huzuruna çıkana kadar yanağım yaralanıp kanamaya başlamıştı bile ve önünde hazırola geçmekte zorlandım, zira dizime de tekme yemiştim.

Bölük kumandanı selam verdiğimde, aşağılayarak baktı bana ve önündeki masada duran kâğıtları karıştırıp "Rahat!" dedi. Sonra adımı ve birliğimi onaylattı ve bir mektup göstererek, "Bunu sen mi yazdın Abdül Nefer?" diye sordu. Ben mektubu elime alıp baktım, anneme yazdığım ikinci mektupmuş. "Bu, benim anneme yazdığım ikinci mektup," dedim.

Kumandan, "Oku bakalım," dedim.

Okumak istemedim, çünkü anneme yazmıştım, ama insanın yüzüne karşı emir vermiş olan bir bölük kumandanını reddetmenin, kimsenin harcı olmadığını fark ettim ve böylece okumaya başladım: *"Sevgili valideciğim, bir kere daha armut ağacının dibinde oturmaktayım ve her şey eskisinden bile daha güzel. Ruhum toprağın güzelliğiyle daha da şenlenmiş durumda..."*

Bunun gibi bir şeydi. Anneme yazdığımda, onun düşüncesi bana ilham veriyordu ve burada yazdığımdan daha sevecen yazıyordum, onu endişelendirecek kötü şeylerden bahsetmiyordum. Mahrem bir şeyin yabancılara teşhir edilmesindeki utanca katlanarak, başından sonuna kadar okudum ve sonra mektubu tekrar kumandana uzattım. Dedi ki: "Bunları yazdığını nerden bileceğiz?"

Kâğıdı göstererek, "Çünkü orda yazılı," dedim.

"Karakterler Rumca."

"Kelimeler Türkçe," diye cevap verdim.

Kumandan, bana baktı ve, "Rumların bizimle savaşmasının üstünden çok geçmedi ve çok geçmeden yine savaşa girebilirler. Bize Trakya'da korkunç şeyler yaptılar. Biliyorum, çünkü oradaydım. Bağırsakları deşilip kapılara çivilenmiş küçük çocuklar gördüm. Orduda aramızda Rum istemiyoruz. Casusluk tehlikesi olduğu aşikâr," dedi.

"Ben Rum değilim, efendim," diye cevap verdim.

"Sen Hıristiyan değil misin?"

"Müslümanım efendim. İmansız değilim ben."

Kumandan, "Birlik imamı, senin Müslüman olduğuna garanti verdi, ama bir Müslümanı taklit etmek çok da zor değil. Lütfen bu mektubu açıkla," dedi.

"Anneme yazdığım bir mektuptur, efendim."

"Evet, evet, annene yazdığın bir mektup. Ama neden Rumca?"

"Rumca değil, efendim," diye tekrarladım. "Türkçe ve yalnızca harfler Rum harfi. Meraklı olduğum için bir arkadaşım öğretmişti."

"Nasıl oluyor bu?" diye sordu kumandan belli birine hitap etmeden ve o noktada, arkasında, yana doğru bir yerde durmakta olan Orhan Teğmen öne eğilerek dedi ki: "İzin verir misiniz, efendim?" Mektubu alıp baktı ve, "Türkçe konuşulan ama Rumca yazılan yerler varmış; duydum ki bu, batı kıyılarında ve özellikle de bu neferin geldiği güneybatıda çok yaygınmış. Bu insanlara bazen Karamanlı deniyormuş," dedi.

Kumandan, "Bunu nasıl kontrol edebiliriz," diye sordu. Teğmen, "Bir sürü Rum doktorumuz var," diye cevap verdi. Kumandan, "Birini getir bana," diye emir verdi.

Böylece az sonra sıhhiye birliğinden bir Rum doktor geldi ve mektuba bakıp, "Harfler Rumca, ama dil Türkçe. Kendisi de Türkçe bilmediği takdirde hiçbir Rum bunu anlamaz." Çoğumuzun Rum doktorlarımız olmasına itiraz ettiğimizi hatırladım, çünkü hastalandığımız veya yaralandığımız zaman bizi doğru dürüst tedavi etmeye zahmet etmediklerini düşünüyorduk; ama bütün bunlar sonradan olacaktı ve o malum doktor, bana iyilik etmişti kuşkusuz.

Mektubun gerçekten Türkçe olduğunu duyunca, kumandan, doktoru gönderdi ve kendisinden daha sonra bahsedeceğim, müfreze komutanım olan Orhan Teğmen'le konuştu. "İyi bir nefer midir?" Bunun üzerine Orhan Teğmen. "Babasının yerine gönüllü olmuş ve deniz saldırısı sırasında kendini gösterdi. Bir nefer olarak kendisine güvenim tamdır, onbaşılığa terfi ettirilmesini önermeyi düşünüyordum. Şunu söylemeliyim ki, efendim, askeri inzibat tarafından sebepsiz yere dövülmüş olmasına itirazım vardır."

Kumandan içini çekti ve ayağa kalktı. Beni getirmiş olan iki inzibata dönerek, "Bu askerin yüzü, siz vurduğunuz için mi kanıyor?" diye sordu. Onlar da: "Evet, efendim." dediler. Ve kumandan: "Tutuklanmaya itiraz mı etti?" diye sordu. İnzibatlar: "Hayır, efendim," dediler.

O inzibatların aptal olduğunu düşünmüşümdür hep, çünkü, "Evet!" demeleri gerekirdi; neyse, kumandan bunlara hazırola geçmelerini söyledi. Tabancasını kılıfından çıkardı ve kabzasıyla her ikisinin de yanağına vurdu. Böylece benim gibi onlardan da kan akmaya başladı. Yanaklarından kan akarak orada öylece hazırol vaziyetinde durdular ve hiçbir şey söylemediler. Sonra kumandan, bana dönerek, "Bir daha Rum alfabesiyle mektup yazmayacaksın. Sansürcüler aptalca sorunlarıyla bana gelmeseler de yeterince derdim var zaten. Anladın mı?" dedi.

"Evet, efendim," diye cevap verdim. O da: "Çıkabilirsin," dedi. Böylece hazırola geçtim, selam verdim ve Orhan Teğmen'le birlikte, topallayarak müfrezeme gitmek üzere çıktım. İşte annemin ondan sonraki üç yıl boyunca benden haber alamayışının gerekçesi budur.

Orhan Teğmen bir keresinde bize demişti ki: "Bu kadar aptal bir düşmanımız olduğu için şanslıyız herhalde; böylece arada gücümüzü toplayabiliyoruz." Bunu söylemişti, çünkü Frenkler savunmamızı hazırlamamız için bize daima bol bol zaman tanıyorlardı. Az önce anlattığım büyük savaştan dört ay önce, Kumkale ve Seddülbahir kaleleri bombalamak için gemilerini yollamışlar ve bir cephaneliğin havaya uçması sonucu seksen altı kişi ölmüştü. Böylece, dar geçitleri takviye etmemiz gerektiğini öğrenmiştik. İki ay sonra bir Frenk denizaltısı, bizim *Mesudiye*'yi batırmış, böylece, mayın ve denizaltı ağları döşemeyi öğrenmiştik.

Birliğe doğru dönerken, hafif bir yağmur çiselemeye başlamıştı. Orhan Teğmen, bana, "Sen çok ilgimi çekiyorsun benim," demişti.

Ne cevap vereceğimi bilememiş ve hiçbir şey söylememiştim; çünkü bir nefer normalde bir subayla muhavereye girmez ve sonra o dönüp izah etmişti, "Benim komutam altındaki erlerden okuma yazma bilen bir tek sensin." Duraklamış ve devam etmişti. "Ve tuhaf olan şu ki, bildiğin de neredeyse tamamen yararsız. Türkçeyi Rum harfleriyle yazmak, yarısı limon, yarısı incir olan yeni bir meyve yetiştirmek gibi bir şey, ki böyle bir meyveyi kimse asla yemez."

"Ne yapmalıyım o vakit, efendim?" diye sordum ve o da, "İlk işin, savaşta hayatta kalmak," dedi. "Mamafih Mustafa Kemal'in, Frenkler gibi bizim de Latin harfleriyle yazacağımızı söylediğini duydum; böylece eğer onun dediği olursa, bir gün bu Rum harflerinin yerine onları öğrenmek zorunda kalabilirsin."

"Savaşı kazanacağımızı umuyorum inşallah, efendim," dedim, çünkü aksini söylemek veya düşünmek olmazdı. "Ve sonra bir şeyler yazmak için uğraşabilirim."

"Şanslıyız," dedi Orhan Teğmen. "Almanlar büyük bir askeri yeteneğe sahipler; biz de öğreniyoruz. Britanyalılar ile Fransızlar hazırlanmak için bize bu kadar zaman tanımakla ölçüsüzce akılsızlık etmiş oldular. Onları yenmemiz mümkün olacaktır, zannediyorum. Ayrıca ihtiyatların başında Albay Mustafa Kemal var."

"Ben ne yapmalıyım?" diye sordum ona. Bana, "Süngünü keskin tut, yaptığın her şeyin iyice zevkini çıkar, sanki son defa yapıyormuşsun gibi ve çukur kazman gerektiğinde derin kaz ve sıkı kaz," dedi.

Orhan Teğmen başımızdaki üç subaydan en iyi olanıydı ve her saldırıdan önce kılıcını, keskin yanına, uygun adım yürüyen ayak temposuyla şarkı söyleterek bilediğini duyardık ve bir saldırı yapıldığında, kılıcı elinde hepimizin önünden o giderdi. Biz, kılıcını kaldırdığı anı beklerdik ve o, "Aziz Allah," diye bağırınca biz hemen hücuma geçip hep birlikte, "Aziz Allah," diye bağırırdık ve içimizden vahşi bir cesaretin yükseldiğini duyardık. Orhan Teğmen, bize melek gibi davranırdı. Öldürülmesi hepimize çok acı gelmişti. Galiba İkinci Kirte Muharebesi'nden sonraydı. Frenkler geri çekildikten sonra şafakla birlikte onu aramak için saflar arasında sürünmüştüm; çünkü onu düşerken görmüştüm ve hâlâ sağ olabileceği düşüncesindeydim; ama bulduğumda şişmeye başlamıştı bile, yaralarındaki kanın rengi siyahlaşmıştı, ceset sineklerinin yumurtalarıyla kaplanmıştı. Parmaklarını zorlayarak açtım ve kılıcını aldım, geri götürdüğümde, muharebeden sağ çıkan birkaç kişi, bu kılıcı öpmek için sıraya girdi. Sonunda o kılıca ne olduğunu bilmiyorum.

Orhan Teğmen'i sık sık düşünürüm; artık yaşlanmış olduğumdan; öğleden sonraları meydandaki çınar ağaçlarının altında oturduğum yerde azıcık kestirdiğimde, onun ve savaş arkadaşlarımın birer birer geldiklerini, elleriyle omuzlarımı tuttuklarını ve selamlamak için yanaklarımdan öptüklerini görürüm rüyamda.

59

Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (3)

Hepimiz, Frenklerin gemilerin yanı sıra bir orduyla geri döneceğini biliyorduk. Birçok kişi korkmaya başlamıştı ama benim kaderimde Mustafa Kemal'in komutası altında olmak varmış ve dolayısıyla ben ile arkadaşlarım şanlılar arasındaydık.

Nasıl olduğunu bilirsiniz. Bazen biri özeldir ve ötekilerden ayrılır. Öyle zannediyorum ki, Abdülhamit Hoca böyle biriydi, ayrıca Rüstem Bey de. Bazen biri aslan veya kartal olmak için seçilir de, ötekiler, koyun ya da serçe olmak için. Bu kişi, yazgının seçtiği değildir de o kendi kaderini seçer; sanki ne yapılması gerektiğini ötekilerden daha iyi biliyormuş gibidir ve dünyanın hangi yöne gideceğine dair de bir kavrayışı vardır.

Mustafa Kemal'in artık cumhurbaşkanı olduğunu biliyorum ve onun adını duymamış olmak için gerçekten cahil olmak gerekir, ayrıca biliyorum ki o, hepimiz için en büyük Türktür artık ve benim gibi onunla şahsen tanışmış olanlar da, onun ihtişamının bir kısmıyla parlayıp duruyorlar, ama o zamanlar o sadece bir subaydı. Hiçbirimiz, bu kadar büyük biri olacağını bilmiyorduk. Öyle olduğu halde, onun sahip olunacak en iyi komutan olduğunu anlamıştık ve biz neferler, vatan hizmetimizi bir başkası yerine onun komutasında ifa ettiğimiz için minnettardık; çünkü ona itimadımız tamdı. Bunun

sebebi, onun ciddi bir subay olmasıydı; öyle hayatını üniforma içinde geçirmekle yetinen biri değildi. O bölgede daha önce de hizmet yapmıştı ve onları avucunun için gibi biliyordu. Ön saflara gidip dürbünüyle Frenkler hakkında casusluk eder ve vurulma tehlikesini göze alırdı; tam bir asker gibi, muhabere esnasında, uzun adımlarla etrafta dolaşır, asla vurulmazdı; sanki korunuyormuş gibi. 38. Alay'a komuta ettiği vakit, mükemmel olduğu söyleniyordu ve bu bilgi bize güç veriyordu. Mustafa Kemal, düşmanın niyetini okumayı biliyordu, böylece onları şaşırtabiliyordu ve saldırılarının çoğu başarılı oluyordu. Tüm saldırılar cephe hücumlarıydı ve binlercemiz ölüyorduk. Biz zaten ölmeye hazırdık. Ama şimdi savaş denilen o illetin ne denli kötü olduğunu düşünüyorum. Belki de tüm yapacağımız Frenklerin bize saldırarak kendi kendilerini tüketmelerini beklemekti, çünkü her iki tarafta da ölümlerin nedeni savunma değil saldırıydı.

Yarımada çok geniş olduğu ve ordular küçük olup bütün çıkarma yerlerini savunacak kadar büyük olmadığı için, hareketli bir ihtiyat birliği oluşturulmasına karar verilmişti ve bu da 19. Tümen'di. Ben de bunun içindeydim ve Bigalı yakınında kamp kurmuştuk. Burası ihtiyat birliği için en uygun yerdi; zira bir yöne gidip 7. Tümen'i, ötekine gidip 9.'yu destekleyebiliyorduk. Bigalı'da Mustafa Kemal bir evde kalıyordu. Huzurlu bir evdi bu. Bir balkonuyla balkon korkulukları, bir avlusu, damında ağır kiremitleri, bahçesinde gülleri, naneleri vardı ve bir nedenle arka tarafında pencere yoktu. Bu huzurlu evi her gördüğümüzde kendimizi daha iyi hissederdik, çünkü Mustafa Kemal ile Binbaşı İzzettin içeride plan yapmaktaydılar.

Frenklerin geri dönmesinden önceki ay boyunca, bölgeye 5 ayrı tümen daha sevk edildi ve biz zamanımızı iki biçimde geçirir olduk, bir an bile istirahat etmiyorduk. Ellerimiz kanayana, üniformalarımız parça parça olana kadar dikenli tel döşüyorduk. Bunu tel

kalmayana kadar sürdürüyorduk. Siperler ve lağım kazıyor, küçük tabyalar oluşturmak için kum torbaları dolduruyor, ateş hatları açmak için ağaçlarla çalıları temizliyorduk. Siperlerin üstünü kerestelerle, toprakla kapatıyorduk ki, bizi mermilerden korusun. Mustafa Kemal bize devamlı eğitim yaptırıyordu güçlenelim ve bölgeyi öğrenelim diye yarımada da sürekli yürüyüş talimleri yapıyorduk; inişli çıkışlı, akıl karıştırıcı bir yerdi. Yazın kuruyan derin su yolları ve dere yatakları, dolaşıp dolaşıp bir yere varmayan sel yatakları vardı. Arazi düzgün muharebeye müsait değildi; çünkü çok kalın dikenli çalılarla kaplıydı. Bu da, askerin, düzgün bir biçimde yayılarak ilerlemek yerine daracık keçi yollarından tek sıra ilerlemek zorunda kalacağı anlamına geliyordu ve dolayısıyla, makineli tüfekleri keçi yollarına doğrultup gelen askerleri enselemek çok kolaydı. Ayrıca ilerlediğiniz vakit anında kayboluyordunuz ve birliğinizle bağınız kopuyordu. Bütün birlikler birbirleriyle irtibatı kaybediyordu ve dolayısıyla, her saldırı berbat bir kaosa dönüşüyordu.

Arazinin sürekli olarak değiştiği bir yerdi. Deniz kıyısında, sivri uçlu çalılarla kaplı dik ve taşlık uçurumlar bulunuyordu. Yumuşak eğimli güzel tarım alanları vardı. Sarı ötücü kuşlarla dolu küçük çam ağacı ormanları bulunuyor ve bazı yerlerde de, az önce bahsettiğim, yine sivri uçlu çalılarla kaplı dere yatakları ile derin sel yatakları bulunuyordu. Yol yoktu ve bu yüzden kırlık alanda yürüyorduk, yürüdükçe iz açıyorduk ve her şeyin arabalarla değil, hayvanlar ve insanlar tarafından taşınması gerekiyordu. Atlar bazen o kadar aç oluyorlardı ki, evlerin üstündeki badanayı yemeye çalışıyorlardı. İlkbahar zamanıydı ve savaş olduğunu bilmezmiş gibi açan çiçeklerle her şey çok güzeldi. Çoban köpeklerinin kesik kulakları ve çivili tasmaları vardı. Kalelerin taşları arasında takırdayan kaplumbağalar ve kuyu bileziklerinin altında yaşayan küçük kertenkeleler vardı. Bronz sırtlı böcekler, yaprakları sürükleyerek geri geri yürüyen büyük böcekler, küçük turkuvaz renkli kızböcekleri

ve kocaman, kahverengi, vızıltılı yusufçuklar vardı. Kendi küçük yollarını açmış kara karıncalar, tırtılları sırtlanıp götüren çok büyük karıncalar vardı. Kahverengi ve altın sarısı kafaları olan büyük yılanlar vardı. Dalgakıranlarda, balıkçıllar kanatlarını kurutmadaydılar. Göklerde, saksağanlarla kuzgunlar uçmaktaydılar. Bunlar bir askerin dikkat ettiği şeylerdir; çünkü kendisi de toprağa yakın yaşar ve bunlar, onun yoldaşlarıdırlar. Onlarla ilgilenir; çünkü çoğu zaman yapacak pek az işi olur ve bunlar, onun, yaşamanın ne olduğunu, yaşamın bir sürü çeşidi üstüne düşünmesini sağlar. Muharebelerin ayrıntıları silinip gittikten çok sonraları bile, bu şeyleri hatırlar. Tabi, mevsimler değiştikçe, bulunduğumuz yerin ilkbahardaki o cennet olmaktan çıktığını giderek anladık.

Mustafa Kemal saldırının güneyden geleceğini düşünmekteydi, ama Alman Frenki general, Bolayır'dan geleceğini düşünüyordu. Bu yüzden, tatbikat yaparak, gece ve gündüz manevra yaparak bir buraya bir oraya yürüyüp duruyorduk, süngü kullanmayı öğrenmiştik; çünkü yakın dövüşte süngü, bir mermi bir düşmanı geçip bir dosta saplanabileceğinden, dostlar açısından, mermiden daha az tehlikelidir. Ancak muharebeler başladıktan sonra da, kendi kendimize, en iyisinin birini kaburgalarından süngülememek olduğunu öğrendik; çünkü kaburgalar yay gibi ve süngüyü kıskaç gibi sıkıştırıyorlar ve ayağınızı adamın göğsüne dayamazsanız, süngünüzü geri çekemiyorsunuz. Ölen adama çok zulüm olduğundan, bunu yapmak zorunda kalmak da hoş olmuyor, ölen de zaten elleriyle süngüye yapışıyor ve yüzüne bakmak zorunda kalıyorsunuz. Bu yüzü, gözlerini ve öksürerek tükürdüğü kanı çok uzun bir süre hatırlıyorsunuz. Bunu rüyalarınızda görüyorsunuz ve bu yüzden, yorgunluktan bitkin düşmüş bile olsanız uyuması zor oluyor. Ayrıca bir süngü birinin kaburgalarına saplanmışsa, onu çekmeye çalışırken siz de süngülenebilirsiniz. Başka bir şey de şu; bazen bütün bir muharebeyi, tek bir kurşun atmamacasına süngüyle yapabilirsiniz.

Cephanemiz olmadığında ve hatta bazen olduğunda bile biz yaptık. Ben sık sık kılıçlarımız olsa daha iyi olurdu, diye düşünmüşümdür; çünkü şöyle bir düşünürseniz, tüfeğin üstündeki süngü, sopa üstündeki hançer gibi veya fırlatamayacağınız bir kısa mızrak ya da süvari kılıcının tersine kısa bir kılıç. Bana kalırsa, yalnızca subayların değil hepimizin kılıcı olmalıydı. Bu fikrim, Frenklerin Gurkha denen kısa boylu adamlarıyla ilgili gerçek yüzünden güçlendi. Bu Gurkhalar askerlerin en serti ve en cesuruydular; eğri bıçakları vardı, bunların alt kısmı çok enliydi ve bunlarla bir vuruşta kafanızı veya kolunuzu uçurabiliyorlardı, siperlerin içinde çok etkili oluyorlardı. Bende ölü bir Gurkha'dan almış olduğum böyle bir bıçak var ve evimin duvarında muhafaza ediyorum.

Mustafa Kemal'in tümenindeki bizler, ay bitmeden kendimizi askerlerin en iyisi saymaya başlamıştık ve ayrıca, en iyi kumandanın da bizde olduğunu düşünüyorduk; çünkü o, durmadan bir yerden bir yere gidiyor, her şeyi dürbünleriyle kontrol ediyor ve ciddi ciddi düşünüyordu. Ona hiç benzemeyen bizlere garip bir biçimde büyüleyici görünmesine yol açan sarı saçları ve mavi gözleri vardı. Bu mavi gözler zekâyla ışıl ışıldı ve sizinle konuşmak için durduğunda, bizzat Padişah Hazretleri'ymişler gibi şeref duyuyordunuz. Yanında kendisine ara sıra iğne yapan bir doktor bulundurmaktaydı; ama nedenini bilmiyorum ve doktorun adı Hüseyin Bey'di.

Frenk çıkarması gerçekleştiğinde, hazırlıklarımızı tamamladığımız günün ertesi günüydü. Atış alanları temizlenmiş, büyük topların menzili ayarlanmış ve tüfeklerimizin görüşü sıfırlanmıştı. Sanki bir düğün kurmuşuz da, misafirler tam yemekler dağıtılırken gelmiş gibiydi.

60

Mustafa Kemal (13)

Mustafa Kemal, Alman Komutan Otto Liman von Sanders'le ilginç bir ilişki geliştiriyor. Von Sanders nadiren hata yapan, zeki ve kararlı bir subay. Hayati mevkilere Türklerden ziyade Almanları yerleştirerek Osmanlı subayları arasında bir hayli düşmanlık yaratmış durumda. Britanyalı Komutan Sir Ian Hamilton'un aksine von Sanders, her zaman yetersiz subayları kovmayı tercih ediyor. Kemal apaçık bir Alman karşıtı ve generalin yüzüne karşı Almanya'nın savaşı kaybedeceğini düşündüğünü söylüyor. Kemal bütün stratejik ve taktik konularda kendi fikirlerinin doğruluğuna kesinlikle inanmış durumda. Müttefik çıkarmasının olası yeri konusunda da generalle fikir ayrılığı var. Zamanla von Sanders ele avuca sığmayan dediğim dedik Kemal'e ilişkin kızgınlığının üstesinden gelecek ve kendisine giderek daha fazla sorumluluk tevcih edecek. Kemal'in çıkarma konusunda haklı olduğu anlaşılıyor, ama general, tümenleri öyle örgütlemiş ki, kıyıya yalnızca az sayıda asker dağılmış durumda ve kalanlar, Müttefikler'in niyeti aşikâr hale gelir gelmez yer değiştirebilecek gibi bir yerde yoğunlaşmışlar. Müttefikler tarafından yapılan şaşırtmacalar, kendisini yalnızca bir tek gün aldatıyor.

Kemal ihtiyat birliklerinin kumandasına verilmiş ve istila sabahı, deniz bombardımanının uzaktan gelen sesiyle uyanıyor. Bir süvari birliğini keşfe yolluyor ve küçük bir düşman gücünün yarımadanın hâkimiyetini tamamıyla ele geçirmelerini sağlayabilecek yüksek araziye doğru ilerlemekte olduğu bilgisini alıyor. Buna bağlı

olarak insiyatifi ele alıyor; yetkisi olmadan harekete geçerek (ki bu sık sık yaptığı ve her seferinde de yaptığı yanına kâr kalmış bir şey) bütün 57. Alay ve dağ bataryasıyla birlikte yola çıkıyor. Büyük bir tesadüf eseri, önceden programa alınmış bir tatbikat dolayısıyla 57. Alay takım toplamış ve gitmeye hazır durumda. Osmanlı İmparatorluğu'nun şansına, Müttefikler'in niyetini doğru okumuş bulunuyor. Eğer öyle olmasaydı, bütün ihtiyatları yanlış yere götürmüş olacaktı ve harekât anında kaybedilecekti.

Kemal alayını, hızlı yürüyüşün ardından toparlanmak üzere bırakıyor ve çalılığa girerek ilerliyor. Düşman gemilerinin denizde dağınık vaziyette olduklarını görüyor. Osmanlı askerleri kendisine doğru koşmaktalar ve Kemal soruyor: "Neden koşuyorsunuz?" Askerler, "Geliyorlar, geliyorlar!" diye bağırıyorlar.

"Kim geliyor?" diye soruyor Kemal.

"Düşman, efendim."

"Nerden?"

"İşte şurdan!"

Gerçekten bir grup Avustralya askeri, bütün Müttefik komutanlarının en saplantılı hedefi haline gelecek olan hayati tepe, Conk Bayırı istikametinde ilerlemekte.

"Geri çekilmemelisiniz!" diyor Kemal, askerlere.

"Ama hiç cephanemiz kalmadı!"

Kemal, Avustralyalıların kendisine kendi birliğinden çok daha yaklaşmış durumda olduğunu kavrıyor. Zamana ihtiyacı var ve şanslı bir ilhamla irkiliyor. "Süngü tak ve yere yat!" komutunu veriyor. Askerler dediğini yapıyorlar ve üstlerine ateş açılacağını düşündüklerinden Avustralyalılar da yere yatıyorlar ve ateşli silahlarla yapılacak bir çatışmaya hazırlanıyorlar. Bir subay 57. Alay'ı getirmek üzere gönderiliyor.

Kemal alaya, Balkan Savaşları'ndaki yüz kızartıcı kayıplarını affettirmek zorunda olduklarını söylüyor. Ünlü konuşmasını yapıyor: 'Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz

ölünceye kadar geçecek zaman zarfında, yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir." Bataryaların yerlerine yerleştirilmesine Kemal şahsen omuz veriyor ve muharebeyi ufuk çizgisinde izliyor. Mucize eseri olarak vurulmuyor. Kemal'den ilham alan, cihattan ilham alan 57. Alay, Avustralya ilerleyişini durdurmayı başarıyor ve hemen hemen bütünüyle yok oluyor. Kısa bir süre içinde imam ile saka oğlan bile ölecek ve 57. Alay sonsuza kadar Türk efsanesine mal olacak. Ne var ki ertesi gün, 77. Arap Alayı panik halinde kaçışıyor ve Osmanlı Ordusu'nda, Arap askerlere ilişkin genel hoşnutsuzluğu daha da derinleştiriyor, ancak beş gün içinde pozisyonlar sabitleniyor 5. Tümen'in felaket bir karşı saldırısının ardından, Anzaklara karşı kalıcı saflar oluşturuluyor. Kemal, Osmanlıların İmtiyaz Emri'yle ödüllendiriliyor ve tümen karargâhının bulunduğu yere "Kemalyeri" takma adı veriliyor. Liman von Sanders, Kemal'in kurmay başkanlığını yapmak üzere bir Alman subayı yolluyorsa da Kemal anlamlı bir biçimde onu geri göndererek sadık Binbaşı İzzettin'i alıkoyuyor.

Bir gün Kemal durup kısaca Karatavuk'la konuşuyor. Karatavuk'un tüfeğini alıyor, sürgüsünü gevşetip namlusundan bakarak inceliyor ve sonra Karatavuk'a, tüfeğin bakımına dair tavsiyelerde bulunuyor. Karatavuk bunu kalan ömrü boyunca hatırlayacaksa da ne dediğini tam olarak hatırlamayı başaramayacak.

61

Ben Philothei (10)

Ben on üç yaşındayken iki tane çok komik şey oldu. Birincisi, birinin, güzelliğim kasabadaki erkekleri rahatsız ettiği için benim peçe takmam gerektiği konusunda bir fikir düşünmesi. Kargetiren Ali buz toplayacağı yerde, ağzı bir karış açık etrafımda dolaşıp beni takip etmeye başlayınca oldu bu. Günün bütün saatlerinde önümde belirmeye başlamıştı, tıpkı İbrahim'in yaptığı gibi ve gerçekten ağzından sular akıtarak. Ben bir anlamda hoşlanıyordum bundan, ama aynı zamanda da kızdırıyordu beni. Eziyet gibi bir şeydi. Yaptığı zaman kızıyordum ve yapmadığı zaman yine biraz kızıyordum, a, belki de artık eskisi kadar güzel değilim, diye düşünüyordum, bu yüzden tekrar ortaya çıktığında hem rahatlıyor, hem de kızıyordum, çünkü en azından görünüşümü yitirmediğimi gösteriyordu bu.

Kimseye söylemeyin, çünkü ölürüm. Bunu asla hiç kimseye söylemedim, yani bu bir sır ve kesinlikte kendinize saklamalısınız, ama bazen Kargetiren Ali'nin nerede olabileceğini tahmin ediyor ve tam oraya gidiyordum. Bunu yalnızca ona takılmak için yapıyordum. Umarım benim çok kötü olduğumu düşünmezsiniz, siz söylemeden de ben kötü olduğumu biliyorum zaten.

Öteki olan şey de, birdenbire kanamaya başlamamdı ve hiç beklemiyordum. Ne olduğunu bile bilmiyordum, bu yüzden de çok korktum ve ölmek üzere olduğumu filan zannettim. Neyse ki tam o sırada ağanın konağındaydım; Leyla Hanım saçımı fırçalıyordu ben onunkini fırçaladıktan sonra, Drosoula, Pamuk kediyi fırçalıyordu. Pamuk vecd içinde olduğundan Drosoula'yı ısırmaktaydı.

Neyse işte, rahatlamak için dışarıdaki küçük odaya gitmem gerekti ve kanamakta olduğumu o zaman fark ettim. Koşarak içeri geldim, ağlıyordum ve kendimi oradan oraya fırlatarak feryatlar ediyor, dünya sona ermiş gibi davranıyordum. Leyla Hanım sonunda hareket etmemi önlemek için kollarımdan tutarak, derdimi söylemeye zorladı. "Leyla Hanım, ben kanıyorum," dedim. Önce o , "Neren kanıyor, neren? Bir yerini mi kestin?" diye sordu, ama sonunda durumu çaktı ve elini ağzına koyarak güldü. Kahkahası çok hoştu, gümüş çanlar gibi, böyle...

Neyse, kedi yüzünden eli kanayan Drosoula'yı da yanımıza çağırdı ve kadın kanamasının onda da başlayıp başlamadığını sordu. Drosoula şaşkın şaşkın bakıp kalınca, Leyla Hanım anladı ki henüz onda başlamamış.

Leyla, "Bacaklarınızın arasından kan geldiğinde, artık bebek yapacak kadar büyümüşsünüz demektir. Her ay birkaç gün sürer ve buna katlanmak zorundasınız, çünkü başka şansınız yok, o yüzden şikâyet etmenin manası da yok," dedi. "Herhalde ikiniz de bebek istersiniz?" ve Drosoula da, ben de evet, iyi olur dedik. Leyla, "Ben bebeğim olmadığı için üzülmüştüm," dedi ve gözleri azıcık parlar gibi oldu. Yerlere kan damlatmamamız için bir bez parçasını nasıl katlayacağımızı gösterdi bize ki o da öyle yapıyormuş ve pek de güzel bir şey değildi aslında.

"Peki nasıl yapıldığını biliyor musunuz?" diye sordu. Biz de, "Neyin nasıl yapıldığını Leyla Hanım?" diye sorduk. "Bebeğin nasıl yapıldığını," dedi. Ve biz bilmediğimizi söyledik.

Sonra Leyla açıklamaya çalıştı. Çok utanıp heyecanlandığından lafını şaşırdı ve öyle şiirsel anlatıp işi öylesine yüceltti ki, hiçbir şey anlamadık esasında. Benim her şeyi gerçekten anlamam için birkaç yıl daha geçmesi gerekti ve o zamana kadar Drosoula da, ben de, bu işin narlarla, eriklerle ve hıyarlarla ilgili bir şey olduğunu zannettik. Onun, meyveyle sebzeyle ilgili bir işi neden o kadar eğlenceli bulduğunu da hep merak ettik.

62

Karatavuk'a Mektup

Bir çömlekçinin oğluna, hem de imansızların inancına sahip olan birine asla mektup yazmamış olduğumdan ötürü, sizin gibi birine hitap etmenin doğru adabını bilmiyorum. Dolayısıyla bu mektuba, sizi selamlamadan başlamakla hoşgörünüze sığınıyorum. Zorlayıcı koşullar söz konusu olduğundan, bunun gibi mektupların, hele barış zamanında bile mektupların çoğunlukla yerlerine ulaşmadığı hesaba katılırsa, yerine zaten ulaşmayacaklarına dair kuşkularım var. Ayrıca siz bir asker olduğunuz ve savaşta pek çok talihsizlikler vuku bulduğu için, insan, buradaki gibi, alıcının mektubu okumak üzere hayatta olup olmayacağını da hesaba katmak zorunda. Kasabadaki diğer mektup yazıcılar, daha doğrusu bunlardan burada kalabilmiş olanlar Osmanlıca yazma itiyadında olduğu içindir ki, anladığım kadarıyla siz bunu okuyamıyorsunuz, kendimi ebeveyninizin kâtibi olmak gibi bıktırıcı bir vaziyette buldum. Ebeveyniniz, besbelli sabık öğrencilerimden birinden ders almak suretiyle, Yunan harfleriyle Türkçe okuyup yazabildiğinizi bana söylediklerinde çok şaşırmış olduğumu söylemek zorundayım. Türklerin zekâ yönünden son derece tembel olduklarına inanmaya alışmış olduğumdan, aranızdan hiç değilse birinin, hem beyin, hem de inisiyatif sahibi olduğunu keşfetmek, ırkınızın geriliğini, doğal yetenek yoksunluğundan ziyade öğretim eksikliği ile açıklamak daha mı doğru olur diye fikir yürütmeme yol açtığından benim açımdan yararlı oldu. Aldığınız öğrenimin, kimsenin anlayamadığı Arapça sayfaları yararsızca ezberlemekten ibaret olmasını daima tuhaf bulmuşumdur.

"Özgün Yunanlıların herkesin işine burnuna sokan Türk komşularıyla yüzyıllar boyunca karışarak kendilerini alçaltmış olduğu buralarda, bunun yerleşik bir alışkanlık olduğunu bilmeme rağmen, size, lekesiz, katışıksız kalmasını tercih ettiğim Yunan yazısını kullanarak Türkçe yazmanın hiç hoşuma gitmediğini söylemek zorundayım. Daha evvel, bırakınız yazmayı böyle bir şeyi okumamıştım bile ve uleması tarafından bugüne kadar oturtulmamış olduğundan, kuralları, grameri bilinmeyen bir yazının içine kendimi yerleştirmem gerçekten zor oluyor. İnsan, bir kestirmeler ve tahminler sistemiyle telaffuzları kendi icat etmek zorunda kalıyor. Kendi dilim ve yazı adabım, ifadenin her anlamıyla sizinkinden çok üstün olduğundan, benim için bu lağım temizlemek için altın bir kaşık kullanmak zorunda kalmak gibi bir şey oluyor. Mamafih, ebeveyninize yazmış olduğunuz ve benim de, başlangıçtaki eğilimimin aksine kendilerine okumuş olduğum mektubun ciddi bir şiirsel gücü olduğunu, kısmen iradenin dışında, beni etkilediğini teslim etmek zorundayım.

"Böylece size gönülsüzce, zamanımdan ve sabrımdan çokça fedakârlık ederek, fakat fazlasıyla merhametsiz olan ebeveyninizin ısrarıyla yazmaktayım. Babanız bana çeşit çeşit çömlekler getirdi ve dolayısıyla kendisine borçluyum. Anneniz gözyaşları içinde, ki buna tahammül etmek de zor. Babanız ilaveten bana, sizin arkadaşınızla birlikte, sanki geceleri uyanık kalmamıza bülbüller yetmezmiş gibi kasabaya eziyet etmek için kullandığınız şu kuş düdüklerden de bir tane verdi. Kendisi bunu, sevdiğim çocuklardan bir tanesine vermemi istediyse de ben, bir başöğretmen olduğumdan, artık böyle bir çocuk bulunmadığını ifade ettim.

"Ebeveyniniz benden şunları yazmamı istedi:

"Cenabı Allah'tan, O'nun ve meleklerinin seni gözetmesini, kurşunlardan, şeytanın karanlığından korumasını niyaz ediyoruz. Bir meleğin kanatlarını senin üstüne açmasına, çevrene dolamasına ve muhafaza etmesine dualar ediyoruz. Kötü cinlerin seni ele geçirmemesi için dualar ediyoruz. Tehlikenin seni gördüğünde başını başka tarafa çevirmesini ve öte tarafına geçmesini niyaz ediyoruz. İyi olmanı, hasta olmamanı ve yorulduğun zaman uykuyla ödüllendirilmeni niyaz ediyoruz. Midende yemek, boğazında su

olmasını niyaz ediyoruz. İsa'nın Meryem Anası'nın da ayrıca seni gözetmesini niyaz ediyoruz. Zorlukların ortasında, ne kadar varsa o kadar huzur bulmanı ve neşeli olmanı niyaz ediyoruz. Eğer ölüm seni bulursa, seni cennete götürecek beyaz bir cüppen, yeşil bir sarığın olsun ve biz geldiğimizde karşılamak için cennetin kapılarında olasın diye niyaz ediyoruz. Arkadaşlarına hiçbir zarar gelmemesini niyaz ediyoruz. Bizi hatırlamanı, bizi unutmamanı, bu sert ve acımasız dünyada bizim için dua etmeni niyaz ediyoruz. Sayende hayatımızı sürdürebildiğimiz için, bizim gibi Cenabı Allah'ın da babanı aldatmış olduğun için seni affetmesini niyaz ediyoruz. Padişahın ve Allah'ın da, döndüğünde bizim de yapacağımız gibi seni ödüllendirmesini niyaz ediyoruz. Eğer işler senin için yolunda giderse, nazar değmesin diye dua ediyoruz.

"'Burada çok dert var. Zaten hiçbir şeyi olmayan bizlerin artık daha az şeyi var. Her şey kötüydü, şimdi daha da kötü. Hiçbir şey tamir edilmiyor, karadan veya denizden hiçbir mal gelmiyor. Yemek için bir soğan bulursak şanslıyız, tüccarlar ticaretini yapacak hiçbir şey bulamıyorlar.

"'İyi olan, Leyla Hanım'ın udunu hâlâ çalıyor olması ve ud tellerinin sesi üstümüzden aşıp bize huzur veriyor. Diğer bir iyi şey de, bu kasabada yaşayan bizlerin, ilk defa tangır tungur sesler çıkararak tepemizde uçan bir uçak görmüş olması ve hepimizin kapılara koşması. Bazı insanların fazlasıyla korkması, köpeklerin delice havlayıp bir aşağı bir yukarı zıplaması. Ama Rüstem Bey onun ne olduğunu biliyordu. İçinde bir adamla uçan bir makine olduğunu izah etti ve bakınca bize el sallayan adamı gördük. Kasabanın ve tepelerimizin üstünde bir iki kere dolandı. Bundan çok konuşur olduk, çünkü mucize gibi bir şeydi ve hiçbirimiz o adamın kim olduğunu bilmiyorduk. Herhalde şimdiye kadar sen de bir uçak görmüşsündür ve bu gibi şeyler hakkında senin ne düşündüğünü merak ediyoruz. Biz çok iyi bir şey olduğundan pek emin değiliz, çünkü Allah kuşlara uçmayı nasip etmiş, bize de yürümeyi. Eğer biz kuşlar gibi olacaksak, kuşlar ne gibi olacaklar? Ya bir adam çok yükseğe uçar da cennete ulaşırsa ne olacak? Allah ne yapacak?

"'Çok kötü bir şey ise, jandarmaların gelip cihat yüzünden savaşması yasaklanan Hıristiyan erkek çocukların çoğunu top-

lamasıydı. Çok ani olduğu için burda fazlasıyla üzüntü ve telaş oldu ve bu delikanlıların, yollar, köprüler inşa edecek ve binaların üstüne oturacağı çukurları kazacak işçi taburları için devşirildiği söylendi. İşçi taburlarında hayat çok kötü olduğu için Hıristiyanların karşı tarafa geçtiklerini işittik. Nerdeyse ölesiye çalışıyorlarmış ve berbat yerlerde yaşıyorlarmış. Sana okumayı öğreten arkadaşın Mehmetçik de, asker olmayı istemiş olduğu halde devşirilenlerden biri oldu. Anası ve babası korktular, umut olmadığını söylüyorlar, ama biz onları avutmaya çalıştık, onlar bizi, çünkü hepimiz oğullarımızı kaybediyoruz. Şimdi erkeklerin işini kızlarla kadınlar yapıyor. İş yüzünden, yiyecek yokluğundan hepsi zayıfladı ve hastalandı.

Bir başka çok kötü şey de, padişahın, buradaki insanların elinden hayvanlarını alması oldu. Ordunun imansızlara karşı cihatında daha çok ihtiyacı olduğunu söyleyerek, birçok katırı, eşeği ve atı alıp götürdüler, ama biz bu insanların kim olduğunu nerden bileceğiz? Bize okuyamadığımız kâğıtlar verdiler ve ilerki bir tarihte bu kâğıtları göstererek hayvanlarımızı veya onlara eşit sayıda hayvanı geri alacağımızı söylediler. Bazıları, bu insanların, kanun kaçakları ve hırsızlar olduğunu, hiç de padişah tarafından gönderilmediklerini söylüyor. İnsanlar, neler olduğunu duyunca katırlarını sakladılar ve böylece Allah'a şükürler olsun ki, Kargetiren Ali'nin hâlâ katırı var, ama en kötüsü Nilüfer'ini yitiren Abdülhamit Hoca'ya oldu. O atı ne kadar sevdiğini ve nasıl koruduğunu bilirsin. Yaşlıydı ama hâlâ güçlüydü ve kır atların en güzeliydi. Rüstem Bey'in atlarından bile güzeldi. Örülü yelesi, yelesindeki yeşil kurdeleler, pirinç çanları ve Abdülhamit Hoca'nın yıkanmazlardan aldığı Yörük eyeriyle ne kadar harikaydı. Ve Abdülhamit Hoca'yı üstünde öyle gururlu ve sevgiyle otururken görmek de harikaydı. Padişahtan gelen adamlar atı ve üstündeki imamı gördüklerinde, muhterem biri ve bir hafız olduğu halde, kabaca inmesini emrettiler. İmam kollarını atın boynuna dolayıp öyle bir ağıt tutturdu ki, herkes duydu ve herkes tarifsiz üzüldü. Allah'tan atını kendisine bağışlamasını diledi, ama kollarını atın boynundan çözdüler ve yere düştü, ama ayağa kalkıp yine ata sarıldı, kulaklarına bir şeyler fısıldadı. At kulaklarını dikti ve ayakla-

rıyla tepindi. Sonra adamlardan ikisi, Nilüfer uzaklaştırılıncaya kadar imamı tuttular. İmam ise bağırıp ağlıyordu.

"'Şimdi Abdülhamit Hoca, umutsuzluk ve keder yüzünden çok hasta, çünkü o atı çok severdi. Atı olan biri için at çok önemli bir şeydir, hele ki iyi bir atsa. Nilüfer'in ölesiye çalıştırılacağını, ordunun böyle atları, evlerin badanasını, arabaların boyasını yiyesiye kadar açlıktan öldürdüğünü söylüyor ve bunu asker olduğu zamanlardan hatırlıyor. Abdülhamit Hoca artık şiltesinde yatıyor ve yemek yemiyor. Böğrü ağrıyor ve bu dünyada bizimle çok kalmayacağını söylüyor. Karısı su dökemediğini ve iyileşip iyileşmeyeceğini Allah'ın bileceğini söylüyor. Artık burda doktor yok, çünkü hepsi Hıristiyandılar ve Hıristiyanların savaşmasına izin verilmediği halde askerlere bakmak için götürüldüler ve eğer hastalanırsak, atalarımızdan kalma tedaviler dışında çaresiz durumdayız. Abdülhamit Hoca, Nilüfer'i bir daha asla göremeyeceğini, ayağının altında toprağın yarıldığını ve içine girip yatabileceğini söylüyor. Ayşe Hanım ellerini ovuşturup ağlıyor ama yapacak hiçbir şey yok. Abdülhamit Hoca, şiltesinde yattığı yerden hatim indiriyor. Bitirdiği ve içindeki her kelimeyi tekrarlamış olduğu zaman, gözlerini kapatacağını, beyaz kefene sarılacağını ve çamların altındaki toprağa yatırılacağını söylüyor. Ve eğer o ölürse bize kim namaz kıldıracak?

"'Olan başka bir şey de, bir hortlağımız olduğunu sandık, çünkü her akşam, gece yarısından sonra çığlıklar ve feryatlar duyuluyor hepimizi uykudan uyandırıyordu. Şiltelerimizin üstünde korkudan titreyerek dinliyorduk, feryatlar sokaklar boyunca yayılıyor ve saatlerce dinmiyordu. Köpekler havlıyor, baykuşlar ve bülbüller susuyorlardı. Hepimiz konuşuyorduk ve bunun ne anlama geldiğini merak ediyorduk. Sonra Rüstem Bey bir gece dışarı çıktı, çünkü yetki ve görev onundu, Peder Kristoforos'u da yanına aldı, ama Abdülhamit Hoca'yı almadı, çünkü o çok hasta ve umutsuzdu. Peder Kristoforos'un yanında kutsal yağ, su, ikona ve buna benzer diğer Hıristiyan şeyleri vardı. Yanlarında iki de hizmetkâr almışlardı. Rüstem Bey'in bir de tabancası vardı. Hortlağın, kocasını birkaç yıl önce Makedonya'da kaybetmiş ve şimdi de bütün oğullarını Mezopotamya'da kaybetmiş bir kadın olduğu ortaya çıktı. Kadın kederden sarhoş olmuştu ve

geceleri başıboş geziniyordu. Hortlak filan yoktu, ama olduğunu düşündüğümüz sıralar çok korkutucuydu. Artık geceleri dışarı çıkmasın diye o kadını kapı pervazına bağlıyorlar. Sabahları bağı çözüyorlar ve artık evinin içinde feryat edip dert çekiyor, böylece sokaklarda daha az gürültü oluyor. Hatırlayacaksın, geçen savaşta da aynen bunun gibi bir başka kadın vardı.'

"Babanız, bir askerin bir çömlekçinin bir parmağı gibi olduğunu, arkadaşlarının da öteki parmaklar olduğunu, düşman askerlerinin de öteki elin parmakları olduğunu ve birbirlerine karşı işlediklerini, çünkü hiçbir çömleğin asla tek elle yapılmadığını, çömlekçinin Allah olduğunu, Allah'ın askerleri kullanarak dünyayı kil gibi yoğurduğunu, bu nedenle Allah'ın parmaklarından biri olduğunuz için iftihar etmeniz, eğer iftihar etmiyorsanız, boyun eğmeniz gerektiğini söylüyor. Anneniz, her mümkün olduğunda giysilerinizi yıkamanızın önemli olduğunu, aksi takdirde cildinizin kaşınıp iltihap toplayacağını söylüyor. Ve keşke yine çocuk olsaydınız da uzaklara gitmeseydiniz, diye dilediğini söylüyor.

"Ebeveyninizin, her ikisi de kulağı ve aklı tırmalayan bir dille, aynı anda farklı konularda konuştuklarından, bana fazlasıyla zahmet ve sıkıntı çektirmiş olan mektupları bununla sona ermiş bulunuyor. Annenizin tavsiyeleriyle teşvik edici sözlerinin pek çoğunu buraya katmadım, zira siz hâlâ aramızdayken sık sık tekrarlanmış olduğundan hepsini zaten ezbere bildiğinizden eminim. Sizi yürekten fazlasıyla sevdikleri, güvenliğiniz konusunda fazlasıyla endişeli oldukları belli oluyor ve dolayısıyla eğer yakın bir zamanda kendilerine yazarsanız onlar için iyi olacak, bu bana daha fazla iş çıkaracak ve aklımı karıştıracak olsa dahi.

"Şunu da eklemek istiyorum ki, kafesimdeki ketenkuşlarını ve kanaryaları çalıp yerlerine serçeleri bırakanların siz ve arkadaşınız Mehmetçik olduğundan uzun bir süreden beri haberdar bulunuyorum. Ayrıca arka kapılardaki nişlerden herkesin ayakkabılarını çalıp bir sürü karmaşa ve sıkıntıya yol açarak insanları birbirlerinden ayakkabı trampa etmek zorunda bırakanların siz ikiniz olduğunu da biliyorum. Dolayısıyla hayatın siz olmayınca daha sakin ve rahat geçtiğini söyleyebilirim, ama daha iyi olduğunu söyleyemem.

"Leonidas, başöğretmen..."

63

Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (4)

Her askerin ötekilerden üstün tuttuğu bir arkadaşı vardır. Arkadaşın ölürse bir süre sonra bir başkasını bulursun, ama yine de hatırladığın yalnızca bir tane arkadaşın olur ve onu hepsinden üstün tutarsın. Bunun nedeni, en iyi arkadaşının öldürülmesinden sonra, yüreğindeki yaranın tekrar böyle bir arkadaş edinmeni imkânsız kılmasıdır.

Fikret'i anlatacağım. Peralıydı ve sloganı, "Peralıyım ben ve şeyimden aşağı Kasımpaşa" idi. Bir liman işçisi gibi yapılıydı, bunun nedeni, İstanbul'daki doklarda liman işçisi olmasıydı. İriyarı olduğunu söylemiyorum, zira benden daha uzun değildi, ama güçlü, ağır bir göğüs yapısı vardı. En ağır şeyleri kaldırmayı ve taşımayı öğrenmiş bir adamın kalın, küt kollarıyla bacaklarına sahipti. Çok güçlü olduğunu şahsen biliyorum, zira üstü kapalı siperler yaptığımızda kirişleri yerine oturtan oydu. Ateşkes esnasında yaralıları toplarken, herkesten daha kuvvetliydi. Boynunda kasları şişirerek bizi güldürürdü ve bütün o kasların belirgin hale gelmesi ona grotesk bir görüntü kazandırırdı. Kazayla ona toslayacak olduğunuzda, bir ağaca çarpmış gibi olurdunuz.

Fikret çirkindi. Bir Arabın çengelli burnuna sahipti ve alt dudağı sarkıktı. Gözleri yüzüne eşit aralıklarla oturmuyordu, bıyığı bir tel kablonun saçaklı ucu gibiydi ve tıraş olduktan bir saat sonra bile kalın bir kabasakalla kaplı olurdu. Çoğu zaman hepimiz gibi o da

keçi gibi kokardı, ama onun kokusundaki keçisellik, geri kalanlarımızın siperlerde günlerce süren şiddetli çarpışmalardan sonra edinmeyi başaracağımız ölçüdeydi. Siperlerde kokladığınız şeyler sırasıyla şunlardır: ceset, yanmış barut, bok, sidik, ter. Fikret'in kokusu, yanmış barut ile bok arası bir şeydi.

Fikret'in iyi tarafı, kötülüğüyle ilgili olarak dürüst olmasıydı. Bir kere başı hep beladaydı. İmama Allah'a boş verdiğini, kutsal olup olmamasının onu ilgilendirmediğini, savaşın kutsal olup olmamasının da umrunda olmadığını, çünkü bu savaşın da dövüşmeyi gerektirdiğini söyleyince hepimiz çileden çıkmıştık ve imam da onu rapor etmişti. Arkadaşlarının moralini bozacak ve devleti küçük düşürecek hareketlerde bulunduğu için başı belaya girmişti. Kendisine angarya cezası verilmişti ve o da sonradan, "Şeyimden aşağı, ben Peralıyım," demişti. Orhan Teğmen araya girmeseydi herhalde vurulacaktı. Orhan Teğmen, ona fikirlerini kendisine saklamasını söylemişti, neyse ki teğmene, imamdan ve hatta bizzat Allah'tan bile daha çok saygısı vardı, böylece şeyinden aşağı olan diğer konular sır olarak kalabilmişti.

Fikret'in ağzı her konuda bozuktu. Bir şeyin yerini sorduğunuzda veya birinin nerede olduğunu, daima, "Ananın orasında," diye cevap verirdi. Normal olarak biri bunu söylediğinde boğazına bir bıçak dayanmasını bekleyebilirdi, ama o bunu gayet dostça bir havayla, sanki sahiden de yardımcı oluyormuş gibi söylerdi. Zaten askerler de, arkadaşlarındaki uygunsuz hareketlerin en kötüsünü anında kapıverirler. Aramızda gerçekten Peralı olan bir tek Fikret olduğu halde, "Ben Peralıyım, şeyimden aşağı Kasımpaşa," hepimizin sloganı oldu ve az zamanda, en dindarlarımız bile, herhangi bir şeyin yeri sorulduğunda "Ananın orasında" demeye başladı. Bugün bile kendime dikkat etmek zorundayım ki, bunu söylemekten kaçınabileyim.

Fikret çok tembel ve kayıtsız görünmekten hoşlanırdı, ama yapılması gereken bir şey varsa, fevkalade yöntemli çalışırdı. Hızlı çalışmazdı, ama asla mola da vermezdi. Daima benim yanı başımda çarpışırdı ve birbirimizi kollardık. Bunun neden olduğunu bilmiyorum, çünkü ikimizin arkadaş olması için hiçbir sebep yoktu.

Onu ilk defa, giysilerimi bitten nasıl arındıracağımı bana gösterdiği zaman tanımıştım. Giysiler zaten pek sık yıkanmıyordu, ama çok iyi yıkansalar bile bitler ölmüyordu. Bir gün kaşınıp durmaktaydım, Fikret üniformamı çıkartmamı ve bu konuda tevekkül göstermememi, çünkü kimsenin bit karşısında tevekkül göstermek zorunda olmadığını söylemişti. Güneşin altında oturmuştuk ve o bana bitlerin, üniformanın dikiş yerlerinden nasıl ayıklanacağını, işaret parmağı ile başparmağın tırnağı arasında kıstırılarak nasıl çatlatılacağını öğretmişti. Fikret bit konusunda çok bilgiliydi, çünkü bitin, Pera'daki bir numaralı hayvan olduğunu söylüyordu. Üç çeşit bit vardır. Bir tanesi bir fahişenin ayrılık hediyesidir, bir tanesi kafadadır, dolayısıyla kafanızı tıraş etmeniz gerekir ve üçüncüsü de kol altlarınız ve uyluklarınıza, karnınıza iğneler batmasına yol açanıdır ve sizi öyle kaşındırır ki pis parmaklarınızla bokunu derinize yedirirsiniz ve işte öyle hastalanırsınız. Kıllıysanız daha beterdir, çünkü yumurtalarını kıllara bırakır. Çanakkale'de bizim iki çeşit bitimiz vardı. Bunlar, eğer kan içmekten pembeleşmemişlerse kır renkli ve beyazdılar. İzin günlerimizde safların gerisine gittiğimizde, zaten bitli olan, cahil, topraksız köylü türünden olanlarımız hariç, hepimiz daima bit ayıklardık. Fikret'le ilk arkadaş olduğumuzda, ceketimi aldı ve dikiş yerlerinin iki tarafından da bakılarak nasıl aranacağını bana gösterdi. O ana kadar ondan kaçınıyordum, çünkü söyledikleri beni şok etmekteydi, ama bitlerime yönelik bu ilgisi, onun bütünüyle kötü bir adam olmadığını anlamamı sağladı.

Bir gün safların gerisindeki istirahat noktasındayken Orhan Teğmen geldi ve gömleğimi, yakındaki bir karınca tepesinin üstüne koymamı emretti. Bu emri sorgulamaya cesaret edemedim ve dediğini yaptım. Birkaç saat sonra Orhan Teğmen geri geldi ve gömleği dikkatlice eline aldı ve bütün karıncaları silkeledi ve gömleği bana göstererek dedi ki: "Tam düşündüğüm gibi. Bu gömleği bit kontrolünden geçir Abdül Nefer." Hiç bit yoktu. Anlaşıldı ki dürbünüyle Frenkleri gözetliyormuş ve karınca tepeleriyle bu hileyi yaptıklarını görmüş. Karıncalar bitleri yiyor mu veya öldürüyor mu, yoksa yalnızca kaçırıyor mu, bilmiyorum, ama benim bunu deneyecek olan bütün

askerlere öğüdüm, gömleği giymeden evvel bütün karıncaları süpürdüklerinden emin olmaları, çünkü karınca sokması, bit ısırığından çok daha fazla acıtıyor. Askerlere ayrıca, kafalarını siperden aniden çıkarmamalarını tavsiye ediyorum, çünkü böyle ani hareketler dikkati çekiyor. Böylesi sağlam sinir gerektirirse de, kafanızı daima becerebildiğiniz kadar yavaş yükseltin. Nişancılara tavsiyem de, dikkatli bir atışla makineli tüfek tabyalarını çökertebileceğinizdir. Bütün yapacağınız, tabyayı destekleyen kum torbalarının yan taraflarına dikine bir dizi ilmek atışı yapmak. Bu, torbaların ikiye ayrılmasına ve içindeki kumun boşalmasına neden olmaktadır. O zaman tabyalar bazen aniden çökebilmektedir. Bunu esas itibariyle eğlenmek için yaparsınız ve düşman daima geceleyin tabyayı tekrar inşa eder.

Bir gün Fikret, bütün bitlerimizi öldürmeden teneke kutular içinde biriktirip bu tenekeleri Frenk siperlerine fırlatma fikrini geliştirdi. Bunu yapma şansımız vardı, çünkü bir keresinde siperler birbirinden yalnızca beş adım uzaktaydı. Yaptığımız işe gülüyorduk ki, bir Frenkin "Hey, Abdül," diye bağırdığını duyduk ve teneke kutu, içinde bokla bize iade edildi. Frenkler bize hep "Abdül" derlerdi ki, bu da benim gerçek adım olduğu ve Karatavuk yalnızca bir takma ad olduğu için bana garip geliyordu. Bazen bize daha önce hiç tatmamış olduğum ve tadınca da çok sevdiğim çikolatalar fırlatıyorlardı, biz de onlara tatlılar ve sigaralar fırlatıyorduk, ki bizim sigaralar onlarınkinden çok iyiydi. Bazen de üzüm. Biz de, "Haydi Johnny," diye bağırıyorduk bir şeyleri atarken. Frenkler bisküvit adını verdikleri, küçük, yuvarlak, yassı bir ekmekle, teneke kutulara konmuş, sığır bifteği denen bir çeşit etle yaşıyorlardı. Bir zaman geçtikten sonra bunları yemekten sıkıldılar ve bizim siperlere fırlatmaya başladılar. Bir keresinde bir teneke kutu başıma geldi ve değdiği yeri kocaman çürüttü. Tenekeleri süngülerimizle açıyorduk. Öyle bir zaman oldu ki biz de bıktık bunu yemekten, çünkü sıcak havada içindeki yağ eriyor ve sümüksü sümüksü köpürerek tenekeden taşıyordu. Orhan Teğmen'e Fransızca bir not yazdırdık ve bir tenekeye bağladık, sonra da tenekeyi geri fırlattık. Notta, "Sığır eti istemez, lütfen, ama süte evet" yazıyordu. Bize gelince, siperdeyken

bulgur, zeytin ve ekmekle yaşıyorduk. Frenkler şanslıydı, çünkü Rum tüccarlar gelmiş ve onların bulunduğu kumsallara sergi açmışlardı. Bütün çevrelerinde şarapnel mermilerinin patlamasına da aldırmıyorlardı. Bizim tarafa gelen pek az Rum tüccar vardı, çünkü zaten bizde para yoktu. Frenklerle yaptıkları bu ticaret, çoğumuzun Rumlardan nefret etmesine yol açtı, çünkü çoğunun Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar olduğundan emindik. Rumlar herkesle ticaret yaparlar, analarının katiliyle bile.

Frenklerle bizim karşılıklı olarak, bombaların yanı sıra birbirimize hediyeler de attığımızı bilselerdi, insanlar şaşıp kalırlardı. Bu oldu, çünkü düşmanı tanımamız gerekiyordu. Önceden hiç esir almıyorduk. Onlardan nefret ediyorduk, onlar da bizden nefret ediyordu. Onları süngülüyorduk, çünkü imansız öldürmenin fazladan hayrı, cennete girmemizi daha da kolaylaştıracaktı. Orhan Teğmen bize hep esirleri ya da yaralıları öldürmememizi söyledi, çünkü yararlı birtakım istihbarata sahip olabilirlerdi ve buna ilaveten öldürüleceklerini bilen askerler teslim olmaya daha az yatkın olurlardı, ama bazen, o bakmadığında veya öldürme şehveti ağır bastığında yine de öldürüyorduk.

Mamafih bir an geliyor öldürmeye doyuyorsunuz ve öldürme tembeli oluyorsunuz. Sizi tiksindirmeye başlıyor. Düşmanın gözlerinin içine bakıyorsunuz ve artık gördüğünüz bir imansız olmuyor. Artık nefret bulunmuyor içinizde. Neyse işte, her şeyi değiştiren bir şey oldu.

Harekâtın ilk günleriydi; başlayalı daha bir ay bile olmamıştı. Gündüzler ısınmaktaydı, ama geceler hâlâ çok soğuktu. Avustralyalı ve Yeni Zelandalı denen Frenklerle karşı karşıyaydık. Bunlar, Gurkhalar denen ufak tefek adamlar kadar sıkı dövüşen, uzun boylu ve vakur heriflerdi. Kıyıdan dik bir yamaca, savaşarak tırmanmışlardı, onları, içinde bulundukları dere yatağından çıkarmamız mümkün olmamıştı. Daha sonra, onları yok etmenin en iyi yolunun saldırmalarına izin vermek olduğunu anlamıştık. Genel olarak iriyarıydılar ve kolay birer hedef oluşturuyorlardı. Denetlenemeyecek bir hevesle çok ileri gidebilirlerdi, o zaman biz de onları küçük gruplar halinde

yalıtabilir ve hepsini öldürebilirdik. Kendilerine Anzak dediklerini saptamıştık ki, bu da bizi çok şaşırtmıştı. Hava ısındığında bu askerler bir tek çizme ve şortla savaşıyorlardı. Derileri kararıyordu ve vücutlarında birtakım canavar ya da neredeyse tamamen çıplak kadın dövmeleri vardı. "İmşi Yallah" şeklinde tuhaf bir savaş çığlığı atıyorlardı ve bunun belki de kendi dillerinde "İnşallah" demek olduğunu düşünmüştük.

Hayal edilebilecek en büyük saldırıyı gerçekleştirdik. Biz kırk bin kişiydik ve şafak vakti saldırıya geçtik. Öyle sıkışık nizamdık ve öyle çoktuk ki, her bir kurşun bir sürü adam öldürmüş olmalı. Birçok insanın kurşunun dosdoğru insan bedeninin içine girdiğini bilmediğini düşünüyorum. Ben, yanımda Fikret'le birlikte savaşıyor ve onun kokusunu hissediyordum. Frenklerin çok sayıda makineli tüfeği vardı ve ot biçer gibi biçiyorlardı bizi.

Öğlen itibariyle on binimiz ölmüştü ve Frenklerden çok kişi öldürdüğümüzden kuşkum var. Saldırı durduruldu ve Fikret'le ben sürünerek siperimize geri döndük.

Ertesi öğlene doğru, sıcak güneşin altında kalmış olan on bin ölüden yükselen koku öylesine kötüydü ki, dayanamadık. Tatlı ve iğrenç bir kokuydu. Daha da beteri, yaralılardan hiçbirinin toplanmamış ve safların orta yerinde, susuzluk ile acıdan, ağlaya sızlana ölüyor olmasıydı. Fikret duyunca ağlamaya başladı ve hepimiz fevkalade kederlendik, çünkü merhamet duygusu sarmıştı yüreğimizi. Allah'a, "Lütfen izin ver de bir ateşkes olsun," diye dua ediyorduk.

Frenk siperinden bir Kızılhaç bayrağı yükseldi ve bir umut patlaması yaşadık. Ama bizim nişancılardan biri anında vurdu bayrağı ve umut söndü. Sonra Orhan Teğmen, "Bana şans dileyin," dedi ve tırmanıp siperden dışarı çıktı. Elleri havada, düşman saflarına doğru koştu ve bizim adamlar da anında kendi Kızılhaç bayrağımızı diktiler. Orhan Teğmen, Kızılhaç bayraklarını vurduğumuz için Frenklerden özür dilemeye gitmişti.

Siperlerimizden sedyeler elimizde çıktık, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Frenklerle hep bir arada yaralılarımızı topladık. Bize baş selamı verdiler ve o uzun boylarının tepesinden baktılar, "*Good day,*

Abdül," dediler. Merhamet isteyen bir iş için, bizi öldürmüş olanlarla yan yana, huzur içinde çalışıyor olmak garipti. Bazılarımız Frenklerle nişan ve sigara takası yaptı.

Ölülerin dört gün sonra gömülmesi kararlaştırılmıştı, o süre içinde hava o kadar ağırdı ki, kusasımız geliyordu. Böyle muharebelerde başlıca duamız, rüzgârın batıya doğru esmesi ve pis kokuyu bizden yana değil de düşman saflarına taşıması oluyordu.

Bizimle Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Frenkler arasındaki her şey ölüleri gömerken değişti. Britanyalı Frenkler, Honorable Herbert adında Türkçe ve Arapça bilen özel bir subay yollamışlardı. Bu subay hepimizi koordine edebilen tek kişiydi. Biz Türkler de emirleri ondan alıyorduk, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Frenkler de. Honorable Herbert, ölünün üstünde bulunan para ve öteki şeyler için bize alındı kâğıtları veriyordu.

Size ölüleri anlatacağım. Bir aydır savaş vardı ve ölüler hiç toplanmamıştı. Ölenler farklı yaşlardaydı. Bu yüzden hepsi farklı derecelerde çürümüşlerdi. Bazıları iyice şişmişti, bazıları kararmış ve içlerinde kurtçuklar kaynıyordu. Diğerleri yeşil sümüğe dönüşmüşlerdi. Bir kısmı da tamamen çürüyerek büzüşmüş olduğundan, kemikleri deriden dışarıya fırlamıştı. Bunların birçoğu, siper ve tahkimat yapmakta kullanıldı, yani kum torbası yerine geçtikleri söylenebilir. O zamanki ölülerin çoğu bizimkilerdi.

Ölüler gömülürken, iki taraf da nöbetçi dikiyordu ve bu nöbetçiler süngü takıp rahatta bekliyorlardı. Biz orada beyaz bayrakla dikilsin diye en iri adamımızı seçiyorduk. Frenkler de en iri askeri seçiyorlardı ve böylece anormal ölçüde iri iki dev, beyaz bayraklarla orada dikiliyordu ve iki taraf da yere, ne kadar uzağa gitmeye izin olduğunu gösteren bayraklar dikiyordu. Bize fotoğraf çekmememiz söylenmişti, ama zaten bir tek subaylarda fotoğraf makinesi vardı ve onlar da zaten çekiyorlardı, çünkü Frenk subayları da çekmekteydiler. Onların subaylarıyla bizimkiler konuşuyorlardı, öyle sanıyorum ki Fransızca olmalı, çünkü Orhan Teğmen o dili konuşmayı biliyordu ve onun da konuştuğunu duymuştum. Sigara değiş tokuşu yapıyorduk, Frenkler ellerimizi sıkmaktan hoşlanıyorlardı ve bizim de kendimizi buna alıştırmamız gerekmişti.

Hep güneşin altında, köle gibi çalışmaktaydık ve hamamda terler gibi terlemekteydik, sırtlarımız ağır kaldırmaktan ağrımaktaydı. İlk fikir, saflarımızın tam ortasına beyaz kumaşla bir çizgi çekmekti ve biz bütün Frenk cesetlerini onların tarafına götürüp bırakacaktık. Onlar da bütün Osmanlı cesetlerini getirip bizim tarafa bırakacaklardı. Ama hareket ettirmeye kalktığınızda yaşlı cesetler parçalandığı ve et kancalarıyla süpürge sopaları işe yaramadığı, bazen de şişmiş cesetler patladığı için bunu yapmak imkânsızdı. Sonunda cesetleri bulundukları yerde gömme konusunda anlaştık. Tepeden tırnağa ceset sümüğüne bulanmıştık. Cesetler de yeşil ceset sinekleriyle kaplanmıştı. Elimizdeki ceset sümüğünü, yerden avuç avuç toprak alıp sümük çıkana kadar ovuşturmak suretiyle çıkartıyorduk. Binlerce kişiyi sığ mezarlara gömüp üstlerine azıcık toprak attık; mermi atışları başladığında çoğunun yine ortaya çıkacağını bile bile. Sonraları mide bulantısından haftalarca burnumun direği sızladı ve rüya gördüğümde bunu ara sıra hâlâ hissederim. Bu gömme işinden sonradır ki, dizanteri salgını başladı.

Akşamüstü işi bitirmek zorundaydık ve bize komuta etmekte olan Britanyalı Frenk Honorable Herbert, "Yarın beni vurabilirsiniz," dedi ve biz de hep birlikte, "Allah korusun," dedik. Bizim siperlere kadar geldi ve birkaç başka Frenk daha geldi, bizimle el sıkıştılar, Frenkler bize tepeden bakıp, *"Bye-bye Abdül,"* dediler ve gittikleri zaman biz de hep birlikte onları selamladık. Atışlar hemen hemen anında başladı, ama bu olaydan sonra artık birbirimizden nefret etmedik ve ben bir daha, doğrudan doğruya askeri etkinlik içinde olmayan hiçbir Frenki vurmadım. Onların da, yüreklerini kendi memleketlerinde tarlalarda bırakıp gelmiş adamlar olduğunu anlamıştık, bundan sonra savaş daha az kutsal gelmeye başladı. Bununla birlikte, hacı sarığı takmış şehitlerin, bir kısmı da kellelerini kollarının altında taşıyarak, yeniden savaşmak için nasıl ölümden geri döndüklerine dair hikâyeler işitmeye de devam ettik. Bir daha şehit olmak için dünya yüzüne yeniden gönderilsinler diye Allah'a yakardıkları söyleniyordu.

Eğer kazayla bir dere yatağında hücuma uğrarsak, suyun bizi alıp güvenli bir yere götüreceğini işitiyorduk. Bu türden hikâyeler hep anlatılıyordu bize. Yaz sıcağında bir düşman bölüğü hücuma geçince havadan bir bulut inmiş ve sis kalktığında bölüğün tamamen ortadan kaybolduğuna dair söylentiler dolaşıyordu. Bana gelince, küçük mucizelerle ilgilenmeye başlamıştım. Havada birbiriyle çarpışarak iç içe girmiş ve çapraz işaretleri oluşturmuş yığınla mermi toplamıştım. Kullanılmış olan her tür kurşundan oluşmuşları var. Ayrıca bir şarapnel mermisinin göbeğine saplanmış bir kurşunum da var.

Birbirimize hediyeler fırlatabilmemiz iyiydi ama o kadar yakın siperlerde bulunmak genel olarak kötüydü. El bombalarından ötürü uyumaya imkân yoktu. Frenk el bombaları doğru dürüst şeyler değildi ve onlar içine çivi ve taş doldurdukları teneke kutularla kendilerine el bombası imal ediyorlardı. Bunlar bizi öldürmüyor ama derimizin içine bir sürü pislik girmiş oluyordu ve aklın esenliği açısından da insana iyi gelmiyorlardı. Bizim top gibi yuvarlak, doğru düzgün el bombalarımız vardı. Önce pimi tutuşturmanız gerekiyordu. Bazen bizde de el bombaları tükeniyor ve kendi el bombamızı kendimiz imal ediyorduk, Frenklerin yaptığına çok benzer şeyler.

El bombaları bizim aleyhimize çalışmaya başlamıştı, çünkü Frenklerden bazıları, ama Fransız Frenki olanlar değil, bunları yakalayabiliyor ve bize geri fırlatıyordu. Bunun nasıl mümkün olduğunu anlamıyorduk, ta ki bir gün kumsalda Frenkleri, bir tahta parçasını sallamaktan, geriye ve ileri doğru koşturmaktan ve sık sık da bir topu atıp tutmaktan ibaret bir oyun oynarken gözetleyene kadar. Bundan çıkan netice, Fransız Tangoları hariç bütün Frenklerin, yakalama ve fırlatma işinde gayet iyi olduklarıydı. Doğrusu ben inanıyorum ki, görevleri gelen el bombalarını anında yakalamak veya kepçelemek ve geriye fırlatmak olan, alarm durumunda adamları vardı. Bir zaman sonra bu konuda akıllandık ve fırlatmadan önce fitili daha uzun süre yakıp iyice kısaltır olduk. Yine de geriye atıyorlardı, ama oyun hepimiz için daha tehlikeli bir hal almıştı. El bombalarına karşı en etkili şey, üstlerine bir kum torbası atmaktır. Frenklerin kumsalda büyük bir topu tekmelemekten ibaret olan bir başka oyunları daha

vardı. Bunu çırılçıplak oynuyorlardı. Ara ara, hiç sebepsiz, bir yukarı bir aşağı zıplayarak tezahürat yapıyorlardı. Eğer aralarına bir mermi düşerse, ölülerle yaralıları bir kenara çekip oyuna devam ediyorlardı. Ayrıca suya ekmek atıp balıkların gelmesini bekliyorlardı ve sonra onlara bir el bombası atıp balıkları topluyorlardı. Bunu yaparken de çıplak oluyorlardı. Çoğu zaman suda çırılçıplak hep birlikte yüzüyorlardı ve bu yüzden insanlar Frenklerin utanmaz, arlanmaz olduğunu söylediklerinde, ben şahsen biliyorum ki doğrudur.

Yakın siperlerde olmanın bir kötü yanı da, birbirinin safını alttan kazıp yüksek patlayıcılar yerleştirmenin kolay olmasıydı. Bazen bizim lağımlar onlarınkilere tesadüf eder, yerin altında karşılaşırdık ve birbirimizi karanlıkta bıçaklardık. Bu, her şeyden daha ürkütücü, korkutucu bir şeydi. Başıma yalnızca bir defa gelmiş olduğu için mutluyum. Ama yine yaz ortası olmalı, çünkü o vakte kadar siperlerimin üstünü tamamen kapatmıştık ve mazgal şevlerinden, mazgal deliklerinden ateş ediyorduk. Frenkler saldırdıklarında, üstümüzdeki yığınaktan parçaları kenara çekip yanımıza atladılar ve hepimiz yorgunluktan yere yığılana kadar öylece birbirimizi delik deşik ettik, yumrukladık, tekmeledik. Ölü ve yaralı yığınlarının arasına serilip kaldık, süngümle kaç adam öldürdüğümü bilmiyorum ve kaçının Türk, kaçının Frenk olduğunu bilmiyorum. Uyluğumda izini hâlâ taşıdığım bıçak yarasını yapanın da bir Türk mü, yoksa bir Frenk mi olduğunu da bilmiyorum.

Yaptıkları bir şey, bizi durmadan hareket ettirmekti. Kendi birliğimizle tek bir yerde pek bulunmuyorduk. Bizi bölüp dağıtıyorlardı, öyle ki bir gün doğru düzgün bir alay oluyorduk, ertesi gün, farklı alaylardan gelmiş adamlardan oluşan başka bir birliğin bir parçası oluyorduk. Bu, subayların ihtiyatlara en çok nerede ihtiyaç olduğuna ilişkin düşünceleri doğrultusunda yapılıyordu. Böylece, hayatta kalabilenlerimiz, bütün mıntıkaları öğreniyordu. Şimdi size daha anlatmamış olduğum düşmanları anlatacağım biraz.

Fransız Tangoları kısmen beyaz, kısmen de siyah adamlardan ibarettiler. Siyah adamlar palalar taşıyorlardı ve bunlar da en az Gurkhaların eğri kılıçları kadar kötüydü, ama subayları kırmızı

pantolon, kep ve lacivert ceket giyiyordu. Kara Fransız askerleri söz konusu ise, bütün yapılması gereken subaylarını vurmaktı, o zaman yüreksizleşiyor, geri dönüp kaçıyorlardı. Dolayısıyla bir hücum olduğunda ilk iş subayları vuruyorduk ve tavuskuşu gibi giyinmiş olmaları bizim şansımızaydı. Britanyalı subayların özel kemerleri ve hizmet şapkaları vardı. Tüfek yerine tabanca taşırlardı ve rütbe işaretlerini manşetlerine takarlardı, bu yüzden onları vurmak da kolaydı. Ben nişancılık yaparken hep subay vurmaya çalışırdım, ama harekâtın sonuna doğru Frenk subayları artık rütbe işareti takmaz olmuşlardı ve artık bizim gibi nişancıların herhangi bir avantajı kalmamıştı. Habercileri ve işaretçileri de vurmaya alışmıştık. Ben, yaralıları kurtarmaya çalışanları vurmadığımı hatırlıyorum. Çok sık gördüğümüz eşekli bir adam vardı, yaralıları eşeğiyle toplardı ve onunla sık sık konuşurduk ama bir gün bizim nişancılardan biri onu bile vurdu. Ben nişancı olduğumda, çalı kamuflajı yapardım, üstüme dallar ve yapraklar bağlar, çok yavaş yer değiştirirdim ve atışlar arasında da çok uzun aralıklar bırakırdım ki, kimse yerimi saptayamasın. Aramızda domuz kamuflajı yapan biri vardı ve bundan hoşlanmazdık, mundar olduğunu düşünürdük, ama imam domuz kamuflajı yapmanın mundar olmadığını söyledi, sahici bir domuza dokunmakmış mundar olan. Siperlerde hiçbir şeyin olmadığı uzun sıkıcı günlerde, Frenkler bizimle bir oyun oynarlardı. Bir sırığın tepesine beyaz bir tahta geçirir ve yavaşça öne arkaya doğru sallarlardı ve biz de bunu vurmaya çalışırdık. Eğer vuramazsak üstünde *"miss"* yazılı bir başka tahtayı havaya kaldırırlardı, vurursak da *"hit"* yazılı bir tahtayı. Bazen düello ederdik; bunda, diğerleri izlerken, bizlerden biriyle onlardan biri siperin içinde ayağa kalkar ve birinden biri vurulana kadar karşılıklı ateş ederlerdi.

Fransız Tangolar suyun öte yakasındaki büyük topların mermi atmasından hoşlanırlardı; çünkü bombardıman bittikten sonra beyaz subaylar, mermilerin bıraktığı büyük çukurların başına gidip antika şeyler ararlardı. Bombardıman sürerken bile gidip antika şeyler aradıkları olurdu ve birçoğu bu nedenle öldü. Büyük muharebelerde ilk fire veren, en güneydeki siyah Fransız Frenklerinin safları

olurdu. Bunu müteakiben Frenklerin geri kalanına yaylım ateş açabilirdik ve böylece hepsi sırtüstü düşerdi. Frenklerin bizi yenememesinin nedenlerinden biri buydu. Fransız Frenklerinde daha önce sözünü etmiş olduğum Kara Kedi havan topu ile bir de bizim için aynı ölçüde kötü olan 75 mm.'lik toplar vardı; kötüydü çünkü 75'likler dakikada yirmi mermi atıyorlardı. Fransız Frenklerine ne zaman saldırsak, açık alanda hiç mesafe alamadan parçalanıyorduk. Dolayısıyla denebilir ki, bir taraftan Fransız Frenkleri hücumda iyi değildi, ama öte taraftan da onları hücumla yenmek mümkün değildi.

Britanya Frenkleri, Avustralya ve Yeni Zelanda Frenklerinin güney kanadındaydılar ve çok benzer bir biçimde savaşıyorlardı. Biraz daha ufak tefektiler ve subayları vurulduğunda, bu, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Frenkleri etkilemediği halde onlar cesaretlerini yitiriyorlardı. Britanya Frenklerinin, tam güneşin ısısı üstlerine düşmüşken, biz kahvaltımızı etmiş ve her şeyi hazır edecek kadar vakit kazanmışken, sabahın ileri saatlerinde saldırmak gibi garip bir politikaları vardı. Bu nedenle bize şaşırtmaca yapmaları mümkün değildi, güneş ve onun getirdiği korkunç susuzluk yüzünden çabucak yoruluyorlardı. Biz de onları kolayca kılıçtan geçiriyorduk. Bir keresinde sabahın onunda, üç günlük bir koşuşturmacanın ardından, gelmek üzere oldukları konusunda bizi alarma geçiren hafif bir bombardımanın hemen üstüne bir hücuma kalktılar ve biz de cesetlerini üst üste yığıverdik önümüze. Şafakla birlikte gizlice hücuma kalkmak gerektiğini herkes bilir oysa.

Başka bazı Frenkler de vardı ve size onlarla ilgili küçük bir hikâye anlatacağım. Bunlar Hindistan diye bir yerden geliyorlardı. Uzun sakallarıyla sarıkları vardı, böylece doğal olarak Müslüman olduklarını düşündük. Şeytan gibi dövüşüyorlardı. Bir cihat söz konusuyken Müslümanların neden bize karşı dövüştüklerini anlayamıyorduk. Neyse, bir gün, bu sakallı, türbanlı adamların sıradan Frenklerin yerini alacaklarının bilindiği bir zaman için bir kumpas kuruldu. Bu arada, sakallı bir tür Frenk daha vardı ki, bunlar Britanyalıydılar, asker gibi dövüşen denizcilerdi. Kraliyet Deniz Tüme-

ni diye biliniyorlardı, ama bunlar sarık takmadıklarından, benim sözünü ettiklerim bunlar değil.

Fikir şuydu; sıradan askerler ayrılırken, siperlere kadar sürünerek gidecek, Müslümanlar geldiği zaman karşılamak için aşağı atlayacak ve kaçıp bize tarafa geçmeleri için onları ikna edecektik. Bu yolla siperleri kan dökmeden ele geçirmiş olacak ve asker sayımızı artıracaktık.

Hiçbirimiz siperlere bile ulaşacağımızı beklemediğimize göre, plan şaşırtıcı ölçüde iyi gitmiş sayılır. Siperlere eriştik ve içeri atladık; tüfeklerimizi sol ellerimize, ağızları yukarıya bakar biçimde aldık ve Hintliler, bize deliymişiz gibi bakarak yaklaştığında onları selamladık ve, "Selamünaleyküm," dedik, onların da bize "aleykümselam" demesini ve bizi kardeş gibi selamlamasını umarak. Anlaşılıyor ki, onlar da bizim teslim olmaya geldiğimizi sanmışlar, böylece bizi selamlamak yerine tüfeklerimizi almaya çalıştılar ve biraz mücadele ettik, ama ateş edilmedi. Sonra Orhan Teğmen aniden dedi ki: "Bu kadarı yeter! Yürüyün ulan!" Ve siperin dışına tırmandık, iki büklüm kendi saflarımıza koştuk, ama kimse bize ateş etmedi ve siperlerimize eriştik. Biraz nefes aldıktan sonra Orhan Teğmen dedi ki: "Belki Müslüman görünen herkes Müslüman değildir." Bu doğruydu, çünkü bu askerlere Sih dendiği ve hiç de Müslüman olmadıkları anlaşıldı. Uzun süre Gurkhaların da Müslüman olduğunu sanmıştık ve onlara mesajlar, selamlar, davetiyeler göndermiştik ama onların da bambaşka bir dinden oldukları anlaşılmıştı ve üstelik dünyada en nefret ettikleri kişilerin de Müslümanlar olduğu çıkmıştı ortaya.

Bazen İngilizce ya da Fransızca konuşan subaylarımız, Frenk birliklerine emirler verirlerdi ve bu, çoğu zaman işe yarayan bir hileydi. Bazen en cesur olanları, Frenk siperlerine gizlice süzülür ve gece yarısının karanlığında yetkili subayı görmek istediğini söyler ve sonra subayı vurarak kaçarlardı.

Frenklerle ilgili olarak size ilginç bir şey söyleyeceğim. Esir aldığımızda kendilerini iğdiş edeceğimize inanıyorlardı.

64

Mustafa Kemal (14)

Gelibolu harekâtı, savaşın hemen hemen her cephesinde şablon haline geliyor. Hücuma her kalkan, görkemli sayılarla asker yitiriyor. Ne Kemal'in gece hücumları işe yarıyor ne de öteki kumandanların denediği yığınlarla saldırı.

Kemal albay olmuş, padişahtan savaş madalyaları alıyor. Kayzer Wilhelm, ona bir Demir Haç veriyor, Bulgar Kralı Ferdinand da onu, St. Alexander Şeref Madalyalı Kumandan yapıyor. Bir hücumla ilgili olarak planlarına karşı çıkan Enver Paşa'yla bir anlaşmazlık daha yaşıyor. Hücum Enver'in öngördüğü gibi başarısız oluyor ve Kemal, Enver'i işine karıştığı için suçlayarak istifa ediyor, ancak Enver İstanbul'a döndükten sonra, Liman von Sanders tarafından, görevinde kalmaya ikna ediliyor. Enver, Kemal'e savaşın çok daha önemsiz bir sahnesi olan Trablusgarp'ta bir komutanlık öneriyor ve Kemal düşüneceğini söylüyor, ama bundan bir netiçe çıkmıyor.

Kemal kavgacılığı devam ediyor. Pozisyonlarının daha iyi savunulmasını talep eden yağmur gibi mektup yazıyor ve mıntıkasındaki komuta yapısını münakaşa ediyor. İncelikli ve taktikçi bir diplomat gibi davrandığı çok nadir ve önemli kişilere ters düşme istidadı gösteriyor.

Kolordu komutanı onu görmeye geliyor ve Kemal kendisine, düşmanın Suvla Körfezi'ni nasıl çevireceğini izah ediyor. Esat Paşa, arazi yapısının sertliğine bakarak, "Telaşlanmayın beyefendi, muhtemelen yapamazlar," diyor. Elbette, Kemal bir kere daha hak-

lı çıkıyor, yaz ortasında tam öngördüğü gibi bir düşman saldırısı gerçekleşiyor. İmparatorluğu kurtaran yalnızca, yeni çıkarmanın ve hücumun gülünç denecek ölçüde kötü yönetilmesi oluyor.

Kemal, Corinne Lütfü'nün tatlı dostluğunu özlüyor ve kendisiyle düzenli olarak haberleşiyor. Hangi romanları okuması gerektiğine dair tavsiyelerini soruyor ve Türk askerinin neden bu kadar iyi savaştığını izah ediyor. Diyor ki, eğer yaşarlarsa gazi olacaklarını düşünüyorlar ve eğer yaşamazlarsa cennete gideceklerini. Kuşkusuz Kemal bunların hiçbirine inanmıyor, ama adamlarının buna inanmalarının onları ne denli korkusuz kıldığını biliyor. Bir kinik veya Platon'un, daha büyük bir iyiliğe ulaşmak uğruna asil bir yalana katlanan filozof kralına benziyor.

65

Karatavuk Gelibolu'da: Karatavuk Hatırlıyor (5)

Size Fikret'le olan bir şeyi anlatacağım. Bir keresinde Conk Bayırı'nda bir muharebe olmuştu; sonra bir ateşkes yapılmış, ölüler toplanmıştı ve sonra ateşkes de bitmişti, ama muharebe daha başlamamıştı.

Çok geçmedi ki, saflarımızın arasından korkunç çığlıklar gelmeye başladı. Ben hiç İngilizce bilmem, onun için o adamın ne istediğini de bilmiyorum, ama belli ki yaralanmıştı ve çok acı çekmekteydi. Güneş giderek kızıyordu, güneşin altında kavrulurken bir de susuzluk oldu mu, yaraların verdiği ıstırap kaçınılmaz olarak artar. Yaralara çoğu zaman karıncalar da hücum ederdi. Aslına bakılırsa Frenkler susuzluktan hep çekiyorlardı ve birini esir aldınız mı ya da yaralı birini kurtardınız mı, hep su için yalvarıyordu, dili kararmış ve ağzının içinde şişmiş oluyordu. Türkçede öğrendiği ilk kelime "su" oluyordu. Bir yaz günü Orhan Teğmen, Frenkleri dürbünüyle gözetlemekteyken, yanımızdan geçtiğinde bize, "Bir sürü Frenkin kendi sidiğini içtiğini gördüm," dediğini hatırlıyorum. Frenk saflarının gerisinde az sayıda su kuyusu vardı, bizimse çoktu ve su katırlarla taşınıyor, sonra da saka oğlanlar tarafından dağıtılıyordu. Bizim sakamız, birkaç ay boyunca, İrfan adında ihtiyar bir adam olmuştu ve yarı deliydi, her sabah yıkadığı çamaşırları bir çalıya

sererdi, ama hiçbir Frenk, ona ateş etmezdi, çünkü hem ihtiyardı, hem de deli.

Yerdeki Frenk acınası bir halde bağırmaya devam ederken, biz de çığlıklarına kulaklarımızı tıkamaya çalıştık. Normalde yaralı bir adam az zamanda ya ölür veya yüksek sesle bağıramayacak kadar halsiz düşer. Normalde ölmesine izin veririz, çünkü eğer siperimizden çıkarsak vurulabiliriz. Bu yüzden ölen adamı dinlemekle yetinir ve bizim kaderimiz de böyle mi olacak, şehitlik mertebesi bunu telafi edecek mi diye merak ederdik.

Ama size bir sır vereceğim ki, bu da, gerçekte hiçbir askerin öldürüleceğine inanıyor olmamasıdır. Bu böyledir, çünkü insanoğlunun kendini ölmüş hayal etmesi mümkün değildir, çünkü, hayal ederken hayatta ve varlığını sürdürmektedir. Ölümün bu kavranmazlığıdır bir askerin savaşmasını mümkün kılan. Arkadaşlarının öldüğünü görür, ama kendisini bağışık zanneder ve doğasındaki bu ölümcül eksiklik, onu iyi bir savaşçı yapar. Maksatlı olarak ölmeye ve şehit olmaya karar vermiş biri bile, kendi ölümüne aslında inanmaz.

Fikret alnını sipere dayamıştı ve Frenk her çığlık attığında kendi kendine homurdanıp küfür ediyordu, çığlık sesleri ruhumuza işliyor ve yüreklerimizi acıtıyordu. Hepimiz bu konuda bir şeyler yapmak istiyorduk, bunu adı, yalnızca gidip o askeri vurmak bile olsa, ama hiçbirimiz kımıldamıyorduk.

Sonra Fikret arkasını döndü ve yere çömeldi, sırt çantasının içinde bir şey aramaya başladı. Beyaz bir iç çamaşırı çekip çıkarttı. Tüfeğine süngü takıp iç çamaşırmı süngüye geçirdi ve tüfeğini siperin üstünde sallamaya başladı.

Acayip bir şey oldu, çünkü bizim mıntıkadaki atışlar aniden kesilmişti. Fikret bir el merdiveni buldu ve siperden çıkmak üzere tırmanmaya başladı, ben aptalın biriydim onu bacağından yakalayıp, "Nereye gidiyorsun?" diye sordum. O da: "Ananın orasına,"

dedi. Ben de, "Öldürüleceksin," dedim. Bana aşağılayarak bakıp dedi ki: "Peralıyım ben, şeyimden aşağı Kasımpaşa."

Silahsız olduğunu göstermek için ellerini havaya kaldırdı ve adamın bağırmakta olduğu yere doğru gitti. Eğilip adamı kollarına alıp Frenk siperlerine kadar taşıdı ve siperin kenarında yere yatırdı. Sonra ağır ağır ve büyük bir dikkatle, dimdik, alnını yeniyle silerek geri geldi, Frenk askerleri, ona tezahürat yaptılar.

Aşağıya atlayıp aramıza döndüğünde yapmış olduğu şey karşısında apışıp kalmış vaziyetteydik ve sadece ona bakmakla yetindik. Tüfeğine doğru yürüdü, iç çamaşırını süngüden kurtardı ve süngünün bıraktığı yırtığı bize gösterip, "Bir boktan delik daha," demekle yetindi. İç çamaşırını sırt çantasına tıktı. "Neyse ki, şeyimden aşağı Kasımpaşa," dedi.

Bu kahramanca ve şefkat ürünü hareketle ilgili gariplik, Fikret'i sık sık, süngüsüyle soğukkanlı bir biçimde yaralıların işini bitirirken, esirleri neşe içinde öldürürken görmüş olmamdı. Beklenmedik bir biçimde bir meleğe nasıl dönüştüğünü sorduğumda, mahcup bir görünüm aldı ve gözlerini yere eğerek, "Bazen insan değişiklik olsun diye iyi bir şeyler yapma gereği duyuyor," dedi.

O andan sonra, "Peralıyım ben, şeyimden aşağı Kasımpaşa," dediğinde, ona asla inanmadık.

66

Karatavuk Gelibolu'da: Fikret ve Keçi (6)

Genellikle siperlerde iki gün üst üste kalırdık ve en azından bir günü de cephe gerisinde geçirirdik. O süre içinde yıkanır, bitlerimizi ayıklar, daha iyi yiyecekler yer ve uyurduk. Siperlerin bokla, sinekle ve cesetle dolu olması, cephe gerisindeki güzel yerlerin gözümüze daha da güzel görünmesine yol açardı. Frenklerin cephe gerisinde yerleri yoktu, zira köprübaşı mevzileri çok dardı ve bu yüzden nerede olsalar onları kurşun ya da mermi yağmuruna tutabileceğimiz için izinleri bizimki kadar iyi geçmezdi. Frenk olmak çok kötü olmuş olmalı.

Kaldığımız bir köy vardı, bir Rum köyüydü, ama Hıristiyanların çoğu, kadınlarına yapılanlar yüzünden gitmişlerdi. Bu köyde, etrafında bileziği bulunmayan bir kuyu vardı. Bu kuyu, yalnızca toprağa kazılmış bir delikti ve bir gün içine bir keçi düştü.

Anladığımız ilk şey, kuyunun içinden yankılı bir meleme sesi geldiği oldu. Fikret bir göz atmaya gidip bizi de çağırdı, aşağıda hayal meyal keçiyi yüzerken ve sanki tırmanabileceğini düşünüyormuş gibi duvarlara tekme atarken görebildik. Ben Orhan Teğmen'i getirmeye gittim, Orhan Teğmen gelip kenarda durarak aşağıya bakıp, "Eğer orda ölürse, suyu zehirleyecek ve üstelik bu, iyi süt veren bir keçi," dedi. Bize baktı ve, "Bir gönüllü istiyorum,"

dedikten sonra tek tek yüzümüze baktı. Biz de öyle yapıyormuş gibi görünmemeye çalışarak gözlerimizi kaçırdık ve o da, Fikret'e, "Gönüllü sensin," dedi.

Fikret hazırola geçti. "Şeyimden aşağı, efendim ve seve seve gönüllü olurum," dedi.

"Aferin," dedi Orhan Teğmen.

Böylece Fikret'i bir iple aşağı indirdik. İpin ucunda yaklaşık on kişiydik, yani çok zor bir iş değildi ve Fikret ipi kollarının altından geçirerek göğsüne dolamıştı, ama çok sıkı değil.

Oldukça küçük bir keçiydi ama Fikret, onu tutana kadar epeyce uğraştı, çünkü kuyunun içi karanlıktı ve hayvan paniklemiş vaziyetteydi, tutulup kaldırılmak istemiyordu. Uzun sürdü, keçi meliyor çok miktarda su sıçrıyordu. Fikret, "Orospu çocuğu, kancığın enciği, iblis şaapsın ananı ananın anasının orasını," diyordu ve biz aşağıya bakıp keçi gibi meleyip, Fikret'e gülerek işi daha da beter hale getiriyorduk. Fikret'in küfürleri ile kahkahalar ve melemeler kuyunun içinde yankılanıp kulakları sağır eden bir gürültü yapıyordu.

Sonunda keçiyi belinden yakaladı, bir kolunun altına sıkıştırdı ve biz ipe asılırken kuyunun duvarından yukarı doğru yürümeye başladı. Yukarı çıkarken hâlâ küfrediyordu, tepeye vardığında keçiyi kenardan fırlattı ve tam o bunu yaparken keçi sıçtı ve boku kuyuya düştü. Keçi daha sonra meleyerek kaçıp gitti. Bu meleme, İbrahim'in taklit ettiği, "söyleyecek hiçbir şeyi olmayan keçi melemesi" türünden çeşit çeşit melemeleri aklıma getirdi ve bir sıla acısı hissettim.

Fikret kuyunun başına vardığında gösterdiği çaba yüzünden soluk soluğa ve sırılsıklam idi. Keçinin keskin küçük toynaklarıyla tekmelediği yerlerin çürüdüğü ve kanadığı görülüyordu. Fikret yakındı. "O orospu çocuğu, neremi de tekmelemiş."

Orhan Teğmen, Fikret'e hazırol emri verdi ve, "Şimdi de git o boku topla Fikret Nefer," dedi. Fikret'in çirkin yüzünden bir öfke ifadesi geçti ve, "Konuşmak için izin istiyorum, komutanım?" dedi.

Teğmen, "Konuşabilirsin," dedi. Fikret, "Niye ben, komutanım? Gerçi şeyimden aşağı Kasımpaşa ama," dedi. Teğmen, " Çünkü birinin daha ıslanmasına gerek yok ve kısmen, senin şeyinden aşağı Kasımpaşa olduğu için ve en önemlisi, çünkü bu bir emir," dedi.

Böylece Fikret yine kuyuya indi ve Orhan Teğmen, "Ulan, keçi boku yüzer diye umalım bari," dedi.

Böylece Fikret tepeden tırnağa ıslanmış ve cepleri parlak siyah keçi boku taneleriyle dolu olarak geri geldi. Bunları teğmenin ayaklarının dibine hilal biçimde dizip dikildi, hazırola geçti ve selam verdi. Orhan Teğmen de ona selam verdi. İki adam bakıştılar. Teğmen, "Fikret Nefer, eğer keçileri ve keçi boklarını kurtarmaya, dolayısıyla su kaynağımızın saflığını korumaya verilen bir madalya olsaydı, seni tavsiye edebilirdim," dedi.

"Sağ olun, komutanım."

"Ama neyse ki, senin şeyinden aşağı Kasımpaşa."

"Evet, komutanım."

"Niye sen gönüllü oldun, bilmek ister misin?" diye sordu Orhan.

"Hayır, komutanım," dedi o muteber şeyinden aşağı Kasımpaşa ilkesi uyarınca Fikret.

"Eh, çünkü sen de tıpkı keçi gibi kokuyorsun ve ben de düşündüm ki, eğer aşağıya seni gönderirsem, keçi daha az korkacak. Ayrıca, sadece bir keçi bile olsa, ellerini dişi bir şeye değdirmek hoşuna gider diye düşündüm."

Fikret sanki bir iltifat almış gibi içtenlikle memnun olmuş görünüyordu. "Sağ olun komutanım," dedi. Sonra bir selam çaktı. Orhan Teğmen bıyık altında gülümseyerek, o da bir selam çaktı. "Rahat," dedi. Yanımızdan uzaklaşırken hâlâ gülümsüyordu.

Daha sonra bir limon ağacının altında, büyük topların uzaktan gelen gümbürtüsünü dinleyerek peynir ile zeytin yerken Fikret, bana döndü, burnunun kenarına hafifçe dokunarak, "Teğmenle ben, biz birbirimizi gerçekten anlıyoruz," dedi.

67

Karatavuk Gelibolu'da: Fikret'in Ölümü (7)

Savaşta olmanın garipliklerinden biri de, tam siz yere çömeldiğinizde, hemen ardınızdaki siper duvarında, az önce başınızın durmakta olduğu yerde bir şarapnel güllesinin patlaması veya tam helaya gitmişken bir Kara Kedi havan topu mermisinin düşüp siperde tam sizin görev yapmakta olduğunuz yeri havaya uçurması ya da yanı başınıza düşen bir el bombasının patlamaması veya el bombasının sizin tam da bir kum torbasını kaldırmakta olduğunuz an düşmesi ve bütün yaptığınızın, kum torbasını el bombasının üstüne bırakmak olması gibisinden her tür mucizeyle karşı karşıya gelmeniz. Bu küçük şeyler, Allah sizi gözetiyormuş gibi hissetmenizi sağlıyor.

Kendi adıma benim en mucizevi bulduğum şey, gökyüzünde uçakları görmekti diyebilirim. İlk defa bir uçak gördüğümde, gözlerime inanamamıştım. İnsanın ilk izlenimi, bunun öksürüp homurdanan kocaman, acayip bir kuş olduğu, ama öyle olmadığını çabucak anlıyorsunuz. Herkes, "Bak, bir uçak!" diyor, el sallıyor ve eğer uçak alçaktan uçuyorsa, pilot da el sallıyor. Nasıl çalıştığını herkese sordum, ama bilen kimse yoktu. Bir motoru var bunu şimdi şimdi anlıyorum, ama gerçek bir kuş gibi kanat çırpmıyor da bunun yerine, uçağın ön tarafında çok büyük bir hızla dönen bir pervane var, bu pervane, uçağın önündeki havayı içine çekip sonra arkasına atıyor. Alman Frenkleri yanlarında, "güvercin" anlamına gelen Taube adlı

bir uçak getirmişlerdi, bu yekpare bir uçaktı ve kanatları gerçekten de tam bir kuş kanadı şeklindeydi. Uçağın kuyruğu da kuş tüylerine benzetilmişti. İki kişi alıyordu ve gördüğüm uçakların en güzeli ve en şık olanıydı. Taube, düşmanın üstüne küçük çelik oklar atardı ve bunlara *fleşet* denirdi. Harekât bittikten sonra bir ağaçtan çekip çıkardığım bir tanesi bende duruyor. Ne yazık ki Taube Conk'da hangarındayken Frenkler tarafından bombalandı. Aviatik denen bir başka uçağımız daha vardı, ama o güzel değildi. Frenklerin bir yığın, en azından on sekiz tane uçağı vardı ve ben, her birini tanır hale gelmiştim. Düşman uçaklarını tanımak, biz erkekler arasında büyük gurur vesilesi oluyordu, tıpkı gemilerini tanımanın veya alaylarının adını bilmenin de gurur vesilesi olduğu gibi. Onların Farman'ları, Sopwith Tabloid'leri ve BE2'leri vardı. Farman tellerle tutturulmuş bir iskelete benziyordu, ama Tabloid'ler ile BE2'ler, Taube kadar olmasa bile yine de güzeldiler. Frenkler bizim üstümüze küçük bombalar atıyorlardı ve bu olduğunda, Frenk askerlerinin siperden yükselen tezahüratını duyabilirdiniz. Galiba uçaklar, keşif işinde ve fotoğraf çekmede iyiydiler, ama hücumda hiçbir zaman çok işe yarayacaklarını sanmıyorum. Tepemizde ne vakit belirseler, paniğe yol açıyorlardı, ama verdikleri hasar hiçbir zaman çok fazla olmuyordu. Neyse, keyifle hatırladığım şeylerin içinde uçaklar en başta geliyor ve bana kalırsa, dünyanın en büyük mucizesi de onlar. Eğer Rüstem Bey kadar zengin olsaydım bir tane satın alır, balıkkartalı gibi denizin üstünde süzülerek gemilere, dağ kartalı gibi tepelere uçarak vadilere bakardım ve her gün yeni bir mucize gibi olurdu.

İmam daima mucizelerden bahsediyordu. Babam İskender'in çok sevdiği "bir imamdan sadaka beklersen, bir ölüden de gözyaşı dökmesini bekleyebilirsin" vecizesini bütünüyle doğrulayan, sıkı elli bir adamdı, ama yine de mucizeleri fark etmekte büyük bir yetenekti, ki bu da mucizeye inananların, çok sayıda mucizeye tanık olduklarını gösteriyor. Eğer Frenkler ellerine geçen fırsatları kavramış olsalardı, bizi yenmekte zorlanmazlardı. Hepsi de büyük gemiler olan *Bouvet*'i, *Goliath*'ı ve *Triumph*'ı ve *Majestic*'i batırdığımızda

tezahürat yapmış ve Allah'a dua etmiştik. Ama *Gül Cemal*, bordasındaki altı bin yeni kurayla birlikte battığında, doğal olarak O'na dua etmemiştik. Enver Paşa, Padişah Efendimiz'in gazasına hükmedildiğini ilan ettiğinde Allah'a dua etmiştik. On yeni tümeni getirmemize izin veren bir ara olduğunda, Frenk Avustralyalıların hafif süvari hücumunda da Allah'a dua etmiştik. Bu olayda, hücumdan epeyce önce bombardıman susmuş, bu da bize pozisyonlarımıza geri dönme imkânı vermiş ve biz de, birimizin bile burnu kanamadan hepsini katliamdan geçirmiştik. Bir hücum da, Kral'ın Özel İskoç Muhafızları tarafından gerçekleştirilmiş ve biz Allah'a yine dua etmiştik, çünkü ilerlerlerken ulaştırma siperlerini temizlemeyi unutmuşlar ve bizimkiler ayağa kalkıp onları arkadan vurabilmişlerdi. Frenk çıkarmasının, Mustafa Kemal'in tam da topumuzu birden tam teçhizat gece tatbikatına çıkardığı gece başlamasını sağlayan mucize için de Allah'a dua etmiştik. Allah'a ayrıca ilkbaharda düşman uçakları cephe gerisindeki bir konaklama mevzisini bombaladıkları, dolayısıyla askerlerimiz erkenden cepheye doğru ilerlemek zorunda kaldıkları, böylece bir hücumu tam zamanında karşılayabildikleri için de dua etmiştik. Frenk gemileri gözlem balonları kullanmak suretiyle yarımadaya yukarıdan ateş açmayı başardıkları ve gemilerimizden bazılarını batırdıkları zaman Allah'a dua etmemiştik. Frenk borazancının suyun öte yanındaki toplarımızdan birinden atılan merminin geldiğini duyurduğunu işittiğimizde Allah'a dua etmiştik. Bu borazancının çakan ışığı izlemesi gerekirdi ve bütün Fransız Tangoları da yirmi sekiz saniye içinde saklanmaları gerektiğini bilirdi. Gurkhalar Conk Tepesi'ni ele geçirerek büyük bir avantaj kazandıklarında Allah'a dua etmemiştik, ama büyük Frenk topları aptalcasına onların üstüne ateş açtığı ve tümünü silip süpürdüğü, böylece bütün yapmamız gereken, biraz bekleyip hücuma geçerek kalanları temizlemek olduğunda Allah'a dua etmiştik. Şimdi duvarımda asılı olan eğri Gurkha kılıcını bu olayda edinmiştim. Bundan sonra Frenkler yeni asker getirmişler ve bizden binlerce kişinin öldüğü korkunç bir muharebe olmuştu. Canımızı dişimize

takmış süngülerimizle olduğu kadar taşlarla deliler gibi çarpışıyorduk ve bunun için Allah'a dua etmemiştik; sonunda tepenin hâkimiyeti bize geçtiğinde ona dua etmiştik. Düşman Anafarta'ya çıkarma yaparak, bir nedenle bizim Alman Frenki Binbaşı Wilmer'e üç bataryayı getirtecek kadar zaman verdiğinde Allah'a dua etmiştik.

Eğer bir askerseniz, Allah'ı evde oturanlardan daha fazla düşünmek zorunda kalırsınız. Çevrenizde ölüm ve yıkım vardır. Bağırsakları deşilmiş bir bedene bakar ve bir adamın içinin sümüksü kıvrımlardan ibaret, ama dışının düzgün ve güzel olduğunu görürsünüz. Bir bedene bakar ve ruhu uçup gitmiş olduğu için onun bir insan olmadığını düşünürsünüz, beden sizi kederlendirmez. Ana rahmine düşmenizin kırkıncı gününde kaderinizin her saniyesinin yazılı hale gelmesinin Allah tarafından sağlandığına inanır ve bu nedenle, zorluklardan, korkunçluklardan şikâyetçi olmazsınız, bilirsiniz ki, olan en küçük şey bile Allah'ın iradesi öyle olduğu için olmaktadır. Allah'ın bizi, tıpkı bir insanın tüyü yeni bitmiş bir yavru kuşu avucunda tutması gibi avucunun içinde tuttuğunu bilmek çok büyük rahatlıktır. Allah'ın iradesine karşı çıkmanın bir yararı olmadığını kavrarsınız ve şehit duasını yüzüncü defa okursunuz. Ya kendinize ya da arkadaşlarınıza "Allah korusun" dersiniz, nasıl korkunç bir şeyle karşılaşırsanız karşılaşın, bunun cennete giden yolun zor olan ilk adımı olduğunu bilerek Allah'ın adını anar ve siperden fırlarsınız. Allah'ın, kendi sürüsüne bunca zulmü ve bunca acıyı neden reva gördüğünü merak eden ve birileri "Allah merhametlidir" dediğinde şaşıran, gizlice bunun aksi bir duyguya kapılan çok az insan vardır işte ben de onlardan biriydim. Allah'ın neden bir tek güzel mucize gerçekleştirip dünyayı bir anda kusursuz bir hale getirmediğini merak edenler de, yalnızca benim gibi insanlardır.

Başınızı eğip gelen bir kurşundan sakındığınızda bunun bir mucize olduğuna inanmak çok mümkündür, ama o zaman Allah neden sizin bir hafta sonra dizanteriden ölmenize hükmediyor?

Dizanteri bizde sıcak havayla birlikte başladı. Çanakkale ilkbaharda ve sonbaharda mükemmeldi, ama kışın, havsala almayacak

kadar soğuktu. Yazın göbeğinde de, somunlarla birlikte ekmek fırının içinde olmak gibiydi. Bütün yeşil bitkiler karardılar, bütün çiçekler kurudular, kuşlar gagaları açık dallarda oturur oldular. Güneş cildi büzmeye, gözleri acıtmaya başladı, dudaklar çatladı ve baş dönmesi galebe çalar oldu. Öyle bir susuzluk vardı ki, saka çocuklar bize güç yetiremiyordu. Maden olan hiçbir şeye dokunamadığınız gibi taşlara da dokunamıyordunuz. Yüzlerimizden, göğüslerimizden, ensemizin ardından, omurgamız boyunca ve kalçalarımızın arasından ter boşanıyordu. Üniformalarımızda, ter tuzunun kuruduğu yerlerde beyaz beyaz dalgalı hatlar oluşmuştu. Siperlerde geceyi özleyerek otururduk ve gece olduğunda bir meleğin eli değmişcesine rahatlardık, sonra, kuşkusuz hava çabucak soğurdu.

Sıcaktan çok daha kötü olan, sıcağın beraberinde getirdikleriydi. Gömülmemiş binlerce ceset öylesine bir şiddetle çürürdü ki, en ufak bir esintiyle iğrenç koku üstümüze sinerdi. Öyle iğrenç bir kokuydu ki, duyunca kusmak alışkanlık haline gelmişti. Neye benzediğini anlamak istiyorsanız, yaz ortasmda bir köpek öldürün, şişene kadar birkaç gün güneş altında bırakın, karnını yarın, başınızı içine sokun ve derin bir soluk alın. Bazen siperlerin önündeki cesetler öyle şişerdi ki görüşümüz engellenirdi ve ateş etmek zorunda kalırdık da birikmiş gazlar tıslayarak kaçar, burnumuza kükürt kokusu gelirdi. Ama bir cesedi kaç kere söndürürseniz söndürün yine şişer ve nedenini hiç anlamamışımdır, çünkü insan o deliklerin bunu önleyeceğini düşünüyor.

Bir başka şey de cesetlerin milyonlarca kurtçuk üretmesiydi, ki bunlar çok iriydiler, hırçın bakışlı gözleri, kara kafaları vardı. Bu kurtçuklar her yere sürünüyorlardı. Bazen kurtçuk birikintisine benzer bir şey görür ve anlardınız ki bunun nedeni, bir cesedin sığa gömülmüş, kurtçukların yüzeye çıkmış olmasıdır. Bu kurtçuklardan ödü kopan bir arkadaşım vardı. Adı Ocak'tı. Vanlıydı ve başka konularda çok cesurdu, ama kurtçuklardan öyle korkuyordu ki, bir gün üstü kurtçuklarla kaplı bir alanda ileri gitmeyi reddetti, komutanı olan subay, onu vurdu ve çok geçmeden o da kurtçuklarla kaplandı. Biz de, "Zavallı Ocak'a bak, artık kurtçuklara alışmıştır herhalde," dedik.

Hızlı çürüme ve kötü koku, ceset sineklerini de cezbediyordu, ki bunlar çok büyük, parlak yeşil renkteydiler. Bu sinekler öyle çoktular ki, dünyayı kaplıyorlardı. Etrafınıza bakındığınızda her şey hareket ediyormuş ve parlıyormuş gibi görünüyordu. Bir çeşit umarsız delilik sizi ele geçirmeye çalışıyordu, çünkü sinekler çok ısrarcıydılar; bütün isteğiniz, sonsuza kadar kaçmak ya da denize koşmak ve suyun dibine batmak oluyordu. Sinekleri öldürmenin bir yararı yoktu, çünkü bu, kum tanelerini saymak gibi bir şeydi. Eğer onları öldürürseniz, birtakım başka küçük sinekler de onların ölüleri üstüne yumurtluyor ve küçük kurtçuklar üretiyorlardı. Ceset sinekleri, cesetlerin ağzına girip çıkıyorlardı, çünkü öldüğünüz zaman ağzınız açılır ve açık yaralar bunları cezbediyordu.

Ceset sinekleri, yemek yerken yediklerinizin üstüne konuyorlardı ve ceset sineği yutmadan yemek yemek hiç mümkün değildi. Bir şey içerken tasınıza konuyorlardı ve ceset sinekleri yutmadan bir şey içmek mümkün değildi. Ceset sinekleri de neme bizim kadar ihtiyaç duymaktaydılar ve gözlerimizin suyunu içmeye çalışıyorlar, dudaklarımıza yapışıyorlardı, öyle ki kondukları yerden ancak zorla çekip almak zorunda kalıyorduk. Bir gün ağzım açık uyuyakalmışım ve uyandığımda ağzımın içi ceset sineği doluydu. Ondan sonra, annemin şehit düşersem diye yolladığı beyaz kefen bezinden bir parça kestim ve ne zaman uyumak istesem, yüzüme hep onu örttüm. Zaman ilerledikçe, kefen bezinden, arkadaşlarım için de parçalar kestim; tek şartım, eğer ölürsem, parçaların bir araya getirilip birbirine dikilmesiydi, ama aslında arkadaşlarınızın cesedi neredediir, hiç bilemezsiniz ve dolayısıyla o parçaları hiç geri alamadım. Öldürülmemiş olmam şans eseriydi ve artık karım tarafından hazırlanmış yeni bir kefen bezim var, hiç kuşku yok ki karım, beni ona saracağı günü dörtgözle beklemekte.

İşte o ceset sinekleri yüzünden geldi hastalıklar bize. Sinekler kokmuş cesetlerin pisliğiyle yüklüydüler ve bu pisliği, onları yiyip içtikçe bize aktardılar. Bazı insanlar bağırsak humması denen bir illete yakalandılar ve bu hastalık, dayanılmaz bir başağrısı yapıyordu. Ter döktüren bir ateşi vardı ve göğüsten gelen bir öksürüğe yol açıyor,

midede ağrılar yapıyor, büyük lekeler oluşturuyor ve de ayrıca seni sıçtırıyordu. Bazı insanlar, eğer sıtmanın yaygın olduğu bölgelerden gelmişlerse, sıtmaya yakalandılar, çünkü cephedeki kötü koşullar yüzünden zayıf düşüp sağlıklarını yitirdiklerinde sıtma geri geliyordu. Bu, bazılarını öldürdü, bazıları da her seferinde günlerce çaresiz durumlara düştüler. Diğer askerler, kalbin doğru düzgün çalışmayı bıraktığı bir hastalığa yakalandılar. Hepimiz çok zayıfladık ve halsiz düştük, bir tüfeği kaldırmak ya da yürümek bile zor gelmeye başladı.

En kötü şey dizanteriydi ve onun dehşetini anlatmaya imkân yok. Aniden yakalanıyorsunuz ve sahra helasına koşmak zorunda kalıyorsunuz. Başlangıçta doğru düzgün sıçıyorsunuz. Hemen ardından sıçarken gitgide zorlanmaya başlıyorsunuz, ama bütün sıçabildiğiniz sümük ve kan oluyor. Bunlar da sızıntı halinde geliyor ve midenizde, iki büklüm olup midenizi tırmalamanıza, acıdan, sefaletten ağlamanıza yol açan kramplar ve ani kasılmalar hissediyorsunuz. Ateşiniz yükseliyor, ter boşanıyor, aklınız başınızdan gidiyor ve korkunç bir susuzluk hissederek su özlemi çekiyorsunuz. Başınızın içinde dilinizin rengi beyaza ve sarıya dönüşüyor ve en kötü şeylerden biri de, ne kadar isterseniz isteyin işeyemiyorsunuz.

Fikret'le ben aynı anda yakalandık. Sahra helasında kan ve sümük sıçarak uykusuz geceler geçirdik. Helada ölen bir sürü insan vardı, çünkü o kadar hastaydılar ki, bağırsaklarını sıça sıça öldüler ve hela çukuruna düştüler. Sanki yeterince ölmemişler gibi bir de bokun ve kanın içinde boğuldular. O kadar hasta ve o kadar ölçüsüzce sefil bir haldeydiler ki, bokun ve kanın içinde boğulmaktan hoşnuttular, heladaki bok ile kan da sineklerle kaynayıp taşıyordu. Bunun ardından, elinizle silinmek ve sonra da elinizi toprakla temizlemek zorundasınızdır, ama elleriniz asla temizlenmiş gibi gelmez size. Hayatın küçük doyumlarından bir tanesi, sahra helalarına kum atıp sinekleri gömmekti. Kaç askerin dizanteriden öldüğünü ya da ömür boyu hasta yaşadığını bilmiyorum, ama sayının binlerce olduğunu düşünüyorum. Fikret neredeyse ölüyordu ve ben de. Sahra hastanesinde öyle çok vaka vardı ki, doktorlar bize yardım edemediler;

orada öylece, ateşli ateşli, kan ve sümük sıçarak, yaşamlarımız, yaşama isteklerimiz bacaklarımızın arasından akarak yattık. Ben bir sürü muharebe kaçırdım, öyle bir an geldi ki bir daha asla geriye dönemeyecekmişim gibi göründü. Çanakkale'de kazandığımız askeri şan ve şerefi her düşündüğümde boğazım gururla şişer, ayrıca kendime askerlik yaşantısının bir başka yüzü olan inlemenin, terlemenin, kan ile sümük sıçmanın, işeyememenin şansızlığını ve şerefsizliğini hatırlatırım. İlk geldiği zaman, cilalı çizmeleri, tertemiz balmumuyla ovulmuş bıyığı ve üstünden yayılan limon kolonyası kokusuyla çok şık ve düzgün olan, ama kısa bir süre sonra, cesetler arasında elleriyle dizlerinin üstünde emekleyen, pantolonun kıçından kanlar akarken yaralı bir köpek gibi ağlayan komutan yardımcımızı hatırlıyorum. Vakarını yitirdiği için acımıştık ona ve sonunda içine düştüğü onur kırıcı durum yüzünden kendini vurmuştu.

Bir zaman sonra Fikret ile birlikte cephenin daha da gerisine, Maydos yakınlarına kurulmuş başka bir hastaneye nakledilmiştik. Nakil işlemi bir eşeğin çektiği küçük bir arabayla yapılmıştı. Araba adam doluydu ve yol çok kötüydü, eşeğin ölesiye çalışmakta olduğunu söyleyebilirdiniz. Hayvanın kaburgaları derisine yapışmıştı, bir gözü kördü ve yara izleriyle doluydu. Eşeğe acıdıkları için yaralılardan bir kısmı inip ayaklarını sürüye sürüye, yarı iterek yarı çekilerek arabanın peşi sıra yürümüşlerdi.

Hastaneyle ilgili olarak hatırladığım iyi bir şey, Fikret'le ve benimle ilgilenen bir hemşireydi. Askeri hemşireler, yalnızca yüzleri görünecek biçimde, melekler ya da hayaletler gibi bembeyaz giysiler giyiyorlar ve sessizce bir adamdan ötekine gidiyorlar, alçak sesle konuşuyorlar, ama gerektiğinde, bir adamın çok fazla acısı olması veya bilincini kaybetmesi gibi durumlarda çok güçlü olabiliyorlardı. Akrabam olmayan kadınlar tarafından bakılıp temizlenmiş olmam ve bu kadınların bana dokunmuş olması, ama benimle bir ananın konuşacağı gibi konuşmuş olması şimdi garip geliyor bana. O vakit ise, bu konuyu düşünüp endişelenemeyecek kadar hastaydım ve herkes bilir ki savaş zamanlarında kurallar değişir. Bu, açlıktan ölen

ve yiyecek başka hiçbir şey bulamayan birinin domuz yemesi ve dolayısıyla bağışlanması gibi bir şeydir.

Fikret'le bana iyi davranan hemşire, Türkçeyi kötü, tanıyamadığımız bir lehçeyle konuşuyordu. Georgina diye bir Frenk adı taşıyordu ve bir adı daha vardı. Falanca ile filancanın kızı Georgina yerine Iliff diye ikinci bir ad taşımaktaydı. Ben, "Ne anlama geliyor?" diye sordum. O da bana, "İsmim 'uzun ömür' anlamına gelir," demişti. O sıra kendini çok kötü hissetmeyen Fikret, "İlik olmadığına emin misiniz?" diye sormuştum. Hemşire güldü, çünkü çok güzel söylemişti ve derin bir etkisi olmuştu, zarif bir iltifattı. Bir süre sonra bizim kız kardeşimiz gibi oldu ve bir kız kardeşle yakın ilişki kabul edilebilir bir şeydir. Mavi gözlerine, açık renk tenine, pembe yanaklarına baktım ve ona dedim ki: "Siz Frenk misiniz? Yoksa Çerkez misiniz?" O da, "Ben İrlandalıyım," dedi. Ben de, "O da mı bir tür Frenk?" diye sordum. "Öyle zannediyorum," dedi. "Hıristiyan mısınız?" diye sordum. "Evet," dedi. Fikret söze karışarak, "Öyle de olsanız, burdan çıktığımda sizinle evleneceğim ve din değiştirmek zorunda da kalmayacaksınız," dedi. Hemşire, "Başlık param çok yüksek ve zaten kocam da bu işe itiraz eder," diye cevap verdi. Biz de bir adam nasıl olur da karısının heriflerle çalışmasına ve onlara dokunmasına izin verir diye merak ettik ve adamın imansız olması gerektiğine karar verdik. Sonra anlaşıldı ki adam diplomatmış ve savaş başlayıp da askere çağrılmadan önce Georgina ile İngiltere'de evlenmiş. "Sizin kocanız imansız mı?" diye sorunca önce bir şaşaladı, sonra, "Osmanlıdır, annesi Sırp, babası ise Smyrnalı," dedi. Bunun üzerine Fikret, "Neden bu hastanedesiniz?" diye sordu. O da içini çekerek, "Çünkü hiçbir işe yaramadan oturmak istemedim," dedi. Bu Georgina, bize içine bolca şeker kattığı nane çayı yaptı ve eminim ki o çay dizanteriye iyi gelen bir ilaçtı. Eğer ayran bulabilirse, bize tuzlu ayran da veriyordu. O iyi hemşire, savaşa ilişkin harika anılarımdan biridir ve ayrıca beni kederlendiriyordu, çünkü Eskibahçe'de bıraktığım kız kardeşlerimi ve anamı hatırlatıyordu. Ayrılırken cephede topladığım mucizelerimden birini ona verdim. Bir Fransız kurşununun tam

ortasından girdiği bir Alman kurşunuydu, ki ikisi birlikte bir haç oluşturuyorlardı. Georgina Iliff ondan pek hoşlandı ve bir broş yaptıracağını söyledi; yaptırdı mı, bilmem.

Fikret'le birlikte, yaz sonunda, sıcaklık feci bir hal almışken gerçekleşen büyük hücum için tekrar saflarımıza döndük. İkimiz de çok halsizdik ve muhtemelen geri gitmememiz gerekirdi. Eğer geri gitmemiş olsaydık belki de Fikret'in yarası iyileşirdi, diye düşünüyorum. Erkekliğimizi kanıtlamak ve arkadaşlarımızı yarı yolda bırakmamak zorunda olduğumuza inanıyorduk. Rum doktorlara olduğumuzdan daha iyiymişiz gibi rol yaptık.

Frenkler bombardımana öğleden sonra başladılar. Nefes alacak hava yoktu, rüzgâr yoktu ve dolayısıyla mermiler patladığında, havada asılı kalıp dünyayı görünmez hale getiren büyük toz bulutları kaldırıyorlardı. Patlamalardan ötürü bütün çevremizde dünya sallanıyor ve titriyordu. Bunu özellikle hatırlıyorum, çünkü tam o sıra dişim ağrımaktaydı ve patlamaların yarattığı titreşimler ağrıyı daha da beter hale getiriyordu. Her sarsıntıyla beynim zonkluyordu. Deniz kıyısında dikildiğinizde işittiğiniz fırtına gümbürtüsü gibiydi, ama ses çok daha yüksekti.

Bombardıman başladıktan bir buçuk saat sonra, Britanyalı Frenk askerlerinin yaklaştığını göremesek de fark ettik ve bizim toplar, Frenkleri yaklaşırlarken öldürmek umuduyla, saflar arasındaki bölgeye ateş açtı. Görebildiğimiz zaman, Britanyalı Frenkleri vurup öldürüyorduk. Bunun bir sonucu olarak hücumları başarısız oldu. Hattın bir başka kesiminde, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı Frenkler, karanlıkta iki gün süren çatışmaların ardından bir siperi ele geçirmeyi başarmışlardı, beş bin kişiyi kaybettiğimiz söylendi. Aynı anda Anafartalar Körfezi'nde de bir saldırı düzenlenmişti, ama o saldırı iyi olmamış ve Frenkler yenilmişlerdi.

Yazın en sıcak günleri olduğundan, bütün çalılar çok kuruydu ve top atışlarından ötürü bu çalılar tutuştu. Bunun sonucunda yaralı Frenk askerleri ya yanarak öldüler ya da dumandan boğuldular, çoğunun barut torbaları da patladı. Yangından ölmedilerse bu sefer

bundan öldüler ve de iyi oldu, çünkü aksi takdirde karıncalar, yaralarına ve yanıklarına saldıracak, büyük ıstırap vereceklerdi. Yanan çalılıkların içindeki taşlarda susuzluktan ölmek de ayrıca bir ıstıraptı ve saatlerce bağırdıklarını duyduk. Bizden çok uzakta olmayan öteki saldırının orada da büyük bir yangın çıkmıştı. Gökyüzü dumana, toza ve kavrulan et kokusuna boğulmuştu, kurşunlar kuşlar gibi ıslık çalmaktaydı.

Bu muharebede Fikret, ateş alanını genişletmek için bir merdivenin üstüne çıktı ve bu pek de tehlikeli bir iş gibi görünmüyordu, çünkü onlar bizi değil, biz Frenkleri biçip deviriyorduk. Aniden merdivenden sırtüstü düştü, bir an için başından vurulduğunu sandım. Onunla ilgilenmek ile Britanyalı Frenklere ateş etmek arasında kalmıştım ve görevimin Frenkleri vurmak olduğunu biliyordum, bu yüzden Fikret'i kendi haline bırakmak zorunda kalmıştım. Dönüp ona bakmayı sürdürdüm ve çok kötü bir durumda değilmiş gibiydi. Bacaklarını öne uzatmış oturuyor, siperin karşı duvarını seyrediyor ve bir şey söylemeye çalışıyordu.

Neyse ki Britanyalı Frenklerin hücumu sona erdi. Üstümüze gelen kimse kalmadığından emin olur olmaz ateş ettiğimiz basamaktan geriye atladım. "Nerenden vuruldun ahbap, nerenden vuruldun?" diyerek sol tarafından ona doğru yanaştım, o da sol koluyla bir yarım daire çizerek, sağ kolunu işaret etti ama bir şey söylemedi.

Baktım ve bir kurşunun dirseğinin üstünden girip kemikleri paramparça ettiğini gördüm. Kolunun kalan kısmı, sanki kimseye ait değilmiş gibi öylece salınmaktaydı. Kırmızı bir kan, hiçbir hayat belirtisi göstermeyen parmaklarından yere damlamaktaydı. Karnına da bir mermi yemişti ve koyu kan lekeleri gömleğinin hem önüne, hem de arkasına yayılmaktaydı. Onu öldürecek olanın bu yara olduğunu fark ettim, çünkü karnına kan doluyordu.

Fikret çok yavaşça başını çevirdi ve gözlerinde ölü bir adamın bakışları vardı. "Süngün keskin midir?" dedi. Ben de, "Evet arkadaşım, çok keskindir," dedim. Benden kendisini öldürmemi isteyeceğini düşündüm.

Sol eliyle sağ kolunu işaret ederek bir hareket daha yaptı. "Şunu kessen daha iyi olacak," dedi.

Üstüme bir mide bulantısının çöktüğünü hissederek, "Kesmek mi" diye tekrarladım.

"Böyle iyi değil. Kesilmesini istiyorum."

"Yapamam," dedim.

"Eğer beni seviyorsun kes at. Canımı sıkıyor benim. Beni onurlandırmak istiyorsan, kes gitsin."

Böylece süngümü aldım ve keskin olup olmadığına baktım. Dönüp sağ tarafına geçtim ve yanına çömelip dua ettim. Önce üniformasının kumaşını kestim, sonra kolun alt tarafını sol elimle tutup, "Allah adına," diyerek, sağ elimdeki süngüyle, içi parlak beyaz kemik kıymıklarıyla dolu adaleleri ve tendonları kesmeye başladım. Fikret güçlü ve adaleli bir adamdı. Onu kesmek, koyun kesmeye benziyor ve çıtır çıtır bir ses çıkıyordu. O da alçak sesle inliyordu. Ben ağlıyordum yanaklarımdan sözülen gözyaşları onun üstüne düşüyordu. O kadar ağladım ki gözlerimi kolumun kenarıyla silmek zorunda kaldım, aksi takdirde onu göremeyecektim ve ağladığım için onunla konuşamadım da.

Kolu tamamen kesip nazikçe yanına yatırdığımda, "Kütüğün etrafına bir şey sar," dedi. Böylece kesip atmış olduğum kol ağzını elime aldım ve şeritler halinde kestim ve şeritler ancak kütüğü saracak boydaydı. Ben bunu yaptığımda kanama çok daha azaldı. Fikret sol eliyle sağ kolunu aldı ve elinde tartıp dedi ki: "Kendi kolumun bu kadar ağır olduğunu bilmezdim." Ve kendi kolunu kendi elinde tutuyor olmasının, artık sadece bir et parçasından ibaret olduğu için bu kolun ucundaki parmakları oynatamıyor olmasının garip olduğunu düşündüm. Fikret; "İyi koldu," dedi, ama ben, o kolun artık kimseye aitmiş gibi görünmediğini ve sadece bir nesne olduğunu düşündüm. Fikret, "Pera'nın orospuları bu parmakları nasıl da özleyecek," dedi.

Bütün bu süre boyunca arkadaşlarımdan kimileri durmuş seyretmekteydiler, çünkü bu tür şeyler insanı büyüler. Ölü ve yaralı görenlerin kafasında her zaman, "Allah'a şükürler olsun ki bu

ben değilim," gibisinden gizli bir düşünce vardır. İçlerinden birisi, "Dayan Fikret, efendimiz Allah'tır," deyip duruyordu. Sonunda Fikret, ona sadece şöyle bir baktı, Fikret'in o bakışının, "Git de ananın orasını şaaap," demeye geldiği belliydi, böylece o asker de sustu.

Fikret, "Bir sigara içmek isterdim," dedi, ama benimkiler tükenmişti ve başka kimsede de yoktu. İmam da vermezdi, böylece subaya gittim, ama o Orhan değildi, çünkü Orhan bir süre önce ölmüştü. Bu subay Bosnalı bir Türktü, iyiydi ve Bosna lehçesiyle konuşuyordu. Ona, "Konuşmak için izin istiyorum, komutanım," dedim. "Derdin nedir Abdül Nefer?" diye sordu, "Fikret Nefer'in kolu vurulup koptu ve bir sigara istirham ediyor, komutanım," dedim.

Böylece subay, ölü bir Fransız subaydan saatiyle birlikte almış olduğu gümüş sigara tabakasını çıkardı ve bana bir değil tam beş sigara verdi. "Eğer Fikret Nefer bunları bitirmeden ölürse, lütfen kalanları bana iade et," dedi.

Kendisine selam verdim, o da bana selam verdi. Ben sigaraları alıp Fikret'e götürdüm ve kendi alması için sol yanına koydum.

Fikret sigara içmeye başladığında, karakterinin değişmediğini kanıtladı, çünkü ilk nefesini üfledikten sonra dedi ki: "Aman Allah, bu nerdeyse karının şeyi kadar iyi geldi."

"Sahra hastanesine gitmeliyiz," dedim. Fikret bir nefes daha çekerek, "Hayır, bu iş bitti," dedi. Biraz daha sigara içti, "Ne diye ağlıyorsun ahmak orospu çocuğu?" diye sordu. Ben o ana kadar ağladığımın farkında değildim.

O sigara içerken ben yanında oturdum, önce bir sigara, sonra iki ve üçüncüde başı düşmeye, gözleri kapanmaya başladı. Başımı yüzüne yaklaştırdım, "Bu sefer sahiden boku yedim. Artık hiç kanım kalmadı," dedi.

Bir sigara daha içmeyi başardıysa da o daha ziyade kendi kendine yanıp bitti. Gerçekten ölmekte olduğunu fark edince, sahici bir meraka kapılarak dedim ki: "Fikret, Fikret, yeşil kuşları görebiliyor musun?"

Ağır ağır, sakin sakin ve kederli kederli, "Yeşil kuş yok," dedi.

Neşeli bir şeyler söylemek istedim, bu yüzden de, "Kullanmadığın bakireleri bana yollayacak mısın?" diye sordum. Belli belirsiz gülümsedi ve başını hayır anlamında sallayarak derin bir iç geçirdi ve öldü. Sigarayı parmaklarının arasından alıp onun yerine bitirdim. Ona baktım ve ne kadar hırpalanmış olduğunu gördüm. Üniforması kum torbalarından aparma kaba kendir kumaştan yamalarla doluydu, çizmelerinin ikisi farklı boylardaydı, zira başka başka cesetlerden alınmışlardı. Bir dilenciye benziyordu. Uzun bir süre profiline, Arap burnuna, sarkık alt dudağına baktım ve üstüme bir soğukluk çöktüğünü hissettim. Ne kadar az duygulandığımı, cesedinin yanı başında oturmaktan ne kadar çabuk sıkıldığımı fark ettiğim için şoka girmiştim, başka bir şeyler yapmak istiyordum. Keder ancak sonra gizlendiği yüreğinden damla damla çıktı ve damarlarıma aktı. Yıldızların altında geceler boyu saatlerce tartışılacak varsa tartışarak, memleketlerimizden ve hatıralarımızdan ve de planlarımızdan söz etmiştik. Onun, "Şimdi sen memleketindeki her bir zeytin ağacını anlat ve sonra da ben Pera'daki her bir Rum fahişeyi, her bir Rum kahvehanesini anlatacağım," demesi kulaklarımda çınlıyordu. Aramızda yaptığımız konuşmaları, içtiğimiz sigaraları, her askerin yaptığı gibi kaba saba şeylerden söz ederek güldüğümüzü, gündüz vakti diyelim ki bir akrep ile bir karıncaaslanı veya bir karıncaaslanı ile bir kınkanatlı arasında, onun bir böceği, benimse ötekini desteklediğim küçük muharebeler düzenlediğimizi, taşların üstünde sürünerek kendi böceklerimize tezahürat yaptığımızı ve eğer kendi böceğimiz kazanırsa küçük bir zafer dansı ettiğimizi ve hayatımızda hiç bu kadar aldırışsız davranmamış olduğumuzu hatırladım.

Fikret'in barutunu aldım ve o barutla ondan sonraki birkaç gün içinde on beş Frenk öldürdüm, ama o anda ille de bir şey yapmış olmak için artan sigarayı tekrar subaya götürdüm, ama subay üstündeki kana bakarak dedi ki: "Kendin iç onu da Abdül Nefer." Böylece sigarayı aldım ve başı göğsüne düşmüş olan Fikret'in yanına oturdum. Ona yaslandım, kanı süngümde ve ellerimde pıhtılaşıp kururken, sahra topları seslerini kısarken, ceset sinekleri etrafta vızıldayarak iner kalkarken, tütünün büyük değerini düşünerek sigarayı içtim.

68

Mustafa Kemal (15)

Hüsranla sonuçlanan Müttefik hücumu gerçekleştiğinde Mustafa Kemal'e altı tümenin komutası verilmiş durumda ve kısmen Yazgı sonunda kendi kendisine biçtiği değeri kabul etmiş olduğundan, ama esas itibariyle bundan böyle cesetlerden yükselen kokunun boğucu bir hal aldığı tek bir yerde kalmak zorunda olmadığından, keyfi yerinde. Hücum, bir değişiklik olarak biraz taze hava almasını sağlıyor. Üç gecedir uyumamış olduğu halde, oradan oraya at koşturarak tembel ya da yetersiz subayları azarlıyor ve bütün mıntıkalarda denetimi sağlıyor. Neyse ki Müttefik hücumu, sefil bir fiyaskoya dönüşüyor. Müttefik askerleri, çalılık arazideki yangınlarda telef oluyor ve Kemal'in keskin nişancıları tarafından biçiliyorlar. Kemal kendini de başkalarını da tehlikeye atan normal cesaretini yine sergiliyor ve atlı komutanlarıyla birlikteyken bir düşman uçağı üstüne geldiğinde de sahadan ayrılmıyor. Elindeki bir kamayla iki tümen komunatını öldürüyor, Müttefikler de başından itibaren boş umutlar yaratmış olan ve nihayet ulaştıkları Conk Bayırı tepesindeki şafak hücumunu şahsen yönetiyor. Göğsüne bir şarapnel güllesi isabet ettiği halde, kalbi, göğüs cebinde bulunan bir cep saati sayesinde korunuyor. Daha sonraları bu saati bir hatıra olarak Liman von Sanders'e verecek ve Sanders de buna karşılık kendisine von Sanders armasıyla bezeli altın bir saat verecek. Müttefikler hayati önem arzeden o zirveden sürüldükten sonra, Mustafa Kemal'in göğsünde haftalarca acılı bir çürük olacak. Mustafa Kemal'in şafak hücumu işe

yarıyor, halsiz düşmüş Britanyalı askerler az farkla yeniliyor. Tepede Osmanlı askerleri, Britanya donanması tarafından kıyamet gibi bir bombardımana maruz bırakılıyor ve yerler yarılıp alevler fışkırıyor ama, bütün Müttefik saldırıları bertaraf ediliyor, yeni cephede, sonucu önceden belli siper savaşı başlıyor. Kemal'in olağanüstü şansı ile kişisel güvenine ilişkin katı aldırışsızlığı, askerler arasında efsaneyi büyütüyor.

Almanlar, ana merkezlerdeki denetimlerini sıkılaştırdıklarından, yüksek komuta kademesi içindeki çekişmeler de, siper savaşının öngörülebilirliği ölçüsünde sürüyor. Mustafa Kemal şiddetli sıtma krizlerinin acısını çekmeye devam ederken, rastlantısal olarak Müttefikler'in Komutanı Sir Ian Hamilton da insanı dermansız bırakan dizanteri ataklarıyla yatağa düşüyor. Kemal fena halde huysuzlaşıyor ve resmi bir ziyaret esnasında onu ziyaret etmeyi ihmal eden Enver Paşa da böylelikle ona bir kere daha hakaret etmiş oluyor. Kemal tekrar istifa ediyor, fikrini değiştirmesi için yapılan iltifatlara direniyor. Esasında, Bulgaristan'ın fırsatçı bir tavırla Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle açılan yeni cepheye gidip savaşmak için bunu yapmış olması kuvvetle muhtemel. Mamafih Kemal'in Makedonya'ya gitme umutları, Britanyalıların kesin bir hedefi yokmuş gibi görünen bir harekât sonucu Kut'u işgal etmiş oldukları Mezopotamya'daki ordulara kumanda etmesi doğrultusundaki bir atamayla suya düşüyor. Hem manen, hem maddeten halsiz düşmüş olan keçi çobanı İbrahim, tam bu anda, onlara karşı yürüyüşte ve zihni, yalnızca memlekete dönüp artık Philothei'yle evlenmede.

Ne var ki Makedonya planı yürümüyor, Mezopotamya'daki kumanda mevkisine de bir Alman general geçiyor. Kemal Gelibolu Yarımadası'nda kalıyor ve yetki sahibi herkesle olan şahsi savaşını sürdürüyor. 11. Tümen'in yeni komutanını uzaklaştırarak mıntıkasına Alman subayı almayı reddediyor ve von Sanders bundan böyle kimseyi yollamamayı kabulleniyor. Bir Osmanlı subayı bir Alman üstünden gelen bir emri uygulamıyor ve Kemal de onun gibi yapa-

rak bu subayı teslim etmeyi reddediyor. Çok mahcup olan Liman von Sanders, Mustafa Kemal'i, "tıbbi gerekçelerle" tekrar İstanbul'a yolluyor, ama gerçek şu ki Kemal de gittiği için bir hayli mutlu. Sahiden de bir hayli hasta ve çok halsiz ve fikirlerinin görmezden gelinmesinden bıkmış durumda. Kendisini tanıyanlar, yırtıcı halini görünce telaşlanıyorlar. Selanik'teki rahat pembe evlerinden sonsuza kadar sürgün edilmiş olan annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşamaya başlıyor ve Corinne Lütfü'nün baştan çıkartıcı dostluğuna sığınıyor. Ayrılışından on gün sonra Müttefikler de Gelibolu'yu terk edecekler ve Mustafa Kemal onların bunu yapacağını, başından beri bildiğini söyleyecek.

Mustafa Kemal olmasa, Osmanlıların Gelibolu'daki harekâttan yenik çıkacak olmaları çok mümkün, ki eğer öyle olsaydı bu, dünyayı büyük dertlerden kurtarabilirdi. Ne Rus Devrimi ne de Soğuk Savaş olmayabilirdi ve Büyük Savaş bir yıl önce sona erebilirdi, ama Mustafa Kemal kimseyi dertten kurtarmaya inanmıyor ve İstanbul'da yetkilileri acımasızca tedirgin etmeyi sürdürüyor.

69

Karatavuk Gelibolu'da: Harekâtın Sonu (8)

Daha önce de söylemiş olabilirim; saflar birbirine o kadar yakındı ki, birbirinin altına sıçanyolları kazmak kolay oluyordu. Lağımcılar bazen karanlıkta birbirlerine rastlar ve sıçanlar gibi dövüşürlerdi. Bazen siperin zemini, bir sıçanyolunun içine çökerdi, bazen de zeminlere cesetler gömüldüğünden, lağımcıların tepesine, ölü bir beden iniverirdi, bazen de bir sıçanyolu, kazayla bir siperin yan duvarından içeri giriverirdi. O zaman, kazma ile küreklerinin tıkırtısını ve mayıncıların sesini dinleyerek sessizce oturmak zorunda kalırdınız ve ortaya bir delik çıkar çıkmaz, "Haydi Johnny," diye bağırarak, delikten içeri bir el bombası atardınız. Bir sıçanyolunun başarılı olması demek, siperin altında bir mayının patlaması, çok büyük hasara ve büyük bir şoka ve bir sürü ölüme yol açması demekti. Frenkler de, biz de çoğu zamanımızı, siper sistemlerimizi herhangi bir hücumun başarılı olmasını imkânsızlaştıracak biçimde geliştirmekle geçirir, siperlerimizi, yerin altından, bazı mıntıkalarda Frenkler ile aramızda birkaç adım kalan yeni bir saf oluşturana kadar ileri taşırdık. Benim gibiler etrafta sürünüp nişancılık yaparak zaman geçirirdi. Frenkler, özel bir tahta çerçeve ile bir periskop kullanmak suretiyle yeni bir nişancılık yöntemi keşfetmişlerdi, böylece nişancı güvende oluyordu. Bu, benim periskopları vurmaya çalışmam demek oluyordu ve böylece hiç canım sıkılmıyordu. Bir zaman geçtikten sonra, nişancılık yaparken ağaçlara tırman-

maktan vazgeçtim, çünkü Frenkler düzenli aralarla bütün ağaçları makineli tüfeklerle taramaktaydılar. Yaban ördekleri güneye göç etmeye başladıklarında da canımız daha az sıkılıyordu, hem biz, hem de Frenkler ördekleri gökyüzünde binlerle vuruyorduk ve bir defasında yiyecek bol etimiz oldu; gerçi et biraz sertti ve o zamana kadar dişlerimiz hep çürümüş, dişetlerimiz kanar olmuştu. Hepimizin dişi ağrıyordu ki bu da dizanteri kadar kötüydü, çünkü insanı düşünmekten alıkoyuyordu. Harekâtı izleyen yıl, ördeklerin oradan aynı zamanda geçmediğine dikkat etmiştim.

Sonbaharın sonuna, kışın başına doğru meydana gelen son büyük şey, aniden bizzat Allah'ın da canının sıkılmış olup üstümüze dört gün süreyle kötü hava yolladığını gösterir gibiydi. Bir gece öyle şiddetli bir yağmur fırtınası oldu ki, öylesini ne önceden yaşamıştım ne de sonradan yaşadım. Hava suyla katı hale girmişti ve yağmur iri damlalar halinde düşüyordu, içinde balıklar yüzebilirdi. Hiçbir yerde böyle bir yağmur yağmamış olduğuna yemin ederim. Vahşi hayvanlar gibi kükremekte ve öyle büyük bir hızla inmekteydi ki, siperler anında suyla doldu. Sudan oluşmuş bir duvar üstümüze yıkıldı ve çoğumuz boğuldu. Beni kurtaran da, bir arkadaşımın siperden sıçrayıp çıkması, tüfeğini uzatması, benim yakalamam ve onun da beni tam zamanında çekmesiyle mümkün oldu. Yukarıda yere uzanıp siperin kendi üstüne çökmesini izledim ve denizin altında yatıyormuş gibi ıslanmıştım. Arkadaşlarımla bir katırın boğulmuş bedeninin ve siperin zeminine yükselmiş olan eski cesetlerin, malzeme paketlerinin, sırt çantalarının altımdan yüzerek geçip gittiğini gördüm. Suyun gitgide daha derinleştiğini gördüm ve biz sağ kalanlar, düşen yağmur suyunun altında çamura yatıp dua ettik. Dünyanın sonu mu geldi diye merak ettik, bir kol boyu ötemizi zor görebilmekteydik, giysilerimiz ağırlaşıp üstümüze yapışmıştı. Lanetliler kadar sefil bir haldeydik ve rüzgârlar tabakalar halinde parçalar kaldırıp deliliğin ıstırabına kapılmış dev kuşlar gibi havada gezdirmekteydiler.

Sabahleyin suyun seviyesi bir tüfek boyuna inmişti, ama siperlerimize giremedik. Yiyecek hiçbir şey kalmamıştı, biz de hâlâ sırıl-

sıklamdık. Neyse ki Frenkler de bizim kadar sıkıntı içindeydiler de vurabilecekleri kadar çok adam vurmadılar bizden.

Akşamleyin rüzgâr döndü ve kuzeyden esmeye başladı. Bu çok sık olmazdı, olduğunda da pis koku, bir değişiklik olarak Çanakkale'ye taşınırdı. Kuzey rüzgârı hep soğuk eserdi, ama bu zamanda, benim bildiğimden de soğuktu ve kar yağmaya başladı. Kar çok güzel. Doğduğu gün kar yağmış olduğu için o adı alan Kargetiren Ali'yi hatırlıyorum, ama o gün hava o kadar soğuktu ki kar güzel değildi; kemiğe sokulduktan sonra burulan bir bıçak gibiydi. Yağmurdan sonra gelmesi, ananızı ve kız kardeşlerinizi öldürmüş birinin bu defa da babanızı ve erkek kardeşlerinizi öldürmeye gelmesi gibi bir şeydi. Kar üstümüze, tüfeklerimizin, teçhizatımızın üstüne yağarken, sallanarak ve titreyerek, karnımız sıcak bir şeyler için kazına kazına, siper korkuluklarının üstündeki çamurun içinde birbirimize sokulduk. Ben, memlekette, çok sıcak günlerden şikâyetçi olduğumuz bütün zamanları hatırladım ve eğer bir daha çok sıcak olursa, Allah'a dua edeceğimi düşündüm.

Allah beni duymuş da bir oyun etmeye karar vermiş gibiydi, çünkü karı alıp onu ikiye katladı; rüzgârı aldı ve onu ikiye katladı. Soğuğu onu ikiye katladı ve tipi başladı. Kışın dağlara çıkanlardan tipiyi duymuştum, ama kemiklerin içeriden sanki kırılmış gibi ağrımasının, hareket edemeyen, duygusuz parmaklara sahip olmanın, bütün dişleri birbirine çarpan çenelere sahip olmanın ve donmuş her nefesle akciğerlerin gitgide sertleşmesinin nasıl bir şey olduğunu hiç hayal edememiştim. Hazırda kış kıyafetlerimiz yoktu, çünkü kış henüz beklenmiyordu. Yedek kıyafetlerimizin hepsi siperlerde kalmış, çamurun altına gömülmüş ve üstlerine kar yağmıştı. Bazı kimseler imkânsızı başararak büyük ateşler yakabildiler, ama rüzgâr ısıyı kamçılayıp götürürken bunun yararı neydi? Ateşlerin etrafında boş boş durup ayaklarımızı yere vurur ve kollarımızı sallarken, Frenkler bize ateş etmediler, biz de onlara etmedik.

Yağmurun Frenkler açısından daha da beter olduğunu düşünüyorum, çünkü onlar alçak zemindeydiler, sel suyu bizi aşıp onlara

çarpıyordu, ama kar, rüzgâr, soğuk bizim açımızdan daha kötüydü, çünkü biz yüksek zemindeydik. Birbirimize sokulmak dışında yapabileceğimiz bir şey yoktu. Müfrezemdeki ben dahil sekiz kişi, ısıyı içeride, soğuğu dışarıda tutmak için ve yere ne kadar yakın olursanız rüzgâr o kadar az geldiği için, bir yığın halinde hep birlikte yatmaya karar verdik. Çamurlu taşları altımıza alarak, ellerimiz ceplerimizde, rüzgâr etimizi kemirirken, kar bedenlerimizin üstünde birikirken, ağızlarımızda maden tadıyla, birbirimizin üstüne yattık ve bu yolla gün ağarana kadar dayandık; ıslak giysiler yüzünden bazılarımızın donarak yere yapıştıklarından kalkamadıklarını keşfettik. İçimizden üç kişi ölmüştü, dört kişi el ve ayak parmaklarını yitirdi. Bir adamın kulaklarının ameliyatla alınması gerekti. Ben sol ayağımın bir parmağını kaybettim ve el parmağımın üçünün de ucunu neredeyse kaybediyordum, ama artık o parmaklarda duygu olmasa da, sonuç itibariyle şanslı sayılırdım. İmamımız dizleri, ayak parmakları ve alnı namaz vaziyetinde yere yapışarak donmuş bir halde, ölü bulundu. Bir de, bir siperin atış basamağında, atışa hazırlanmış gibi tüfeğini doğrultmuş bir nöbetçi bulduk. En az bedensel hasar görenler, gece boyunca kendilerini yürümeye zorlayanlar ve en fazla acı çekenler, yorgunluktan bitap düşmüş olanlardı. Soğuktan öyle ağır yaralanmıştık ki, cephe gerisine çekilmemiz gerekti ve ancak iki tanemiz geri dönebilecek kadar iyileşti. Başımdan gelmiş geçmiş felaketlerin en kötüsüydü ve ölüm tarafından yutulmaya bu kadar yaklaştıktan sonra, her yeni günü olmayacak harika bir şeyle karşılaşmanın şaşkınlığıyla yaşar oldum. Buzlarım çözülürken içimde hissettiğim acıyı, o acının karıncalanmasını ve zonklamasını hiç unutmayacağım. Bu acının da başlangıçtaki donmanın acısı kadar kötü olduğunu söylemeliyim. Donmayla ilgili olarak Allah'ın bize küfrü, üç günün ardından giysilerimiz nihayet çözüldüğünde, üstünde yaşayan bitlerin, sanki hiç donmamışlarcasına aynen geri gelmiş olmasıydı. İyi olan tek şey de, donarak ölen katırları ve eşekleri yememizdi, onca ay zeytin, ekmek ve bulgur aşının ardından, et iyi gelmişti.

Tipinin bir neticesi olarak çok garip bir şey gerçekleşti. O andan itibaren bir daha kimse mide kramplarına tutulup sahra helalarında kan ve sümükle birlikte hayatını da sıçarak inlemedi. Sonraları hava tekrar harikulade güzelleşti ve güneş, Athos Dağı ile Semadirek Adası üstünde, sanki hiç savaş yüzü görmemiş gibi batar oldu.

Anzaklar ile Suvla'daki askerlerin, bir gece içinde ortadan kaybolması için, bunun üstünden çok uzun zaman geçmesi gerekmedi. Hayaletler gibi yok oldular. Tetiklerini, içi su veya kum dolan teneke kutulara bağlamış oldukları ve tetikler, teneke kutular dolduğunda çekildiğinden, üstümüze kendi kendine ateş açan tüfekler bırakıp gittiler. Artlarında ayrıca, Avustralya hafif süvarisini katliamdan geçirmiş olduğumuz siperlerin altındaki sıçanyoluna, bir sabah erkenden patlayan bir kocaman mayın ile kendi siperlerine girdiğimizde patlayan bir yığın tuzak bırakmışlardı. Hepsi de gereksiz bir kabalıktı. Kumsaldaki malzeme stoklarını da havaya uçurmuşlardı, ama toplaması, geride kalan bizlerin iki yılını alacak kadar teçhizat kalmıştı yine de. Bunun içinde, bizim tarafımızdan da onlar tarafından da pek sevilmeyen sığır bifteği de vardı. Kimi askerler kendi siperlerinde bize parafin dolu rom şişeleri bırakarak oyunlar hazırlamış, ama kimileri de tabaklara konmuş yiyecekler hazırlayıp mesajlar bırakmışlardı. Tabi ki ben okuyamadım yazanları, ama söylendiğine göre şöyle şeylermiş: "Hoşça kal Türk Jonisi, Kızılhaç'a saygı gösterdiğin için sağ ol, sen kovaladığın için gidiyor değiliz." Elimde, artık çok sararmış, eskimiş bir kâğıt parçası var, belli ki üstünde, "Hoşça kal, Abdül," yazılı.

Güneydeki Britanya ve Fransız Frenklerinin de aynı biçimde geri çekilmelerini bekliyorduk ve ihtiyat tümenler çabucak Kabatepe ile Arıburnu'nun oraya kaydırılmıştı, ama Frenkler bizi yine şaşırttılar. Şiddetli fırtınalar, boralar oldu ve hâlâ hep beraber oradalarmış gibi görünmeyi becerdiler, hatta ayrıldıkları gece bile bir hücumu püskürttüler. Bu hücumda, Frenk siperlerinin üstünden aşmak için yanımızda kereste ve teknelerini ateşe vermek için yanıcı maddeler taşımaktaydık. Söylemeye utanıyorum ama, artık bizi destekleyen

yeni Alman toplarımız olduğundan, çok uzun ve şiddetli bir bombardıman da yapılmış olduğu halde, çoğumuz daha fazla ileri gitmeyi reddedince subaylar kılıçlarının sapıyla bize vurmaya başladılar ve "Allah, Allah" çığlıkları dudaklarımızda kuruyup kaldı. Kendi siperlerimizin korkuluklarında donup kaldığımız yerde, Frenkler bizi biçti. Yaklaşık bir ay önceki başka bir olayda da bu böyle olmuştu. Bunun üzerine sık sık düşündüm ve neden böyle olduğunu merak ettim, ama gerçek de şu ki, aylardır zeytin ve ekmekle yaşıyorduk; buzda donmuş, güneşte pişmiştik; bir ileri bir geri, bir ileri bir geri yürümüş durmuştuk, şehitlik meselinden gına getirmiştik; sayısız defalar ölümle ve ıstırapla yüz yüze kalmıştık; köle gibi, köpek gibi muamele görmüştük; dayak yemiş, küfür işitmiştik ve sonuçta, kendimizi bir kere daha şarkı söyleyen kurşunlardan oluşan yağmurlara, bilenmiş süngülerden oluşan dikenli çalılara fırlatamayacak kadar halsiz düşmüştük. Bitmiş tükenmiştik ve devam edememiştik. Bunu hatırladığımda beni şimdi rahatsız eden, buna tanık olan Frenk askerlerinin gözünde, kendi onurumuzu kendimizin yerle bir etmiş olması. Ayrıca bir yığın adamımızın askerden kaçtığını ve teslim olmak için Frenk saflarına süründüğünü de biliyorum. Neyse ki kimse böyle adamlara ihtiyaç duymaz ve onlar kendi onursuzluklarıyla kendi kendilerini rezil ederler ve ben onların Türk olduğunu sanmıyorum. Yabancı olabilirler, Arap ya da Boşnak olabilirler, ama Türk değil.

Giderlerken cephanelerini kumsalda havaya uçurdular ve çok büyük bir gümbürtü koptu, mantar biçiminde koskocaman kırmızı bir bulut oluştu. İşittiğim en yüksek ses, gördüğüm en büyük yangındı.

Frenklerin gidişiyle ilgili, beni çok etkilemiş olan üzücü bir şey anlatacağım size. Kumsallara indiğimizde geride bırakmış oldukları bütün katırlarla atları bulduk. İyi beslenmiş iri hayvanlardı, zarif damgalarıyla, hepsi de taranmış, tımar edilmiş ve güzeldiler, hepsi de tek sıra halinde duracak biçimde iple bağlanmıştı. Ama Frenkler, bizim elimize geçmelerini önlemek için, bu hayvanları sevdikleri aşikâr olduğu halde, yüreklerinde sevgiyle besleyip tımar ettikten sonra boğazlarını kesmek veya ateş etmek suretiyle hepsini kurban

etmişlerdi. Mamafih kimi Frenk askerleri emirlere itaatsizlik etmiş olmalıydı ki çalıların içinde, önüne koca bir balya saman bırakılmış eşekler bulabilmiştik, işte savaş böyledir; bütün o rezilliğin içinde küçücük bir ışık yine de pırıldar.

Frenklerin ayrılmasıyla ilgili iyi şey, terk ettikleri malzeme depolarında çok miktarda yiyecek bırakmış olmalarıydı. Nöbetçiler bizi tutmayı başaramadılar; içinde çok tatlı yapışkan bir meyve bulunan cam kavanozlardan yığınla kaldırdık ve bunlardan o kadar çok yedim ki, kendimi sanki kayıyormuşum gibi tuhaf hissetmeye başladım, dişlerime de dokundu. Çuvallar dolusu un vardı. Ayrıca çok miktarda işe yarar kumaş ve giysi parçaları bırakmışlardı; böylece paçavralar içindeki bizler, bir süre, Frenk bayraklarından yapılma pantolonlar giyer olduk ve kafamıza Avustralya şapkaları geçirdik, dolaklarından kendimize kemer yaptık ve çok renkli ve garip bir görünüm aldık. Bu görünüm pek askeri olmadığı için, subaylarımız hiç memnun kalmadılar ama, asla yeni üniforma almadığımız için başka çare olmadığını da pekâlâ biliyorlardı. Yeni komutanım, buhar çekişli bir motorun, içine melinitle bubi tuzağı hazırlanmış olan ateşleme kutusunu açarken öldü.

Frenkler ayrıldıktan sonra bir matem duygusuna kapıldım; çünkü onlar, aylardan beri yaşantımın ve çektiğim kahırların yegâne amacı haline gelmişlerdi. Genellikle başlarından, uzun mesafelerden bile ateş etmek suretiyle, bir nişancı olarak birçoğunu öldürmüştüm. Onlar da en iyi arkadaşım Fikret dahil benim bir sürü arkadaşımı öldürmüşlerdi. Başlangıçtaki nefretin ve acımasız öldürmelerin ardından, biz de, Frenkler de, birbirimizi biraz daha iyi tanımaya başlamıştık. Öyle sanıyorum ki, kulağa ne kadar acayip gelirse gelsin, birbirimizi sever olmuştuk. Kendi adıma, imansızların ille de şeytan olmaları gerekmediğini keşfetmiştim. Aslında bunu bilmem gerekirdi; çünkü nihayet onlardan bir sürüsünün yaşadığı bir kasabada büyümüştüm ben, tek farkla ki bizimkiler Frenk değildi. Frenk askerlerinin sığır eti tenekelerini bize sapanla nasıl fırlattıklarını ve bizim içlerini taşla doldurup bir de, "Gittiğinizde sizi özleyeceğiz. Süveyş'te görüşürüz" gibisinden mesajlar ekleyerek nasıl aynen onlara iade ettiğimizi gülümseyerek hatırlıyorum. Kabuklarına

küçük birer çentik atıp o çentiklere katlanmış kâğıtlara yazılı mesajlar sıkıştırdığımız kaplumbağaları düşman hatlarına doğru nasıl sürmüş olduğumuzu da hâlâ hatırlıyorum. İki saf arasında bir fare ya da sıçan belirdiğinde spor olsun diye bir olup nasıl da öldürene kadar ateş ettiğimizi ve ancak hayvan öldükten sonradır ki tekrar birbirimize ateş etmeye başladığımızı da hatırlıyorum.

Yarımadadaki adamların çoğu diğer savaş alanlarına tayin edilmişti, ama ben garnizonda kaldım. Frenklerin artlarında bıraktığı şeyleri temizlemek iki yıl sürdü.

Zaman buldukça aramama rağmen Fikret'i nereye gömdüğümüzü saptayamadım. Toprak öyle çabuk döndü ki hayata, en bildik yerleri tanımak bile zorlaştı. Biz, Frenkler gibi mezarların yerini işaretlemiyorduk, ölüler çoğu zaman çukurlara topluca bırakılıyor veya siperlere gömülüyordu. Biz cesetlerden, onlar kadar randımanlı bir biçimde kurtulamadık, ben genellikle hep ölülerle birlikte yaşadığımı ve savaştığımı hatırlıyorum. Bütün yaptığımız, buna katlanmaktı. Frenklerden esir alır da siperlerimiz içinden yürütürsek, dehşete kapılıyordu herifler. Oaman biz bunu zayıflık belirtisi olarak görüyorduk.

Beyaz bir kefen içinde gömülmezsen cennete kabul edilmeyeceğine inanan çok kişi vardı. Eğer bu doğruysa, Çanakkale'de başıboş gezinen pek çok hayalet olmalı. Her yerde, yüzeyde kalmış, pırtık üniformaları içinde yatarken garip pozisyonlar almış, çözülen ve kuruyan cesetler arasında yürüyerek gezinmek, benim için bir alışkanlık halini almıştı; ilkbahar yağmurları altında paslanan tüfekler ve süngüler buluyordum, hiçbir şey olmasa bile, terebentin çamlarında, güneş ışığı altında sarı kuşlar şakıyordu. Çoğu kez, cesetlere bakıp bunlardan hangilerinin nişancılık yaparken şahsen öldürdüğüm Frenkler olduğunu merak ediyordum. Hangi cesetlerin başından vurulmuş olduğunu görmeye çalışıyordum. Öldürdüğüm adam sayısını bilmez olmuştum, çünkü saymaktan yorulmuştum, ama iki veya üç yüz civarında olmalıydı.

Garnizonla birlikte geride bırakıldığım için kızgındım. Savaşmaya devam etmek istiyordum. Savaşmayı seviyordum, heyecanını,

ruhumun bedenimden yükselir gibi olup bedenimin ne yaptığını izlemesini, kanın damarlarda hızlanmasını, korkuluğu aşan sancakları izlerken ve şehit olmak üzere hücuma geçerken hep birlikte "Allah Allah" diye bağırmanın keyfini ve sarhoşluğunu. Aradan ancak çok uzun bir süre geçtikten sonradır ki yol açtığım ölümler üstünde düşünmeye başladım. Elbette daha çok savaş, daha çok çatışma olacaktı, ama o zamanlar ben henüz bunu bilmiyordum, sanki damağımda hayatın tadı kalmamış gibiydi. Düşündüm ki, şimdi ben, sanki hiç savaş olmamış gibi nasıl memlekete giderim de evlenip çoluk çocuğa karışır ve sakin bir hayat sürüp çanak çömlek yapar ve patlıcan yetiştiririm? Frenkler olmayınca kendimi yalnız hissediyordum. O yerlerde devriye gezdikçe, nöbet görevimi ifa ettikçe ve tatbikatlara katıldıkça kederleniyordum. Paraşütlerin aydınlatma fişekleri ve geceleri kimseye ait olmayan bölgeyi aydınlatarak, beyaz ışık ve kara gölgeden ibaret kusursuz bir dünya görüntüsü yaratan işaret fişekleri ve roketler ile aydınlatma mermileri; mermiler yere değerken ve hovitzerler ateş ederken çıkan anlık pırıltılar, taşlardan seken kurşunların parlak ışıltı ve kıvılcımları olmadığında, gece göğü doğru nizamındaymış gibi gelmiyordu. Barut kokusu, bok, sidik, ter ve çürümüşlük kokusu, kurşun vızıltısı, yakına düşen mermilerin ıslığıyla gümbürtüsü, yüksek patlamalı parçaların miyavlaması ve altmış librelik toplarm homurtusu, uçakların öksürüğü, yaralıların çığlıklarıyla feryatları, Frenk siperlerinden gelen kahkaha ve şarkı sesleri, o hâlâ hatırladığım ve kelimelerini asla seçemediğim tuhaf şapşal melodiler olmadığında, hava doğru nizamındaymış gibi gelmiyordu. Omzum, mavzerimin sürekliliğine güvenilir geri tepme çürüğü olmadan kendi omzum ve işaret parmağım, çevresine sarılacağı bir tetik olmadan kendi parmağım gibi gelmiyordu. Bir merminin etkisiyle havalanmış küçük toz girdaplarının artık olmaması doğru gelmiyordu. Günlerimi, üstüme ince ve kalın dallar dolanmış olarak, ağaç üstlerinde veya taşlarda sürünerek geçirmiyor olmam doğru gelmiyordu. Gitgide incelen ve solan, günbegün gözleri daha bir parlak, sesi daha bir boğuk ve daha bir cesur, bir hücumdan evvel bize cesaret vermek için, "Beni izleyin ve kılıcımı kaldırmadan önce hücuma geçmeyin," diye fısıldayarak

siper korkulukları boyunca sürünen Mustafa Kemal'in, çarpışmaların en kötüsünde hep orada olmuş ve mucize eseri daima askerleriyle birlikte doğru zamanda doğru yerde bulunmuş ve saatine çarpan şarapnel parçası dışında bir kere bile vurulmamış olduğu halde artık orada olmaması doğru gelmiyordu.

Boşalmış siperlerde ve hırpani ağaçlarda sürekli Fikret'in, "Peralıyım ben, şeyimden aşağı Kasımpaşa," diyen sesini duyuyor ve unutmuş olduğumu sandığım dost yüzleri ile öldürdüğüm Frenk yüzlerini hatırlıyordum. Bazen kalbim hırsla çarparak aniden uyanıyor ve bir hücum yapıldığını umarak tüfeğimi aranıyordum.

Aylardır tepemizde asılı duran, çürümüşlüğün tatlı kokusuyla yüklü kızarık bok rengi devasa toz bulutu nihayet parçalanmaya başlamıştı. Siper duvarları içe doğru çöktüler; ölüler her tarafta, duygularını ve etlerini yitirmiş olarak, garip pozlarda yatar oldular. Frenk siperlerinde onca darlığını çektiğimiz ve akınlarda hep yanımızda taşıdığımız yüzlerce siper kazma aleti bulduk; zahmetsizce sahip çıkabilirdik ama artık ihtiyacımız yoktu. Aralarında taşların içinde zakkumlar, mersinler ve kekikler bitti. Baharda gelincikler açıp savaş alanlarını kapladı ve Alçı Baba yamacı, kan kırmızı bir hal aldı; zira altüst edilen toprak, kurtçuk üreten bir ceset gibi üretiyor gelincikleri. Her gelinciğin bir askerden gelen bir mesaj olduğunu hayal ettim. Gelincikler asker kanı yüzünden kan kırmızısıydılar, memlekette yıllar önce bütün gelinciklerin bir nedenle pembe açtığını ve insanların bu konuda fikir beyan edip nedenini merak ettiklerini hatırladım.

Şimdi dev gibi Frenk gemileri kumsalda paslanırken, dev gibi Frenk orduları başka yerlerde savaşmaya gitmişken, keçi çobanları yabani, kesik kulaklı köpekleriyle birlikte geri döndüler. Çiftçiler çit yapmak için askeri dikenli telleri toplamaya koyuldular, Maydos'tan kentliler gelip kurumakta olan cesetleri saat, yüzük, para, sigara tabakası için soymaya başladılar; hisar kalıntılarının içinde kaplumbağalar bir daha takırdar oldular ve kurbağalarla çekirgeler yine vıraklamaya, testere sesleri çıkarmaya başladılar. Ormanda sarı çiçekler açtı, çamlarda yine sarı kuşlar öttü ve bu güzel yer, kederin, yalıtılmışlığın üstünü örtüp gizledi.

70

Tamara'ya Bir Ziyaretçi Geliyor

1916 yılının yazıydı; Levon ile diğer Ermenilerin sınırdışı edilmesinin üstünden bir yıl, Frenk Müttefikler'in bir kış gecesinin karanlığında Gelibolu'dan sessizce çekip gitmelerinin üstünden yalnızca birkaç ay geçmişti. Karatavuk hâlâ işgal garnizonuyla oradaydı, ama Mehmetçik işçi taburundan, amansız Toros Dağları'nda, bir kanun kaçağı olarak tehlikeli bir hayat sürmek üzere kaçmıştı. Levon'la karısı, ölülerin kemiklerinden oluşan ve Suriye çölüne uzanan yolda, yorgunluktan, zulümden, açlıktan ve umutsuzluktan ölüyorlardı.

Değişmeden kalmış pek az şey vardı. Eskibahçe'de işler, çocuklar, kadınlar, çok ihtiyar insanlar ve aktif askerlik hizmetinden sakat dönenler tarafından yapılıyordu. Kasaba halkının tamamı yarı aç yaşıyordu ve çoğu umutsuzdu. Çiftlik hayvanlarına, asker kaçaklarından oluşan çeteler düzenli aralıkla el koyuyordu ve yakalanmanın cezası mutlak ve layığıyla olduğu halde, komşusunun tarlasından hırsızlık yapanlar vardı. Deve kalmamıştı, Rüstem Bey'inkiler dışında at kalmamıştı ve birkaç keçiyle eşek dışında tüm hayvanlar çalınmıştı.

Kasabanın görüntüsü, kasabanın ekonomik ve ahlaki çöküşünün canlı kanıtıydı. Harabeye dönmüş sokaklar temizlenmiyor, parçalanmış pencere pervazlarından sarhoş açılarla kırık panjurlar sarkıyordu, şen duvar badanaları ve ahşap boyaları soyulup dökülmeye başlayalı çok oluyordu. Artık yumuşak kalpli insanların iyicil ekmek kabuğu desteğinden yoksun kalan sokak köpekleri, sokak-

larda ölmüş ve sokaklarda çürüyerek havayı, Avrupa'nın biçimini kaybetmiş tarlalarındaki gibi doygun toprak ve yabani çiçek kokusunun yerini almış olan yaygın, tatlı ve zengin ölüm kokusuyla doldurmuştu. Gülerek ve kahkahalar atarak hep birlikte duvar üstünde oturan dizi dizi budalalar, deliliğin bütün keyfi ve engel tanımazlığı, açlığın verdiği keyifsizlikle kaçmış, şimdi aynı yerde paçavralar içinde oturuyorlardı. Artık ne kendilerini eğlendirmekteydiler ne de başkalarını.

Açılan birkaç dükkânda satılacak hemen hemen hiçbir şey yoktu ve kimsede de alacak para bulunmuyordu. Hıristiyanlara ait olanlardan bir kısmı yağmalanmıştı. Harikulade bir çeşitlilikle meydanı neredeyse geçilmez hale getiren o el tezgâhları kullanılmamaktan ve bakımsızlıktan durdukları yerde bel vermekteydiler. Bugünlerde tatlı küçük kanaryaları kendisi ve ailesi tarafından çöplere geçirilip ocakta pişirilerek kemiklerine varana kadar yutulduğundan, Kuşçu Stamos artık oralarda değildi. Kalaycı Mehmet de hiç uğramıyordu; zira artık uzak ve egzotik Cornwall ülkesinden kalay gelmiyordu ve zaten tencereler de, içlerinde yemek pişirecek para olmadığından çok daha yavaş yıpranmaktaydı. Kırıkburun Ali de ortada yoktu; çünkü sürüsünün büyük kısmına eşkıya el koyduğundan, satacak keçi sütü yoktu artık. Hâlâ görkemli bir ağacın kovuğunda karısı ve dört çocuğuyla birlikte yaşamakta olan Kargetiren Ali, üstünden sular sızan çuvallarıyla meydandan geçmiyordu; zira kimsede buza ayıracak birkaç kuruş bulunmuyordu. Jandarma hayvanları toplayıp götürme talebiyle geldiğinde, eşeğiyle birlikte dağlarda olmasından dolayı kendisini şanslı sayıyordu. Artık Drosoula'yla evlenmiş olan Gerasimos da aynı ölçüde şanslıydı. Jandarma, Hıristiyan delikanlıları işçi taburlarına götürmek üzere geldiğinde, o teknesiyle denize açılmıştı ve onu izleyen günlerde de, belki geri gelirler diye kayığın yanında uyumaya başlamıştı, şanslı olduğu günlerde ise kasabaya balık getirebiliyordu. Eskiden olduğundan daha zengin olan birkaç kişi de, biraz da satın alacak bir şeyleri olmadığından paraları biriktip durmaktaydı. Artık kasabaya topları ve çizgili pantolonlarıyla

güçlü kuvvetli adamlar da gelmiyordu, cambazlar ve jonglörler de. Abdülhamit Hoca da artık ortada görünmemekteydi, çünkü çoktan ölmeye başlamıştı ve çınar ağaçlarının gölgesinde yalnızca iki jandarma, tavla oynamayı sürdürmekteydi.

Yalnızca birkaç şey değişmeden kalmıştı. Leonidas daha zayıf ve daha aksi, geceleri, bir zeytinyağı lambasının pis kokulu fitilinin yanı başında, Yunanistan'ın Anadolu'ya doğru genişlemesini ve Megalo İdea'yı gerçekleştirmesini isteyenlerin yalnızca anakaradaki Yunanlılar olduğu doğrultusundaki uygunsuz kesin gerçeklik karşısında yılmadan, yıkıcı politik makalelerini yazmayı sürdürüyor ve yazılarını Smyrna'daki birkaç suç ortağına ısrarla gönderiyordu. Drosoula'nın babası Constantinos, kötümser ve yarı çılgın, diş ağrısının ıstırabını hâlâ içerek savuşturmaktaydı ve hâlâ herkes tarafından kınanmaktaydı. Şimdilerde iskeleti çıkmış ve iyice delirmiş olan Küfürbaz, Allah'a ve temsilcilerine hâlâ küfrediyordu. Köpek hâlâ dalgın dalgın Likya mezarlarında yaşıyor ara sıra da Selim'in müzevir pabuçlarının kalıntılarını giyiyordu ve belli ki çekirgelerle besleniyordu. İskender hâlâ çanak çömlek ile kuş düdük yapmaktaydı ve Sülük Toplayıcısısı Muhammed hâlâ leylek misali Leton Gölü'nün içinde dikilmekteydi; zira sülükler Smyrna'daki doktorlar tarafından hâlâ talep ediliyordu. Leyla Hanım geceleri udunu hâlâ çalıyor, kötü Yunancasıyla söylediği kederli ninniler damların üstünde yayılıyordu. Erkek hizmetkârların çoğu savaşa gitmiş olduğundan geçici olarak bir ev kadınına dönüşmüştü. Rüstem Bey'in dağlarda vurduğu birkaç bir şeyle veya pazarda bulabildikleriyle doğaçlama yemekler pişirmekteydi. Bugünlerde öteki kadınlar gibi o da yabani yeşillik toplamak için dışarıya çıkıyordu ve bu değişikliğin ona iyi geldiğini söylemek doğru olurdu. Bazen ellerinin kurumuş derisine, içine işlemiş olan kire ve bakımsız tırnaklarına bakıyor ve kendisiyle azıcık gurur bile duyuyordu. Keyifli olsa bile, hayatını güzel şeyler ve aylaklıkla heba ettiği için suçlu hissetmiyordu artık kendisini ve savaş zamanlarının alışılmadık bir yığın güçlüğüne rağmen, çoğu zaman iyi huyluluktan parlıyordu. Philothei'yi hâlâ

yanında tutmaktaydı ve ikisi birlikte, kendilerini korumak üzere, eline eski usül bir tüfek almış, uyuşuk ve çok yaşlı bir ücretliyi de yanlarına katarak, sık sık yabani yiyecekler toplamaya gidiyorlardı. Drosoula'nın aksine Philothei zamanında evlenememişti ve şimdi İbrahim'in cepheden geri dönmesini bekliyordu. Birkaç aydır hiç haber yoktu ve eğer Leyla Hanım'ın neşeli dostluğu olmasa, sürekli korku ve endişe yüzünden çok daha fazla acı çekerdi. Geceleri Eskibahçe'de bülbüller, uykusu hafif olanları hâlâ tedirgin ederek uyanık tutuyorlardı.

Yine böyle kuşların damgasını vurduğu bir gece, kasabanın en iyi mahallesinin zengince evlerinden birinden bir şekil sessizce dışarı kaydı ve kararmış sokaklarda kayboldu. Kara bir cüppeye öyle sıkı sarınmıştı ki neredeyse görünmez bir haldeydi ve kendini bilerek gizlediği belli oluyordu. Karanlığa gözlerini alıştırmak için bir süre sessizce durduktan sonra fırladı. Ara sıra kaldırım taşlarının arasındaki kayalara takılıp tökezliyor ve duvarla yol arasında bitmiş olan incir yapraklarına değerek geçiyordu. Karanlıkta bile nereye gittiğini bildiği belliydi ve tavrında büyük bir amacı olduğunu ele veren bir şey vardı.

Eskiden Erınenilerin oturduğu birkaç evi ve iki minaresi, sessiz çeşmesiyle camiyi geçti. Meydanı, Tatlı ve Sevecen Aya Luka Meryemi ikonasıyla Aya Nikola Kilisesi'ni aştı. Kirişlerinde bir baykuşun tünediği aşağı kilisenin ve Hıristiyan ölülerinin şarapla yıkanmış kemiklerinin muhafaza edildiği kemikliğinin yanından geçti. Sokağın keskin bir köşe yaparak döndüğü ve en sonunda bir başına duran, düz çatılı, fasadı sarmaşık gülü kaplı ve pencereleri karanlık iç mekânları gizleyen kafesli eve vardı.

Baş hizasında dökme demirden küçük bir ızgara bulunan ağır kapıyı tıklattı. Kapı birdenbire gıcırdayarak açıldı ve açılmasıyla, dışarıya ağır bir tütün ve esmeramber, tütsü, limon yağı, misk ve paçuli kokusu taştı. Sürme çekilmiş bir çift hüzünlü gri göz dışarı baktı. "Hoş geldiniz!" dedi alçak bir ses. "Ne istiyordunuz?"

Ayakta durabilmek için bir elini kapıya yaslayan ve yüreğindeki korkutucu gümbürtüyü görmezden gelmeye çalışan yabancı, sempatik gri gözlere yalvarırcasına baktı. "Tamara Hanım'ı görmeye gelmiştim," diye fısıldadı. Genelev kadını iç geçirdi ve yabancıyı içeri almak için sürgüyü çekti.

Daha önce buraya hiç gelmemişti ve dışarının koyu karanlığından geldiği halde, ilk başta içerideki koyu pembe ışığı fazlasıyla kısık buldu. Saygın günlerinde selamlık olması gereken, ama şimdi kordonlara asılı büyük kilimler sayesinde odacıklara bölünmüş bir odadaydı. Odacıkların çoğunda minderler, bazılarında da divanlar vardı. Odacıkların çoğunda salınan, incecik şeyler giymiş, yüzleri doğal olmayacak kadar beyaz, dudakları kalın kalın koyu kırmızı boyalı ve gözleri iri daireler halinde sürmeli kadın figürlerini zar zor ayırt edebiliyordu. Kadınlardan bazısı beceriksizce şehvete gelme taklitleriyle, "Gelin bana, aslanım, bana gelin, bana gelin. Ben olayım, aslanım," diyerek el kol işaretleri yapıyor ve diğerleri, varlığından belki haberdar belki değil, gözleri kocaman ve boş, nargilelerinden derin nefesler alıp hem derin, hem de melankolik gibi görünen bir zevkle dumanı ağızlarından püskürtüyorlardı. Adam, "Burda bunlardan bu kadar çok olduğunu bilmiyordum," dedi kendisine hâlâ eşlik etmekte olan kapıcı kadına. "Eh, daha önce buraya hiç gelmemiştiniz ki," diye yumuşak bir cevap geldi. Geri planda doğum yapan bir kadının ıstıraplı sesi, bir başka kadının hıçkırık sesi ve gürültüyle orgazma ulaşan bir adamın sesi duyuluyordu. O çılgın ses de, ziyaretçinin kulağına, Kırıkburun Ali'ninkiymiş gibi gelmişti.

Tamara Hanım eskiden harem olması gereken bölümde, asılı halılardan, minderlerden ve bir divandan oluşan ötekilere benzer küçük bir odacıktaydı. Divanın üstünde zamandan kopmuş, elleri dizlerinin arasında, başı öne eğik hareketsizce oturmaktaydı. Adam, yıllardan beri görmemiş olmasına karşılık onu derhal tanıdı; belki dış hatlarından veya belki de havasından. "Tamara," dedi ve kapıcı kadın sessizce ayrılıp gitti.

Tamara başını kaldırıp gördüğüne inanamayarak baktı. Adam cüppesini çıkartıp yerdeki minderlerden birinin yanına bırakmadan önce kolunda katladı. Bildik gümüş saplı tabancaları ve yatağanıyla kuşağını gördü Tamara. Daha zayıf ve daha yaşlıydı adam, ama eskisine nazaran daha az gururlu ve daha çok sevecen bakan gözleri hariç pek az değişmişti. Tamara sonunda, "Sizsiniz," dedi.

"Benim."

"Neden?"

Şaşkınca bir el hareketi yaptı. "Gelmek zorundaydım." Sağ elinin boğumuyla göğsüne vurdu ve dedi ki; "Burdaydı. Bir çağrı gibi. Yıllarca duymazdan geldim, ama nihayet dinledim. Ve işte gördüğünüz gibi, sonunda geldim."

Tamara sessizce ağlamaya başladı; yanaklarından inen gözyaşları artık kucağında titremekte olan ellerine sıçrıyordu. "Geldiniz," dedi. Rüstem Bey, "Gelmek zorundaydım," dedi.

"Arzu ederseniz, buyurun oturun," dedi Tamara ve Rüstem Bey divanın öteki ucuna oturdu. Tamara elleriyle yüzünü kapatarak daha yüksek sesle ağlamaya başladı; omuzları hıçkırdıkça inip kalkıyor, küçük çığlıkları Rüstem Bey'e kamçılanan bir enciği hatırlatıyordu. Yapacak veya söyleyecek hiçbir şey bulamıyor, Tamara'nın gözyaşları parmaklarının arasından fışkırıp ellerinin tersinden döküldükçe endişeli bir dikkatle izliyordu.

Tamara uzun bir aradan sonra sustu, ellerini yüzünden çekti ve solgun solgun gülümsedi. "Özür dilerim," dedi. "Kadınların gözyaşlarıdır bunlar."

"Yalnızca bir kadının gözyaşları değil bunlar," dedi sessizce Rüstem Bey. "Bunlar sizin gözyaşlarınız."

"İş gözyaşına geldiğinde çok zenginimdir," dedi Tamara Hanım, ama sesinde acılığın zerresi yoktu. "Ne kadar dökersem dökeyim daima fazlası vardır ve hiç eksiğini hissetmem. Gözyaşım kadar sikkem olaydı, dünyayı şeytandan satın alabilirdim."

"Gözyaşlarınız için özür diliyorum," dedi Rüstem Bey ağırbaşlı bir tavırla.

Gözlerini hafifçe silip ona baktı Tamara. "Siz iyi misiniz?"

"Çok iyiyim," diye cevap verdi.

"Zayıflamış görünüyorsunuz."

"Fazla talim yapıyorum. Dışarda avlanarak çok vakit geçiriyorum, her seferinde günlerce kalmacasına. Aksi takdirde yiyecek bir şey bulmak mümkün olmayacak."

"Sizin için bile mi?"

"Evet, bizim için bile."

"Öteki kuşları cezbeden ve sizin onlara ateş etmenizi sağlayan ehlileşmiş kekliğiniz duruyor mu hâlâ?"

"Evet, hâlâ bir kekliğim var."

"O kekliği sevmiştim. Çok güzeldi ve bazen gülünç oyunlar oynardı. Bazı adamlar, hanımlarını ve kızlarını, küçük kekliğim, diye seviyorlar. Bunu biliyor muydunuz?"

Başını öne eğdi Rüstem. "Bir keresinde babamın anneme öyle dediğini duymuştum, etrafta kimsenin olmadığını düşündüğü bir anda. Çok şaşırmıştım. Benim bildiğim kadarıyla çok sert adamdı." Uzun bir ara oldu ve sonra Rüstem Bey sordu. "Yeterince yiyeceğiniz var mı?"

Tamara dosdoğru gözlerinin içine baktı onun ve başını salladı. "Hayır. Hepimiz açlıktan ölüyoruz. Delikanlılar artık yok. İhtiyarlarda da para yok. İçimizden bazıları, krampları ve baygınlık hissini bastırsın diye haşhaş kullanıyorlar."

"Bu ağır koku, o mu?"

Tamara başını eğdi. "Evet."

"Ama siz kullanmıyorsunuz?"

"Onlar bunu çoğunlukla unutmak için yapıyorlar. Ben unutmak istemiyorum, hatırlamak istiyorum. Ve zaten ya öldürüyor bu iş onları ya da delirtiyor." Çarpık bir gülümsemeyle güldü ve yalnızca kendi kendine konuşur, durmadan tekrarladığı eski bir düşünceyi yineler gibi devam etti, "Ama zaten burdan da ancak böyle ayrılıyorsunuz, zannederim. Ya tımarhaneye giderek ya da toprağa girerek. Ben de haşhaş içebilirdim pekâlâ, ama içmiyorum işte. Ben toprağa vaktim geldiğinde gireceğim ve çok gecikmeyeceğime de eminim."

"Size yiyecek getirebilirim," dedi Rüstem.

"Neden yapacakmışsınız ki bunu?"

"İçimden öyle geliyor, hepsi bu."

"Yiyeceğim olsun isterim," dedi Tamara.

"Hepinizin açlıktan ölmek üzere olduğunuzu duydum," dedi Rüstem. "Size bunu getirdim." Kuşağından bir beze sarılı bir paket çıkardı. Paketi Tamara'ya uzattı, Tamara da aldı. "Siz gittikten sonra yerim," dedi.

"İçinde bir sürü güzel şey var."

"Bana bunu vermek size, benim bunu almamın bana verdiği kadar iyi gelsin," dedi Tamara Hanım resmi bir tavırla. Uzun bir aradan sonra da dedi ki; "Bazen Leyla Hanım'dan size ilişkin haberleri alıyordum."

"Bana da sizinle ilgili haberleri veriyor," dedi Rüstem Bey. "Hasta olduğunuzu söylemişti."

"Saygıdeğer kadınlar hamamla onunla oturmuyorlar ve bu yüzden, o da gelip bizimle oturuyor," dedi Tamara küçümsemeyle. "O kadınlardan nefret ediyorum. Eğer ben onlardan biriyle evli bir adam olsaydım, açık denize doğru yürür ve boğulurdum. Yabani vişne kadar ekşi, meşin gibi kuru hepsi de ve yürekleriyle göbekleri mezar tozu ile cam kırığı dolu. Leyla Hanım'ın yalnızca bir odalık olduğunu söylüyorlar ve bu yüzden onun yanına oturmuyorlar."

"Leyla Hanım'ın şikâyetlerini işitmiştim," dedi Rüstem Bey.

Tamara, biz de işittik, diye cevap vermek istedi ama Leyla'nın hatırına kendisini tuttu.

"Leyla Hanım'dan, çocuk doğurmuş olduğunuzu duydum," dedi Rüstem Bey sesinde belirgin bir acıyla.

"Hepsi de öldü. Dört çocuğum oldu ama, şimdi hepsi ölü. Onları, Köpek'in yaşadığı yerde, ermişin tekkesi yakınlarında bir yere taşların altına gömdüm. Bundan sonra olacağını sanmam." Sustu ve birdenbire sordu. Niye boşamadınız beni?"

Rüstem Bey sorunun bu kadar doğrudan sorulması karşısında şaşıp kalmıştı ve soruyu zihninde tartarken suratını astı. Sonunda,

"İzah edemeyeceğim bir şey adına. Eh, belki izah edebilirdim de, birçok insana bu izahat pek mantıklı gelmezdi," dedi. Biraz yukardan aldı. "Bu konuları kimseyle konuşmuyorum. Bu tür konuşmalara alışkın değilim."

"Sizi gördüğüme sevindim," diye cevap verdi Tamara. "Yine de anlatmaya çalışın."

"Sizi Selim'le yakaladığım günü hatırlıyor musunuz; sonra onu öldürmüştüm, sizi taşlanmanız için dışarıya sürüklemiştim ve insanlar da sizi taşlamaya başlamışlardı?"

"Beni dışarıya saçımdan sürüdünüz, meydanda bana saldırdıklarında ve öldürmeye başladıklarında arkanızı döndünüz. Elleriniz kanıyordu, üstünüzde Selim'in kanı vardı ve sizin kanınız da, onun kanı da bana bulaşmıştı; onlar bana saldırırlarken, ben sizin kanınızla onun kanının benimkine karıştığını düşünüyordum."

"Bunu yaptım, çünkü doğru yaptığımı düşünüyordum; şerefim adına bu gerekliydi. Yalnızca doğru yaptığımı düşünmüyordum, doğru olduğunu biliyordum da. Kuranıkerim'de zina yapanların taşlanacağı yazılı. Âdet böyle ve şeriat da. Doğru yaptığımı biliyordum. Yaptım, çünkü ne yapılacağı konusunda kuşku yoktu.

"Ama daha o zaman bile o belirsizlik fazlasıyla belirsizdi. Size sırtımı döndüğümde, ayağa kalkıp etrafınızı saran o haşaratı kırbaçlayarak uzaklaştırmaktan beni alıkoyan, yalnızca utançtı. Keşke sizi dışarıya sürüklemeseydim diye düşünüyordum. Adalete ve intikama yönelik özlemim, size kurtarmaya ve uzağa kaçırmaya yönelik özlemime göre hafif kalıyordu. Öç, ağzımda bakır ve sirke tadı bırakmıştı, bütün tatlılığı, bütün doyumu kaybolup gitmişti. Beni durduran yalnızca utançtı... ve sonra Abdülhamit Hoca varıp da sizi kurtardığında, ferahlayan yüreğim şarkı söylemeye başladı, aynı anda hakça intikamımı engellediği için onu öldürebileceğim halde. Eğer onu öldürmüş olsaydım, kimse beni suçlu bulmazdı."

"Abdülhamit Hoca'nın mekânı kesinlikle cennet olacak," dedi Tamara Hanım yumuşak yumuşak.

"Sizi boşamadım, çünkü yeterince utanç acısı çekmiştiniz."

"Bundan daha az utanç verici olurdu," dedi Tamara Hanım elinin küçük bir dalgalanmasıyla çevresini işaret ederek. "Bununla kıyaslandığında, boşanmak beni utandırır mıydı sanıyorsunuz?"

Hafifçe suçlu bir tavırla baktı Rüstem Bey. "Acı çekiyordum," dedi.

"Sizin çektiğiniz acı, okyanusla kıyaslanan çiğ tanesi gibi."

"Bazen çiğ tanesi, kendini okyanus sanır."

"Sanırsa yanılır."

"Abdülhamit Hoca'ya gittim. Bu konuda sık sık konuştuk onunla. Ruhumda bir kararsızlık olup olmadığını sordu bana, çünkü doğru bir adam açısından bu, yanlış yaptığının belirtisi."

"Siz ne dediniz?"

"Ruhumda feci bir kararsızlık hissettiğimi söyledim."

"Hissediyor musunuz?"

"Herkesin hakkımdaki fikri lehte olduğu halde, size yapılanlardan ve kendi yaptığım yüzünden ruhumda hep feci bir kararsızlık hissettim. Bu kararsızlık yüzünden boşamadım sizi, büyük bir skandal olduğu ve hâlâ da sürdüğü halde. Hâlâ benim karımsınız ve öldüğünüzde de benim karım olacaksınız, kefen paranızı ben vereceğim, mezarınız ile lale biçimindeki mezartaşınızı ben alacağım, eğer benden önce ölürseniz. Belki hiçbir şey değil bu, ama ruhumdaki kararsızlığı azaltıyor."

"Eğer beni boşamazsanız Leyla Hanım'la evlenemezsiniz."

"Bir adam birden çok hanım alabilir. Peygamber'in kaç hanımı varmış."

"Ama siz modern bir adamsınız. Siz Smyrnalılar gibisiniz. Frenk kıyafetleri giymekten hoşlanırsınız ve ancak tek bir hanım alırsınız."

"Evet, ben yalnızca bir tek hanım alırım."

"Leyla Hanım ne olacak?"

"Leyla Hanım bir gözde. Evlenmek isteyebilir, ama ayağı bir dala bağlanmış oturup öten bir kuşa benzer, o zaman ve sonunda kendi tüylerini yolup ölene kadar kanını akıtır. Kötü bir eş olur, ama

iyi bir odalıktır. Eğer onu karım yapsaydım, bir köpeği bağlayıp melemesini ve süt vermesini beklemek gibi bir şey olurdu."

"Eşiniz olmak istiyor. Biliyorum. Onu yanlış yargılıyorsunuz. Ve eğer onunla evlenmezseniz ve benimle evli kalmayı sürdürürseniz, onunla yattığınız zaman siz de zina yapıyor sayılırsınız."

İstihzayla güldü Rüstem Bey. "O zaman benim de meydanda güruh tarafından taşlanmam gerekirdi kuşkusuz."

"Siz asla taşlanmazdınız. Siz benim gibi taşlaması kolay genç bir kadın değilsiniz. Siz bir aslansınız ve güruh köpekler gibidir. Bir kükrediniz mi hepsi dağılır gider."

Rüstem Bey gülümsedi. "Çok değişmişsiniz. Bir zamanlar benimle böyle konuşamayacak kadar çekingen ve itaatkârdınız. Şimdi doğrudan bana hitap ediyorsunuz, Leyla Hanım gibi. Bir kadın için alışılmamış bir şey bu."

Tamara başını hafifçe kaldırıp öfkesini belli etti, biraz. "Ben yerimi biliyordum. Benden beklenenin ne olduğunu biliyordum. Ben o zamanlar saygındım. Leyla Hanım ile ben saygın değiliz ve bu yüzden ne görüyorsak onu söyleriz."

Sanki sonradan düşünmüş gibi, sanki daha önceki bir düşünce katarına dönüyormuş gibi bir ekleme yaptı Rüstem Bey, "Benim bir tek karım var."

"Ben eş olarak işe yaramam."

Rüstem Bey cesaretini topladı ve niyetlendiğinden daha doğrudan, "Tamara Hanım, sizinle yine yatmak istiyorum," dedi.

Tamara şaşkın şaşkın ona bakarak tekrarladı. "Benimle tekrar yatmak mı?"

"Evet."

"Benim olduğum şeyin üstüne mi? Olanların üstüne mi? Ermeni Levon'un, kurtardığınızı duyduğum kızlarına ne oldu ki? Çok güzel değiller mi? Leyla Hanım'a ne oldu? İyi bir metres değil mi?"

"Ermeninin kızları çok güzeller, ama benim korumam altındadır onlar. Onları şerefsizlikten kurtardım ben ve dolayısıyla şimdi şereflerini kendim kirletemem. Tıpkı sizin bana ilk geldiğinizde-

ki halinize benziyorlar. Korku içindeler, mutsuzlar ve şaşkınlar; bu yüzden onları kanatlarımın altına almış bulunuyorum. Leyla Hanım'a gelince, kendisi çok iyidir. Ama zaman geçmiştir ve artık onunla kendimi kaybedemez oldum. Zihnimde her zaman bir şüphe vardı ve zevki hâlâ fazlasıyla yüksektir, ama bu alıştığım sarhoşluk değil. Benim dostum haline gelmiştir ve birlikte yaşıyoruz, çünkü birlikte yaşamak pek hoştur ve birbirine dolanmış iki asma dalı gibi olduk. Ama buna rağmen kendimi yalnız hissetmeye başlamış bulunuyorum. Çok uzun zamandır böyle hissetmemiştim. O bunu uzaklaştırmıştı, ama yine geri geldi."

"Ne olursa olsun, onunla olmak çok güzel olsa gerek," diye konuştu Tamara.

"Çok güzel. Onun bulmak için İstanbul'a gittiğimde önce bir camiye gittiğimi hatırlıyorum ve bir cuma sabahıydı. Tespihimin tanelerini çektim ve Allah'a bir vaatte bulundum."

"Allah'a vaat mi?"

"Evet. Bütün istediklerimi yerine getirecek bir kadın bulursam eğer, onun için bir cami yaptıracağımı vaat ettim. Eh, Frenklerle savaş başlayıp da delikanlılar uzaklara gönderildiğinde camiye yeni başlamıştım ve dolayısıyla cami, temeli için kazılmış hendeklerden ibaret ve bunlar da yeşillikle, toprak parçalarıyla ağır ağır doluyorlar."

"Allah, camisini istemiyor demek ki," dedi Tamara.

"Tuhaf olan şu ki, o vaatte bulunduğum anda, vaatimi boşluğa yaptığım ve kimsenin beni dinlemediği hissine kapılmıştım. Yine de inşaata başladım, çünkü vaat etmiştim bir kere." Kaşlarını kaldırarak iç geçirdi. Çocuk doğuran kadının çığlıkları aniden dindi ve bunu bir bebek ağlamasının izlemesini beklediler, ama hiç ses gelmedi.

"Ölü bir tane daha," dedi Tamara.

"Sizi hiç unutmadım," diye bağırdı aniden Rüstem Bey. "Daima aklımdaydınız, uzak bir tepeden bana el sallayan biri gibiydiniz; bağıran, ama sesini ancak bir süre geçtikten sonra tanıyabildiğim

biri. Benimle olduğunuz kısacık süre içinde içime bir tohum ektiniz ve o tohum, çoğu zaman ben farkında bile olmasam büyümeyi sürdürdü ve şimdi anladım ki, o tohum da benim sarmaşığıma sarılmış bir sarmaşıktır. Sizi özledim ve sizinle tekrar yatmak istiyorum, şey olsa bile..."

"Fahişe olmuş olsam bile mi?"

"Hayır."

"Yeteneksiz olduğum ve eğlendirici olmadığım halde bile mi?"

Rüstem Bey'in cevap vermemesi, tamamen bunu kastettiğini gösteriyordu ve Tamara dedi ki: "Ben hâlâ yeteneksizim ve hiç eğlendirici değilim. Rızkımı kazanmak için öyleymişim gibi yapmam gerektiği halde, bunu asla yapmadım. Bu fakir fahişelerin en fakiri benim."

"Bazen insan eğlenceden fazla bir şeyler istiyor. Bizim aramızda bir şeyler kopmuş oldu, sanki yere düşüp iki parçaya ayrılmış bir çömlek gibiyiz. Bazen, eğer o parçaları fırlatıp atmamışsanız, ikisini alır, bir araya getirirsiniz ve birbirine nasıl da uyduğunu görürsünüz. Kayıp küçük parçalar olup olmadığına bakarsınız ve kalbiniz, o iki parçanın tekrar birleşmesini ister. Bazen Leyla Hanım'la yatarken, karanlıkta onun yüzünü görüyorum ve zihnim, onun yüzüyle bedeni yerine sizinkini koyuyor."

"Bu da bir çeşit sadakatsizlik," dedi Tamara. "Ama kimse sizi bu yüzden de taşlayamaz herhalde." Aşağıya, ellerine doğru baktı, sanki kendi elleri değilmiş gibi ve parmaklarının sinirle kıvrılmasını izledi. Başını kaldırdığında, yanakları yine gözyaşları içindeydi. "Sizinle yatamam. Çok fazla hastalığım var benim."

"Hastalık mı?"

"Hastalık, evet. Bebeklerim o yüzden öldüler. Eğer sizinle yatarsam, siz de hastalanırsınız ve hastalığı Leyla Hanım'a da geçirirsiniz; tıpkı burdaki fahişelerin çoğu gibi siz de delirirsiniz ve benim gibi ikiniz de çok erken ölürsünüz. Bu nedenle ben, yalnızca değersiz insanlarla yatarım."

"O halde benim değersiz biri olduğumu düşünmemektesiniz?"

"Sizin hakkınızda birçok şey düşündüm ben, ama bir kere bile değersiz olduğunuzu düşünmedim. Ben değersizleştim, o zaman değersizlerle yatabilirim. Onların değersizliği ve benim değersizliğim bana bu izni veriyor ve yaptığıma mazeret buluyor."

"Ben bir keresinde sizin değersiz olduğunuzu düşünmüştüm," dedi Rüstem Bey. "Ama o zaman bile değersiz olduğunuza inanmamıştım ve şimdi düşündüğümde, yanıldığımı anlıyorum. Ortak düşünce öyle olduğu için düşünmüştüm, ama buramdan gelmemişti." Sağ elinin boğumuyla bir kere daha vurdu göğsüne. Konuyu değiştirdi. "Bu hastalıklar tedavi edilebilir mi?"

"Ermeni Levon uzaklara gönderildiği için artık aktar yok ve iyilik olsun diye bize bakan doktor da Ermeniydi."

"Ya sizi Smyrna'ya götürsem? Orda sizi tedavi edebilecek doktorlar olsa gerek."

"Tedavi yok veya kimsenin bildiği bir tedavisi yok. Size önerilen tedaviler de, hastalık kadar hasta ediyor insanı ve hiçbirinin bir işe yaramadığını zannediyorum."

"Sizi tedavi olasınız diye Smyrna'ya yollamak isterdim."

Tamara Hanım büyük bir sükûnetle, "Ben yakında öleceğim için mutluyum. Bu hayat, yalnızca ölümün selamlığı ve ben bundan hiç zevk almıyorum. Tedavi olsaydım bile mutlu olmazdım ve yine ölmeyi beklerdim," dedi ve "üstelik," diye devam etti. "Burdaki bu zavallı kadınlar, benim dostlarımdı. İyi kötü bakıyoruz birbirimize. Bu kadınlar ya boşanmıştır ya duldur ya şerefiyle oynanmıştır ve onları, bebeklerimin yanına gömülme sıram gelene kadar, kız kardeşlerim ve analarım olarak tutmaktan hoşnutum."

"Yine de, Smyrna'ya bir daha gittiğimde, doktorlardan soruşturacağım."

"Soruşturabilirsiniz," dedi Tamara.

Rüstem Bey gidiyormuş gibi ayağa kalktı ve tekrar geniş kara cüppesine sarınmaya başladı. "Eğer hasta olmamış olsaydınız ve sizden isteseydim, benimle tekrar yatar mıydınız?"

Ona bütün samimiyetiyle baktı Tamara. "Evet aslanım, yapardım ve sonradan yine ağlardım ve belki de artık hiç susmazdım."

Rüstem Bey, Tamara Hanım'a yaklaştı ve kutsar gibi başını iki elinin arasına aldı. Başı biraz geriye itmeye çabaladı. "Bırakın da yüzünüze bir kere daha bakayım. Bırakın da, gençken bana öyle kederli kederli bakan gözlerinize bakayım."

Tamara kendini çekerek uzaklaştı. "Bana bakmayın. Burdaki ışıklar neden bu kadar sönük zannediyorsunuz siz? Eğer bana bakarsanız, hastalıkları ve lanetlenmiş olduğumu göreceksiniz; bir daha beni düşünemeyeceksiniz." Başını öne eğip, ellerini yüzüne kapadı ve Rüstem Bey'e direnmek için omuz adalelerini sıktı.

Rüstem Bey geri çekildi ve elleri iki yanına düştü. "Size getirebildikçe yiyecek ve para getireceğim."

"Buraya geldiğinizi Leyla Hanım'a söyleyecek misiniz?"

"Hayır."

Tamara başını olumlu anlamda eğdi. Rüstem Bey sanki görüşmeyi biraz hafifletmek ve vedalaşmayı kolaylaştırmak ister gibi dedi ki: "Beni içeri alan kadın çok acayip. Çirkin bir tarzda bir hayli güzel; sesi de alçak ve çok uzun boylu, elleri de tıpkı erkek eli. İstanbul'da da bir kere böyle bir kadına rastlamıştım. Beni tedirgin eden bir tarafı var."

Tamara, onun bu masumiyeti karşısında gülümsedi. "Hadımdır o," dedi. "Bazı erkekler özellikle onu görmeye gelirler."

Rüstem Bey gittikten sonra Tamara paketi açtı. Zeytin, peynir, ekmek ve haşlanmış tavuk buldu içinde. Ayrıca altın sikkelerden yapılmış bir çift küpe ile bir de altın işlemeli terlik ki bunun, evliliklerinin ilk aylarında Smyrna'dan kendisine getirmiş ve kendisinin nezaketle ama sevinç veya minnet duymaksızın kabul etmiş olduğu hediye olduğunu hatırladı. Bu işlemeli terlikleri bir ziyaretçisi olduğunu sansın diye kapısının önüne bırakma alışkanlığında olduğunu da hatırladı.

71

Abdülhamit Hoca'nın Ölümü

Gelibolu muharebesinin ardından Karatavuk, birkaç yıl sonraki Yunan işgaline kadar askeri faaliyetten uzak kalacaktı. Yarımadadaki Osmanlı garnizonunda sıkıntıdan patlıyor ve büyük bir özlemle savaşa geri dönmeyi arzu ediyordu. Zaman sonsuz manevralarla, nöbet göreviyle ve savunma hatlarının sağlamlaştırılmasıyla geçmekteydi. Mamafih, kamuflajda usta, başarılı bir nişancı olması, birçok gününü, değişik uzak noktalarda saklanmış kuşkulu şeyleri gözlemleyerek geçirmesini sağlıyordu. Bu yerlerde, çarpılmış ve çözünen ölü hordalarının ortasındaki canlı tek yaratık oydu. Ölülere alışmış ve hatta merakını yitirmişti. Leş yiyen kuşlar ayrılmışlardı, açlıktan ölmekte olan sıçanlar da birbirlerini yemekteydiler.

Onca çok cesedi sevk etme görevi, askeri yetkililer için tasarlanması çok büyük bir işti. Bu nedenle ölen yüz binlerce askerlerin cesetleri, kemiklerinin içinden büyüyen otlar ve çalılardan başka kimse tarafından rahatsız edilmeksizin oldukları yerde bırakılmışlardı. Savaş ertesinde Müttefik yetkilileri gelmiş, hâlâ üniformalarının kalıntıları içindeki temiz iskeletlerinden binlerce üstüne binlercesini tanımlamaya çalışmışlardı. Üniforma olmaksızın, bir askerin milliyetini iskeletine bakarak söylemek mümkün değildir; tanımlanamayan, eksik ve kimliksiz birçok kemikten oluşan yığının sonu, eski düşmanlarıyla kucak kucağa, üstlerine sahte bir duygusallıkla "Adları Sonsuza Kadar Yaşayacak" kelimelerinin kazıldığı anıtların yanı başına defnedilmek olacaktı.

Öylesine görkemli bir katliam söz konusuyken, belki de tek bir kişinin ölümü üstünde oyalanmak sapkınlık olacak, ama biz, öyle

yaratılmışız ki, bir dostun ya da tanıdığın ölümü, yüz bin yabancınınkinden daha derin bir etki yaratıyor üstümüzde. Eğer bir insan kurtaranın bütün dünyayı kurtardığını söyleyen Yahudi atasözünde mecazi bir gerçeklik varsa, o zaman bir kişi öldüğünde bütün dünya da onunla birlikte ölür gibisinden bir önermede de ona eşit bir mecazi anlam olsa gerektir.

Abdülhamit Hoca, kabaca Müttefikler'in Gelibolu'dan çekildikleri sıra hastalanmıştı, ama kimse yaşayacak ancak birkaç ayı kalmış olabileceğini düşünmemişti.

Yeni çiçeklerin açmak için toprağı zorlamakta oldukları bir günde, paçavralara bürünmüş ve incecik kalmış Ayşe Hanım, meşum bir boşluğu olan sokaklardan geçip Polyxeni'nin evinin arka kapısına ulaşmış, orada da pabuçlarını duvardaki nişe koymuştu. Pabuçlar eskilikten parçalanmak üzereydiler ve bugünlerde Ayşe Hanım, kalanı muhafaza etmek adına çoğunlukla yalınayak geziyordu. Kapıyı açmış, seslenmiş ve süzülürcesine içeriye girmişti.

Kendisi de zayıf ve yıpranmış olan Polyxeni elindeki işi pencereden gelen ışığın aydınlatabileceği bir yere oturmuştu divanda. Bir şalvara yama yapmaktaydı. Alçak sesle keyfini belli eden bir hu çekip başını bile kaldırmadan, "Merhaba, merhaba," dedi.

Ayşe eski arkadaşının yanına oturdu ve dedi ki: "Özür dilerim, sana getirecek hiçbir şeyim yoktu, olsa getirirdim."

"Kimsenin hiçbir şeyi yok," dedi Polyxeni. "Hepimiz hava ve umutla yaşıyoruz. Bende bir karpuz çekirdeği bile kalmadı. Eğer Philothei, Rüstem Bey'den bir şeyler alıp getirmeseydi ne yapardık bilmiyorum."

Köşenin karanlığında büyük büyükbaba Sokrates, "Biliyorsunuz ki ben doksan dört yaşındayım." dedi. Onun kurbağaya benzeyen sesini duyunca Ayşe ayaklanıp elini öpmeye gitti. "Ah Sokrates Dede, siz sonsuza kadar doksan dört yaşında kalın inşallah!"

"Bence o hep doksan dört yaşındaydı," diye konuştu Polyxeni. "Ben hatırladığımdan beri öyle. Bunun utanç verici yanı şu ki, yığınla anısı var, ama bu günlerde hiçbirini hatırlayamıyor. Hazine dolu demir bir sandığa benziyor ve anahtar kayıp."

"Uzun yaşamak güzel," dedi Ayşe oturup suratını asarak. Polyxeni ona dikişinin üstünden baktı ve sarsılan omuzlarından Ayşe'nin ağladığını anladı. "Ah Ayşe, nedir?" diye sordu, arkadaşının omzuna kolunu dolayıp rahatlatmak için yerinden kalkarak. "Ne oluyor?"

"Hoca," dedi Ayşe. "Zavallı kocam benim."

"Hoca mı? Neden, ne oldu?"

"Çok ömrü kalmadı."

"Ama ihtiyar değil ki."

"Ondan çok daha genç ölenler var ve yalnızca askerleri kastetmiyorum."

"Doğururken ölen yığınla kadın," diye kabullendi Polyxeni. "Ama erkekler değil."

"Ah Polyxeni, çok hasta. Biliyorum. Ne yapacağım ben?"

"Ama mesele nedir ki? Uzun bir süredir iyi görünmüyor, ama sen bir şey söylememiştin."

"Söylemesi kolay değil. Atını aldıklarından beri asla eskisi gibi olmadı."

"Atını aldılar diye ölmüyor herhalde?" Polyxeni şaşırmıştı. Bir at için düştüğü umutsuzluktan ölen kimseyi duymamıştı.

"Ah hayır Polyxeni, bundan çok daha kötü."

"Anlat Ayşe, bana anlatmalısın."

"Çok utanç verici."

"Utanç verici mi?"

"Ah Polyxeni, lütfen kimseye söyleme, ama, ama... Hoca işeyemiyor."

"İşeyemiyor mu?"

"Onu öldürüyor bu iş. Öyle ağrısı var ki, her defasında yüzünden yaşlar boşanıyor, ama sesi çıkmıyor. Karnı tulum gibi şişti."

"Ne zamandır böyle?"

"Daha birkaç gün oldu; ama çok uzun süre önce başladı. Dışarı çıkıyor ve geri gelip, 'Hepsini dökememişim gibi geliyor,' diyordu. Sonra biraz daha kötüleşti ve hiç çiş yapamaz oldu, saatlerce

gidip orda öylece duruyordu ki birkaç damla aksın ve sonra geri geliyordu. Birkaç dakika sonra yine dışarı çıkmak zorunda kalıyor ve al baştan yine işemeye çalışıyordu. Bana diyordu ki: 'Hatun, bu iş çok canımı sıkıyor, ihtiyar bir adam oluyorum," ve gülmeye çalışıyordu ama hiç komik değildi. Eski suyu dışarı itsin diye tonla su içmeye çalıştı, ama o da işe yaramadı ve şimdi artık daha da beter bir halde. Ona: 'Belki biri size lanet okumuştur,' dedim. O da dedi ki: 'Kuranıkerim'de aklıma gelen her ayeti denedim ve ilk sureyi kâğıda geçirip karnıma koydum, ermişin tekkesinden yağ alıp içime sürdüm, ama yine de işeyemiyorum. Allah, zamanı geldi diye takdir etmiş olmalı,' Ben dedim ki: 'Bütün hayatınız boyunca Allah'a sadık bir biçimde hizmet ettiniz siz, o zaman Allah niye size böyle bir acı veriyor?' Hoca bir an ne diyeceğini bilemedi ve sonra dedi ki: 'Ben de aynı şeyi merak ediyordum. Herhalde artık sevilmez oldum.'"

Ayşe elini uzattı. "Polyxeni lütfen, bunu ikonanın önüne koymanı ve İsa'nın anasından bizim için yardım dilemeni istiyorum. Eğer Allah, hocayla beni dinlemiyorsa, belki İsa'nın Meryem Anası'nı dinler.' Polyxeni, Ayşe'nin kendisine küçük gümüş bir sikke uzattığını gördü.

Duyduğu şefkatin acısının yüreğine bıçak gibi saplandığını hissetti Polyxeni. Sikkeyi önce eline aldı ve sonra Ayşe'ye iade etti. "Ananın sikkeye ihtiyacı yok," dedi nezaketle: "Ana, senin buna ondan daha ihtiyacın olduğunu bilir. Cennette kimse sikke kullanmıyormuş ve ananın bile bunu harcayacak yeri yok. Ana, onu kendisine vermek istediğini de bilir. Kiliseye gidip ikonayı öpeceğim ve ondan size yardım etmesini dileyeceğim ve ana, sikkeyi ona vermek istediğini dikkate alacaktır."

"Teşekkür ederim," dedi Ayşe gözleri yaşla dolarak. "Ama emin misin? Ya ana seni dinlemezse?"

"Bir doktor bulmalıydık," dedi Polyxeni. "Bir doktor ne yapılacağını bilmez mi?"

"Bütün doktorlar gitmiş. Geride kimse kalmamış. Hepsi de Hıristiyandı ve ücretlerini ödeyemezdim zaten."

"Belki Smyrna'da bir doktor vardır."

"Çok geç olur; hoca ölmek üzere. Yolculuk esnasında ölür ve birini getirmek için biz gitsek, biz dönene kadar ölür. Ah Polyxeni halini görsen ağlarsın. Sayıklıyor ve teni giderek sararıyor. Üstünde tuz gibi beyaz kristaller var ve teri kuruduğunda silmek zorunda kalıyorum. Nefesi çok pis kokuyor, sidik kokuyor ve..."

"Başka ne Ayşe, başka ne?"

"Gözleri kanıyor. Ne kadar zarif ve güzel gözleri vardı, herkes öyle derdi, ama şimdi kan içinde."

"Benim on iki çocuğum var," dedi Sokrates Dede ve kadınlar iç geçirip onu duymazdan geldiler.

"Peki ya Ermeni Levon? Aktar değil mi o, ne yapılması gerektiğini bilir."

"Alıp götürdüler ya onu burdan. Bütün Ermenileri almadılar mı? Aldıklarını biliyorsun."

"Ah, bir an için unutmuşum. Onlar olmadan, neler olacağını kim bilebilirdi?"

Abdülhamit Hoca saman şiltesinin üstünde yatıyordu; bilinci gelip gitmekteydi; her zaman açık olan zihni dalgalar halinde gelen acıyla kararmaktaydı. Aslında karısının bildiğinden daha fazla acı çekiyordu; çünkü doğası itibariyle aksi, her şeyden şikâyet eden biri değildi ve stoacıydı. Bütün hayatı boyunca olan her şeyin Allah'ın iradesiyle olduğunu ve dolayısıyla insanın tevekkül etmeyi öğrenmesi gerektiğini kabul etmişti. Fakat başına bu dert geldiğinden beri içinde belli bir isyancılık olduğunu da keşfetmişti. Zihni açıldıkça, Allah'ı fazlasıyla sorgulamıştı. Başının arka tarafına ve ensesine kor halinde çubuklar batıyormuş gibi ağrılara katlanıyordu. Sürekli bir uyku hali içindeydi ve zihni karışıyor, ama uyuyamıyordu. Kendisini fena halde korkutan ıspazmoz nöbetlerine yakalanıyordu ve baş melek Azrail tarafından azar azar yutulduğuna dair, tekrarlar hepsinden beterdi. Bazen geceleri aniden nefesi kesiliyor ve hemencecik doğrulup sanki dünyada hava kalmamış gibi nefes almaya çırpınıyordu. Boğazına şeytanların görünmez elleri sarılmış gibiydi. Bazen parmaklarında hiç his kalmıyor. Bazen de kramplar giriyor ve nasıl

eğerse, nasıl bükerse büksün bu krampları geçiremiyordu. Ara ara saatlerce kör ve sağır olduğu oluyordu. Ani ve sık sık gelen bir ishalin onursuzluğunu yaşamak zorunda kalıyordu. Bu son saatlerde, karnındaki şişkinliğin yarattığı basınç öylesine bir ağrıya yol açmıştı ki, artık mücadele etmemeye karar vermişti. Bedeninin verdiği eziyet öylesine dehşet vericiydi ki, biri yüzünü kızgın demirle dağlasa farkına bile varmayabilirdi ve ölüm umuduna âşık olmaya başlamıştı.

Ayşe, Polyxeni'nin evinden döndükten ve Polyxeni, Panagia ile konuşmaya gittikten sonra, Abdülhamit Hoca'nın çok halsizleşmiş olduğunu ve ölüme çok yaklaştığını gördü. Yüzü kemiklerinin üstüne çökerek çengel burnunu olduğundan da iri görünmesine yol açmıştı ve sapsarıydı. Ayşe, babasının ellerini ovan ve sessizce hıçkıran kızı Haseki'yle birlikte Abdülhamit Hoca'nın yanında diz çöktü. "Ah benim lalem," diye fısıldadı hoca. Mecalsizce elini kaldırarak Ayşe'ye daha yakına gelmesini işaret etti. Ayşe kulağını onun dudaklarına yanaştırınca, "Allah bana rezilce ve korkunç bir ölüm takdir etmiş. Özür dilerim... bunu görmek zorunda kaldığın için." O sessizleşince dinlediğinden emin Ayşe konuştu. "Eğer oğullarımız savaştan geri dönerlerse onlara sizin hayır dualarınızı ileteceğim."

"Ah benim lalem," diye fısıldadı hoca.

"Kocam," dedi Ayşe aniden. "Kimi insanların dediği doğru mudur, hani bir kadının ruhu olmadığına ve cennete gidemediğine dair söyledikleri?" Kocasının eriyip gittiği belli olduğundan beri, bu soru zihnini kurcalamaktaydı. Sonsuzlukta ayrılma düşüncesine tahammül edemediğini fark etmişti.

Hoca gözleri kapalı, hafiften gülümsedi ve Ayşe'nin elini hafiften sıktı. "Sensiz... olmazdı... cennet olmazdı o zaman," diye fısıldadı.

Gözle görünür bir biçimde ölmeye başladığında, Ayşe ile Haseki perişan yürekleriyle, inanamadan izlediler. Her biri birer eline alıp öptüler. Hoca kanla dolu gözlerini kısaca açtığında yalnızca bir defa daha konuştu: "Haseki," dedi. "Sen kızların en mükemmeli oldun bana." Ayşe'ye de dedi ki: 'Lale, lale, sen bütün kadınların en iyisisin. Gidip Allah'a bunu söyleyeceğim."

Istırapla inlediğini dinlerken Ayşe ile Haseki'nin zihninden aynı düşünceler geçiyor; Abdülhamit Hoca'yı en iyi haliyle, yeşil cüppesini giymiş, fesinin etrafına beyaz sarığını dolamış ve kuşağında bir yatağanla, sakalı taranmış, kara gözleri bir kuşunki gibi kuvvetliyken hatırlıyorlardı. Üstüne Kuran'dan bir ayet kazılmış olan cilalı göğüslüğüyle ve yeşil kurdeleler, küçük çanlarla örülmüş yelesiyle kır atı Nilüfer'e gururla binerken düşündüler onu. "Büyük bir biniciydi," dedi Ayşe alçak sesle. "Kimselere benzemezdi. Bu hayatta onun yanına verilmiş olduğum için hoşnudum."

Haseki gözyaşları içinde güldü. "Kaplumbağaları çuvala doldurur ve sebzelerden uzağa öyle götürürdü. Böyle bir şeyi başka kim yapar ki?"

"Biz de yapmak zorundayız," dedi Ayşe. "Ve bunu yapmak, bize daima onu hatırlatacak."

Abdülhamit Hoca hızlı bir biçimde komaya girmişti ve kadınlar gidişini izlemekteydiler. Giderek daha az nefes alır oldu ve onlar da acılı bir sempatiyle kendi nefeslerini tuttular. Aralar uzadıkça arkadan bir nefes daha alacağına pek inanmaz hale geldiler. Bekleyiş dayanılmazdı. Sonra nefes almaz oldu ve hocanın boğazından alçak sesli bir gurultu çıktı.

"Gitti," dedi Haseki.

"Evet," dedi Ayşe. Ayağa kalkarken epeyce sakin görünüyordu ve sonra kapıya gidip dışarıya, akşamın karanlığına çıktı. Bülbüller ötmeye yeni başlamışlardı. Ayşe uyuşukça iyi olacağını düşündü, ama sonra içinden ıstırap dalgaları yükseldi ve ritmik bir biçimde bağırsaklarında atmaya başladı. Tıpkı doğum sancılarına benziyordu. Bir süre kendini tuttu, ama sonra artık tutamaz oldu. Dar sokakta başını elleriyle kavrayarak ulumaya ve feryat etmeye başladı; damları ve tepesine doğru yamacı aşan, berrak, gamlı sesi, perişanlığını, sefaletini boınboş gökyüzüne duyurdu. Kadim mezarların orada Köpek başını dikti ve dinledi; bir ölümün vuku bulduğunu anlamıştı.

İki saat sonra Polyxeni, Çömlekçi İskender'in kapısını çaldı ve karısı Nermin'le konuşarak İskender'e kendisinden bir iyilik rica

ettiğini söylemesini istedi. İskender kasabada kalmış olan, güçlü kuvvetli tek Müslüman erkekti ve mesaj, Ayşe ile Haseki'nin, Abdülhamit Hoca'yı gömmek için kendi başlarına mezar kazmaya çalıştıklarıydı. Kötü beslenme, kayalar, karanlık, keder, ağaç kökleri yüzünden bitkin düşüp şafağa kadar uyumaya gitmişlerdi; mezarı sabaha kazıp bitirmeyi ve hocanın naaşını, şeriatın emrettiği gibi gömmeyi düşünüyorlardı. Polyxeni, Ayşe'nin çığlıklarını duymuş, arkadaşının sesini tanımış ve teselli etmek için koşmuştu, ama mezar kazmada Ayşe, onun yardımını istememişti, çünkü bir Hıristiyan'ın bu işi yapması çok doğru görünmüyordu. Polyxeni, onlar ormanın sertleşmiş toprağını oymaya çalışırlarken yanlarında oturmuştu ve şimdi geceyi geçirmek üzere işi bırakmış olduklarından, İskender'in yardımını istemek gelmişti aklına.

İskender, karısı vasıtasıyla iletilen mesajı dinledi ve her ne kadar dışarıya çıkmakta gönülsüz ise de imamın mezarını kazmanın bir onur olacağını düşündü. Buna ilaveten, eğer kimse mezarı onun kazdığını bilmezse, hayrının daha çok olacağını da düşünmüş ve Nermin'e, Ayşe'ye hiçbir şey söylememesi için Polyxeni'ye tembihatta bulunmasını söylemişti.

Bir kürek ile bir kazma alarak parlak ay ışığında çam ormanına gidip iki saat sonra kirlenmiş yorulmuş ve tatmin olmuş olarak geri döndü.

Tamamen kazılmış mezar mucizesi karşısında şaşan ve hatta korkan Ayşe ile Haseki, Abdülhamit Hoca'nın zayıflamış bedenini beyaz kefene sardılar ve bir sedye üstünde taşıyıp ellerinin arasında Kuran, başının altında Nilüfer'in pirinç göğüslüğüyle gömdüler. Savaştan sonra, taş ustaları geri döndüğünde, bir fesin etrafına dolanmış sarık biçiminde bir mezartaşı yontuldu ve boyandı.

İşe meleklerin karışıp karışmadığı konusunda bazı tartışmalar bulunmakla birlikte, o bölgede, mezarı gece vakti kendi kendine kazılmış olan ermiş bir imama dair hikâyeler hâlâ anlatılıyor ve bu hikâye ile mezar taşı, ondan geriye kalan yegâne izler.

72

Mustafa Kemal (16)

Mustafa Kemal, Almanya'nın, memleket için gerekli olan askere ve malzemeye el koyarak, Türkiye'yi sömürge haline getirmek için komplolar kurarak imparatorluğu yıkıma sürüklediğine inanıyor. Enver Paşa'nın, Almanya'nın süs köpeği haline geldiğine de inanıyor. Sadrazama öfkeli ve ayrıntılı mektuplar yazıyor. Genelkurmay üstündeki Alman hegemonyasının zararlarını sayıp dökerek dışişleri bakanına konferans veriyor. Bir ara izinli olarak Sofya'ya gidiyor ama, Gelibolu'dan geri çekilmiş ve Enver'in Ruslara yönelik feci harekâtını kurtarmak üzere Kafkasya'ya gitmeye hazırlanan bir birlik olan 16. Kolordu'nun komutasını almak üzere Edirne'ye dönüyor. Edirne'de, eski yol arkadaşı Binbaşı İzzettin'in çabalarıyla hazırlanmış olan halk tarafından, bir kahraman olarak karşılanıyor. İstanbul'da ise, zafer kutlamaları sırasında, büyük çabalar sarf edilmek suretiyle Mustafa Kemal'in başarılarına değinilmemiş ve üstü örtülmüştür.

Yeni komutanlığı, dünyanın en önemli işi değil, fakat Kemal artık tuğgeneral rütbesine terfi ettirilmiş ve paşa olmuş bulunuyor. Diyarbakır'daki orduları umutsuz bir durumda buluyor; hasta ve teçhizatsız, anarşi ve sefalet içinde. İstanbul'a yaptığı ricalar görmezden geliniyor. Ruslar, o yeterince örgütlenmeden saldırıyorlar ve adamlarıyla birlikte süngü takarak savaştığı berbat bir muharebede rol almak zorunda kalıyor. Ardından, Rusların takip etmeyeceği üstüne kumar oynayarak, şahsi inisiyatifiyle ricat emri veriyor. Yaz geldiğinde askerleri öylesine değişmiştir ki beş gün içinde Bitlis'i ve Muş'u alıyor, Rusları kovuyorlar. Altın Kılıç şeref rütbesini takıyor.

Corinne Lütfü'ye, "İnsanın saygı duydukları arasında, ateşi ve ölümü göğüslemesi ne zevk," diyerek mektuplar yazıyor. Sonra Ruslar Muş'u geri alıyorlar.

O kış askerlerin durumu bir kere daha umutsuz bir hal alıyor. Ermeni nüfusun sürüldüğü bir bölgede harekât yapmakta oldukları gibi kara mizah türü bir gerekçeyle ne yiyecek bulabiliyor ne de ikmal yapabiliyorlar. Hiçbir çiftçi, zanaatkâr ya da tüccar kalmamış ve bulundukları yer bir çöl. Rus ordularının, önlerine, açlıktan kırılan çoğu da Kürt yüz bin Müslümanı katmış olması, durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiş. Ermenilerle Kürtler yüzyıllardır birbirlerinden nefret etmekteler ve Rus Ordusu'nda çok sayıda Ermeni birlik ve komutan bulunmasına bağlı olarak, Kürtlerin Ermenilere yapmaktan her zaman keyif duyduğu aşağılık canavarlıkların hepsi şimdi Kürtlere uygulanıyor.

O kış, Kemal'in, yaz üniformasının paçavralarına bürünmüş, ayaklarına çaputtan şeritler sarılmış askerleri tipilerde telef olup mağaralarda soğuktan donuyorlar. İnsanlara normal tayınlarının üçte biri veriliyor; hayvanlara verecek bir şey bulunmuyor.

Mustafa Kemal tekrar terfi ettiriliyor ve paçavralar içindeki ordusunu Rus Devrimi kurtarıyor. Cephe kararlı bir hal alıyor ve Rus Ordusu, ayrıntılı emirleri, aptalca, kibirle ve abartılı bir biçimde yayıkta çalkalayıp duran ve subayları er rütbesine indiren proleter askerler komitesinin yönetimi altında dağılıyor.

İşte Kemal bu cephedeyken, kendisine meslek yaşantısının sonuna kadar eşlik edecek ve kendi ardından cumhurbaşkanı olacak olan Albay İsmet'le arkadaş oluyor. İsmet mizacı gereği kaçınılmaz olarak Kemal'in tam zıddı, ama başlangıçta hiç geçinemiyorlar.

Rus cephesindeki çatışmalar artık durmuş olduğu için Mustafa Kemal, subaylara ait yemek salonuna yüksek standartlarını yerleştiriyor ve her yemeği, kendi alışılagelmiş tarzında, uzun ve parlak konuşmalar yaptığı birer sempozyuma dönüştürüyor. Erkekler üstünde geliştirici bir etki sağlayacağına inandığı kadınların özgürlüğü konusundaki düşünceleri üstünde çalışıyor. Bu arada İstanbul'da Enver Paşa'yı devirmeye yönelik bir komplo ortaya çıkartılıyor ve Mustafa Kemal'in suç ortağı olduğundan kuşkulanılıyor, ama onun bu işle bir ilgisinin olması mümkün değil gibi görünüyor.

Enver büyük bir hırçınlıkla Kemal'i, Britanyalıların büyük bir başarıyla Mekke Emiri'ni, Arapları ayaklandırması ve kendisini Arapların kralı ilan etmesi için cesaretlendirdikleri Hicaz'da kumandayı ele alması için göndermeye karar veriyor. Ne var ki Enver, Kemal ve yerel komutan, stratejik olarak yararsız olduğuna karar verip Medine'yi bırakmaya hazırlanıyorlar ama bu, halife, İslamın en önemli ikinci kutsal şehrini elden çıkartmak gibi bir şerefsizliği göze alamayacağından, İstanbul'daki sadrazam tarafından veto ediliyor. Zaten T. E. Lawrence'ın Arapları, bir hayli aşikâr ki, Türk kuvvetlerini geri çekilmeye çalışırken imha edecekler. Plan terk ediliyor ve Medine'deki Türk komutan, ne olur ise olsun, ricat etmeyi içtenlikle reddediyor. Osmanlı kuvvetleri, teslim olmayı kabul etmeyerek ve bu yüzden, tek nakil araçları olan hayvanları yiyerek, savaşın bitmesinden çok sonraya kadar bulundukları yerde tutunuyorlar.

İstanbul'da Yakup Cemil adındaki komplocu, soruşturma sırasında, imparatorluğun ancak, Enver Paşa'nın azledilip yerine Mustafa Kemal'in Savaş Bakanı ve Genelkurmay Başkanı olmasıyla kurtarılabileceğini itiraf ediyor. Bunu duyduğunda Mustafa Kemal'in dediği şu oluyor: "İki görevi de kabul edebilirdim ama önce Yakup Cemil'i astırmam gerekirdi. Ben, bu türden insanların arka çıkmasıyla iktidara gelecek biri değilim."

Mezopotamya'da Britanyalılar, General Maude ile Allenby kumandası altında, bir dizi görkemli başarı kazanıyorlar ve Kut ile Bağdat düşüyor. Allenby istisnai ölçüde parlak ve girift birtakım aldatmacaları ortaya çıkartıyor. Mustafa Kemal, Mareşal Falkenhayn komutasındaki 7. Ordu'nun komutasını üstlenmeyi kabul ediyor, ama mümkün olan her durumda Falkenhayn'ı engellemek niyetinde olduğu belli, çünkü Almanların nihai olarak Osmanlıları Ortadoğu'dan dışlamak ve kontrolü kendi ellerine almak istediklerine inanıyor. Nasıl olduğunu yalnızca kendisinin bildiği bir biçimde, münasebetsiz ve kavgacı bir tutum alıyor; Almanları daha aşağı kademelerde tutarak bütün harekâtın kumandasını bizzat üstlenmekte ısrar ediyor. Enver Paşa taviz girişimlerinde bulunuyorsa da Kemal, Alman komutanla görüşmeyi bile reddederek öfkeyle istifa ediyor ve ona, Almanın kendisine rüşvet verme girişiminde bulunduğunu söyleyerek bir miktar altını iade ediyor. Beş parasız olduğu ve eve dönmek için paraya ihtiyaç duyduğu için atlarını arkadaşı Cemal Paşa'ya satıyor.

İstanbul'da 2. Ordu Kumandanlığı'na yapılmış tayinini reddediyor ve makamını Pera Palas Oteli'ne kuruyor. General Allenby, Kudüs'ü alıyor ve Osmanlılar Yafa ile Eriha'nın kuzeyinde bir hatta ricat ediyorlar. Enver ile Kemal'in, sonu neredeyse tabancalı bir düelloya varacak kadar şiddetli bir tartışmaya tutuştukları yönünde, sonradan uydurulmuş bir hikâye var. Mustafa Kemal'den, Kayzer'le tanışacağı resmi bir ziyarette veliaht sultana refakat etmesi isteniyor. Veliahtı hayalci ve münasebetsiz buluyor; geleceğin padişahı olarak yeterliliği konusunda ciddi kuşkular beslemeye başlıyor. Mamafih, onu şahsen etkileyebileceğini anlıyor ve Almanların savaşı kazanamayacaklarına ikna etmeye çalışıyor. Veliaht, Kemal'in önerilerine kayıtsız kalıyor.

Mustafa Kemal, Kayzer'le tanışıp kendisine yanlışlıkla "Ekselanslarınız" diye hitap ediyor ve Almanlarla uğraşırken takındığı alışılmış, aksi, sözünü sakınmaz, huysuz şahsiyetine bürünmeyi başarıyor. Memlekete geri döndüğünde İstanbul'da bir böbrek enfeksiyonu geçiriyor ve savaş mecburen onsuz sürüyor. Osmanlılar, kısmen Ermenilerin Müslümanları katletmesini önlemek için, doğuda Rusların geri almış olduğu bölgeleri tekrar işgal ediyorlar. Mustafa Kemal Viyana'da bir klinikte tedavi görürken, padişah ölüyor ve yerini o muğlak tavırlarıyla veliaht alıyor. Mustafa Kemal'in düşünceleri bir kere daha kadınların özgürlüğü konusuna dönüyor ve Türk halkını, taviz vererek onların dibe vurmakta olan düzeyine inmek yerine kendi düzeyine çıkarmaya kararlı olduğunu yazıyor. Henüz iyileşmeden İstanbul'dan resmen geri çağrılıyor, ama İspanyol gribine yakalanarak gecikiyor.

Yeni Padişah Mehmet'in huzuruna üç kere çıkarak onu ordunun başına geçmeye ikna etmeye uğraşıyor, ama padişah buna itiraz edip Kemal'i bir kere daha Gelibolu'daki komutanı Liman von Sanders'in emrinde çalışacağı Filistin'deki 7. Ordu'ya atıyor. Yeni ordusunu acınası bir halde buluyor; her taraf Britanya casuslarıyla dolu ve yerel nüfusun, Britanyalıların gelip Osmanlıları kovalaması için sabırsızlıkla beklemekte olduğu gerçeğini dürüstçe kabullenmek zorunda kalıyor. Böbrek iltihabı yüzünden takatsizliği sürüyor.

General Allenby 8. Ordu'yu parlak bir biçimde yenilgiye uğratıyor ve Kemal'in 7. Ordusu da bunun sonucunda ricat etmek zorunda

kalıyor. Osmanlı Ordusu artık o kadar moral kaybetmiş durumda ki, üç yüz bin asker kaçağı var. Adamların Ürdün vadisindeki dayanılmaz sıcaklığa uygun yaz giysileri bulunmuyor ve tayın da her zamanki gibi yetersiz. Belki her şeyden en korkuncu, üstüne titrenen İslam birliği efsanesinin sonsuza kadar yıkılmış olması; konvansiyonel sofuluğun marifetli hayaleti olarak belki de daima yaşayacak olmasına rağmen, Osmanlı askerleri, Arapların, artık kimin kazanacağını bildikleri için sadakatlerini Britanya'ya yönelttiğini ve Bedevilerin, padişah emrinde çalışırken diğer herkese uyguladıkları akıl almaz ölçüde kötücül canavarlıkların aynısını uygulayarak vahşi bir biçimde kendilerine saldırdığını anlıyorlar. Arapların yalnızca güvenilmez değil ve fakat bir de kalleş oldukları ortaya çıkıyor.

Liman von Sanders, yeniden örgütlenme ve yeniden gruplanma girişiminde bulunuyor, ama bu mümkün olmuyor. Avustralya süvari birlikleri Şam'ı alıyor ve nahif bir yaklaşımla, anında hâkim olunması mümkün olmayan ayaklanmaları teşvik eden bir Arap hükümeti kuruyor. Von Sanders, yabanıl Dürzülere kuzeye kaçan Almanların serbestçe geçmesine izin versinler diye ödeme yapıyor ve Kemal Halep'e gitmeye karar veriyor. Artık var olmayan orduların ricatını örgütlemek mümkün değil ve Kemal kendisi hariç herkese ateş püskürtmekte. Şiddetli sokak savaşları oluyor ve Mustafa Kemal, kızgın Arap saldırganları kamçısıyla döverek kaçırıyor. Savunmaya çalıştıkları tarafından saldırıya uğramasını ironik buluyor ve makineli tüfek birimlerini çabucak, dramatik ve süratli bir randımanla kalabalıkları dağıtmak üzere örgütlüyor. O bu kentten geri çekildikten sonradır ki Araplar bir yağma çılgınlığına kapılıyorlar; komşu komşuyu, haykırarak ve havaya neşeyle ateş açarak yağmalıyor. Mustafa Kemal savaşın en son angajmanı bağlamında ricat ederken, bir dizi Britanya saldırısını da başarıyla def ediyor.

Bütün güney cephesi komutanı olarak Liman von Sanders'in yerini alıyor. Sadece otuz yedi yaşında ve yanında sadık askerlerinden oluşan bir çekirdek kadro var ki hırpalanmış ve aç oldukları halde, yeni bir ülkenin sınırlarını teşkil edecek olan uzun araziyi muhafaza etmekteler. Bunların arasında, bir gün Deli İbrahim diye

anılacak olan keçi çobanı İbrahim de var. Binlerce kilometre yol tepmiş, sıcağa ve soğuğa, yaralara, açlığa, hastalığa, umutsuzluğa ve mermilere rağmen hayatta kalmış. Eski özünün hortlağı durumunda; bir deri bir kemikten ibaret ve halsiz; dişetleri kanamakta ve eski üniformasından geriye ince bir şerit bile kalmamış. Ayağına, Kut kuşatmasının ardından Hintli bir askerden aldığı bir çift çizme geçirmiş. Böyle yaparak, o askeri ölüme mahkûm ettiğinin farkında değil; zira savaş esirleri Kürt ve Arap eskortlarla, dayanılmaz sıcak altında, herhangi bir araç kullanmaksızın, yiyecek ve su olmadan üç bin kilometre yol yürütülecekler.

İbrahim sık sık kaçmayı düşünmüş ama, memlekete nasıl gideceğini bilmiyor ve zaten şeref duygusu da fazla baskın. Geleneklerine bağlı kalmanın yeterli olmadığını anlamış olmaktan dolayı derin bir tedirginliğe düşmüş, ama artık her şeyden önce bir Türk olduğu fikrinden güç alıyor. Halep'te aniden yararsız bir hal alıveren siperlere barış tepeden iniverip de askerler tabyalarda uyumaya başladığında, o yalnızca eve dönüp çocukluğundan beri âşık olma şanssızlığına uğrayıp sözlendiği ve her zaman kaderi olmuş olan Philothei ile evlenme hayali kuruyor. Terk edilmiş bir Hıristiyan evini yağmalarken bulduğu altın sikkelerden yapılma ağır bir kolyesi var ki ona vermeyi istiyor. Aylardır üstünde taşımış ve açlıktan ölürken bile satmamış. Philothei'nin hâlâ sağ olup olmadığını bilmiyor ve buna karşılık Philothei de nişanlısından dört yıldır haber almamış bulunuyor.

Philothei hâlâ Leyla Hanım'ın yanında çalışmakta ve bu günlerde kısmetini bekleme sanatında ustalaştığından, boş saatlerinde mükemmel bir hareketsizlik içinde oturabilmekte. Rüstem Bey'in olağanüstü saat koleksiyonu bütün etrafını sarmış; senkronize bir biçimde, saatleri vurgulayıp dakikaları tıkırdatarak zamanı yok etmekte. Philothei hâlâ güzel, ama şimdilerde gözleri şevkten ziyade melankoliyle parlıyor ve artık Leyla'nın öğretmiş olduğu gibi ayna önünde oturup yüzünü daha da güzelleştirecek düzenlemeleri yapmıyor. Bu günlerde iç gözü, görüşün dar, siyah ufkunun ötesindeki şeyleri tasavvur etmek için gayret sarf ediyor.

73

Ben Philothei (11)

Bir keresinde İbrahim'in bana gelip kendi düzdüğü bir maniyi okuduğunu, bunu Girit'ten gelen bir tüccardan duymuş olduğunu, ama iyi hatırlamadığını ve bu yüzden bütünleyebilmek amacıyla değiştirmek zorunda kaldığını söylediğini hatırlıyorum. Maniyi bana okumuştu ve şöyle devam ediyordu:

"Kırmızı dudaklarından öptüm, kendi dudağım kızardı
Ve dudağımı mendilimle sildim ve mendilim kızardı
Mendilimi derede yıkadım ve dere kızardı
Ve kızıllık yayıldı da yayıldı
En uzak kıyılara yayıldı ve
Denizin ortasına yayıldı
Ve bir kartal aşağı uçtu ki içsin sudan diye
Ve kartalın kanatları kızardı
Ve uçtu kartal uzaklara gitti
Ve güneş kızıla boyandı
Ve boyandı yusyuvarlak ay."

Omuz silkti ve dedi ki: "Günün ağarmasıyla batımını anlatan bir şey."

Sonra dedi ki: "Küçük kuş, senin için bir manim daha var, ama bunun fısıltıyla okunması gerekiyor." Ve ben dedim ki: "Fısılda o zaman." Bana doğru eğildi ve kulağıma başka bir koşuk söyledi.

Ben gözlerimi kapadım ve dudaklarının kulağıma değdiğini, ne kadar yumuşak olduğunu, nefesinin yumuşaklığını hissedebiliyordum ve bu mani de şöyleydi:

"Dudakların şeker
Yanakların elma
Memelerin cennet
Ve bedenin zambak
Ah, o şekeri öpsem
O elmayı ısırsam
O cennete dalsam
Ve o zambağı açsam."

Orada gözlerim kapalı durdum; yalnızca kızılçamlardaki kumruları duyuyordum, ancak birkaç dakika sonradır ki, maniyi tam olarak anladım ve anladığım zaman, kanın yüzüme hücum ettiğini ve kulaklarıma kadar kızardığını hissettim.

Bana böyle bir şey okumuş olduğu için şaşkındım. Gözlerimi açtığımda o çoktan gitmişti. Sanki bütün bedenim tutuşmuş gibi hissettim ve oturmak zorunda kaldım.

74

Teğmen Granitola'nın İşgali (1)

Kol halinde ilerleyen askeri birlik, halsiz ve düzensiz adımlarla Eskibahçe'ye ayak bastı. Başlarında ter döken, Sicilya'nın güzide ailelerinden birinin uzak akrabası ve bir Isonzo ile Caporetto muharebeleri gazisi Teğmen Gofredo Granitola'ydı. Adamlarıyla birlikte Telmessos'dan buraya günlerdir uygun adım yürümekteydi ve ne o ne de adamları flört edecek veya futbol oynayacak bir ruh hali içindeydiler ya da mandolin çalıp operalardan koro parçaları söyleyecek. Kavramsal olarak bile doğru olmayan bir harita verilmişti ellerine ve en büyük zorluğu, herhangi birilerine yol sorarken yaşamışlardı. Birincisi, askerlerden biri bile Türkçe bilmiyordu ve ikincisi, sivil nüfus, ne zaman yanlarına yaklaşılsa kaçıp saklanıyordu. Hem ordudan, hem de işçi taburlarından kitle halinde kaçılmış olması hasebiyle, kırlık yerlerin başına artık kanun kaçağı çeteler bela olmuş; Rumu, Çerkezi, Ermenisi ve Türkü, mutlu mutlu, eşkıyalıkta rekabet etmekteydi. Bunun bir sonucu olarak insanlar silahlı bir adam gördükleri an korkmayı öğrenmişlerdi; hele o adam bir üniformanın kalıntılarını taşıyorsa üstünde. Askerler, aklı başında tavsiyeler alamadıkları için gereksiz kilometreler kat etmişlerdi. Artık açtılar, ayakları su toplamıştı, susuzdular, pistiler ve güneşten yanmışlardı, canları fena halde sıkkındı. "Burası önemli bir yer olsa, iyi olacak," dedi Granitola Teğmen, kaçıncı defadır dediği gibi Oliva Çavuş'a. "Çünkü bir başka bit çukuru olduğu anlaşılırsa eğer, Bakire üstüne yemin ederim ki birini vuracağım."

Haritada önemli bir merkez gibi göründüğü için gönderilmişlerdi Eskibahçe'ye, dolayısıyla doğru dürüst bir İtalyan işgalinin haklarından ve ayrıcalıklarından pay almak üzere bir garnizon oluşturmak zorundaydılar. Ve öyleydi; bunun üzerine yana yatık, beyaz kireç badanalı Müslüman mezarlarının yanından bir rahatlama ve keyif duygusuyla geçip kasabanın girişine, 1919 yılında Georgio P. Theodorou tarafından herkesin rahatlaması ve yararlanması için yeni, büyük bir cömertlikle yaptırılmış olan neo-klasik çeşme ile tulumbahaneye bakmak üzere çam ormanından fırlamışlardı.

Askerler, kapı aralığının gölgesinde otururken, korkudan ödü kopan ve yufkasını aniden oklavaya sarmaktan vazgeçip yere düşmesine neden olan ihtiyar bir kadına yorgun argın gülümsemişlerdi. Kadın yufkayı kaldırarak eve koşmuş ve arka kapıdan sıvışmıştı. Yufka hâlâ elinde, doğruca meydana gidip işgal haberini yaymıştı.

"Yürüyüşü durdurun ve adamlara dağılma emri verin," diyerek Granitola, çavuşuna talimatını bildirdi. "Yarım saat mola vereceğiz."

Askerler karmakarışık düzenle bitkin bir halde durmuşlar ve çavuş talimatlarını sıralarken rahatta beklemişlerdi: yalnızca yarım saat, çok su için, yıkanın ve etrafta başıboş dolanmayın, yoksa, Bakire adına, Tanrı'nın şahsen fırlattığı bir yıldırım gibi üstlerine bizzat çökerek testislerini burup bir yerlerine sokup öyle yollayacak evde bekleyen analarına. Pietro Oliva Çavuş'un bu tehditleri, adamları tarafından hoş karşılanırdı. Güleç koyu kahverengi gözleri, yüksek bir alından geriye doğru çıkmış siyah saçları olan ve Floransalı bir keşişin bilgili havasına sahip uzun boylu bir adamdı.

Karınları şişiren su ile çamların üst yanındaki yamaçta yarım saatlik bir istirahat, adamların moralini, kendilerini yeniden hayata gelmiş gibi hissettirecek kadar düzeltmişti ve artık onları kasabaya götürmek de gereksizdi; zira kasaba onlara gelmişti. Kendilerini çepeçevre, ihtiyar adamlar ve minicik çocuklar kadar, iffet belasına eşarplarını burunlarına doğru tutmuş birkaç kadından oluşan sessiz ve fazlasıyla meraklı bir kalabalık tarafından sarılmışlardı. Ayrıca savaşta sakatlanmış ve eve dönmenin yolunu ya şansın yardımıyla ya da azimle bulmuş çarpık bedenleriyle gençten birkaç adam da

vardı. Düzinelerce kahverengi göz, inatla ve kırpılmaksızın, köpeklerin çiftleşmesini izleyen insanlara özgü, amaçtan yoksun bir dikkatle askerleri izlemekteydi.

Katiyen eşkıya olmayan birtakım doğru düzgün askerlerin geldiğine dair haber çabuk yayılmıştı ve kasaba halkı, esasında onları görmekle pek memnun kalmıştı. Savaş sırasında jandarmalarının ikisi hariç hepsi askere alınmış; birçoğu Gelibolu'da azimle ve başarıyla savaşmış, o gün bu gün, kanun kaçaklarından korunmak pek güç hale gelmişti. Çömlekçi İskender, Abdül Chrysostomos'un kendisine yapmış olduğu şahane silah yüzünden birçok defa yardıma çağrılmışsa da, kendisini öfkelendirecek bir biçimde, her defasında da geç kalınmıştı ve silahıyla kimseye ateş etme fırsatı bulabilmiş değildi. Bu ana kadar silahını yalnızca avda kullanmıştı ve ayrıca, ocağını her yakışının ardından, çatlak ya da kusurlu çömlekleri duvara dizdikten sonra ateş edip parçalamak suretiyle de tatmin olmuştu. Vurulacak bir kanun kaçağı varsa, Rüstem Bey, sanki şans züppece, toplumsal mevki gözetiyormuş gibi, daima ilk yetişen insan olmuştu.

Granitola kendilerine bakanları inceleyip çavuşuna emir verdi: "Şunların dağılmasını sağlayın. Kendimi müzelik, grotesk bir parça gibi hissetmeme yol açıyorlar."

Oliva Çavuş altına sığınmış olduğu dikenli meşenin gölgesinden çıkıp kollarını insanların suratlarına doğru sallayarak bağırdı. "*Via! Via! Vaffanculo!* Orospu çocukları! Kancıklar! Domuzlar."

Oliva'nın yumuşak tabiatını anında sezmiş olan insanlar, vahşi görünmek için gösterdiği çabaya rağmen, biraz geriye gitmekle birlikte yerlerinden kımıldamadılar. "Sinek kovaladığınızı sanıyorlar," diye konuştu Granitola Teğmen kuru kuru. "Ve öyle hissediyorum ki, sizin hoşluklarınızı ve iltifatlarınızı anlamıyorlar." Granitola Teğmen, vazifeşinas bir tevekkül havasıyla ayaklandı ve onlarla konuşabilmek için çavuşuna askerleri bir araya toplayıp sıraya sokmasını söyledi.

"Pekâlâ beyler," dedi elleri ardında bir aşağı bir yukarı gidip gelerek. "Dinleyin bakalım. Meydanı işgal etmek üzere kasaba merkezine gireceğiz ki, bunun ardından konaklama yerlerini bulalım ve

ikmal yapalım. Bu andan itibaren, doğru bir askeri izlenim yaratabilmemiz için düzgün adımla ve tam birer asker gibi yürüyeceksiniz. Doğru izlenim, amansızca randımanlı çalışmak, sapmadan amaca kilitlenmek ve yılmaz bir cesarettir. O yana bu yana bakmayacak, ilgi gösterildiğinde aval aval bakınmayacak ve meydana vardığımızda havalı bir biçimde durup tüfeklerinizi yere havalı bir biçimde dayayacaksınız. Her şey, iş yapmaya gelmiş, kararlı bir düzen duygusuna sahip asker izlenimi yaratacak biçimde yapılmalı. Sorun çıkmasını bekliyor değilim ama siz, her ihtimale karşı tetikte olacaksınız, yani daima uyanık olmanızı bekliyorum. Sorusu var mı?"

Soru yoktu ve bunun üzerine Oliva Çavuş'a bir baş işareti yaptı, o da "*Attenti!*"(1) diye haykırdı ve askerler derhal kasabaya yollandılar; uzun mesafe yürüyebilen köpekler, tüfek yerine koydukları sopaları omuzlarına dayamış çocuklar, ihtiyarlar ve adımlarını uydurmaya çalışan *blessés de guerre*(2) de artlarına düştü.

Meydanın yalnızca birkaç adım ötede, hemen bir sonraki köşenin ardında, yamaçlarda doğal bir amfitiyatro gibi yükselen kasabanın dibinde olduğu anlaşıldı. Bunun neticesinde, askerler çınarların altına, doğru bir askeri izlenim yaratma şansı bulamamanın hayal kırıklığı ve beklenenden azını yapmış olma duygusuyla ulaşmış oldular. Kendisi işleri halledene kadar çınarların altında beklemelerini söyleyen teğmeni, bundan sonra ne yapması gerektiğini bilmediğini fark edip onun kendinden emin blöf gösterisiyle eğlenerek dinlerken rahatta durdular. Sıradan asker açısından, subayların tedirginliğini gözlemlemek her zaman zevktir.

Askerler ağaçların altındaki sıraları işgal etmekten ibaret olan meşguliyetlerine dalarken, Oliva Çavuş, Granitola Teğmen'e yanaştı ve, "Konuşabilir miyim efendim?" diye sordu

"Konuşun bakalım çavuş!"

"Bize doğru yaklaşan silahlı iki jandarma var efendim. Vuralım mı?" Bu soruyu haylaz bir ciddiyetle ve Granitola'nın, verdiği

(1) Dikkat.
(2) Savaş gazileri.

cevabı vereceğini bilerek sormuştu ki cevap, "Elbette hayır, çavuş. Normal sivil yetkililerle mümkün olduğunca birlikte çalışmak doğrultusunda talimat aldık. Kendilerini iyi karşılayalım," idi.

"Nasıl emredersiniz, efendim," dedi çavuş, dövüşkenlikten bu kadar uzak olmanın, böylesine ayan beyan ortaya konması, üstünde yine de bir sürpriz etkisi yaratmış olarak.

Kasabanın eski müfrezesindeki en zayıf ve en yaşlı adamlar olan, bunun neticesinde askere çağrılmayan iki jandarma, kimse cesaretlerinden asla kuşkulanmamış olduğu halde, sayıca zayıf oldukları hissinde ve endişesindeydiler. Bu askerlerin neyin nesi olduğuna dair en ufak bir fikirleri yoktu. Ne validen ne de başka birinden bir bilgi ya da talimat filan almış da değildiler. İtalyanların Antalya'yı işgal ettiğini dahi duymamışlardı.

"Ne yapacağız?" diye sordu ihtiyar olanı daha da ihtiyar olup da sıkılı dişlerinin arasından cevap verene. "Kıçını sık ve yellenme bile, yoksa donuna doldurabilirsin."

İki jandarma iki İtalyanla yüz yüze geldiğinde önce bir görgü farkı çatışması yaşandı; zira Türkler saygılı bir Osmanlı selamı verirken, İtalyanlar sıkışmak amacıyla el uzatmışlardı. Bu manevra başarılı olmayınca, bu defa durum tersine döndü ve İtalyanlar beceriksizce Osmanlı selamı vermeye çalışırken, Türkler hantal hantal el uzattılar. Elbette bu kahkahalara yol açtı ve böylelikle, aradaki buzlar Allah'ın inayetiyle erimiş oldu. Çok geçmeden kardeşlik tesis edilecek ve iki jandarma, İtalyanların geldiği zamandan gittiği zamana kadar, yalnızca doğru dürüst asker olduklarını ve dostça davrandıklarını ve hayli iyi atıcılar olduklarını bilecek, ama işgalcilerin kimin nesi olduğunu asla kavrayamayacaklardı.

İlk temas, jandarmalar İtalyan askerlerinin silahlarına yönelik olarak profesyonel bir ilgi gösterdikleri ve İtalyan askerleri de jandarmaların tabancalarına bakmak istedikleri zaman meydana gelecekti. Silahların nasıl çalıştığının karşılıklı olarak gösterilmesi, işaret dilinin kullanıldığı bir karşılıklı konuşma imkânını fazlasıyla yaratmıştı ve o andan itibaren aralarında asla sorun çıkmayacaktı.

Jandarmalardan bir tanesi, bu yeni gelenlere ne yapılacağını muhakkak ki bilecek olan ağaları Rüstem Bey'e küçük bir oğlan çocuğu yollamak gibi fevkalade bir fikir geliştirmişti. Rüstem Bey ise evinin haremindeydi ve Leyla Hanım kendisine uduyla, bizzat bestelemiş olduğu bir ninni söylerken tüfeğini temizlemekteydi. Leyla Hanım birdenbire muhtemelen asla çocuk sahibi olamayacağını kavramıştı ve yeni türküsünü insanı etkileyen belli bir içtenlikle söylüyordu. "Eğer bu müzik kâğıda geçirebilseydi iyi olurdu," dedi Rüstem Bey. "Aksi takdirde unutulacak ve çok yazık olacak."

Rüstem Bey büyük savaştan önceki yıllardaki haline göre çok daha zayıftı, zira bunlar onun için bile zor zamanlardı ve zamanının çoğunu dağlarda avlanarak geçirmekteydi ki bu, şimdilerde dağlara yayılmış bütün o eşkıyadan ötürü, özellikle tehlikeli bir meşguliyetti. Mamafih meydana vardığında İtalyanlar üstünde anında çarpıcı bir izlenim bıraktı. Smyrna'da bir Rum terzi tarafından kendisi için dikilmiş çok iyi kesimli birtakım elbise giymişti ve Batı tarzı bu giysiye gümüş piştovlarıyla yatağanını taşıması için kırmızı bir kuşak ilave etmişti. Sağ elinde gümüş tepelikli bir baston taşıyordu. Diz boyu cilalı süvari çizmeleri giymişti ve başında da güzel fırçalanmış vişne çürüğü rengi fesi bulunuyordu. Balmumuyla ovulmuş bıyığı hariç temizce tıraş olmuştu ve yeni sürülmüş limon kolonyası kokuyordu. Bu rafine görünüşüne rağmen bir hayli güneş yanığıydı ve askerce bir duruşu vardı, güçlü ve sağlam olduğu aşikârdı. Her şeyiyle zarif bir Osmanlı beyefendisiydi ve Granitola Teğmen, onu görünce hem anında saygı duymuş, hem de rahatlamıştı.

Rüstem Bey, her birini nazik bir "Hoş geldiniz" ile selamlayarak, büyük bir itinayla önce Granitola Teğmen, sonra Oliva Çavuş ile iki onbaşı ve ardından da otuz askerin hepsiyle tek tek el sıkıştı. Hepsi de törenle onurlandırıldıklarını hissettiler ve buna nasıl karşılık vereceklerini biliyor olmayı arzu ettiler.

Kasabadaki hemen hemen herkesin bakışları altında Rüstem Bey, Granitola'yla bir tür müzakereye girişti. Türkçe, "Kimsiniz?" diye sordu ve şaşkınlık dışında bir cevap alamayınca dedi ki, "İs-

mim Rüstem Beyefendi." Adını söylerken göğsüne vurdu ve tekrarladı: "Rüstem Beyefendi."

"A!" diye bağırdı Granitola. "İsminiz Rüstem Beyefendi mi? A evet, çok iyi. Benim ismim Teğmen Gofredo Granitola, Teğmen Gofredo Granitola. *Capisci?*"(1)

"*Capisci*," diye tekrarladı Rüstem Bey.

"Hayır, *capisci* değil. Teğmen Gofredo Granitola."

"Granitola mı?"

"*Si, si*, Granitola."

"A, Granitola." Rüstem Bey aydınlanmanın şevkiyle parlamıştı.

Çavuş kendi göğsünü işaret ederek, "Oliva," rütbesini ve öteki isimleri atlama akıllığını göstermişti. Rüstem Bey, "Oliva," diye tekrarladı ve sonra diğer askerlerin tümüyle aynı ritüelden geçti. Sonra geri durdu ve sırayla her askeri işaret ederek isimleri ezberden söyledi.

"Çavuş, bu adam bir fenomen," diye fısıldadı Granitola.

"Kuşkusuz öyle, efendim," dedi Oliva, öteki askerler gibi o da bu belleksel başarıdan etkilenmişti.

Granitola, "Siz diplomat olmalıymışsınız," dedi Rüstem Bey'e anlamayacağını gayet iyi bilerek.

"Siz Yunanlı mısınız?" diye sordu Rüstem Bey. Ne var ki Greek yerine Türkçe "Yunanlı" kelimesini kullanmış olduğundan zekâ eseri bir cevap almadı. Kendisi işaret ederek "Osmanlı" dedi ve bunu "Türk" diye değiştirdi. Eliyle toplu halde duran askerleri işaret ettikten sonra evrensel olarak soru sorduğu anlamına gelen jesti yapıp iki elini birden havaya açtı.

"A," diye bağırdı birdenbire soruyu anlayan Oliva Çavuş. "*Italiani.*"

"*Italiani*," diye tekrarladı Rüstem Bey, aydınlanmış ama aynı zamanda hayretler içinde kalmıştı. Bir müfreze İtalyan askerinin Eskibahçe'de ne işi olduğunu merak etmişti. Mamafih bu ona bir çıkış noktası gösterdi. "*Est-ce que vous parlez français?*"(2) diye soruşturdu.

---

(1) Anladın mı?

(2) Fransızca biliyor musunuz?

Bu, aniden bütün güçlüklerinin halledilmek üzere olduğunu anlayan Granitola üstünde olağanüstü bir etki yarattı. *"Mais oui, je parle français,"*(1) dedi, züppece. *"Tout le monde parle français."*

"C'est la langue universelle de la civilisation, n'est-ce pas?"(2) dedi Rüstem Bey kuru kuru ve kaşının birini hafifçe yukarı kaldırarak. *"Je l'ai appris un peu pendant le service militaire. J'étais officier, et c'était plus ou moins obligatoire."*(3)

Aslına bakılırsa ikisinin Fransızcası da hiç iyi değildi. Rüstem Bey Fransızcayı çok koyu bir güney aksanı olan birinden öğrenme şanssızlığına uğramıştı, bu nedenle bütün "n" sesleri sert bir "g" ekiyle çıkıyordu ağzından. *"Je reviens lendemain"* lafı ağzından *"Je revieng lendemeng"* olarak dökülüyor ve bütün sesli harfler de buna denk düşecek biçimde değişerek yepyeni bir hava kazanıyorlardı. Buna mümasil Granitola ise, müttefiklerle birlikte yapılan subay toplantılarına katılmak için gerekli hoşlukların ötesine hiç geçmemişti ve iki adam da öğrendiklerini dahi unutmuş durumdaydılar. Aylar süren arkadaşlıkları boyunca bu iki adam, ikisinin de samimiyetle Fransızca olduğuna inandığı özel bir dil yaratacaklardı ve Granitola hayatının geri kalan kısmında, Rüstem Bey'le birlikte istemeden yarattıkları akıcı ama acayip jargonu, koyu bir taşra aksanıyla konuşup ara sıra karşılaştığı Fransızları dehşete düşürecekti.

Dünyaya geldiği İyon Adaları'nda kimi lehçeleri bilindiği için, Leyla Hanım aslında İtalyanca konuşabiliyordu, ama bundan asla yararlanamayacaktı. Politikaları gereği, Kafkasyalı olmadığına işaret edecek her tür şeyden büyük bir gayretle kaçınmaktaydı. Özlem ve öfkeden köpürmüştü ve bu duygudan ancak İtalyanlar nihai olarak gidince kurtulacaktı.

Ne var ki o gece Rüstem Bey, İtalyan askerlerini kasabanın hanına yöneltmişti; gölgeli bir avlunun etrafında boş odalardan oluşan güzel bir dikdörtgendi bu han. Geçici baraka olarak kullanılmaya fevkalade müsaitti; tek uygunsuz yanı, yolcuların hanı eskisi gibi kullan-

(1) Evet, Fransızca biliyorum, tüm dünya Fransızca konuşuyor.
(2) Evrensel medeniyetin dili, değil mi?
(3) Ben askeri hizmetimi biraz geç yaptım. Birkaç ay zorunlu hizmet verdim.

maya devam etmeleri; asker dolu odaların ortasında bile, yatak denklerini çözüp geceyi horlayarak geçirmekten asla vazgeçirilememeleri olacaktı. Bununla birlikte askerler, yolcularla yiyeceklerini paylaşmaktan memnun olacaklar ve ilerde zevkle anacakları, karılarını yeniden yaratmaya zorlayacakları pek çok lezzetli şeyi tadacaklardı.

İlk gece olduğundan Rüstem Bey görevini ifa ederek evinden nargileler ve esasen paylaşacak halde olmadığı yiyecekler getirtti. Yeni gelenler söz konusu olduğunda âdet belli olduğundan, inatla askerlerin arasında sessiz sedasız oturup konukseverliğin gereklerini yerine getirdi ve buna karşılık onlar da, yükümlülüğün kendi üstlerine düşen kısmını yerine getirerek inatla oturup onun gitmesini beklediler. Nargileler tekrar tekrar elden ele dolaştı, Türk mikroplarmdan korkanlar bile birkaç nefes tüttürdüler. Rüstem Bey'in kendi ağızlığı olduğuna ve ortak kullanılan ağızlığı çıkartıp kendisininkini kullandığına dikkat etmişlerdi. Tütün serin, tatlı ve güzel kokuluydu, insana tatlı bir keyif veriyordu ve gece yarısına doğru halsiz düşen adamların artık uyanık kalmasına imkân kalmamıştı. Rüstem Bey'in ayrılışını kimse görmedi; çünkü bütün yabancıların başı önüne düşmeden önce handan çıkmamıştı.

Rüstem Bey evine görevini yapmış olmanın gururuyla, kasabanın kendisinden beklentisini yerine getirmiş olmanın gururuyla, Fransızcasını kullanmış olmanın gururuyla ve ilginç bir gün geçirmiş olmaktan hoşnut bir vaziyette döndü. Şikayet etmeyen Pamuk'u yatağından kovdu ve bir tüyle dudaklarını ve kirpiklerini gıdıklamak suretiyle Leyla Hanım'ı uykusundan uyandırdı. İsteksizce sevişti ve sonradan, bülbülleri dinleyerek yatarken Leyla'ya dedi ki: "Nargileler için askerlere vermek üzere daha çok ağızlık edineceğim."

Bir zaman sonra, durup dururken ve Leyla'nın uyanık olup da kendisini duyacağından bile emin olmadığı halde, "Ben, ziyadesiyle mutlu bir adamım," dedi. Bunu hayatında ilk defa düşünüyor ya da söylüyordu.

75

Mustafa Kemal (17)

Gelibolu'daki Karatavuk da, Halep'teki İbrahim de, varlığını hâlâ sürdüren, ama teslim olmuş bir hükümete ait her ordunun karşılaştığı tuhaf ikilemi paylaşıyorlar. Askeri rutin sürüyor, ama kimse artık neyin ne olduğunu bilmiyor ve bazı askerler, sanki yenilginin sorumlusu bizzat kendileriymiş gibi birbirleriyle göz göze gelmekten kaçınıyorlar. Diğerleri huzursuzlaşmaya başlıyor, emirlere isteksizce riayet ediyor ve subaylardan korkmayı bırakıyorlar. Eve dönmekten söz ediyorlar; bunun nasıl başarılabileceğinden, ulaşım olup olmadığından. Artık asker olmanın anlamı kalmadığından ve ordunun büyük kısmı gelişigüzel ve gayriresmi olarak demobilize olduğundan, kaçak sayısı sabit olarak artıyor. Silahlarını da yanlarına alanların çoğu, memleketin içlerinde şakiye dönüşerek halkın sefaletini daha da artırıyor. Asker maaşları ödenmiyor ve tayın tahammülün ötesinde yetersiz ve kötü. Kimi askerler, sivil halktan çalıyorlar, bazıları da dileniyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Bulgaristan'ın yenilgisiyle mümkün oluyor; zira bu, ordunun büyük kısmı hâlâ geri getirilemeyecek kadar uzaklarda, Kafkasya'da ve Suriye'deyken, Müttefiklere, uzun bir cephe boyunca kolay bir istila imkânı sağlıyor. Sadrazam Talat Paşa, yenilgiyi kabullenip istifa ediyor. Enver Paşa ve "Jön Türkler" Hükümeti nihayet düşüyor ve Mustafa Kemal, yeni kabineye atanmamış olduğu için hayal kırıklığına uğruyor. Britanyalılar yeni hükümete ağır şartlar dayatıyorlar ve Enver ile eski yoldaşları, Almanya'ya kaçıyorlar. Osmanlılar, Britanyalıların Osmanlı topraklarına yabancı asker girmeyeceği yolundaki varsayımlarını hiç de paylaşmadıklarını çok geç anlıyorlar; Britanyalılar ise, iki gün önce

yaptıkları anlaşmayı ihlal etmek suretiyle Musul'u istila ediyorlar. Osmanlılara ait 6. Ordu'nun komutanı, ne olduğunu anlayıp gizlice silah toplamaya ve ikmal yapmaya başladığından bu, Türklerin Bağımsızlık Savaşı'nda yeni bir dönemin başlangıcı oluyor. Suriye'de Mustafa Kemal artık hiçbir modern haritada yer almayan bir sınır çizgisini, Kilikya Krallığı'nın kadim ve değişmez sınırı olarak tanımlanmış olduğundan korumakta olduğunu fark ediyor. Britanyalılar, Halep'i de işgal etmeye niyetlendiklerini ilan ediyorlar ve Mustafa Kemal, İskenderun'a yönelik bir saldırıya direnmek için gerekli adımları atıyor. Hükümetten direnmemesi için emir gelince hoşnutsuzluğunu belli ediyor ve İstanbul'a geri çağrılıyor. Bu arada, o da direniş için hazırlık yapmaya başlamış bulunuyor. Halefi, temel ikmal malzemeleri, memleketin içinde, Müttefikler'in el koyamayacağı bir yere aktarmaya başlıyor. Osmanlı komutanlar, her cephede sanki bunların ardından neyin geleceğini bilmişçesine toplanarak teçhizatlanmaya ve savaş gereçlerini örgütlemeye koyuluyorlar.

Fransızlar 1918'in sonlarında Adana'yı işgal ediyor ve anında, güvercinlerin arasına kediyi salıveriyorlar. Osmanlı İmparatorluğu ateşkes istemiş, ama hâlâ teslim olmamış durumda. Yorgun ve ekonomik açıdan harabeye dönmüş; çarpışacak hali olduğuna inanmak mümkün değil; ama savaşın galipleri, henüz Türklere özgü muhteşem inadın bütünüyle farkına varmış değiller. Şimdi kendi mülkünü yabancı askerler işgal etmeye başlamış ya, direnişin örgütlenmesi kaçınılmaz ve bunun şablonu da hemen kendini belli ediyor: İmparatorluk yetkilileri gitgide daha teslimiyetçi bir hal aldıklarından ve Müttefiklerden gelen taleplere anbean daha fazla boyun eğdiklerinden, direniş de giderek daha ziyade dağınık haldeki muhalif subaylar zümresi kaynaklı oluyor. İmparatorluk bölünmeye başlıyor, ama Mustafa Kemal ile subay arkadaşlarının halkı ateşlemesi biraz daha zaman alacak. Bu konuda da, Ermeni gönüllü müfrezelerini Adana halkının üstüne salıvermiş olan Fransızlardan büyük yardım alıyorlar. Söz konusu gönüllüler, yerli halktan intikam almaya çalışıyor ve tahmin edilebileceği gibi direniş de başlıyor. Anadolu'nun tamamında, Müttefikler'in muhafazası altında bulunan Osmanlı silah yığınaklarından silahlar kaçırılıyor.

İstanbul'da Mustafa Kemal, limanlardaki Müttefik savaş gemilerini inceliyor ve canı sıkılıyor. İşte tam da bunu engellemek için aylarca uykusuz kalmış ve Gelibolu'da on binlerce adam feda etmişti. Morali bozuluyor, ama aynı zamanda yakında bütün bunları yoluna koyacak ve art arda gelen bu aşağılanmaları sona erdirecek bir hükümetin kurulacağı yönünde bir umut da beslemeye başlıyor. Osmanbey'de, bir Ermeninin, siyasi bağlantılara uygun bir yakınlıkta ve annesine elverişli bir uzaklıkta bulunan evini kiralıyor.

İşgalci Fransız ve Britanya askerleri, kolayca ve özgürce, hem birbirleriyle, hem de İstanbul'un yerli halkıyla çelişkiye düşüyorlar. Fransızlar, böylesi Fransız çıkarlarına da aykırı olsa dahi, yegâne amacı Anglosakson dünyasını mümkün olduğunda kendi içine kapamak ve tedirgin etmek olan ve o gün bu gündür asla değişmeyen hırçın bir dış politikayı yeni yeni yürürlüğe sokmaktalar. İtalyan askerleri, herkese iyi davranıyorlar, ancak İtalyan Hükümeti, eskiden Yunan olan bölgelerde hak iddia ederek Yunanlıları hırslandıran komplolara girişmiş durumda; Britanyalılar ile Fransızlar, bu hırsa kanat açmış Yunanlılara belli belirsiz bir anlayış gösteriyorlar. İstanbul'da, büyük Rum nüfus tarafından vecd halinde karşılanmış olan Yunan askerleri de var. Mustafa Kemal gibiler için en büyük endişe kaynağı da bu; çünkü herkes biliyor ki Yunanlılar Bizans'ı, kadim başkentlerini geri almak için can atıyorlar.

Ne var ki cin fikirli Türk politikacılar Müttefikler'in ne ölçüde savaş yorgunu olduğunu ve onları kendi aralarında bölmenin ne kadar kolay olduğunu anlamaya başlıyorlar. Mustafa Kemal kendisini, tam zamanlı manevralara adıyor, ancak politikacılar karşılıklı işbirliği konusunda yeteneksiz olduğundan, Müttefiklere karşı direnişin odağı haline gelen, silahlı kuvvetlerin genelkurmayı, özellikle de Mustafa Kemal'in lider konumuna geçeceği milliyetçi subaylar zümresi oluyor.

Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, Yunanistan'ın Trakya ve Batı Anadolu'da hak iddia ettiğini açıklan bir memorandum yayınlıyor. Türk ve Rum nüfusların gönüllü olarak mübadele edilmesini teklif ediyor. Bu fikir, sanki ulus yaratmak gibi bir çıkar uğruna, yüz binlerce masum bireyin hayatına keyfi olarak müda-

hale etmek mükemmel ve kabul edilebilir bir şeymiş gibi, herkese çok mantıklı görünüyor. İstanbul'da Yunan Ortodoks Kilisesi'nin Patriği, Rum nüfusu adına, artık Osmanlı olmadığını beyan ederek Yunanistan'la birliğini ilan ediyor. Bunun ardından, bütün Türkiye'de hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, ulusal hakları savunmak üzere Türk cemiyetleri doğuyor. İtalyanlar, Yunanlıları kızdırmaya karar vererek Antalya'ya asker çıkartıyorlar. Müttefikler içinde bir tek İtalyan politikası, mümkün olan her fırsatta Türk halkına yağ çekmek ve Osmanlı devlet görevlilerine saygıyla davranmak.

Yunan Hükümeti, Müttefikler'in yetkisi altında Smyrna'yı işgal etmek üzere asker yolluyor ve nihai olarak çıkacak yeni bir savaşın ilk kıvılcımı da çakıyor. Karatavuk ile İbrahim, eve dönmek yerine kendilerini, en dikkate değer özelliği çirkinlik ve kötü olan bir harekâtın içinde bulacaklar. Artık küçük bir İtalyan müfrezesini barındıran Eskibahçe'de, eskisinden de melankolik güzel Philothei, bir sürü kız gibi gelin olmadan hayatın gerçek anlamıyla başlamadığına inanarak, hâlâ nişanlısının dönmesini arzulamakta. Döndüğü zaman Müslüman olması gerektiğini biliyor, ama bu ihtimal, *Panagia Glykophilousa*'nın ikonası önüne küçük sunular bırakmaya yine de devam edebileceği için ve bir kadının daima kocasının inancını benimsemesi doğrultusunda bir şablon bulunduğu için ve Eskibahçe'de, hafızanın başladığından bu yana Müslüman ve Hıristiyan aileler arasında karma evlilikler geleneksel olarak yapılagelmiş olduğu için, onun açısından fazla bir anlam taşımıyor. Teselliyi, yalnızca umuttan bahseden Drosoula ile udunu ellerine teslim edip kiraz ağacından mızrabı nasıl kullanması gerektiğini izah ederek kendisine ud öğretmeye çalışan Leyla Hanım'da buluyor. Philothei oralarda ud çalan tek kadın türünün, fahişeler olduğu yönündeki yaygın fikri aktarmasına nezaketi izin vermediğinden, ud çalmayı azimle reddetmekle yetiniyor.

Philothei peçe takmayı bırakalı çok oldu; zira mutsuzluk kibrin keyfini azaltmış ve meydanı dolduran çınar ağaçlarının altındaki bitmez tükenmez uykularından, kendisine, küçümseyerek hor gördüğü öpücükler göndermek için uyanan pejmürde İtalyan askerleri

dışında, güzelliğiyle ilgili olarak tartışma çıkartacak herhangi bir erkek de kalmamış durumda.

İstanbul'daki Müttefik işgali komedi gibi sürüyor. Britanyalılar ile Fransızlar hem birbirlerini, hem de halkı tedirgin etmeye devam ediyorlar ve İtalyanlar da yine herkese nazik davranıyorlar. İtalyanlara Smyrna bölgesi vaat edilmiş ama, Libya'daki acı tecrübeyle Osmanlı toprağı işgal etmenin kolay olmadığını biliyorlar. Bir etki bölgesi oluşturmak, hem daha az adama, hem de daha az soruna mal olmakta ve onlar da kurnazca, Yunanlıların batı kıyılarını almak, daha büyük bir Yunanistan yaratmak hırsına karşı, Türkleri kolluyorlar. Osmanlı Hükümeti, Yunan askerlerinin ve savaş gemilerinin, nüfusunun önemli bir kısmı Rumlardan oluşan İstanbul'daki varlığı yüzünden alarma geçiyor.

Mustafa Kemal kendisini, iktidar sahibi olacağı bir yere gelmesi için gerekli olan, moral bozucu ve girift işlerin içine atıyor. Türkleri ulusal bağımsızlığa ancak kendisinin götürebileceğine inanmakta. Basındaki ilişkilerini zorluyor ve padişahla meyve vermeyen görüşmeler yapıyor. Yeni ve uygunsuz bir sadrazam atamasının yapılmasını engellemek üzere komplolar düzenliyor.

Britanyalılar, Osmanlı Hükümeti'ni, Ermenilerin ve Britanyalı savaş esirlerinin ölüm yürüyüşleri ve 1914 yılında, batı kıyısı Rumlarının sınırdışı edilmesi gibisinden savaş suçlarına karışmış devlet memurlarıyla subaylara karşı harekete geçilmesi konusunda ikna ediyor. Bu, Enver Paşa'nın İttihat ve Terakki Komitesi'ndeki eski kafadarları ile artık pek de o kadar genç olmayan ve çoğunun eline kan bulaşmış olan Jön Türkler'den kurtulmak için iyi bir fırsat. Mustafa Kemal tutuklanmıyor ve İtalya Büyükelçisi, eğer Britanyalılar sürülmesine karar verirse, kendisini korumayı öneriyor. Zaten o, asla herhangi bir savaş suçuna bulaşmış değil ve fevkalade güzide bir askeri kariyeri var. Padişah ölüm cezalarının yasal geçerliliğini şeyhülislamın denetlemesini sağladıktan sonra infaz başlıyor. Mustafa Kemal bütün zamanını diğer milliyetçi subaylarla komplo kurmak için geçirdiği bir döneme giriyor; plan, merkezi Türkiye'nin tamamında Müttefiklerden kurtulmak.

Milliyetçiler, Osmanlı Ordusu'nun demobilize edilmesini ve silahsızlandırılmasını önleyecek ve yüksek mevkilerden sempatizan kazanacak bir yol bulmaya çalışıyorlar. Ordu küçülürken, jandarma gizemli bir biçimde büyüyor. Yazgı'nın bir diğer çocuğu olan Kazım Karabekir adlı bir subay, gerekirse, İstanbul'daki hükümete karşı Doğu Anadolu'da bir ulusal hükümet kurma fikrini dile getirmek üzere Mustafa Kemal'i yardıma çağırıyor. "Bu da bir fikir," diyor Kemal. Aynı biçimde düşünen düzinelerce subay, doğru anı beklemekte.

İtalyanlar resmen eşkıyalığa son vermek, ama esasen Yunanlılardan önce girilecek yerlere girmek için Batı Anadolu'nun içlerine doğru ilerliyorlar. Osmanlı Milli Müdafaa Cemiyetleri, şapkalı mantar gibi üremekte ve farklı etnik gruplar arasında şiddet olayları artmakta. Prens Abdülrahim bir keşif görevine çıkıyor ve Smyrna'daki Müslümanlar tarafından karşılanıyor. Antalya ve Konya'da, biraz akıl sahibi tek işgal kuvveti olarak temayüz eden kinik İtalyanlar, bütün şerefiyle karşılanabilmesi için kendi askerlerini geri çekiyorlar. Prens oradayken, Yunanlıların Smyrna'ya çıkarma yaptığı haberi geliyor. Hıristiyanlar barış istemedikleri için, padişahlığın bütün barış çabalarını boykot ediyorlar. Karadeniz'in güney kıyısındaki Pontus'da, ortadan kaybolan Ermenilerin yerine, komünist Rusya'dan kaçan Rum mülteciler yerleşmiş durumda ve Rumlar bağımsızlık istiyorlar. Bir kısmı yine Rusya'dan ve Kafkasya'dan gelen mültecilerden oluşan Müslümanlar ise, Rumlara ve Ermenilere teslim olmaktansa savaşarak ölmeyi tercih etmekte. Eşkıyabaşları, yerli Hıristiyanlara yönelik bir terör harekâtı başlatıyorlar. Britanyalılar nizamı sağlamak için mostralık bir çaba harcıyorlarsa da, bu işi doğru dürüst yapacak iradeden yoksunlar. Dünyanın polis gücü olmanın ve dünya tarihinin en geniş imparatorluğuna sahip bulunmanın pahalı, yorucu ve ödül getirmeyen bir şey olduğunu kavramak doğrultusundaki uzun sürece girmiş bulunuyorlar.

Mustafa Kemal, padişah tarafından Rum şikâyetlerini araştırmak ve 9. Ordu'da Sovyet oluşumlarını önlemek üzere göreve atanıyor. Padişah kendisini fiilen Doğu Anadolu'nun sivil komutanlığına atadığı için, elinde büyük bir güç var. Mustafa Kemal için bundan daha iyisi olamaz. 9. Ordu büyük, güçlü, iyi donanımlı, İstanbul'dan

çok uzakta ve tam gerektiği yerde. Padişah kendisine altın bir saat sunuyor. Yunanlılar Smyrna'ya çıkarma yaparken, Kemal'de yola çıkmak üzere.

Yunanlılara bunu yapma izni verenler, Başkan Wilson ile Clemenceau ve Başbakan Lloyd George. Müttefikler'in niyeti, Müttefiklerden birini, Yunanistan'ı bir diğer Müttefik olan İtalyanları kızdırmak için kullanmak. Yunanistan Başbakanı Venizelos, Batı Anadolu'yu, Yunanlıların daima "Megalo İdea" olarak değindikleri şeyi başarmak için Yunanistan'a katmayı gerçekten istiyor. Bu, hemen hemen Bizans'ın yeniden kurulması anlamına geliyor. Britanya Hükümeti'nde, iyimser ve cahil Lloyd George, Yunan çıkarmasının iyi bir şey olduğunu düşünen tek kişi.

Çıkarma kötü gidiyor ve birkaç güne kalmadan Yunan askerleri, birçok Türkü ve ayaklanan Rum sivilleri öldürmüş bulunuyor. Birkaç gün sonra Aristeides Stergiadis geliyor ve denetimi ele alıyor. Olağanüstü bir hakça davranma duygusu taşıyan katı ve ilkeli bir adam; bu yüzden de yerel Rumlar, onu sürekli, Türk yanlısı olmakla suçluyorlar, ama içerideki başıbozukları ve kaçakları o bile denetim altına alamıyor; ayrıca çıkarma fiyaskosunun topluluklar arası ilişkiye verdiği hasarı da tamir edemiyor. Stergiadis, yerel kodamanları akşam yemeği davetlerine katılmamak suretiyle aşağılıyor. Teknik olarak padişahın egemenliği altında olan ama Rumların yönettiği bir yerde, Yunan Ordusu'nun, öyle olmadığı halde teknik olarak İstanbul'daki bir Britanyalı generalin komutasında olması gibi anormal bir durumla baş etmek zorunda.

Müttefikler, Osmanlı Hükümeti'ni, çıkarmanın yapıldığı günden yalnızca bir gün önce haberdar ediyorlar ve Mustafa Kemal, herkesi yapılmış olan haksızlığa inanmaz bir halde buluyor. Bir İtalyan işgali kabul görebilirken, Yunan işgaline hoşgörü göstermek imkânsız. Bu, gerek Mustafa Kemal'in gerekse onun gibi olan herkesin yüreğine bıçağı saplıyor. Britanyalılar, kendisine bir yolculuk izni vermekte müterediddit davranıyorlar.

Yola çıkmadan önce gemisinde kaçak mal araması yapılıyor ve Mustafa Kemal, "Yanımızda kaçak mal ya da silah götürüyor değiliz, yanımızda inanç ve kararlılık götürüyoruz," diyor.

Eskibahçe'de açlıktan ölerek, paçavralar içinde ve yalınayak her yandan gelmeye başlayan kimi erkek milletinin geri dönüşüyle birlikte, kasaba sakinlerinin içinde biraz kuvvet ve biraz kararlılık uç vermeye başlıyor. Geri gelenlerin çoğu asker kaçağı ve diğerleri de genel kaos içinde bir şekilde dağılmış birliklerden. Bazıları çok kalamayacağını söylüyor; gidip Mustafa Kemal'i bulmak zorundalar. Karatavuk'un ağabeyi geri dönüp annesi Nermin'e sevinç çığlıkları attırıyor; Nermin haberi vermek için anında Ayşe ile Polyxeni'ye koşuyor.

Ayşe, Abdülhamit Hoca'nın ölümüyle aşırı bir yoksulluğa düşmüş durumda. Ziraatçılık konusunda, hocanın yeteneği onda yok, daha da beteri umudu pek yok. "Ölmeyi bekliyorum," diyor ve, "Dua ediyorum ki çabuk gelsin." Bir süredir kendileri de her şeyden mahrum olan arkadaşlarının yardımıyla yaşıyor. Bununla birlikte, uzun süredir kayıp olanların dönüşü Ayşe'yi bile etkiliyor ve Ayşe etrafta yapacak olumlu bir şeyler arıyor. Nilüfer'in boş ahırının bir köşesinde bir çanak kireç badana buluyor ve güzel bir fikir geliştiriyor. Yirmi tane büyük kaya toplayıp bunları beyaza boyuyor.

Kayaları birer birer Abdülhamit'in mezarına taşıyarak kenar oluşturacak biçimde etrafına diziyor.

Başka bir fikir daha geliştiriyor. Pirinç süsleri ve mavi boncukları ve yeşil kurdeleleri almaya gidiyor. Pirincin yeşilini sirkeyle ovuyor ve Abdülhamit'in küreğini duvarda asılı durduğu yerden alıyor.

Birkaç kürek toprağı altüst ederek Nilüfer'in teçhizatını kocasının mezarına gömüyor. Kendini halsiz hissettiği ve başı döndüğü için, birkaç dakika boyunca, nefesini düzeltmek amacıyla küreğe yaslanarak mezarın üstünde duruyor. Abdülhamit'in artık sarı kemikten başka bir şey olmadığı üstüne düşünceye dalıyor. Kendini iyi hissettiğinde yere çömeliyor ve iyi duysun diye toprağa tane tane fısıldıyor. "Aslanım," diyor. Nasıl devam edeceği hakkında düşünüyor, çünkü insan ölülerle konuşurken tutumlu davranmalı. "Nilüfer artık ölmüştür diye umuyorum," diyor. "Size onun şeylerini getirdim ki böylece cennette ona binebilesiniz artık."

Ayşe kulağını toprağa dayayıp dinliyor.

76

Teğmen Granitola'nın İşgali (2)

Başka yerlerde Yunanistan ile Mustafa Kemal'in asi kuvvetleri arasındaki savaş yaygınlaşırken, Granitola Teğmen'in İtalyan müfrezesi de Eskibahçe'ye yerleşmişti.

Teğmen başlangıçta çok uzakta, haydutlarla dolu çok kötü bir yolun sonunda olan karargâhıyla haberleşme yoksunluğu sorunu yüzünden bir hayli sıkılmıştı. Ordunun geri kalanından kendini böyle bütünüyle kopuk hissetmek, bir telefon hattı ve ikmal güvencesi bile yokken, büyük dünyada neler olduğu hakkında hiçbir fikir sahibi olmamak iyi değildi.

Rüstem Bey bu sorunu, Telmessos'a gidip gelmeyi arzulayan tüccarlarla diğer vatandaşların, işgalci askerlerin bir kısmına, yolculuk boyunca sağlayacakları koruma karşılığında, hem yol gösterebileceğini, hem de doyurabileceğini önermek suretiyle çare buldu. Oraya vardıklarında, askerler üsse rapor verecek, tayınlarını, emirleri ve ikmal malzemelerini alacak, sonra tüccarlarla yolculara, geriye doğru yine eskortluk edeceklerdi. Bu sistemin sorunuysa, Büyük Savaş sırasında yük hayvanlarının da insanoğullarıyla aynı oranda askere alınmış ve öldürülmüş olmasıydı. Bu yüzden, denetimi mümkün olmayan bir deve ve katır açığı vardı. Geride üretmeye yetecek sayıda hayvan kalmamıştı, savaş sonrasında üretilenler ise, işe yarayacakları yaşa ancak geliyorlardı. Kasabada hâlâ eşeği olan bir tek Kargetiren Ali'ydi ve halihazırda buz almak için güvenle dağlara gitmek mümkün olmadığından o ve eşeği, aileyi umutsuzluk geçitinden kurtaracak yeni bir yol bulmuş oldular. Gerçi sülük

satın alacak pek az doktor ve ev kuşu gibi saçma bir şeye para saçacak pek az kimse kalmıştı, ama bu sayede, Ali gibi Sülük Toplayıcısı Muhammed ile Kuşçu Stamos'un da artık mesleklerine geri dönmesi mümkündü. Rüstem Bey de iki tane yaşlı, ama iş görür atı katara ödünç vermiş ve hem at binmeyi sevdiği, hem de yolculuk gereği ortaya çıkan maceralarla oyalandığı için çoğu zaman yolculuğa kendisi de katılır olmuştu. Buna ilaveten, modern bir Türk olmakla birlikte ruhunun derinliklerine işlemiş kadim töreler vardı ve ahlaki olarak kendisini, altındakileri korumakla yükümlü sayıyordu. Ayrıca belki içinde gerçekçi bir ses de, eğer kamu önünde hak ettiği açıkça görülmezse, bu ayrıcalıklı konumunun sürmeyeceğini söylüyordu. Kargetiren Ali gibiler, Rüstem Bey'in de eskortta olduğunu bilirlerse, mutlaka büyük bir rahatlama hissedeceklerdi.

Rüstem Bey açısından İtalyan işgali, muhtemelen yaşantısının altın çağı olmuştu; zira hayatında ilk defa kasabada kendisiyle eşit olduğunu farz eden biri vardı. Leyla Hanım yaşantısında eksik olanın yarısından fazlasını karşılamakla birlikte, Granitola Teğmen'de gerçek bir dost bulmuştu. Granitola züppenin tekiydi ve onun açısından, koca toplulukta bulabileceği en önemli insanla hiçbir çekingenlik duymadan arkadaş olmak, doğal ve kaçınılmazdı.

Gofredo Granitola Teğmen orta boylu, ince bir adamdı ama, otorite kullanma alışkanlığı onun olduğundan uzun görünmesine yol açıyordu. Belli belirsiz bir askeri bıyığı vardı ve sol yanağında, kendisine beyefendi bir korsanın romantik görüntüsünü kazandıran bir süngü yarasının keskin açılı izini taşıyordu. Adamlarının moraline iyi geleceğine inandığından, her zaman şık olmayı seviyordu ve Avusturya harekâtı sırasında, az sonra bir hücum beklenirken, mermi ateşi altında bile titizce tıraş olması yüzünden epeyce nam salmıştı. Pençeleri düşmek üzere bile olsa çizmelerini cilalı muhafaza ediyordu. İki kere kahramanlık madalyası almış ve krala takdim edilmişti ama, sosyal olarak kendisinden farklı kabul ettiği askeri üstlerine hakaret etme sanatındaki azimli çabaları yüzünden terfi alamamıştı. Eğer öyle olmasaydı, şimdiye kadar yarbay olması beklenebilirdi. Ne var ki, babasının ölümünden ve aile mülklerinin

vakfedilmesinden sonra orduda kalmaya niyeti yoktu; kendisine politikada bir kariyer imkânı görüyordu. Gerçekten de 1926 yılında Faşist Parti'ye katılacak, ancak, bir baloda Roberto Farinacci'ye hor görüyle kaba davranarak gelecek umutlarına takoz koyduğu için 1930'da da sessizce ayrılacaktı. Bundan sonra şarap imal etmiş, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde Rüstem Bey'de kalmak için seyahat etmiş ve hayatı 1943 yılında yanlış yönlendirilen bir Müttefik bombası yüzünden sona erene kadar çeşit çeşit metresinden çocuk yapmıştır.

Başlangıçta Granitola ile Rüstem Bey arasındaki dostluk, bir süre, Drosoula'nın kocası, Mandras'ın babası Balıkçı Gerasimos'dan satın aldıkları bir miktar balıkla takviye edilen bulgur aşı ve zeytinle doyan İtalyan askerlerinin beslenmesi gibi bir gereklilik yüzünden ortaya çıkmıştı. Granitola bir akşam handa birlikte nargile içerlerken, et sorununu Rüstem Bey'e açmış ve o da tek çözümün, ava çıkmak olduğunu söylemişti. Granitola askerlere para vererek Telmessos'daki pazardan satın aldırdığı askeri piliçlerden oluşan küçük bir kümes yapmıştı bile. Her birinin bir adı ve rütbesi olan bu piliçler, şimdi kısa sürede utanılası bir toz havuzuna çevirdikleri han avlusunda beslenmekteydiler.

Ancak yumurta adamları mutlu etmeye yetmiyordu ve bu yüzdendir ki, Rüstem Bey ile Granitola bir sabahın çok erken saatlerinde, saçma atan iki tüfekle silahlanmış olarak ve Rüstem Bey'in ehlileştirilmiş kekliği de dallardan örülmüş kafesi içinde eyerinin kenarından sarkarak kendilerini kırlara vurdular. Granitola bu avlanma yöntemini hiç denememişti ve Rüstem Bey nispeten açıklık bir bölgenin ortasında kuşu bir çalıya bağlayıp etrafına yemleneceği birkaç tohum serper ve bir miktar tohumu da onun ulaşamayacağı bir mesafede etrafa saçar ve gizli bir yerde istirahata çekilirken büyük bir ilgiyle izledi. "Lütfen ehlileşmiş kekliği vurmayın," demişti Rüstem Bey, ona. "Yerine yenisini koymak zor oluyor ve onu seviyorum."

İnsan oturup da bir araya gelmelerini beklerse, iki ya da üç kuşu ne olsa yakalayabileceği için yöntem tabi ki çalıştı. Ne var ki nadiren çok sayıda kuş oluyordu ve vurdukları kadarı da, koca bir

müfrezeyi beslemeye yetmiyordu; dolayısıyla Granitola bir rota sistemi uygulamak zorunda kaldı. Bu da doğal olarak askerlerin pek hoşlandığı yakınmalara yol açtı; zira B askeri, A askerine bir hafta önce keklik verildiği halde kendisine güvercin verildiğinden şikâyetçi olabiliyordu.

Granitola'nın bakış açısından esas sorun ise, Türk yönteminin sıkıcı olmasıydı. Rüstem Bey'le birlikte, çoğunlukla üstlerine çalılar örtüp yere yapışmış vaziyette, her seferinde saatlerce kımıldamadan beklerken sıkıntıdan ölüyordu. Bir gün Rüstem Bey'e, İtalyan yöntemini de bir denemelerini önerdi.

"*Et qu'est-ce que c'est, la méthode italieng?*"(1) diye sordu Rüstem Bey, o korkunç Fransız taşrası lehçesiyle.

"Kendimizi sıkıca gizleyerek etrafta dolaşırız ve tepemizden kuşlar geçtiğinde vurup düşürürüz."

"Uçan kuşları vurmak imkânsızdır," dedi Rüstem Bey büyük bir kararlılıkla. "Kimse bunu yapmaz."

"İtalya'da biz öyle yapıyoruz."

"İnanması imkânsız geliyor. İnsanlar, bu kadar zor bir yöntemi niye seçsin ki?"

"Ama zor değil ki. Sadece bir yöntem."

"Görmek isterdim," dedi Rüstem Bey kuşkulu kuşkulu.

Ve az sonra da gördü. Granitola Teğmen kendilerine doğru uçan bir kaz olduğunu fark etti ve öyle isabetli bir atış yaptı ki, kuş gelip taş gibi ölü, ayaklarının dibine serildi.

Rüstem Bey'in tepkisi başlangıçta tuhaftı. Kızmıştı. Birinin, ev sahibine bu kadar sert bir çıkış yapması, ona terbiyesizlik gibi göründü. Granitola'nın ilk birkaç atışı kaçırmak gibi bir nezaket göstermesi gerektiğini düşündü. Ayrıca yanlışının ortaya çıkarılması karşısında da çocukça bir öfke hissetti; ağa olduğundan, sık sık yanlış yaptığı bir dünyada yaşamıyordu ve yanlış yapmak, asla alışkın olduğu bir şey değildi. Aniden uzaklaştı ve Granitola'ya sırtını dönerek hiddetle bir sigara yaktı ki bu arada o da korkmuş ve rahatsız olmuştu. Granitola'nın o anda tek düşünebildiği, "Kutsal

(1) İtalyan yöntemi nedir?

Meryem, bir Türke hakaret ettim!" idi. İnsanın Türklerle dövüşebileceğini, ama hakaret ettiğinde bundan yakasını nadiren kurtarabileceğini biliyordu.

Rüstem Bey biten sigarayı ayağıyla taşların arasında ezdi, bir dakika durakladı ve geri döndü. Hâlâ kızgın olduğu aşikârdı, çünkü yüzü düşmanlıktan cam gibiydi ve gözleri parlıyordu. Mamafih kendine hâkim olmayı başararak ters ters, "Bana bunu öğretmenizi isterdim," dedi.

"Askerlik yaptınız, değil mi?" diye sordu Granitola.

"Evet, ama bir kuş, koşan bir adamdan daha hızlıdır ve zaten çoğu durumda, koşan adamı da ıskalarsınız."

"İlke aynı," dedi Granitola. "Ama kuş vurmak daha kolay, çünkü saçmalar uçarken yayılıyorlar. Kuşun önüne nişan alıyorsunuz ve ne kadar önüne ateş edeceğinizi deneyerek öğreniyorsunuz. Ateş edene kadar, tüfeği kuşla aynı hızla hareket ettirmeyi de unutmamalısınız. Tüfeği hareketsiz tutup tam uygun anda tetiği çekmek iyi olmuyor. Asla netice vermiyor."

"Ne kadar önüne ateş edeceğim? Bir fikir edinmem lazım."

"Eh, esasında bu, hıza ve mesafeye bağlı. İçgüdüsel bir hal aldığına sizi temin ederim."

Rüstem Bey itibarını daha fazla zedelemeyi göze alamadı. Kendi kendine ava gidene kadar bekledi ve sonunda iki güvercin avlamayı başardı. Bunun ardından bir keklik, bir ördek ve bir başka güvencin vurdu. Sadece pratik yapmak amacıyla üç martı vurdu ve sonra tekrar Granitola'yla çıkmaya başlayarak kendisini o kadar iyi temize çıkardı ki, beriki, daha çok kısa bir süre önce imkânsız addettiği bir şeyde gösterdiği bu ustalık karşısında hayrete düştü. Sıra kendisine geldiğinde, Rüstem Bey de İtalyana, geyiğe ve yaban keçisine nasıl sezdirmeden yaklaşıldığını ve ata Türk eyeriyle nasıl binildiğini öğretti ve böylece iki gururlu adamın, hele bir de aralarında yirmi beş yaş fark varsa, dost olması için gerekli olan otorite ve itibar eşitliğini sağladılar ve sürdürdüler.

Askerlerin geri kalanına gelince; aylaklığın moral ve performans açısından felaket olduğuna inanan Granitola, Oliva Çavuş'un onları sürekli bir şeylerle oyalamasını sağlamıştı. Bir oraya bir bura-

ya yürüyor, yüksek bir moralle mıntıka temizliği ve müfreze talimleri yapıyor ve vahşi çığlıklar atarak sabitlenmiş süngüleriyle zeytin ağaçlarından sarkan düşman kum torbalarına hücum ediyorlardı. Köy kökenli olanlar, sebze yetiştiriyor ve çavuş bir parça ip yardımıyla tarhlarda çukur hizası denetliyordu. Yüzme bilmeyenlere, bilenler tarafından yüzme öğretildi ve piliçler, kadim Yunan amfitiyatrosunun kalıntılarına taşındı. Ayrıca, askerlerin birbirleri için daha önce yüzlerce defa oynamış olduğu oyunlarla ve sonu daima, vatan türküleri ve tükenmez şarap mataralarıyla gelen eğlenceler sahneye kondu. Kasabanın yerlileri, askerleri bir hayranlık ve şaşkınlık karışımıyla izliyor ve buna karşılık askerler de, rakıya ve kebaba ve hamamda buğulanmaya yönelik zevkler geliştiriyorlardı. Sağlıkları adına ne mutlu ki kasabada, hasta ve acılı sakinleri müşteri yoksunluğundan açlıktan ölme sınırına gelmiş ve dolayısıyla artık kerhaneden ziyade düşkünler evine benzeyen bir genelev olduğunu asla keşfedemediler.

Askerlerle kasaba halkı arasındaki ilişkiyi yerine sabitleyen, iki jandarmanın, askerlere tavla öğretme konusundaki kararlılığı oldu. Oliva Çavuş, meydanda jandarmaların oynadığı tavladan büyülenince, bağımlılığın aşağı doğru inen sarmalına kapıldı. Oyunun ilk öğretildiği kişi o oldu; onu hiyerarşik düzenle iki onbaşı ve en son da erler izledi ve böylece tavla, varlığından haberdar olsalar genelevde kapabilecekleri hastalıklardan biri gibi bütün kademelere yayıldı. Telmessos'dan yeni tavlalar getirtildi. Meydan her akşam zar ve pul sesleriyle titredi ve umutsuzluk ya da zafer çığlıkları karanlık çöktükten sonra bile duyulur oldu. Tavla yarı yarıya yetenek ve yarı yarıya şans ile oynanan bir oyundur ve hem kurnazlara, hem de pervasızlara çekici gelir, ama kazanan hep yetenektir. Ödülleri ya Rüstem Bey ya da Granitola Teğmen tarafından sunulan turnuvalar ve şampiyonalar başlatıldı. Giderek daha çok sayıda kasabalı yarışmacılar arasına katılır oldu, o kadar ki Çömlekçi İskender ile Kırıkburun Ali bile katılımcı oldular; ne var ki ömürlerini bir şeylerin olmasını beklerken tavla oynamaya adamış iki jandarmayı kimse asla yenemedi.

Bununla birlikte bu işe Hıristiyanlardan çok katılım olmadı ve Yunanlıları ta bugüne kadar hâlâ şaşırtan ve kızdıran olgu da, İtalyanların Ortodoks Hıristiyanlardan ziyade Müslümanlarla anlaşıyor ve Müslümanlardan yana tavır alma eğilimi gösteriyor olmasıydı. Bunu, İtalyanların doğru dürüst Hıristiyanlar olamayacağının, kalleş ve mantıksız olduklarının kanıtı olarak kabul ettiler. İtalya'nın o sıralardaki hükümet politikalarının Yunan amaçlarını kösteklemek olduğu doğrudur, ama işgal edilmiş bölgelerdeki karşılıklı hoşnutsuzluğun, cemaatleri üstünde mutlak iktidar sahibi olan Ortodoks din adamlarının tavrı yüzünden ortaya çıktığı da doğrudur.

Kristoforos, hâlâ Tanrı'nın cenazesine ilişkin grotesk rüyalar yüzünden eziyet çekmekteydi ve savaşta Lydia'yla birlikte payına düşen acıya katlanmıştı. Cemaatindeki genç erkeklerin çoğu işçi taburları için, bir daha geri gelmemecesine ortadan kaybolmuş ve bunun sonucunda çiftlik işleri bütünüyle, umutsuz dullara ve evlenmesi mümkün olmayan kız çocuklara kalmıştı. Sürüsünün sunularını toplamak için yaptığı haftalık turlarda, zaman ilerledikçe bağışların ister istemez gitgide azaldığını görmüş ve fazla geçmeden, Lydia ile birlikte daha pratik önlemler almak zorunda kalmıştı. Lydia bütün gün dışarıda yabani ot topluyordu ve Kristoforos da kayalardan olta sarkıtmayı bile öğrenmişti ki, böylelikle, İsa'nın balıkçıların balıklar yerine insanlarla ilgilenmesi yollu projesinin tam tersini gerçekleştirmeyi başarmış oluyordu. Bu yaşam biçimiyle, daha ziyade bir imama benzemişti.

İtalyanlar yanlarında gezici şapel getirmemişlerdi ve kasabada Roma Katolik Kilisesi de yoktu. Doğal olarak Ortodoks kiliselerini kullanabileceklerini varsaymışlardı ki, bunlar da iki taneydiler. Ayinlere katılmaya niyetlendiklerinden değildi; yalnızca kilisenin, dua etmek ya da yalnız kalmak istediğinde veya ruha bir dindarlık nöbetinin çöktüğü anların tadını çıkarmak için gidilen bir yer olmasındandı.

Kiliselerde tuhaf olan birçok şey vardı; Yunan harfleri, Bizans usulü dekor ve Aya Menas gibi adını asla duymadıkları azizlere

ilişkin resimlemeler gibi şeyler; ama, mumlar, tütsü ve ikonografi yoğunluğu gibi fazlasıyla tanıdık gelen şeyler de bulunmaktaydı. Tepeden tırnağa siyah giyinmiş, durmadan haç çıkartan, mumları yakan ve temizlenmesi gereken bir şeyler bulan, kitlesel üretim ürünü, dindar yaşlı hanımlar bile aynıydı.

Pietro Oliva Çavuş iyi bir Katolikti. Kiliseye gitmekten, haç çıkartmaktan, sunakta diz çökmekten ve sonra küçük bir dua okuyup tefekküre dalmak üzere serinliğin, ağır ama hoş kokuların, karanlığın, kiliselerin kasvetli ve altın yüklü havasına asılı yüzyıllar boyu sürmüş adanmışlık atmosferinin içine batmışlık duygusunun tadını çıkararak oturmaktan hazzederdi. Meryem'e, karısını ve iki küçük çocuğunu koruması ve Floransa'daki ana babasının iyi durumda olup olmadığını denetlemesi için dilekte bulunmayı severdi. Meryem *Glykophilousa*'nın ikonasından özellikle hoşlanmıştı ve bir yerlerde eve götürebileceği bir kopyasını bulmayı arzuluyordu.

İşgalin ilk günlerinde bir gün, sırtından, çok büyük ve çok azgın bir yarasaya benzer bir şeyin saldırısına uğramak gibi şaşırtıcı bir deneyim yaşadığında haç çıkartmaktaydı. Başını korumak için kollarını havaya kaldırdığı zaman, kafasına kutsal kitapla darbeler indiren ve anlamadığı, ama çok ateşli ve pitoresk olduğu belli olan bir dille beddua eden, çok kızgın bir Ortodoks papazın hücumuna uğradığını fark etmişti. Kristoforos'un gözleri parlamaktaydı ve o kadar öfkelenmişti ki, her beddua ağzından tükürükle birlikte fırlıyor ve sakalı titriyordu.

Kristoforos hâlâ kendisine beddua eder ve suçlamalar yaparken, Oliva Çavuş, elleriyle başını kollayarak bir acele kiliseden kaçmış ve bundan sonra her iki kiliseye de ne o ne de başka bir İtalyan ayak basmıştı.

Kristorofos'un Oliva Çavuş'u sokaklarda dramatik bir şekilde kovalaması, kısa zamanda kasabada günün konusu haline gelmişti; tıpkı bunun ardından Hıristiyan evlerine yaptığı ziyaretler gibi.

Başlangıçta Kristoforos'un sadaka istemeye gelmemiş olması bu Hıristiyanlarda bir rahatlama duygusu yaratmışsa da, bunun yerine aldıkları da, çok katı bir dizi emir dışında bir şey olmamıştı.

Kapısını çaldığı ilk ev, Charitos ile Polyxeni'ninkiydi. İkisi de elini öper öpmez Kristoforos, "Size İtalyanlarla hiçbir şey yapmamak zorunda olduğunuzu söylemeye geldim," dedi.

"Hiç mi, *Patir*," diye tekrarladı Charitos.

"Hiçbir şey. Eğer bir tanesi size dokunursa, gidip hemen yıkanmalısınız. Eğer bir tanesi sizinle konuşursa, duymazdan gelmelisiniz. Pisliği üstünüze bulaştırmaktan kaçınmalısınız."

"Ama neden peder, saygılarımı sunarak sormama izin verirseniz?"

Kristoforos derin bir nefes aldı; üstüne çöken nefret ve tiksintiyi kavramsallaştırmayı neredeyse başaramayacaktı. "Şeytanın temsilcileri onlar," dedi sonunda.

"Onlar da Hıristiyan değil mi, peder?" diye sordu Polyxeni. "Haç çıkarttıklarını gördüm ben."

"Şeytanın Hıristiyanları onlar. Doğru dürüst haç bile çıkartmıyorlar. Ne pahasına olursa olsun onlardan sakınacaksınız."

"Şeytanın da Hıristiyanları mı varmış?" diye içtenlikle şaşırmış olan Charitos sordu.

"Şeytan gerekli gördüğünde kendini Hıristiyan kılığına sokar," dedi Kristoforos yetkili bir tavırla. "İnkârcı bunlar, hizipçi."

"Efendim?" dedi Charitos ve ikisi de bu terimlerden hiçbir anlam çıkartamadıkları için karısıyla göz göze geldi. Kristoforos onlardaki şaşkınlığı algıladı ve açıklama yaptı. "Gerçek kiliseden kopanlar. Bu, Tanrı'ya karşı işlenmiş en ağır suçtu."

"Cinayetten de kötü mü?" diye sordu Tanrı'ya karşı işlenmiş en ağır suç kavramından azıcık korkan Charitos.

"Cinayetten de kötü," diye onay verdi Kristoforos. "İnancın katledilmesiydi bu."

"Ne yaptılar ki peder?" diye sordu Polyxeni.

Peder bütün haşmetini takınıp meşum bir iç çekti: "İznik Akiti'ne 've Oğul'dan'ı eklediler," dedi. Gözleri nefret ve tiksintiyle bir daha parladı. "Ve Aşai Rabbani'de hamursuz kullanıyorlar."

Bu hakaretlerin ne kadar iğrenç olduğu iki Hıristiyan tarafından pek de anlaşılmış değildi ve Charitos alelacele sordu. "Yani bu çok mu ciddi peder?"

"Bundan daha ciddisi olamaz. Bu yüzden, uzlaşmamız söz konusu değil. Kıyamet günü Tanrı'nın ırmakları ateşle doldurduğunda yanacak olan işte bunlar. Bu yüzden, onlarla hiçbir zaman hiçbir şey yapmamak konusunda, benim otoriteme riayet edeceksiniz ki, Kıyamet Günü'nde aynı biçimde yanma tehlikesinden korunasınız. Bu Roma Katoliklerinin, Roma'da, Deccal'ın ta kendisi olan sahte bir mesihleri de var.

Deccal kelimesi, Polyxeni ve kocasına özel bir anlam ifade etmiş değildi ama yine de fazlasıyla etkilenmişlerdi. Zihinlerinde tam anlamıyla şeytansı bir rezonans yapmıştı.

Peder Kristoforos, her bir Hıristiyan evinin sakinlerine aynı uyarılarda bulundu ve aynı uyarıları kilisede de tekrarlamak için ayinlerini bile böldü. Her cuma meydana giderek jandarmalarla tavla oynayan İtalyanları aforoz etti ve zaman içinde azıcık kusurlu bir İncil Yunancasıyla sıkı bir tirat oluşturdu. Tavla oyuncuları kaşlarını kaldırıp iç çeker ve başlarını sallarken Kristoforos aşağıdaki satırlarla onlara kehanetler ve beddualar savurdu:

"Roma'nın hizipçileri, İsa'nın, kendisine gözyaşı döktüren çocukları, tiranların kuklaları, siz ki adil değilsiniz, siz ki pis olanlarsınız, siz ki haksız olansınız, siz ki köpek ve fahişe işletenlersiniz, büyücüler ve puta tapanlarsınız, siz ki yüreklerine gün ışığı düşmemiş olanlar, siz ki içlerinde mabedini barındırmayanlar, siz ki kurtarılmayacak olanlar, siz ki iğrenilesi işler yaparsınız, siz ki Bakire'yi kirletirsiniz, siz ki susadığınızda gerçeği içemezsiniz; yozsunuz siz ve yaptığınız hiçbir iş iyi değildir, günah işlediniz siz, benim insanlarımı ekmek yer gibi yediniz, Allah'ın adını anmadınız, kentlerimizin karşısında konak kurdunuz, yüz karasına mahkûmsunuz siz ve Tanrı sizi adam yerine koymadı ve kemiklerinizi un ufak etti. Göreceksiniz ki Efendim ağzımdan çıkan sözlere kulak verecek, çünkü O'dur benim yardımcım, benim ruhumu yükseklere kaldıranların yanındadır O; salacaktır şeytanları düşmanlarımın üstüne O benim, O kesip atacaktır onları kendi gerçeğinden, çünkü yabancılar benim halkımın karşısına dikildiler, zalimler zeytin ağaçlarımızın ve genç kızlarımızın peşine düştüler; kötülük var içlerinde. Ruhum aslanların arasında kaldı ve ateşe verilmişlerle aynı düzeyde kaldım, hatta insan oğullarıyla ki, dişleri mızrak ve ok ve dilleri bir kılıç keskin.

"Evet, siz yüreğinizde kötülüğü büyütürsünüz, ellerinizdeki şiddeti yeryüzüne uygularsınız, döl yatağının yabancısısınız siz, doğar doğmaz yoldan saparsınız, yalan konuşarak, sizin zehriniz yılanın zehri gibidir, sağır zehirli yılan gibisiniz duymaya kapalı.

"Roma'nın hizipçileri, Efendim size bir çukur hazırladı. Adım attığınız yerlere bir ağ serdi. Afetlerden geçeceksiniz. Şeytan salıverilecek hapsinden ve Yecüş'le Mecüş dünyanın dört bucağındaki milletleri kandırmak için yollara düşecekler, hepsini toplayıp savaşa sokacaklar; sayıları denizin kumu kadar olacak. Cennetten sevgili kentimin üstüne ateş yağacak ve yeryüzünden silinip atılacaksınız, evet, masum olanlarınız, bir bebek kadar saf olanlarınız bile, yağ ve kükürt dolu bir göle fırlatılacaksınız ki içinde canavar ile yalancı mesihinizin olduğu, etiniz kemiklerinizden ayrılacak ki hayatın kitabı içinde bulunmayasınız ve ateşin içine fırlatılacaksınız."

Bu tumturaklı girişten sonra Peder Kristoforos, mükemmel bir biçimde, en az bir saat tutan bir piroteknik doğaçlaması yapabiliyordu. Sesin çatlamaya başladığını hissettiğinde yumruk sallamak, yüz buruşturmak ve boynuna taktığı gümüş haçı üstlerine doğru tutmak gibi çarelere başvuruyordu. Bu kutsal kovalamacadan büyük bir tatmin sağladığını ve hayatında o güne kadar uyuduğundan çok daha iyi uyuduğu söylemek doğru olur. Lydia onun evde çok daha sakin ve huzurlu olduğunu düşünüyordu ve cemaat kamuya açık bu galeyanı fevkalade etkileyici bulmuştu ve dolayısıyla aralarındaki statüsü dikkate değer ölçüde yükselmişti.

O günlerde Hıristiyanlar ne zaman İtalyanların kasabadaki varlığı konusunu tartışsalar, insan şöyle fikirler duyuyordu:

"Eh, eğer Peder Kristoforos bizi uyarmamış olsaydı, inanmak asla mümkün olmazdı."

"O kadar da nazik görünüyorlar ki, değil mi?"

"Meğer sırf gösteriş değil miymiş?"

"Deccal; bir düşün hele!"

"Korkunç, değil mi? Akit'e koymamaları gereken bir şey koymuşlar."

"Şey, ben geçenlerde birinin yanından geçtim ve ayağına tükürdüm ve o da bana, şeytan nasıl bakarsa aynen öyle baktı; inan ki doğru."

İtalyanlar da önce öyle gerektiği, sonra da öyle istedikleri için, yalnızca Hıristiyan olmayanlarla kardeş oldular. Tavla oyuncuları oyun yerini önce hana ve Peder Kristoforos onları orada da bulunca tekrar meydana ve sonra amfitiyatroya ve sonra gölün kıyısına taşıdılar.

Sonra bir gün, papazdan kendisi dışında hiç kimsenin anlamadığı çok uzun ve can sıkıcı bir atıp tutma salvosu yiyen jandarmalardan biri nihayet sabrını yitirdi, ayağa fırladı, şöyle bir döndü ve tabancasını çekti.

Tabancayı dosdoğru papazın göğsüne doğrulttu. Korku dolu bir dakika boyunca Kristoforos öldürüleceğini düşündü ve söyleyecek tek bir kelime bulamadı. Meydandaki herkes donup kaldı, görünüşe göre kaçınılmaz olan dehşetin oluşmasını çaresizce bekledi. Silahları handa kilit altında kalmış olan İtalyan askerler müdahale gerekip gerekmediğini merak ettiler ve Oliva Çavuş istemeye istemeye ayağa kalktı.

Ardından jandarma silahını yavaşça indirdi ve tekrar kılıfına koydu. Asık bir suratla ve öfkeden hâlâ titreyerek sırtını papaza döndü ve oyuna devam etmek için yerine oturdu.

Papaz bir dakika boyunca hareket etmeden durdu ve sonra şiddetle titremekte olduğunu fark etti. Kendi korkusuyla aniden aşağılanmış bir halde, ağzı kupkuru ve başı dönerek, acilen bağırsaklarını ve mesanesini boşaltmak zorunda olduğunun farkında, döndü ve oradan ayrıldı; şahadet ihtimaliyle yüz yüze geldiğinde inancının ve kararlılığının kendisini böyle terk etmesinden altüst olmuş ve utanmıştı.

O andan sonra Kristoforos akıllılık ederek İtalyanları rahat bıraktı, ama sürüsünü uyarma konusunda merhamet göstermedi. Sorunlu uykuları geri geldi, tıpkı insanın şevkini kıran rüyaları gibi. Kurtuluşu bir başka güne kalmıştı.

77

Ben Philothei (12)

Gençken İbrahim çok komikti. Küçük kardeşim Mehmetçik ile arkadaşı Karatavuk kuş düdükleriyle kusursuz mehmetçik ve karatavuk sesleri çıkartabiliyorlardı ve bu da hayran olunası bir şeydi. Birbirlerini böyle çağırıyorlardı ama benim sevgilim de her çeşit keçi melemesini taklit ediyordu. Galiba keçi çobanı olduğu içindi bu ve melemelerin hepsini bir bir tanıdıkça, daha da deneyimli hale geliyordu. Bir keresinde tam Abdülhamit Hoca konuşurken melediğinde başı neredeyse belaya girecekti, ama neyse ki Abdülhamit, onu tam zamanında affetmişti de dayak yemesini önlemişti.

O melemelerden kimilerinin adını unuttum, ama oğlağını arayan keçinin melemesi, yanlışlıkla bir taşı ısırmış keçinin melemesi ve yellenmeyi beceremeyen keçinin melemesi gibi şeylerdi. Ana babasının misafirlerini eğlendirmek için ve isteyen herkese böyle melerdi. Melemekten utanmazdı.

Zaman geçtikçe gitgide daha da saçma melemeler yapmaya başladı. Hıristiyan olmayı düşünen keçinin melemesi. Telmessos'a gidip büyükannesine bir nargile almak isteyen keçinin melemesi. Ne kadar aptal olduğunu anlamayacak kadar aptal olan keçinin melemesi. Bir gün önce iyi bir fikir bulan, ama bunun ne olduğunu hatırlayamayan keçinin melemesi.

Melemelerin en iyisi, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan keçinin melemesiydi. Tarif etmem mümkün değil, ama öyle bir meleme ki, herkes anında tanıyabilir, çünkü keçiler kayalar arasında hep birlik-

te hapur hupur otlanırken, gerçekten de söylenecek bir şey yokken, ama yine de melediklerindeki meleme türünden bir meleme. İbrahim bu melemenin muhtemelen, "Ben, buyum" anlamına geldiğini söylerdi.

İbrahim bu melemeyi taklit eder ve ancak gülünç olacağı kadar abartırdı ve her türlü yorumuyla çeşitlendirmesini yapabilirdi. O bunu yaparken insanlar dinlemekten hiç bıkmazdı ve bu meleme herkesi her zaman güldürürdü.

Ben her gün aşağı yukarı aynı saatte dışarı çıkar ve yabani otlar toplardım. İbrahim bunu bilirdi ve keçileri, köpeği Köpek'in yönetimine bırakır, kayaların üstünden sıçrayarak gelirdi. Ben geldiğini bilirdim, çünkü yalnızca bana özel bir melemesi vardı ve ben onu fark etmeden olabildiğince bana yaklaşma oyunu oynardı ve birdenbire bir kayanın ya da dikenli meşenin ardından fırlayıp çok yüksek sesle melerdi ve bunu yaparken yüzündeki ifade tıpkı bir keçininki gibi olurdu.

Bütün o yıllar boyunca hiç yakalanmamış olmamız bir mucize. Yüzkarasına dayanmak mümkün olmazdı ve ben çok sinirli bir hal içinde olurdum. Çoğu zaman yeşillik toplamaya Drosoula ile birlikte giderdim ve onun kimseye söylemeyeceğine güvenirdik.

Benim İbrahim'de sevdiğim, beni daima güldürebilmesiydi ve bu yüzden yalnızca bir keçi çobanı olması önemli değildi. Ayrıca kaval çalışını da severdim.

Bu savaş yılları çok yıpratıcı oldu. Sevdiğimin döneceğini, kaval sesini tekrar işiteceğimi bir kayanın ardından fırlayacağını ve söyleyecek hiçbir şeyi olmayan bir keçi gibi meleyeceği zamanı artık bekleyemez oldum.

78

Mustafa Kemal (18)

General Liman von Sanders bir keresinde, Türk subaylarını birbirleriyle işbirliği yapar hale getirmenin, aralarındaki rekabet yüzünden imkânsız olduğunu söylemişti. Oysa Samsun'da Mustafa Kemal, imkânsızı gerçekleştirecek bu zor süreci başlatıyor. Britanyalılar onun aslında neyin peşinde olduğunu çok geç algılıyorlar.

Kemal'in görevi, Müslümanlardaki endişelerden yararlanmak. Doğuda, Büyük Savaş sırasındaki kötü muamelenin öcünü almaya niyetli Ermenilerin geri dönmeye başladığı, Fransız işgali altındaki Kilikya gibi yerlerde, Kürtleri endişelendirenler Ermeniler. Batıda, Balkan Savaşları sırasında, Rumlar tarafından 1914'de boşaltılmış olan evlere yerleşmiş Müslüman mültecileri, şimdi bu Rum mültecilerin geri dönmesi gibi bir tehdit altında. Bütün taraflarca yapılmış o eski aptallıklar ve haksızlıklar öylesine fazla rüzgârın tohumlarını ekmiş ki, şimdi Mustafa Kemal bir yığın fırtına biçiyor. Britanyalı bir yüzbaşı, L. H. Hurst, ona göz kulak olmak üzere gönderiliyor ve Mustafa Kemal kendisine nezaketle muamele ediyor, ama kuşkularını yatıştırmıyor. Britanyalılar, Mustafa Kemal'in İstanbul'a geri çağrılması için hükümeti ikna ediyorlar. Gitmiyor. Zamanını, gerekli temasları kurmak için ülkenin mükemmel telgraf sistemini sonuna kadar sömürerek geçiriyor ve faaliyetleri askeriden ziyade politik bir hal alıyor. İnsanın, kendi önyargıları ve eğilimleri çerçevesinde ya terörist, eşkıya ya da özgürlük savaşçısı olarak tanımlayabileceği başıbozuk çeteleriyle bağlantı kuruyor.

Yunanlılara silahlı direniş, işgalci Yunan kuvvetlerinin sebep oldukları hasar ve ekonomik çöküşe bir yanıt olarak batıda başlıyor. İstanbul'daki hükümetin, Müttefikler karşısında ayaklarının üstün-

de dikilip Türk çıkarlarını savunmakta yetersiz olduğu her geçen gün daha aşikâr hale geldiğinden, hayati öneme haiz bir dönüm noktası yaklaşmakta. Er ya da geç, bir başka yerde, milliyetçi yeni bir hükümet kurulmak zorunda. Kemal, hükümetin, telgraf sistemini kullanmasına getirdiği bir yasaklamaya meydan okuyor ve işbirliğine yanaşmayan telgrafçıyı savaş mahkemesiyle tehdit ediyor. Dönüm noktası, Kemal ile subay ve yüksek mevkilerdeki arkadaşlarının, Erzurum ve Sivas'ta iki kongre toplamasıyla geliyor. Süreç, Bolşevik Rusya'nın Müttefikler'e yönelik düşmanlığını sömürmeye başlıyor ama, bağımsızlığını da koruyor. İstanbul Hükümeti, Kemal'i yerinden oynatmaya gücünün olmadığını anlıyor. Padişahtan, itici gücünün yalnızca vatan sevgisi olduğunu anladığına ve belki birkaç ay izin alması gerektiğine dair uzun bir mektup alıyor. 5 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal, Savaş Bakanlığı'nı, artık İstanbul Hükümeti'nin değil ve fakat milletin hizmetini yapmakta olduğu doğrultusunda bilgilendiriyor.

9 Temmuz'da, savaş bakanı ile Mustafa Kemal, telgraf başında saatler geçiriyorlar ve Kemal istifa ederken bakan da aynı anda onu işten azlediyor. Yerine 3. Ordu Müfettişi olarak Kazım Karabekir atanıyor, ama Karabekir, arkadaşının tarafını tutuyor ve önemli liderlerin katıldığı bir toplantıda, azledilmiş olsa dahi, herkesin emirleri Mustafa Kemal'den almaya devam edeceği kararlaştırılıyor. Ancak Kemal umutsuzluktan perişan; zira meşruiyetini yitirdiğine inanmakta, ne var ki bu hali, Kazım Karabekir'in gelmesi, kendisine selam vermesi ve hâlâ komutan olduğunu söylemesiyle aniden geçiyor. Karabekir sözünü kanıtlamak için beraberinde bir süvari kıtası ile bir araba getirmiş. "Paşam, hepimiz hizmetinizdeyiz," diye beyan ediyor.

Erzurum'da bir kongre toplanıyor ve Kemal ile Karabekir buna birlikte gidiyorlar. Bir koyun kesiliyor, dualar ediliyor ve politik demokrasi başlıyor. Kemal başkan seçiliyor ve hitabet ustalığından sonuna kadar yararlanarak milletin halinden ve Müttefikler'in haksız baskısına maruz kalmasından bahsediyor. Padişaha sadakat bildirileri yapılıyor ve modernistlerle gelenekçiler arasındaki bölünme hemen kendini gösteriyor. Başkanın general kıyafetinde olmasına gelen itirazlara bir yanıt olarak, validen sivil kıyafetler ödünç alıyor. Kongre bağımsızlık bildirisi anlamına gelen bir şart ile son buluyor.

Kemal, bir Kürt aşiretinin reisi ve bir Nakşibendi şeyhi gibi insanlarla çalışmak zorunda kalmaktan hoşnut değil ama, kimlerden oluşursa oluşsun bu komiteyi kendi amaçları için kullanmak niyetinde. İstanbul'da ise, Paris Barış Konferansı'nda Müttefikler karşısında hiçbir başarı elde edemeyen hükümet gitgide zayıflamakta.

Sivas'ta bir başka kongre düzenleniyor ve Mustafa Kemal buna katılmak için, emekli bir binbaşının tasarrufunu ödünç almak zorunda kalıyor. Bir makineli tüfek müfrezesi eşliğinde yola çıkıyor ve konvoyun başındaki aracın üstüne de bir makineli tüfek monte edilmiş durumda. Nakşibendi şeyhiyle birlikte yalnızca üç ilkeye inanan Dersim Kürtleri'nin denetiminde olan bir bölgeden geçmek zorundalar. Bu ilkelerden biri tamah, diğeri şiddet ve üçüncüsü de bu ikisi dışında hiçbir ilkeye sahip olmamak.

Konferansta İttihat ve Terakki Komitesi'nin bir daha canlandırılmaması ve herhangi bir politik partinin partizanları haline gelinmemesi kararlaştırılıyor. Jön Türk dönemi kapanmıştır. Konferans, ateşkesle kararlaştırılmış olan sınırlar içinde ulusal bağımsızlık isteğini onaylıyor; bir başka deyişle, Arap topraklarından kurtulmayı istiyor. Araplar Büyük Savaş'ta, ya kötü dövüştüler ya da Britanya'nın tarafına geçtiler ve Türkler artık onlarla hiçbir ilişkileri olsun istemiyorlar. Kemal ile arkadaşları, Başkan Wilson'un, ulusların kendi kaderlerini tayin etmesiyle ilgili olarak öne sürdüğü ilkeleri bütünüyle benimsiyorlar. Ülke kendine gelirken, bir Amerikan mandasından bahis geçecek, ne var ki Kemal yardımı hegemonyaya tercih ediyor. Herkesten yardım alacak, yeter ki kimse ona ne yapacağını söylemesin.

İstanbul'daki yeni savaş bakanı, Mustafa Kemal'i tutuklaması için bir Kürt süvari müfrezesi yollamaya karar veriyor ve Britanyalılar Kemal'in planlarını bozmak için Kürt milliyetçiliğini sömürmeye çalışıyorlar. Ancak bunlardan bir şey çıkmıyor; çünkü Kemal, Kürt aşiret reisleriyle arkadaş olmayı başarmış. Kemal, padişahın kendisine karşı bir komplo düzenlemeye çalıştığından kuşkulanıyor, ama sesini çıkarmıyor. Milliyetçiler hemen hemen her yerde sivil denetimi ele geçiriyorlar. Britanyalılar, onlarla çatışmaya girmemek ve Osmanlı Hükümeti'ni sonu iç savaşa varacak biçimde eyleme geçmek zorunda bırakmamak için geri çekilmeye başlıyorlar. Sadrazam

istifa ediyor. Sivas'ta Mustafa Kemal'in diktatörlükle eşanlamlı güçler edinmeye başladığı açıkça anlaşılıyor ve bundan hoşlanmayan bir sürü insan var.

Kemal, kaotik dönemlerde insanın ellerini temiz tutarak yönetemeyeceğini keşfediyor. Harekâtına fon oluşturmak için vergiyi artırıyor. Bu, ulusal seçim zemininde, hem subaylar arasında, hem de ülke çapında görüş ayrılıkları, komplolar, karşı komplolar gırla gidiyor.

Bu arada yürütülecek savaşlar da var. Kemal, Müttefikler'e doğrudan doğruya karşı çıkmayı göze alamadığından, Fransızların üstüne, kendisine *nom de guerre*[1] olarak Kılıç Ali'yi seçmiş bir beyefendinin komutasında başıbozukları yolluyor. Fransızlar anlıyorlar ki, yalnızca Arap ve Türk milliyetçileriyle karşı karşıya değiller, fakat hem kendi Ermeni lejyonerlerinin yüz kızartıcı davranışlarıyla, hem de Britanyalıların planları, komploları ve hırslarıyla uğraşmak zorundalar. Clemenceau seçimi kaybediyor ve bir şeylerin değişeceği açıkça anlaşılıyor.

Milliyetçi karargâhın Sivas'tan Ankara'ya taşınması kararlaştırılıyor ve Kemal, Ermeniler için açılmış bir Amerikan kolejinin müdiresinden benzin ile lastik ödünç alıyor. Osmanlı Bankası'nın Sivas şubesi, müdür hasta taklidi yapmaktan vazgeçip krediyle çıkagelene kadar Kemal'in bir görev arkadaşı tarafından muhasara altına alınıyor.

Kemal, bir yangın ile kenti müreffeh hale getirmiş olan Hıristiyanların sürülmesi yüzünden ekonomik yıkıma uğramış bir kasaba olan Ankara'da hoş karşılanıyor. Ulusal seçim yapılmış ve Kemal de şahsen parlamentonun bir üyesi haline gelmiş, ama o Ankara'da kalıyor. Artık İstanbul'daki parlamento, destekçileriyle dolup taşmakta. Hükümet rütbelerini iade ederek ordudan azledilmesini geçersiz kılıyor, ama Kemal yine de işbirliğine yanaşmıyor. Yunanlıları Smyrna bölgesinden sürme konusundaki niyetini açıklıyor ve yeni ülkenin Yazgı insanlarından biri olan Albay İsmet, Ankara'da bir süreliğine kendisine katılıyor.

Kemal ile İsmet, eylemleri çoğunlukla barbarca, kaprisli ve üretkenliğe karşıt olan başıbozuklarla sonuna kadar iş göremeyeceklerini anlıyorlar ve böylece düzenli ordunun kuruluşu süratle ilerliyor. Bu arada Kemal, Britanyalılara diş göstermek zorunda. Hükümetin işle-

(1) Lakap, takma ad.

rine karışıyor ve kabinede kimlerin olacağını dikte ettirmeye çalışıyorlar. Kemal ülke sathındaki görevlilerine, Britanyalı ordu müfettişlerini tutuklamaya hazır olmalarını emrediyor. Kilikya'daki Fransızlara karşı askeri baskıyı artırıyor ve olağanüstü cesur bir gerilla çetesi, Gelibolu'daki Fransız silah deposunu basarak tamamen boşaltıyor.

Kemal, Ankara'da marjinalleştiğini hissetmeye başlıyor. Milliyetçi politikalar, İstanbul'da onsuz alıp başını gitmekte. Mamafih ilginç bir şey oluyor; Türkiye kelimesi Osmanlı İmparatorluğu'nun dışında kalan ülkelerde yüzyıllardır kullanılmakla birlikte ilk defa İstanbul'daki bir resmi belgede de kullanılıyor. Bu kelimenin kullanılması, Türklerin kendilerini Anadolu anakarasının sakinleri olarak görmeye başladıklarının altını çiziyor. Onlar artık kendilerini Osmanlı diye düşünmüyorlar ve böylece Arabistan'daki veya eski imparatorluğun herhangi bir yerindeki dindaşlarıyla birlik duygusunu yitiriyorlar. Türkiye Türkler tarafından kullanılan bir kelime haline geldiğinde bu, ulemanın, Yunan rüyası Büyük Yunanistan kadar fantastik bir fantezi olan, Müslüman idealistlere özgü pan-İslamcı rüyanın da sonu oluyor.

Paris Konferansı'nın Müttefikleri, kafa karışıklığı içinde çamura saplanıyorlar. Türkiye'yle nasıl başa çıkılacağı konusunda farklı fikirleri var. İtalyanlar milliyetçilere bilgi sızdırıyorlar ve Kemal, Ankara'daki Fransız müfrezesinin komutanına güven beslemekte. Britanya, İstanbul'u hantal ve kanlı bir operasyonla işgal ediyor. Milliyetçi liderler hemen oracıkta tutuklanarak Malta'ya gönderiyorlar.

Bu, Kemal'in olmasını umut edebileceği en harika şey. Britanyalılar meşru hükümeti lağvediyor ve geride hiçbir milliyetçi lider kalmamasını güvence altına alıyorlar. Kemal, Osmanlı Devleti'nin son bulduğunu açıklıyor. Diyor ki: "Türk ulusu, bugün uygarlık kapasitesini, yaşama hakkını ve bağımsızlığını, bütün geleceğini savunmak zorunda bırakılmıştır." Britanyalı subayların tutuklanmasını emrediyor ve bu subaylar, fiilen rehine haline geliyorlar. İstanbul Parlamentosu Britanya'nın edimini protesto için kendini dağıtıyor ve Kemal yeni seçimleri örgütleyince, milletvekilleri anında Ankara'da toplanıyorlar. Milliyetçi entelektüeller ile eylemciler de dur durak bilmeden Ankara'ya akın ediyorlar. Bir kere 12. Kolordu'nun kumandanını da kendi yanına çekince, Türkiye'nin işgal edilmemiş kısımlarında bütün gerçek güç fiilen Mustafa Kemal'e devrolmuş oluyor.

Eskibahçe'ye dönersek, kimse bu olayları izleyebilmiş değil. Haberler büyük kentlerden kasabalara yavaş yavaş sızmakta ve vardıkları zaman da bir yığın değişimden geçmiş olmakta.

Buralarda güncel meşguliyet, gitgide daha da tehlikeli bir hal almış olan kanun kaçaklarıyla haydutlar belası. Rüstem Bey bunların izlerini sürüp yakalamakla sorumlu ve dağlarda, ordudayken yaşadıkları kadar kötü, pek çok şiddetli çatışmaya tanık olmuş durumda. Bu, bir gerilla savaşı, sinir bozucu bir pusu kaosu, bilinmedik yerlerde uzun ve zorlu, verimsiz taban tepmeler, korkunç sürprizler, belirsiz yönlerden gelip kayalarda seken tek kurşunlu atışlar ile kısa ve vahşi çarpışmalar demek oluyor. Rüstem Bey zayıflamış ve güneşten yanmış, binici çizmeleri o kadar aşınmış ki artık cilalamanın pek yararı kalmamış. Onun yerine, tereyağıyla yağla ovuyor. Fesinde bir kurşun deliği ve sağ kolunda uzun bir süvari kılıcının yara izi var. Ne zaman evden ayrılsa Leyla Hanım endişeyle ağlıyor ve ne zaman eve dönse bu sefer de sevinç gözyaşları döküyor.

Milisleri, ihtiyar adamlardan, küçük oğlan çocuklarından, sakatlıkları kısmi olanlardan ve Çömlekçi İskender gibi askerlik hizmetinden her nasılsa kaçmış olanlardan oluşuyor. İskender hevesli bir yasadışı avcı ve Abdül Chrysostomos'dan satın almış olduğu tabanca ile av tüfeğini kullanma fırsatı bulmaktan hoşlanıyor. Kırlık alanlarda uzun yürüyüşler yapmanın ve kamp ateşlerinde kuş çevirmenin tadını çıkarıyor. Ne yazık ki İskender kötü bir atıcı, tetiği çekmekte aceleci davranıyor ve görüşü de kısmen bozuk; bu nedenle onun katkısı yalnızca çarpışmaların gürültü patırtısına ilavede bulunmaktan ibaret.

Bir keresinde alameti farikası daima koyu kırmızı bir gömlek giymek olan ünü kötü kanun kaçağı Kızıl Kurt'u, bir yamacın üstüne doğru sıçrayıp giderken vurma şansını yakalıyor, ama kurşun patlamıyor ve o tüfeğinin kuyruğunu toplayana kadar çok geç oluyor.

İskender yiğitliğiyle gurur duyuyor ve yalnızca henüz kanıtlamayı beceremediğine üzülüyor. Diyor ki: "Sabırlı avcı ödülünü alır." Bazen Abdül Chrysostomos'un namluyu düz yapıp yapmadığını ve bütün kurşunlarının bozuk çıkıp çıkmayacağını merak ediyorsa da işin aslı o ki bir keresinde Rüstem Bey kendi merakını gidermek için tüfeği denediğinde 150 metre uzaktaki bir duvarın üstünde duran şişeyi vurmuş bulunuyor. Aynı şeyi İskender denediğinde ise, iki adım ötedeki bir taştan kıymıklar kalkmakta.

79

Ben Philothei (13)

Bir keresinde incir toplamak için çok uzaklara gittiğini hatırlıyorum. Çok fazla incir toplamıştım çünkü hem babamın hem de Rüstem Bey'in evine gerekiyordu. Sonra İbrahim belirdi. Söyleyecek hiçbir şeyi olmayan keçi gibi melemişti; o yüzden gelmekte olduğunu biliyordum.

Bir çalının ardından fırlayıp her zamanki gibi beni güldürdü. Sonra oradan çıkıp yanıma geldi ve elimi tutup öptü. "Küçük kuşum," dedi. Ben de, "Neden bana hep küçük kuş diyorsun?" diye sordum. O da, "Çünkü sen narin ve güzelsin, çalışırken şarkı söylüyorsun, ben seni hep küçük bir kuş gibi düşünüyorum. Birdenbire aklıma sen gelince, "Ah, küçük kuş bu," diye düşünüyorum.

"Hani Karatavuk'la kardeşim Mehmetçik uçmaya çalışmışlardı da, kollarını çırparak koşturmuşlardı ama işe yaramamıştı; hatırlıyor musun?" diye sordum, O da biraz düşündükten sonra dedi ki: "Galiba kollarda tüy olmadığı için..."

"Eğer kollarımızda tüy olsaydı uçabilir miydik dersin?" diye sordum. O da, "Belki uçamazdık. Eğer bu mümkün olsaydı biri çoktan yapmış olurdu şimdiye kadar," dedi. Ben de, "Ne kadar özgür olurduk, düşünsene. Dağın tepesine uçardık ve orada bizi ayıplayacak kimse olmazdı ve kimse de bizi görmezdi," dedim.

Bir dahaki sefere görüştüğümüzde, "Uçmakla ilgili bir rüya gördüm ve uyandığımda aklımda bir mani vardı," dedi.

"Mani mi? Hatırlayabilir misin?" Okumaya başladı:

"Kartala hiç acıma
Göklere tırmanan ve uçan,
Ama küçük kanatsız kuş için
Ağla.

Ateşe ulaşacaklar
Çok yükseğe uçan o kuşlar,
Ve bütün tüyleri yanıp
Düşecek ve ölecekler.

Bir kuş ki iki yuvalı
Sade biri kalır
Ve kanatları yanıktır
Artık uçamaz bir daha.

Yükseğe yuva kursam da eğer
Dallar kırılıp çökse
Benim küçük kuşum da gider
Ve ben ölürüm acıdan.

Ah benim küçük kuşum
Kim düşer peşine senin?
Kim koyar kafese
Kim sarar sevgiyle?

Mümkün değil ki yakmak
Bir mum ki damlamayacak
Ve mümkün değil ki sevmek
Ve hiç gözyaşı dökmemek."

"Ah İbrahim, bu sözler nereden çıktı?" diye sordum. O da, "Bana onları gece getirdi," dedi. Ben de, "Bu sözlerle meşhur olurdun sen, eğer padişah sarayında bir bilinsen," dedi.

"Beni padişah sarayında hiç tanımayacaklar. Bazen bir kartala benzediğimi hissediyorum. Güçlü olduğumu ve yüreğimde bir bütün olduğumu hissediyorum, sanki bir şey başarmışım gibi. Sanki dünya altımda kalmış, ben ona ve ötesine bakıyormuşum gibi. Sanki göklerin efendisi olduğum için yerin de efendisi olabilirmişim gibi. Ama ben toprağa bağlanmışım. Ben her zaman toz eşeleyeceğim, tıpkı bir tavuk gibi."

Sonra duraladı ve benden uzaklaşıp, "Bir kartal olabilirdim, ama Allah benim kanatlarımı kırpmış," dedi.

"Ben ne tür bir kuş olurdum?" diye sordum.

Birkaç dakika düşündü ve, "Keklik," dedi.

80

Mustafa Kemal (19)

Özellikle Çerkez topluluklarında, Kemal'in yandaşlarıyla padişahın yandaşları arasında zımnen bir sivil savaş var. Şeyhülislam, milliyetçilerin imansız olduklarını ve öldürülmelerinin caiz olduğunu beyan eden bir fetva yayınlıyor. Ankara müftüsü ise, 250 meslektaşı tarafından imzalanmış bir karşı fetva yayınlayarak, Halife Sultan imansızların elinde esir bulunduğundan, baskı altında yayınlanan fetvaların geçersiz olduğunu beyan ediyor.

Kemal akıllıca ve tabi ki kinik bir tavırla, Ankara Meclisi'nin güzel bir cuma günü, Kuran ve Hadisler okunduktan sonra açılmasını sağlayarak, sofuların ve siyasi tutucuların endişelerini yatıştırıyor. Peygamberin sancağı ve sakalından bir parça ile resmigeçit yapılıyor. Halife Hazretleri'nin güvenliği için kurbanlar kesiliyor, dualar okunuyor. Milliyetçiler, ülke sathında buna benzer törenler örgütlüyorlar ve "Allah büyük" diye şevke gelen çok insan oluyor. Kemal, cumhurbaşkanı seçildiğinde, padişahın, yabancı müdahalesi olmaksızın sonsuza kadar hükmedeceğine ilişkin umudunu beyan ediyor. Kemal, gerçeği nasıl gizleyeceğini biliyor.

Bir gün sonra silah, cephane ve beş milyon ruble talep ederek, kendi jargonlarıyla hitap ederek Moskova'daki Bolşevikleri ayartmaya girişiyor. Ardından padişaha sadakatini ifade eden bir telgraf yolluyor. Sonra da padişah yanlılarının peşine adam takıyor ve kolayca yenilgiye uğratarak liderlerini astırıyor. Çok sayıda düşman kaçıyor ve taraf değiştiriyor. Britanyalılar başkentten uzak tutmak amacıyla Kemal'in askerlerini bombalıyorlar. Britanyalıların

acilen yeni Müttefik askerlere ihtiyacı var ve yakında olan yalnızca Yunanlılar. Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos fırsatı değerlendiriyor.

Venizelos, eğer Türkiye'yle savaşa girerse destek almayacağı konusunda uyarılmış bulunuyor, ama şimdi Britanyalılara yardım etmek için bir tümen göndermeyi öneriyor ve karşılığında, Smyrna bölgesinde birlikte yapılacak bir harekât için izin kopartıyor. Britanyalıların nihai olarak kendisini destekleyeceklerini inanarak ve bir *fait accompli*(1) yapmayı umarak bu izni, tam ölçekli bir istila için bir *carte blanche*(2) diye kabul ediyor. Yunan birlikleri, kendilerine çizilmiş olan sınırın ötesine geçerek ilerlemeye başlıyorlar. Doğuya ve kuzeye doğru yol alıyorlar. Ege kıyısını ve Marmara'nın güney sahillerini işgal ediyorlar. Türk birlikleri uzaktalar; farklı yerlerdeki isyanları bastırmakla meşguller. Yunanlılar Bursa'yı da alıp Uşak'a doğru üç yüz kilometre ilerliyorlar. Uzakta, Trakya'nın doğusunda da Osmanlı garnizonlarını aşıp Edirne'yi işgal ediyorlar. Kemal Ankara'da, meclisin öfkesine, cihat ilan ederek karşılık veriyor. Kavgacı bir Çerkez savaşçısı, Yunanlıların üstüne sevk ediliyor ve başıbozuk kuvvetler, Yunanlıları Demirci'den sürüp çıkartıyor.

Ortodoks İslam'ın merkezi olan Konya'da, karşı milliyetçi bir ayaklanma oluyor. Güneydoğudaki Kürt milliyetçileri de ayaklanıyorlar; ama iki grup işbirliği yapacak beceriyi gösteremiyorlar. Kemal ikisini de eziyor. Müttefikler, umutsuz padişahı, Sevr'de, padişahlığının tamamen parçalanmasını kabul ettiği bir antlaşmaya rıza göstermesi için zorluyorlar. Ancak antlaşmanın yasallaşabilmesi için artık var olmayan Osmanlı Parlamentosu tarafından onanması gerek. Padişah dahil İstanbul'daki herkes açısından milliyetçilerin Türkiye'nin yegâne umudu olduğu aşikâr ve onlara yönelik bütün resmi faaliyet tamamen duruyor.

Kemal batıdaki Yunanlılarla uğraşmazdan evvel doğuyla başa çıkmak zorunda. Sovyetler Azerbaycan'ı alıyor ve sanki Ermenilerin

(1) Oldu bitti.
(2) Açık kart.

Müslümanları sınırdışı ettiği, ordunun çar ordusundan subayların denetiminde olduğu Ermenistan'ı da alacaklarmış gibi görünüyor.

Kemal iki tarafın da suyuna giderek hem Sovyetler'den hem de Britanyalılar'dan yararlanıyor. Kendi Bolşevik partisini kuruyor ve kendilerini fena halde şaşırtarak partide arkadaşlarını görevlendiriyor. Arkadaşlarının himayesinde olmadığı sürece komünist faaliyete izin yok. Aynı anda Kars'ı alan Kazım Karabekir'i serbest bırakarak, Sovyetler'in Ermenistan'a ilişkin hırsını erkenden engellemiş oluyor. Nihayetinde Karabekir, Ermenileri kutsal dağları olan Ağrı'nın ötesine itekliyor ve hâlâ geçerli olan sınır çizgisini sabitleyen bir antlaşma yapılıyor. Kısa bir süre sonra, Ermenistan Bolşevikler tarafından alınacak ve Demir Perde'nin ardında, kutsal dağ görüş mesafesi içinde ama kalp buracak kadar erişilmez, katlanılmaz bir alacakaranlığa gömülecek. Başkan Wilson'un dört gün sonra açıklanacağı bildirilmiş olan, Ermenistan'la ilgili arabuluculuk çalışmasının metni, bu olaylar yüzünden gülünç kaçacak ve yayınlanmayacak. Türk ve Sovyet sınırları artık bitişmiş durumda ve Kemal açısından, silahlarını, altını ve tıbbi malzemeyi almak fevkalade kolaylaşmış.

Güneyde, Kilikya'da Kemal'in adamları, çoğu zaman büyük bir başarıyla Fransızlara karşı çıkıyorlar. Bir olayda karşısında on beş bin asker bulunduğuna ilişkin bir sanrıya kapılan Fransız komutan, beş yüz adamını, kuş tüfeğiyle silahlanmış bir avuç köylüye teslim ediyor. Fransızlar Suriyede tutunmaya gerçekten önem veriyorlar ve Kemalistler'in Yunanlılarla ne yapacağını görmek üzere bekliyorlar.

Kemal, Hellen istilacılarla halvet olmadan önce, kendi yasalarını kendi koyan, emirlere itaat etmeyen, bağımsız eylem yapan ve stratejiyi zorlaştıran başıbozuk çetelerini de nötralize ediyor. Tapınılacak kadar güzel Fikriye'yi İstanbul'dan kendisine yoldaş olsun diye getirtiyor. Fikriye yirmi üç yaşında, iyi bir müzisyen, sağlığı pek iyi değil ama tam bir hanımefendi ve asla şikâyet etmiyor. Mustafa Kemal şimdilik onunla mutlu bir biçimde yaşamakta; evlenmeyi düşünmüyor.

İşte tam bu noktadadır ki Fritz ile Moritz kazayla tarihin gidişatını değiştiriyorlar.

81

Fritz ile Moritz Kazayla Tarihin Gidişatını Değiştiriyorlar

Kral Alexander bir film yıldızı kadar yakışıklı. Gözlerinde dürüst bir bakış var ve zarif. Askeri bıyığı ve askeri üniformaları ile tıpkı, bir vakitler kaybedilmiş bir savaşta öldürülerek, nişanlılarını ve on yedi yıldır bahçedeki kömürlükte duran motosikletlerini geride bırakmış olan o az hatırlanan büyük amcalar gibi dik dik, şaka yaparcasına bakıyor eski fotoğraflardan insana. Tarih 17 Eylül 1920, Yunanistan, savaş ertesi bitkinliğinden yararlanarak kadim zamanlarda Yunan olan Konstantinopolis'i ve Batı Anadolu kıyılarını geri almak umuduyla Osmanlı Türkleriyle savaşta. Kendi adına hırsları olan ve gemlenemeyecek kadar akılsız Lloyd George'tan sakıncalı tavsiyeler alan Başbakan Venizelos, Yunan Ordusu'na Smyrna'daki konuşlanmasını genişletmesini emredeli çok olmamış. Buna karşı duran doğaçlama Türk Ordusu'nda, bu büyük emperyal oyunların içindeki iki talihsiz İbrahim ile Karatavuk da var. Yunanlıların işgal ettikleri bölgeyi doğuya doğru genişletme çabaları, Büyük Savaş esnasında Enver Paşa'nın aynı şeyi Osmanlılar adına yaparken yol açtığı felaket kadar büyük bir felakete yol açacak ama, genç kralın öldüğü o hafta, bu kaçınılmaz ceza daha çok uzaklarda ve bütün o Yunan rüyaları henüz el değmemiş durumda. Aynı anlarda Türkler, eski imparatorluğun küllerinden doğacak yepyeni bir ülke vizyonunu büyütmeye başlıyorlar.

Kral Alexander ölmek üzere ve ardında bir buçuk eş bırakacak. Birinci eşi, aşkla sevdiği Yunanistan ve ikinci eşi de toplumun üst

basamaklarından, kendisi kadar güzel bir Yunanlı kadın olan Aspasia. Kral yılın başında ana babasının muhalefetine rağmen Aspasia'yla mirası kalmamak kaydıyla şartlı bir evlilik yapmış durumda ve devlet bu evliliği ölümünden iki yıl sonrasına kadar tanımayacak. O anda Aspasia, tahta çıkıp çıkmayacağını cinsiyeti belirleyecek bir çocuğa beş aylık hamile. Bu çocuğun kaderinde 1944 yılında Sırbistan Kralı Peter'la evlenmek var ki bu bizim, asil kanla doğmakta kaçınılmaz ve esas itibariyle trajik bir şeyler olduğu doğrultusundaki kuşkularımızı doğruluyor. Kral Alexander, Aspasia'yla sevdiği için evlenmiş bulunuyor, eğer ana babasının arzusu doğrultusunda hareket ederek yabancı bir prensesle evlenmiş olsaydı, eşinin hiç kuşkusuz müdahil olmayı arzulayacağı dış politika konularının daha da karmaşık hale geleceğine işaret ediyor.

Kral Alexander yirmi yedi yaşında. Karizmatik, yüksek ruhlu bir insan ve Türkiye'yle savaş henüz çığırından çıkmış değil. Yunanistan, şimdilerde sürgünde ve azledilmiş olan babasından şiddetle hoşnutsuz olduğu ve hiç güvenmediği halde, yeni kralı fazlasıyla onaylayan Büyük Britanya'nın sıcak desteğini alıyor.

Kral sonbaharın ufkun uzak ucunu süpürmeye başladığı ve kuşların henüz ötmekte olduğu bir gün erken kalkıp spor salonunda spor yapıyor. En sevdiği köpeği, sadık ve düşüncesiz Alman çobanı Fritz'e bir top atıyor. Kral yalnızca köpeğini sevmekle kalmıyor, ayrıca kendisinden önceki ve sonraki birçok delikanlı gibi iç patlamalı motoruyla da ameli bir aşk yaşıyor ve o gün Tatoi Sarayı'nın toprakları içinde, tazıları eşliğinde motosikletini sürmeye niyetleniyor. Bütün sabahı boş, ama saat birde Kifissia'da, Aspasia ve arkadaşı Zalokastas'la yemek yiyecek.

Köpekler ardında havlarken motorunu sürüyor ve hızın keyfini çıkarıyor. Fritz'in az önce kazayla bir ayna kırdığını düşünürken bir kötü talih kuruntusuyla ürperiyor. Daha da kötüsü bir gün önce Aspasia'yla birlikte bir Britanya savaş gemisindeyken kaptanın tek kibritle üçünün de sigaralarını yaktığını hatırlıyor. "Üçümüzden biri ölecek," diye düşünüyor kral, öngörülü bir acıyla Aspasia'ya. "En iyisi geminin batması olurdu," dediğini hatırlıyor.

(Kibritin ilk parlamasıyla Avcı Charos, Charos kara giysiler giymiş, Charos kara at sırtında, biliyor ki oradasın, ikinci parlamada nişan alıp tetiği çekiyor ve üçüncüde ateş ediyor.)

Kral motosikletini ormanın içinde ve Dekeleia şarabı için üretilen üzümlerin yetiştiği bağlarda sürüyor. Erkek kardeşi Prens Christopher, onu Yunanistan'ın en mutsuz adamı olarak tanımlıyor; çünkü yalnız, ailesi sürgünde ve babası taht üstündeki iddiasından vazgeçmemiş olduğu için, saltanatının meşrutiyetinden bile emin değil. Kral mıdır, naip mi, onu bile bilmiyor ama ağabeyi George'un taht üzerinde kendisinden daha sağlam bir hakkın sahibi olduğunu biliyor. Saltanatına çile çektiren Venizelos yanlısı ya da karşıtı hizipleri unutmak istiyor; güçsüzlüğüne öfkeleniyor; yeni savaşla ilgili gelişmelerden endişe duyuyor. Bir kral için, umut, dünyadaki herkesten daha az tüylüdür. Köpekler havlıyor, motosiklet tıksırıyor. Avansla oynuyor ve daha iyi kıvılcım almak için kolu geri çekiyor.

Saray veterineri Herr Sturm'un evine yaklaşmakta ve Sturm'da son model arabalarla ilgili bir sürü haberle dolu bir yığın ilginç dergi olduğunu hatırlıyor. Fazlasıyla ayartılmış durumda; gidip yeni dergi olup olmadığına bakması şart, ama aynı anda Fritz'i kaybetmeyi becerdiğini anlıyor. Motordan iniyor ve veterinerin villasına doğru ilerlerken köpeği çağırıyor.

Fritz nerede? Hükümdar köpeğe sesleniyor, ama köpek ortaya çıkmıyor. Çamlar kralın berrak sesiyle çınlıyor.

Kral Alexander birdenbire havlama ve çığlıklar duyuyor. Koşmaya başlıyor ve köpeğini çıldırmış gibi, veterinerin evi yakınlarında bir zincire bağlanmış olan bir Berberi maymununu paralamaya çalışırken buluyor. Bir anlatıcıya göre, burada söz konusu edilen iki Berberi maymunu, Prens Christopher tarafından bir taverna sahibine hediye edilmiş, o da bunları veterinere vermiş. Ne var ki, Prens Christopher'a göre maymunlar, kralın o sırada içinden geçmekte olduğu bağın sahibine ait. İşte burada, tarih söz konusu olduğunda kesinlikten söz etmenin imkânsız olduğu açıkça görülüyor ve insan, eğer gerçekten bir bağ var idiyse ve bağ orada idiyse, eğer kral gerçekten oradan geçmekte idiyse, yalnızca gerçekten de o bağda Deke-

leia üzümü yetiştiğinden emin olabiliyor; zira o bölgede, başka tür bir üzüm katiyen yetiştirilmiyor.

Kesin olan bir başka şey de, Berberi maymununun hızlı, cesur, akıllı ve de sağlam dişlere sahip olduğu. Avrupa'nın yerlisi olan tek maymun cinsi bu ve belki de kralın, tam bir yabancı; mesela bir Afrikalı ya da Güney Amerikalı tarafından öldürülmemiş olması da bir teselli sayılabilir.

Genç kral, birbirlerinden ayırmak için iki hayvanı da eliyle tutmak suretiyle yiğitçe araya giriyor. Ne yazık ki maymun dişi ve erkeği Moritz de hemen yanı başında. Moritz sevdiğini kurtarmak için kahramanca harekete geçiyor ve çığlık atarak hücum ediyor. Dişlerini kralın sol baldırına batırarak, birçok hükümdarın halkının elleri ve dişleri arasında olan kaderini, bir alegoriyle bir kere daha yansıtmış oluyor ve vahşice saldırıyor.

Alexander öfkeden çılgına dönmüş olan Moritz'i uzaklaştırmaya çalışıyor; bir de elinden ısırılıyor ki bu noktada Sturm ortaya çıkıyor ve dört savaşçı, az sonra, Tötonlara özgü bir otorite sayesinde birbirlerinden ayrılıyorlar.

Kralın ağrısı fazla, yarası kanarken saraya gitmesine yardım ediliyor ve orada arkadaşı Stefanos Metaxas'a telefon edip önemli bir şey olmadığını söyleyerek bir doktor ile biraz bandaj getirmesini istiyor. Kral bu olayın duyurulmaması gerektiğine karar vermiş, çünkü gülünç olmaktan korkuyor. Metaxas, arkadaşının motosikletten düşmüş olduğunu varsayarak önemli bir doktor olan Constantinos Mermingas'ı çağırıyor ve ona, yanında kırık bir bacak için gerekli malzemeyi getirmesini söylüyor. Bu arada Alexander sevgili Aspasia'sını arayarak saraya gelmesini istiyor.

Dr. Mermingas, boşu boşuna getirmiş olduğu kırık tahtalarını ve alçıyı bir kenara bırakarak yarayı kontrol ediyor, merkezde bulunan bir tanesi özellikle derin olan yedi ısırık olduğunu saptıyor. Isırıkların berbat olduğuna, ama çok da ciddi olmadığına hükmediyor. Yaraları alkolle yıkıyor ve sonra benzin istiyor. Sarayda benzin yok. Böylece Stefanos dışarı çıkıp kendi arabasından bir miktar çekip bir kâseye koyup kâseyi de dikkatle taşıyarak geri geliyor. Doktor,

baldır kasının tamamen paralandığını beyan ediyor ve o kısmı benzinle yıkıyor. Üstüne tentürdiyot sürüyor. İnsan, kralın tahammül etmek zorunda kalmış olduğu yanmayı düşününce irkiliyor. Dr. Mermingas yarayı gazlı bezle sarıyor.

Aspasia, birlikte öğle yemeği yemeğe niyetlendikleri Zalokostas'la birlikte geliyor. Zalokostas, Aspasia'yı yatıştırmaya çalışıyor. Aspasia'nın batıl inançları var ve Britanya savaş gemisinde tek kibritle yakılan üç sigarayı korkuyla hatırlıyor. Kral Alexander, Aspasia'yı sakinleştiriyor ve haberin yayılmasını istemediğini tekrarlıyor; bir maymunla yaptığı bir dövüşte ısırılmış olmak, bir kralın vakarına gölge düşürecek bir şey.

Kral geceyi kötü geçiriyor ama sabahleyin kendisini bir hayli iyi hissediyor. Doktor sargıyı değiştiriyor ve yaranın iltihap kaptığını görüyor. Cerahat arıyor, bulamıyor, ama yine de krala randevularını iptal etmesini tavsiye ediyor.

Üç gecenin ardından kralın vücut ısısı otuz dokuz dereceye yükseliyor, ama yara hâlâ cerahatli değil.

Beş gece sonra mebzul miktarda cerahat oluşuyor ve hükümet endişelenmeye başlıyor. Bütün politik kariyerini, saltanatı öfkelendirmeye ve gücünü azaltmaya adamış olan Başbakan Venizelos özellikle endişeli. Her şeyden önce, babasının, yani talihsiz Kral Constantine'in tahtan düşmesinin sorumlusu olsa bile, bu kralı çok seviyor. Cumhuriyetçi bile olsanız, böyle yakışıklı bir genç adamı sevmemek imkânsız Venizelos sekiz doktorla bir konsey oluşturulmasını emrediyor ve böylece ferasetsizce, politikacının, görüş ayrılıklarının gürültüsü ve tedbirin ölü eliyle paralize olan komiteler yaratma doğrultusundaki müzmin eğilimine teslim olmuş oluyor.

Sekiz doktor eksiksiz ama iyimser günlük bültenler yayınlıyorlar. Kralda mevzi bir iltihap var, ama durum aşırı ölçüde vahim değil. Önemli mikrobiyolog Dr. Savas, bacak yarasından bir kültür alıyor ve streptokokun varlığını belirliyor. Şişkinlik fevkalade kötü bir hal alıyor ve yara yayılıyor. Kralın ateşi kırk dereceye yükseliyor. Cerrah Gerasimos Fokas, şişkinliğin yalnızca balgamdan oluşmadığını; bunun kan zehirlenmesi olduğunu açıklıyor. Kendisi savaş

yaralarında eşsiz bir uzman ve tek çözümün bacağı kesmek olduğunu ifade ediyor, zira kralın hayatı ancak böyle kurtulacak. Bu konuda kuşkuya yer olmayacak ölçüde haklı, ne var ki komitenin geri kalanı korkudan ölüyor ve bu çözümü veto ediyorlar; muhtemelen bir kralın bacağını kesip atmayı tasavvur edemediklerinden; geçmişte birileri, kral kafaları kesip atmakta hiç beis duymamış olsa bile.

Zalokostas, grip yüzünden yatağa mıhlanmış olan Başbakan Venizelos'a gidiyor ve politikacı ilk defa durumun ne kadar ciddi olduğunu anlıyor. Paris'ten bir uzman getirtecek ölçüde ateşine hâkim oluyor. Kontrol edilemeyen iltihaplar uzmanı George Ferdinand Widal, Brindisi'de kendisini bekleyen bir Yunan savaş gemisi buluyor ve on üçüncü gün enfeksiyon Alexander'ın midesine ulaşıp da kusmasına ve kilo kaybetmesine neden olmaya başladıktan üç gün sonra Atina'ya varıyor.

Sevgilisi sararmaya başlarken tatlı Aspasia da, vazifeşinas ama düşüncesiz bir tavırla, üstüne bir hemşire üniforması geçirerek dolaşmaya başlıyor. Hep hazır ve nazır; Alexander'ın ellerini tutuyor ve ikisi arasında, karıkoca arasındaki sadakatin en yoğun ve en dokunaklı sahneleri yaşanıyor.

Artık bütün ülke gerçeği bilmekte ve kiliselerde ayinler düzenleniyor. Bütün dünyadan telgraflar gelmeye başlıyor. Ortalığı vahşi dedikodular kaplıyor; farklı doktorların kralı kendi politik eğilimlerine göre tedavi ettiklerine, saltanat yanlılarının kurtarmaya çalıştıklarına (Savas dışında; o, Kraliçe Sophia'nın doktoru olması hasebiyle hâlâ eski krala sadık) ve Venizelos yanlılarının onu öldürmeye çalıştıklarına varana kadar.

Venizelos ile sürgündeki kraliyet ailesi kavgalı. Venizelos onlara her gün bir telgraf gönderiyor ama, Kraliçe Sophia'nın, oğlunun başına gelmek için yaptığı ricaları, hem de ricalarını Zürih'teki Yunan Büyükelçiliği'ne iletmesi gibi tuhaf bir tavsiyede bulunarak kalpsizce reddediyor. Venizelos, kraliçe on sekiz günde yalnızca iki telgraf yolladığı için şaşkın; ne var ki Prens Christopher, oğlundan sonsuza kadar ayrılmış olmaktan ve Venizelos'un bile bile bütün iletişim çabalarını da bloke etmiş olmasından ötürü kraliçenin kal-

binin kırık olduğunu hatırlıyor. Sophia, Aspasia'yı onaylamıyor ve dolayısıyla varlığı zaten oğlunun acısını hafifletecek değil. Venizelos, dul kral eşi Olga'ya, Kraliçe Sophia'nın yerine gelmesi için izin veriyor ama o da, fırtınalı deniz yüzünden iki gün geç kalıyor. Bu arada Venizelos, kralla sohbet etmek için gün aşırı Tatoi Sarayı'na gidiyor, ama politik tartışmalara girmiyor; zira ölen bir adamla politika tartışmak yakışık alacak bir iş değil.

New Day gazetesi, Başbakan Venizelos'un, kralı ısırıp da öldürsün diye Moritz'e kuduz aşısı yapılmasını emretmiş olduğunu bildiriyor ve başbakan da gazeteye karşı iftira davası açıyor.

On ikinci gün Alexander, geceleyin kendinden geçerek sayıklamaya başlıyor, ama gün içinde kısmen düzeliyor. Herkes iyimser; bir tek temizlikçi Kyria Eleni dışında. Kyria Eleni kahve falında korkunç ve uğursuz alametler görmüş. Fritz'in aynayı kırmasının önemini biliyor. Aspasia'ya, doktorlara ve başbakana, eğer arzu ederlerse ve kendisi yalnızca bir temizlikçi olduğu halde, hatır için *iatrosophia* uygulaması yapabileceğini söylüyor. Tek gereken, köpek Fritz'in öldürülmesi ve ciğerinin kendisine getirilmesi, ki bundan yararlanarak bir merhem yapsın. Bu tavsiye için minnettarlıklarını bildiriyorlar, ama öneri, kendi *iatrosophia* uygulamalarının etkisine daha çok güvenen doktorlar tarafından geri çevriliyor.

O gece Kral Alexander "Ah, baba, ah, baba" ve "Anne, anne kurtar beni," diye seslenmeye başlıyor. Zihninin açık olduğu bir anda, harap bir halde olan Aspasia'ya gidip biraz dinlenmesini söylüyor.

Dr. Widal, krala bir aşı yapıyor ve dört günlük ömrü kaldığını tahmin ediyor. Yeni bir doktor geliyor. Adı Pierre Delbet'tir ve gemisi kendisini Korent Kanalı yakınlarında karaya çıkarmıştır. Saraya, bu tür şeylere düşkün olan kralın, hasta bizzat kendisi olmasa şahsen kullanmaya bayılacağı Panhard marka bir yarış arabasıyla, müthiş bir hızla ulaştırılıyor. Dr. Delbet, hastayı kan öksürürken ve bir başka öldürücü mikrobun daha varlığı keşfedilmişken buluyor. Doktorlar bacağın kesilmesi konusunu tekrar ele alıyorlar, ama bu aşamada artık çok geç kalınmış olduğunun farkındalar. Ale-

xander komaya giriyor ve ayıldığı zaman güzeller güzeli Aspasia'ya sarılmak istiyor.

Kral yine kendini kaybedip sayıklamaya başlıyor ve konuşmaya çabalıyor. Rüyasında büyük bir nehrin kıyısında olduğunu ve karşı kıyıda sevgili büyükbabası, müteveffa Kral George'un tanıdık şeklinin durduğunu ve "Gel çocuğum, seni alıp götürmemin zamanı geldi," diye seslendiğini görüyor.

Alexander yüksek sesle bağırıyor: "Evet büyükbaba, geliyorum, ama önce Aspasia'yla tanışmanı istiyorum." Bunu duyan Aspasia düşüp bayılıyor.

Bir papaz çağrılıyor ve bir perdenin ardında tutuluyor. Aspasia, kocasını rahatsız etmek istemiyor, bu yüzden papaza dualarını *sotto voce*(1) okutturuyor ve Alexander'a komünyon şarabını, ilaç olduğunu söyleyerek bir kaşıkla içiriyor. Alexander kahramanca uyumakta ve Trakya'da zafer rüyası görmekte. Sesleniyor. "Kazanıyoruz, kazanıyoruz!" Soruyor. "Melas nerede? Bana son raporları getirin."

Aide-de-camp(2) Melas getirtiliyor ve kralın zihni biraz huzur bulsun diye bir şeyler yapması isteniyor. Kralın nefesi hırıltılı bir hal alıyor ve belli ki ölmek üzere. Aspasia'ya aralarında kullandıklara adla hitap ediyor. "Bika," diyor. "Mitsos'u görmek istiyorum."

Kraliyet şoförü çağırtılıyor ve koca gövdesini küçük odaya zar zor sığdırıyor. Bu dev adam kederden bitkin düşmüş ve kendinden emin değil. Aspasia aşağıya eğilip kocasına, "Mitsos geldi," diyor.

"Mitsos," diyor Alexander. "Arabam hazır mı?"

"Daima hazır, majesteleri." Mitsos sesinde belli bir meslek gururuyla, ki bu, hani eğer şartlar başka türlü olsaydı, kusursuz bir biçimde hazır beklediğinden kuşku duyulmasına alınabileceğine delalet ediyor.

"Mitsos, ışıklar düzgün çalışıyor mu?"

Mitsos şaşkın bir halde Aspasia'ya bakıyor ve Aspasia ışıkların iyi durumda olduğunu söylemesi gerektiğini belirten bir işaret yapıyor.

---

(1) Alçak ses.
(2) Yaver.

"Mitsos, arabayı uzun bir yolculuk için hazırla. Sen kullan. Ben çok yorgunum."

Saat üç otuzda genç kral, "Bika," diyor ve ölüyor. Kendisini *Styx*'in[1] öte tarafına çağırmak için rüyasına girmiş olan büyükbabası Kral George'un mezarına bitişik bir mezara gömülüyor.

Böylece bildiğini okuyan Alman çoban köpeği Fritz ile dişisini masumca ve yiğitçe korumakta olan Berberi maymunu Moritz, Yunanistan'ı politik bir boşluğa itmiş oluyorlar. Ülke savaşta, kral ölmüş ve yeni seçimler yapılmak üzere. Bazı insanlar Venizelos'un cumhuriyet ilan edip etmeyeceğini merak ediyorlar.

Venizelos ise, bunun yerine Prens Paul'a kral olup olmayacağını soruyor ama, Paul hâlâ çok genç ve kendisinden daha fazla hak sahibi bir ağabeyi ile bir babası var ve öneriyi geri çeviriyor. Venizelos parlamentoyu göreve çağırıyor ve Amiral Koundouriotis geçici kral vekili olarak atanıyor.

Venizelos kasımdaki seçimleri güvenle bekliyor ve ağır bir yenilgiye uğrayınca çok şaşırıyor. Ya Yunanlılar bu kadar çok savaştan yorulmuşlar ya da belki yalnızca kapris yapıyorlar. Büyük Savaş'ı kaybedenleri inatla ve halkın desteği olmadan desteklemiş olan Kral Constantine gözden düşüp tahttan indirildiğinde nasıl rahatladıklarını gerçekten de aniden unutmuş gibiler. Muhterem Kraliçe Olga'nın varlığı onlara aniden eski düzeni hep sevmiş olduklarını hatırlatıyor. Aynı ölçüde muhterem yeni başbakan, tahta geçmeyi kabul etmesini istirham etmek üzere Kraliçe Olga'yı Tatoi Sarayı'nda ziyaret ediyor. Önünde diz çökerken sevinçten gözyaşı dökmekte, o ayağa kalkmayı reddedince, kraliçe de onun yanına diz çöküyor, ki birlikte gözyaşı dökebilsinler. Sonra da birbirlerine yaslanarak ayağa kalkmak için uğraşıyorlar.

Kral Constantine'den geri dönüp tahta çıkması isteniyor ama, yaşadığı kötü deney yüzünden kuşkuları var ve halk oylaması yapılmasını istiyor ki bunu da büyük bir üstünlükle kazanıyor.

Kraliyet ailesinin geri dönüşü birtakım kaos sahneleri arasında başarılıyor. Prens Andrew ile Christopher, Prenses Mary'yle birlikte geliyor ve Brindisi'den kalkan bir İtalyan gemisi tarafından Korent

(1) Cehennemdeki nehir.

Kanalı yakınında gemiden indiriliyorlar. Şafakta insanı yerinden uğratan bir yaylım ateşiyle uyanmışlar ve güverteye fırladıklarında kendilerini almaya gelen torpido gemisini görmüşler. Gemi, Amiral Ionides ile gözü yaşlı denizcilerden oluşan bir mürettebatın denetiminde. Prenses Mary ile amiral tedbiri elden bırakmaksızın birbirlerini ilgiyle süzüyorlar; nitekim, bir süre sonra da evleniyorlar.

Korentliler çiçekler ve bayraklarla yollara dökülmüşler ve eskiden herhalde çekmecelere gizlemiş oldukları Kral Constantine resimlerini sallıyorlar. Kraliyet ailesinin üyeleri, kanalın kıyıları boyunca koşan insanlar tarafından atılan bir çiçek yağmuruna tutuluyor. Pire Limanı, fabrika sirenleri öter ve kilise çanları çalarken bağırmaktan sesi kısılmış pleblerle, filika küpeştelerine varıncaya kadar tıklım tıklım dolu, her türden tekneyle kaynıyor. Sonra, Kraliçe Olga kraliyet salonuna iniyorsa da, hepsi kıyıya çıktıklarında yalnızca kırk metre uzakta olan arabalarına ulaşmaları kırk beş dakika sürüyor. Elleri çürüyene kadar sıkılıyor, yanaklarından öpülüyor ve kahkahalardan, ağlamalardan ve bağırmalardan oluşan yörüngesel bir karmaşa yaşanıyor. Ezilmemesi için Kraliçe Olga'nın çevresini muhafızların sarması gerekiyor. Kalabalık kraliyet aracının basamaklarını ve çamurluğunu paramparça ediyor. Ordu bir kurtarma aracı yolluyor.

Araba Atina'ya doğru santim santim yol alıyor ama, kendilerini önünde yere atıp arabadakilerin dışarıya çıkmasını isteyen insanlar var. Prens Christopher, Prens Andrew'a dönüyor ve diyor ki: "Öyle sanıyorum ki, bu fedakârlığı yapmak zorundayız."

Hepsi de, saraya kadar altı kilometre boyunca halkın omuzlarında taşınıyorlar. Kamunun hayranlığına ve bunun bir neticesi olan sert muameleye alışık olmayan asil etleri o kadar çürüyor ki, bunu izleyen hafta boyunca hiçbiri yürüyemiyor. Prens Christopher bacaklarının birinin leylak rengi bir elbise giymiş bir kadın tarafından bir yöne, ötekinin de iş kıyafeti içinde olan bir tamirci tarafından başka bir yöne çekildiğini fark ediyor. Tamircinin fanatik bir saç stili var. "Bacaklarımı geri getirin!" diye bağırıyor Prens Christopher ve Prens Andrew hatıra peşindeki hayranlarının jartiyerlerini aşırmaması için yiğitçe mücadele ediyor, ama kaybediyor.

Bu iş tıpkı bütün gün deve sırtında gitmeye benziyor. Prens Christopher sarayda taşıyıcıları tarafından yere indiriliyorsa da insanüstü ve fanatik tamirci onu bırakmıyor; yükünün mücadelesine ve haykırışlarına rağmen kendisini içeride de taşımak üzere kaptığı gibi sırtına alıyor. Tamirci, prensi yukarıya götürmek istiyor, ama kadim başbakan, tamirciyi sopasıyla paralayıp, "Çabuk indir bakayım, ekselanslarını," diye bağırarak araya giriyor. Tamirci, prensi bırakıyor ve başbakanı bir köşeye sıkıştırıyor; hazır dikkati dağılmışken iki askere prensi, iki koluna girip kurbağa gibi zıplata zıplata hızla uzaklaştırma imkânı veriyor.

Kalabalık yüzünden dışarı çıkamayan kraliyet mensupları, karanlık çökmesini bekleyip sonra da Tatoi Sarayı'na gitmek üzere casus gibi sıvışıyorlar. Bayraklar, çiçekler ve kralın resimleriyle donanmış köylerden geçiyorlar. Maiyetin üstüne sebze ve av hayvanlarından oluşan hediyeler yığılıyor. Maiyet arabalarında, ayakların arasında tavşanlar ile patlıcanlar üst üste birikiyor. Çanlar art arda çalınıyor ve insanlar, *"Erxetai! Erxetai!"* diye bağırıyorlar.

En sonunda kral geldiğinde sahneler daha da vahşi oluyor. Referandumda oy veren bir milyon kişiden yalnızca on bini dönmesi aleyhinde oy kullanmış. Venizelos ülkeyi terk etmiş ve yeni eski kral, zorbela vagonlara tırmanan vecd halindeki kalabalık tarafından tren istasyonunda karşılanmış. Doğruca, başpiskoposun şükran dualarını okumakta olduğu katedrale götürülmüş.

Fritz, Moritz'i ısırdı, Moritz kralı ısırdı ve kral öldü. Şimdi yeni bir kral var ki bu kral, daha önce tahtta iken indirilmiş ve bütün Müttefikler'in şiddetle tiksindiği bir kral. Müttefik desteğinin kaybı demek, savaşın kaybı demek.

Berberi maymunu Moritz ile Alman çoban köpeği Fritz, Yunan ve Türk tarihinin gidişatını büyük bir başarıyla değiştirmiş olacaklar ama, kendileri alçakgönüllüce unutulmuşluğun ve karanlığın içine çekilecekler. Hikâyeyi kendi açılarından nakleden maymunsu ya da köpeksi hatırat bırakmayacaklar. Sonunda onlara ne olduğunu kimse bilmeyecek, ne de eğer Moritz, kralı ısırmasaydı neler olabileceğini.

82

Mustafa Kemal (20)

Müttefikler eski kralın tekrar tahta çıkarılması karşısında bir bezginlik hissediyorlar. Onun Yunanistan'ı, Büyük Savaş'ın dışında tutma çabaları yüzünden Yunanistan'da bir hizipleşme yaşanmış. Kendisi, Kayzer Wilhelm'in kayınbiraderi ve bütün evren Almanya yanlısı olduğuna inanmakta. Fransa ile İtalya, Yunanistan'a verdikleri bütün desteği çekiyorlar. Bu günlerde her ikisi de fiilen taraf değiştirip Mustafa Kemal'e silah satıyorlar. Britanya bile, daha fazla mali yardım yapmayacağı konusunda Yunanistan'ı uyarıyor. Yunanistan'da savaş, daha şimdiden çözümsüz ekonomik sorunlar yaratmaya başlamış bulunuyor.

Başbakan Venizelos sürgüne kaçmış ve esasında savaş, onun sevgili projesi. Bu, Yunanistan'ı vakarıyla savaştan çekip çıkartmak için ideal bir fırsat. Ne var ki Kral Constantine yalnızca işi devralmakla yetiniyor ve Venizelos yanlıları yerine kralcı subaylar atanıyor. Yeni general, Papoulas, İnönü'de bir zafer kazanıyorsa da Türklerin gerçekte sayıca daha fazla olduklarını düşündüğü için geri çekiliyor. Mustafa Kemal "Atatürk" soyadını aldığında kendisi de "İnönü" soyadını alacak olan İsmet Albay, Yunan ricatına fevkalade şaşarak eski pozisyonlarını yeniden işgal ediyor. Tuğgeneralliğe terfi ettirilip, "Paşa" diye hitap edilmeye hak kazanıyor.

Londra Konferansı'na İstanbul Hükümeti'nin yanı sıra Mustafa Kemal de bir heyet gönderiyor. İtalyanlar, heyetin ulaşımı için düşünceli davranarak bir savaş gemisi sağlıyorlar. Ancak, Yuna-

nistan hâlâ kazanacağını düşünmekteyken Türkler, Yunanistan'ın Trakya ve Anadolu'dan çekilmesini talep ettiklerinden bu konferans bir hayli başarısız oluyor. Türkler bir kenarda Fransa ve İtalya'yla anlaşmalar yapıyorlar ve Anadolu'da bir Yunan varlığını savunan bir tek Lloyd George oluyor. Mamafih bu noktadan itibaren Müttefikler, Yunanistan ile Türkiye arasındaki herhangi bir anlaşmazlıkta yansız kalacaklarını açıklıyorlar. Avrupa'nın öteki ucunda Bolşevik Ruslar, Gürcistan'ı işgal etmelerine ses çıkartmaması karşılığında Kemal'e fazla miktarda silah arzı gerçekleştirmeyi kabulleniyorlar.

General Papoulas İnönü'de tekrar saldırıyor ve Türkler yine geri çekiliyorlar ama, yalnızca umutsuz bir süre sonrasında zaferle geri dönmek için. Güneyde Yunanlılar Afyon Karahisar'dan sürülüyorlar, ama artık saldırılara çok da açık olmayan düzgün bir hat üstündeler. Fransızlarla Britanyalılar, gelecekteki hakemlik koşullarını müzakere etmek üzere Ankara'ya gayriresmi görevliler gönderiyorlar.

Mustafa Kemal kendi politik partisini oluşturuyor ki bu, bir yan etki olarak, mecliste kendi muhalefetini de bizzat yaratmış olması anlamına geliyor. O her zaman, zihninde ülkesi için demokratik bir gelecek bulunan bir lider olacak ve kendi muhalefetini bizzat yaratması da bundan ibaret kalmayacak.

Padişahın torunu milliyetçi davaya katılmak üzere geliyor, ama Kemal nezaketle onu İstanbul'a geri yolluyor.

Kral Constantine Smyrna'ya ulaşıp şehre limandan girmek yerine, bir zamanlar haçlılar tarafından kullanılmış yere sembolik bir çıkarma yapıyor. Bu gönderme Müslümanların gözünden kaçmıyor. Muazzam Yunan takviye birlikleri geliyor ve Yunanlıların hatırı sayılır bir başarı gösterdiği yeni bir saldırı yapılıyor. Kütahya'da, biraz da Türkler kaotik bir biçimde örgütlenmiş olduğundan kesin bir zafer elde ediyorlar. Türklerin fiilen dövüşen yalnızca beş tümeni var; on üç tümen ise belli bir plana uymadan yürümekte. Mustafa Kemal alelacele cepheye koşturup İsmet Paşa'yla istişare ediyor.

Türkler karşı saldırıya geçip kaybediyorlar. Daha da fazla kaos oluyor. Türkler Eskişehir'i kaybediyorlar ve kırk sekiz bin Türk askeri, sivil mültecilerle birlikte tren yolunu izlemek suretiyle ordudan kaçıyor.

Mustafa Kemal Sakarya Nehri'ne doğru ricat emri veriyor, bu, mecliste ve halk arasında buhrana yol açıyor. Sakarya, Ankara'ya bir hayli yakın ve Kayseri'ye boşaltılması planlanıyor. Meclis, felaketten sorumlu askeri komutanların istifasını istiyor ve Başbakan Fevzi Bey cesaretle, yalnızca kendisinin sorumlu olduğunu söyleyerek cevap veriyor. Mustafa Kemal bütün parasını bir meslektaşının eşine veriyor ki kadıncağız çocuklarıyla birlikte kaçabilsin. Hızlı bir asker alma girişimi başlatılıyor ve yeni birlikler Sakarya'ya sevk ediliyor. Meclis, Mustafa Kemal'i silahlı kuvvetlerin kumandasını şahsen almaya ikna ediyor. O ise, bunun gerçekte politik muhaliflerinin başarısızlık halinde suçlayacak biri olsun diye yapıldığından kuşkulu ve iktidarın merkezinden uzak kalmaktan dolayı endişeli. Kumandayı üç aylığına almayı kabulleniyor.

Ruslar yeni silah ve cephane ikmali yapıyorlar; bunun büyük çoğunluğu cephesi öküz arabalarıyla köylü kadınlar tarafından taşınıyor. Bu kadınlar Türk Kurtuluş Savaşı'nın kahramanları ve onlar olmasa, muhtemelen bağımsızlık kazanılmayacaktı.

Mustafa Kemal her haneden bir çift çizme, bir kat iç çamaşırı ve bütün mum, sabun, un, deri ve kumaş stoklarının yüzde kırkını talep ediyor. Bütün araç sahipleri her ay yüz kilometre değerinde bedava ulaşım sağlayacak. Bütün siviller silahsızlanacak ve silahlarını orduya yollayacak. Bütün at arabaları teslim edilecek. Bunun siviller arasında yarattığı kızgınlık, muhtemelen ancak zaferle yatıştırılabilir.

Bir attan düşüp bir kaburgasını kırdığı için Kemal'in komutayı devralması beş gün gecikiyor ama yeni Yunan saldırısı için cepheye zamanında yetişiyor. Sahiden dikkate değer ilk Türk feministi olan Halide Edip, karargâhına geliyor ve sert koşullardan hoşnut kal-

masa da Kemal'i iş başında görünce etkileniyor. Kemal, insanüstü kararlılığının arasında umutsuzluk dönemleri de yaşıyor.

Yunanlılar sayıca üstün ve daha iyi silahlanmış durumdalar, bir anda Mangal Dağı ile birkaç tepeyi daha ele geçirmeyi başarıyorlar ama Türklerin de General Papoulas ile kralın erkek kardeşi Prens Andrew'u ele geçirmesine ramak kalıyor; o Prens Andrew ki, bir keresinde avlusuna Müslüman mezar taşları döşemekle övünmüş. Yunan başarısı, Türk hattının kısalması, hem daha güçlü, hem de daha kolay denetlenebilir hale gelmesi gibi bir etki yaratıyor. Yunanlılar sonunda herkesin en önemli hedef olarak gördüğü Çal Dağı'nı da ele geçiriyorlar. Türkler kaybetmiş gibi görünüyor.

Ne var ki Yunan askerleri sıcak, yiyecek yoksunluğu ve kayıplar yüzünden bitmiş tükenmiş halde. İkmal sağlanamıyor; zira Türklerin ortalıkta gezinen hatların gerisinden sürekli akın yapan çok sayıda süvarisi var.

Mustafa Kemal daha da büyük bir umutsuzluğa katlanmakta, hem Yunanlıların, hem de Türklerin geri çekilmeyi düşünüyor olması ilginç bir ironi. İlk asabı bozulan General Papoulas oluyor ve onun geri çekilmesiyle yüreklenen Türkler anında hücuma geçiyorlar. Çal Dağı'nı ve Sakarya Nehri'nin kıyılarını geri alıyorlar ama devam edemeyecek kadar yorgunlar. Zaten motorize ulaşım vasıtaları yok. Yunanlıları yalnızca süvariler izleyebilir ve süvariler, bir akında General Papoulas'ın madalyalarını ele geçirmeyi başarıyorlar. Mustafa Kemal ateşkes koşullarını ihlal ediyor ve genel hareketlenme emri veriyor. Mareşal oluyor ve şerefli "Gazi" unvanını kazanıyor.

Artık o Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır, Milletin Kurtarıcısı.

Eskibahçe'de de Rüstem Bey kasabanın kurtarıcısı oluyor. Haydutlara yönelik harekâtı, adamların bölgede iş yapmalarına imkân vermiyor ve şanslarını başka yerlerde arıyorlar. İnsanlar kendi aralarında, "Allah'a şükürler olsun, bizim ağamız malum piç kurularından biri değil de Rüstem Ağa," diyor.

Rüstem Bey'in evinde İbrahim'in dönüşünü bekleyen Philothei daha da solgun ve neşesiz bir hal alıyor. Leyla zamanını ud çalıp elde ne varsa onu pişirmek için yollar bulmakla geçiriyor. Pamuk avludaki portakal ağacının altında tembellik ediyor.

Bakımsız evinde Daskalos Leonidas gece boyunca Bizans'ın çok yakın olan yeniden tesisini büyük sevinçle kutlayarak yazılarını yazarken, az ötede Peder Kristoforos, Lydia'nın koynunda, cennette tavla oynayan azizleri rüyasında görerek uyuyor; kumar oynarken kostümlerini giymiş, altın taçlarını da takmışlar. Kimisi çıplak kalmış, ama Kristoforos bunların kim olduğunu belirleyemiyor. Katolikler olması gerektiğini düşünüyor. Genelevde Tamara bir aynaya bakıyor, enfeksiyon, açlık, kötü kullanım ve çürümeden ibaret hikâyesi üstüne tefekküre dalıyor. Hiçbir beklentisi kalmamış olan bir münzevinin kederli tarafsızlığına erişmiş ve dolayısıyla artık hayal kırıklığı duymuyor. Bülbüller, sanki hiçbir felaket söz konusu değilmiş gibi gece boyunca ötüyorlar.

Herkesin tenceresini kalaylamak için üç ayda bir yaptığı seferler çerçevesinde bir gün Kalaycı Mehmet çıkageliyor ve Smyrna'daki Georgio P. Theodorou'dan bir mesaj getiriyor. İskender bunu okuması için Leonidas'a götürmek zorunda kalıyor ve anlaşılıyor ki Theodorou İtalya'ya ihraç etmek üzere beş yüz tane kuş düdüğü daha istemekte. İyi fiyat veriyor ama İskender hep aynı şeyi yapacak olmanın sıkıntısını hissediyor ve çareyi günde yirmi tane yapmakta buluyor ki böylece, daha ilginç şeyler yapmak için de zamanı kalsın.

Ayşe bir sabah evinin dışında dikilirken bir güvercinin dosdoğru başının üstünden geçip evin duvarına çarpması karşısında şaşıp kalıyor. Ölen kuşu avucuna alıyor, tüylerinin yumuşaklığını ve sertliğini hissediyor. Güvercinin ağzından kan damlamakta. Cennetten gelen bir armağan bu ve daha sonra, güvercini bir güveçte pişirirken bile, bu minik mucizeyle keyiflenmiş olduğu halde, hâlâ olana inanamıyor. Butlardan birini ayırıyor ve sonra onu bala batırıp küçük bir ikram olsun diye Polyxeni'ye götürüyor.

83

Teğmen Granitola Ayrılıyor

"Birbirinden güzel üç yıl geçirdim burada," dedi Granitola. Akşamın erken saatleriydi ve yüzü Rüstem Bey'e dönük, minderde oturuyordu. Aralarında üstü masal hayvanları ve Kuran'dan Arapça dualar kazılmış dövme pirinçten bir sehpa vardı. Sehpanın üstünde iki adamın paylaştığı nargile durmaktaydı. Oda serin ve aromalı bir dumanla yüklüydü. Duvarlarda çepeçevre Rüstem Bey'in senkronize bir biçimde tik tak eden muhteşem saat koleksiyonu yer almaktaydı.

"Gitmenize çok üzülüyorum," dedi Rüstem Bey. "Bizden biri haline geldiniz. Size kesinlikle bir eş ve biraz toprak bulmayı umuyordum. Aklımda, ırmak kıyısında güzel bir otlak ile bir meyve bahçesi vardı."

"Hoş bir rüya gerçekten," dedi Granitola.

"Geri dönersiniz umarım," dedi Rüstem Bey. Granitola biraz şaşkın ve düşünceli baktı ama sonra yüzü geniş bir gülümsemeyle aydınlanıp dedi ki: "Daha önce hiç düşünmemiştim ama, şimdi siz söyleyince, evet mutlaka geleceğim. Bir işgalci olarak buradaydım ve bir misafir olarak geri dönebileceğimi düşünmemiştim."

"Öyle sanıyorum ki Rodos'tan kolayca bir tekne bulabilirsiniz," dedi Rüstem Bey. "Ve kısa bir süre sonra burda da motorlu araçlar olacak. Ben de bir tane almayı kesinlikle düşünüyorum. Smyrna'da gördüm ve çok etkileyici buldum o araçları. Bence geleceğin aracı onlar."

"Atın yerini alabileceklerinden kuşku duyarım," dedi Granitola, bilgece. "Atlar iyi kötü her yere gidiyorlar ve motorlu araçlar yalnızca benzin ve uzman bilgisine değil, fakat belli ölçüde geniş ve düz satıhlara da ihtiyaç gösteriyorlar."

"Eh, haklı olabilirsiniz. Ne olursa olsun dönüşünüzü keyifle bekleyeceğim. Size bir soru sorabilir miyim?"

"Elbette dostum, elbette."

"Fransızlar Kilikya'da felaket üstüne felaket yaşadığı halde sizin buradaki işgaliniz nasıl oldu da bu kadar huzurlu geçti dersiniz?"

"Eh, biz zarar versinler, öç alsmlar diye Ermeni birliklerini getirmedik buraya... ve biz akıllıca davranarak Mustafa Kemal'e daima saygı gösterdik. Yunan bölgesinden gelen Müslüman mültecilere de iyi davrandık. Ve Türk çetelerinin bize ait bölgede faaliyet göstermesine izin verdik."

"Neden? Yunanlılarla müttefik değil miydiniz oysa?"

"Zaferden sonra müttefikler bir arada kalmıyorlar. Bu, bizimle Yunanlılar arasındaki bir şeydi. Doğu Akdeniz'de kimin hükmedeceği sorunu. Fransızlar da, özellikle eski kral tahta yeniden çıkalı beri Yunanlıları sevmiyorlar ve şimdi Britanyalılar da gönülsüzce Yunanlıları destekleyen tek halk olmanın büyük utancını yaşıyorlar.

"Fransızlar niye gitti, bilen var mı?"

Granitola güldü. "Anladığım kadarıyla saftan çıkmaya ilk karar veren onlar oldular, çünkü Mustafa Kemal'le mükemmel bir ticaret anlaşması yapmış bulunuyorlar."

"Peki siz neden gidiyorsunuz?"

"Çünkü geri çağrılmış bulunuyorum, dostum. Korkarım, herhangi bir başka tercihte bulunma şansım yok."

"Hayır, neden hep birlikte çekip gidiyorsunuz demek istedim. İtalya sizi neden geri çağırdı?"

"Benzer bir durum olduğundan kuşkulanıyorum. Bunun da ötesinde, Mustafa Kemal'in kazanacağı belli ve ucunda bir kazanç

olmayacaksa neden ona karşı duralım ki? Burada çok güzel bir zaman geçirdik ve gitme vakti geldi. Artık önemli olan Yunanlıların bizim kendimize istediğimiz bir şeyi elde etmelerine engel olmak."

"Yunanlıların bütünüyle geri çekildiklerini duydum," dedi Rüstem Bey. "Umudum, giderlerse Smyrna'yı yakmadan gitmeleri. Bir sürü arkadaşım var orda ve bütün paramı yatırdığım bankanın olduğu yer de orası."

"Ne yazık ki geri kalan her yeri yaktılar ama, bir asker olarak derim ki, Smyrna'yı yakmanın bir manası yok; çünkü insan kentleri yaklaşan bir düşmanın kullanmaması için yakar. Böylece düşman yavaşlar; çünkü o kentte ikmal de yapamaz, barınak da bulamaz. Yunanlılar denize açıldı mı, Mustafa Kemal'in onları izlemesi için bir gerekçe yok ve dolayısıyla kenti yakmanın da manası yok. Kişisel olarak ben daha çok, Kemal'in askerlerinin Ermeni mahallesine girme özgürlüğünü elde edince ne olacak diye endişeleniyorum."

"Mustafa Kemal bir dev olma yolunda," diye konuştu düşünceleri farklı bir yola dökülen Rüstem Bey. Sonra tekrar konuya dönerek sordu: "Eğer hem siz, hem de Yunanlılar ayrılıyorsanız, acaba İngilizlerin burada kalacaklarını düşünmekte haklı mıyım?"

"Eh, evet. Onlar İstanbul ile Çanakkale boğazlarını kontrol ediyorlar. Yunanlılar gittikten sonra Mustafa Kemal'in yüzünü onlara çevirip çevirmeyeceğini söylemem mümkün değil. Britanyalılar Müttefikler'in sonuncusu olup sonunda kimseyle ittifak yapmaz halde kalacaklar. Pek de kıskanılacak bir konum değil."

"Herhalde Mustafa Kemal Britanyalılara saldırmaya cesaret edemez. Deniz kuvvetleri bile yok."

Granitola güldü ve başını salladı. "Siz bir Türksünüz. Onun yerinde olsanız siz ne yapardınız?"

"Herhalde Britanyalıları tehdit eder ve bakalım ne olacak diye beklerdim. Bir köpeği korkutmak için kuyruğunu diken bir kedi gibi."

"Bir İtalyan olarak ben de aynı şeyi yapardım zannediyorum."

"Tartışmalarımızı özleyeceğim," dedi Rüstem Bey.

"Dünyayı öyle hale yola koyduk ki artık bütünüyle mükemmel bir vaziyet almaktan başka çaresi kalmadı." Granitola saatine baktı, dudağını çarpık bir ifade verecek biçimde büktü ve devam etti. "Ne yazık ki gerçekten gidip hazırlanmak zorundayım. Sabah çok erken ayrılacağız."

"Sizi geçirmek için meydana ineceğim."

Ayrılırken Granitola, bilinçsizce edindiği âdet gereği Rüstem Bey'i iki yanağından öptü ve sonra dedi ki: "Jandarma çavuşunun, Çavuş Oliva'ya tavla takımını hediye ettiğini biliyor muydunuz?"

Rüstem Bey güldü. "Bir Türkün böyle korkunç bir fedakârlıkta bulunduğunu hiç duymamıştım."

"Takımı uzatırken açıkça ağlıyordu ama, Çavuş Oliva'dan ayrıldığı için mi, yoksa tavla takımından ayrıldığı için mi bilmiyorum."

"Muhtemelen ikisi birdendir," dedi Rüstem Bey. "İtalya'ya gittiğinizde bu fesi takmaya devam edebileceğinizi zannetmiyorum."

Teğmen Granitola fesi başından çıkardı, baktı ve tekrar yerine yerleştirdi. "Ben de zannetmiyorum. Henüz orduda standart uygulama haline gelmedi sanırım ve gelmesi de pek olası değil. Öyle bile olsa akşamları çalışma odamda oturup tefekkür ederken takacağım ve kısa bir süre için kendimi Türk gibi hissedeceğim."

"Bir dakika," dedi Rüstem Bey ve evin içine doğru gitti. Elinde bir nargileyle geri döndü. "Bunu almalısınız," diyerek nargileyi Granitola'ya uzattı. "Evet, lütfen, bende bir tane daha var. Başınızda fesle oturduğunuz akşamlar bir de bunu tüttürün."

84

Mustafa Kemal (21)

Mustafa Kemal devlet yardımıyla kendisi için alınmış bir eve taşınıyor; uzun soluklu yoz görünmeme ve dürüst yaşama kararlığına uygun düşecek biçimde bunun tapusunu büyük bir hızla orduya devrediyor. Ruslarla ve Fransızlarla anlaşmalar yapıyor. Fransızlar Kilikya'dan ayrılıyorlar ama İskenderun hâlâ ellerinde ve geri bıraktıkları askeri malzemeyi, Kemal Yunanlılara karşı kullanabilsin diye çok küçük bir bedel karşılığı satmayı kabul ediyorlar. Fransızlar, daha önce geri dönmüş olan Ermenileri de yanlarına alıp giderken güneydeki topraklar Türklerin eline geçiyor. İtalyanlar da geride bir yığın malzeme bırakıyorlar ve bundan daha da fazlası hem İtalyanlar, hem de Fransızlar tarafından Kemal'e parayla satılıyor. Silahlar, İstanbul'da sözde muhafaza altında tutuldukları gizli depolardan kaçırılıyor.

İşte tam o yol ayrımındadır ki, Yunanlılar dünyanın geri kalanının sempatisini tamamen yitiriyorlar. İstanbul'a çok yakın, kimsenin gözünden kaçmayacak yerlerde birtakım canavarca işler yapma yanlışına düşüyorlar. Geri çekilirken geride bıraktıkları her şeyi yakıp yıkıyorlar; öyle ki kentler, köyler ve kırlık alanlar dumanı tüten çöller haline geliyorlar. Kendilerine "Kara Kader" adını takmış olan Yunanlı başıbozuklar sivil Türkleri öldürmeyi meslek ediniyorlar.

Türklerin uygulamaya koyduğu vahşet ise, Müttefik gözlemcilerin ayrılmış olduğu yerlerde meydana geldiğinden daha az dikkat

çekiyor. Nurettin Paşa bir Kürt ayaklanmasını vahşice bastırıyor. Karadeniz kıyısındaki Pontus'ta Yunan savaş gemileri Ankara'yı besleyen limanı, İnebolu'yu bombardıman ediyor. Pontus'ta, Rusya'dan gelen mültecilerle şişmiş aşırı yoğun bir Rum nüfus var. Nurettin Paşa, bir ayaklanmayı önlemek için yaşları on beş ile elli arasında olan bütün erkeklerin iç taraflara gönderilmesini tavsiye ediyor. Kemal bu fikri kabul ediyor; bunu, Ege Rumlarının 1914'deki, Ermenilerin 1915'deki ve Britanyalı savaş esirlerinin Kut'un düşmesinden sonraki ölüm yürüyüşlerini tıpatıp tekrarlanması izliyor. Samsun'da Türkler, Rum veya Ermeni liderler olduklarından kuşkulanılanları idam ediyorlar. Topal Osman adlı kötü ün sahibi bir Türk gerilla lideri elinden gelenin en kötüsünü yapıyor ve Yunanlılar Samsun'u denizden bombardıman etmeye devam ederek daha da kötüsünü yapıyorlar.

Birkaç ay boyunca Mustafa Kemal kendisini, kendi iktidarını sağlamlaştırmaya ve bu iktidarı daha ılımlı hale getirme girişiminde bulunan kişilere karşı direnmeye adıyor. Saygınlık ve üstünlük konusunda durmaksızın itişen, tavuskuşu gibi kibirli subaylarıyla da uğraşmak zorunda.

Müttefikler bir barış antlaşması öneriyorlar ve Yunanlılar, şartları daha ziyade Türklerin lehine olduğu halde kabul ediyorlar. Ancak Kemal oyalanıyor, çünkü savaşı kazanmakta olduğunun farkında. General Papoulas istifa etmiş, yerine yaygın olarak deli diye kabul edilen, bazen bacaklarının şekerden ya da camdan yapılmış olduğuna inanan General Hazianestis getirilmiş. Hazianestis başarı ihtimaliyle ilgili olarak iyimser ve akla zarar altı yüz kilometre boyunca uzayıp giden neredeyse tek sıralık cephesinin ardına ikinci bir savunma hattı bile kurmamış. Hazianestis'in karargâhı ise, cepheden olabildiğince uzak, Smyrna limanında demirli, Yunanistan'a geri gitmesi kolay olan bir gemi. Büyük sayıda adamını Trakya'ya kaydırıyor. Yunanlıların, savaşı sona erdireceğini düşündükleri, Trakya'yı alıp İstanbul'u işgal etmek gibi bir planları var.

Bu plandan haberleri olduğunda Britanyalılar ile Fransızlar Atina'yı böyle bir plana silah zoruyla direnecekleri konusunda bilgilendiriyorlar. Fransızlar sınırları korumak üzere adam gönderiyor ve Britanya filosu denize açılıyor.

Kemal ile İsmet altı yüz kilometre uzunluğundaki cephenin her yanında saldırıya geçmesinin mümkün olmadığını anlayarak yüklenecekleri tek bir yer seçiyorlar. Burası da Afyon Kalesi'nin dışı. Hazırlıklar büyük bir gizlilik içinde, genellikle gece sürdürülüyor.

Hücum başlangıçta ağır ilerliyor. Çiğiltepe'yi yarım saat içinde alacağı konusunda Mustafa Kemal'e söz vermiş olan kahraman ama trajik bir komutan var. Aradan çok geçmeden Kemal'e, Albay Reşat'ın, "Hayatımı sona erdirmeye karar verdim, çünkü sözümü tutmayı başaramadım," diyen intihar notu geliyor. Albay Reşat, Kemal'in Büyük Savaş'tan kalma eski bir arkadaşı.

İkinci gün Türkler bir atılım yapıyorlar ve süvari birlikleri Yunan saflarının gerisinde ortaya çıkıyor. Yunan 1. Kolordusu malzemelerini ardında bırakarak acilen geri çekiliyor. İletişim tamamen kesiliyor ve General Hazianestis, havaya yollasa da pekâlâ olabilecek bir karşı saldırı emri yayınlıyor.

Mustafa Kemal her yerde el değmemiş Yunan yığınakları olduğu halde, adamlarını kaçan Yunanlıların peşinden göndermenin tehlikesini göze alıyor. Hücum başarılı oluyor, 1. ve 2. Yunan Kolorduları bütünüyle dağılıyor. O ana kadar çatışmaların dışında kalmış olan 3. Kolordu, artık güneyden gelecek saldırılara açık hale geldiği için, Marmara'ya doğru çekilmeye hazırlanıyor. Kemal ünlü emrini veriyor: "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!"

Türkler, Murat Dağı'nın yamaçlarından inerken tuzağa düşürdükleri binlerce savaş esiri alıyorlar. Mustafa Kemal, yakalanmış olan General Trikoupis'i, bütün Yunan cephesinin komutanlığına atanmış olduğuna dair az önce bir bilgi aldığı konusunda uyarmak gibi fevkalade ironik bir görevi var.

Yunanlılar çekilirken her yeri kasıp kavuruyorlar. Her şeyi akılsızca ve acımasızca heder ediyorlar. Yunan Ordusu kaçarak Smyrna'yı, her adımda daha çok hayret edip daha çok öfkelenerek harabelerin arasında ilerlemekte olan Türk Ordusu karşısında savunmasız bırakıyor. Kente giren Türk askerlerinin başında, buranın eski valisi ve Kürtlere karşı muzaffer Nurettin Paşa var. Mustafa Kemal Smyrna'nın sivil halkına saygılı davranılması konusunda emirler yayınlamış ama Paşa, Mustafa Kemal'den hoşlanmayan, kıskanan karmaşık yapıda birisi ve mümkün oldukça ona itaatsizlik etmekte. Utanmasız zulmüyle ilgili hak edilmiş bir ünü var.

Tarihin küçük ironilerinden bir tanesi de bir yüzyılın içinde Yunanlılar, Türklere karşı bir bağımsızlık savaşı yaptıktan sonra, bunu izleyen yüzyılın içinde de Türklerin Yunanlılara karşı bir bağımsızlık savaşı yapacak olması. Bu son savaşın son muharebesinde Yunanlılar yetmiş bin kişi, Türkler ise on üç bin kişi kaybedecekler.

Smyrna'da ise savaşın en son büyük felaketi gerçekleşiyor. Sıra Hıristiyan nüfusun Müslüman nüfusa ayna olmasına gelmiş durumda. Yunan askerlerinin Anadolu'da yaptıklarını görmüş olan Türk askerleri intikam havasında.

Nurettin Paşa, 1919 yılında kendisini işinden attırmış olan, karışıklık çıkarmayı da pek seven, din adamı Smyrna Başpiskoposu Chrysostom'u getirtiyor. Başpiskoposu, sonunda biri anlayış göstererek kendisini sefaletinden kurtarıp da vurana kadar parça parça eden bir Türk güruhuna teslim ediyor. Yakındaki bir Fransız devriyesi müdahale etmek için hiçbir şey yapmıyor.

Ermeni mahallesi ateşe veriliyor ve kısa bir süre içinde Avrupa ve Yunan mahalleleri bütünüyle harap ediliyor. Türkler, bunu kendi ellerine geçmesin diye Yunanlıların yaptığını söylüyorlar. Yunanlıların geri çekilirken her şeyi yaktığı bir gerçek. Ancak bu olayda, Yunan Ordusu birkaç gün önce kenti zaten terk etmiş bulunuyor. Kimileri, Türklerin eline geçmesin diye yangını Ermenilerin

çıkartmış olduğunu söylüyor. Kimileri, birtakım evlerde Ermeni usta nişancıların olduğunu ve nişancıları yakmak yaygın bir askeri uygulama olduğu için yangın çıkartıldığını söylüyor. Kimileri, evlerin içinde bağırsakları deşilmiş ve ırzına geçilmiş olarak yatan Ermeni sivillere ne yaptıkları anlaşılmasın diye veya evlerden çıkıp gitsinler de asla geri dönmesinler diye yangını Türk askerlerinin çıkarttığını söylüyor. Kimileri Mustafa Kemal'i, ötekiler ise, kalabalıkları galeyana getiren bir demagog olan Nurettin Paşa'yı suçluyor. Kimileri düzenli Türk Ordusu'nu, kimileri de ordunun yanı sıra gelen denetimi imkânsız başıbozukları suçluyor. Başka bir deyişle, herkes, Doğu Akdeniz'in en alımlı en mutlu ve en müreffeh limanının başına gelenler yüzünden suçlayacak, aşağılayacak bir başkasını buluyor. Nihai olarak ise suç, Venizelos'un ve Müttefikler'in ve özelikle de David Lloyd George'un.

Limanda, Müttefik savaş gemilerinin mürettebatı, kent bir cehenneme dönüşür ve umutsuz Hıristiyan nüfus rıhtımlara doluşurken uzaktan izliyor. Gemiler orada kendi vatandaşlarını kurtarmak için bulunuyor, yerlilere yardım etmek için değil. Başlangıçta hem Türk, hem de Müttefik devriye tekneleri bu insanların gemilere gitmesini engelliyor, ama sonunda savaş gemilerinin kaptanları ile mürettebatı bu zulme daha fazla dayanamıyor ve herkesi gemilere almaya başlıyorlar. Nihai olarak iki yüz bin kişiyi kurtarıyorlar, ama bu kadar uzun bir süre beklemiş oldukları için onları asla affetmeyecek olan birçok insan da var.

Yağlı suyun altında, bir tekneden atılan kurşunla vurulmuş olarak yatan, özel ve genel ticaret malları alım satımıyla uğraşan tüccar, Rosa'nın randevuevi müdavimlerinden, hayırsever, Eskibahçe yakınlarındaki neo-klasik üsluptaki şık tulumbahanenin yaratıcısı ve bağışçısı Georgio P. Theodorou için artık çok geç.

85

Ben Georgio P. Theodorou

Evet, yine ben, tüccar ve hayırsever Georgio P. Theodorou emrinizde. Unutmuş olabilirsiniz, Eskibahçe'nin girişine tulumbahaneyi diken bendim. Kasabanın biraz uzun tarifini vermek suretiyle sizleri eğlendiren de bendim. Daskalos Leonidas'ın eyerlenerek aşağılandığı olaylar hakkında bilgiyi veren de bendim. Ona ne olduğunu merak ediyorum; aslında hâlâ sağ olup olmadığını merak ediyorum. Kışkırttığı şeye kavuştu ve herhalde Eski Yunanlılar geldiğinde sevincinden bir oturup bir kalkmıştır. Eski Yunanlılar köpek gibi kuyruklarını bacaklarının arasına sıkıştırıp gittikleri, intikam hırsıyla dolu Türkler kapılarımızı yumruklarken bizi boğazımıza kadar bokun içinde bıraktıkları için, şimdi o kadar sevinçli olduğunu sanmam. Beni münasebetsiz bir anda yakaladınız dostlarım ve düşüncelerimin biraz kopuk kopuk olduğunu düşünebilirsiniz; ne var ki eğer biraz tutarsız isem, eğer söylemim akıntıyla sürükleniyormuş gibi geliyorsa size, artık İzmir diye bilinen bu güzel kentin limanının tabanına doğru ağır ağır batmakta olduğumdan beni suçlamayacağınıza eminim. Doğrusunu isterseniz, benim boğazıma kadar boka batmış olmam yalnızca mecazi anlamda doğru; zira esasında tepeden tırnağa deniz suyunda salamura olmaktayım.

Güçlü bir yüzücü değilseniz dostlarım, bütün giysileriniz üstünüzdeyken daha da güçsüz bir yüzücü oluyorsunuz. Bu doğanın inkâr kabul etmez bir kanunu. Son bir saati aşkın bir süredir bunu ampirik olarak doğrulamaktayım. İnsan eninde sonunda mücadeleden vazgeçmek zorunda kalıyor. Islak giysilerin ağırlığı

ile panik ve fiziksel çaba sonucu ortaya çıkan aşırı yorgunluğun bir araya gelmesi insanın nihayet ölümle barışmasına yol açıyor. Ardından yengeçlerin, vatosların, yosunların, midye, deniz salyangozuyla kaplı kendi haline terk edilmiş çapaların ve ne idüğü belirsiz halat parçalarının ve paslı palamarların bulanık ülkesine doğru uzun, ağır iniş başlıyor.

İnsan ölmenin yaşamak için mücadele etmekten daha az korkutucu olduğunu anladığında, imkânsız bir mücadeleyi bırakmanın verdiği rahatlığı, engin keyfi size aktarmama imkân yok. Soğuk suyu derin derin içe çekmek ve akciğerleri doldurmasına izin vermek ne kadar, ama ne kadar güzel. İnsan kendisini rahat ve temiz hissediyor. Zihnine kararlı olmayan bir sağlamlık yerleşiyor. Az önce büyük bir balık gördüm ve hayatımda ilk defa balık cinsine karşı sancılı bir kıskançlık hissettim.

Az ötemde bir başkasının da dibe battığını görebiliyorum, ama etekleri yukarıya doğru açılıp yüzüne dolanmış ve beyaz kadınsı donu boğulan bütün heriflerin görüş alanına girdiğine göre, kadıncağız acaba böyle açık saçık bir ölümle öldüğü için endişeli midir diye merak ediyorum. Bacaklarının kusursuz olduğunu söyleyebilirim, ama bendeniz bu bacakları tanımıyorum ve demek ki küçük gözdelerimden birine ait değiller.

Burnumdaki bütün kanallar dolmuş durumda, ama kulaklarım canımı acıtıyor, tepemde bir teknenin gövdesini görüyorum ve tuzun tadına çoktan alıştım bile. Su içinde yankılanan vurma sesleri ile motor sesleri var. Bunlar, biz mücadele ederek boğulurken ilkeli bir tarafsızlık ve özenli bir kayıtsızlıkla izleyen Müttefik savaş gemilerinden geliyor olmalı. Başlangıçta su, yüzümdeki ve ellerimdeki yanıkları yakıyordu ama, ne mutlu bana ki artık yanıklarım hiç acıtmıyor. Dalgakırandan uzaklaşmak için yüzerken Türk askerinin beni vurduğu yerde açılan yarayı da hiç hissetmiyorum.

Doğru dürüst ölmeye başlayıncaya kadar bu ölüm konusunda biraz acılıydım. Kendime, doksan yaşımda, on dokuzluk bir sevgilinin kollarındayken, yirmi birlik kıskanç rakibi tarafından vurulmak gibisinden çok daha ideal bir ölüm öngörmüştüm. Bundan da iyisi

ve tepeden tırnağa ideal olanı, hiç ölmemek olurdu. Hayatımı seviyordum. Zamanını kim benden daha iyi geçirebilirdi? Ve ödediğim tek bedel, belsoğukluğu yüzünden ara sıra şarlatan doktorlara gitmek. Kâr oranları konusunda, kuru üzüm hasadının iyi olup olmadığı için ara sıra endişelenmekti. O kadar harika bir hayat sürmekteydim ki, huzurum bana, Eskibahçe'nin küçük tulumbahanesini dikmek ve arkadaşlarımdan alacaklarımı tahsil etmemek gibisinden akılsızca hayırlar işlemeyi ilham ederdi.

Canımı sıkan, her şeyin anasını belleme işinin başına geçmiş birtakım avanaklar, sallabaşlar, tokaçahmaklar sayesinde meydana gelen en berbat şekilde ölüyor olmam (bir hayli hoş bir ölüm olsa bile). Duygularım yüzünden kullanmaya zorladığım bu güçlü ifadelerden ötürü beni bağışlayınız. Hanımefendilerin huzurunda genellikle kaba bir dil kullanmam, ama birtakım şaşkalozların antikalıkları yüzünden her şeyini kaybetmiş, boğulan bir adam olarak, kendimi pitoresk bir biçimde ifade etmeye hak kazandığımı hissediyorum. (Az önce yüzüm, bir liman kefali tarafından incelemeye tabi tutuldu ve bu kefal, muhtemelen hiçbir güceniklik duymadan yanımdan ayrıldı.)

Bir konuyu açıklığa kavuşturalım; ahmakoğlu ahmağın biri değilim ben ve hiç olmadım. Eğer öyle olsaydım yüklü servetimi yapamazdım, neredeyse hiç vergi ödemezlik edemezdim ve toplumun mümkün olan her düzeyinde iyi ilişkiler geliştiremezdim. Hiçbir şey dostlarım, nakit paranın, malların ve emeğin tamahkâr ama dürüst değiş tokuşunun peşine düşmek kadar masum değildir. Ben bir kapitalistim ve hiçbir kapitalist kalın kafalı olmayı kaldıramaz. Her tür maldan ve hatta havayla cıvadan bile para kazandım. Kazandığım parayı özgürce ihtiyaçlarım, havailiklerim için harcadım. O kadar çok istihdam yarattım ki, cennete vardığımda Tanrı bana bir madalya ile şahsi bir genelev vermeli. Ben olmasam, incir yetiştiricisi daha yoksul olurdu ve bir sürü küçük orospucuk da daha kötü giyinirdi.

Kuşbeyinlilerin esas kim olduğunu, en tepeden başlayarak size bir bir söyleyeceğim. Aslına bakılırsa tepe diye bir şey de yok; çünkü

gerizekâlılık şampiyonasına katılan öyle çok yarışmacı var ki, önce hepsi de eşit konuma geliyorlar. Aday göstermeye başlamadan önce izin verin de bir Eski Yunanlı olmadığımı belirteyim. Atinalı değilim ben ya da kimsenin doğru dürüst Yunanca konuşmadığı herhangi bir başka kasvetli küçük delikten de gelmiyorum. Ben Rum reayasındanım, yirmi dört karat Küçük Asya Rumuyum ve ailemin işleri, kuşaklar boyudur ki burada, Smyrna'da tıkırında ve her iki tarafın da çıkarını gözeten bir iş anlaşmasına yanaştıkları sürece, herhangi bir Türkle de, Yahudiyle de, Ermeniyle de, Levanten'le de sıkı fıkı dost olabilirim. İşin içinde iyi mangır veyahut Bella Vista Caddesi'nden Gümrük'e, Gümrük'ten Basmahane'ye, kuzeye doğru Hacı Paşa'ya ve *Massurdi*'ye uzanarak Doğu Akdeniz'in en sevimli oyun parkını, eşit miktarda kemik ile kereste külünden mamul bir yığına dönüştürmekte olan bu büyük yangında, zeminine kadar yanmış olduğundan korktuğum Rosa'nın orada güzel bir gece olduğu sürece ırk ve din ayırımı yapmam.

İşte rasgele bir sıralamayla gerizekâlılardan bazıları: Bir romantiği iş başına getiren Yunan halkı; kendisine izin veren olmadığı halde, buradaki insanların çoğunun Türk olmasına rağmen ve tepelerinin tası attığında aşırı tepki göstermekte Türklerin üstüne kimse olmamasına rağmen, Türkiye'nin en güzel kısmını koparıp Eski Yunanistan'a teyelleyebileceğini içtenlikle düşünmüş olan Romantik Maceraperest Hazretleri Başbakan Eleftherios Venizelos. Budalalarşahı, numara iki; sırf uzak geçmişte buradaki uygarlıklar biraz Yunan olduğu ve şimdi de kısmen Rum olduğu için Eski Yunanistan'la zoraki politik bir birlik kurulabileceğini düşündükleri için, az önce bahsettiğim romantik kadar romantik olduğu için yine Yunan halkı. Üç numaralı kalaskafa, daha önce bahsettiğim, Megalo Idea'lar içinde kendini şaşılacak kadar kaybetmiş olan, seçilmiş romantik Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos.

Yeri gelmişken, istilası altında kaldığımız, delifişek papazlara ne demeli? Kutsal filanca ya da Kutsal falanca adına dışarı çıkıp Türkleri öldürmemizi isteyen bütün o Tanrı adamlarına? Bizans'ın yeniden inşa edilmesine dair bütün o konuşmalara ne demeli? Ne demeye Tanrı aşkına? Ve bir kısmı da bütün ciddiyetleriyle, Mer-

mer İmparator'un pek yakın olan geri dönüşünden bahsetmezler mi! Piskopos Chrysostomos'un piskoposluk tacını takınıp rıhtıma ayak basan askerlerimizi şahsen kutsamasına ve papaz asasıyla Türk jandarmalarına saldırmasına, maiyetindekileri onların üstüne tükürmeye teşvik etmesine ne dememiz gerekli? Bunun herkeste, en ufak bir kuşkuya yer bırakmaksızın nasıl bir izlenim yarattığını size söyleyeyim. Müttefik işgaline değil, fakat yüzyıllarca geç kalmış bir Haçlı Seferi'ne benzedi. Türkler kenti geri aldıklarında Chrysostomos'un başına gelenlere üzüldüğümü kabul ediyorum. Ben boğulmayı ne kadar hak etmiyorsam, onun da, bir güruh tarafından parçalanmayı o kadar hak etmediğini sanıyorum; ama bir baş belasıydı o herif ve de kutsal bir ahmak, tek üzüldüğüm, şehit olmasının, insanlara, nasıl bir başbelası olduğunu unutturacak olması.

Ve Eski Yunanlılar kenti aldıklarında, polis şefine yapılanlara bir bakın! Herif onları ofisinde bekliyor ki, yetki devri yapabilsin: onlar ise herifi dövüyor, kulaklarını kesiyor, gözlerini oyuyorlar ve herkes bunun çok hoş bir şey olduğunu düşünüyor. Herif gece hastanede ölünce de pek memnun oluyorlar ve polis şefinin organlarının parçalanmasından pek memnun kalmış olan insanların, başpiskoposun da aynı akibeti paylaşmasından dehşete düşenlerle tıpatıp aynı kişiler olduğuna da iddiaya girebilirsiniz.

Dört numaralı tavşanbeyinliler, bir Eski Yunanlı kadar haset ve ağlamaklı kimse olamayacağından, Eski Yunanlıların Türkiye'nin bir parçasını işgal etmesine izin vermenin iyi bir şey olduğunu düşündükleri için, bütün o Müttefik başkanlar ile başbakanlar. Nasıl da pışpışlayıp okşadılar ve sevgi sözcükleri fısıldadılar kulaklarına! Eski bir Yunanlı, bir bitki bilim uzmanının nadir ve egzotik bir orkide yetiştirmesi gibi büyütür eski nefretlerini. Eski Yunanlı, bunadığında her şeyi unutur da, haset ettiğini unutmaz. Eğer bitki olsaydılar, bu eski kızgınlıklar bütün Doğu Akdeniz'i kaplar da vahşi ormana dönüştürürdü! En aziz tutulan, en sevilen hasetliklerinin yüzde doksan dokuzu da Türklere yöneliktir. Britanyalılar, Fransızlar ve İtalyanlar, sahiden de Yunan askerlerinin çıkarmadan sonra Türklere iyi davranacağını mı zannetmişlerdi?

Şimdi düşünüyorum da, hepsinden daha da ahmak olanı, eski Yunanlıları ve o görünüşte makul Venizelos'u teşvik eden Britanya başbakanı, pek de *Honorable* Kazkafa David Lloyd George olmalı. Lloyd George'a şahsen bir mektup yazmış bulunuyorum. Aslında öyle yapmam gerekirdi ya, yeni de Sayın Ahmak diye başlamadım mektubuma. "Saygıdeğer Beyefendi" dedim. Ona, bu bölgenin kendine yeterli olmadığını; zira güzel bir bölge olmakla birlikte arazisinin bulunmadığını anlattım. Bütün ticaretin hinterlant ile yapıldığını ve Yunan işgalinin ticarete balta vurduğunu anlattım. Bunun da üstünde, Yunanlı askerler, çeteler ve başıbozuklar var ki kırsal alanda kargaşa yaratıyorlar. Bunun da üstünde Ermeni çeteleri, Çerkez çeteleri, Türk çeteleri var ve bunun net sonucu, çiftçinin toprağını sürememesi oldu, dedim. Mektubumda, bu kentin bir harabeye dönüp yoksullaştığını, artık ticaret yapılmadığını ve Frenk Caddesi'nin zımnen neredeyse tamamen kepenk indirdiğini, şahsi paramı İskenderiye'ye aktarmak üzere olduğumu söyledim. Cevap almadım. Mektubu Fransızca yazmıştım. Ölüler hangi dili konuşur, merak ediyorum.

Neredeyse buraya gelip de, aklı başında ve duyarlı bir hükümdar gibi limana çıkacağı yerde, tam Haçlıların karaya çıktığı yerde karaya çıkan Kral Constantine'i unutuyordum. Ve neredeyse deli olduğuna dair dedikodusu yapılan ve bir gün bacaklarının şekerden yapıldığına, bir başka gün camdan yapıldığına samimiyetle inanan Başkomutan General Hazianestis'i unutuyordum. Bacakları belki kırılırlar diye, biri odaya girdiğinde ayağa kalkmamak için bu gerekçeyi kullanıyordu. Bir keresinde iyi bir yemeğin ardından bir koridorda onunla birlikte volta atıyor ve Rosa'nın oraya gitmeyi düşünüyordum ki, bir aynada kendi görüntüsüyle karşı karşıya kalan general hazretleri yüzünden irkildim. Hazırola geçti ve eli disiplinli bir hayranlıkla titreyerek kendi kendisine selam verdi herif. İşini bitirdiğinde, sanki her şey ortada değilmiş gibi bana, 'İnsan bir başkomutanı selamlamadan asla geçmemelidir,' dedi. Bir keresinde de kurallara karşı olduğu halde çimlerin üstünde yürüdü diye kendi kendisini barakaya hapsettiğini duymuştum. Deli mi,

kafasız mı? Kimbilir? Ama onu her kim atadıysa, onun her ikisi birden olduğu kesin.

Lütfen sevgili Yüksek Müfettişimiz Bay Stergiadis'i dangalaklar panteonumun üst sıralarına yerleştirmediğime dikkat buyurunuz. Onun yaptığı en aptalca şey, en başında bu görevi kabul etmiş olmaktı. Epirus'da kalması gerekirdi.

Stergiadis'in neyini sevdiğimi söyleyeceğim size; huysuzdu ve gayet tarafsız bir biçimde herkesi birden kendine yabancılaştırma gibi soylu bir sanat geliştirmişti. Kodamanlar onu bir partiye davet ettiklerinde gitmiyor ve kendisi de ne parti veriyor ne de kodamanları çağırıyordu. Kodamanları her şeyden çok bu kızdırdı. Her gün işten çıkınca herkes gibi evine gidiyordu aslında. Bu benim canımı çok sıkmıyordu, zira ben de kocakafalarla dedikodu edeceğime Rosa'nın oraya gidiyordum.

Rüşveti de sevmiyordu ve bu, insanı fevkalade kızdıran bir şeydi. Aslında beni kızdırmış olmasının bir sebebi budur. "O zaman işlerimi nasıl gördüreceğim?" diye sordum ona ve sahiden şaşırdığını söyleyebilirim, bana sanki deliymişim gibi bakarak dedi ki: "Bay Theodorou, düzgün yollardan gitmek zorunda kalacaksınız."

Ben de, "Düzgün yollar mı? Hangi düzgün yollar? Bizim buralarda asla düzgün yollar olmadı. Sokakta karşıma bir düzgün yol çıksa da kendini bana tanıtıp kartvizitini uzatsa dahi ayırtına varmam," diye cevap verdim.

Omuz silkmekle yetinip dedi ki: "Benim yüksek müfettişlik dönemimde, düzgün yollarla aranızda daha iyi bir ilişki kurulmasını temenni ederim."

Herkesi kızdıran başka bir şey de, Türklere büyük bir titizlikle adil davranmasıydı ki, bu yüzden, bütün Rumlar onun Rum karşıtı olduğunu düşündüler. Bütün yüce gönüllülükleriyle masum masum Türkleri vahşetle cezalandırırken yakalandıklarında, polisi üstlerine göndermesinin, haddini aşmak olduğunu düşündüler. Bu davranışın, Hellen ideallerinden esef edilesi bir yoksunluk sergilediğini düşündüler; çünkü asıl istedikleri, Türklerden bütün bütüne kurtulmaktı. Adil olmak gerekirse, 1914'te de Türkler bizden bütün bütüne kurtulmak istemişlerdi ve Tanrı bilir reaya Rumlardan kaç

bini, ülkenin içlerine doğru koltuklanarak götürülmüş ve geriye asla dönmemişti. Muhtemelen yarım milyon kişiydiler. Yani beni yanlış anlamayın, eski Yunanlıların Türklerden beter olduğunu düşünüyor olduğumdan değil; tıpatıp aynı oldukları halde, kendilerini çok daha iyi saymalarına bozuluyorum ben. Tanrı onları, Kabil ile Habil olarak yaratmış ve kim üste çıkarsa Kabil olma sırası ona geliyor. Habil rolü oynama şanssızlığı kimdeyse, ötekinin barbarlığından yakınma fırsatını değerlendiriyor. Eğer Tanrı ile şahsen karşılaşma fırsatım olursa kendisine, her iki tarafm dinini de ilga etmesini kuvvetle önereceğim ve ondan sonra sonsuza kadar dost olacaklar.

Bir keresinde bana yığınla borcu olan Türk müşterilerimden birinin öldürülmesiyle ilgili olarak şikâyette bulunmak üzere Stergiadis'i görmeye gitmiştim ve o zamana kadar bayağı iyi arkadaş olmuştuk. O da bana bir sır vermişti. Demişti ki Müttefikler çok tedirgin bir haldeymişler ve feci bir yanlış yapmış olduklarını düşünüyorlarmış. İşgali sınırlayacak hattı çizen Milne adında Britanyalı bir general vardı, ama tabi o hat görmezden gelinmişti. Ve sonra Britanyalıların üstüne, her mahalleden Rum çetelerinin ve Eski Yunan birliklerinin antikalıklarına dair sel gibi bilgi yağmaya başlamıştı. Onlar da Başbakan Venizelos'a baskı yapıyorlardı ve o da askere baskı yapmaya çalışan Stergiadis'e baskı yapmaya başlamıştı. Stergiadis kimseye baskı yapamamıştı. Aslında, asker denetimsiz kalmış ve yüksek komutanlık bile askerlerin ne yaptığını bilmiyor. Stergiadis'i çılgına çeviren de buydu. "Bay Theodorou," dedi bana büyük bir kasavetle. "Üzücü olan, uygarlaştırma misyonumuz hakkında konuşan bir yığın insanı dinlemek zorunda kalmam." Daha fazlasını söylemeden lafı orada kesti.

Bana gelince, ilk gününden bu işin fiyasko olacağını biliyordum. Efsunlar çıkarma yaparken herkes gibi ben de limana gitmiştim ve bir süre, ben de tezahürat yapıp Yunan bayrağı sallama hissine bile kapıldım. Birkaç dakika için, insanı heyecanlandıran bir olay olduğu kesindi. Sonra aptal herifin biri bir kurşun sıktı ve askerler Türk barakalarının üstüne ateş açtılar ve o noktadan itibaren her şey yokuş aşağı gitti. Heyecan yalnızca belli sınırlar içinde iyi bir

şeydir diyebilirim ve bu kadarı, biraz fazla heyecanlıydı. Şahsen, bir kerhanenin çok daha masun olan heyecanlarını tercih ederim. Galiba o ilk gün içinde üç yüz Türk öldürdüler ve daha da beteri, reaya güruhu Türk dükkânlarını yağmalamaya, fesler üstünde tepinip peçeleri parçalamaya, hayalgücünden yoksun o malum vahşeti ve canavarlıkları uygulamaya başladı. Tanrı'ya şükürler olsun ki Stergiadis göründü ve nizamı sağladı. Buna rağmen askerle reaya ahmakça bayrak ve Venizelos'un pıtrak gibi her yerde biten portrelerini sallama eylemleri, düşüncesiz vatan türküleri eşliğinde kendi kendilerini kutlayan keyifli nutuklar atmakla iştigal etmeye devam etti. Tam boğulmaya başladığımda aklıma gelen özel bir tane türkü var ki, beni her türlü ölçüsünün ötesinde kızdırıyor, çünkü ölürken son isteyeceğiniz şey, bir kaçığın anlamsız sözleri misali zihninizde dönüp duran aptalca bir türkü oluyor. Aslında hiç hatırlamamış olmayı isterdim. Kahrolası şey geri geliyor işte.

"Şimdi artık fustanella
Geldi ya Smyrna'ya
Fesler yok olacak
Türk kanı akacak
Şimdi Smyrna'yı aldık ya
Geldi sıra Aya Sofya'ya
Camiler yerle bir olacak
Yerini haçlar alacak."

Bu türkünün en çok nesi kızdırıyor beni, biliyor musunuz? Fesin yok olmasıyla ilgili satırı. Frenk Caddesi'nde neşeyle yürüyen efsun askerlerini izlemiştim de, ciğerlerini paralayarak bu türküyü söylüyorlardı ve kendi kendime düşünmüştüm, peki, bu efsunlar ne giyiyorlar ki kafalarına? Hanımefendiler, beyefendiler, efsun şapkasının festen başka bir şey olmadığı kesindir. Bu coşkulu ve tepeden tırnağa halk katılımlı haçlı seferi emperyalizminin sonucu, kendine saygısı olan her Türkün parasını saklaması, tüfeğini dolaptan çıkarması ve ortadan kaybolması oldu. Rüzgâr ekilmişti ve işte şimdi de korkunç bir fırtınayı biçmekteyiz.

Stergiadis ortaya çıktığında, her şey pek yolunda gidiyor gibiydi ve Smyrna'nın tekrar huzur bulması iyi olmuştu. Ama ben bir tacirim; Aydın vilayeti ile İzmir sancağını karış karış dolaşmak zorundaydım. Benim açımdan her şey hemen anında umutsuz bir hal aldı. Midilli'den eşkıya gelmekteydi ve bir jandarma katledildiğinde intikam mahiyetinde bütün bir köy yeryüzünden silinmekteydi; Menemen'de bir katliam olmuş, askerler hangi evin imha edileceğini anlasın diye reaya evinin kapısına beyaz haç çizmişti; resmi görevliler kapı kapı dolaşarak Türklere işgalden ötürü keyif içinde olduklarını beyan eden belgeler imzalatıyorlardı; askerler yasal lisansı olan av tüfeklerine el koyuyorlardı. Karatepe'nin bütün nüfusu camiye kapatılmış ve kül haline gelesiye yakılmıştı; askerler süngülerine fesler, kalpaklar geçirerek geçit yapıyorlardı; her şeyi çalıyorlardı ve buna, Türklere ait kirli mendiller de dahildi; ifadelerinin alınacağını ileri sürerek erkek milletini camilere topluyor, bu arada yiğit arkadaşları evlere akın düzenleyip kadınları taciz ediyordu; nişancıları yakmak için evler tutuşturuluyordu; sık sık nüfus yoklaması yapıp ziraatı imkânsız hale getiriyorlardı, Aydın'daki Türk mahallesini ateşe vermişler, minarelere de makineli tüfek yerleştirmişlerdi ki, yanmamayı tercih eden olursa yakalayabilsinler, 8. Girit Alayı holiganlıktaki ününe her gün ün katıyordu, Ahmetli'de muazzam bir katliam olmuştu; sivil halk, Türk barakalarından alınma tüfeklerle silahlandırılıyordu; Türkler, rozet satın alıp "Zito Venizelos" diye bağırma ayrılacağı karşılığında on beş kuruş ödüyorlardı; Müttefikler'in Jandarma Birlikleri Müfettişi Binbaşı Carrossi'nin bürosu yağmalanmıştı; hamile kadınlara malum doğaçlama sezaryen ameliyatları yapılmaktaydı; bedenler malum biçimde kesilip biçilmekteydi, dişler kırılmaktaydı; atlara fidye olarak el konmaktaydı; köylüler yük hayvanı diye kullanılmaktaydı; kızlar malum bir biçimde tecavüzden sonra pencereden fırlatılmaktaydı; aylak askerlerin oyalanması için, minare şerefelerinde ezan okuyan müezzinlere rasgele ateş etmelerine izin verilmekteydi; Kral Alexander'in bir maymun ısırığı yüzünden ölmesi sonucu ortaya çıkan ciddi olayda yas tutmayan Türkler dövülüyordu; drahmi yerine

kuruş kullanmakta ısrarcı olan tüccarlara ateş ediliyordu; çizmelerini çıkartması kolay olsun diye bir adam bir yumrukta yere yıkılıyor ve kasığı ayakla eziliyordu; ordunun aşağılık bir biçimde aniden ricatı esnasında yıkılmadık kent ve köy kalmıyordu... A evet, Konstantinopolis'in ve Küçük Asya Rumlarının zalim ve barbar imansız Türklerden parlak bir biçimde kurtarılmasıyla ilgili acı gerçekliği oluşturan irili ufaklı sonsuz sayıda yanlış.

Ve sonra Mustafa Kemal'in muzaffer ve intikam hırsıyla dolu birlikleri çıkıyor ortaya; çete hordaları şık düzenli birliklere karışmış. Papazları çarmıha geriyor veya düğümle iple boğarak öldürüyor, en tatlı kızlara bile tecavüz edip pencerelerden fırlatıyor, teknelerle kaçmaya çalışanların üstüne benzin sıkıyor, Ermeni mahallesini zevk için kapatıyor. Sonra kent alevler içinde kalıyor ve ötekilerin aynısı canavarlıklar kataloğu, sil baştan tekrarlanıyor; ama bu sefer Türkiye Türklerin ve bu sefer ki, haydi, Küçük Asya'yı zalim ve barbar imansız Rumdan kurtaralım. Eh, bu koşullarda şapkamı çıkartıp selamlarımı verip, "Beyler, hepinizin anasını şaapayım!!!" demekten başka ne yapabilirim ki bendeniz? Limanın dibinde yatmaktayım. Rosa'nın randevuevi yandı kül oldu, param İskenderiye'de. Denizin kıyısında, uzunluğu üç kilometreyi bulan bir alev duvarı ile umutsuz bir insan kalabalığı var ki Müttefikler'in gemilerini getirip kendilerini kurtarmasını bekliyorlar da onlar ise bunu yapacaklarına dair hiçbir belirti göstermiyorlar yiğitler gibi.

İnsan boğulurken, zaman sonsuza doğru genişliyormuş gibi görünse de aslında kısa bir sürem kaldığından, korkutucu bir biçime artık denizin yatağı üstünde kibar kibar bir aşağı bir yukarı hoplamakta olduğumu anlayacak kadar kendi bedenimin farkındayım, size beni en çok inciten bir zalimliği anlatacağım.

Yeniçiftlik'te bir müşterim vardı. Adı Karaosmanzade Halit Paşa'ydı. Çok önemli bir adamdı, vakar sahibi bir adam. Bu sizin için bir anlam taşır mı bilmem ama, en iyi türden bir Türk. Uzun bir seyahat yapmıştım, ama bir incir yüklemesiyle ilgili olarak gidip onu da görmem gerekiyordu. Evinde ölü buldum; otuz yedi süngü yarası ile burnu, dudakları, gözleri ve kulakları olmaksızın. Bun-

lar başından kesilip alınmış gibiydi. Başı da vücudundan ayrılmıştı zaten. Karaosman'ı uzun zamandır tanırdım da, bu sefer tanımakta güçlük çektim. O olduğundan, bir tek en sevdiği ipek gömleğini giymiş olduğunu görünce emin olabildim.

Bir zaman kalıntılarına baktım ve kusma ihtiyacımı bastırmaya muvaffak olduysam da gözyaşlarımın akmasına engel olamadım. Aslına bakılırsa, kendisine biraz borcum da vardı, ama buna rağmen ölümü beni hiç de rahatlatmadı. Şaşkına dönmüştüm ve anlamamıştım. Yakındaki bir subaya gittim ve zor konuşabildiğim halde ona dedim ki: "Karaosman Paşa'yı öldürmüşsünüz."

Bu subayın ani ve önüne geçilmez bir nefret duyduğum pek cici bir askeri bıyığı vardı. Bana baktı ve bir kaşını kaldırarak ve söylediğim şeye soğukkanlı bir cevap verdi. "E, ne olmuş?"

"Bok herifin tekisin sen!" diyerek sırtımı dönüp atıma yürüdüm. Tepkisi ne oldu, hiç görmedim. Sırtıma bir kurşun yemeyi bekliyordum, ama hiçbir şey olmadı ve şimdi düşünüyorum da, bu benim hayatımda yaptığım en cesur hareketmiş.

Keşke Eskibahçe'ye kaçıp saklanma akıllılığını gösterseymişim. İtalyan bölgesinde, küçük bir tatil geçirmiş olurdum. Tulumbahaneye yakışır neo-klasik bir de kemerli kapı yaptırabilirdim. Meydana yeniden taş döşetebilirdim Kerhanedeki kızlara bakması için bir şarlatan doktora para verebilirdim. Ama artık hepsi rüya bunların. Görüşüm siliniyor, ama ortalık zaten karanlık. Limanda kerevit olduğunu bilmiyordum. Ben aslında Atlantik ıstakozunu tercih ediyorum. Vücudumu hissetmez oldum artık. Ölüyorum diye endişelenmeyecek kadar ölüyüm.

Tüccar ve hayırsever Georgio P. Theodorou hepinize sulu bir elveda diyor. Sizlere bir dalga yollardım ama, elimin nerede olduğunu bilmiyorum ve zaten her kimseniz ve kim değilseniz, siz de herhalde orada değilsiniz. Elveda Smyrna, elveda Rosa'nın yeri, elveda dostlarım, elveda Lloyd George ile Venizelos ve bütün öteki ahmaklar, elveda benim dünya mallarım, hatta kendime bile elveda. Keşke zihnimde fesle ilgili bu aptal türkü dönüp dururken ölmemiş olsaydım.

86

Mustafa Kemal (22)

Mustafa Kemal'in Britanyalıları yıldırıp galip gelmesi için yalnızca bir ay yeterli oluyor. Fransızlarla İtalyanların kendisine ne isterse vermekten mutlu olduklarını biliyor ki istediği de, yabancı askerlerin Trakya'dan ve İstanbul'dan çekilmesi. O da, zaten yola çıkmaya hazır olan gemilere Çanakkale'de Karadeniz'e geçiş güvenliği sağlamaktan mutlu olacak. Birlikleri artık Çanakkale ve İstanbul üstüne yürüyorlar. Kısa bir süre sonra İzmir adını alacak olan Smyrna'da Mustafa Kemal, sonunda evleneceği, ama her ikisi adına da ne yazık ki, karakterinin kendisininki kadar güçlü olduğu anlaşılacak olan kadınla tanışıyor.

Lloyd George, bakanlar kurulunda, Mustafa Kemal'e karşı koyacağını açıklıyor. Her daim savaşçı Winston Churchill özel bir sefer kuvveti göndermek istiyor. Ne var ki, yardım etmeye istekli tek müttefik Yeni Zelanda oluyor. Mustafa Kemal, Fransız Yüksek Komiseri'ni, birliklerinin zaferle İstanbul'a girmesini engellememeye ikna etmeyi başarıyor; sonradan bir gazeteciye, birliklerin fiilen bulundukları yere ilişkin hiçbir fikrinin olmadığını da itiraf ediyor. Fransızlar ile İtalyanlar, Britanyalılara yardım etmek üzere gönderilmiş gemileri geri çekiyorlar. Lord Curzon yelken yepelek, kendisiyle birlikte Poincaré'yi gözyaşları içinde bırakan bir hırgüre girişeceği Paris'e gidiyor. Türk süvarisi, Britanyalıları Çanakkale'de geriden zorluyor, ama tek kurşun atılmıyor. İşte tam bu sıradadır ki, Türk subaylar gelip Britanyalılardan dikenli tel ödünç alıyorlar; beyefendilere özgü bir anlayış çerçevesinde, buhran sona erdiğinde iade etmek üzere.

Fransızlar Kemal'e istediği her şeyi veren bir planı kabul ediyorlar, ama Britanyalıların bundan haberi olmuyor. Onlarsa Kemal'e bir ültimatom vermeye karar veriyorlar, ama General Harrington bunu ona iletmemenin daha iyi olacağına karar veriyor. Birkaç bin adamla Mustafa Kemal'i yenilgiye uğratamayacağını biliyor. Poincaré fevkalade rahatlarken Lloyd George kızıyor, ama nihayette ateşkes müzakereleri başladığından ortalık sakinleşiyor. İsmet Paşa önemli bir müzakereci ve kısmen sağır olduğundan, sıkıcı ve münasebetsiz her şeyi duymamış gibi yapıyor.

Yunanistan'da hercai gönüllü halk, kısa bir süre önce öylesine aşırı bir sevinçle karşılamış olduğu Kral Constantine'e sırt çeviriyor. Aniden kendisinden ne kadar nefret edildiği hatırlanıyor ve en büyük düşmanı Eleftherios Venizelos'un başlattığı savaşı kaybetmekle suçlanıyor. Constantine, en büyük oğlu lehine tahtından feragat ediyor ve dört ay sonra Sicilya'da sürgündeyken, hem kendisi kırık, hem kalbi kırık bir adam olarak ölüyor. Bütün Yunan kraliyet ailesinin aldığı acı dersi o da almış; Yunan halkı bir krala ancak bir devlet başkanı olduğunda iyi muamele ettiğinden, sürgünde yas tutmak evde hüküm sürmekten daha iyi.

General Hazianestis ile beş bakan mahkemeye veriliyor ve kurşuna dizilerek öldürülmeye mahkûm ediliyor. General Hazianestis rütbe tenzilinin bir başkası tarafından uygulanmasındansa, cesaretle ateş kıtasının önüne çıkmadan önce kendi nişanlarını üniformasından şahsen söküyor. Bacakları bedenin altında sağlamca duruyorlar. Camdan ya da şekerden yapılmamış oldukları ortaya çıkıyor. Onun ve arkadaşlarının idamı, dünyanın geri kalanında büyük bir öfke uyandırıyor; çünkü günah keçisi haline getirildikleri aşikâr. Anlaşılmaz biçimde temize çıkartılan Venizelos tekrar ortaya çıkıyor. Yunanistan'daki yeni askeri cunta Trakya'yı elinde tutma niyetini açıklıyor. Bu nafile hırsa, yalnızca Lloyd George biraz sabır gösteriyor.

Kemal, Müttefikleri savaşla tehdit etmeyi sürdürüyor ve sonunda istediği oluyor. Doğu Trakya tamamen Türk kalacak. Büyük Rum nüfus, alışılmış, yürek burkan ve acılı sahneler, yol kenarlarındaki

ölümler ile yola düzülüyor. Onlardan boşalan yeri, anayurtlarından uzun ve umutsuz yolculuklarla kopan Bulgaristan ve Yunanistan kökenli Türk mülteciler ancak yıllar sonra dolduruyorlar.

Tarih tekrar başlıyor. Felaketlere yol açan Lloyd George iktidardan düşüyor ve Winston Churchill görevden ayrılıyor. Mustafa Kemal yepyeni bir ülkenin inşaatına girişiyor. Önce padişahlığı, ardından halifeliği lav ediyor. Laik bir anayasa düzenliyor. Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesini sağlıyor ve böylelikle, kastı bu olmasa da, Osmanlı döneminden kalan düzensiz arşivleri gelecekte hemen hemen hiçbir tarihçinin okuyamamasını da güvence altına almış oluyor. Kadınlara eşit haklar sağlıyor ve hem peçeyi, hem de fesi yasaklıyor. Koskoca sanayiler kuruyor. Kendisi ölür ölmez, ki böyle bir şey olursa onun ardından kimsenin tek kişi iktidarına ilgi duymayacağına inanıyor, Batı tipi liberal bir demokrasiye giden yola girilmesi için bir dizi girişimde bulunuyor.

Mustafa Kemal ayrıca, hükümlerden bir tanesi de, hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar bütün Türkiyeli Hıristiyanların Yunanistan'a gönderilmesi koşulunu içeren Lozan Antlaşması'nı da imzalıyor. Bir başka hüküm de, ister Rum ister, Türk kökenli olsunlar ve konuştukları dil de dikkate alınmaksızın, bütün Yunanlı Müslümanların Yunanistan'dan Türkiye'ye gönderilecek olması. Ölçüt etnik olmaktan ziyade apaçık dinsel ve konuyla ilgili masum insanlar hesaba katılmadığı sürece bu, gelecekteki çatışmaların önlenmesi adına iyi bir fikir gibi görünüyor.

Bir gün Türkiye'de buna, "Demografik Katastrof" denecek, çünkü her şeyin nasıl yapıldığını bilenler Hıristiyanlar. Türkler asker, topraksız köylü ve toprak ağaları; ama Hıristiyanlar tüccar ve zanaatkâr. Onların yitimi, on yıllar boyunca ekonominin düze çıkmasına engel olacak.

Yunanistan'da ise buna "Küçük Asya Katastrofu" deniyor. Gidenler sonsuza kadar keyfi bir biçimde cennetten atıldıklarını hissedecekler. Yunanistan'a bir buçuk milyon insan gelecek. Barınmaları ve uyum sağlamaları için çaba gösteren hükümete büyük

zorluk çıkartacak. Beraberlerinde öğrenimlerini, incelmişliklerini, yeteneklerini, özlemlerini ve ileride rembetika halini alacak olan müziklerini de getirecekler. Ayrıca mutlak yoksulluklarını ve haksızlığa uğramışlık duygularını ki, bu belki de, Yunanistan'da, günü geldiğinde Yunan İç Savaşı'na yol açan komünizmin yükselmesine, her şeyden çok katkıda bulunacak.

Türkiye'de Hıristiyan topluluklarının yaşadığı her yere komiteler gönderilecek. Görevleri, mülkün değerini saptamak ki, bedelini önceden yollamak mümkün olsun veya bu bedel mültecilere, yerlerine varır varmaz ödensin. Bununla birlikte, ulaşım imkânı verilmeyecek; çünkü on yıllık bir savaşın ardından Türkiye'nin elinde kalmış olan hiçbir şey yok ve mallar yerine varmayacak. Mültecilerin çoğu için bu da bir başka ölüm yürüyüşü haline gelecek.

Eskibahçe'de ise komitenin gelişi pek ciddiye alınmıyor. İtalyan işgali sayesinde sakin zamanlar geçirmiş olan oradaki Türk ve Rum Hıristiyanlar Yunanistan'la yapılan savaştan arta kalan acıyı da pek az hissediyorlar. Onlar hâlâ Osmanlı olduklarını ve Mustafa Kemal'in de padişaha hizmet ettiğini düşünmekteler. Çoğu, yıllar önce kesinlikle yasaklanmış olan sarığı hâlâ kullanıyor.

Çatışmadan sağ çıkanlar birer ikişer dönmeye başlıyorlar. Artık hemen hemen her gün yapılır hale gelen kutlamalar, kaçınılmaz olarak, suyun altında korkunç bir keder akıntısı olduğunu ortaya çıkartıyor. Dönüp de ana babalarının yıllar önce öldüğünü öğrenen askerler var ya da erkek kardeşlerini yitirdiklerini. Tarlaların kendi haline kaldığını, hayvanların gittiğini ve evlerin harabeye döndüğünü görüyorlar. Geçen zaman giderek oğullarının sonsuza kadar kayboldığunu aşikâr hale getirse de aileler umutsuz umutsuz dörtgözle beklemeyi sürdürüyorlar. Kasaba sakatlarla doluyor. Karatavuk, yakışıklı, tamamen büyümüş, dimdik, güven dolu, madalyalarla donanmış olarak geri döndüğünde, İskender'in evindeki sevincin sınırı olmuyor. Nermin o rahatlamayla gözyaşı dökmekten alamıyor kendini ve gururdan çatlayan İskender, oğluna, kendisinin de Rüstem Bey'le birlikte şaki kovalayarak iyi bir savaş çıkardığını

anlatıyor. Abdül Chrysostomos'un tüfeğini alıp ava gidiyorlar. Hem Karatavuk, hem ağabeyi bir geyik vuruyorlar ve İskender birini kaçırıyor. Karatavuk, ona cephanede bir sorun olduğu konusunda güvence veriyor ve bir sonraki hedefi bilerek kaçırıyor.

İbrahim geri geldiğinde durumu berbat ve tir tir titremekte. Elleri o kadar çok titriyor ki, bardaktan su içemiyor. Annesiyle kız kardeşlerinden ödü kopmuş gibi görünüyor; bir köşeye siniyor ve gözlerini koluyla gizliyor. Philothei koşup onu görmek için duyduğu isteği zor zapt ediyor, ama Kırıkburun Ali az sonra Charitos'un kapısında belirip düğünün ertelenmesi gerektiğinin aşikâr olduğunu söylüyor. Anlaşmayı bozmayı öneriyorsa da Philothei bu öneri kendisine annesi tarafından iletildiğinde şiddetle reddediyor. Hırsla çeyizini işlemeye devam ediyor. Ali, İbrahim'in yorgun ve çok hasta olduğunu söylüyor, ama kısa bir süre sonra herkes onun yarı delirmiş olduğunun dedikodusunu yapmaya başlıyor. Drosoula bunu arkadaşına çıtlattığında Philothei o kadar kızıyor ki Drosoula bir daha asla bu konuyu açmaya cesaret edemiyor. Philothei bir sefaletin yerini bir başkasının aldığını anlıyor. İbrahim'le yollarının kesiştiği her anı hatırlıyor. Sürekli bunları anlatıp duruyor. Herhangi bir yörüngesi ya da neticesi olmayan küçük hikâyeler bunlar ve kısa bir süre sonra Drosoula ile Leyla Hanım dinler gibi yapmakla yetiniyorlar. Özlemi Philothei'yi kanser gibi yiyip tüketiyor. Bütün öyküleri, "Bir gün dışarda yabani yeşillikler toplarken..." diye başlar gibi görünüyor. Birkaç kapı ötede oturmasına rağmen sevdiğini gözucuyla dahi göremiyor.

Smyrna'nın yangın yüzünden büyük oranda harap olduğuna ve bütün Ermenilerle Rumların gittiğine dair haberler gelmiş bulunuyor. Birkaç ay sonra İskender somurtarak çocuklar için yapılmış beş yüz tane kuş düdükle dolu raflarını inceliyor. Georgio P. Theodorou'nun yaşıyor olmasını ve günün birinde gelip düdükleri almasını umuyor. Aksi takdirde bunlarla ne yapacağı konusunda hiçbir fikri yok.

87

Ben Philothei (14)

Başka ne yapabilirim ki, bekle, bekle, bekle! O kadar uzun zamandır bekliyorum ki, çocukluğumdan beri bekliyorum ve şimdi keşke on iki yaşında evlenseymişim diyorum, çünkü bazı kızlar evleniyor ama çok küçük olan İbrahim'di. On üç, bir oğlanın evlenmesi için çok küçük bir yaş. O yaştaki oğlanlar, ciddiyetten uzak oluyorlar.

Yıllarımı, çoğunlukla yalnızca biraz ahbaplık etmek ister gibi görünen Leyla Hanım'la ilgilenerek geçirdim ve bunu kim istemezdi ki? Bunun için bana ödenen sikkelerin aileme hayrı dokundu. Ama bütün bu süre boyunca da içimde özlem vardı, yaşadığım sürece vardı. Boğazımı ve yüreğimi ağrıtan bir özlem bu. Onu ne zaman düşünsem ürperiyorum ve bacaklarımla mideme bir şeyler olmaya başlıyor, bir çeşit açlık ve huzursuzluk bu. Onu zihnimde canlandırıp duruyorum ve sanki onu sahiden görür gibi oluyorum, ama ilginç bir görüş oluyor bu; çünkü görmemek gibisinden bir görüş ve sevdiğimi böyle görüyorum. Yamaca bakıyorum ve yamaç, üstünde İbrahim'i barındırmak zorunda. Meydana bakıyorum, meydan, içinde İbrahim'i barındırmak zorunda. Bir keçi gördüğümde sevdiğimi düşünüyorum, çünkü o bir keçi çobanı ve bazen Köpek'i, artık bir hayli yaşlı bir köpek olan İbrahim'in mastısını görüyorum. Ve Köpek'i gördüğüm zaman hangimizin önce öleceğini merak ediyorum; ben mi, yoksa Köpek mi; ikimiz de İbrahim'i arzuyla beklemekten öleceğiz.

Benim güzel olduğumu söylüyorlar ve bir ara bana peçe taktırdılar, çünkü erkekleri rahatsız ediyormuşum. Dediklerine göre doğduğum gün bile güzelmişim. Abdülhamit Hoca beni görmeye gelmiş. O bir ermişti ve kız olduğum halde beni kutsamış. Leyla Hanım, bana daha da güzel olmayı öğretti, nasıl süsleneceğimi, nasıl güzel kokular sürüneceğimi, aynanın önünde oturup da kusursuz olana kadar kendime nasıl çekidüzen vereceğimi.

Kusursuzluğun yetersiz olduğunu anlamış bulunuyorum. Bu kusursuzluktan ben, bir doğum yatağındaki ağrılar uğruna, onun babasının evinde çalışmanın yorgunluğu uğruna, o evde en sonda gelen kadın olmak uğruna ve karılık vazifelerimin bendeki kusursuzluğu alıp götürmesine acımak uğruna vazgeçebilirim.

Sevdiğim savaşlara gittiğinden beri, yedi yıldır beklemekteyim. Bu yedi yıl Rüstem Bey'in evinde geçti ve kusursuzluğumun duyduğum özlem yüzünden damla damla akıp gittiğini gördüm. Sevdiğimin dönüp de beni gördüğünde artık beni sevmeyeceğinden korktum.

Ve artık döndü. Mezopotamya diye bir yerde savaşmış; akreplerden ve taşlardan ibaret çöllük bir yer ve Suriye'ye gitmiş. Mustafa Kemal'in Eski Yunanlılara karşı savaşına katılan ordulardaymış, bu beni endişelendiriyor, çünkü babam Hıristiyan olduğu için belki artık beni istemez ve artık Eski Yunanlılar yüzünden Hıristiyanlara yönelik acı hisler var.

Şu anda kalbim ağrıyor ve göğsümü sıkıştırıyor, çünkü o dönmüş bulunuyor ama ben onu göremiyorum, annesinin yanında bile. Ve biz bir altın sikkeyle sözlenmiştik. Çok zayıflamış, dişleri dökülmüş, sesi paçavraya dönmüş. Konuşması karmaşık, gülüşü çok tiz ve tuhaf. Elleri titriyor ve diyorlar ki zincirleme sigara içiyormuş, hatta büyüklerinin yanında bile. Bu yüzden bıyığının ortası turunculaşmış.

İbrahim'in babası benimkini görmeye geldi ve dedi ki, sevdiğim huzursuzmuş. Savaştan geldiğinden beri kafası doğru çalışmıyormuş ve babam, Ali'yle düğünün İbrahim dengesini bulana kadar

ertelenmesi konusunda anlaştı. Babam bunu bana söylediğinde sanki limon yakısı yakmışlar gibi oldu ve ağladım, çünkü zaten çok uzun zamandır bekliyorum. Belki de bir yedi yıl daha veya yedi kere yedi yıl daha beklemek zorunda kalacaktım. Rüstem Bey'in konağına kaçtım. Orada benimle bal şeker olan Leyla Hanım'la birlikte gözyaşı döktüm. Birlikte yamaca gittik ve gizlice sevdiğimi gözetledik. Rüzgâr gökyüzünde gürlüyordu. Onun kaval üflediğini işittik ki kaval sesi dünyanın en güzel sesi, mehmetçiklerin ve keten-kuşlarının sesinden bile güzel. Onun bir kayanın üstüne oturmakta olduğunu gördüm ve kavalını yanına bıraktı ve Köpek'in kulaklarını kaşıdı. Sonra hıçkırmaya başladı ve elleriyle yüzünü ovdu. Leyla'yla birlikte sezdirmeden uzaklaştık, çünkü ağlayan bir adamı dikizlemek olacak iş değildi.

Leyla Hanım beni geri götürüp bir aynanın önüne oturttu, saçımı ördü, sonra çözdü ve farklı biçimlerde tekrar tekrar ördü. Alışılmadık biçimlere sokarak beni biraz güldürdü, sevgiyle boynumu okşayıp yanaklarımdan öptü. Drosoula, Gerasimos'la evlendiğinden beri onun için bir evlatlıktan ve hizmetçiden çok daha fazlası olduğumu söyleyerek bana sarıldı ve teselli buldum.

Ona boğazımdaki ağrıdan, midemdeki arzudan, huzursuzluktan, ürpertilerden, derin açlıktan, hiç son bulmayan umutlarımdan ve o olmadığında bile her şeyi içinde onunla görmekten söz ettim. Leyla bana, "Bunun için bir kelime biliyorum," dedi. Ben de, "Bana o kelimeyi söyler misiniz," dedim. Leyla, "O kelime *agapi*," dedi. Ben de, "Ne demek o?" diye sorunca güldü ve dedi ki: "Aptal kız, az önce bana anlattığın bütün o şeyler demek işte." Ve ben de, "Hangi dilden?" dedim. O, "Kimseye söylemeyeceğine söz ver," deyince ben de, söz verdim. O, "Rumca," dedi. "Ve onunla yatağa girdiğinde veya bir tarlanın mahrem bir köşesinde birlikte yatarken o sana sarılmışken sevdiğine ne demen gerektiğini de öğrenmek ister misin?" diye sordu. Ben kızardım ve dedim ki: "Söylesenize Leyla Hanım," dedi. "Ona, *agapi mou*, diyeceksin." Ben ezberleyene kadar

tekrarladım. *"Agapi mou, agapi mou."* Ve sonra Leyla Hanım: "Ona yüreğindekini açmak istediğinde, hislerin dolup taştığında ve dışarı çıkmak istediğinde *S'agapo*, dersin." Ve ben de, *"s'agapo, s'agapo, s'agapo,"* diye tekrarladım.

Leyla, "Şimdi söyle bakalım, *s'agapo, agapi mou*." Ve ben tekrarladım. *"S'agapo, agapi mou, s'agapo, agapi mou."* Ve o yüzümü okşayarak, "Bu, burdaki Hıristiyanların yavaş yavaş unutmuş oldukları, senin atalarının dili." Ben de, "Benim kendi dilimde kelimeler yok mu?" diye sordum. Leyla, "Aptal kız, var tabi ama Rumca aşk için en güzel dildir."

Ve her gece uyumadan önce İbrahim'i düşündüm, o kadar yakınımda olan ama o kadar az gördüğüm, zihnimde onun hayalini canlandırarak ona, *"S'agapo, s'agapo, s'agapo,"* dedim. Sevdiğimin rüyasının görürken, mezarların arasında ona doğru koşarken, *"Agapi mou,"* diye seslendim. Ve yavaş yavaş anladım ki Leyla Hanım'ın bana söylediği doğrudur, bu kelimeler dünyadaki bütün dillerin en mükemmelidir. Dünyanın bütün dillerindeki bütün kelimelerin içinde en güzel olanlar bunlardır ve ayrıca söylemek istediğimi en iyi anlatan kelimelerdir.

88

Göç

Peder Kristoforos uykusunun türbülansı içinde Tanrı'nın cenazesini bir kere daha gördü rüyasında. Bu rüyanın bin tane küçücük ayrıntıda farklılaşan çeşitlemeleri vardı. Kristoforos bir süreden beri bunu, etkili bir psikolojik ve ruhsal gerilim kaynağı olarak değerlendirmekteydi. Kısır Lydia kocasının göz altlarındaki siyah halkalardan, yüzünün solgunluğundan ötürü endişelenip üzülüyordu, ama daha iyi uyumasını sağlayacak bir iksir bulamamıştı. Bu geceki özel çeşitlemede, Peder Kristoforos Tanrı'nın cenazesini yöneten papazdı. Soylu bir kötücüllük taşıyan yüzü *Todeslust* ile şenlenmiş Azrail de mezar kazıcısı. Azrail cesedin durumuna ilişkin saygısız yorumlarıyla kendisini büyük bir şoka sokmuş ve tam şafakla birlikte kasabaya jandarma girerken, Kristoforos da kendi itiraz çığlıklarıyla uyanmıştı.

Yine, yıllar önce asker almaya gelen ve Karatavuk'un babası yerine orduya yazılıp peşi sıra gittiği Osman Çavuş'un komutası altındaydılar. Çavuş kısmen eski yaralarının sağlığına verdiği büyük zarar ve kısmen de yıllardan beri hayatının zor koşullar altında geçmesinden ötürü büyük ölçüde yaşlanmıştı. Topallaması daha belirgin hale gelmişti, bazen nefes almakta zorluk çeker olmuştu ki, bu sorunu zincirleme sigara içmek suretiyle hafifletmeye çalışıyordu; bu alışkanlık da kalın bıyığını kahverengiyle sarının çeşitli tonlarına boyamıştı. Kendini hâlâ adam gibi bir asker olarak kabul ediyordu ve gururu sayesinde duruşu dik, konuşması yalındı. Telmessos'dan itibaren günler süren bir yolculuğun ardından kasabaya varınca, anında tıraş olmaya gitti. Bunun ardından, tazelenmiş olarak ve

limon kolonyası kokarak bürosunu meydandaki aynı çınar ağacının altına kurdu. Jandarmaları emirlerini halka iletmek üzere yolladı.

Başlangıçta jandarmaların söylediklerine kimse inanmadı ama bunun eşek şakası filan olmadığı çabucak anlaşıldı. Osman Çavuş'un emirleri, kasabanın bilumum Hıristiyan halkını toparlayıp Telmessos'a götürmekti ki, oradan da gemilerle Yunanistan'a götürüleceklerdi. Osman Çavuş'a ulaşım aracı, tayın ve bu işi başarması için gerekli para da verilmemişti. İsterinin eşiğinde Hıristiyan gruplarınca çevresinin kuşatılması için aradan çok zaman geçmesi gerekmedi.

"Peki, evim ne olacak?"

"Kilitleyin."

"Hayvanlarım ne olacak?"

"Komşularınıza rica edin bakmaları için. Satın."

"Annem ne olacak? Hastadır kendisi."

"Geride kimse kalamaz."

"Oğlum ne olacak? Üç gündür uzakta. Geri döndüğünde ona ne olur?"

"Arkamızdan gönderilir."

"Semaverim ne olacak? Çok kıymetlidir."

"Deniz kıyısına ulaşıncaya kadar taşımayacağınız hiçbir şeyi almayın yanınıza. Eğer aklınız varsa yiyecek ve giysi alırsınız."

"Yarın bir parça arazi için görüşmek üzere birileriyle toplantı yapacaktım."

"İptal edildi."

"Eşyalarım ne olacak? Taşıyacak arabam yok ki benim."

Osman Çavuş sakin olmalarını rica etmek üzere elini kaldırarak tekrarlayacaktı. "Hepiniz dinleyin, yeni evinizde kaybettiğiniz her şey tam değeriyle tazmin edilecek. Hepinize sertifikalar verilecek."

"Ne zaman? Nerde?"

"Kesin olarak bilmiyorum. Telmessos'da bu işin halledileceğini umuyorum."

"Yunanistan nerde?"

"Denizin ötesinde. Çok uzak değil. Merak etmeyin, Yunanlılarla Frenkler size bakacaklar. En az eskisi kadar iyi yeni evler bulacaklar size."

"Yunanlılar da bizim gibi Osmanlı mı?"

"Hayır, bundan böyle siz Yunansınız, Osmanlı değilsiniz. Ve biz de artık Osmanlı değiliz; Türküz." Çavuş ellerini iki yana açarak omuz silkti. "Ve yarın, kim bilir? Biz başka bir şey oluruz, siz zenci olursunuz ve tavşanlar da kedi olurlar."

Hıristiyanlar, yanlarına ne alacakları gibi kafa karıştırıcı ve olanaksız bir işle başa çıkmaya çabaladılar. Yaz aylarında hayvanları düzenli olarak yukarı yaylalara çıkartan aileler vardı. Bunlar taşıyabildikleri bütün eşyalarla uzun mesafeler katetmeye alışkındılar; buna rağmen onlar dahi böyle bir yolculuğu, böylesi bir telaş ve belirsizlik koşullarında asla yapmış değillerdi. Çoğu insan aşırı bir heyecana apansız tepeüstü dalmıştı. Tam anlamıyla kafa karmaşası içindeydi. Kimileri şoka girmiş ve sessizleşmişti; kimileri isterik isterik ağlarken diğerleri de, bir yandan tevekkülle mallarını mülklerini toparlamaya çalışırken öte yandan da itaatsizlik ve meydan okuma, jandarmalar gidene kadar saklanma gibi konularda ateşli konuşmalar yapıyorlardı.

Kimi yalnızca yiyeceğini ve içeceği suyu yüklenirken, ötekiler nakit para karşılığı satılabilecek bakır kaplar ve drahoma takıları gibisinden değerli eşyaları yanlarına almanın daha iyi olacağını varsaydılar. Kimileri, nakit paranın menkulden daha fazla işe yarayacağını düşünerek, mallarını ölü fiyatına komşularına sattılar. Kimileri duygusal değeri olan nesneleri toparladı. Kimi de ya daha akıllıca ya da daha aptalca davranarak küçük halat kangalları veya bir çapanın başı gibi yararlı olması veya olmaması olası şeyleri arandılar. Bu, gerçekte yoksulların kârlı çıktığı aşırı oranda seyrek durumdan biriydi; zira insanların kat kat büyük çoğunluğu, pek az tercih kullanılabilecek gerilimli koşullarda yaşamaktaydı. Bu mütevazı ruhlar da sahip oldukları pek az şeyi bohçaladılar ve herkesten evvel meydanda toplandılar. Onlardan da daha mütevazı olanlar, Hıristiyan kökenli on iki tane dilenciydi ki, bunlar umutsuzluk yerine iyimserlik yaşayan tek gruptular. Kimileri kaçıktı, kimileri özürlü, kimileri de kaçak; ama hepsi için birdenbire yeni bir ülkede yeni ve daha iyi bir hayat umudu belirmişti. Verecek hiçbir şeyi olmayanlardan sadaka dilenerek, onlar da yürüyüş kolunu izleyeceklerdi. Bu gru-

bun içinde Köpek olmayacaktı. O, konuşamaması, kötürümlüğü ve münzevi hayatı yüzünden ırk ve dinle ilgili bütün değerlendirmelerin dışına çıkarak mezarların arasında kalmıştı. Onun gibi, meslekleri sayesinde bütün ırk ve din değerlendirmelerinin dışında kalan Hıristiyan genelev kadınlarının herhangi biri de çıkıp gelmedi.

Osman Çavuş'un dertleri, insanları sıraya dizip yola çıkarma zamanı geldiğinde başladı. İlk önce ortaya öğretmen sorunu çıktı.

Daskalos Leonidas meydanda, nihayet son Hıristiyan da harekete hazır olduğunda belirdi. Her zamankinden daha da zayıftı ve üstü başı daha da perişandı; gözlük camları kirlenmiş, Frenk usulü giysileri yırtık pırtık ve yağlı bir görünüm almıştı. Kimse onu uyarmayı gerekli görmemiş olduğundan ve kasabada bunu yapacak arkadaşları ya da akrabaları da bulunmadığından, neler olduğunu nispeten yakın bir zamana kadar anlamamıştı.

Hıristiyanların pek çoğu açısından bu olay şahsi bir felaket iken Leonidas açısından bir de üstelik politik ve ideolojikti. Rüyalarının buharlaşıp uçtuğunu görmüştü. Haksızlığa uğramış insanların hissettiği büyük öfkeden cesaret alarak, çınar ağaçlarının altında, kasaba jandarmalarının sonsuza kadar süren tavla oyunlarını oynadıkları masaya hantalca sıçrayacak cüreti kendinde buldu.

Terleyerek ve titreyerek, ortada dolaşan kalabalığın dikkatini çekmek için kollarını sallayıp bağırmaya başladı. "Dostlar! Dostlar! Dinleyin! Beni dinleyin! Dinlemek zorundasınız!"

"Aşağı in ve sesini kes, budala!" diye emretti Osman Çavuş, ona bakarak. Görmezden gelindi.

"Dinleyin! Dinleyin!"

Bu ince kuru seste, Osman Çavuş'un bile dinlemek istemesine yol açan umutsuz ve emreden bir şey vardı. Bu yüzden tüfeğinin dipçiğiyle dizlerinin arkasına vurmaya çalışan bir arkadaşının elini durdurdu. "Devam edin bakalım," dedi Osman. "Ne diyecekseniz deyin ve acele edin. Sadece birkaç kelime etmenize izin veriyorum, hepsi o kadar."

Kimse Leonidas'ın söyleyeceklerinden kuşkulanmıyordu ve bu yüzden hepsini adeta şoka soktu. Yüzlerini ona çevirirken ses-

sizleştiler ve Leonidas iki elini de hatipler gibi kaldırdı. "Kadim zamanlardan bu yana," dedi derse başlar gibi. "Burada yaşadık biz. Memleketimiz burası. Atalarımız, en büyük günlerinde şimdi yerde harabelerini gördüğünüz görkemli şeyleri inşa ettiler. Dünya tarihinin en büyük uygarlığı bizim. Size Yunanistan'a götürüldüğünüzü söylüyorlar, ama Yunanistan burasıydı. Yine Yunanistan olmalı burası. Yunanistan burası. Biz Yunanlıyız ve burası bizim Yunanistan'daki memleketimiz. Gidemeyiz. Burda yabancı olan Türkler. Onlar bizden çok sonra geldiler. Hepiniz evlerinize dönmelisiniz. Gitmeyi reddetmeliyiz. Memleketimiz burası bizim. Patriğimizin ülkesi. Gitmeyi reddetmeliyiz. Yunanistan aşkına ve Tanrı aşkına burda kalmalısınız." Ellerini iki yanına düşmesine izin verdi ve sonra yalvarır gibi avuç içleri yukarı gelecek şekilde tekrar kaldırdı.

İnsanlar cevap vermeksizin baktılar ona. Memleketin burası olduğu doğruydu; ama silah tutan yetkili insanlar varken gitmeyi nasıl reddedebileceklerdi? Muhtemelen, dünyanın sığındığı Padişah Hazretleri'nin buyruğu söz konusuyken ve Frenklerin gözünü yıldırmış olan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın buyruğu söz konusuyken nasıl meydan okuyacaklardı? Çoğu okuma yazma bilmeyen ve hiyerarşi içinde yetişmiş bu halim selim küçük insanlar aniden nasıl aslan kesilsinlerdi? Bir demagogun liderliği altında bir metamorfoz gerçekleşebilirdi ama masanın üstünde dikilen Leonidas böyle biri sayılmazdı; gülünç ve biraz da kaçık görünüyordu.

Osman Çavuş yorgun yorgun ona baktı. "Hemen inin aşağıya, yoksa sizi vurmak zorunda kalacağım. Bundan zevk alacak değilim, ama maalesef zamanımız tükeniyor," diyerek pantolon paçasına yapışıp çekti.

Leonidas kendisine doğrulan yukarı dönük çehrelere baktı. Ona öyle geldi ki kendisini, sanki o bir avlaktan kaçmış garip ama zararsız bir hayvanmış gibi şaşılacak kadar mutedil bir ilgiyle süzmekteydiler.

"İnin aşağı," dedi Osman Çavuş, ama Leonidas aşağı inmek yerine masada kaldı, suratını astı, gözlerini kapadı ve hıçkırmaya başladı. Omuzları sarsıldı ve gözyaşları yanaklarından inip çenesin-

de toplandıktan sonra çizmelerine akmaya başladı. İnsanlar baktı, Leonidas ağladı.

İnandığı ve uğruna savaştığı her şeyi kaybettiği için ağlıyordu. Bütün erişkin yaşantısı boyunca daha büyük Yunanistan fikrinin, Yunanistan'ın yeniden tarihte sahip olduğu yerlere yayılacağı gelecek günlerin, Yunanlıların kendi kendini yöneteceği ve başkasının malı olmaktan çıkacağı günlerin rüyasını kurmuş, bunun için çalışmıştı. Yunanistan günbegün genişlerken, tarih o kadar uzun bir süre kendisinden yanaymış gibi görünmüştü ki. Girit, İyon Adaları, Selanik hep Yunan olmuştu. Uzayıp giden mektup temelli komplolara angaje olup iğrenç kokulu fitillerin ışığında inandıklarının kaçınılmazlığını yazarak o kadar çok gece geçirmişti ki, artık tarihin aniden taraf değiştirdiğini ve bir Yunan mekânında Türkiye diye bir ülke yarattığını hayal etmesi imkânsızdı. Leonidas zamanın getirdiği aşınmalar ile toprak kaymaları, sefil milliyetçilik budalalığını insanlara dayatmadan önceki günlerde de milliyetçiydi. Eğer üç kuşak sonra yaşamış olsaydı, Leonidas gibi bir entelektüel, milliyetçilik ile dini, kokuşmuş evlilik yataklarından kötülükten başka hiçbir şey doğmayacak hayırsız eşler olarak düşünebilirdi ama, bu günler, Ortodoksluğun biricik ve aşikâr gerçek, milliyetçiliğin de hâlâ romantik, güvenilir ve muzaffer olduğu masum günlerdi henüz. Huysuz ve geçimsiz olabilirdi, ama Leonidas en üst düzeyde romantikti. Gözyaşları da, bütün büyük ideallerinin yerle yeksan olduğunu gören bir romantiğin gözyaşlarıydı. Zaten hepsi de Smyrna'nın yanışı esnasında bir daha ortaya çıkmamacasına kaybolacak olan aile üyeleri tarafından reddedilmiş olan ve bu geri kalmış yörede tek dostu bulunmayan Leonidas, artık uğruna yaşadığı harikulade fikirlerden de yoksun kalmıştı. Telmessos'a doğru uzun yürüyüş sırasında tek bir kere konuşacaktı; o da, bir konuşmayı, kasaba çocuklarına öğretmek için beyhude yere o kadar çabaladığı ve yakında isteseler de istemeseler de hepsinin öğrenmek zorunda kalacağı dil olan Yunancadan Türkçeye çevirme anı geldiğinde.

Leonidas sonunda hüzünle masadan indiğinde çavuşa dönüp acı acı, "Bu yaptığınız yüzünden asla bağışlanmayacaksınız," dedi.

Jandarma da ona baktı ve basit bir cevap verdi. "Bağışlanacak bir şeyim yok benim. Size karşı bir husumet beslemiyorum. Aslında umurumda bile değilsiniz. Ne burda yaşamanız umurumda ne Yunanistan'da ne ayda ne de maymun gibi ağaçta ya da bir deve sırtında. Aslında büyükanalarımdan biri Sırbistanlı bir Hıristiyandır ve dolayısıyla imansız olmanız da umurumda değil. Eğer birini suçlamak istiyorsanız burayı işgal ettikleri ve ülkenin yarısını çöplüğe çevirdikleri için Yunanlıları suçlayın. "Bu," dedi geniş bir el hareketiyle çevrede olup biteni göstererek. "Yukardan gelen emirler sayesinde gerçekleşiyor ve ben, yukardakilerin ne yaptıklarını bildiğini varsaymak zorundayım. Eğer verilmiş olan talimatları uygularken bana zorluk çıkartırsanız, aniden sabrımı kaybettiğimi göreceksiniz. Adamlarım hiç kuşkusuz hoşnutsuzluğumu size yansıtmanın yolunu bulacaklardır. Umarım durum tarafınızdan açıkça anlaşılmıştır."

Daskalos Leonidas bir dakika durup Osman'ın yüzünü inceledi. Bir düşmanın yüzü değildi gördüğü ve bu onu şaşırttı. Kahverengi gözler, bir büyükbabanın gözleriydi. Leonidas dönüp tekrar kalabalığa karıştı ve kulakları utançtan kızararak, hem bu koyun gibi insanlardan, hem de onlara yapılmakta olanlardan utanıp öfkelenerek, kendisine çok hakça görünmüş olan ama kimsenin aldırmadığı kuralları aklından geçirerek öylece bekledi.

Osman Çavuş'a artık herkesi yola çıkarabilirmiş gibi geliyordu. Onun açısından da bu insanlar koyun gibiydiler, ama daha ziyade delişmen koyunlar. Belki keçilerden biraz daha az delişmen olabilirlerdi. Her şey yerli yerindeydi. Bildiği kadarıyla bütün Hıristiyanları gayet güzel bir nizam içinde bir araya toplamıştı.

Ne var ki insanları incelerken yüreği duracak gibi oldu. Kimi hayatın yüküyle iki büklüm olmuş, çok sayıda yaşlı insan vardı. Hamile kadınlar ve uzun mesafeleri yürüyemeyecek kadar küçük, ama kucakta taşınamayacak kadar iri çocuklar vardı. Dilenciler, deliler ve budalalar da vardı. Başını sallayıp elleriyle gözlerini ovuşturdu. İnsan, insanoğlunu kimliksiz olarak düşündüğünde zihninde yirmi ile otuz yaş arasında bir erkeğin imajını canlandırması tuhaftı; ama bu kimliksiz fikirlerin gerçekle münasebetsiz olduğunun görü-

nür kanıtı da buradaydı. Ulaşım vasıtaları olmaksızın bütün bu operasyonun bir fiyaskoya dönüşeceğini önceden söyleyebilirdi. Yolda kaçınılmaz ölümler ve bu ölümler yüzünden gecikmeler olacaktı.

Nüfusun geri kalanı bu ayrılışı izlemek için toplanmıştı, ama uygunsuz bir şey yapmak üzere olmadıkları belliydi. Sanki arkadaşlarının ve komşularının gidişine değil de birtakım hayvanların geçişine tanık oluyorlarmış gibi meraklı ve tuhaf bir biçimde sinmiş görünüyorlardı.

İlk uygunsuz hareket bakanlardan gelmedi de kızı Philothei hiçbir yerde bulunamamış olduğundan zaten yarı isterik bir hal almış olan Polyxeni tarafından başlatıldı. Şimdi de birdenbire Mariora'yı hatırlamıştı. "Anne! Anne!" diye bağırdı ve taşıdığı bohçayı aniden elinden bıraktı, kocası Charitos'un yanından ayrıldı ve kasabanın dip köşesindeki küçük kilise yönünde koşup gitti.

İnsanlar, "Ama Mariora öldü," diye düşünerek kısacık bir şaşkınlık anı geçirdiler ve bunun ardından herkesin Polyxeni'nin ne yapmakta olduğunu anladığı aynı kısalıkta kolektif bir aydınlanma anı oldu. Bir kez neyin ne olduğu anlaşılınca onu izlememek olacak şey değildi. Onun gibi bohçasını yere atan, birbirlerine bağıra çağıra ve jandarmaların haykırışlarıyla uyarı atışlarını görmezden gelerek koşup gitti.

"Hay orospu analı!" diye mırıldandı Osman Çavuş, elinde tabancası, olayların bu olağanüstü yön değişimiyle fevkalade şaşkın, çevresindeki meydan kavgasına bakakalarak.

Bazı insanlar mezarlığa koşup nispeten yeni mezarların üstüne tepetaklak asılarak, "Senin için döneceğim, söz veriyorum. Söz veriyorum ki, döneceğim," diye toprakla konuştular. Sevdiklerinin yeterince çürümüş olabileceğine inananlar papazın yardımı olmaksızın, geleneksel şarapla yıkama işlemi yapılmaksızın alelacele ölülerini topraktan çıkarmaya koyuldular. Birçoğu belli bazı cesetlerin toprakta çok daha uzun süreler kalması gerektiğini dehşetle anladılar. Bu dünyada sevilen bir insanın yarı çözülmüş cesedini görmek ve koklamak kadar unutulmaz bir dehşete yol açabilecek az şey vardır.

Daha talihli olan diğerleri, iki kilisenin kemikliklerine doluşup çarşaflanmış bohçaları derlediler. Polyxeni kiliseye herkesten önce vardığı için şanslıydı. Annesinin kemikleri en tepeye yakındı ve

çarşaf henüz çürümemişti. Annesinin kalıntılarını zaferle yüklenip kalabalığı yara yara meydana güvenle ulaştı.

Ölümü hatırlatmasa komik olabilecek sahneler yaşanıyordu. İnsanlar, özellikle uzun süre önce kahverengine dönüşmüş eski kemikler bağlamında kimlik meseleleri yüzünden tartışıyorlardı. Kaçınılmaz sonucu birçok kemiğin boş bir tıngırtıyla taşların üstüne düşüp etrafa saçılması ve zeminde birbirine karışması olan halat çekme yarışları yapılıyordu. Uzun süredir ölü olanların bohça çarşafları un ufak oluyor; içindekiler yere dağılıyordu. Erkek kardeşler belli akrabalarla ilgili olarak kimin en çok hak sahibi olduğu ya da en büyük görevin kime düştüğü üstünde münakaşa ediyorlardı. Kıymetli yükün içine konacağı torbaları ve kumaş toplarını bulmak için bir oraya bir buraya fazlaca koşturuluyordu.

Artık yanlarında gerekli yüklerinin yanı sıra kemik bohçalarıda bulunan Hıristiyanların bir kere daha meydanda toplanması ve harekete hazır hale gelmesi için tam bir saat geçmesi gerekmişti. Osman Çavuş uğursuz uğursuz baktı yüzlerine. Kendisi şahsen ölüleri mezarlarında rahatsız etmeyi kutsala saygısızlık olarak kabul ederdi, hem kızdığını, hem de tiksindiğini hissetmekteydi. Onbaşısıyla birkaç dakika müzakere ettikten sonra karanlığın müdahalesi olmadan anlamlı bir uzaklığa erişmenin artık imkânsız olduğuna karar verdi ve Hıristiyanlara hitap etmek üzere masanın üstüne çıktı.

"Evlerinize dönün. Şafaktan bir saat sonra yola çıkacağız. Ezan sesini duymaya çalışın ve anında evden çıkmaya bakın. Gecikmeye sebep olan şiddetle cezalandırılacaktır. İyi dinlenin ve kendinizi uzun, zorlu bir güne hazırlayın. Hepsi bu kadar."

Aşağıya atladı ve sakat bacağı yüzünden hantal bir iniş yaptı. Adamlarıyla birlikte geceyi kasaba hanında geçirecekler ve tahminlerine göre kendilerini, bulgur aşı, ekmek, peynir ve kuru soğandan oluşan tatsız bir yemek bekliyor olacaktı. Rüstem Bey'in bir hizmetkârı, kadınbudu köfte ile safranlı tavuk tabakları taşıyarak göründüğünde sevinçten de fazla bir şeyler hissettiler. Rüstem Bey'in *noblesse oblige*[1] duygusu, hana yeni gelenler olduğunda daima konukseverlik gösterilmesini bir ilke meselesi haline getirmişti. Bu defaki gibi efen-

(1) El mahkûm.

dileri evde olmasa bile hizmetkârlar da aynısını yapmak için talimat almıştı. Jandarmalar o akşam tamamen doymuş, karınları güzelce şişmiş ve ağızları ağanın evinden ayrıca bir tepsi gülsuyu lokumuyla birlikte gönderilmiş olan nargilenin serin tütün dumanının hafif acılığıyla zevkten pelte olmuş vaziyette uyudular. "Ne diyeceğim biliyor musunuz gençler," dedi Osman Çavuş şiltesini yayarken. "Burda kalsam ve bu boktan işi tamamen unutsam hiç aldırmazdım."

"Eh," dedi onbaşı. "Eğer geri gelmeyi düşünürseniz, pek çok boş ev olacak burda."

"Bunu yapabilirim," dedi Osman. "Bütün bu işler için fazla yaşlandım."

Şafağın ilk ışığıyla, güneş dağların ardından yükselip de gül parmaklarını ufka yaydığında, kasaba nüfusunun tamamı meydanda, Müslümanlar periferide, ıhlamur ağaçlarmın altında kalmış ve Hıristiyanlar da merkezde gruplaşarak bir kere daha toplandı. Düzen bir önceki günün düzeninden daha iyiydi. Osman yola çıkışı ertelediği için haklı çıktığını hissetti. Sabahın ilk serinliğinin ve ilk sigaranın tadını çıkartmaktaydı. Kendisini bekleyen görevle ilgili olarak da artık daha bir güven içindeydi. Kolun yürüyüşünü sürdürmesi için onu bekleyen zor kararlara veya herkesin iyiliği adına ara sıra uygulaması gerekebilecek zulme ilişkin olarak kendisini kandırıyor değildi. O sabah başını seccadeye yedi kere değdirirken Allah'tan kendisini önceden bağışlamasını açık açık niyaz etmiş ve merhametini dilemişti ve şimdi kendisini güçlenmiş hissediyordu.

Osman, Hıristiyanların gecenin çoğunu hazırlanmakla geçirmiş olduklarını gördü. Keçi sahibi olanlar, kat kat kumaşlara sarılı gerekli ihtiyaç maddeleriyle yüklü küçük eyerler yapmışlardı. Tavuklar bacaklarından bu eyerlere asılmıştı ve sürekli dengelerini yitirdiklerinden kanat çırpıp gıdaklıyorlardı. Katır veya eşek sahibi birkaç kişi, bu hayvanlara, çok geçmeden yıkılacağı hemen hemen kesin olan saçma sapan şeyler yüklemişlerdi. En ilginç olanı, belli ki telepatik bir ittifak sürecinin ardından hepsinin sanki düğüne gidermiş veya bir azizin gününü kutlarmışçasına en iyi kıyafetlerini giymiş olmalarıydı.

Osman tam yola çıkma vaktinin geldiğini düşünürken, Aya Nikola Kilisesi'nin oradan Peder Kristoforos belirdi. Ardından, alnından dolanan kumaştan bir şerit yardımıyla yerinde duran koca bir kemik torbasını sırtında taşıyan karısı Lydia geliyordu.

Papaz giysisini giymiş olan Peder Kristoforos, gözleri ya keder ya meditasyon yüzünden yarı kapalı, ayrılık dualarından *theotokian* okumaktaydı. Güçlü bariton sesiyle kasaba duvarlarında kiliseye özgü Yunancasını yankılandırırken insanlar sessizleştiler. "Ah saf ve lekesiz Bakire," diye okudu. "Ki yakınmaksızın taşımıştır Tanrı'yı ki O da, hizmetkârlarının ruhları kurtulsun diye etsin aracılık." Peder Kristoforos da, boynundaki bir zincire asılı olarak önünde duran şık oymalı kalın gümüş çerçevesini sıkıca kavramış olduğu Bakire *Panagia* Glykophilousa'nın, hâlâ inananların tamalarıyla bezeli ikonasını taşımaktaydı.

Hıristiyanlar dizlerinin üstüne düşerek haç çıkardılar. Nasıl olmuş da ikonalarını unutmuşlardı? Müslümanlar da kendilerini tutamayarak alçak sesle umutsuzca inlediler. Aralarında, Hıristiyan bir tanıdık bularak İsa'nın Meryem Anası'ndan kendileri için bir iyilik dilenmesini istememiş bir kişi var mıydı? İkonanın yüzyıllardan beri, inancına bakmaksızın içinde yaşayan herkesle birlikte kasabayı gözettiği ve kötü talihi def ettiği doğru değil miydi? Kaderi o kasabada kalmak olanlar, aniden dehşet verici bir çaresiz bırakılma hissine kapıldılar.

Peder Kristoforos diz çökmüş insanların arasında ilerleyerek Osman Çavuş'un önünde durdu. "Çavuş Efendi," dedi büyük bir ciddiyetle. "Benim sürümü siz gütmeyeceksiniz. Ben duracağım onların başında."

Hani bazen, göz göze gelir gelmez karşısındakinde kendi kendisini tanır gibisinden bir tür ani anlayış geliştirir ya iki insan, işte o anlardan biriydi bu. Osman, Kristoforos'un tekinsiz, mutsuz yüzüne ve hırpani kara giysisine baktı. Eğer papazın yerinde kendi olsaydı tamı tamına aynı şeyi isteyeceğini fark etti. Aralarında böylesi bir güç dengesizliği olmasına rağmen, papazın böyle dosdoğru yüzüne hitap edecek cesareti bulmasına hayran oldu. Normalde bir

jandarmanın, Peder Kristoforos gibilerinden gelen herhangi bir talebi ya da ricayı dikkate alması için hiçbir gerekçe yoktu. Kendi adına Kristoforos da jandarmada, ona öyle dosdoğru yaklaşınayı kolaylaştıran belli bir insanlık, bir kendini çok da ciddiye almama hali saptamıştı. Biri üzgün ama mağrur, diğeri yorgun ama esprili iki adam bir süre birbirlerini süzdüler. "Nasıl arzu ederseniz," dedi Osman sonunda. "Yeter ki Telmessos'a varalım. Eğer çobanı siz oynamak istiyorsanız, adamlarım ve ben de köpekleri oynamaktan mutlu olacağız; bu olayda yönetimde köpeklerin olduğu bilindiği sürece."

"Telmessos'a varacağız," diye güvence verdi papaz. Kendi çevresinde dönerek sesini yükseltti. "Rahat olun," diye seslendi. "Ve beni izleyin. Tanrı'nın ellerindeyiz." Büyük bir vakar ve ölçülü adımlarla, ikonayı önünde tutarak, Tanrı'nın Anası'na *kontakion* okuyarak, kasabanın girişi doğrultusunda yürümeye başladı: "... Dua ettiğimizde hor görme biz günahkârların sesini. Sevginle, inançla sana ağlayan bizlere yardım etmek için acele et. Aracımız olmak için koş, yakarmak için hızlan, Ah Tanrı'nın Anası, çünkü sen hep korudun seni onurlandıranları."

Kalabalık papazın peşinden sürüklenirken, şaşkın jandarma da kalabalığın arkasına takılmışken, ilk küçük dram meydana geldiğinde daha elli adımdan fazlasını atmış olan kimse yoktu. Taşınacak onca yük varken kızı Philothei'nin izahı mümkün olmayan kayboluşu yüzünden zaten derin üzüntü içinde olan Polyxeni sırtındaki yük yüzünden yürüyemez hale gelmişti. Gecenin çoğunu Charitos'la bu konuyu tartışarak geçirmişlerdi, ama kadim büyük büyükbabası Sokrates'i ne geride bırakmaya ne de, Tanrı korusun, merhamet belası ortadan kaldırmaya olur vermesi mümkün olamamıştı.

Sokrates artık daha fazla ihtiyarlamanın mümkün olmadığı yaşı çoktan geçmişti. Yıllardan beri aynıydı; evin bir köşesine dayanır aynı bunakça saçmalıkları tekrarlar ve aynı anıları yüksek sesle aklından geçirirdi. Ufacık kalmış, pörsümüştü, kuş kemiğine benzeyen kemikleri yüzünün ve uzuvlarının benekli derisinin altından parlar, onlarca yıldır taktığı ve ayrılmayı reddettiği kokmuş sarığının altından birkaç tutam saç sarkardı. Sonunda Charitos ağır

gerekli malzeme yükü ile Mariora'nın kemiklerini bizzat taşımayı üstlenmişti ama, Polyxeni de muhterem Sokrates'i kendi sırtında taşıyacaktı.

Sokrates dışarıda güneş ışığında, bunca insanla birlikte olmaktan ötürü sevinç içindeydi. "Biliyor musunuz ben doksan dört yaşındayım," dedi ince çatlak sesiyle.

"Siz bundan çok daha yaşlısınız Sokrates efendi," dedi biri ama, ihtiyar adamın zihni kendi yolunda gidiyordu. "On iki çocuğum oldu benim."

Polyxeni iriyarı bir kadın değildi ve hiçbir anlamda genç de sayılmazdı; ama böyle bile olsa, büyük büyükbabasını Telmessos'a kadar sırtında taşıması mümkün olabilir diye düşünmüştü. Ne de olsa adamcağız kuş gibi hafifti.

Ancak, büyükbabanın kolları sıkıca boynuna dolanıp da boğulur gibi olduğu ve yaşlı adamın beden ağırlığı kendi kollarına bindiği anda, kasabanın girişindeki yeni tulumbahanenin yanında bir taşta tökezledi ve büyükbabasıyla birlikte yere yuvarlandı. Sallandı, inledi ve çevresindeki her şey durdu.

Osman Çavuş, "Kalk kadın, kalk ayağa. Haydi," diyerek koşturup geldi.

"Ah Allahım, ah Allahım," diye bağırdı Polyxeni. Yüzüstü taşların üstüne kapaklanmış, ihtiyar adamı koruması daha önemli olduğundan kendini koruyamamıştı. Burnu kanıyordu, yanakları kesilmişti. Şalvarının dizlerinden biri yırtılmıştı ve altında kanamaya başlayan bir yara olduğunu hissediyordu. "Haydi, ayağa kalk," diye tekrarladı Osman. İhtiyar Sokrates yan yatmış, "Yüz yirmi tane büyük büyük torunum var benim," diye papağan gibi tekrarlamaktaydı.

Polyxeni hareket edemiyordu. Yaşlı adamı taşımanın son derece imkânsız olduğunu anlamıştı ve bütünüyle bunun umutsuzluğu ile kederinin etkisi altına girmişti. Osman, onu çizmesinin burnuyla dürttü; pataklamak zorunda kalabileceğini düşünmeye başlamıştı. Sokrates, "Ama hepsi de bokun soyu," dedi zaferle.

"Ah Allahım, ah Allahım," diye inledi Polyxeni.

"İhtiyarı taşıyacak kimse yok mu?" diye sordu Osman Çavuş çevreye toplanmış olan insanlara. Mümkün değildi. Herkesin yükü zaten ağırdı. Hiçbiri konuşmadı ama, hepsi bir suçluluk duygusuyla kasıldı.

İşte tam bu noktada Kargetiren Ali olaya müdahale etti. Hıristiyanlar gittikten sonra gidip buz getirmeyi planlamış ve kasabanın girişinde, kendi gidişine hazırlanmak üzere mola vermişti. Olup bitenin anlamını bütünüyle kavramaya başladığından gitgide kendini daha rahatsız hissetmeye başlamış ve şimdi de aniden eyleme geçmişti. Eşeğiyle birlikte geldi, eğildi ve yuların ipini Polyxeni'nin eline tutuşturdu. Polyxeni halatın kaba temasının yabancılığını parmaklarının arasında hissetti ve gözyaşlarının arasından başını kaldırınca Kargetiren Ali'nin üstüne eğilmiş olduğunu gördü.

Başlangıçta şaşkındı. Kargetiren Ali geçmişte herhangi bir şekilde ciddi bir görüşme yapmış olduğu biri değildi. Yıllardan beri meydanda, devasa bir ağacın kovuğunda karısı, çocukları ve eşeğiyle yaşayıp gidiyordu Ali. Dünyanın en yoksul ve en düşkün varlıklarından biri; sırtası çıkmış, kırık sarı renkte kütük gibi dişleri, buruşuk ve ömür boyu dağlara yaptığı uzun yolculuklarla koyu kahverengi pişmiş bir yüzü olan bir ihtiyardı. Giysileri paçavradan biraz halliceydi ve çoğu zaman yalınayak gezmekteydi.

Elinin bir dalgalanmasıyla eşeğini gösterdi ve tevazuuyla, "Allah aşkına," dedi.

Polyxeni'nin onun kendisine ne söylediğini anlaması için birkaç dakika geçmesi gerekti. "Allah aşkına," dedi Ali tekrar eşeği göstererek.

"Eşeğinizi bana mı veriyorsunuz?" diye sordu Polyxeni inanamayarak.

"Vermiyorum Polyxeni Efendim, ödünç veriyorum. İnşallah Telmessos'a vardığınızda serbest bırakırsınız, o kasabanın yolunu bulur inşallah. İyi bir eşektir ve eskiden kaybolduğu olmuştur ve kasabanın yolunu hep bulmuştur."

"Ayağa kalk, kadın," dedi Osman Çavuş. "Böyle bir teklifi bir daha asla alamazsın. Kendi hesabıma yaşayıp da bunu gördüğüm için memnunum."

Polyxeni ayağa kalkmadı. Kargetiren'in önünde dizüstü durup sağ elini kendi eline aldı ve arka arkaya öpüp başına götürdü; bir yandan da minnettarlığından hıçkırmaktaydı. Sonunda başını kaldırıp ona baktı. "Kargetiren, bu bir tek iyiliğinizden ötürü sonsuza kadar cennette istirahat edeceksiniz."

Kargetiren Ali'nin eli daha önce kendi çocukları ve torunları dışında kimse tarafından öpülmemişti, bu beklenmedik saygı onu hayrete düşürmüştü. Çok etkilenmişti; dudakları titremeye başlamıştı. Bu noktaya gelmiş olduğuna göre, hayatı yaşanmaya değmiş gibi geliyordu. "Rüstem Bey dışında hiç müşterim kalmadı ki," dedi *sotto voce*, sanki fedakârlığına bir mazeret bulmak ister gibi.

Karısıyla ilgilenmek için kendi yükünü atmış olan Charitos, bir kere daha umutlanmış ve umutlanmasıyla birlikte güçlenmiş olan Polyxeni'ye kalkması için yardım etmeye başladı. Ardından iki adam, Sokrates'i, Charitos'un sırtlanmış olduğu yükün bir bölümüyle birlikte eşeğe bindirdiler. Polyxeni buz kutularına Mariora'nın kemiklerini koydu.

Ali'nin elini bir daha öpen Polyxeni'den sonra, Charitos da, "Allah razı olsun," diyerek öptü.

"Ve *aleykümselam*," dedi Ali.

"Altmış tane torunum var benim," diye araya sokuşturdu eşeğin üstünde bacakları ayrık oturan şaşkın ihtiyar.

Bu sahne orada bulunan herkes üzerinde büyük bir etki yarattı; olan bitenin gerçek önemi herkesin kafasına dank etti ve tanıklarında bir duygu patlamasına yol açtı. Sabah göğüne binaların taş duvarlarından yankılanarak gelen açık ve umutsuz bir kadın sesi yükseldi: "Gitmeyin! Gitmeyin! Gitmeyin!"

Ayşe'ydi bu, Abdülhamit Hoca'nın, bütün oğullarını savaşta yitirmiş ve şimdi de art arda gelen yokluk ve umutsuzluk yıllarında hayatını sürdürmesini sağlayanların çoğunu yitirmekte olduğunu anlamış olan dulu. Polyxeni'ye daha bir saat önce elveda demişti ve birlikte oturup ağlamışlardı, ama bu nihai gidişin gerçekliğiyle ancak şimdi yüzleşiyordu. Hayatının en iyi ve en eski arkadaşını bir daha asla görmeyecekti. Polyxeni'nin evine bir daha asla harem

kapısından girip kendisini divana atarak, ikisine özgü o tatlı yakınlığın ve sevginin oluşturduğu komplo havası içinde içini çeke çeke kıkırdamayacaktı. "Gitmeyin!" diye ağladı. "Gitmeyin!"

Ayşe'nin feryatları bulaşıcıydı ve bakanların arasındaki ötekiler de Hıristiyanlar yanlarından geçip giderken inlemeye başladılar. Çok geçmeden erkekler gözyaşlarını yutkunarak engelliyor ve kadınlar dizginleri kapıp koyuvermiş bulunuyordu. Kısa bir süre sonra bu, bir gömme töreninde kendini kaybedenlerin, insan sayısının fazlalığı yüzünden söze sığmayacak ölçüde katlanarak artmış inlemeleri ve feryatlarını andırır bir hal aldı. Kasabanın üst tarafındaki kadim mezarlardaki Köpek duymak için kulaklarını dikti ve mültecilerin arasındaki Osman Çavuş, hayatı boyunca, hatta bir muharebenin ardından saflar arasındaki bölgede insanlar ölürken bile bu kadar rahatsız edici bir şey duymamış olduğunu hissetti.

İşte böylece, kasabanın altındaki sakin ve güzel kokulu çam ormanına girdikten çok sonra korku içindeki Hıristiyanlar, kalanların yürek parçalayan ağıtları hâlâ kulaklarında yankılanırken zorluklar ve kayıplarla dolu yolculuklarına başladılar. Ağaçlık alanda, eğri büğrü beyaz kireç badanalı mezarlarmın içinde sessizce ve dalgın dalgın toprağa karışan Müslüman ölülerin yanından geçip gittiler. Gördükleri her şeye, memleketlerinin yüzünü bundan böyle yalnızca değerli anılarında göreceklerini bilmenin getirdiği o özel dikkatle baktılar.

En önde, gözyaşları yüzünden görüşünü hanidiyse tamamen yitirmiş olduğu halde onları uzağa götürmek üzere başı çeken Peder Kristoforos, monoton bir sesle, hatırlayabildiği bütün merhamet dualarını, önünde tuttuğu ikonanın gümüş çerçevesini öpmek için verdiği aralar dışında okumayı sürdürdü. "Gökyüzü ordularının yüksek kumandanları, biz değersizler, yakarılarımızla bizleri, düşerken ve ısrarla ağlarken manevi ihtişamınızın kanatlarının gölgesiyle korumanız için; bizi tehlikelerden sakınmanız için yalvarıyoruz size..." diye okudu, dualarının boş bir gökyüzüne kanat çırptığı doğrultusundaki bastırılamaz kuşkuyla sancı çekerken.

89

Ben Philothei (15)

Komite mülkümüzü değerlendirmeye geldiğinde hiçbirimiz çok endişelenmemiştik. Zaten sınırdışı edileceğimizi de düşünmüyorduk; çünkü biz Yunanca konuşamıyorduk. Yalnızca Leonidas Efendi biliyordu Yunancayı, bir de Peder Kristoforos.

"Biz Yunanlı değiliz, biz Osmanlıyız," dedik. Komite de, "Artık Osmanlı diye bir şey yok. Eğer Müslümansanız o zaman Türksünüz. Eğer Hıristiyansanız ve Ermeni de değilseniz ve buralıysanız, o zaman Yunanlısınız," dedi.

Biz de, "Herhalde kim olduğumuzu biliriz biz," dedik. Onlar da bizi görmezden gelip mülklerimizin değerlendirmesini yapmayı sürdürdüler.

Böylece jandarma resmi bir fermanla birlikte geldiğinde, bize gitmek için hemen hemen hiç zaman da verilmemişti, hepimiz için çok kötü bir şok oldu ve kimse ne yapacağını bilemedi, yanına ne alacağını ve paniği size anlatamam.

Çoğu insan mülkünü satacak bir komşu arıyordu, ama herkes bunu aradığı için kimse iyi fiyat alamadı. Babam Charitos herkes gibi çanak çömlek ve halıları yüklenmiş ortalıkta dolanıp bunları satmaya uğraşıyordu. İşçi taburundan kaçtığı için erkek kardeşim Mehmetçik bir kanun kaçağıydı ve ona mesaj ulaştırmanın hiç yolu yoktu. Annem Polyxeni, eşyalarımızı toplar ve gerekli malzemeyi bir araya getirirken bile ağlıyor, iki eliyle saçını yoluyordu. Sonunda, bir gün geri gelip de almak umuduyla sandığını Abdülhamit

Hoca'nın dulu Ayşe'ye bırakmaya karar verdi. Sandığın Ayşe'nin evine taşınmasına yardım ettim. Ayşe Hanım çok rahatsız oldu ve bizim kendisini yatıştırmamız gerekti.

Benim açımdan en kötüsü İbrahim'le sözlü olduğum için, o da keçileri ve köpeği Köpek'le birlikte kayalıkta olduğu için ikiye parçalanmış olmamdı. Ben bir Hıristiyandım ama eğer onunla evlenirsem Müslüman olacaktım. Ne yapacağımı bilmiyordum. Onu seviyordum, ama aklının hâlâ başına gelmediğini biliyordum ayrıca gelmek üzere olduğunu da biliyordum. Babamı ve annemi seviyordum. Yeni memleketimize onlarla birlikte gitmek istiyordum fakat aynı zamanda kalmak ve eğer iyileşirse sevdiğimle evlenmek de istiyordum.

Bu sorunları artık dayanamaz hale gelene kadar kafamda evirip çeviriyordum, üzüntüden çıldıracağımı sandım ve annem başka tarafa bakarken sokağa çıkıp yukarıya doğru koştum, eskiden Ermenilere ait olan evleri geçtim, dikenlerle mezarların arasında koştum ve Köpek'le karşılaştım. Ona, "Lütfen Köpek Efendi, İbrahim keçileri nereye götürdü?" diye sordum. Adam tepenin denize bakan üst kısmını gösterdi ve parmağını bana, gitme der gibi salladı ama ben yine de gittim.

90

Leyla Hanım'ın Rüstem Bey'e Mektubu

Drosoula, bunca zamandır Philothei ile birlikte hizmet ettiği metrese alelacele veda etmek için Rüstem Bey'in evine koştuğunda Leyla'nın öyle bir tepki vereceğini asla bilemezdi. Osman Çavuş ile jandarmalarının gelişi dolayısıyla geri kalan herkesin paylaştığı şok, perişanlık yerine Leyla Hanım telaş ve heyecan belirtileri göstermişti.

"Sahiden de hepinizi Yunanistan'a mı götürüyorlar?" diye sorup duruyordu. "Yunanistan'da nereye? Ulaşımınız neyle olacak? Ne kadar sürecek?" ve Drosoula omuz silkerek tekrarlamak zorunda kalmıştı. "Kimse bilmiyor, kimse bilmiyor. Taşıyabildiğimiz her şeyi yanımıza alıp meydanda toplanmak zorundayız. Bize bütün söylenen bu."

"Yunanistan," demişti Leyla hayretler içinde. "Sizi Yunanistan'a götürüyorlar." Gözlerinde sarhoş olabileceğini düşündürecek bir ışık vardı.

Drosoula'nın kalıp da Leyla'nın bu tuhaf hayretiyle oyalanacak zamanı yoktu. Her sabah, bir türlü geçmeyen diş ağrısını bastırmak için tükettiği rakı yüzünden çoktan sarhoş olmuş ve elden ayaktan kesilmiş olan aile reisiyle uğraşmakta olan annesinin yanına dönmeliydi. Buna ilaveten Drosoula ne yapacakları konusunda kocasının kararını beklemek zorundaydı. Gerasimos'un hem çılgınca, hem de izlenecek tek yol gibi görünen bir planı vardı. Dolayısıyla Droso-

ula Leyla Hanım'a sarılmış; her ikisi de eğer Tanrı izin verirse tekrar görüşmeyi dilemişler ve sonra Drosoula yaklaşan gidişin toplanma kaosuna doğru koşturup gitmişti.

Heyecandan titreyen ama uygulamaya sokmak ve başına tehlikeli belalar açmak üzere olduğunu bildiği aptalca eylemle dehşete de düşmüş olan Leyla haremde bir anlığına oturmuş ve akıllıca düşünmeye çalışmıştı.

Rüstem Bey birkaç gündür uzaktaydı, yamaçlarda ava çıkmıştı ve şimdi ne yapmak üzere olduğunu düşündükçe Leyla'nın yüreği burkuluyordu. Kâğıt ve kalem istedi; masanın başına oturup özenli bir şekilde yazmaya başladı. Gözyaşları yanaklarından aşağıya dökülürken yazdı:

Aslanım,

Size bunu korkunç bir acele içinde yazıyorum, çünkü kısa zamanda çok iş yapmak zorundayım. Öyle zannediyorum ki siz bunu okumaya asla muvaffak olmayacaksınız, ama eğer hiçbir şey yazmadan bırakıp gitseydim kendimi çok kötü hissederdim. Okuma bilip bilmediğinizi hâlâ bilmiyorum. Hiç anlayamadım. Zaten Yunan harfleriyle ve Yunanca yazmak zorundayım, çünkü sadece Yunan harfleriyle yazmayı biliyorum. Yunan harfleriyle Türkçe yazmaya çalışacak kadar zamanım yok ve Türk harflerini de hiç bilmiyorum. Öyle anlaşılıyor ki ben aslında bu mektubu kendime yazıyorum.

Aslanım şunu bilmelisiniz ki, siz beni Kardelen'den satın aldıktan sonra ben sizi evvela korku belası ve öyle gerektiği için sevdim. Sonradan hem bedenimle, hem de ruhumla size tepeden tırnağa âşık oldum. Bunlar bizim cennet yıllarımızdı. Sonra aşkımız giderek bir erkek kardeşle bir kız kardeşin sevgisine dönüştü. Bunlar da bizim gönül hoşluğu ve huzur yıllarımız oldu. Dolayısıyla, aşkımızın artık bu hale gelmiş olmasından ötürü benim için artık bu yerden ayrılmak ve sizi çok kederlenmeden sevmeye devam etmek mümkün. Sizi özleyeceğim ve yüreğimde daima Rüstem Bey biçiminde bir boşluk olacak, ne

vakit ud çalsam, ne vakit sarmısak yesem veya birlikte yaptığımız türden şeyler yapsam sizi hatırlayacağım. Sizi özleyeceğim ama üzüntüm dayanılmaz olmayacak, çünkü artık birbirimizi âşıklar gibi değil, kardeş gibi seviyoruz. Umarım ki sizin yüreğinizde de her zaman Ioanna biçiminde bir boşluk olur.

Aslanım, ben Leyla değilim. Sizi çok uzun bir süredir aldatmaktayım. Çerkez de değilim ve öyle olduğumu düşündüğünüz için bana daha çok değer vermiş olduğunuzu biliyorum. Size şunu da söylemek zorundayım ki, ben Müslüman da değilim. Benim adım Ioanna'dır ve ben Yunanlıyım. İthaka diye küçük bir yerde doğmuşum ve terk ettiğimden beri bütün kalbimle oraya geri dönme özlemi içindeyim. Yüreğimde her zaman İthaka için bir boşluk olmuştur. Şimdi Yunanistan'a bir yolculuk örgütlenmiş ve bu, İthaka'ya gitmem için önüme çıkmış bir fırsattır. Artık hiç çocuk sahibi olamayacağımı düşünmekteyim ve bu, geride kalan akrabalarımı aramak için bir gerekçe oluşturuyor ki, bir gün kemiklerim doğru yerde istirahat etsinler.

Aslanım küçük bir kızken iyi bir aileye mensuptum. Gördüğünüz gibi yazabiliyorum ve söylediğimin kanıtı da budur. Teknelerini kumluğa oturtup kıyıya çıktıktan ve annemle babamı dövüp mallarını ve hayvanlarını aldılar. Sırf ahlaksızlık olsun diye evlerini tahrip ettikten sonra beni evin arkasındaki zeytinlikte saklanırken bulmuş olan kötü adamlar tarafından kaçırılmıştım. Bana çok kötü muamele etmişler ve çok taciz etmişlerdi. İlk defa Sicilya'da satışa çıkartıldım ve sonra Kıbrıs'ta ve sonra da İstanbul'a Kardelen'e satıldım. Öyle tahmin ediyorum ki siz, buralarda ağa da olsanız pek dünya adamı olmadığınızdan Kardelen'in gerçekte ne olduğunu anlamadınız. Siz asla bir kent tarafından kirletilmiş değilsiniz. Kardelen aynı zamanda kadın olan bir erkek, Allah'ın kurbanlarından biriydi, ama bana iyi davranan ilk insan o oldu. Beni bugünkü halime de o getirdi. Ud öğrenmemi sağladı ki hayatımın en büyük zevklerinden biri budur. Bana iyi bir cariye nasıl

olunur ve lüksün tadı nasıl çıkartılır, bunları da öğretti. Beni satın aldığınız paradan çokça bir miktarını bana verdi ve sizin bundan haberiniz olmadı.

Aslanım bütün bu geçen yıllar içinde itiraf etmekten utanacağım bir sürü yolla aptal yerine kondunuz. Sizi aldattığım için utanıyorum ama birlikte keyfini sürdüğümüz bir yığın zevk adına yapmış bulunuyorum yaptıklarımı.

Aslanım Yunanlıların bana gerçek adımla hitap etmesini, kendi dilimi konuşmayı ve dilimin tatlı melodisinin kulağıma dolmasını özlüyorum. Buraya gelip de Rumların Yunaca konuşmadığını anladığımda hayal kırıklığına uğramıştım. Şimdi öğrenmek zorunda kalacaklar.

Aslanım eğer burada kalsaydım, "İthaka" adını sayıklayarak ölecektim, İthaka'da ölürken dudaklarımda sizin adınız olacak. Diyeceğim ki, "Rüstem, aslanım benim," ve öleceğim. Siz öldüğünüzde dudaklarınızda benim adım olsun ve zihninizin gözünde canlanan çehre de benimki olsun.

Aslanım lütfen peşimden gelmeyiniz. Bunca yıldır rüyalarımı işgal etmiş olan ve yüreğime görünmez bir halatla bağlanmış olan, şimdi beni kendisine doğru çekmekte olan İthaka'yı, kendi irademe karşı gelsem bile bulacağım. Eğer varsa, dilerim siz de kendi İthaka'nızı bulasınız. Eğer yoksa bir tane edinmelisiniz.

Seyahat edemeyecek kadar yaşlı ve tembel olan ve sizi beni sevdiğinden çok daha fazla sever hale gelen Pamuk'u size bırakıyorum. Ona iyi davranmalısınız, çünkü bütün korkunuza rağmen ehli kekliklerinizden bir tanesini bile yemedi. Ona peynir ve ciğer parçaları yedirmeyi unutmayın ve artık bütün dişleri dökülmüş olduğu için keçe topaklarını kendisi koparıp atamadığından keçeleşen kürkünü fırçalamayı unutmayın. Öldüğünde avludaki portakal ağacının altına, sevdiği yerde gömülmesini sağlayın ve köpekler ya da kuşlar paralasın diye sakın sokağa atmayın. Yanıma sadece gerekli şeyleri ve udumu, bana almış olduğunuz ilk hediye olan ve benim de dünyada en

fazla değer verdiğim şey olan alnıma taktığım altın sikkeleri, bana aldığınız diğer hediyeleri alıyorum ki sizi hatırlayayım; yoksa satıp da zengin olayım diye değil.

Aslanım bütün kalbimle, aşkımla, minnetlerimle, cennette bir daha karşılaşana kadar elveda. Bu sizin Leyla'nız olan Ioanna'nızdır ki, hangi isim altında olursa olsun, isimlerden bağımsız olarak sizi sevmektedir.

Hıristiyanların gidişinden sonraki günün şafağının en erken anlarına kadar bekledi ve sonra Pamuk'u kucaklayıp uzun bir an boyunca yüzünü son defa onun boynuna gömerek hizmetkârlar uyanmadan dışarıya süzüldü. Omzunda udu ve küçük bir kumaş torba, metreslere yaraşan kılıklarının en gösterişlisine bürünmüş olarak, ayağında en kalın tabanlı terlikleriyle mültecilerin peşine takıldı; onları yakalayabileceğine güveniyor ama yakalayamayacağını düşünerek ödü kopuyordu.

Rüstem Bey sonunda avdan eyerine bir geyik asılı olarak döndüğünde kasabanın yarısını boş buldu ve hizmetkârlarının yarısının da gitmiş olduğunu görerek hayrete düştü. Kalanlar ise Leyla Hanım'a ne olduğunu izah edemeyecek kadar dehşete düşmüş gibiydiler. Haremde mektubu buldu. Kendini bütün ağırlığıyla divana bıraktı ve mektuba, sanki uzun süre yeterince dikkatle bakarsa konuşmasını sağlayabilirmiş gibi uzun uzun baktı. Kızgın bir halde kasabada mektubu okutacak birini bulmaya yollandı ama bu, zaten bir tek Daskalos Leonidas olabilirdi ve o da gitmişti. Bir nedenle, sanki içinden Leyla'nın bunu yasakladığını bilmiş gibi Hıristiyanların peşine düşmedi.

Rüstem Bey mektubu itinayla muhafaza etti, katlayıp aile Kuran'ının içine yerleştirdi ve asla tercüme ettirmedi. Hiç çözülmeyen sırrı mektubun statüsünü, onun gözünde, içinde durduğu kitap kadar kutsal bir hal alıncaya kadar yükseltti. Rüstem Bey kendini kontrol edebilen mağrur bir beyefendiydi ve mektubun üstündeki mürekkebin üstünde garip dairesel yuvarlaklar oluşmasına yol açan şeyin ne olabileceğini anlaması için aradan çok zaman geçmesi gerekti.

Leyla Hanım ikinci günün sonunda Hıristiyanlara yetişti. Pisti, açtı, yorgundu ama ruh hali iyiydi. Konaklama yerine girerken özel bir tavır alıp güvenle yürüdü ve başını dik tuttu. Düşmanca bir tepkiyle karşılaştı ve düşmanca bir tepkiyle karşılanmasına şaşırmadı. İlk şaşkınlıkları geçen Hıristiyanlar ve özellikle de kadınlar, az sonra aleyhinde mırıldanmaya başladılar. "Ne işi var bunun burda? Rüstem Bey'in Çerkez metresini aramızda istemiyoruz. Neden böyle bir kaltakla birlikte yürümek zorunda kalalım ki?"

Saygın kişilerin açıklamalarını dinleyen Peder Kristoforos, Leyla ateşin yanında yere oturup su toplamış ve ağrıyan ayaklarından pabuçlarını çıkartırken yanına geldi. "Leyla Hanım, siz niye geldiniz?" diye sordu. "Bizim aramızda size yer yok. Nasıl olur da Yunanistan'a gelebileceğinizi düşünürsünüz? Burda kimse sizi istemiyor."

Leyla Hanım ona bakmadı bile. *"Eimai pio Ellinida apo olous sas,"* dedi keskin bir tavırla. *"Genithika stin Ithaki kai esis den isaste para mia ageli apo bastardi Tourki."*

Peder Kristoforos'un Yunancası, kilisede kullanılan ve papazlığı yüzünden mekanik olarak öğrendiği bir çeşitlemeden ufak tefek parçalarla sınırlıydı ve zor anladığı bu beklenmedik cevapla apışıp kaldı. Kendisi Leyla'ya anadili olan Türkçeyle hitap etmişti ve ateşin etrafında duranlara, "Ne dedi? Ne diyor?" diye sordu.

Alevlerin hemen yakınında oturmakta olan Daskalos Leonidas kendi dilinin konuşulduğunu duyunca sessiz hüznünden bir anlığına sıyrılmıştı. Heyecanlanarak yorgun yorgun Peder Kristoforos'a baktı. "Ben size tercüme edeyim," dedi. "Leyla Hanım dedi ki: "Ben tek tek her birinizden daha çok Yunanlıyım. Ithaka'da doğdum ben; sizse bir avuç Türk melezi dışında bir şey değilsiniz."

"Bunu mu dedi?" diye sordu kulaklarına inanamayan Peder Kristoforos. "İsa bize merhamet etsin!"

"Bundan böyle," dedi Türkçeye dönen Leyla Hanım. "Benim adım Iaonna ve hepiniz bana saygılı davranacaksınız."

91

Kefalonya'da Sürgünde Olan Drosoula, Philotheі'nin Ölümünü Hatırlıyor

Öylece toparlanıp götürülmüş olmamamız şimdi inanılmaz görünüyor gözüme. Bugünlerde olsa işler böyle olmazdı; eminim. Bugünlerde kimse, "Bütün bu insanları evlerinden çıkartıp başka bir ülkeye göndereceğiz," diyemezdi kimse herhalde. O günlerde biz çok fazla soru sormazdık. Eğer jandarmalar gelir de size gitmeniz gerektiğini söylerse hemen giderdiniz. O zamanlar bizler basit insanlardık. Yumuşak başlıydık ve otoriteye boyun eğme alışkanlığımız vardı; yani anlayacağınız Yunanlılara hiç benzemiyorduk. Türklerden bir kısmı bize Reaya derdi ki bu sığır sürüsü anlamına geliyordu.

Kocam çok da basit biri değildi. Onda sığır sürüsü zihniyeti yoktu. Öyle oldu ki, jandarmalar geldiğinde o balıkta değildi. Eğer balıkta olaydı, o zaman Tanrı bilir onsuz başıma neler gelecekti; çünkü hiçbir seçim hakkım olmayacaktı ve kimbilir Mandras'la ben kendimizi nerede bulacaktık sonunda. Bu da gösteriyor ki insanın kaderi en küçük şeylere bağlı.

Oğlumu tanıyorsunuz kuşkusuz. Ona Mandras adını taktık, çünkü ben büyükbabamın onun adının Mandras olması gerektiğini söylediği bir rüya görmüştüm. Herkes dedi ki: "Mandras mı? Ne biçim isim bu Mandras? Kim duymuş bu adı daha önce?" Ve ben dedim ki: "Ben duydum, sekiz aylık hamileyken büyükbabam söyledi bana." Onlar dedi ki: "Ama ya babasının veya büyükbabasının ya da birinin adını almalı. Hiç olmazsa bir azizin ismini taşımalı. Ve

herkes bilir ki, hamile kadınlar böyle garip isteklerle aş ererler." Çok tartışma oldu ama ben çok inatçıydım ve sonunda bir gün kocam beni bir kenara çekti ve dedi ki: "Bana bak, bütün bu anlaşmazlıklardan bıktım usandım. Niye çocuğu belli bir isimle vaftiz ettirip başka bir isimle çağırmıyoruz? Herkesin bir takma adı oluyor nasılsa."

Bir süre direndim ama sonunda kocamın sağduyusu üstün geldi ve böylece esasında azizin adıyla Menas olarak vaftiz edildi. Doğal olarak ben ona hep Mandras dedim ve çoğu insan için de adı hep Mandras oldu. Mandras savaşın sonunda Almanlarla birlikte öleli çok zaman oluyor. Kendi kabahatiydi. Kötü bir sonu oldu. Eğer bir ana bir şeye üzülmüyorsa o zaman kaçınılmaz olarak bir başka şeye üzülüyor. Biliyor musunuz, derler ki ceviz ağacı önce meyve verdiğinde ölüm getirirmiş. Mandras benim ilk ve tek meyvemdi ve ben de o ceviz ağacı gibiydim. Bir zamanlar bir nişanlısı vardı ve bu Pelagia zamanla benim kızım gibi oldu, Tanrı'ya şükürler olsun. Kış ortasında çiçek açan badem ağacı haline getirdi beni. Bu tavernayı açtık ve işte böyle yaşıyoruz.

Neyse işte, Mandras o zaman ufacık bir oğlan çocuğuydu ve pek güzel bir çocuktu, bana hiç çekmemişti de şansına, babasına çekmişti. Savaştan geri geldiğinde benim gibi daha çirkin görünmeye başladı.

Jandarmalar gelip de gitmek için hazırlanmaya birkaç saatimiz olduğunu söyleyince önce aptala döndük ve sonra da bir çeşit panik yaşadık. Yaptığım ilk şey Leyla Hanım'a koşmak oldu, çünkü onun hizmetçisiydim. Garip bir tepki gösterdi, çok heyecanlanmış görünüyordu, ama ben buna aldırmayacak kadar acele ediyordum. Bana seyahat için para verdi. Sonra annemin kendi başına hazırlanmaya çalıştığı baba evime koşturdum. Babam çoktan sarhoş olmuştu ve annem, "Hiçbir işe yaramıyorsun, domuzun evladı, seni burda bırakacağım, domuzun dölü," diyerek onu sarsıyor ve suratına tokatlar indiriyordu.

Eh, kocam Gerasimos tam o anda geldi ve bana dosdoğru, "Yürü, gidiyoruz. Eve dön ve hazırlan, sepete biraz yiyecek koy, taşıyabileceğimiz kadar da su şişesi ve biraz da sıcak tutacak giysi al, sonra gidiyoruz," dedi.

"Ne?" dedim. "Ne demek istiyorsun sen? Gittiğimizi biliyorum ya."

Bana baktı ve çok soğukkanlıydı. "Biz, tekneyle gidiyoruz."

Dehşetle donup kaldım, annem de öyle oldu. Dedim ki: "Ne teknesi? Ben hiç binmedim o tekneye. Annemle babam ne olacak?"

"Başka kız kardeşlerin de var, annen ve baban onlarla gitsin. Sen ve oğlan kayıkta benimle geleceksiniz."

Annemle kocam, kaskatı, maden kadar katı bir dürüstlükle dosdoğru birbirlerine bakmaktaydılar. Annem, bana döndü ve dedi ki: "Kocan ne diyorsa onu yapmalısın. Biz başımızın çaresine bakarız. Hallederiz."

"Ama ana," dedim ve annem bir parmağını dudaklarıma bastırdı. "Kocanla git," dedi. "Senin yerin onun yanıdır. Tekrar karşılaşırız Tanrı izin verirse eğer."

"Biz Kefalonya'ya gidiyoruz," dedi kocam. "Bunu hatırlayabilir misiniz?"

"Kefalonya mı?" dedi annem.

"Tekrarlayın," diye emretti kocam. "Aklınızda kalana kadar tekrarlayın."

Annem, "Kefalonya, Kefalonya, Kefalonya," diyerek öylece dikildi.

"Şimdi hatırlıyor musunuz?" diye sordu kocam.

"Kefalonya," diye tekrarladı gözleri yaşlarla dolan ve sesi titreyen anacığım.

"Yunanistan'a vardığınızda Kefalonya'nın yolunu tutun ve orda Drapanitikos ailesini sorun. Eğer Tanrı izin verirse, bizi bulursunuz."

"Drapanitikos, Drapanitikos," diye tekrarladı annem. " Drapanitikos."

Kocam anamın elini öpüp alnına ve yüreğinin üstüne değdirdi, sonra da onu kucakladı. Kız kardeşlerimi de kucakladı, sonra babamın elini aldı, her zamanki gibi diş ağrısını geçirmek için içip sarhoş olmuş ve kusmak üzere olduğu halde onun elini de öptü; Ermeni Levon kötü dişin çekilmesi için para ödememişti ki hiç, çünkü bütün Ermeniler dişçi geri gelmezden evvel alınıp götürülmüştü.

Ben de annemle kız kardeşlerimi öptüm ve doğruyu söylemek gerekirse ağlayamayacak kadar şaşkındım. Çoktan çıkmış olan kocamın ardından koştum ve, "Niye Kefalonya?" diye sordum. O

da, "Çünkü Yunanistan'da adını bildiğim tek yer orası. Kaza geçirip burda karaya oturan bir gemiden sağ çıkmış olan büyükbabam Kefalonyalıymış ve adı da Gerasimos Drapanitikos'muş, bana da onun adı verilmiş. Burda büyükanamla karşılaşmış ve bir daha evine dönmemiş. Kefalonyalıların nadiren kendi vatanlarına gömülen gezginler olduğunu söylerdi ve burda ölmeyi doğal karşılıyordu."

"Niye Drapanitikos adı verilmemiş sana?"

"Çünkü Drapanitikos değilim. O ikinci bir ad ve bizim burda kimsenin ikinci adı yok ki."

Bu görüşme eve gitmek için yamaca tırmanırken yapılmaktaydı, nefesimiz kesilmiş olduğundan pek öyle ayrıntılara filan da girmiyorduk.

"Kefalonya nerde?"

"Batıda. Bir yerde. Soracağız ve oraya vardığımızda da Drapanitikos ailesini soracağız. Bu sayede yabancıların memleketinde hiç kimse olmaktan kurtulacağız."

"Annemle kız kardeşlerim ne olacak?"

"Kayık yeterince büyük değil. Batardık ve bu da hepimizin sonu olurdu."

"Niye kayıkla gidiyoruz ki? Niye herkesle birlikte gitmiyoruz? Kefalonya'ya da sonra gidebiliriz."

Durdu ve bütün samimiyetiyle bana baktı ve dedi ki: "Nedeni, o tekne benim sahip olduğum yegâne şey. O tekneyle deniz olan her yerde hayatımızı kazanabilirim. Bir başka nedeni de jandarmalara itimadımın olmaması. Levon ile öteki Ermenilere ne oldu, hatırla. Burdan ayrılmalarıyla ölmeleri arasında bir gün bile geçmedi. Herkes öyle dedi."

"Onları götürenler Kürtlerdi. Aşiret adamlarıydı. Doğudan gelen yabani adamlardı. Gerçek asker bile değildiler. Kürtlerin Ermenilerden nefret ettiğini herkes bilir. Bunlarsa jandarma ve bizden nefret etmiyorlar."

"Aynı kapıya çıkar," dedi kocam. "Atlar, arabalar filan görüyor musun ortada, bizim için yapılmış herhangi bir hazırlık? Katırlara ve eşeklere yüklenmiş gölgelikler filan? Bana sorarsan yarımız ölmeden herhangi bir yere varabilirsek şanslı sayılırız."

"Ama annem..." dedim. "Kız kardeşlerim."

Bana bakarak cevapladı. "Sana tercih hakkı veriyorum. Sana emretmiyorum. Karımsın ama sana emretmiyorum. Sana emredebilirdim ama emretmiyorum. Eğer istiyorsan annenle birlikte gidip benimle Kefalonya'da, Drapanitikos ailesini bulduğun zaman buluşursun."

İşte o anda hayatımın en zor kararını verdim. Bir görevle öteki görev arasında tercih yapmadım. Bir tür sevgiyle öteki tür sevgi arasında tercih yaptım ve bir daha ailemden kimseyi görmedim, onlara ne olduğunu hiç öğrenemedim.

İşte, biz tam kumsalda kayığı hazırlar ve içine yiyecek ile su koyarken de olabilecek şeylerin en korkuncu oldu. O olanın gölgesi bütün seyahati karartti ve benim yakamı da hiç bırakmadı. Hâlâ sık sık rüyasını görürüm ve gecenin yarısı kalkıp koca bir yudum rakı içsem bile görüntüleri zihnimden çıkartıp atamam. Öyle zannediyorum ki o olan şey ailemle vedalaşmaktan bile kötüydü, çünkü o zaman onları bir daha görmeyeceğimi bilmiyordum.

Herhalde size çocukluk arkadaşım Philothei'den bahsetmişimdir. Kendisi de başka bir çocukluk arkadaşım olan İbrahim diye bir çobanla sözlüydü. Philothei, padişahla bile evlenebilecek kadar güzeldi ama İbrahim'le evleneceği için mesuttu, çünkü onlar çocukluktan itibaren hep birbirlerini sevmişlerdi, daha çocukluklarında kararlaştırılmıştı evlilikleri. Zaten bir keçi çobanı da iyi kazanır, çünkü başka insanların keçilerine bakmak için para alır. Bir yıldan ötekine tek bir sikkeyi bile zor gören insanlar vardı. Philothei ise İbrahim'le evlenince onlara kıyasla zengin olacak sayılırdı. Tek dezavantajı dinini değiştirmek zorunda kalacak olmasıydı, ama o zamanlar oralarda bir Hıristiyan kadının bir Müslümanla evlenerek din değiştirmesi önemli sayılmazdı. İnançlar zaten iç içe geçmişti. Bazen Müslümanlar Hıristiyan ayinlerine katılıp kollarını kavuşturarak arka sıralarda dururlardı. Neden daima kollarını kavuştururlardı, hiç bilmiyorum. Neyse işte, Philothei Müslüman olsa da olmasa da ikonayı ziyaret etmeye devam edebilecekti. İnsanın ya böyle ya öyle olmasını gerektiren şimdiki zamanlar gibi değildi o zamanlar.

Jandarmalar Hıristiyanları alıp götürmeye geldiklerinde, öyle zannediyorum ki Philothei kaçıp İbrahim'i bulmaya gitmişti; çün-

kü henüz evlenmiş değillerdi ve onunla evlenmeden çıkıp gitmek zorunda kalacaktı. Birbirlerine neler söylemiş olabileceklerini bilmiyorum. İnsan ancak tahminde bulunabiliyor. Sorun şuydu ki, İbrahim savaşdan geri döndüğünden beri normal değildi ve aileler onun yine normalleşmesini beklemekteydiler. Eğer delirmiş olmasaydı belki de Philothei'yi yardan aşağıya iteklemezdi.

Yukarıda olduklarını gördüm. Çok ilginç bir tavırla bir yukarı bir aşağı koşturup duruyorlardı ve birbirlerine bağırıp el kol işaretleri yapıyorlardı ama sözleri anlayamıyordum. Ellerini başlarına, gözlerine götürmek, birbirlerinin kol ağızlarını tutmak gibi şeyler yaptıklarını görüyordum. İçinde bulundukları karmaşayı ancak tahmin edebilirsiniz, özellikle de İbrahim'in henüz normalleşmediğini göz önüne alırsanız. Bana kavga ediyorlarmış gibi geliyordu. İbrahim'in koca mastı köpeği de bir aşağı bir yukarı zıplayıp havlayarak her şeyi daha da berbat bir hale getiriyordu. Sonra İbrahim'in öne doğru bir hamle yaptığını ve Philothei'nin sanki kendi etrafında şöyle bir dönüp düştüğünü gördüm.

Philothei yarın birkaç metre altındaki bir kaya çıkıntısına çarptı ve sanki tahtadan yapılmışçasına zıpladı. Sonra dümdüz düştü ve yarın dibindeki bir taş yığınına küt diye vurup oradan da sıçrayarak çakıl taşı yaygısının üstüne, birkaç adım öteye düştü.

Gerasimos'la bir an için donup kaldık ve aptal aptal birbirimize baktık. Sonra ben Philothei'ye koşup onu sırtüstü çevirdim. Makine gibiydim, çünkü daha hisler devreye girmemişti.

Size, Philothei'nin içinde bulunduğu durumu anlatmam çok zor. Philothei hakkında düşündükçe anlıyorum ki, onu tanımlamak çok da zor değil. Yani, zeki değildi ya da komik ya da ilginç. Hiçbir bilgisi veya öğrenimi yoktu. Aslında pek öyle neşeli bile değildi. Yalnızca iki hırsı vardı onun. Bunlardan biri güzel olmaktı, öteki de İbrahim'le evlenmek. Hiç kuşkusuz birkaç çocuktan sonra güzelliğini yitirecekti ve o zamana kadar buna aldırmaz hale gelmiş olacaktı, çünkü annelik insanı boşuna kibire yer bırakmayacak kadar meşgul eder. Birçok anlamda Philothei bir hiçti ve çok küçük bir dünyada yaşıyordu, kaderi de sıradan olmaktı. Öyle zannediyorum ki ihtiyarlayacak kadar yaşamış olsaydı hayat öyküsü yarım sayfaya

sığdırılabilirdi ve öyle zannediyorum ki hiç doğmamış olsaydı dünya açısından hiçbir şey fark etmezdi.

Ancak gerçek olan da şu ki, tanıyan herkes onu severdi. Nazikti, tatlı huyluydu, karmaşık bir yanı yoktu ve içinde kötülük bulunmazdı. Üstüne üstlük de fazlasıyla güzeldi ve güzel şeyleri severdi. Yüzüne ve ifadelerine bakıp ruhen tatlı biri olduğunu söylemek mümkündü.

Bu yüzden de onu yarın dibinde gördüğümde duyduğum dehşet dayanılır gibi değildi, çünkü taşlar güzelliğinde derin yaralar açmıştı. Kesikler kesikten ziyade gözyaşları gibiydiler. V biçimindeydiler ve içlerine minik taşlar olmuştu. Giysileri yırtılıp açılmıştı. Yüzü yer yer kemiklerine kadar sıyrılmıştı ve burnunun ucu gitmişti. Gözlerindeki kanı silmeye çalıştım ama sildikçe yine doluyordu. "Philothei, Philothei, Philothei," diye bağırıyordum. Sesimin hıçkırıklarla ve öfkeyle dolduğunu hissedebiliyordum.

Beni işitti, çünkü çok alçak bir sesle, "Drosoulakimou," dedi ve sanki beni hatırlıyormuş gibi birazcık gülümsedi. Başını kucağıma koyduğumda ağzından kan geldi ve çenesinin iki kenarından aktı. Leyla Hanım'ın bana böyle seslendiğini ve Philothei'nin de bunu ondan öğrenmiş olduğunu hatırladım.

Bir dakika sonra Gerasimos elini omzuma koydu ve, "Öldü," dedi. Onun haklı olduğunu fark ettim.

İşte o zaman İbrahim'in köpeğiyle birlikte, bize bakan iki benek gibi, yarın başında durduğunu gördüm ve ruhumun öfkeyle yanıp tutuşarak dolup taştığını hissettim.

Bu tutuşmuş öfkeyle İbrahim'e beddualar etmeye başladım, beddualar şimdi sık sık aklıma geliyor ve uyanıp kendi dudaklarımdan çıkarken işitiyorum onları. Avaz avaz bağırdım. "Seni mezarına yatıracak bir oğul sahibi olmayasın hiç, senin için yas tutacak bir kız sahibi olmayasın, gözlerin kanla dolsun, kulaklarına ulumalar dolsun, bağırsakların taş dolsun..."

Bu bedduaların nereden çıktığını bilmiyorum; çünkü daha önce kimseden herhangi bir benzerini duymuş değildim. Hafızamda, onları, buralarda insana doğru gelmeyen o Türkçe kelimeleri, göğ-

sümün derinliklerinde bir yerden çıkan kendi sesimle duyduğumda ellerimi kulaklarımın üstüne koyuyorum, ama hiçbir şey kesmiyor bu sesi ve unutamıyorum. Kara bir öfkeyle doluydum, bu öfkeden tam anlamıyla hiçbir zaman kurtulamadım. Bazen beni güçlü kıldı bu öfke ama olmasa, hayatım daha iyi geçebilirdi.

Aynı öfkeyi sonradan hissettiğim ikinci olay, oğlum Mandras'ı bir kadına tecavüz etmek üzere yakalamamdır ve ona artık oğlum olmadığını söyledim. Dedim ki: "Seni reddediyorum, seni tanımıyorum, geri dönmeyeceksin, yaşadığım sürece seni bir daha asla görmek istemiyorum, seni unuttum ve beddualarım seninledir. Asla huzur yüzü görmeyesin, yüreğin göğsünde yanıp tutuşsun, yalnız ölesin." Ona dedim ki: "Ben seni öldürmeden önce sen def ol git."

Çok güçlü bir bedduaydı bu da, ama çocukluk arkadaşım olduğu ve çok sevdiğim İbrahim'e etmiş olduğum beddualarla kıyaslanması söz konusu değildi. Sık sık bu bedduaların içimde böyle birikmiş olması kötü bir kadın olduğumun işareti midir diye merak etmişimdir. Bazen de İbrahim benim yüzümden geri kalan günlerini lanetlenmiş olarak mı geçirmiştir diye meraklanırım. Ben beddua etmeyi bitirdiğimde o orada hiç kımıldamadan duruyordu ve biz denize açıldığımızda o hâlâ orada kımıldamadan durmaktaydı.

Kuşkusuz oğlum Mandras'ı unutmadım. Bir ana oğlunu nasıl severse öyle sevdim onu ve beddua ederken öyle söylemiş olsanız bile oğlunuzu unutmuyorsunuz. Çocuğunu kaybetmek bir insanın katlanmak zorunda kaldığı en zor şey. Mandras denizde öldü, tıpkı kocam Gerasimos gibi ve şimdi ben burada Kefalonya'dayım, aile namına hiçbir şeyim olmadan. Türkiye'de o imkânsız tercihi yaptığımda kendi kararımla öksüz ve yetim kalmıştım, sonra kocamdan dul kaldım ve en sonunda da kendi çocuğumdan yoksun kaldım.

Böyle bile olsa şikâyet ediyor değilim. Beni yanlış anlamayın. Hayatta mutlu olduğum zamanlar oldu ve pek çok şey için şükran duyuyorum. Memleket, hiç de yalnızca doğduğunuz yer olmuyor.

Şimdi size Türkiye'den Kefalonya'ya nasıl geldiğimizi anlatacağım.

92

Ben Ayşe

Hıristiyanlar gittikten sonraki sabah pek çoğumuz şaşkına dönmüş gibiydik ve hepimiz çok üzgündük, onlara ne olacağından korkmaya başladık. Taşıyacak onca şeyleri yürüyecek onca yolları vardı ve bunun yanı sıra bir de biliyorduk ki, Ermeni Levon ile öteki Ermeniler alındığında bir günlük yolda öldürülmüşlerdi; çünkü Kuşçu Stamos bir kafes dolusu kanarya ile Telmessos'a giderken, terbiye gereği işini görmek için ormana girdiğinde onları bulmuştu. Dedi ki başında delikler ve kesikler olan iskeletler bulmuş. Giysiler de varmış ve Ermeni Levon'un karısına ait başörtüsünü tanımış. Kadının kemiklerine baktığında ayaklarına eşek nalı çivilendiğini görmüş. Ben bu konuda fikir yürütecek durumda biri olmadığımı bildiğim halde düşündüm ki, Rüstem Bey'in Ermeni Levon'un kızlarını geri getirmesi çok iyi olmuş. O zamanlar dünyanın bütün Ermenileri öldürülse umurumda olmazdı, çünkü onlardan çok nefret ediyordum, ama şimdi düşündüğümde anlıyorum ki, bize zarar verenler bizim kasabanın Ermenileri değillerdi ki, biz Ruslarla çarpışırken ordumuza saldıranlardı onlar ve Levon iyi bir adamdı, karısı iyi bir kadındı, kızları da tatlı huylu kızlardı.

Böylece bazı insanlar Hıristiyanları takip edip yolculuk boyunca eşyalarını taşımaya karar verdiler ve adamlardan kimi yanlarına tüfekleriyle kılıçlarını da aldılar; çünkü eskortun doğru davrandığından emin olmak istiyorlardı. Hıristiyanlardan hemen sonra yola çıktılar ve çabucak onlara yetiştiler. Kadınlardan bazısı da gitti ama ben gidemedim çünkü, kocam Abdülhamit Hoca öldüğünden

beri beni koruyacak hiçbir erkek akrabam kalmamıştı, aynı sebeple kızlarım da gitmediler, ama biz de gitmeyi çok isterdik. Polyxeni'yi tekrar göremeyeceğim için çok acı çekiyordum, bu yüzden Çömlekçi İskender'in karısı Nermin'e bir işlemeli eşarpla bir sikke verdim ki, o da onları Polyxeni bir başka ayrılık armağanı olarak versin. İçi peynir ve bal dolu pideler yolladım. Nermin'den Polyxeni'ye ne zaman geri gelebilirse o zaman gelmesini söylemesini istedim. Polyxeni'ye bütün drahomasının içinde tuttuğu ve korumam için bana bıraktığı sandığı daima muhafaza edeceğimi söylemesini istedim. Ölene kadar muhafaza edeceğim o sandığı ve öldüğümde de en büyük kızımı görevlendireceğim koruması için, bu sayede sonsuza kadar korunmuş olacak. Sandık kilitli olmadığı halde bir kere bile kapağını kaldırmadığımı iftiharla söyleyebilirim. O kapağı asla açmayacağım ve böylece ellerim, vicdanım temiz kalacak. Fakir olduğum halde bile hiç heveslenmeyeceğim. Keşke gitmeden evvel ondan daha fazla şeyler alacak kadar çok param olsaydı.

Hıristiyanlara kötü muamele edilmediği anlaşıldı, çünkü eskortları aşiret adamları değil jandarmaydı; ama yine de çok yorgun ve umutsuzdular. Bu yüzden de eşyaların taşınmasına yardım eden bizim insanlarımız oldu. Leyla Hanım'ın da Hıristiyanlarla birlikte olduğunu anladıklarından hayrete düşmüşlerdi ve yanında uduyla bir bohçadan başka bir şey yoktu. Bugüne kadar Rüstem Bey'in onun niye gittiğini öğrendiğini sanmıyorum. Ayrıca Polyxeni'nin, kızı Philothei ortadan kaybolduğu ve kendileriyle birlikte gelmediği için ağlayıp haykırdığını da görmüşlerdi.

Telmessos'da kimi Hıristiyanlar toprağı öptüler, kimi Hıristiyanlar bir yaprak, bir çiçek ve hatta bir böcek ya da bir tüy veya bir avuç dolusu toprak aldılar, çünkü anavatanlarından bir şeyler olsun istiyorlardı. Geminin rıhtımdan ayrılma anı geldiğinde çok fazla kucaklaşma ve ağlama oldu, sözler verildi, yüzme bilen küçük oğlanlar bir süre giden geminin peşi sıra yüzdüler. Aynası olan kadınlar bunları kuşaklarından çıkartıp güneşe doğru tuttular ki, görüş dışına çıkana kadar geminin üstüne küçük ışıltılar düşsün,

böylece anavatanlarının güneş ışığı sürgüne gidenleri onlar ayrıldıktan sonra bile izledi. Ve kimi insanlar vardı ki, "Bunun sorumlularına lanet olsun, beddua ediyoruz onlara, beddua ediyoruz, beddua ediyoruz," diyorlardı, ama ben bu işten kimin sorumlu olduğunu hiçbir zaman anlayamadım bir istisnayla ki herhalde Frenklerdi.

Ve dendi ki, gemi bizim insanlarımızı batıdaki bir ülke olan Girit'e götürmüş ve bu ülkeden de bizimkilerin yerine bazı Müslümanlar geldi, ama sayıları bizim kaybettiklerimizinki kadar değildi. Ve bu Giritli Müslümanlar daha ziyade bizim kaybettiğimiz Hıristiyanlara benziyorlardı. Bu yüzden biz de neden değiş tokuş edilmeleri gerektiğini merak ettik; çünkü bu Giritliler tıpkı bizim Hıristiyanlarımız gibi dans edip türkü çığırıyorlardı, bir istisnayla ki, seyretmesi yürek kaldıran *pentozali* diye de bir yeni dansları vardı. Bu Giritlilerin birkaçı yalnızca Rumca konuşuyordu. Bizim Hıristiyanlarımız ise hiç değilse Türkçe konuşmayı bilirlerdi. Tabi ben bu konularda fikir yürütebilecek biri değilim, ama iyi olan şeylerden biri kızım Haseki'nin bunların arasından iyi bir Müslüman olan ve madenden her çeşit kilit, çekiç ve çapa yapmasını bilen yakışıklı bir koca bulmuş olması.

Ve Hıristiyanların gidişini gören bizimkiler geri döndüğünde iki tane çok garip şey oldu. Bunlardan bir tanesi, Aya Nikola'nın kilise çanının çan kulesinden düşmesi ve kaldırım taşlarının üstünde iki parçaya ayrılmasıdır. Öteki de, günler boyu geceleri yalnızca kedi miyavlamalarının duyulması. Ağlaya ağlaya, ağıt yaka yaka ve şikâyet ede ede bülbül seslerini boğdular. Damlarda onlar vardı, sokaklarda onlar, duvarlarda onlar vardı ve badem ağaçlarında onlar, caminin avlusunda ve Hıristiyan mezarlığında ve başıboş geziyorlardı, dertliydiler, alçak sesle ağlıyorlardı, kimisi feryat ediyordu; korkunç bir sesti ve ürkütücüydü. Onları dinleyerek yatıyordum şiltemde uyuyamıyordum kasabanın bu ani ve büyük yalnızlığında neden ağladıklarını anlıyordum işte her şeyden çok bunu hatırlıyorum, kedilerin ağlamasını.

93

Ben İbrahim

Bana Deli İbrahim demek hoşlarına gidiyor, yüzüme karşı bile söylüyorlar, çünkü anlamadığımı düşünüyorlar, ama içimde asla delirmemiş küçük bir kısım var. Bu küçük kısım, kafamın bir köşesinde yaşayan minicik bir adama benziyor. Bu adam benim delirmiş olan öteki yanımı izliyor, onun hakkında düşünüyor, onun hakkında yorumlar yapıyor ve bazen iyice delirdiğimde korkuyor. Kafamın içinde bir yere ya da bedenimin içinde bir yere gizleniyor ve tehlike geçene kadar ortaya çıkmıyor. Bu minik adam benim tamamen deli olmadığımı biliyor, keçileri gözeten, onları sahiplerine tam zamanında iade eden de o oluyor. Köpeğim Köpek'e sevgi gösteren de o minik adam. Dışarıda, mezarların arasında kaval çalmayı da o biliyor ve müziği benim o öteki yanımı sakinleştirmek için kullanıyor. Böylece bazen o deli yanım da biraz huzura kavuşuyor. Kavalı çok iyi çalıyor, mezarların arasında, ermişin tekkesi yakınında yaşayıp da adına Köpek denen çıplak adam, onun kaval çalmasını dinlemekten hoşlanıyor. Bazen dışarı çıkıp kaval çalarken yanıma oturuyor ve konuşamadığı için hiçbir şey söyleyemiyor. Zaten ağzı ve dili kor kızılı bir ütüyle dağlanmış. Köpek bir sopanın ucuyla toza bir şeyler yazıyor, yazdıklarını siliyor ve yazıyı yazdığı yeri gösterip kahkaha atıyor. Köpek artık benim tek arkadaşım, çünkü ben deliyim ve çocukluktan beri arkadaşım olan Karatavuk bile benimle konuşmuyor, çünkü benimle konuştuğunda ona içimdeki deli cevap veriyor, deli olmayan minik adam susup kafamın bir köşesine gizlenip oradan izliyor.

Buradayken Hıristiyanlar delileri kırk gün süreyle kiliselerinde bağlı tutarak tedavi ederlerdi. Onlar gittikten sonra ailem beni de kilisede kırk gün bağlı tuttu bakalım hâlâ işe yarıyor mu diye, ama bir başarı elde edilmedi.

O minik adam ben oluyorum. O anlaşılmaz sesleri çıkaran ve karışık kafasıyla tefekküre dalan da benim; ama bu zihin berraklığı anını, küçük bir oğlanken bir erkeğin başına gelebilecek en büyük talihsizliğin âşık olmak olduğunu bana söylemiş olan Çömlekçi İskender'den söz etmek için kullanıyorum. Vecizeler uydurmakta üstüne yoktu ve bir keresinde "Kızılçamın gölgesine oturanın tepesine kumrular sıçar," diye bir deyiş uydurmuş olduğundan ben hâlâ kızılçamların gölgesinde oturmuyorum. İskender bana aşka düşmenin bahtsızlık olduğunu söylemişti, çünkü ben küçük bir oğlan çocuğuyken bile Philothei'ye âşık olduğumu biliyordu. Philothei Hıristiyandı ve ben değildim. Muhtemelen asla evlenemeyecektik. Çömlekçi İskender bir erkek asla âşık olduğu kadınla evlenmemeli, onun yerine evlendiği kadını sevmeyi öğrenmeli demişti. O zaman neden bahsettiğini hiç anlamamıştım, ama şimdi kastettiği bütün o çalkantılar, o çalkantılar ve o yürek sancıları, o yürek sancılarıymış, anlıyorum; çünkü bunlar hayatı yaşanmaz hale getiriyorlar. Ama öyle bile olsa yine de Philothei ile evlenecektim ve ailelerimiz aralarında anlaşmış olduğundan, bir altın sikke ile sözlenmiş olduğumuzdan hiçbir sorun yoktu. O da aynı sancıları çekerek, aynı çalkantıları hissederek seviyordu beni ve sonra o korkunç kaza oldu. Artık Philothei yoktu ve evlilik de olmayacaktı. Sonra Drosoula bana beddua etti ve delilik gelip üstüme çöküp geride yalnızca o köşedeki ben kaldı delirmemiş.

Ve şimdi öyle zamanlar oluyor ki, gözümün önünde resimler beliriyor, taşların arasında o resimleri görüyorum. Mezarların gölgesinde ve bu resimler yalnızca Philothei'nin resimleri değil de uzun savaş yılları boyunca olan her şeyin resimleri. Yunanlılara karşı yapılan harekâttan kalan şeyler.

Bazen merakla geçmişe bakıyorum ve Frenklerle yapılan savaş kaybedildikten sonra Halep'ten kalkıp Ankara'da Mustafa Kemal'e katılmak için dilenerek, hırsızlık yaparak binlerce kilometre yol

almış olmamın tuhaf olduğunu düşünüyorum. Eve dönüp evlenebilirdim, ama içimde bir şey vardı ki, yenilgiyi kabullenemiyordu. Böylece Yunanlıların Smyrna'yı istila ettiğini ve Mustafa Kemal'in onlara karşı ordu topladığını duyduğum zaman hemen yola koyulmuştum. Yolum, bu kasabadan çok da uzak olmayan yerlerden geçiyordu. Öylesi çok kolay olacağı, kimse bu yüzden benim hakkımda kötü düşünmeyeceği ve bir çeteye kolayca katılabileceğim, Yunanlılarla öyle dövüşebileceğim halde geri gelmemiştim; ben tam bir askerdim ve eşkıya olmak istemiyordum. Aslına bakılırsa Ankara'ya vardığımda hiç de dövüşecek durumda değildim, belki de içimde bir kısım çoktan delirmişti ama bu çok büyük bir kısım değildi. Bunun sebebi çoktan katılmış olduğum bütün o çarpışmalar ve çektiğim acılardı, ama çok geçmeden iyileşmiştim. Üç yıl boyunca girilen her muharebede ben de vardım. Kilikya'da askerlerimiz Fransızlar ile Ermeni lejyonerlerini sürüp çıkartıyorlardı bölgeden. Ermenistan'da General Kazım Karabekir, Ermenileri bütün bütüne yenmişti, ama ben bunlarda yoktum. Ben Yunanlılarla yüz yüze gelmekteydim ve İnönü muharebelerinin ikisine de katılmıştım. Yunanlıları yendiğimiz halde nasıl ricat etmek zorunda kaldığımızı ve bunun ne kadar acı olduğunu hatırlıyorum, sonunda Yunan Ordusu'nu Sakarya'da nasıl bozguna uğrattığımızı, kaçacak ikinci bir hat bulamadıklarını, bütün askerleri gemilere doluşup gidene kadar kırlarda onları nasıl kovaladığımızı da hatırlıyorum. Sonra Smyrna'ya girmiştik ve anında Britanyalılara karşı koymak için kuzeye gitmiştik.

Her zaman söylemek istediğim bir şey var; çünkü belli bir suç işledim ve bu kötü bir suç ve beni neredeyse aşk kadar sarsıyor, içimi acıtıyor, Philothei'nin ölümü yüzünden hissettiğim sarsıntı ve acı kadar ama bununla ilgili mazeretim de var.

Mazeretim odur ki, denize doğru ilerler ve Yunan Ordusu'nu da önümüz sıra sürerken her şeyi yakıp yıktıklarını, artlarında dumanı tüten çölden başka bir şey bırakmadıklarını gördük. İtalyan bölgesine kaçmayı başararak hayatta kalanlardan, Yunanlıların bizim insanlarımıza yaptığı şeyler hakkında korkunç hikâyeler

dinledik. Art arda kentler, art arda köyler vardı, viraneye dönmüş ve mahvolmuş, her şey yağmalanmış, çalınmış, tarım alanları yok olmuş. Öyle çok manzara gördüm ki böyle.

Kapılarda çarmıha gerilmiş çocuklar, boka bulanmış mezar taşları, askeri hela haline getirilmiş camiler, içine tıkılmış ve aralarına bir el bombası fırlatılmış insan cesetleriyle dolu camiler, evlerinin içinde yanmış insanlar, ayaklarından asılmış ve altlarındaki saman yığınları ateşe verilmiş erkekler, tecavüze uğradıktan sonra süngülenmiş erkek çocukları, çırılçıplak soyulup yere bağlanmış ve göğüsleri üstünde ateş yakılmış kadınlar görmüştüm.

Bir kadının içine zorla sokulabilecek sonsuz sayıda şey olduğunu öğrendim. Kadınları içlerine kor kızılı bir ütü sokarak öldürebilirsiniz. Kadınları yere yerleştirdiğiniz değneklere dikine kazıklayabilirsiniz. Kolu kesilip içine tıkılmış ve bacaklarının arasından el sallıyormuş gibi görünen bir kadın bulduk, bu kadının bir memesi de kesilip ağzına tıkılmıştı. Sonra evinde ölmüş bir kadın bulduk, bu kadının kocası saklanmayı becermişti. Herif başlarına gelenleri anlattı. Kadına eğer Hıristiyan olarak vaftiz edilmeyi kabul ederse canının kurtulacağını söylemişler o da korkudan kabul etmiş ve tören bittiğinde kiliseden doğru evine götürüp ırzına geçmişler ve yüzünün derisini yüzerek öldürmüşler.

Bunlardan ne kadarını Yunan askerleri, ne kadarı Rum çeteleri ve ne kadarını köylülerin ordunun peşine takılıp kaçan Hıristiyanlar yapmıştı bilmiyorum ama, Smyrna'ya vardığımızda intikamın büyük tadı için yapmayacağımız şey olmadığını biliyordum, çünkü öfkemizin sınırı yoktu.

Bunların hepsi benim mazeretlerimdir. Bizzat Mustafa Kemal'den emir almıştık, ölüm acısına rağmen iyi davranmak için. Büyük kamusal alanlarda iyi davrandık ama, Yunan mahallesindeki, Ermeni mahallesindeki küçük sokaklara gitmekten, başına nöbetçi dikip yolu kesmekten ve evlere girmekten alıkoyacak hiçbir şey yoktu ki bizi. Subaylarımızın her yerde hepimizle birlikte olmasına da imkân yoktu. Esas itibariyle ırza geçmekle ilgilenen bir onbaşı vardı, dört kişi ev ev dolaşıyorduk ve kapıyı vuruyorduk ve

kapı açıldığında kibarca gülümseyerek diyordu ki: "Zarar vermek amacında değiliz, yalnızca kadınları becermek istiyoruz." Ve sonra direnen erkekleri öldürmek zorunda kalıyorduk. Ben kadınların soyulmasına yardım etmek zorunda kalıyordum. Onları sıkıca tutuyordum ve sıram geldiğinde ben de ırzlarına geçermiş gibi yapıyordum. Ben o işte iyi değildim, beceremiyordum, ama becerirmiş gibi yapmak zorundaydım, diz çökerdim ve kendimi göstermeden öne eğilirdim. Böylece kimse yapıp yapmadığımı görmezdi ama bu kadınlar açısından bir fark yaratıyor muydu onu bile bilmiyorum, çünkü üstlerine çıkan kim olursa olsun aynı biçimde ağlayıp feryat ediyorlardı. Bir keresinde onbaşıya, "Ben bu kadını beceremem, kanıyor," dedim. O da, "İyi ya, bu iş daha kolay olur," dedi. Bir keresinde süngülediğim bir Rum herif vardı ve süngü hâlâ bağırsaklarındaydı. Süngüyü hareket ettirmeyeyim diye tüfeğin ağzını tutuyordu ve bakıştık ve kırık bir burnu olduğu için bana babamı hatırlatmıştı. "Pis Türk, hayvansın sen, başka bir şey değilsin," dedi.

Buz gibi oldum. "Biz, sizin bize yapmadığınız hiçbir şey yapmıyoruz." O da dedi ki: "Biz de size, sizin bize yapmadığınız hiçbir şeyi yapmamıştık."

Sonra aniden süngüyü çektim ve öne doğru birkaç adım sendeledi, midesini tutarak dizlerinin üstüne düştü; sanki dua etmek üzereymiş gibiydi ve yüzüstü düşmeden evvel bana bakıp, "Bana gelince, hayatım boyunca kimseye en ufak bir zarar vermedim," dedi.

Kent yandıktan sonra Britanyalılarla yüzleşmek için kuzeye doğru giderken üstüme bir utançtır çöktü. Yüzüme kan hücum etti, kulaklarım yanmaya başladı ve ısıtılmış bir bıçak gibi bir perişanlık saplandı kalbime. Savaştan sonra memlekete döndüğümde Philothei ile evlenmeyi bu yüzden erteledim. Çünkü o da bir kadındı ve yaşadıklarımdan sonra onu saf zamanlarımda olacağı gibi alamayacaktım.

Benim adım Deli İbrahim, bir zamanlar adım keçi çobanı İbrahim'di, bir mazeretim var benim ve bir de deli olmayan minik adam var kafamın bir köşesinde saklanan.

94

Drosoula Sürgüne Yolculuğu Hatırlıyor

Gerasimos'la ben bir anlamda şanslıydık. Çok sık esmeyen *El Salib* rüzgârı esiyordu. Yazın son günlerinde belki iki ya da üç gün boyunca eserdi ve bu sefer çok şiddetli de değildi. Rodos Limanı'na umduğumdan daha çabuk vardık.

Arkadaşımın bedenini oraya gömmek istemiştim, hani size sözünü ettiğim arkadaşımın. Neden düştüğü kumsala gömmedik, şimdi bilmiyorum. Belki yakalanmadan kaçmak için sabırsızlanmaktaydık. Gerasimos'a dedim ki; "Onu kayığa taşımama yardım et." Ve yaptık, üstünde tartışmadık bile. Ancak birkaç saat sonra onu ne yapacağımızı düşünmeye başladık.

Bedeni suya atmak istemiyordum, çünkü yüzeyde kalabilir ve balıklar yiyebilirdi, ama Gerasimos eğer limana teknede bir cesetle birlikte girersek, cinayet kuşkusuyla tutuklanmamızın kesin olduğunu söyledi. İşte bu yüzden sonunda bedeni suya bırakmaya karar vermek zorunda kalmıştık. Boynumdaki haçı çıkardım ve onun boynuna geçirip ıstavroz çıkardık; birkaç dua hatırlamaya çalıştık ve sonra onu yan taraftan kibarca suya bıraktık. Bir süre yüzeyde kaldı, ama sonra ıslak elbiselerinin ağırlığı bedenin batmasını sağladı, Tanrı'ya şükür. Batarken o güzelim saçları ardından suda salınıyordu. Ben, güzellik ne işe yarıyor şimdi, diye düşündüm ve üstüme asla doldurulamayan bir boşluk geldi. Philothei'ye veda etmek, onun mavi suda batarak gözden kaybolmasını izlemek Ana-

dolu'ya, orada yaşamış olduğum hayata veda etmek gibiydi ve bu vedalaşmalar insanı daima boşaltırlar. Philothei'nin karaya nerede vurduğunu merak ediyorum. Yenilerine sahip olana kadar elbiselerimde kanının lekesi kaldı.

Hem kederden, hem de deniz yüzünden midem çok bulanıyordu ama küçük oğlum Mandras iyi sayılırdı. Bazen, hava çok da sert olmadığı halde çok üşüyordum. Aynı zamanda güneşten de yanmıştım. Kenardan sarka sarka gitmekten nefret ediyordum, ne demek istediğimi anlıyorsanız eğer, hem de Gerasimos gözlerini kaçırdığı zamanlar bile. En kötüsü gece denize yakalanmaktı. İnanın bana, ben şiddetin ne olduğunu bilirim ve Allah'ın kaprisine yakalanmak ne demektir, onu da bilirim.

Kocamla ilgili şeyler öğrendim. Daha önce hiç açık denize çıkmışlığı yoktu. Akıllı bir balıkçı, karayı her zaman görüş alanı içinde tutar. Kocamla ilgili olarak öğrendiğim, onun masallara yaraşır bir cesareti ve masallara yaraşır bir aklı olduğuydu. Genç ve aptal bir adamın aptalca cesareti değildi onunki. Tehlikenin gözünün içine bakan ve göz kırpmamak için kendisini zorlayan bir adamın cesaretiydi. Ölümden dönmüş bir adamın sükûneti vardı onda. Bu yolculuklar sırasında ona duyduğum aşk büyüdü ve başka türlü olsa hissedemeyeceğim bir aşktı bu. Böyle bir aşk yaşadığım için hoşnudum. Kocam cahil olduğu halde büyük bir başarıyla seyretti. En küçük bir fırtına ya da dalga alameti varsa asla yola çıkmadı; çünkü hepimizin hayatı ona emanetti. *Panagia*'ya dua ederek, Kefalonya'ya salimen ulaşmamız halinde şerefine bir ikonayı gümüş kaplatacağına söz verdi ve bir zaman sonra da bunu yaptı; yapacak parayı kazanır kazanmaz. Bir noktada Bakire, onu gözetmeyi bırakmış olmalı mamafih; çünkü varışımızdan birkaç yıl sonra burasıyla Zante arasında çıkan ani bir borada boğuldu gitti. Bundan sonra *Panagia*'ya duyduğum saygıyı yitirdim, Tanrı yardımcım olsun. Benim fikrimce Gerasimos'un yüzmeyi öğrenmesi gerekirdi, ama bütün denizciler ve balıkçılar derler ki, öğrenmemeliymişsin, çünkü umutsuz bir halde saatlerce mücadele etmek yerine çabucak boğulmak daha iyiymiş. Benim fikrimce yüzme öğrenmiş olsa daha iyi olurdu ve o

zaman o da kıyıya kadar yüzebilirdi, hani şu savaş sırasında batan denizaltındaki İngiliz denizci gibi.

Aylarca süren o yolculuklarla ilgili her şeyi hatırlıyorum. İki tür insan olduğunu keşfettim: düşüncesizler ile merhamet sahibi olanlar. Düşüncesizler sana pis Türk diyor ve üstüne tükürüyor, cehenneme kadar yolun olduğunu söylüyor ve, "Def ol yine Türkiye'ye git," diyor da, merhametli olanlar sana sikke ve ekmek veriyor, iş öneriyor ve küçük oğlunla ilgili şamatalar yapıyor, kullanmadığı giysilerini veriyor, çünkü paçavralar giymene acıyor.

Rodos'ta bir hafta kadar kaldık, çünkü orada Türkçe konuşan insanlar vardı ve bize bundan sonra ne yapmamız gerektiğini söyleyebileceklerdi. O günlerde yönetimde İtalyanlar bulunuyordu, tıpkı memlekette de bir ara olduğu gibi. Tıpkı savaşın ilk yıllarında burada da olduğu gibi. Kendimi İtalyanlara yakın hissediyorum ben. Allah biliyor ya, bir yerde çok uzun süre kalmayı beceremiyorlar ama çok kötü değiller, hani adını verebileceğim kimilerinden farklı olarak. Neyse işte Mandraki diye küçük bir limana yanaşmıştık ki bu limanın iki yanında bir sütunun üstünde küçük bir ceylanla bir geyikten ibaret minik heykeller vardı. Bu heykelleri sevmiştim. Daha önce bütünlüğü olan bir heykel görmemiştim, çünkü memlekette bizim heykeller çok eskiydiler ve hepsi de kırılıp yerlere serilmişti. Kayıkta, yelken bezinin altında uyumak zorundaydık, çünkü bazı insanlar kapı aralıklarında uyuyan insanlara çok kaba davranıyorlardı. Teknede uyumaya alıştım. Mandraki Limanı'na bir tür bağlılık hissettim, çünkü adı "Küçük Mandras" demek gibiydi. O tarihten sonra, oğlum küçük bir çocukken ona Mandraki dedim.

Sonra çok da uzakta olmayan Halki'ye yelken açtık. Sevdim Halki'yi, ama üstünde hemen hemen hiçbir şey yoktu. Yalnızca bir köyü vardı, adına Nimborio deniyordu. Orada da çok da kötü olmayan İtalyanlar bulunmaktaydı. Halki'yle ilgili olarak bütün hatırladığım bu. Evleri pek güzeldi.

Bundan sonra Tilos'a gittik, ki burada birkaç İtalyan vardı, ama geri kalan herkes topraksız köylüydü. Livadia'da bizi anlayan bir balıkçının yardımıyla tekneyi tamir ettik. Azize saygılarımızı sunmak üzere Pantaleimon Manastırı'na kadar giden yolu yürüdük

ve yolculuğumuzun bundan sonraki bölümü için yardım istedik. Gittiğimiz her adada bunu yaptık ama bazen keşişler düşmanca davrandılar ve bize pis Türk dediler. İnsan keşişlerden daha iyisini bekliyor, benim fikrimce.

Bir sonraki durağımız Astypalaia oldu. Uzun bir yolculuktu ve bize hiç aldırmadan ya da belki hiç görmeden çok yakınımıza gelen büyük bir savaş gemisinin pruva dalgası yüzünden neredeyse alabora oluyorduk. Astypalaia'nın güzel yanı, kasabanın tepede bembeyaz parlaması ve yeldeğirmenlerinin hepsinde kanatların fırıl fırıl dönmesiydi. Fevariotissa Hanımefendimiz Manastırı'na gidip dua ettik. Bütün kışı orada geçirdik, çünkü hava çok kabalaşmıştı. Gerasimos tekneyi kumsalın içine kadar çekti ve misinayla balık tuttu. Bir dul kadın halimize acıdı ve kayık yerine onun masasının altında uyuduk. Kocam, ona sularla gelmiş bir ağaç dalından bir kartal oydu ve ayrılırken ona verdi, minnetimizin bir ifadesi olarak. Orada da İtalyanlar vardı.

İlkbaharda Amorgos'a, hani birisinin hakkında o ünlü şiiri yazdığı yere gitmek istedik, ama rüzgârla ya da akıntılarla veya herhangi bir şeyle ilgili olarak işler yolunda gitmedi ve onun yerine Anafi'ye gittik. Yanlışlık olmuştu ama çok da önemli değildi. Aslına bakılırsa böyle olduğu için şanslıydık, yoksa Allah bilir kendimizi nerede bulacaktık. Kalamiotissa Hanımefendimiz Manastırı'nda dua ettik. Şaşmıştık, çünkü hiç İtalyan yoktu. Bundan sonra Santorini'ye gittik, ki pek de uzak değildi. Ben fevkalade mükemmel bir denizci haline geliyordum ve Mandras umduğumdan daha sağlıklıydı.

Santorini'deki limanın tam ortasında bir yanardağ vardı ve burada oturmanın çılgınlık olduğunu düşündük. Orada hiç İtalyan bulunmamasının gerekçesinin de bu olduğunu düşündük, ama Yunanlılar yeterince kaçıktı, bu kesin. Aya İrini'ye dua ettik ve rüzgârı arkamıza alır almaz yola çıktık. Niyetimiz o olmadığı halde Thirasia'yı sıyırıp geçerek Skinos'a konduk ki burasının, meltem rüzgârlarına kapalı makul bir yerde bir limana sahip olduğu anlaşıldı. Panagia Zoodochos Pigi'ye dua ettik ve havanın açık olduğu bir zamanda Folegandros'a gittik. Öyle zannediyorum ki Folegandros'tu burası. Bir zamanlar gayet iyi hatırlıyordum ama şimdi hafı-

zam bana oyunlar oynuyor. Folegandros olduğuna eminim. Benim biraz hastalandığım ve Gerasimos'un birine evini inşa etmesi için yardım ettiği ve Mandras'ı bir kedinin tırmaladığı yer orasıydı.

Bundan sonraki Milos'tu ve bunun ardından da en kötü yolculuğumuzu yaptık; çünkü biz Malea'ya gitmek istiyorduk ama rota dışına çıktık ve Kythera'ya ulaşmakla şanslıydık ki burası, benim kalmayı isteyecek kadar sevdiğim bir yerdi. Kıbrıslılar ne düşünürse düşünsün Afrodit'in orada doğduğunu söylüyorlar. Neyse işte Gerasimos da sevdi Kythera'yı ama aile yüzünden Kefalonya'ya gitmekte kararlıydı. Kythera'da, dağın tepesinde büyük bir kale bulunan küçük bir liman vardı ve Aya Yonas, yardaki bir delikte bir kitap yazmaya başlamış olduğu için de etkilenmiştik; çok kutsal bir yerdi yani. Bir Kara Bakire ikonası vardı ve onu görmeye gittik. Gerçekten de çok uzun bir yürüyüştü ama her yer çok güzeldi. Manastır bir zakkum vadisine yuvalanmıştı.

Bundan sonrası yalnızca kıyı boyunca yelken açıp durabildiğimiz yerde, yol sormak için ve tekneye yemekle su almak için durma sorunuydu. Paraya ihtiyacımız olduğunda Gerasimos hep çalıştı ve ben de öyle yaptım. Artık küçük Mandras bile Yunancada bazı kelimeleri tanımaya başlamıştı. Ben en belli başlı şeylerin çoğunun isimlerini biliyordum. Durduğumuz son yer Zante oldu ki burası da Kythera kadar güzeldi ve ben orada da kalabilirdim, eğer Gerasimos bir kabul edeydi. İnsanlar bir tek Zante de kantada söylüyor ki bunlar dünyanın benim duyduğum en güzel türküleri. Yemekten sonra yaşlı adamlar tarafından söyleniyor bu türküler. Akordeon, gitar, mandolin de çalıyorlar. Kantadaları ilk defa Zante'de duydum ve insan ruhunda hiç olmazsa güzel, şen bir şey olduğunu tam anlamıyla kavradım. Savaş sırasında Antonio buraya mandoliniyle birlikte çıkıp geliverince kendimi Zante'deki mutlu günleri hatırlamaktan alamadım. Aya Dionysus'un kalıntılarını görmeye gittik. Kefalonya'ya ulaşırsak ikinci oğlumuza Dionysus adını vermeyi vaat ettik. Zante'deki insanlar bize Kefalonyalılar konusunda dikkatli olmamızı öğütlediler. Dediler ki: "Onlar kendilerini yumurta kafa sanırlar ama, aslında kaçıktırlar."

Eh işte, buraya da vardık gördüğünüz gibi ve yaptığımız ilk şey tekneyi Argostoli Limanı'nda demirleyip doğruca manastıra giderek delileri görüp bizi gözettiği de kesin olan Aya Gerasimos'a saygılarımızı sunmak oldu. Bu da başka bir uzun yürüyüştü ve o günlerde yollar bugünkü hallerinden bile beter durumdaydılar. İngiliz Köprüsü'nden geçmek ve sonra tepelerin arasından yol bulmak zorunda kaldık. Kocam, adını büyükbabasına ve kendisine vermiş olan azizin bedenini görmekle çok duygulanmıştı, rahibeler azizin süslü terliğini öpmesi için ona izin verdiler. Bana, "Sonunda memlekete geldik," dedi. Dışarı çıktığımızda, herkesin içinde olduğumuz ve ortalıkta birkaç da rahibe bulunduğu halde kucaklaştık.

Çok zayıf ve yorgunduk. Aralıklı olarak neredeyse bir yıldan beri yoldaydık. Bu benim, hayatta zayıf olduğum yegâne zamandı ve çok geçmeden yine şişman oldum. Bu konuda düşündüğüm vakit, Rodos'a kadar ulaşmış olmamız bile mucize diyorum. Argostoli Limanı'nda teknenin fiilen yeni baştan inşa edilmesi gerekti. Kuşkusuz bu işin ironik yanı, Drapanitikos ailesinin bizim yalnızca pis Türkler olduğumuzu düşünmesiydi. Gerasimos adında birinin denizci olduğunu ve kaybolduğunu biliyorlardı ama anlaşılan zaten o da kara koyunun tekiymiş. Bizden bahsedildiğini hiç işitmemişler ve bizimle hiçbir ilişkileri olmasını da istemediler. Yine de Drapanitikos adını aldık. Hani bunca yıldan sonra henüz bir alamet görünmediyse de, belki günün birinde ailenin geri kalanı da kabullenecek kadar saygın bulacak beni. Sonra daha biz bir oğlan çocuk daha yapıp da adını Dionysus bile koymadan Gerasimos burasıyla Zante arasında denizde boğuldu. Onca deniz yolculuğunun ve duanın ardından! Bir düşünün! Yine de, ölmeden önce buradaki öteki balıkçılar Gerasimos'a "Odysseus" adını taktılar ve bununla pek iftihar etti. Onların tamamından daha fazla denizciydi o tek başına. Bu kadar küçük bir balıkçı teknesiyle Türkiye'den buraya geldiği için büyük hayranlık topluyordu. Birbirimizle Türkçe konuştuğumuz halde, Gerasimos denize çıktığında şapka yerine sarık takmayı sevdiği halde, bu kadar kolay kabul görmemizin nedeni de buydu sanırım.

Bunca zamandan sonra ara sıra hâlâ Türkçe rüya gördüğümü söylemiş miydim size ben hiç?

95

Karatavuk'un Yaralanması

Mehmetçik ancak bir sonraki ilkbaharda tekrar ortaya çıktı. Gece geç vakit baba evinin kapısını tırmalayıp köpek gibi uludu. Bu, yıllar önce kararlaştırılmış bir işaretti; bu sayede aile onun gelmiş olduğunu anlayacaktı. Evde uygunsuz biri varsa, babasının bütün yapacağı panjuru açıp dışarıya seslenmekti. "Defol aptal köpek, evine git!"

Bu olayda ise kapı, kocaman bir bıyığı olan, ilginç bir gece entarisi giyen, bir elinde bir zeytinyağı lambası tutan, ziyaretçinin bir köpekten başka bir şey olabileceğini hiç ummayan ve bu köpeğe kızgın ama rasgele bir tekme savurmaya hazırlanan orta yaşlı, duvar gözlü bir adam tarafından açılmıştı.

Küçük lambanın soluk ışığında Mehmetçik ile adam şaşırıp allak bullak olarak birbirlerine baktılar. Başka bir şey düşünmekten aciz kalan Mehmetçik, "Sen de kimsin?" diye sordu.

Adam fevkalade anlaşılmaz birkaç kelime ettikten sonra teslim oluyormuş gibi iki elini de havaya kaldırdı. Titremeye başlamıştı. Yukarıya kaldırdığı ellerinden birinde lambayı tuttuğundan her şey olduğundan da tuhaf görünüyordu. Bir dakika geçmedi ki, karısı olması gereken zayıf bir kadın da adamın yanı başında belirdi. Mehmetçik'i gördü, korkuyla ellerini ağzına götürdü ve tekrar evin içine kaçtı.

Karşısındakilerin kendisine baktığında tam anlamıyla bir eşkıya gördüklerini kavramasıyla birlikte Mehmetçik'in bu davranışlar karşısında düştüğü şaşkınlık geldiği gibi gitti. Omuzlarında fişek dolu çapraz fişeklikler vardı. Kuşağına bir tabancayla bir yatağan

sokuluydu. Tepesine eski bir kirli sarık geçirmişti. Çizmeleri uç kısımlarından delinmiş ve aşınmıştı. Şalvarı, besbelli dikiş dikmeyi bilmeyen biri tarafından beceriksizce tutturulmuş, şekilsiz ve kocaman yırtıklarla doluydu. Güneş ve açık hava yüzünden iyice yanmış olan çehresi, yolculuk kiriyle olmasa da bir haftalık tıraşla gölgelenmişti. Sol elinde bir karabina taşımaktaydı.

Kafası karışan Mehmetçik sordu. "Babam nerde?"

Adam yine anlaşılmaz bir şeyler söyledi ve serbest eliyle kuşağını karıştırmaya başladı. Bir an için Mehmetçik, silah arıyor olabileceğini düşündü, ne var ki adam, birkaç dakika sonra eli titreyerek Mehmetçik'e uzattığı deriden yapılma ve iple boğulan türden bir kese çıkardı. 'Yatağa kuşağında keseyle giriyor bu herif,' diye düşündü Mehmetçik hayretle.

"Buraya paranızı almaya gelmedim," dedi. "Kesenizi istemiyorum. Ailem nerde benim?" Korku içindeki adam, hani alsın da çekip gitsin ister gibi yalvaran bakışlarla bakarak keseyi ona doğru uzattı. Mehmetçik başını salladı ve çekip gitti. Hafızası ve olduğu kadarıyla yıldızların ışığı sayesinde kasabanın üstündeki kadim mezarlara, onlarında ötesine doğru giderken çok sıkıntılı düşünceler üşüştü beynine. Evde yanılmış olmam kesin olarak mümkün değil. Acaba çekip gittiler mi bana söylemeden? Nerede olabilirler ki? Bir ihtimal hâlâ yaşıyorsa diye, rahatsız etmeme kaygısıyla Köpek'in ara sıra yaşadığı mezardan epeyce uzak boş bir mezara yerleşti. Kadim zamanlarda zengin bir adamın cesedi için yapılmış alçak bir taş sıraya uzanıp kendisini uzun ve soğuk bir geceye hazırladı. Kanun kaçağı olarak yaşadığı yıllar içinde bu türden çok gece geçirmiş, hatta yağmur fırtınalarında açık havada uyumayı bile öğrenmişti. Her tarafı ağrıyarak uyanırdı, ama yine de uyurdu. Küçük gece hayvanlarının çekişmelerini dinledi ve sonra bir bülbül ötmeye başladı. Gecenin içinde çoğalan akışkan notaları dinledikçe, eski günlerde, kitlesel gece koroları yüzünden insanların nasıl uykusuzluktan çılgına döndüklerini hatırladı. Kuşun serenadını izlerken birdenbire ertesi gün ne yapacağı konusunda iyi bir fikir geliştirdi ve o noktada yorgunluğuna tamamen yenildi. Bütün gün dağların içinde dimdik keçi yollarında taban tepmişti ve rahatsız bir uykuya daldı.

Şafaktan hemen sonra uyandı ve rahatlamak için kaslarını esnetip gerdi. Kendini bir mezarın içinde bulduğu için bir anlık bir tereddüt geçirdi, ama sonra önceki gecenin olaylarını hatırlayıp çabucak doğruldu ve oturdu. Sık sık öylesini gerektiren koşullarla güçlenmiş olduğundan kahvaltı etmeyi düşünmedi bile. Bu günlerde kaprisli kaderi yüzüne gülerse çıkıyordu yemek önüne, başka türlü değil.

Başını dikkatle mezar evin kapısından çıkardı ve çevreye bakındı. Daima kırmızı gömlek giymesine neden olan kibrinden ötürü bu kez dahada pişmanlık duydu. Arkadaşı Karatavuk'la birlikte çocukluklarında tuhaf bir biçimde kuş kimlikleri edindiklerinden bu yana bunu yapıyordu. Özünde masum bir şeydi. Şimdi ise yıllardır bir kanun kaçağı, bir şaki olduğu için, kırmızı gömlek artık vazgeçemeyeceği bir damga halini almıştı. Vazgeçmesi statüsünü düşürerek şahsi efsanesini kirletmesine yol açardı. Artık bu iş, erkekçe bir gurur sorunu haline gelmişti kestirmeden. Bütün bu yıllar boyunca vuku bulabilecek her tür atışın açık hedefi halinde dolaştığı halde, hâlâ yalnızca hafif yaralar almış olması kendisine inanılmaz geliyordu. Adamlarının arasındaki konumu, kendilerini kamufle etmek zorunda olan bütün diğer kaçaklar gibi ağırbaşlı renkler giyinmesine elvermiyor diye bazen içinden küfrediyordu.

Başını göğsüne gömerek, kasabayı incelemek niyetiyle, makinin içinde kendine yol açarak yamacın üstüne doğru acele acele tırmanmaya koyuldu. Bir gece önceki sürprizden sonra bu kasabanın sahiden de kendi kasabası olduğunu kesinleştirmek ister gibiydi. Büyük beyaz bir kayanın ardından aşağıda neler olup bittiğini görmeye çalıştı. Şafağın çoktan sökmüş olduğu ve insanların günün bu erken saatlerindeki işlerine başlamaları gerektiği dikkate alınırsa pek az bir faaliyet olduğunu anladı. Biraz daha yukarıya, yüzyıllar önce unutulmuş birinin kişisel bir sofuluk edimi sayesinde inşa edilmiş olan küçücük şapelin yakınına gitmeye karar verdi.

Oraya vardığında kapının sonuna kadar açılmış olduğunu gördü. İçeri girdi ve havari fresklerindeki yüzlerin kazınmış olduğunu görerek dehşete düştü. Hepsinin gözleri dikkatle oyulmuştu ve bu, havarilere, gözlerini yeni kaybetmiş körlerin huzursuz edici görün-

tüsünü kazandırmıştı. Kutsal şeylere yönelik bu saygısızlık yüzünden kızan ve ürken Mehmetçik tekrar dışarı çıktı. Kasaba halkının ev inşa etmek için kadim zamanlardan bu yana alçıtaşı çıkardığı yamaçtaki delikten İbrahim'in keçi sürüsünün melemelerini işitti. Dikkatle dinleyince İbrahim'in kaval sesini de zar zor işitti. İnce, ilginç inip çıkışları olan, kopuk kopuk bir melodiydi. İbrahim gibi bir çocukluk arkadaşına kesinlikle güvenebileceğini hesaplayarak kireç kuyusunun oradaki oyuğa doğru yollandı.

Oyuğun kenarında başı belirdiğinde onu ilk gören İbrahim'in koca köpeği oldu. Köpek, Anadolu'da yüzyıllardan beri koyun ve keçi sürülerine musallat olan kurtları, vahşi köpekleri ve vaşakları alt etmekte kullanılan soydan, köpekler içinde bir köpek azmanıydı. Bazı çobanlar, bu köpeklerin yabancılarda yarattığı dehşetten özel bir zevk alırlardı. Mehmetçik, İbrahim, Köpek'in yıldırma öykülerini tekrar tekrar anlatırken duyduğu hazzı hatırlayabiliyordu. Bu köpeğin muhteşem bir hafızası vardı ve sürü akşamları kasabaya döndüğünde hangi keçinin kime ait olduğunu ve nereye götürüleceğini kesin olarak bilirdi. Ayrıca toplulukta yaşayan herkesin kokusunu da tanır ve dolayısıyla kimi tehdit edeceğini, kime dokunmayacağını da bilirdi. Bunu, orada yaşamak, herkesin şahsi kokusuna ortak bir şeyler kattığı için mi, yoksa tek tek herkesin kokusunu bildiği için mi yapabildiği, cevaplanamayan bir soruydu ama, herkes ikinci varsayımın doğru olduğuna inanmaktaydı.

Mehmetçik boğazında bir korku gıcığı hissetti. Şakilik yıllarında bu köpeklerle hafızaya kazınan türden ürkütücü karşılaşmalar yaşamış ve köpekleri, uğraşmak zorunda kaldığı insanlara oranla sahiden tehlikeli bulmuştu. Bir iki kere, özellikle saldırgan olanlara ateş etmek zorunda kalmıştı ve bu, kendisinde daima ağır bir vicdan yükü oluşturmuştu, çünkü bir koyun ya da keçinin kaybı pek de önemli olmadığı halde cesur koruyucu, sadık dost, dondurucu gecelerde ısıtıcı rollerini bünyesinde toplayan iyi bir köpeğin, bir çobanın en kıymetli varlığı olduğunu herkes bilirdi.

Köpek ağırlığını arka ayaklarına verip büzülerek avının üstüne atılmaya hazır konuma geçince Mehmetçik'in kalbi hopladı. İbrahim'in kara keçilerin arasındaki bir kayanın üstünde, kaval çalarak

oturduğunu gördü ama belli ki Köpek'e dikkat etmiyordu. Köpek birden ayaküstü dikildi ve rutin av ritüelini başlattı. Sırt tüyleri iyice kabarmış, ön ayaklarının üstünde bütün azametiyle yükselip her adımda durarak Mehmetçik'e yaklaştı; göğsü derin hırıltılarla inip kalkıyordu. Mehmetçik, bunun bir hazırlık olduğunu, az sonra hayvanın son hızla üstüne geleceğini ve kendisini, hayvanın ayakları göğsünde, dişleri boynunda olmak üzere yere yapışmış olarak bulacağını biliyordu. Adını hatırlamak için uğraştı ve ancak son anda yapabildi bunu.

"Köpek, Köpek," diye seslendi. "Köpek! Cici köpek. Köpek, ben geldim, ben."

Köpek sanki şarjı bitmiş gibi ölü hareketsizliğine büründü ve düşünüyormuş gibi kulaklarını dikti. Beni tanır gibi görünen bu insan kimdir acaba? Mehmetçik'in kokusunu almak için, alt çenesini titreterek havayı kokladı.

Mehmetçik cesaretini toplayıp elini de köpek koklayabilsin diye uzatarak yavaşça öne doğru ilerledi. Köpek kokuyu aldı ve meseleyi gözden geçirdi. El bir miktar tanıdık geliyordu. "Cici köpek," dedi Mehmetçik, bu koşullar altında çıkartabildiği kadar güvenli ve dostça sesi çıkartarak. Köpek, onun sesindeki bir şeyleri de tanıdı. Uzatılan eli yalamaya başladı ve bu elin sahibini benimseyebileceğine karar verdi. Mehmetçik'in başını okşamasına ve göğsünü mıncıklamasına izin verdi, sonra yere devrilip teslim oldu.

Büyük ölçüde rahatlayan Mehmetçik, hayvanın kulaklarını ve göğsünü okşadıktan sonra, Köpek mutlu mutlu hemen topuğunun dibinden takip ederken eski arkadaşına yaklaştı. "Çağırmalıydın şunu," dedi Mehmetçik.

İbrahim cevap vermedi. Kayanın üstünde oturup aynı ince ve karmaşık melodiyi üflemeyi sürdürdü.

"İbrahim," dedi Mehmetçik, bir elini arkadaşının omzuna koyarak, ama İbrahim yalnızca çalmaya devam etti. Şaşıran Mehmetçik biraz geri çekildi. İbrahim'in yüzünü görmek için eğilince de gördüğüyle şok geçirdi. İbrahim yalnızca sekiz yaş ihtiyarlamış değildi, aynı zamanda çok belirgin bir biçimde kötü görünüyordu. Yüzü küçücük kalmıştı; solgun ve inceydi; kavalı çalarken ağız

köşelerinden tükürük akıyor, belki kavalın sesini inceltme çabası yüzünden dudakları titriyor ve gözleri hiçbir şey üstünde sabitlenmeden delici bakışlarla etrafta geziyordu. Mehmetçik'in gözlerinin içine bakamıyor veya bakmıyordu ama onu tanımadığı da aşikârdı.

"İbrahim, İbrahim, eski dostum," dedi Mehmetçik kederle, kendisini son derece çaresiz hissederek. Eski oyun arkadaşını bu durumda görmek, doğal olmayan bir biçimde onun kendisini güçlü ve sağlıklı hissetmesine yol açmıştı. Bu bitmiş tükenmiş kalıntıyla bir zamanlar herkesi şaşıran keçi, oğlağını arayan keçi, itiraz eden keçi, aç keçi, sıkılan keçi, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan keçi melemeleriyle eğlendiren parlak ve komik delikanlı arasında hiçbir benzerlik bulamıyordu.

"Bendim," dedi İbrahim aniden, kavalı dudaklarından uzaklaştırarak.

"İbrahim?" dedi Mehmetçik.

"Bendim. Ben yaptım."

"Ne yaptın? İbrahim ne diyorsun sen?"

"Küçük kuşu öldürdüm."

"Küçük kuş mu?"

"Bendim."

"Bu küçük kuş da neyin nesi?"

"Uçmaya çalıştı," dedi İbrahim.

"Uçarlar," dedi Mehmetçik.

"Kusur bendeydi," dedi İbrahim ve kavalı çalmaya başladı. Bunu yaparken de doğaya en aykırı bir biçimde sessizce ağlıyordu, öyle ki ne hıçkırıyor ne de nefesini tutuyordu. İri sessiz gözyaşı damlaları birbiri arkasına yanaklarına düşüyor ve ağız köşelerinde kaybolup gidiyordu, sanki kaval çalarken bir yandan da gözyaşlarını içiyormuş gibi.

"Yapma," dedi Mehmetçik. "Erkek adam böyle ağlamaz. Ağlamamalısın İbrahim. İbrahim ağlamamalısın."

Efendisinin yanına yerleşmiş olan Köpek, Mehmetçik'e sanki, eh işte, şimdi ne yapmalı, der gibi baktı. Mehmetçik, sanki kutsamak ister gibi eliyle köpeğin başına doğru abandı ve sonra dikildi. Birkaç dakika, gururunu yitirmiş olan İbrahim'e baktı ve sonra topukları-

nın üstünde dönüp uzaklaştı. Yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Gerçek oydu ki, bu hayatta her şey değişiyor ve gelip geçiyordu. Sebebi her neyse, İbrahim'in parlaklığı sonsuza kadar kaybolup gitmişti.

Karatavuk kasabada, işini bırakmasına, tamamen sessiz kalıp dinlemesine yol açan bir şeyler duyduğunda, bunun üstünden çok zaman geçmemişti. Gayet belirgin olarak duydu. Bir mehmetçik ötmekteydi; çok yüksek ve berrak bir sesle. Biraz fazla yüksek ve berraktı ses, tam da mehmetçiğe benzemiyordu. Daha ziyade mükemmel bir taklit yapan birinden çıkar gibiydi. Kalbi göğsünde durur gibi oldu ve kil yalağından çıktı, ayaklarını bir acele paçavralarla temizleyip içeri koştu. Birkaç parça malını altüst ederek aradığını buldu. Kilden yapılmış düdüğünü masadaki sürahiye götürdü ve dikkatle içine su doldurdu. Fokurdaması için içine üfledi ve içindeki suyun birazını döktükten sonra tekrar denedi.

Dışarıya koşup mehmetçiği dinledi ama hiçbir şey duymadı. Kilden yapılmış küçük kuşu dudaklarına götürüp birkaç nota üfledi. Bir karatavuk şarkısı yayıldı kasabanın üstüne; yüksek sesle ve belirgin. Dinlemek için durdu. Mezarların oradan mehmetçik kısaca öttü ve durdu. Karatavuk birkaç nota daha çaldı. Mezarların oradaki mehmetçik aynı aralarla yanıtladı. Sevincinden havalara uçan Karatavuk yüreği heyecandan vura vura dar sokaklar boyunca, köpeklere, boylu boyunca yatmış katırlara takılıp tökezleyerek, yanlarından geçerken yanlışlıkla insanları dirsekleyerek koşturdu ve sonra yamaçtaki kesif makiliğe varıp düdüğünü üflemek için durakladı. Epeyce yukarıdan Mehmetçik yanıtladı.

Böyle böyle iki arkadaş Mehmetçik'in ardından kasabayı gözetlediği kayanın orada birbirlerini buldular. Yanak yanağa öpüşerek ve birbirlerinin kürek kemiklerinin arasına yumruklar indirerek kucaklaştılar. "Ah dostum, dostum," diye bağırdı Karatavuk gözlerini kol ağızlarıyla silerek. "Seni bir daha görebileceğimi hiç ummuyordum."

"Sekiz yıl oldu," dedi Mehmetçik.

"Sekiz yıl," diye tekrarladı Karatavuk.

"Şu haline bak," diye kıkırdadı Mehmetçik. "Ne yapıyordun Allah aşkına sen böyle?"

Karatavuk sanki ne işle iştigal ettiklerinden habersizmiş gibi eğilip ayaklarına baktı. Kurumaya başlamış, toprak grisi akışkan sıvıyla kaplıydılar. "Bu günlerde yalaktaki kili çiğnemek zorunda olan benim," dedi. "Küçük taşları ayaklarımla bulup çıkarmak bana düşüyor. Beni son gördüğünden bu yana ayak parmaklarım acayip marifetli oldular."

"Bu işi yapan ihtiyar bir herif yok muydu?"

"Vardı, ama öldü."

"A, çok üzüldüm."

"Aslına bakarsan onun açısından hayırlı oldu. Çok hastalanmıştı." Karatavuk durakladı. "Demek senin için her şey değişti artık, duyduklarıma bakılırsa küçük bir Mehmetçik olmaktan çıkıp ünlü Kızıl Kurt olmuşsun."

"Kanun kaçağının biri işte," diye omuz silkti Mehmetçik biraz bozum olarak.

"Çok ünlü bir kanun kaçağı."

"Hikâyelerin yarısı yalan. O şeylerin çoğunu başkaları yaptı. Herkes her şeyden beni ve adamlarımı sorumlu tutuyor. Anlatılan zulmün yarısını bile yapmıyoruz. Dağdaki tek eşkıya biz değiliz. Bu arada, Uzun Yusuf'un oğlu Sadettin'i hatırlıyor musun?"

"Babasının emriyle kız kardeşini vurup dağa çıkan mı? Evet, hepimiz hatırlıyoruz."

"Kanun kaçaklarına katıldığımda lider oydu. Eve gelmeye çalışırken beni yakaladılar ve o zaman anladım ki, onlarla kalabilir miyim, diye sormam gerek, çünkü yetkililer beni ararken başka bir hayat imkânım yok. O adamlara bir baktım ki hepsi çeşit çeşit. Hıristiyanlar var, Yahudiler var, Müslümanlar, Ermeniler, iki Arap ve hatta Etiyopyalı bir de zenci var. Sadettin beni hatırladı; bana kasabadan, anasından haber sordu ve beni aralarına Sadettin sayesinde kabul ettiler. Aksi takdirde öldüreceklerdi sanırım."

"Sadettin'e ne oldu?"

"Çok huzursuz ve cesurdu. Bazılarımız bilerek büyük risklere atıldığını, çünkü hayatını sona erdirmek istediğini düşünüyorduk. Kız kardeşini öldürüp ailesini yitirmiş olmasını asla kabullenemiyordu, sarhoş olduğunda bu konu hakkında konuşup duruyordu.

Rakı onu aptallaştırıyordu ve bir gün bir jandarma tarafından öldürüldü. Jandarmayı vuracaktı, herife saklandığımız yerin yakınındaki kasabanın meydanında, gün ışığında meydan okudu. Emniyet tetiği olan bir tabancası vardı ve tetiği açmayı unutmuştu. Silahın niye ateş almadığını anladığında ölmüştü bile ve jandarma tepesinde duruyordu. Bundan sonra iki çete başımız daha oldu ve şimdi de sıra bana geldi."

"Ünlü Kızıl Kurt! Sen olduğuna inanamıyorum. Ama anlat bana, nasıl oldu bu iş? Yani, neden kaçtın da eşkıya oldun?"

"İşçi taburu yüzünden," dedi Mehmetçik. "Duymadın mı?"

"Hayır, duymadım. Nerden bileceğim ben ne olduğunu? Sadece asker kaçağı olduğunu duydum. Duyduğum zaman da senin adına utandım."

"Asker kaçağı mı? Ben olsam öyle demezdim." Mehmetçik anlatacaklarını toparlamak için düşündü ve sonra konuşmaya başladı: "Gönüllü olduğumda beni orduya almayı reddetmelerinden sonra; hatırlarsın, birlikte gitmiştik de, cihat ilan edilmiş olduğu ve ben de Hıristiyan olduğum için beni kabul etmemişlerdi; eh, ne kadar hayal kırıklığına uğradığımı da hatırlarsın. Padişaha ve imparatorluğa hizmet etmek için geberiyordum ama buna iznim yoktu. Bunu hakaret olarak kabul etmiştim ve bu konuyu düşündüğümde hâlâ sık sık güceniyorum. Şerefimle oynanmıştı.

"Çok zaman geçmemişti ki, asker almacılar geri döndü ve bütün Hıristiyan delikanlılar işçi taburlarına gitmek üzere askere alındı. Bize, zaruri işleri yaparak padişaha hizmet edip imparatorluğu savunacağımız söylenmişti; bilirsin köprü ve yol inşa etmek, demiryolu tüneli açmak, rıhtım inşaatı yapmak, bu gibi şeyler. Bizi doyuracak ve maaş vereceklerdi. Sanki şerefli bir işmiş gibi göstermişlerdi."

"Değil miydi?"

Mehmetçik başını salladı. "Kesinlikle değildi. Bize erkek gibi değil de köleymişiz gibi davrandılar. Şafaktan gün batımına kadar, çoğu vakit de su ve yemek olmadan çalıştık. Hastaysak veya bayılmışsak ya da istirahat ediyorsak bizi dövüp tekmeliyorlar, hatta kamçılıyorlardı. Paçavralar içinde iskeletlere döndük. Her tarafımız

yara bere içindeydi ve bitlerle pireler eziyet ediyordu hepimize. Tahta ve bezden yapılma bir tür tünelde yaşıyorduk; altımızda şilte, üstümüzde yorgan olmadan tıkış tıkış bir arada yatıyorduk ve ishalden geberiyorduk. Hatta kimimiz kan sıçıyordu, ama yine de çalışmak zorunda kalıyorduk."

"Orduda olmaya benziyor bu da biraz," dedi Karatavuk.

"Hiç değilse asker erkektir, köle değil. Köle yerine konmasam katlanabilirdim."

"Aslında bizim açımızdan kutsal bir savaş söz konusuydu," dedi Karatavuk. "Bu düşünceyle devam edebiliyorduk."

"İşçi taburunda olmanın kutsal hiçbir yanı yoktu," dedi Mehmetçik. "İnsanlar tifodan kırılmaya başladılar, işte o zaman ben kaçtım. Böyle ölmek istemiyordum. Kalsaydım öleceğimi biliyordum ve bir erkek böyle ölmemelidir, asker olmak, imparatorluğun düşmanlarına karşı durmak isteyen bir erkek."

"Asker arkadaşlarımın çoğu kurşunla ölmedi," dedi Karatavuk. "Ama biz köle değildik tabi."

"Eh işte, ben de köle olmaktan çıktım, şaki oldum," dedi Mehmetçik acı acı. "Hiç değilse daha büyük bir ayıptan daha küçük bir ayıba geçtim."

"Bazı insanlar sana hayran," dedi Karatavuk. "Öldürülmeni ya da yakalanmanı sağlayacak bilgi için büyük ödül konduğunu biliyorsundur herhalde?"

"Biliyorum. Valinin adamıyla ilgili işten sonra kondu."

"Valinin adamlarından birini donuna kadar soyup çırılçıplak yol üstüne bırakmak büyük bir hata değil miydi sence? Hem de Kızıl Kurt'un kendisine iyi yolculuklar dilediğini söyleyerek? Duyan herkes kahkahadan kırıldı, ama sence aptalca bir şey değil miydi bu?"

"Evet, aptalcaydı," diye kabullendi Mehmetçik. "Ama herif burnu Kafdağı'nda itin biriydi ve kendi kaşındı. Ne kadar önemli biri olduğunu ve başımıza gelecekleri hiç durmadan söyleyip hepimizi kızdırdı."

"Sen benim tavsiyemi dinle," dedi Karatavuk. "Bu kadar kolay bir hedef haline gelmeni sağlayan şu kırmızı gömlekten kurtul ve

git aileni bul. Herkes gibi sen de topraktan çıkar ekmeğini ve huzur içinde yaşa."

"Sen artık kara gömlek giymiyorsun, gördüğüm kadarıyla."

"Olsaydı giyerdim," diye güldü Karatavuk. "Artık elimde bir tek takma adım kaldı. Eğer param olursa, belki günün birinde kara gömlek edinme lüksüne de katlanabilir ve karıma yeni bir gömlek biçtiririm."

Mehmetçik kilden küçük düdüğünü havaya kaldırdı. "Ve bunlardan da hâlâ var elinde. Benimki bunca yıldır duruyor ve hiç kırılmadı. Olan biteni düşünürsen mucize gibi bir şey bu. İskender Efendi hâlâ yapıyor mu bunlardan? Biliyor musun, bu benimkinin tepesinde neden sarık var, hep merak etmişimdir. Sarıklı bir mehmetçik duyulmuş şey mi?"

"O, babamın bir fantezisi. Sebebi yok. Hâlâ böyle yapıyor kuşlarını ve artık ben de kendi kuşlarımı kendim yapabiliyorum. Onca müdahaleye rağmen kaderin bana çizdiği yola nihayet girdim. Daha önceden kararlaştırılmış olduğu gibi şimdi artık ben de babam gibi çömlekçiyim. Biri hariç erkek kardeşlerimin hepsi de Mezopotamya'da öldüler. Artık yalnızca iki erkeğiz aile adını sürdürebilecek. Bir de karım var artık ve bundan böyle her şeyin iyi olacağını umuyorum biraz biraz."

Ben yoldan çok çıktım, diye kederle düşündü Mehmetçik, düdüğü dikkatle kuşağına yerleştirirken. "Ben Sadettin'e benziyorum." Durdu ve başını yukarı kaldırdı. "Sana sormam gerek... aslında seninle konuşmamın gerekçesi de bu... babamın evindeki insanlar da kim? Ailem nereye gitti?"

Karatavuk hayretle ona baktı. "Bilmiyor musun?"

"Hiç fikrim yok. Geçtiğimiz yıllarda Kemer'den Konya'ya kadar yığınla yere gittim. Geri dönmem mümkün olmadı."

"Bütün Hıristiyanların sınırdışı edildiğini mutlaka duymuş olmalısın."

Mehmetçik'in benzi attı. "Hepsi mi?"

"Benim bildiğim kadarıyla, hepsi. Buralardaki herkes gitti. Telmessos'dan jandarma gelip hepsini götürdü. Bir sürü insanın ev anahtarları babamda."

"Ne kadarlığına götürüldüler?"

"Sonsuza kadar, herhalde."

"Kutsal *Panagia*, sen şefaat eyle," diye bağırdı Mehmetçik, fevkalade dehşete düşmüş bir halde. "Bütün Rumların götürüldüğünü biliyordum elbette. Yürüyüş kollarını gördüm. Ama buna benim ailemi de kattıklarını, bizim de Rum sayıldığımızı bilmiyordum. Nereye gitmişler?"

"Eh, gidenlerin yerine Girit'ten birileri geldi buraya, neresiyse bu Girit. Geldiklerinde pek üzgündüler ve gelenlerin sayısı gidenlerden az oldu. Kasaba onun için boşmuş gibi duruyor. Önemli bir müşteri açığımız var ve Giritlilerin de herhangi bir şey alacak halleri yok."

"Girit," dedi Mehmetçik merakla. "Nerdeymiş acaba?"

"Yunanistan'da olduğunu duydum ki o da denizden batıya doğru gidince pek uzakta değilmiş. Ben senin yerinde olsam Girit'e gidip onları bulmaya çalışırdım. Bu kanundan kaçma işine bir son vermelisin. Bir hiç uğruna kötü bir sonun olacak; seni mezarına götürecek çocuğun da olmayacak, erkek kardeşin de."

"Biz Rumca konuşmayı bilmeyiz ki," dedi Mehmetçik. "Ne yapar bizimkiler Yunanistan'da?"

"Eh, bu Giritliler Müslüman, ama onlar da genellikle Türkçe bilmiyorlar. Çoğu Rumca konuşuyor ve bu yüzden hayat zor oluyor onlar açısından. Savaş yüzünden ortaya çıkan kötü hisler yüzünden bir sürü insan üstlerine tükürüp pis Rum diyor bunlara. Sizin evdekiler de Giritli. Ama sen kendi ailen için dertlenme. Büyük Frenk paşalarıyla Mustafa Kemal, gidecekleri yere vardıklarında, burda kalan her şeyin karşılığı olarak tazminat almalarını kararlaştırmışlar."

"İyi olurdu. Keşke öyle olmuş olsa. Dilenci olarak doğmadılar ki. Ama ben Girit'i nasıl bulacağım?"

"Kaş'a git. O kasabanın tam karşısında Meis diye küçücük bir ada varmış diye duydum ki, Rum doluymuş ama birkaç yıl önce İtalyanlar almış orayı. O adaya gitmelisin. Belki bir balıkçı götürür seni oraya. Adadaki Rumlar muhtemelen Girit'in nerde olduğunu ve oraya nasıl gidileceğini bilirler. Bence yapılacak en iyi şey bu. Geride kalan bir yığın insan böyle yaptı. Ben de zaten bunları bu

yüzden biliyorum. Anlaşılan o ki, Meis'deki Rumlar ile Kaş halkı geceleri kendi aralarmda kaçak olarak gidip gelirlermiş."

"Evimizdeki Giritliler. İyi insanlar mı? Evimizin kötü insanlarla dolması fikrinden nefret edebilirim."

"Giritliler genel olarak iyi insanlar. Tuhaf giysileri ve âdetleri var. Salyangoz yiyorlar ama izlemesi pek güzel olan *pentozali* diye bir dansları var. Bize onları sevdiriyor. Bizim delikanlılardan birkaçı da bu dansı oynamaya başladı. Morallerinin biraz iyi olması hoş, bize Hıristiyanları hatırlatıyor, aziz yortusu kutlamalarını."

Bu uzun konuşma sürecinde kasabada da bir şeyler olmaktaydı. Mehmetçik'in gece geç vakit ortaya çıkmasıyla huzursuz olan Giritli ev sahibi korkudan ve endişeden uyuyamayarak sabahı zor etmiş, sabahleyin de doğal olarak arkadaşlarıyla konuşmuştu. Bunlardan biri Türkçe biliyordu, o da gidip her zamanki gibi iyi günlerde meydanda, fırtınalı günlerde de kahvehanede tavla oynayan iki jandarmaya anlatmıştı olanları.

Jandarmalar ile kasaba halkını harekete geçiren büyük ödül umuduydu, çünkü kırmızı gömlek ve fişekliklerle ilgili tanımdan adamın ünlü eşkıya ve kanun kaçağı Kızıl Kurt'tan başkası olmadığı belliydi. Ailesi, Mehmetçik'in yeni kimliği konusunda mutlak bir sessizliğe gömülmüş olduğundan kasabada Mehmetçik ile Kızıl Kurt'un tamamen aynı kişi olduğunu bilen tek bir insan yoktu. Aksi takdirde kasabalıların tepkisi biraz daha farklı olabilirdi. Kızıl Kurt'un bölgede olduğu haberi yayılınca, erkekler dededen kalma ağızdan dolma tüfeklerini, av tüfeklerini, tabancalarını kaparak meydanda toplanmaya başladılar. Burada, normalde büyük bir prim ihtimali dışında hiçbir şey için yerinden kımıldamayacak olan iki jandarma tarafından bir anlamda içtima ettirildiler. Silahlarını kapıp gelmiş adamlar arasında, sonunda zevkine uygun silahlar yapmayı başaran Smyrnalı olağandışı Abdül Chrysostomos'dan alalı beri tüfeği ile tabancasının üstüne titreyen Çömlekçi İskender de vardı; koşup yardıma gelmiş, cephanenin altını üstüne getirmekteydi. Bu silahların İskender'i daha bir erkek yaptığı doğruydu ve ağırlıklarını elinde tartmaktan, bir gözünü kısarak özel bir şeyi hedeflemeden nişan almaktan büyük zevk alıyordu. İskender tüfekle birkaç geyik ve bir kaz vurmuştu. Uzağı göremediği de doğruy-

du ve bu da onun nişancılıkta büyük başarılar göstermesine engel oluyordu. Şimdi dolu tabancası kuşağında, tüfeği omzunda diğer erkeklerle birlikte meydanı arşınlıyor ve kadınlar erkeklere dikkatli olmaları için yalvararak yaygara ederek endişelenirken o, avların en zorlusunu, en heyecanlısını bekliyordu. Erkeklerin aklı ise bir karış havadaydı ve başarı durumunda primin aralarında nasıl paylaşılacağına ilişkin muhtemel tartışmaların provasını yapmaktaydılar. Çok kısa bir süre sonra yelpaze gibi açılarak bir kaçağın saklanacağı en olası yerlerinin bulunduğu kaya ve mezarların arasında dağın yamacına yayılacaklardı. Hiçbiri Kızıl Kurt'u bulacağına sahiden inanmıyordu, ama esasında önemli olan, dışarıda ilginç ve heyecanlı bir gün geçirmekti.

Bütün bu olaylardan habersiz olan iki arkadaş ise birlikte olmanın huzurunu yaşıyor ve görüşmeyi sürdürüyorlardı. "Bu sabah İbrahim'i gördüm," dedi Mehmetçik. "Feci görünüyor ve benimle konuşmadı bile."

"Kafayı yedi," dedi Karatavuk. "Kimse gerçek nedenini bilmiyor. Hıristiyanlar gider gitmez oldu."

"'Küçük kuşu öldürdüm,' dedi durdu."

"Biliyorum. Hep bunu söylüyor. 'Suç bendeydi. Küçük kuşu ben öldürdüm.'"

"'Küçük kuş' onun Philothei'ye taktığı ad değil miydi? Philothei'yi öldürmedi herhalde, değil mi?"

"Bildiğim kadarıyla hayır, ama Philothei'ye ne olduğunu da bilmiyorum." Herhalde diğerleriyle birlikte gitmiştir o da." Karatavuk durakladı. "En tuhafı neydi, biliyor musun?"

"Ne?"

"Leyla Hanım, bilirsin, Rüstem Bey'in fahişesi. Hıristiyanlarla birlikte o da gitti."

"Sahi mi? Niye yaptı ki bunu?"

"Herkes için tam bir bilmece oldu. Herhalde İbrahim'den de daha deliymiş."

Delilik konusunu konuşurlarken, tam buna uygun olarak aniden sözleri, aşikâr bir heyecanla önlerinde biten Köpek tarafından kesildi. Her ikisi de ciddi olarak irkildiler ve, "Hey!" diye bağırarak oldukları yerde sıçradılar.

Köpek artık ihtiyar bir adamdı. Mezarların arasındaki, çırılçıplak, zorlu ve münzevi yaşantısı, umutsuzca yoksul insanların hayrıyla geçiniyor olması onu fazlasıyla düşkünleştirmişti. İskeleti çıkmışçasına zayıftı, seyrelmiş beyaz saçları uzun tutamlar halinde yüzüne ve omuzlarına dökülmekteydi. Kara gözleri, pörsük ve güneş yanığı çehresine gömülmüş gibiydi. İnsanlar artık onun o grotesk ve ürkütücü gülümsemelerine alışmışlardı. Bir vakitler dudakları geriye doğru zımbalanarak ağzına sokulan kor kızılı bir ütüyü dişlemek zorunda bırakılmış olduğu için ona acıyorlardı. Dişetlerinin, dilinin ve dişlerinin durumu artık şok yaratmıyorsa da, kendisine insanları ürküten şeytansı bir hava veriyordu. Analar, sanki gulyabaniymiş gibi yaramaz çocukları onunla korkutuyorlardı. Mamafih bu, aynı insanların onun bir ermiş olduğuna inanmasını da engellemiyordu, zira toplumsal hayal gücü açıklanamaz bir biçimde ama sürekli olarak ermişliği fiziksel yoksunluk, acı ve mazoşizmin çeşitli varyasyonlarıyla bağdaştırır.

Şimdi iki adamın önünde heyecandan adeta dans ederek, ilgisiz homurtular çıkartarak, kolunun tuhaf bir hareketiyle Mehmetçik'le Karatavuk'un ardına saklandığı çıkıntının üstünde bir yerleri işaret eder gibi jestler yaparak ortaya çıkmıştı. Akıllarını başlarına toplamaları birkaç dakika ve kendilerine çıkıntının üstünden bakmalarının söylendiğini anlamaları yine birkaç dakika aldı. Baktıklarında ikisi de küfrü bastılar.

"Orospu çocuğu!" diye bağırdı Mehmetçik. "Peşime düşmüşler." Aşağıda, kimi kılıç ve bıçakla, kimi sopalarla, büyük çoğunluğu da tüfek ve tabancayla silahlanmış olan kasaba erkeklerinin, yamaca yayılmış, makinin içinden kendilerine yol açmakta olduğu açıkça görülüyordu. Bembeyaz olmuştu, çıkıntının ardında sindi. "Bok!" dedi. "Bok, bok, bok!" Köpek'e döndü, elini yakaladı, ağzına doğru götürüp öptü. Sonra alnına ve yüreğinin üstüne koydu. "Sağ ol dostum, sağ ol," dedi. Bu minnet ve saygı ifadesi yüzünden şaşıran Köpek, böyle bir muameleye layık görülmüş elinin tersini incelerken bir an hareketsiz kaldı. Sonra etini dalayan dikenlere ve taşlara aldırmaksızın, tuhaf ve içe işleyen sevinç çığlıkları atarak koşup uzaklaştı.

"Gömleğini bana ver," dedi Karatavuk.

"Ne?"

"Gömleğin aptal, bana ver gömleğini."

"Neden? Dinle, ben kaçmak zorundayım."

"Gömleğini ver. Gömlekleri değiştirelim ki ben onları yanıltayım. Benim peşime düştüklerini gördüğünde, sen ters istikamete gidersin. Allah aşkına Kaş'a git ve Girit'e ulaşmanın bir yolunu bul. Haydi, gömleğini ver."

"Ya seni vururlarsa? Benim için ölmene izin veremem."

"Herkes ölür," diye kısa ve öz bir bildirimde bulundu Karatavuk. "Annenin hatırı için ver şu gömleğini bana. Haydi, haydi!" Parmaklarıyla sabırsızca bir gel gel işareti yaparken ekledi. "Ben sekiz yıl savaştım ve kimse vuramadı beni."

Mehmetçik bir an için tereddüt ettiyse de sonunda teslim oldu. Arkadaşı öylesine buyurgan bir tavır ve empatiyle emir vermekteydi ki, başka çaresi kalmamıştı. İki eliyle gömleğinin beline yapıştı ve yukarı doğru sıyırdı. Ayağının dibinde küçük bir şangırtı koptu ve kırmızı gömleği elinde, bilmeden kuşağından fırlayıp yere düşmesine neden olduğu kilden kuşunun parçalarına bakakaldı. "Bok," dedi.

"Boş ver, al şunu sen," dedi Karatavuk göze batmayan bir rengi olan pıyrım pıyrım iş gömleğini ona uzatarak.

Ayrılmaya gönülsüz ama kaçmanın zorunluluğuna inanmış olarak, bir an göz göze geldiler. "Meis'e git, Girit'e ulaş," dedi Karatavuk ve öne hamle ederek Mehmetçik'e sarılıp iki yanağından öptü.

"Daha önce olmazsa, cennette görüşmek üzere," dedi kederle gülümseyen Mehmetçik.

"Beni izlediklerinden iyice emin olana kadar burda kal ve sonra fırla," dedi Karatavuk. Gitmeden önce kuşağından kendi düdüğünü çıkarıp, "Biliyorum bu karatavuk gibi ötüyor ama, yine de bunu al ve beni hatırla. Ben kendime bir tane daha yaparım," diyerek Mehmetçik'e verdi. Sertçe döndü ve taşlı patikada sıçrayarak yukarı doğru uzaklaştı.

Mehmetçik, onun gidişini izledi ve kendisini görünür hale getirmek için nasıl zahmetlere girdiğini fark etti. Nitekim aşağıdan

bir haykırış yükseldi ve avcı kolu Karatavuk'un peşine düşmek için yay çizmeye başladı. Çatır çutur atışlar yapılıyor ve mermiler kayalardan sekiyordu. "Orospu çocuğu," diye kendi kendine homurdandı Mehmetçik, arkadaşını mermilere karşı yalnız bıraktığı için. İki seçenek arasında tercih yapmakta zorlanarak bir tereddüt geçirdi ve sonra kendisini uzaklara götürecek bir başka keçiyoluna giden bir keçiyoluna girerek olabildiğince hızlı kaçıp gitti. Sanki önündeki zorluklara karşı efsun yaparmış gibi kendi kendine, "Orospu çocuğu, orospu çocuğu," diye tekrarlamaktaydı.

Karatavuk ermişin tekkesinin yanı sıra yere yattı; kalbi gümbürdüyordu. Bir kumar oynamaya karar vermişti ve şimdi sonuna kadar gidecekti. Elini mezarın altına soktu ve zeytinyağının, ermişin kemiklerini yıkayarak aşağıya damladığı deliği eliyle hissederek buldu. Taşta hâlâ zeytinyağı damlaları vardı. Yağı dudaklarına ve alnına sürdü, biraz da dilinin üstüne koydu. Ermişin ve Nasıralı İsa'nın anası Meryem'in yardımlarını diledi ve dizlerini göğsüne doğru çekti. Korkusunu muazzam bir irade gücüyle yenmeye çalışarak öne arkaya sallandı ve seslerden, kendisini izleyenlerin birkaç adım ötede olduğunu sonunda anladığında ayağa kalktı, kollarını havaya kaldırdı ve yüzünü onlara doğru döndü. Bazı açıklamalar yapması gerektiğini utançla ilk defa düşünüyordu, koyun gibi gülümsedi.

İskender bunu niye yaptığını asla anlayamayacaktı. Uzağı iyi göremediği doğruydu, dolayısıyla oğlunu tanımamıştı ama, kaçağın teslim olmak için ellerini kaldırdığını görmüş olduğu da doğruydu. Heyecandan geberecek hale gelmiş olmasıyla, askerlik hizmetini yaptığı günlerden bu yana yıllardır ilk defa gerçek bir insanı vurmaya hazırlanmış olmasıyla, Kızıl Kurt'u yere sermekten ötürü biraz ün kazanmak, biraz övgü duymak şansının olmasıyla, Smyrnalı Abdül Chrysostomos tarafından özel olarak şahsı için yapılmış olan güzelim tüfeği hakkıyla kullanma şansının doğmuş olmasıyla ilgi bir şeyler söz konusuydu.

İskender tüfeği omuzladı, kendisinden en çok yirmi adım ötede duran bulanık şekle nişan aldı ve tetiği çekti. Dipçiğin omzundaki geri tepme acısını hissettiği anda, kurşunun atıldığına delalet çıtır-

tıyı duyduğu anda, namludan çıkan dumanı gördüğü anda, şerefini beş paralık ettiğini ve geri çevrilmesi mümkün olmayan bir hata yaptığını da anladı.

Böylece, sonradan kendilerini affetmeyi asla başaramadıkları bir yığın iffetsiz iş yapmış bir yığın insandan oluşan saflara İskender de katılmış oldu.

Karatavuk da bir kolunu bu nedenle kaybetti ve dolayısıyla çömlekçi olmak, kaderinden çıktı.

Ancak, Mustafa Kemal'in Arap alfabesini Türkiye'nin gündeminden çıkartmasının zamanı geldiğinde, Karatavuk Latin harflerini çarçabuk öğrendi ve yaratıcı hayal gücünün yardımıyla da olsa kasabanın istidacısı haline geldi. Kimsenin geri dönmeyeceği açıkça belli olduğunda, genişleyen ailesini Daskalos Leonidas'ın evine taşıyıp aynı zeytinyağı lambasının aynı kötü kokulu fitilinden yararlanarak aynı masanın üstünde yazılarını yazıp Leonidas'ın kâğıt stoklarını tüketti ve ön kapıda da aynı tel kafesin içinde bir saka kuşu bulundurdu. Bazen aynı huzursuz ve huysuz kişiliği geliştirip geliştirmediğini de merak ederdi.

Sol eliyle yazmak zorunda olduğu için hizmetlerinden yararlanmayı katı bir tavırla reddeden insanlar da bulunmasına rağmen Karatavuk bir hayli başarılı olmuştu. İhtiyarlık çağında gözleri kaçınılmaz olarak köreldiğinde, artık hizmetlerine fazlaca ihtiyaç duyulmaz olmuştu zaten ve o da kendince bir efsane haline gelmişti. Çanakkale'deki muazzam zaferin bir kahramanıydı, sağ kolunu fevkalade romantik ve onurlu bir biçimde kaybetmişti, Kızıl Kurt'un dostuydu ve pek çok kitap okumuş, okuma yazma bilmeyen pek çok insana yardım etmek için aracı olmuş bir ulemaydı. Dolayısıyla düşkünlük yıllarının karanlığına doğru geçerken meydanda, çınar ağaçlarının altındaki bir taş sırada, başına bez bir takke geçirip sol elini bir bastona dayayarak dimdik oturup yoldan gelip geçenlerin saygı ve sevgi dolu selamlarının sefasını sürmeye, bacaklarına asılan ya da tozun içinde yarım daire biçiminde oturarak etrafına dizilen çocuklara eski günleri anlatmaya hak kazanmıştı.

SON SÖZ

1

Yeni İmam Ne Yaptı

Yeni imam, Konya'daki din okullarında üretilen basmakalıp örneklerden biriydi. Hıristiyanların gidişinin üstünden fazla bir vakit geçmemişti ki, birkaç izleyicisini aşağıdaki kutsal görevleri yerine getirmek üzere fayrap etmek gibi bir ilhama kapıldı:

Önce terk edilmiş evlerin kilitli kapıları kırıldı. Böyle yaptılar, zira anahtarları muhafaza eden komşuları bulmayı gereksiz görmüşlerdi. Çünkü Allah, lüzumsuz gayret gösterenleri ödüllendirir. Evlerin içinde, buldukları şarap şişelerini sokaklara taşıyıp içindekileri döktüler. Şişeleri de şarap bulaşığı olduğu için kırıp parçaladılar ve sonra bağlara gidip yalnızca kuruüzüm veren asmalar da dahil olmak üzere bütün asmaları parçalayıp gömdüler.

İkinci olarak, Aya Nikola Kilisesi'ne, kirişlerinde baykuş yaşayan küçük kiliseye ve kasabanın ardındaki tepenin üstünde, kadim mezarların üst tarafında bulunan küçük şapele girdiler. Bu kiliselerde fresklerde betimlenmiş bütün figürlerin gözlerini özenle kazıdılar ve geride kalmış bütün dini süslemeleri kırdılar.

Üçüncü olarak, baykuşlu küçük kilisenin ardındaki kilisenin kemikliğinde kalmış olan birkaç Hıristiyan kemiğini alıp uçurumdan aşağıya fırlattılar.

Dördüncü olarak, kadim zamanlarda yaşamış Likyalılardan kalma mezarlarda bulunan figüratif çalışmaların hiçbirinde çehre namına bir şey bırakmadılar.

Beşincisi, ellerine uzun sırıklar alıp eski sahipleri tarafından mecburen terk edilmiş bulunan küçük bir domuz sürüsünü çevirdiler. Bu domuzları küçük şapel üstünde ve keçileriyle birlikte orada bulunan, Philothei'nin başına gelenlerden ötürü hâlâ dehşet içinde olan İbrahim'in önünde bulunan yara doğru sürdüler. Tiz sesleriyle bağırıp çığlık atan domuzları da, Hıristiyan kemiklerinden de kurtulmuş oldukları bu yardan aşağıya itekliediler.

Domuz etine yönelik açıklanması olanaksız tabu, ortalama Müslümanın içine derinlemesine işlemiş olduğundan bütün o faaliyetlerden, kasaba halkının açık onayını alan da bir tek bu oldu. Mamafih kasabanın üstüne çöken ağız sulandırıcı kızarmış domuz kokusunu aynı anda hem özlem, hem de tiksinti duygusuyla hatırlayacak pek çok kişi vardı. Öteki kutsal işler, özellikle de şarabın dökülmesi derece derece artıp azalan huzursuzluk ve dehşetle karşılanmıştı, ama insanlar, Allah'ın, kimsenin okuyamadığı kutsal kitaplarda yazılı emirlerini yerine getirenlerin gözündeki deli ışık yüzünden sinmişlerdi. O kasaba için bu olaylar, herkesin yaşadığının iki katı yaşamış olduğunu düşünmesine yol açan, namusa uygun, örf ve âdetlere uygun, adaba uygun, fevkalade sıkıcı, upuzun yılları başlangıcı oldu ve böylece Girit sürgünleri bile *susta* söylemeyi ve *pentozali* oynamayı unuttular. Yalnızca, geride kalan tek azınlık olarak kendilerini tarihte ilk defa azınlık gibi hisseden çok sayıda Alevi, eski alışkanlıklarını inatla sürdürdü ve keyifsiz bir hayatın öldürücü sıkıntılarından kaçındı.

Yunanistan'da ise, terk edilen camiler hemen hemen tamamen yıkılmış, Müslüman mezarlıklarına her çeşit saygısızlık yapılmıştı. Bu işlerin de esas itibariyle Eskibahçe'nin kutsal vandallarına tıpatıp benzeyen öfkeli ve dürüst insanlar tarafından yapıldığına hiç kuşku yok.

2

Ben Karatavuk

Hıristiyanlar alınıp götürüldükten ve yerlerini almak üzere Giritli Müslümanlar getirildikten bir yıl kadar sonra bir kordon kesmek için ihtiyacım olan küçük bir bıçak arıyor ve hiçbir yerde bulamıyordum. Sonra, ordudayken sırt çantamda bir bıçak bulundurma alışkanlığında olduğumu hatırladım ve bana öyle geldi ki bu bıçak hâlâ koyduğum yerde durmaktadır.

Sırt çantamı buldum ve elimi içine sokup rasgele karıştırdım, ama hiçbir şey bulamadım. Bu yüzden çantayı ters yüz ettim ki, içinde bir şey varsa düşsün. Yere düşen şey bir bıçak değil de eskiyip kurumuş deri bir kese oldu.

Onu yerden aldım ve içine baktım; ikimiz de henüz on dört yaşındayken arkadaşım Mehmetçik'in savaşa giderken götürmem için bana verdiği bir avuç toprağı gördüm. Savaştan geri geldiğimde bu toprağı tam aldığım yere bırakmamla ilgili sözlerini hatırladım ve ona, buranın toprağının kendine has özgün, güzel kokusunun olduğunu söylediğimi de hatırladım.

Keseyi burnuma götürüp kokladım, ama artık kesenin derisi gibi kokuyordu. Abdülhamit Hoca'nın dul kalan karısı Ayşe'nin hâlâ içinde yaşamakta olduğu eve gittim ve duvarda elimdeki toprağın alındığı yeri buldum. Bir tereddüt anı geçirdim, çünkü bana sanki tekrar savaşa gidebilirmişim gibi gelmişti, ama sonra Mehmetçik'in dediğini yapmış olmak için toprağı yere döktüm. Bir an yerdeki küçük toprak yığınına baktım ve sonra o kümeyi yere iyice

karışana kadar ayağımla ezdim. Sonra diz çökerek toprağı kokladım (ve beni gören salavat getirdiğimi zannedebilirdi) ve yine buraya özgü o kokuyla kokuyordu.

Üzüntüyle arkadaşım Mehmetçik aklıma geldi ve düşündüm ki, o yanında burasının toprağından bir parça olsun götürmüş olamaz. Nerede olduğunu bilmeyi isterdim, ona yollayabilmek için.

Daha sonra Mehmetçik'in evine taşman ailenin babasıyla konuştum. O Türkçe konuşabilen birkaç Giritliden bir tanesiydi. Ona bu toprak meselesini anlattım. O da evine girdi ve küçük bir keseyle dışarı çıkıp kesenin ağız ipini açarak içindekini bana gösterdi. Ve, "Girit toprağı," dedi.

Ona, "Eninde sonunda deri kokmaya başlar," dedim. Ve o da omuz silkeleyerek, "Her şey değişiyor," dedi.

Sonra bana anlattı. O toprağı tohumdan fesleğen yetiştirdiği bir saksıya koymuş, böylece bu toprak gerçek bir Girit bitkisi yetiştirebilecekmiş. Fesleğen öyle bir güçle büyüdü ki, bu bitkiden tohumlar aldı; yetiştirdiği yeni bitkilerden de tohumlar aldı; bu tohumları insanlara dağıttı, böylece buradaki artık hepimizin pencere pervazlarında, yiyeceklerimizi tatlandıran ve sinekleri uzak tutan Girit fesleğeninden var.

O bıçağı asla bulamadım.

3

Pamuk

Yazın ilk günlerinden birinde Rüstem Bey avlusunda oturmuş sigara içerken hizmetkârlarından biri, "Ağa, ağa," diye seslenerek bir telaş geldi. Rüstem Bey dönüp bakınca hizmetkâr dedi ki: "Pamuk çok hasta."

Doğruydu. Patileri seğiren, tükürüğü ağzından dışarı akan ve gözlerinde boş bir dehşet bulunan kedi, haremde yanına doğru yatıp kalmıştı. Nefesi zor ve düzensizdi. Rüstem Bey yere diz çöküp, "Ah zavallı Pamuk," dedi. Elini kedinin başına koyup kulaklarının kadifesini ve alttaki kafatası kemiklerini hissetti. "Çok yaşlandı," dedi. "Bir tüy kaldı bir kemik."

"Çok keyifli hayvandı," dedi hizmetkâr. "Ne yapacaksınız beyefendi?" diye ekleyerek.

"Herhalde öldürmemiz gerecek," dedi Rüstem Bey. "Bu acı son acısıdır zannediyorum ve buna bir son vermemiz gerekecek."

Hizmetkârın aklı karışmıştı. Kediyi seviyordu ve Rüstem Bey'in bu işi kendisine havale etmesinden korkuyordu. "Beyefendi," dedi. "Lütfen bana vermeyin bu işi. Lütfen başkası yapsın."

"Benden başka hiç kimsenin bunu yapmasına izin veremem," dedi Rüstem Bey.

Hizmetkâr gözle görülecek kadar rahatlamıştı. "Nasıl yapacağız peki?"

"Suda boğabiliriz, boynunu kırabiliriz, kafasını kesebiliriz, boğazlayabiliriz veya vurabiliriz," diye cevap verdi, kelimelerindeki dürüst zalimliği yumuşak ses tonuyla örten Rüstem Bey.

"Bu güzelim beyaz kürke kan bulaştırmak yazık olur," dedi hizmetkâr.

"Onu dışarıya çıkartacağım," dedi Rüstem Bey. "Bana kalınca bir bez bul getir."

Avluda kediyi bezle sıkı sıkı sarıp sarmaladı. Başı kendi çenesinin altına gelecek şekilde kucağına alıp iskemleye oturdu. Kedinin tatlı, tozlu kokusunu duyabiliyordu.

Gözleri kapalı mutsuz mutsuz öne arkaya sallanarak ihtiyar kediyi göğsünde tuttu ve sıktı. Sağ kolunun ön kısmı kedinin üst böğrüne denk geliyordu ve birazcık fazla sıkıyordu. Hayvanın neler olup bittiğini anlayamayacak kadar hasta olmasını diledi ve ağzının içinden mırıldandı. *"Bismillahirrahmanirrahim, Bismillahirrahmanirrahim, Bismillahirrahmanirrahim,"* kelimeler zihnini kedi için duyduğu keder dışında bir şeye odaklanmamasına yardımcı oluyordu.

Başı düşüp de minik dili dışarı fırlayarak ağzının kenarından sarktığında Pamuk'un artık nefes almadığını anladı. Kediyi sıkıca tutmaya devam etti ve öylece uzun bir süre oturdu.

Sonunda kendine hâkim oldu ve hâlâ beze sarılı olan Pamuk'u alarak içeriye geçti. "Öldü," dedi, saygılı bir uzaklıkta, giriş kapısının hemen iç tarafında süpürge yapan hizmetkâra.

Hizmetkâr, "Ne yapacağız?" diye sordu. "Götürüp kayalıklara bırakmamı ister misiniz?"

"Hayır. Bana bir kürek getir. Pamuk'un avluda her zaman yatmaktan hoşlandığı yere, portakal ağacının altına gömüleceği kararlaştırılmıştı. Tembel tembel çok saatler geçirdi orda."

"Benim yapmamı ister misiniz beyefendi? İzin verirseniz, bunu yapmaktan keyif duyarım."

"Hayır, kendim gömeceğim."

Sonradan Rüstem Bey küçük toprak yığınına baktı ve genç Pamuk'la ilk karşılaşmasını hatırladı; yıllar önce Leyla'nın bavul yığınının tepesindeki büyük kuş kafesinden kızgın kızgın kendisine bakıp hırlamasını. Kedinin bir gözü mavi, öteki sarıydı ve kürkü

baştan aşağıya beyazdı. O, "Bu nedir?" diye sormuş, Leyla da, "Kedi," demişti. O zamanlar kedileri sevmezdi ve ters ters, "Anlaşmada kedi yoktu," diye cevap vermişti. "Anlaşmada kedi yoktu."

Anlaşmada olmayan daha pek çok şey oldu, diye düşündü Rüstem Bey, kediyle olan bağının sahibiyle olan bağından daha dayanıklı çıkmasındaki ironi üstünde kafa yorarak; gerçi mistik bir anlamda hiçbir derin bağ asla sona ermiyordu ya.

Hizmetkârlarının hiçbirinin ne kadar üzgün olduğunu anlamaması için Rüstem Bey gidip Leyla Hanım'ın hiç okumadığı mektubunu buldu ve ceketinin cebine koydu. Kasabanın içinde yürüdü, bir zamanlar Ermenilerin yaşadığı güzel evlerin yanından geçti. Sözünü yerine getirmek için bir cami inşa ettirmeye başlamış olduğu yerde biraz durakladı. Artık yabani otların ve dikenlerin altında kalmıştı ve tam ortasında bir badem ağacı büyümekteydi. O da pekâlâ eski Yunanlılardan kalma bir başka harabe olabilirdi. Camiyi asla bitirmediği için utanması gerektiğini ve artık inşaatı tamamlayacak kadar erkek bulunduğunu ve bunu yarım bırakmasının kasaba halkı nezdindeki itibarını düşürdüğünü fark etti, ama inşaatın sadece düşüncesi bile ruhunu fazlasıyla yormuştu. Omuz silkti ve kendi kendine, "Ne de olsa Allah'ın cami sıkıntısı yok," dedi.

Oradan ayrıldı ve yamaçdaki maki dikenlerinin arasından kendine yol açarak yürüdü. Köpek'in yaşadığı Likya mezarlarını ve ermişin tekkesini geçti. Deli İbrahim ile köpeğini ve Köpek ile keçi sürülerini gördü. İbrahim'in tuhaf bir biçimde güzel ama kopuk kopuk çaldığı kavalı dinlemek için bir dakika durdu. Sonunda, toprağın bittiği yere doğru giden bir keçi yoluna saptı.

İşte tam orada, Leyla'nın denizden gelen meltemle çırpınan mektubunu elinde evirip çevirirken, kâğıdın üstündeki yuvarlak, düzensiz lekelerin gözyaşı lekeleri olduğunu sonunda anladı.

Rüstem Bey hava kararana kadar, kendini çok uzun yaşamış gibi hissederek denize bakıp uçurumun tepesindeki kayada öylece oturdu.

4

Çömlekçi İskender'in Son Sözü

Geride kalanların, kendilerine İbrahim'in neden delirdiğini sorup durduklarını söylediğimi hatırlıyor olabilirsiniz. Sorunun cevabını bilen bir tek bendim ama, ben de hep suskun kaldım; çünkü İbrahim, hem kederine saygı göstermem, hem de ayrıca ifade ettiği gibi, işlediği suç dolayısıyla kendisine merhamet etmem için bana yalvardığını da söylemiştim. Şimdi o delirmiş, güneş, kayaların üstündeki kanı silip götüren yağmuru çoktan kurutmuş ve o tatlı Philothei'yi hatırlayan hemen hemen kimse kalmamış olduğundan, bana öyle geliyor ki, gerçekler artık bilinirse, herhangi biri ihanete uğramış olmayacak. Bir bedduanın hikâyesi bu ve ben İbrahim'in ne hissettiğini az çok sezebiliyorum, çünkü ben de kendi oğlumu vurdum bir zamanlar ve o gün bu gün kendime beddua ediyorum. Hiç değilse Karatavuk yaşıyor, hiç değilse beni bağışladı ve kendisine tarlalarını sürecek oğullar ile çapalayacak kızlar doğuran bir karısı var. İbrahim içinse işler çok daha zor.

Tatlı huylu, Hıristiyan, kendini beğenmiş ve güzeller güzeli Philothei, İbrahim tarafından öldürüldü. İbrahim'in delirmesine de bu yol açtı. Ben bu koca dünyayı anlamış bir paşa filan değilim. Kuranıkerim'in ilk suresini ezbere okumak dışında bir öğrenim de görmedim ve her şeyin sebebini asla öğrenemeyeceğim, ama bana öyle geliyor ki, kendisi buna inansa bile esas suçlu İbrahim değildi.

Bunu Philothei'nin ölümü kaza eseri olduğunu için değil, fakat koca dünya işin içine katılmasaydı kaza filan olmayacak olduğu için söylemekteyim. Bizimle savaşa tutuşan ve bizi bölmeye uğraşan o koca dünyaydı, sonra savaşın ardından zayıf olduğumuz bir

anda o koca dünyayla birlikte bizi istila eden Yunanlılardı. Savaşı biz kazandık, Yunanlılar kaybetti, ama o savaş yüzünden koca dünyanın paşaları, Müslümanları Yunan ülkesinden alıp bize vermeyi ve bizim ülkeden Rumları alıp Yunanlılara vermeyi kararlaştırdılar. İşte bu karar yüzünden Philothei, İbrahim'i bulmaya koştu ve onu öldüren kaza da böylece meydana geldi.

Jandarmalar beklenmedik bir şekilde çıkagelip de Hıristiyanlarımıza birkaç saat sonra gitmek üzere hazırlanmalarını söyleyince korkunç bir karışıklık yaşandı. Hıristiyan kadınlar feryat ediyorlardı ve hiçbiri yanına ne alacağını bilmediğinden panik içindeydiler. Sekiz yıl önceki Ermeni tehcirine ilişkin hikâyeleri hepimiz duymuştuk; varacakları yere vardıklarında satmak üzere en iyi kuyumlarını yanlarına almışlardı ama, kendilerine eskortluk eden askerler hepsini anında çaldığından bütün bu kuyumları yitirmişlerdi. Bu nedenle Hıristiyanlarımız yanlarına pratik şeyler mi, yoksa değerli şeyler mi alsınlar merak etmekteydiler ve seyahatin ne kadar süreceğini bilmiyorlardı. Kendilerine yemek verilip verilmeyeceğini bilmiyorlardı ve Müslüman komşularına giderek, "Lütfen efendim, ben geri gelene kadar malıma mülküme göz kulak olur musunuz, evimin anahtarını alır mısınız ki biz gittikten sonra kilitleyesiniz ve biz geri gelene kadar eve de bakasınız." Şahsen eski komşularımdan üçünün anahtarlarını ben muhafaza etmekteyim ve üçünü de kapıya yakın bir çiviye astım; orada yıldan yıla paslanıp duruyorlar. Ayrıca bu komşularımın tarlalarına da bakıyorum ve işleyerek, ürün yetiştirerek iyi durumda tutuyorum, keçileri de bende; benimkilerle birlikte ürüyorlar ve artık hangi oğlağın hangi komşuya ait olduğunu belirlemek çok zor. Bu benim açımdan bir tür tazminat sayılır; çünkü Hıristiyanlar gittiğinde işlerim büyük oranda sekteye uğradı ve çok yoksul düştüm.

Panik ve acele yüzünden, son dakika düzenlemeleriyle uğraşmaktan Charitos ile Polyxeni kızlarından birinin kaybolduğunu fark ettiklerinde çok geç olmuştu. En iyi arkadaşı Drosoula da bunu fark edememişti; çünkü anasıyla birlikte her daim sarhoş olan kendi babasının aklını başına getirmeye çalışmaktaydı, ayrıca Drosoula kendi kocasıyla birlikte kaçmayı planlıyordu.

İşte olan bu. İşte yamaçtan koşturarak gelip kasabaya giren ve gitmeye hazırlanan insanları kenara iten İbrahim'in bana anlattığı da bu. Çoğu zaman neden bana gelmeyi tercih ettiğini merak etmişimdir. Belki de işliğim kasabanın dışında olduğundandır veya oğlum Karatavuk yakın arkadaşı olduğundandır.

Olan o ki, İbrahim'i bir daha asla göremeyeceğinden korkan güzel Philothei, babasının evinden çıkıp yamacı tırmanarak Köpek'in yaşadığı kadim mezarların oraya gidiyor ki sözlüsünü bulsun. Hâlâ nişanlıydılar, çünkü bir türlü evlenememişlerdi, bir türlü evlenememişlerdi çünkü İbrahim kasabadan ayrılıp orduya katılmak zorunda kalmıştı. O gün bu gün, yaklaşık sekiz yıl boyunca, önce Frenklerle ve sonra da Yunanlılarla savaşıp durmuştu. İbrahim gitmeden önce evlenmek şansına sahip olmamışlardı ama gelecekte bir gün evleneceklerdi.

Nikâhta gecikmenin bir kadını üzmesi olağandır ama yıkmaz böyle bir şey onu. Ancak bu olayda Philothei ölçüsüzce tasalıydı, çünkü İbrahim'le ikisi sözlüydüler ve küçücük birer çocukken sözlenmişlerdi.

Âşık olmak genellikle bir erkeğin ya da kadının başına gelebilecek en kötü şeydir; böyle bir şey olduğunda hepimiz uzaktan bakar ve kafalarımızı sallar, Allah'a bu kendi başımıza gelmedi diye şükreder ve çocuklarımızın başına da asla gelmemesi için dua ederiz. Aşk insanları aptallaştırır, saplantılı bir hale getirir ve evlilik meselelerinde ailelerine itaatsizlik etmeye yöneltir. Dikkatlerini bir konu üstünde toplayamazlar, uyanıkken bile düş görürler, fizik olarak zayıflarlar, hem uyuma, hem de çalışma yetilerini yitirirler ve hayallerine müdahale edildiğinde kötü tepki verirler. Muhtemelen bir büyü ya da kem göz yüzünden başa gelen bir derttir ve insanı aklından ettiği için ürpertiyle bakılması lazım gelir. Bu içkiyi içmek, rakının verdiği aptallıktan ya da haşhaşın verdiği boşluk duygusundan daha beterdir; çünkü çok daha uzun sürer ve zamandan veya evlilikten gayri çaresi yoktur.

Mamafih Philothei ile İbrahim olayında, ta Karatavuk ve Mehmetçik ve bütün öteki arkadaşlarıyla oyunlar oynadıkları günlerden

bu yana aşk sarhoşluğu söz konusuydu. İnsanlar, İbrahim'in köpek gibi Philothei'nin peşinde dolaşmasına gülerlerdi. Philothei'nin bir tek İbrahim'le birlikteyken hercai veya havai ya da nispetçi veya utangaç davranmadığını da fark ederlerdi. Sanki ikisi de birbirlerinin kısmeti olduklarını biliyor gibiydiler. Başka bir deyişle, onlar birbirleriyle evli doğmuşlardı.

Neyse ki Charitos ile Polyxeni, Kırıkburun Ali ve karısıyla doğduklarından bu yana arkadaştılar; hatta yalnızca arkadaş da değildiler; çünkü evlilikler yoluyla şöyle ya da böyle akrabalıkları da vardı. Bizim için bunlar olağan şeylerdi; erkekler inanç değiştirmezdi ama kadın evlendiği zaman kocasının dinine geçerdi. Dışarıya belli etmediği sürece kadının mahreminde dinini muhafaza etmesine de anlayış gösterilirdi. Zaten hepimiz İsa'nın anasına *tama* sunma âdetindeydik; çünkü hastalıkta ve kötü talihte işe yarıyordu. Sonuç itibariyle bir kadının hangi inancı benimsediği Allah açısından çok önemli de değildi ve dolayısıyla bizim için de değildi. İşte bütün bu sebeplerden ötürü Philothei ile İbrahim'in evlenmesi yıllar önce kararlaştırılmıştı. Bu yüzden Charitos evinin damına hiçbir vakit bir boş şişe bırakmamıştı; hatta İbrahim savaşa gittiğinde, ölü mü diri mi olduğunu kimse bilmediğinde bile.

Şimdi, bütün kasaba ayaklanmışken ve herkes kargaşa içindeyken, Philothei kasaba halkının keçisini yamaçta otlatan İbrahim'i bulmaya koştu. Bütün günlerini orada geçirirdi İbrahim ve ardında koca mastısı Köpek olurdu. Bir yere oturup pesten pesten kaval çalardı, şimdi de yaptığı gibi; çünkü zamanın çoğunda keçi çobanının yapacak pek az işi vardır ve kaval çalması yakışık alır. Kavalın sesi hâlâ kasabaya ulaşıyor; özellikle re rüzgâr deniz tarafından estiğinde; ama artık İbrahim deli olduğundan notalarda uyum yok.

Bildiğiniz gibi kasabanın altından bir ırmak akıyor ve meydanın altında kıvrım yapıyor. Yamacı dolanıp denize öyle kavuşuyor. Ardımızdaki tepe çok yüksek ve Köpek de bu tepede yaşıyor, tepede ermişin tekkesiyle kadim mezarları da bulabilirsiniz. Burası ayrıca İbrahim ile köpeğinin makilerden beslenen keçileri güttüğü yer. Yamaç yukarıya tırmanıyor. Yılda bir ya da iki kez kullanılan

ve kökenini kimsenin bilmediği küçük şapele varıyor. Sonra yine aşağıya doğru eğim yapıyor, ama bu noktada aşağıdaki kumsala dik açı yapan bir uçurum var. Burada karanlıkta yürümek iyi değil; çünkü kenardan aşmak çok kolay; bu kenar, insanın ayakları altında dağılmaya çok müsait ve buradan bilerek kendini atmış ve Allah tarafından menfur addedilen bir yığın çılgın hayalet var. İbrahim ile Köpek, bu ruhlar yüzünden daima karanlık basmadan keçileri eve getirirler. Başka yerlerde bir keçi çobanı, sadece kurtlar yüzünden endişelenerek, birçok gecesini yamaçlarda geçirir.

İbrahim'i bulduğunda Philothei yorgundu ve hüngür hüngür ağlıyordu. İbrahim tam uçurumun tepesindeydi, çünkü Gerasimos ile Drosoula'nın küçük oğulları Mandras'la birlikte küçük balıkçı kayığını denize çıkarmak üzere hazırladıklarını gördüğü kumsala bakmaktaydı. İbrahim, Hıristiyanları götürmeye gelen jandarmalar hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve gördükleri yüzünden şaşırmıştı, onlara el sallayıp bağırıyordu, ama yar çok yüksekti ve rüzgâr vardı, aşağıdakiler onu duymadıklarından hiçbir şey de açıklayamamışlardı. İbrahim, Gerasimos'un ne demeye bir kadın ve bir çocukla birlikte balığa çıkmaya hazırlandığını merak ediyordu; bu normal değildi ve kötü şans getirirdi.

Böylece Philothei, İbrahim'i buldu. Dediğim gibi çok yorgun ve gözyaşları içindeydi. Çok kötü berelenmişti, çünkü acele ettiği için habire kayaların ve dikenlerin arasına düşmüştü ve elleriyle yüzü kanamaktaydı. Elbiseleri yırtılmıştı. İbrahim'e neler olduğunu anlatmaya çalıştı ve ilk başta İbrahim hiçbir şey anlamadı; çünkü jandarmaların öyle gelip de hiç açıklama yapmadan insanları götürmesi alışıldık bir şey değildi. Ermeniler gittiğinden beri sekiz yıldır böyle bir şey olmamıştı. Anlayamamasının gerekçesi bunun hiç beklenmedik bir şey olması ve kimsenin bir anlam verememesiydi. Şahsen ben de o işin amacını asla anlayamamışımdır.

Philothei vahşileşiyor İbrahim, onu dizginleyemiyordu ve bunun gerekçesi de kızın iki parçaya bölünmüş olmasıydı. Ailesiyle mi gitmeliydi yoksa sözlüsüyle mi kalmalıydı? Önüne birbirinin tıpatıp aynısı kız memesi kadayıfı konduğu ve hangisini önce yiye-

ceğine karar veremediği için açlıktan ölecek hale gelen Nasreddin Hoca gibiydi ya da birbirine eşit iki saman balyası önünde dururken açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Nasreddin Hoca'nın eşeği gibiydi, ama bu örnekler bu duruma uymayacak kadar havai. Belki de ikisini eşit ölçüde sevdiği ikizlerden birini feda etmek zorunda kalan bir adamın durumuydu onunkisi. Philothei açısından durum umutsuzdu; çünkü yüreği birbirine denk iki parçaya ayrılmıştı, İbrahim dizlerinin üstüne çökmüş ona kalması için yalvarırken gitmek üzere sırtını dönüyor, ama sonra koşup yine İbrahim'e geliyordu. Her ikisinin üstüne de bir çeşit delilik çökene ve ikisi de ne dediği ya da ne yaptığını bilmez hale gelene kadar bunu tekrar tekrar yaptı Philothei. İbrahim kollarını sallayarak bağırıyordu, Philothei de küçük çığlıklar atarak bir öne bir arkaya koşup duruyordu ki, İbrahim bu çığlıkların karnına kılıç gibi saplandıklarını söyledi. Daha da beteri onların hareketleri köpek Köpek'i şaşırtmıştı ve o da havlayarak kendisini onların üstüne atmaya başlamıştı.

İşte böyle bir anda İbrahim dizlerinin üstünde, elleri de şakaklarındayken Philothei'nin uçurum kenarına fazla yaklaşmış olduğunu gördü. Nerede olduğunu bilmeyecek kadar çok ağlamakta ve el kol hareketi yapmaktaydı. Ani bir paniğe kapılan İbrahim ayağının üstüne sıçradı ve Philothei'nin elbiselerine yapışmak istedi ama bunu yaparken tökezledi ve kızı yakalayacağı yerde arkaya doğru itecek biçimde öne doğru uzattığı elleriyle üstüne düştü ve Philothei sırtüstü uçurumdan uçtu. Giderken güzel gözlerini öyle bir dehşet ve inanmazlıkla dikmişti ki İbrahim'e bunu hatırlamak bile bir daha asla huzurlu bir gece geçirmemesinin nedenlerinden biri olmuştu.

Uçurumun tepesinde yere yüzü koyun serilmiş bir halde Philothei'nin kayalıktan aşağıya uçmasını izledi. Düşüşün ağır ağır sürdüğünü ve Philothei'nin bedeninin sanki beden değilmiş de tahtadan yapılmış bir şeymiş gibi kaya çıkıntılarından sektiğini söylüyor. Diyor ki, son kayalığa çarpıp da Drosoula ile Gerasimos'un tekneyi hazırladıkları yerin az ötesinde kumsala düşmesi sonsuzluk kadar uzun sürmüş. Diyor ki, o ikisi Philothei'nin yanına koşmuşlar ve Drosoula kim olduğunu görünce, çocukluğundan beri sevdiği en

iyi arkadaşının tepeden uçtuğunu görünce kendisini onun üstüne fırlatmış ama sonra kollarına almış öne arkaya sallanarak başını okşamış. Sonra Gerasimos Drosoula'nın omzuna dokunup bir şeyler söylemiş ve Gerasimos bedeni kucakladığı gibi tekneye taşımış.

Drosoula uçurumun tepesine bakmış ve İbrahim'in aşağıya bakmakta olduğunu görmüş. İbrahim çaresiz olduğunu söylüyor. Kumsala inen bir yol yok ve o da hareket edemeyecek kadar dehşete kapılmış durumda. O anda hiçbir şey hissetmiyormuş, çünkü hisleri, yere düşmüş bir çanak gibi parçalarına ayrılmadan ve ölmesine sebep olmadan hissedilmeyecek kadar güçlüymüş. Diyor ki: kumsal o kadar uzakmış ki Drosoula küçücük görünüyormuş. Diyor ki: sonra Drosoula kollarını kaldırıp ona beddua etmiş. Diyor ki: onca uzaklığa rağmen o bedduanın her kelimesini duymuş ve tek bir kelimesini bile unutmayacakmış. Diyor ki: beddua yüksek sesle tekrarlanamayacak kadar korkunçmuş ve bana bu bedduanın ne olduğunu asla söylemedi. Diyor ki: çok uzun bir bedduaymış ve sırtından kar gibi soğuk terler boşalmasına yol açmış. Diyor ki: o beddua ruhunu bedeninden almış ve bir tel gibi bükmüş ve o beddua bedenini de almış ve içindeki iyiliği, ateşi yok etmiş. Mamafih İbrahim ayrıca, Drosoula'nın bedduasının o anda onun kendisine ettiği ve geçen yıllarla daha da genişlettiği beddua kadar korkunç olmadığını da söylüyor.

Hıristiyanların gittiği ve İbrahim'in beni bulmak için koşturduğu günü hiç unutmayacağım. Kasabaya gelirken kayaların ve mezarların arasında durmadan düştüğü için yaralarından kan akmaktaydı. Gözleri yaşlardan kör olmuştu ve koşmaktaydı, delilik üstüne çökmeye başlamıştı bile. Sesi garip ve acılıydı, konuşabildiği zaman söylediği ilk sözler, "Küçük kuşu öldürdüm," oldu.

İşte İbrahim bu gerekçelerle ve nedenlerle delirdi ve güzeller güzeli Philothei'nin ölümüne de bunlar yol açtı. Dediğim gibi, İbrahim kendini suçladı ve artık aksine ikna edilemeyecek kadar deli, ama yine daha önce dediğim gibi, benim fikrimce, her şeyin böyle olmasına yol açan aslında o koca dünyaydı.

5

Kalaycı Mehmet ile Yeni Bakır Tabak

Bütün bu olaylar vuku bulduktan ve Hıristiyanlar gittikten sonra orada kalan insanlar kısa bir zaman içinde eski komşularından Yunan diye söz eder oldular. Gittikleri yerin Yunanistan olduğu ve yeni vatandaşları kendilerini Türk diye aşağılıyor olsa bile, ister istemez Yunanlı oldukları kesinlikle doğruydu. Daha sonraki günlerde, geçmişin gözden geçirilmesi zamanı kaçınılmaz olarak gelip de dünya Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit ve hoşgörülü olduğunu kavrayıncaya kadar "Osmanlı" kelimesinin namı kötüye çıkacak ve kullanılmaz olacaktı.

Anadolu halkı yastaydı. Önce Balkanlar'da savaş, ardından Frenklerle savaş, sonra Yunanlılara karşı Kurtuluş Savaşı geride on binlerce dul ve yetim, on binlerce mirasçısı kalmamış ana baba, on binlerce erkek kardeşten yoksun kız kardeş bırakmıştı. Tahammül sınırlarının ötesinde yaslı ve yorgun bir halktı bu ve yalnızca, kısa bir süre önce bundan böyle herkesin bir soyadı olacağını, kendi soyadının da Atatürk olacağını emretmiş olan Mustafa Kemal'in tuhaf, ama parlak önderliği altına girmiş olması gibi mucizevi bir şans sayesinde sefalet çukurunun dışına çıkabilecekti.

Ayrıca ölmemiş olanların da yasını tutmaktaydı. Eskibahçe, Türkiyeli Rumların boş evlerini dolduracak sayıda Yunanistanlı Türk gelmediği ve gelenler de yanlarında herhangi bir zenginlik getirmediği için ayakta ölüyordu. Terk edilmiş evlerin kimisi, özellikle de sahipleri gizli hazine sahibi olmakla nam salmış olanlar yağmalanmıştı ama, sahipleri anahtarlarını ve bekçiliğini Müslüman komşulara devretmiş olan evler keresteleri bel verene, çatıları çökene, sarnıçları tıkanana ve pencere çerçeveleri duvarlarından kopasıya kadar sahiplerini bekleyerek yavaş yavaş çürüyüp gittiler. İki Hıristiyan

kemikliğinin ferforje kapıları paslandı ve geride kalmış olan birkaç kaburgayla diş, mezar hırsızı küçük çocukların oyuncağı oldu.

Kasabanın girişinde 1919 yılında Smyrna'lı lafazan tüccar Georgio P. Theodorou'nun hayır için diktirdiği büyük tulumbahane yıkıldı ve kullanılmaz oldu; çünkü tamir etmeyi bilen kimse kalmamıştı. Çamların içinden çıkan yolcular artık serin bir akarsuyun neşeli sesiyle karşılanmaz oldular ve susuzlukları giderilemedi, elleriyle yüzlerine su serpip serinleyemez oldular.

Aslına bakılırsa herhangi bir şeyin nasıl yapıldığını bilen pek bir kimse kalmamıştı. Eski sakinler arasında öyle belirgin bir iş bölümü vardı ki, Hıristiyanlar gittiğinde Müslümanlar geçici olarak pek çaresiz kaldılar. Artık aktar yoktu, doktor yoktu, banker yoktu, nalbant yoktu, ayakkabıcı yoktu, saraç yoktu, demirci ustası yoktu, boyacı yoktu, kuyumcu yoktu, taşçı ustası yoktu, kiremit ustası yoktu, tüccar yoktu, baharatçı yoktu. Yalnızca yönetmekle, para saymakla ve askerlik yapmakla iştigal eden bu ırk, şimdi dışarıdan hiçbir destek almadığından engellenmiş ve şaşırmıştı.

Kasabada yalnızca iki tane zanaatkâr kalmıştı; en sevdiği oğlunu feci halde yaraladıktan sonra pek küçülen Çömlekçi İskender ile Kalaycı Mehmet.

Mehmet, Selçuklular zamanında gelip Müslüman olan Ermenilerin soyundan geliyordu ve ailesi, kuşaklardan beri kasabada bakırcı ustalarının hiç eksiğini hissettirmemişti. Mehmet şahsen bilmese de, yeteneği ve tasarımları, üç bin yıl önce Hindistan'dan süzülüp gelmişti. Tabaklarını, tencerelerini ve yay kapaklı barut boynuzlarını bezediği keçilerin, akbabaların, kanatlı aslanların, balıkların ve altıgenlerin ezoterik anlamlarına yine de aşinâydı. Aslına bakılırsa, dini daha bütün olanlar bunu yapmayı tamamen kesip işlerini yalnızca girift geometrik desenlerle süslerken, Mehmet ailede bu tür şeyleri hâlâ yapan birkaç kişiden biriydi.

Kalaycı Mehmet işini seviyordu ve yapmayı istediği ya da becerebildiği başka bir iş de yoktu, ne var ki müşterilerinin önemli bir yarısı bir gecede yok olmuştu. Başlıca dayanağı daima bakır ve pirinç kapların kalaylanması olmuştu, hayatını bir şekilde kazanacaksa bundan böyle işliğinde oturup müşterilerin gelmesini beklemek yerine, o yer senin bu yer benim dolaşması gerektiğini anlamıştı. Tek istisnayla bütün zenginler gitmişlerdi ve yeni bakırlarını alacak

hiç kimse yoktu. Belki, diye düşünmekteydi sık sık, bu da iyidir, zira artık asitlerimi, nışadır tozumu, ham bakır tabakalarımı nereden alacağımı bilmiyorum ve kalayımı nasıl alacağımı da bilmiyorum. Elimdeki bitince Allah yardımcım olsun. Eskiden bakırı Smyrna'dan büyük, kararmış, elli kiloluk tabakalar halinde gelirdi; kalayı ise, insanın gözünde canlandırması imkânsız olan ve "Cornwall" diye adlandırılan uzaktan da uzak, egzotik, barbar bir Frenk memleketinden. Mehmet'in seyahat etmeye hiç hevesi yoktu ama bu "Korniş" kalayının kendine özel çatlak bir tınısı vardı ve parlak çubuklarının, kalay madenlerinde yaşayan, emek sarf eden, muhtemelen tek gözlü veya üç gözlü olan "Korniş"cinlerinin kıllı koca ellerinde yuvarlanarak şekillendiğini hayal etmişti. Bir gün Cornwall'a seyahat edip kalay cinlerini kendi gözüyle görmek gibi bir arzusu vardı.

Bugünlerde ise, zoraki seyahatleri, nüfusları Eskibahçe gibi yarıya inmiş ve zanaatkârları ortadan kaybolmuş çevre kasaba ve köylerle sınırlıydı. Bir eşek edinmişti ve bu sayede bölgede kalmış yegâne kalaycı olmanın avantajlarından yararlanması mümkündü. Eğer o da olmasaydı bütün tencerelerin kalayı çıkacak ve insanlar pişirdikleri yemeklerle kendilerini zehirleyeceklerdi. Esasen yakın zamanlarda insanlar, aileden birileri çoktan hastalanmış olduğundan tencerelerini ona getirmek için kilometrelerce yol tepmeye başlamışlardı bile. Bazen Mehmet kalay yalnızca sekiz ay dayandığı için Allah'a şükrederdi, aksi takdirde kendisinin ömrü uzun olmayabilirdi.

Bir gün Rüstem Bey Kalaycı Mehmet'in işliğine girdi ve beriki bir tavayı çalışkan çalışkan kalaylarken habersizce izledi. Mehmet tuhaf biçimli çekiçler, örsler, krikolar ve delgilerden oluşan olağanüstü koleksiyonu çepeçevre yayarak sırasında oturmuş, bakıra beyaz nışadır tozu serpiyor ve önündeki mangalda fokurdayan erimiş kalay tenceresine daldırdığı pamuklu tıkaçla da hiç durmadan ovuyordu. Rüstem Bey kalaycının bu işi parmaklarını yakmaksızın yapmasına hayran oldu. Mehmet işini bitirdiğinde birinin kendisini izlemekte olduğunu fark etti ve başını kaldırdı. Ayağa kalkıp ağanın elini saygıyla yakaladı, kalbine götürdü, dudaklarına götürdü ve alnına götürdü. Rüstem bütün bölgede geride kalmış tek zengin adamdı ve servetini kendisinden daha az şanslı olanlara iş kapısı yaratacak şekilde hayırla kullandığı yaygın olarak bilinmekteydi.

"Şans" göreceli bir terim ve Rüstem Bey kesinlikle kendisini şanslı hissetmiyordu. Bir araya gelip görüşme alışkanlığında olduğu ilginç kişilerin hepsi, İtalyan subayı da dahil olmak üzere gitmişlerdi. Fırsatçılığı ve ruhundaki yalnızlık yüzünden sonunda Ermeni Levon'un üç kızını metresi yaptığı ve mülkünün birbirine zıt mekânlarındaki evlerde tuttuğu halde, Leyla Hanım'ın habersizce sıvışarak yüreğinde ve hayatında açtığı boşluk olduğu gibi duruyordu. Aşka ilişkin olarak kinik bir görüş benimsediği söylenemezdi ama, şahsen âşık olmasının söz konusu olmadığı, aşkın kendisi için olmadığı fikrine teslim olmuştu. Reddettiği karısı Tamara'yı da çam ağaçlarının altındaki beyaz mezarlara gömeli çok oluyordu.

Genelevden bir haberci gelip de Tamara Hanım'ın öldüğünü söylediği ve cesede ne yapılacağına ilişkin bir talimatının olup olmadığını sorduğu; çünkü aksi takdirde onu götürüp Köpek'in yaşadığı kadim mezarların oradaki taşların altına bırakacaklarını bildirdiğinde, kendisini nasıl da midesine yumruk yemiş gibi hissettiğini hatırlıyordu. Hacdan gelmiş olan veba yüzünden öldüğünü söylemişlerdi, ama o, yüreğinde biliyordu ki Tamara aşırı yıpranma yüzünden ölmüştü. Cesedi alıp da bir zamanlar onca alımlı olan yüzündeki dehşetli hasarı gördüğünde buna iyice ikna olmuştu. Tamara'yı saygın bir kefene sarmış, ona temiz ve onurlu bir mezar yaptırmıştı. Yeni imam ile hizmetkârlarının katıldığı gömme törenine kendisi de katılmıştı. Ceset toprağa verildiğinde büyük bir korku ve kederle sarsılmıştı. Mezartaşını yeşil taştan ve lale şeklinde yapılmış, kırmızıya boyanmış olan baş kısmı hariç beyaza boyatmıştı. Definden sonra oradan ayrılırken yine çok uzun yaşadığını bilen bir insanın yorgunluğunu hissetmişti; bu yorgunluk insana her yaşta gelebiliyordu.

Geride kalıp da bunca yokluğun içinde yaşayıp giden birçok insan gibi Rüstem Bey de kendisi hortlaklar ülkesinde bir hortlak gibi hissetmekteydi. Bugünlerde, bir zamanlar günlük bir gerçeklik olan şeyleri gözünde canlandırmakla yetinmek zorunda kalıyordu; sabah, öğle ve akşam duyulan çan sesleri, Hıristiyanların, her hafta bir tanesi varmış gibi görünen, yüksek sesli ve sarhoş aziz yortuları, topluluğun eski özündeki canlılık ve çeşitlilik. Kendi adına boyun eğmiş ve akıllanmış durumdaydı. Hayat tarafından yenilgiye uğratılmış ve hizaya getirilmişti ama, vakarını muhafaza etmiş, şeylerin düzeninde bir rol sahibi olduğuna dair duygusunu da yitirmemişti.

Hayatında üç tane metresi, bir karısı ile cariyesi Leyla Hanım gibi beş kadın olduğu halde hâlâ çocuksuzdu. Bu onu çok kederlendiriyor ve kendinden kuşku duymasına sebep oluyordu.

Fiziksel olarak çok değişmişti. Gücünden fazla bir şey kaybetmemiş olduğu halde, hayatının olgunluk evresinde sahip olduğu kas yapısı genel olarak kaybolmuştu ve gözle görünür bir biçimde küçülmüş gibi görünüyordu. Dişlerinden bazısını kaybettiğinden yanakları içe çökmeye başlamıştı. Saçıyla bıyığı siyahtan kar beyazına doğru uzanan yolculuğa çoktan başlamışlardı. Modern bir adam olduğundan şalvar ve kuşak giymekten bütün bütüne vazgeçmişti. Yeni âdet uyarınca Frenk kıyafetleri giyiyordu. Bugünlerde gümüş saplı tabancalarıyla hançerini pek az kuşanıyordu. Mustafa Kemal dünya gülünç buluyor diye başa fes giyilmesini yasakladığından beri de şapka giyiyordu. Fesini bir kutuya koyup kaldırmıştı ve ara sıra gizlice tekrar çıkartıp elinde evirip çeviriyordu; çünkü fesi olmayınca az biraz öz benliğini yitirmiş gibi hissetmekteydi.

Kalaycı Mehmet'in işliğinde selamlama faslı bittikten sonra dedi ki, "Mehmet efendi, benim için bir şey yapmanızı istemeye geldim. Bunun için size namuslu bir ödeme yapmaya hazırım."

"Bütün isteğim namuslu bir ödeme," diye cevap verdi öğrenim görmemiş olduğu halde Rüstem Bey'in kendisine "efendi" diye hitap etmesi yüzünden koltukları kabaran Mehmet.

"Bir rüya gördüm," dedi Rüstem Bey. "Koskoca bir bakır tabak gördüm rüyamda, hani üstünde ekmek pişirdiğimiz saç gibi bir şey ve özel bir şekli vardı ve uyandığımda bu tabağın yapılmasını istediğimi fark ettim. Desenleri hatırlıyorum."

"Yapabilirsem yapacağım," dedi Mehmet ve Rüstem Bey kendisine niyetlerini anlattığında bağırdı. "Ama bunlar eski şeyler! Babam yapardı bunları ve büyükbabam da, ama bütün hayvanlar tek tabağa işlenmezdi. her biri ayrı tabakta olurdu."

"Belki daha önce bir yerlerde görmüşümdür," dedi Rüstem Bey. "Çoğunlukla siz bilmeden zihninize giriyor böyle şeyler, sonra da neden zihninizde böyle bir şey olduğunu hatırlayamıyorsunuz. Neyse işte, ben bunun rüyasını gördüm, yapılmasını isterim eğer zamanınız var ise ve hepsi tek bir büyük tabakta olacak, o yüzden bütün hayvanları koyabilirsiniz."

"Hemen başlayabilirim," dedi Mehmet şevkle.

"Ne kadar sürer?"

"Kim bilir! Nasıl gideceğine bağlı. Her şey Allah'ın takdirinde."

"Kalıp başlamanızı bekleyeceğim," dedi Rüstem Bey. "Eskiden olduğum kadar meşgul değilim artık."

Mehmet oksitlenmiş ham bakır yığınına doğru gitti ve tahta bir şablon ile ince uçlu bir şiş kullanarak en üstteki tabakaya büyük bir daire çizdi. Bu daireyi, kuşaklar boyu ailenin malı olan kararmış ağır bir maden makasıyla kesip çıkardı ve tezgâhının üstüne getirdi. İşliğin köşesinde sürekli yanar vaziyette duran çok büyük mangala kömür tozu ile benzin attı, bir körük vasıtasıyla ateşin harlanmasını sağladı ve sıcaklık arttıkça kömür ekledi. Tatmin olduğunda bakır daireyi demirden sacayağının üstüne yerleştirip ısınmasını bekleyerek geri çekildi. Rüstem Bey gözlem yapıyor, Mehmet'in yeteneğine ve bu dünyaya ait olma duygusuna gıpta ediyordu. Mehmet'in pis olduğu ve pis koktuğu doğruydu, teninin kızardığı, sertleşip bozulduğu, ellerinin ve kollarının ömür boyu meydana gelmiş küçük yanıkların iyileşmiş kabuklarıyla dolu olduğu ve giysilerinin, hatta sarığının her yanında yanık izleri bulunduğu, tırnakları kırık parmaklarının kir pas içinde olduğu da doğruydu, ama doğru olan bir şey daha vardı ki o da Mehmet'in yaptıklarmdan memnun hali ve mutluluğun onun şahsi dostu olmasıydı. Mutluluk ile tatmin Mehmet'in karısı ile metresiydiler gerçekten ve onunla aynı yatakta yatmaktaydılar.

Bakır ağır ağır kor gibi kızdı ve Rüstem Bey gitgide geri geri kaçtı. Mehmet kızarmış bakırı iki maşa yardımıyla ateşten aldı ve soğuması için dört tane düz taşın üstüne bıraktı. "Daha çok sürer mi?" diye sordu Rüstem Bey.

"Vallahi efendi, şimdi döveceğiz ki gerçekten pek gürültülü bir iştir ve sonra öyle sertleşecek ki yine kor haline gelene kadar ısıtacağız. Sonra ya su vereceğiz veya kendi halinde soğumaya bırakacağız ve ondan sonra desenleri yapmaya başlayacağız."

"Demek ki çok zaman istiyor," diye müdahale etti Rüstem Bey. "Öyle zannederim ki, benim kalıp bütün bunları görecek kadar zamanım yok."

"Sahiden de," diye cevapladı Mehmet. "Çok zaman alır ama bize uzun gelen zaman Allah için kısa bir zamandır ve bize uzun gelen yol, kuş için kısa bir yoldur, yeter ki kanatları olsun."

"Siz de tıpkı Çömlekçi İskender gibi veciz konuşuyorsunuz," dedi Rüstem Bey, hafifçe gülerek. "Ne var ki Allah'ın zamanı, benim beklemek isteyebileceğim bir zaman değil ve burda sıcaklık dayanılmaz bir hale geldi. Ne zaman geri geleyim?"

"Kazıma işi zaman alır, eğer iyi olmasını istiyorsanız."

"İyi olmasını rica ederim," diye onay verdi Rüstem Bey.

"O zaman üç gün sonra geri gelin, akşam ezanından hemen önce."

Rüstem Bey vazifeşinas bir tutumla tam üç gün sonra ve akşam namazından az önce geldi. Kalaycı Mehmet'i oflaya puflaya kara keçi derisinden koskoca bir torbayı bir gayret çalkalarken buldu. İlk tepkisi Mehmet'in delirmiş olabileceğiydi. Öteki bir dakikalığına durdu ve nefes nefese izah etti. "Su ve nehir kumu. Eski usulle cilalıyorum. Asit kullanamıyorum. Kalmadı gibi bir şey."

Mehmet nefesi düzelsin diye bir süre oturdu ve çabalarının mükafatı olarak kendisine kalın bir sigara sardı. Latakia tütünün ağır parfümü sıcak maden ve kömür kokusunu bastırdı. Kendine geldiğinde devasa tabağı keçi derisinin içinden çıkardı ve bir leğene doğru götürüp içindeki suyla güzelce yıkadı. Bir an için yüksekte tutarak keyfini çıkardı; el değmemiş, kız gibi, lekesiz, pırıl pırıl parlaktı. Döndü ve tabağı Rüstem Bey'e sundu. "Benim elimden sizin elinize ağa efendi, bol şans getirsin."

Rüstem Bey tabağı saygıyla aldı ve estetik zevkin, fazlaca tanış olmadığı ani kasılmasını hissetti. Rüyada gördüğünden daha güzel olmuştu. Kenarında okuyamadığı Arapça harflerle Kuran'dan bir satır vardı. Merkezinde, kıvrım kıvrım akantos yapraklarının tam ortasına beş tane hayvan resmedilmişti. Bunlardan biri tek bedenden çıkma iki başı olan bir kartaldı; kafalar farklı yönlere bakmaktaydılar. Hayvanlardan iki tanesi birbirinin tıpatıp eşi, göğüs göğse, paytak paytağa duran, ama kafaları bedenlerine tam ters yönde bulunduğu için hem dünyayı, hem de kendilerini tepetaklak gören ve birbirlerini göremeyen iki kazdı; diğer iki hayvan da, toynak toynağa ve göğüs göğüse duran, kuyrukları yüksekte, her ikisi de kanatlı, birbirinin tıpatıp eşi, olabildiğince zarif ve güzel iki antiloptu. Aynı anadan çıkma kız kardeşler, ikiz kardeşler olabilirlerdi, ama onlar da birbirlerine bakmıyor fakat tam ters istikametlere bakıyorlardı; omuzlarının üstünden geriye doğru.

6

İstidacı Karatavuk'un Son Sözü

Şimdi içinde yaşadığım ev onun olduğundan, az önce kendi kendime unutmamam gereken biri olduğunu hatırlattım. Ailem içeride uyurken kâğıt önümde, kalem sol elimde, nasıl başlamam gerektiğini düşünerek oturmaktaydım. Zeytinyağı lambasının ışığına bakarken, buradan topluca ayrılmak zorunda kalmazdan evvel Hıristiyan çocuklarının öğretmeni olan Daskalos Leonidas'ı hatırladım. Kimse fazlaca sevmezdi onu, ama yüreğinde bir miktar sıcaklık olduğuna inanmak için nedenlerim var benim; çünkü kendisinden bir mektubumu okumasını ve cevap yazmasını isteyen anamla babama nezaket göstermişti savaş yıllarında. Ayrıca kafesindeki ötücü kuşların yerine serçeleri benim koyduğumu da biliyordu, ama izimi asla sürmemişti. Onu hatırlamamın sebebi, bütün gece yazıp duruyor olmasıydı. Panjurlarından dışarı her zaman ışık sızardı. Ne yazdığını kimse bilmezdi ve geride bıraktığı mektupları şahsen okumam da mümkün değil ama, bir komplocu olduğu ve bütün buralar Yunan olsun diye komplolar düzenlediği söylenirdi. Belki şimdiye kadar ölmüştür, ama nerede olursa olsun, bütün buralar hepten Türk olduğundan onunkine benzer bütün planların suya düştüğünü biliyordur; ne var ki bütün bunlar hepimiz kan göllerinde oynaşmak zorunda kaldıktan sonra oldu. Babam olsa, koskoca planların ve büyük fikirlerin beyhudeliği üstüne bir vecize söyleyiverirdi; şimdi de bu bana Ölüm'le ilgili bir fıkrayı hatırlattı: hani birine, "Yarın gece sizinle Telmessos'da randevum var," diye bir not yollamış da herif Smyrna'ya kaçmış ve güzelce kaçmakla şanslı olduğunu düşünerek Ermeni mahallesinde yürüyormuş ki, karşıdan gelen Ölüm'ü görmüş. Ölüm, ona demiş ki: "Ne şans! Sizinle Telmessos'da buluşmayı

planlıyordum ama bir işim çıktı ve onun yerine buraya geldim." Bunun anlamı, kendimize iyi sonlar hazırlayacağız derken çoğunlukla kendi başımıza çeşit çeşit talihsizlik sardığımız.

Düşündükçe farkına varıyorum, Daskalos Leonidas olmasaydı, ailem içeride uyurken ben burada oturup da yazamazdım; çünkü arkadaşım Mehmetçik'e okuyup yazma öğreten oydu ve bana öğreten de Mehmetçik'ti. Bizim zamanımızda Müslüman erkek çocuklar yalnızca Kuran'ın ilk suresini Arapça olarak ezberden okumayı öğrenirlerdi ve bütün öğrendiğimiz bundan ibaret olurdu. Hıristiyanlar bizi tongaya düşürmek istediklerinde hepten çaresiz kalmamız da bu yüzdendi. Razı olana kadar Mehmetçik'i sıkboğaz etmiştim ve kasabanın üst tarafındaki kayalıklarda her gün, Daskalos Leonidas'ın kendisine öğrettiklerini o da bana öğretirdi, ki bu da, sinir bozucu bir ses tonuyla konuşması ve elindeki sopayla ikide bir bana vurması ve benim de yerdeki toza başka bir sopayla kelimeleri yazmam demek oluyordu. Çocukluğumuzun antikalıklarını hatırladıkça hâlâ gülümsüyorum; kayalıklardaki bütün o koşuşturmacalarımızı ve kuş düdükleri öttürmelerimizi, üstüne işeyecek ilginç şeyler aramalarımızı. Merak ediyorum, hâlâ kırmızı gömlek mi giyiyor, acaba kaçmayı başarabildi mi? Babamın yaptığı kuş düdüklerden bende hâlâ var ve merak ediyorum, Mehmetçik son görüşmemizde, babam beni sakatlamazdan az evvel ona verdiğimi saklıyor mu?

Eh, sakatlandıktan sonra hayatımın gidişatını değiştirmek zorunda kaldım, zira tek kollu bir çömlekçi olacak bir şey değildir. Karıma bakılırsa şeytana ait olan sol elimle yazıyor olmam da o karşılaşma yüzündendir. Karım diyor ki: "Sol elle yapılan hiçbir şeyden hayır gelmez." Ama bu doğru değil, çünkü ben artık sol elimle yazıyorum ve hayatımı da böyle kazanıyorum.

Şimdi yazdıklarımdan iyi ya da kötü bir şey çıkmayacağını kabul ediyorum da kadın gibi düşünen ve kadınsı şeylerle iştigal eden karımın söylediği gerekçe yüzünden değil. Mehmetçik bana Yunan harfleriyle yazmayı, hangi harfin hangi sese karşılık geldiğini öğretti ve ben de böylece kendi dilim olan Türkçeyi Yunan harfleriyle yazmaya başladım. Böyle yazan bir yığın insan vardı herhalde, ama şimdi kimse kaldı mı, bilmiyorum. Rodos Adası'nda hâlâ böyle yapıyorlarmış diye duydum. Savaşların hepsi bittikten sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk Paşa herkesin, Frenkler tarafından kullanılan

Latin harfleriyle yazmayı öğrenmesini sağladı. Bu yüzden şimdi eski Osmanlı metinlerinde ne yazılmış olduğunu kimse okuyamıyor ve kimse Yunan metinlerinde ne yazıldığını da okuyamıyor; benim gibi birkaç kişi hariç, o da ancak metnin dili Yunanca değil de Türkçe ise işe yarıyor tabi. Mustafa Kemal ayrıca hepimize birer soyadı edindirdi. Doğal olarak ben Karatavuk soyadını aldım. Böylece artık Abdül Karatavuk Efendi oldum ve bana yazma bildiğim için "Efendi" diyorlar ve bu da bana büyük bir şeref kazandırıyor ki bu da bir teselli.

Bu Frenk harfleriyle yazma işi iyi bir iş. Yazdıklarımın anlaşılacağını bilerek yazıyorum. Mamafih her yazı diğer insanlar anlasın diye yazılmıyor. Eğer ben alıştığım gibi Yunan harfleriyle yazarsam, yalnızca benim okuyabildiğim bir şifreleme yapmış gibi oluyorum ve böyle yazdığım şeyleri başka insanlar ancak ter dökerek, emek sarf ederek üstünde çalışma zahmetine girdikten sonra anlayabilirler eğer anlayabilirlerse. Böyle yazmamın gerekçesi, herkes tarafından bilinmesini istemediğim şeyler bulunması olurdu. Şimdiki halde yalnızca yaptığım iyi şeylerin hatırlanmasını istiyorum ve bunlar, oğullarıma ağızdan söyleyebileceğim, arkadaşlarıma kahvehanelerde anlatabileceğim, yeni Latin harfleriyle yazıya dökebileceğim şeyler ki, onlar tarafından hatırlanabileyim.

Duydum ki, bir kısım Hıristiyan gidip papazlarına yapmış oldukları kötü şeyleri anlatırlarmış ve papaz da Allah adına onları bağışlarmış, çünkü Meryem'in oğlu İsa, havarilerine günahları bağışlama yetkisi vermişmiş. Bu konuyla ilgili hiçbir şey bilmiyorum ama şunu biliyorum ki, eğer kötü şeyleri anlatabileceğiniz biri olursa, bu çok kısa bir zaman için bile olsa, omuzlarınızdaki yükü hafifletir. Ben bunları ancak kâğıtlara dökebiliyorum ve kâğıtların bağışlama gücü yok.

Neyse ki uzun yıllar yaza yaza sol elle yazmam kolaylaştı; başlangıçta pek münasebetsiz ve sakardım ama şimdi o kadar kolay yazıyorum ki, yazmaktan ancak lamba yağının fiyatı çok yükselirse vazgeçerim. Kasabanın istidacısı benim ve bu yüzden işim hep var. Bazen yaşadığım şeyler konusunda kendimi daha iyi hissedeyim diye yazıyorum, çünkü insanın sırlarını kâğıda dökmesi, hiçbir yere dökmemesinden ve yaptığınız şerefsizce şeylerin geceleri bağırsaklarınızı sıçan gibi kemirdiğini hissetmekten daha iyi. Savaştığım yıllardan kalma hatıralarımın kimisi yaptığımız şerefsizce işlerle ilgili.

Eğer nerede olduğunu bilseydim Mehmetçik'e söyleyeceklerim şunlar olurdu: Şerefli bir asker olarak imparatorluk için dövüşmene izin verilmediği için üzülüyorum ve bir cihat söz konusu olduğu halde padişah uğruna dövüşmek isteyenlere itimat edilmesi gerekirdi, diye düşünüyorum. Çanakkale'de Müslüman olan ve savaşmayan Araplar vardı. İmparatorluğa ihanet edip kaçıyorlardı. Ayrıca Frenklerin, kendi adlarına büyük bir şiddetle dövüşen Hintli Müslüman askerleri vardı ve bunlar bir cihat ilan edildiğine inanmıyorlardı. Dolayısıyla bunlar kanıtlıyor ki, Hıristiyanları ordudan uzaklaştırmanın bir yararı yokmuş.

Evinden alınıp işçi taburlarında köle gibi çalışmaya götürüldüğün için de üzülüyorum; çünkü bu iş için hükümlüleri kullanmalıydılar, asker olmak isteyen erkekleri değil. Bu yüzden sadakatini yitirdiğin ve kanun kaçağı olduğun için üzülüyorum. Ayrıca bütün Hıristiyanlar gittiği için de üzülüyorum, çünkü İsa'nın Meryem Anası'nın ikonasının varlığı bizi rahatlatıyordu. Hıristiyanlar bizlerden daha neşeliydiler. Giritli yeni Müslümanların biraz neşe getirmeleri iyi oldu, ama maalesef bizim burada sofuluk taslayan ve bize durmadan eğlenmenin günah olduğunu söyleyen çok fazla ihtiyar adam var. Bu yüzden de hayatımızın çoğunu asık suratlarla oturup ölümü bekleyerek geçiriyoruz, çünkü bize ancak öldükten sonra iyi vakit geçirme hakkı tanınacak.

Savaşlar bittikten sonra Mehmetçik'e söyleyecek olduğum şeylerin çoğunu, kader araya girmeseydi ve babam beni vurmasaydı söyleyecek olduğum şeylerin çoğunu yazmış bulunuyorum. Bunları babam tüfeğiyle aramıza girmezden önce Mehmetçik'le kayalarda oturduğumuz gibi oturduğumuzu hayal ederek yazdım. Bu kâğıtlar ben öldükten sonra bulunacak kuşkusuz, ama kimbilir neler olacak bunlara o zaman. Mektuba özünde şöyle başlamıştım:

> Benden uzağa gideli çok zaman olmuş olan aziz ve çok sevdiğim arkadaşım, savaşların ardından geri geldiğin zaman, ben artık seni bir daha asla göremeyeceğime inanmış durumdaydım. Ailen, nereye gönderildilerse oraya gitmek üzere buradan ayrılmıştı. Eviniz o Giritliler tarafından işgal edilmişti. Bu insanlar ağır ağır bize benzediler ve artık onlar da Türk oldular. Türkçeyi öğrendiler, özellikle de çocukları, ama bazen hâlâ Yunan dilin-

de konuşup salyangoz topluyorlar, domates, soğan ve pirinçle bundan bir yemek yapıyorlar. Çok güzel türküleri var ve bayramlarda dans etmelerini istediğimizde bizim için oynadıkları bir tür oyunları var ki çok beğeniliyor. Azizim Mehmetçik, eski evinizde onları görürsen içine acı çökmesin, çünkü iyi insanlardır ve eviniz eskisi gibi mutlu bir evdir; hiç kuşku yok ki evinizde yaşayan Giritli insanlar da kendi evlerini, sizin kendi evinizi özlediğiniz kadar özlemektedirler. İnsanın evini özlemesi ne demektir ben bilirim, çünkü sekiz yıl boyunca savaştaydım ve evde oturup çömlek yapacağıma, oğullar doğurtacağıma, gençliğimi ve iffetimin büyük kısmını kaybettim ve eve döndüğümde her şey değişmişti. Kimbilir? Bir gün belki her şey yine değişip eskisi gibi olur ve sizin insanlarınız yine aramıza dönerler, bizimkiler de sizin aranıza. Bu arada, ben sizleri gülümseyerek hatırlıyorum ve umuyorum ki, siz de bizi hatırlıyorsunuzdur.

Seni son gördüğüm ana, bana Sadettin'in Kara Kurt olduğunu ve senin de Kızıl Kurt olduğunu anlattığın ana da gülümsüyorum. Kasabanın ardından, mezarların oradan o kadar iyi tanıdığım mehmetçik sesleri gelince önce inanamadım. Düşündüm ki: Bu ses tıpkı Mehmetçik'in kuş düdüğüne benziyor ve çocukluk arkadaşı olduğumuz günleri düşünmeye başladım. Sonra düşündüm ki: Bu müzik çok uzun süredir geliyor ve tam da kuş sesine benzemiyor. Savaştayken sık sık kuş seslerini dinlerdim, çünkü muharebe sessizleştiğinde ve siz belki de safların gerisindeki koruma alanındasınızdır, belki de ormanın içinde bir yerde, o zaman kuş sesleri kulağınıza yüksek ve berrak gelir, çünkü birbirlerine diyorlardır ki: "Bu insanlar gittiğinde bu topraklar yine bizim olacak." Hatırlıyorum ki, Frenklerle yaptığımız uzun muharebe sona erdiğinde, onlara ait siperlere girdiğimizde, silahlar nihayet sustuğunda tek duyulan, kuş sesleriydi ve gece olduğunda bülbülleri dinlemiştik, tıpkı bizim burada, kasabada yaptığımız gibi.

Elbette birden senin kayalıklarda olduğunu anlayıverdim ve bu beni çok keyiflendirdi.

Seni tekrar gördüğümde, önce ne diyeceğimi bilemedim. Ne kadar değişmiştin! Tenin güneşten yanmıştı ve kocaman bir sakalın vardı. Vücudun dolgunlaşmıştı, kanun kaçağı olduğun-

dan, öyle giyinmiştin; kuşağında bir bahriye kılıcıyla tabancalar ve göğsünde kurşunla dolu bir fişeklik, elinde bir tüfek ve kaşının üstüne sarığa benzer kırmızı bir çaput bağlamıştın ve mezarın ardından çıkıp bana sarılmıştın.

Kanun kaçağı ve eşkıya olan, jandarmaların baş belası bu Kızıl Kurt hakkında çok şey duymuştum ama onun sen olduğunu hiç anlamamıştım. Dedim ki: "Senin ailen ve diğer Hıristiyanlarla birlikte gittiğini sanıyordum." Sen de dedin ki: "Nasıl gidebilirdim ki? Burda değildim. Hâlâ saklanıyordum."

İşte ondan sonradır ki bir mezarın yanında oturmuştuk; bana neler olduğunu anlatmaya başlamıştım sana, çünkü pazarlığımız öyleydi ki önce ben anlatacaktım. Sonra sen anlatacaktın ve böylece hikâyelerimizi takas etmiş olacaktık.

Yürümedi tabi, çünkü lafımızı böldüler ve ben de nihayet sana hikâyemi uzun bir mektup halinde yazmamaya karar verdim. Nerede olduğuna veya yaşayıp yaşamadığına dair bir fikrim yok. Esasında hayalet olmuşsan sana yazma fikri bana acı veriyor. Onun yerine yapacağım şey, tanımadığım okurlarım olduğunu hayal etmek ve hikâyeme şu sözlerle baştan başlamak: "Eğitimim sırasında neler olduğunu anlatacak değilim." Bunu çocuklarıma bırakacağım, okusunlar diye ve ilgi duyabilecek olan herkese.

Asla okumayacağın bu yazı aracılığıyla seninle son kez konuşacağım. Hatırlarsın, eskiden ölülere kuşlarla mesaj yollamak gibi bir âdet vardı. Düşüncelerimi sana ulaştırabilecek bir kuşumun olmasını ne kadar isterdim. Eğer beni biraz tanıyorsan, bütün hayatım boyunca seni özlemiş olduğumu bilirsin. Artık ihtiyar bir adam olduğum ve istidacılara hep olduğu gibi gözlerim görmemeye başladığı halde hâlâ özlüyorum seni. Karım var, çocuklarım ve torunlarım var ve ülkemin yeni amaçları olan koca bir ülke haline geldiğine tanık oluyorum. Genellikle iyi ve şerefli bir hayat sürdüm ve utanç duyduğum şeylerden ötürü kendimi bağışladım. Burası hâlâ pek güzel ve bülbüller hâlâ bizi geceleri uyutmuyorlar. Jandarmalar hâlâ meydanda tavla atıyor. Burada halinden memnun olmak kolay. Yine de ben seni özlüyorum aziz dostum ve bundan sonra da bir hayat olduğunu umarak ölüme, cennette eskisi gibi tekrar

oğlan çocukları olacağımızı, kuş düdüklerimize su dolduracağımızı, ortalıkta kollarımızı çırparak koşturacağımızı ve mezarların arasından birbirimize sesleneceğimizi, orada çocukluğumuzun hepsi de toprak altına girmiş olan bütün insanlarını bulacağımızı umarak gideceğim: Rüstem Bey, Leyla Hanım, Kargetiren Ali, Köpek, Küfürbaz, Kırıkburun Ali, Kuşçu Stamos, Sülük Toplayıcısı Muhammed, Charitos ile Polyxeni, Ayşe ile Abdülhamit Hoca, Kısır Lydia ile Peder Kristoforos, kendi babam İskender ile annem Nermin ve orada çocukluk arkadaşlarımızı da bulacağız: Güzel Philothei, Çirkin Drosoula, kız kardeşini öldüren ve sonra Kara Kurt olmak üzere dağa kaçan Sadettin, Deli İbrahim. Ayrıca belki Peralı Fikret ile savaş arkadaşlarım da orada olurlar ve eski büyümüzü yine buluruz.

Benim için yıldızlar artık sönük ve hemen hemen her şey yitti. Senin de benim vardığım nihai hükümlere varıp varmadığını merak ediyorum. Ne yaptığını kesin olarak bilsen bile, plan yapmanın genellikle bir yararı olmuyor. Gelecek, şimdiki hali karmakarışık ediyor, geleceğin ötesindeki gelecek, geleceği karmakarışık ediyor ve hatıralar düzensiz olarak köpürüyor, yüreğin neyi ne yapacağı önceden kestirilemiyor.

Sen ve ben bir zamanlar birbirimizi kuş yerine koyup da sevdik. Kanatlarımı çırpıp yere düşerek kendimizi bereledığimiz zaman bile çok mutluyduk, ama gerçek o ki kanatsız kuşlardık biz. Sen bir mehmetçiktin ve ben bir karatavuk. Kartallar vardı aramızda veya akbabalar ya da güzel saka kuşları, ama hiçbirimizin kanadı yoktu.

Kanadı olan kuşlar açısından hiçbir şey değişmiyor; nereye isterlerse uçabiliyor onlar ve sınır tanımıyorlar, kavgaları çok kısıtlı oluyor.

Ama biz daima toprakla sınırlıyız; ne kadar yükseğe tırmanırsak tırmanalım ve kollarımızı ne kadar çırparsak çırpalım. Uçamıyoruz ya, kendimize uymayan şeyler yapmaya mahkûmuz biz. Kanatlarımız yok ya, aramadığımız mücadelelere ve iğrençliklere itiliyoruz ve sonra, bütün bunların ardından yıllar geçiyor, dağlar düzeliyor, vadiler yükseliyor, nehirlerin yolu kumla tıkanıyor ve yarlar denize çöküyor.

HAMİŞ

Yirmi Birinci Yüzyılda Fethiye

Hikâyelerden bir tanesi, 1913 yılında, Allah tarafından yekpare bir Blériot tayyare edinmiş olan, yılmaz ve bıyıkları unutulmaz Osmanlı pilotu Fethi Bey'in Telmessos Körfezi'ne çakılıp, bidayette ölmesi. 1923 yılında Telmessos kasabası onun onuruna adını değiştirip Fethiye haline geliyor.

Öte yandan 1913 yılında, Allah tarafından yekpare bir Blériot tayyare edinmiş olan, yılmaz ve bıyıkları unutulmaz Osmanlı pilotu Fethi Bey'in İstanbul'dan Kahire'ye gitmek üzere havalanmış ve Filistin'de uçağı düşünce ölmüş olması da mümkün. Yalnızca İngiliz Kanalı'nın üstünden uçarak *Daily Mail* tarafından konmuş olan bin poundluk ödülü kazanarak değil, fakat ayrıca asla kırılamayan muhteşem ve harika düşme rekoruyla da dünyaca ünlü olan Louis Blériot, büyük bir sevimlilik ve dürüstlükle, uçaklarının kanatları üstündeki tellerin türbülansın yol açtığı aşırı yüklemeye karşı koymakta yetersiz olduğunu kabul etmişti. Fransız Ordusu Blériot uçaklarını uçurmaz olmuştu. 1923 yılında Telmessos kasabası, adını, bir tasarım hatası yüzünden öldürülmüş olan ilk Osmanlı pilotunun onuruna Fethiye olarak değiştirmiş bulunuyordu.

Bir başka versiyon, 1923 yılında Telmessos kasabasının adını, Türk Kurtuluş Savaşı'nda bir harekât esnasında öldürülmüş olan Fethi Bey adlı pilotun onuruna değiştirmiş olduğu.

Mamafih Fethiye "fetih" kelimesinden türediği için, kasaba yeni adını, Atatürk'ün yabancıları kovmasını ve modern Türkiye Devleti'ni kurmasını kutlamak için de almış olabilir. Havacı, yılmaz ve şanssız Fethi Bey'in kimliği, ölüm biçimi sonsuza kadar, konuyla

uyumlu efsanenin karmaşık, kat kat çelişkileri ardında gizli kalacak. Artık yalnızca, aslında onun adını almamış bile olabilecek, yalnızca tarihin imkânsızlığını göstermek için var olmuş gibi görünen, hoş ve gösterişsiz bir kasabanın adında yaşayacak.

Fethiye'de her salı, dağlardan gelen suyu denize taşıyan, sığ ve duru bir su yolunun iki kenarına yayılan bir pazar kuruluyor. Sonsuzdan beri kurulurmuş gibi görünen bir pazar bu; her ulustan insanla dolu ve burada turistik hatıra eşyalarıyla günlük ihtiyaçların mümkün olan en tuhaf bileşimi satılıyor.

Tarım ve marangozluk tezgâhları var ki çivi, keser, orak dolu, keskin kokulu ve şişkin baharat, safran tezgâhları var, pirinç çay takımları, kahve değirmenleri, kebap şişleri, havan ile havaneli tezgâhları var. Şahane patlıcan ve şişkin karpuz tezgâhları, hem Türkiye'nin, hem Amerika'nın aynı oranda acınası pop şarkılarını arka arkaya patlatan kaset tezgâhları, naif Anadolu köylüsünden bir şarkıya kandırılmış olan paha biçilmez halı tezgâhları, elde dikilmiş ipek, yelek, şapka ve çorap tezgâhları, Türklerin içgüdüyle çaldığı Batılılarınsa kuramsal olarak bile olanaksız bulduğu, geometrik desenli, insanı ayartacak kadar güzel müzik aletleri satan tezgâhlar var.

Tüccarların çoğu eskiden Londra'da yaşamışlar: "Tesco'dan daha ucuz," diye bağırıyorlar. "Asda'dan daha ucuz, Harrods'dan daha iyi. Bir tane satın alınca, diğeri bedava. Ödemeyi gelecek yıl yap. Parayı kim takar? Bak, bak. English? Deutsch? Lütfen, lütfen, çok güzel, çok ucuz. Aman da pek güzel, pek şeker." Ticaret *con brio*[1] yapılıyor, satıcılar keyiften, şevkten uçuyor ve her birinin portatif bir gaz tüpü üstünde bir semaveri var ki, hem kendilerine, hem de konukseverlikle müşterilerine habire tatlı elma çayı dolduruyorlar.

Tozun içine, üstüne yarı değerli taşlar monte edilmiş, karmaşık ve özgün gümüş kuyumlar dizilmiş, pamuklu kumaş parçalarının yanına çömelmiş yaşlı hanımlar var. Delikanlılar kalabalığın içinde sahici Lacoste çorap, sahici Cartier saat ve sahici Reebok ayakkabı ve sahici Chanel parfümü almakta ısrarlı, başıboş geziniyorlar. Haftalık erzakı stoklamakta kararlı orta yaşlı kadınlar turistlere beddua ediyor

(1) Hızlı, güçlü.

ve kozmopolit karmaşanın içinde sepetlerini çekiştirirken huzursuz huzursuz birbirlerine söyleniyorlar. Bir oğlan çocuğu özgün Fransız tasarımcı parfümlerini satmakta fevkalade inatçı. "Tanesi on pound," diye bağırıyor. Ardında da: "Tanesi sekiz pound. Okey, tanesi beş pound. Okey, tanesi bir pound. Okey, okey, on tanesi bir pound."

Manchester ve Newcastle'den gelmiş gürültücü kadınlar eşleri fes denerken inleyip tavuk gibi gıdaklıyorlar. Çabuk kızaran, haşlak Amsterdamlı ve Le Havrlı orta yaşlı sarışın çiftler, esmer küçük bir oğlan çocuğu kendilerine ışıklı bir yo-yo ya da fallusu koskocaman, küçük bir tahta oyma işi satmaya çalışırken kafaları karışmış bir halde gözlerini kırpıştırıyorlar. Sıkıntıdan aptallaşmış polisler görev başında, kokulu sigaralarını arkada tuttukları ellerinin içinde gizleyerek hırsızlama tüttürüyorlar.

Uzun boylu ve insanın kalbini kıracak kadar güzel bir Alman kız var. Altın saçlı ve darphaneden yeni çıkmış gibi, kediye benzer bir güvenle hareket ediyor; kalabalığın içinde, tezgâhların arasından zarafetle ilerliyor. Üstlüğü bundan düttürü olamaz ve hesaba sığmaz bir güzelliğin mermer sıkılığındaki etini sergilesin diye poponun altında bilerek kesilmiş şortların en kısasının altından, bitmez tükenmez bacakları görünüyor. Ardından gözleri yerinden uğrayarak bakan, sansürsüz bir özlem ve bezgin bir arzuyla çeneleri düşmüş kasaba erkeklerini hayretlere düşürüyor.

İran usulü tepeden tırnağa siyahlara bürünmüş yalnızca tek bir kadın var. Bir başka kadın da siyahlar giymiş ama sıradan bir eşarp ile etek var üstünde ve bir de siyah tişört. Hem Doğulu, hem Batılı olma iddiasında ve İngilizce bilmediği için de şanslı, zira tişörtünün üstünde gayet iffetsiz ve İslama da fevkalade uygunsuz bir mesaj var: "Kıpkızıl Kızışmış ve Emre Amade."

Eski adı "Işık Şehri" anlamında Telmessos veya "Uzaktaki Memleket" anlamında "Megri" olan Fethiye kasabası için bütün bunlar bir hayli olağan ve dikkate değmez şeyler. Fethiye'yle, pazarıyla ve Likya bölgesiyle ilgili olarak sahiden de olağandışı ve dikkate değer olan şey, ortada hiç Rum bulunmaması.

Kanatsız Kuşlar, büyüsü bozulan bir coğrafyada kendini yeniden var etmeye çalışan Türk ulusunun ve onun büyük önderi Mustafa Kemal'in sıradışı öyküsüdür.

"Bernières'in en iyi romanı. Çanakkale Savaşı'nı Türklerin bakış açısından anlatırken, siperlerde yaşanan insanlıkdışı koşulları ve acımasızlığı dile getiriyor."

The Seattle Times

"Ölmeden önce bu romanı mutlaka okuyun. Böyle önemli, güzel ve sıcak bir romanı okumamak büyük bir kayıp."

The Globe and Mail

"Harika, soluk kesici, yürek yaralayıcı olduğu kadar, pırıl pırıl görkemli bir roman... Bernières aşk için ödenen korkunç bedeli, politika ve savaşı büyük bir ustalıkla inceliyor. Olağanüstü bir öykücü..."

The Miami Herald

"Esprili, dokunaklı bir öyküyü dile getiren muhteşem, şiirsel, olağanüstü şaşırtıcı bir roman... Louis de Bernières'in duygusal yazım stili bu kitabın her sayfasından kuş cıvıltıları yankılatıyor... *Kanatsız Kuşlar* bir toplumu oluşturan insanların, yaşamlarına anlam veren sevgilerini, ruhlarını, yitirdikleri ümitlerini anlatıyor. Her bakımdan muhteşem bir kitap..."

The Irish Times

"Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerini ve modern Türkiye'nin doğuşunu, tarihsel değişimin Eskibahçe halkını nasıl etkilediğini dile getiriyor."

Newsday

"Bir edebiyat şaheseri... Louis de Bernières çağımızın Leo Tolstoy'u."

Seattle Post - Intelligencer

ISBN 978-975-21-0512-6
9 789752 105126
ALTIN KİTAPLAR